

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Grad. R. R. I

878

P6n

MR

A 444089

HERBARIUM
SCRIPTORUM GRAECORUM
ET ROMANORUM
TEUBNERIANA

PLINIUS

NATURALIS HISTORIA

L. 16 — E. MAYNOR

IN

LIBRARIIS

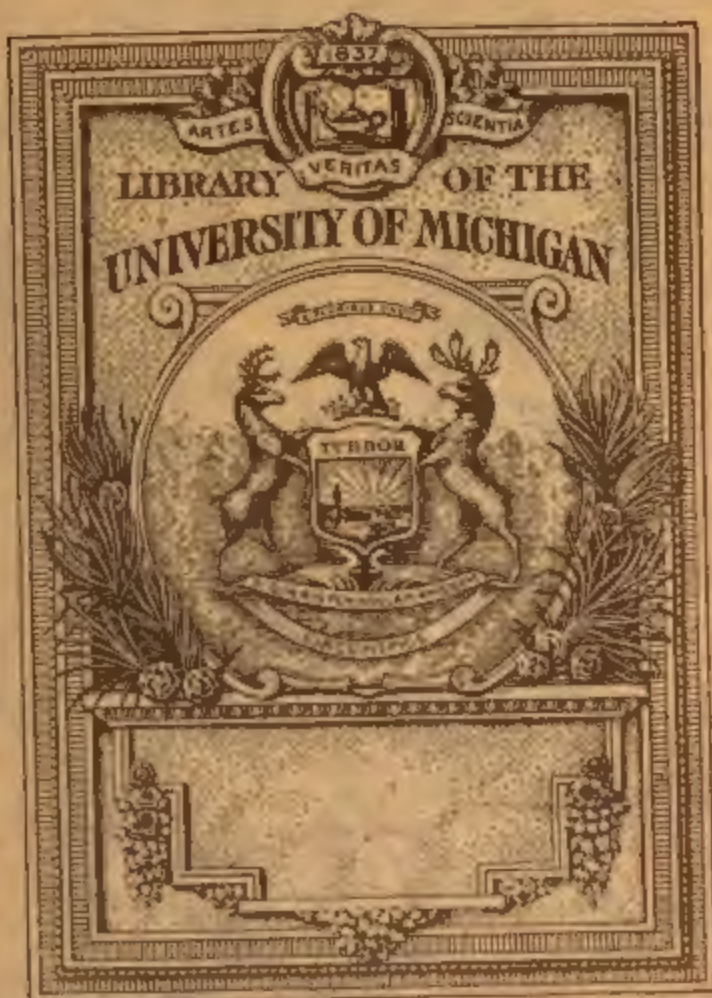

1875

IN AMSTERDAMI

1875

THE GIFT OF
PROF. ALEXANDER ZIWET

Alexander Fries

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXXVII.

POST LUDOVICI IANI OBITUM

RECOGNOVIT ET SCRIPTURAE DISCREPANTIA ADIECTA

EDIDIT

CAROLUS MAYHOFF.

VOL. III. LIBRI XVI—XXII.

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI

MDCCCLXXXII.

LIPSIAN, TYPIS B. G. TEUBNERI.

ALFREDO FLECKEISENO

COLLEGAE

QUONDAM PER TRIA LUSTRA

CARISSIMO

PROMPTO SEMPER STUDIORUM ADIUTORI

SACRUM

381344

PRAEFATIO

Multo serius quam putaveram mihi contigit, ut tertium hoc volumen in lucem emitterem. non infitior equidem aliquamdiu quodam taedio me captum fuisse talis negotii in primis operosi et difficilis. etenim gratus est commentationes scribere, quibus quae arrideant eligas, enarratisque dilucide quae recte explorasse videare prae-cipuae sagacitatis laudem ferre; editoris vero est magna ex parte industriam et ingenium quodammodo abscondere neque tamen praeterire quidquam, quamvis molestum, et in minutissimis rebus operam consumere haud ita multis placitum atque adeo contemptum, his praesertim senescentis iam saeculi moribus, quibus qui talia studiose consectantur a magno vociferantium choro 'frivoli operis' facile arguuntur, exili sane solacio Pliniano (XI 4), ut 'in contemplatione naturae', sic in litterarum scientia 'nihil posse videri supervacuum'. sed redintegratis mox studiis iam a. 1884 ita praeparaveram omnia, ut paulo post typographetae librum mandari posse cogitarem, cum Lipsiae suscepto rectoratu otii penuria coactus sum Horatii illi de nono anno parere consilio. nunc demum scholastico munere et onere deposito peregi quod volebam et, si per deum licebit continuare me haec studia, minoribus post-hac temporum intervallis me reliqua volumina spero absoluturum.

De critici negotii ratione non alia opus est praefari quam quae in vol. II exposui. codicum subsidiis usus sum iis, quae in Silligii et Detlefseni editionibus parata sunt; nova nec adhibui nec quaesivi, nisi quod in ultimis libris, ubi E deest, codicis *Luxemburgensis* scripturam arcessivi et *Arundeliani* aliquot enotavi lectiones ex iis

quas speciminis gratia Victor Ryssel, collega quondam coniunctissimus Lipsiensis, nunc Turicensis, officiosissima voluntate rogatu meo Londini a. 1886 excerpsit. quibus perlustratis non multum praesidii inde expectandum esse cognovi, et vix posse arbitror, nisi casu mirifico pervetustum aliquod exemplum luci reddatur, ex aliis codicibus nondum collatis dignum conferendi impendio emolumentum percipi, siquidem etiam meliores, quos collatos habemus, libri quam mendosi sint, illustri exemplo codicis *Monei* manifestum est. collatis uti sano iudicio interim satis erit; de virtutibus autem vitiisque eorum non universe, sed singillatim ex ipsis verbis Plinii et pro loci cuiusque natura et ratione iudicandum esse usus me in dies magis docuit. non minoris quam codices momenti Plinianae scientiae et fontes et fossas derivatas esse (auctores dico et eos, e quibus Plinius, et eos, qui rursus e Plinio hauserunt) iam prius intellexeram quam Birtio auctore Ahly, Heigl, Sprengel de libris nonnullis privatim scripserunt, hodieque paenitet me non iam in priore volumine locos parallelas, quotquot investigaveram, textum perpetuo subiunxisse. nunc id sedulo feci, et novam hanc huius voluminis dotem, ut necessaria est critico, ita multis reor profuturam; qua in re Stadleri de libro XIX commentatione non tam adiutus sum — nam pridem mea peracta erat opera — quam adductus in spem, in ceteris quoque libris insignium locorum paucos fore, qui me praeterierint.

Hoc duplici subsidiorum genere ut certissimis fundamentis nixus simulque elocutione Pliniana diligenter observata in textu recensendo emendandoque elaboravi; perfunctus demum hoc toto opere postremo vetustiorum editionum lectiones assidue contuli (quo factum est, ut haud raro quod novum esse putaveram olim iam praeceptum esse cognoscerem), easque lectiones fere omnes siglis apposis perpetuo indicavi, ut, quoad fieri posset, emendationum suo quamque auctori redderem et unoquoque loco lectionis quasi quandam historiam emendandique progressum regressumve patefacere. quod etsi infiniti

laboris erat, omittere tamen nolui, quia sic doctorum hominum commodo non mediocriter consultum esse arbitrabar. nec in scripturae discrepantia conscribenda chartae peperci et multa librariorum menda ideo adnotavi, ut negligentia aut licentia eorum vel insigne aliquod mendi genus significaretur. quot ad quemque locum codices collati essent quo facilius intellexeretur, in omnium paginarum superiore margine siglas repetendas curavi.

Interpunctioni praecipuam curam impendi non modo ad corrigendam verborum structuram, sed etiam ut legentium succurrerem intellectui, id quod in Pliniano opere non iniucundum erit, obsecutus hac re maxime CFWMüllero, a quo quae facete monita sunt planissime conveniunt cum iis, quae ipse semper sensi. ita autem res ferebat, ut non liceret putidam aequabilitatem affectare, ac mihi praestat, si modo peccandum est, frequentius quam rarius distinguendo peccare.

De coniecturis denique, quas plus mille locis protuli, legentes quaeso meminerint, quantum praeter omnium opinionem tralaticius contextus quondam mutatus sit optimi codicis *Monei* auctoritate, atque accurate inspiciant et fontes a me indicatos et Plinianae dictionis proprietatem. plures proferre poteram — nam multis locis vilia latere credo —, si uberius exponendi locus fuisset. interim in his quoque multa erunt, quae subtili inquisitione digna sint nec ingrata fortasse adolescentulis dissertationum materiam quaerentibus, qui etiamsi me 'aculeata mordacitate', quam urticae foliis Plinius tribuit (XXI 91), petitori sint, non aegre feram, modo verum patescat.

Scribebam Dresdae kal. Iul. MDCCCLXXXII.

CONSPECTUS CODICUM

De codicum manu scriptorum, quorum lectiones discrepantes in hoc volumine adnotatae sunt, origine et auctoritate uberrime disputavit Detlefsenus a. 1869 in philologi vol. XXVIII p. 284—337; quae scripserat partim retractavit a. 1870 in praef. edit. vol. IV p. V sqq. et, postquam de correctionibus ab altera manu factis in nov. lucubr. p. 54 sqq. contradixi, in diurn. litt. Ienens. 1874 n. 26 p. 395 ssq. confidentius de pluribus rebus contradixit Carolus Welzhofer in progr. gymn. Ludov. Monac. a. 1878, quod inscribitur 'Ein Beitrag zur Handschriftenkunde der nat. hist. des Plinius'. praeterea cfr. quae exposuerunt Urlichs in Bursiani annal. litt. antiqu. 1878 II p. 267—272, Carolus Rück in progr. gymn. Ludov. Monac. a. 1888 p. 61 sqq., Carolus Welzhofer de locis e Plinii nat. hist. a Beda citatis in commentationibus philologis Guil. Christio sexagenario (Monachii 1891) dicatis p. 25—41.

I. Ac vetustiores quidem codices in tertio hoc volumine habemus nullos praeter pauca fragmenta in codicibus miscelaneis servata, quae Detlefsenus contulit et edidit.

1) P: *codicis Parisini latini 9378* folium unum litteris uncialibus saeculo fere VI exaratum, quod continet XVIII 87—99;

2) H: *codicis Lucensis* folia septem saeculo VIII scripta, quae sub titulo DEDIUISIONE TEMPORUM pleni SECUNDI continent XVIII 309—365.

Praeterea ad libros XIX et XX ex editionis Gelenianae a. 1545 exemplo in bibliotheca Barberiniana Romae adservato Detlefsenus transcripsit ediditque

3) S: *varias lectiones* ab homine docto margini adscriptas, quae putantur ex optimi generis codice aliquo nunc deperdito desumptae esse. quod num ita se habeat, mihi quidem dubium est, nam etsi non desunt quae confirmentur meliorum codicum consensu, aliae tamen congruunt cum editionum vetustiorum scriptura a Gelenio damnata, aliae coniecturarum speciem praese ferunt. certe solae per se non multum habent auctoritatis.

II. Recentiores autem codices, qui totum opus Plinianum plus minusve integrum continent et toti aut maximam partem perpetuo collati sunt, variis gradibus, qui certo definiri vix posse videntur, redeunt omnes ad archetypos duos, ut duae sint familiae discernendae.

1. Prioris familiae sunt

- 1) [D + G + V]: is codex, qui, in Gallia septentrionali saeculo XI maioribus litteris Gothicis scriptus, quondam integer fuit et in unum coniunctus, nunc exstat quibusdam locis mutilatus et divisus (ut Detlefseno videtur, dubitante Welzhofer) in tres partes has:
  - a) D: *codicem Vaticanum latinum 3861*, continentem XVI — XVIII 167. 230 — XIX 50. 69 — 156, quos libros omnes contulit Detlefsenus;
  - b) G: *codicis Parisini latini 6796* (Silligio et Iano c) folia 52 et 53, continentia XIX 189 — XX 10. 162 — 186;
  - c) V: *codicem Leidensem Vossianum fol. n. LXI*, continentem XX 186 — XXII, quos libros contulit Nauta.
- 2) G: *codicis Parisini latini 6796* partes eae, quae continent XVI — XVII 33. 220 — XVIII 134. 337 — XIX 189, scriptae illae quidem saeculo XI, et eae, quae continent XXI 2 — 68. 81 — 172. XXII 71 — 135, manu saeculo fere antiquiore scriptae. librum XIX contulit Ianus, reliquos Detlefsenus.
- 3) F: *codex Leidensis [Lipsii] n. VII* saeculi XI, continens integros libros XVI — XXII. diu oblitteratum Detlefsenus invenit et contulit; librorum XVIII, XIX, XX varias lectiones usui critico patefecit, reliquorum nondum edidit. transcriptum autem esse hunc codicem ex codice (D + G + V) nondum ab altera manu correcto contendit Detlefsenus edit. vol. IV praef. p. V sqq., refellere conatus est Welzhofer l. l. p. 31 sqq.
- 4) d: *codex Parisinus latinus 6797* (Harduino Regius II), saeculo XIII binis columnis scriptus, continens libros XVI — XXII, quos omnes contulit Ianus. hunc totum e codice F transcriptum esse ideoque in universum neglegi posse Detlefsenus censuit, sed mihi non persuasit, nam haud pauca habet ille propria eademque confirmata optimorum subsidiorum auctoritate, ut carere eo non possimus.

Omnes hi codices ab altera manu correcti sunt, sed in harum correctionum usu critico summa cautione opus est, ut quid cuique loco conveniat maximeque sit probabile, argumenti, verborum, artis palaeographicae ratione habita diligenter perpendatur. diffidendum minime est corrector

D², qui si non omnibus, at multis locis haud dubie hausit e codice meliore et pleniore explevitque probabilissime lacunas aliquot; multo magis **F**², quem tam saepe apparet non abstinuisse ab interpolationibus, ut aliis quoque locis, nisi evidenter cogamur rerum et verborum nexu, non sit cur ei fidem habeamus. non magni momenti sunt **G**²**V**², exigui vel nullius **d**².

Eiusdem familiae sunt codices hi, quos non plane neglegendos duxi:

x: *codicis Luxemburgensis* (quem totum notavi sigla **X**) partes eae, quae suppletæ sunt ex archetypo priori huic familiae cognato. scripturae discrepantiam ex **XXI** 162 — **XXII** 65 publici iuris fecit Matthaeus Michel p. 15—22 singularis libelli ('Le manuscrit de Pline le naturaliste conservé à la bibl. de l'Athénée de Luxembourg'), quo a. 1865 codicem accurate descripsit.

Praeterea multis locis, sed ita ut e silentio nihil concludendum sit, adnotavi lectiones

f: *codicis Chiffletiani*, desumptas ex margine editionis Dalecampianae, quem codicem Detlefsenus statuit eundem esse atque codicem Leidensem **F**, contradicente Welzhoferi l. l. p. 31 sqq., et

T: *codicis Toletani*, saeculo XIII binis columnis scripti, qui continet integros libros **XVI**—**XXII** et a Pintiano quondam diligenter inspectus, in Silligii usum totus collatus est a duobus presbyteris Hispanis (cfr. edit. Sill. vol. I praef. p. X).

2. Alterius familiae sunt

codices ii, qui plurimum valuerunt ad constituendam lectionem iam vetustissimis editionibus vulgatam. in his principem locum tenet

1) **E**: *codex Parisinus latinus 6795* (Silligio et Iano a, Harduino Regius I), saeculo X vel XI litteris Gothicis binis columnis exaratus, qui continet libros **XVI**—**XXI** 161 et **XXII** 66—164. cum librarius sive ipsius codicis sive eius archetypi haud raro verba, quae invenerat, temeraria emendandi libidine mutaverit, praecipua cautione utendum est, nec plustribuendum correctori **E**²; cfr. quae disputavi nov. luc. p. 88 sqq. contulerunt libros **XVI**, **XVII**, **XVIII** Dübnerus, **XIX**, **XX** Ianus, **XXI**, **XXII** Detlefsenus.

Communem cum hoc habent originem

2) **R**: *codicis Riccardiani*, qui Florentiae adservatur, circa a. 1100 binis columnis litteris minusculis scripti, partes eae, quae continent **XXI**—**XXII** 144, collatae a Iano.

Ad eandem familiam pertinent tres codices, quorum actiones selectas paucis locis commemoravi:

X: *codicis Luxemburgensis* partes genuinae et principales, quoad non suppletæ sunt (x) ex archetypo prioris familiae;

man. Dal.: codex a Dalecampio in editionis margine sigla *M* vel *Man.* notatus, de quo cfr. Urlichs in *Eo* II (1866) p. 359, Detlefsenus *philol.* vol. XXVIII (1869) p. 301, Welzhofer l. l. p. 36;

Arund.: *codex Arundelianus* 98, Londini in museo Britannico adservatus et a catalogi auctore saeculo XII adscriptus. est membranaceus maximae formae, in libro primo quaternis, in ceteris binis columnis litteris minusculis exaratus, initialibus librorum capitumque litteris auri et colorum varietate magnifice distinctis. continet 160 foliis (praemissa 'Vita plini secundi ex catalogo uirorum illustrium tranquilli') praefationem et libros I—XVIII, sed desunt inter folia 143 et 144 totus fere liber XVII a § 50 *alio cibo celerius* usque ad finem et libri XVIII initium usque ad § 143 *sistebant aluum bubus*. magnae illius in libris II—V foliorum perturbationis, quae in archetypo quondam sinistro casu facta et per complures codices propagata est (cfr. Silligii edit. vol. I praef. p. XIII, Detlefs. *mus. rhen.* vol. XV p. 270), nullum vestigium conspicitur. ex nonnullis libris et huius et superiorum voluminum aliquot lectiones speciminis gratia Rysselius roganti mihi excerpsit, sed ne omnes quidem in apparatu critico commemorari opus esse visum est. eiusdem cuius *E* originis Arundelianum esse apparet, sed ita ut ad *man. Dal.* et *Ambros. I. II* propius accedat, interdum etiam cum *dT* conspiret nec propriis careat interpolationibus.

III. Accedunt ad subsidia haec et instrumenti critici vice funguntur excerpta quaedam, qualia saeculis ad medium aevum vergentibus non raro facta sunt ex iis partibus operis Pliniani, quae sunt de siderali et medica scientia.

1) *m:* *excerpta astronomica* e libris II et XVIII ad fidem decem codicum (4 Monacensium, 1 Vindobonensis, 1 Montepessulani, 2 Bernensium, 2 Parisinorum) a Carolo Rückio edita in libello, qui inscribitur 'Auszüge aus der Naturgeschichte des C. Plinius Secundus in einem astronomisch-komputistischen Sammelwerke des 8. Jahrhunderts' (Monachii 1888) p. 43—50. quae e libro XVIII excerpta sunt, complectuntur sub titulo *De temporum mutatione* §§ 220—225. 275—277 et sub titulo *De praesagiis temporum* §§ 340—365.

2) *schol. Germ.:* excerpta e libro XVIII *scholiis ad Germanici Caesaris Aratea* inserta, quae complectuntur §§ 213.

222. 234—294. 309—313. 341—359. edita sunt ad fidem maxime codicum Strozziiani et Urbinatis ab Alfredo Breysigio una cum editione Germanici Berolini 1867 p. 203—220.

- 3) Q: *codicis Parisini latini 10318* (sive *suppl. lat. 685*) miscellanei folia 262—290, quibus continentur excerpta medica ex libris XIX 3—XX 253, deperditis foliis sex, quae XX 73—218 complectebantur. codex olim fuit Claudii Salmasii, qui his excerptis saepe usus est in emendando Plinio eaque inscripsit Pseudo-Appuleii fragmentum de remediis salutaribus; quare sub eodem titulo Silligius textum a Dübnero descriptum quinto editionis volumini praemisit. codicem post Dübnerum Detlefsenus denuo contulit. his excerptis (de quibus cfr. Silligii quaest. Plin. spec. I Dresdae 1839) Ianus in editione sua adornanda cautissime usus est eorumque fidem perangustis finibus circumscribi voluit (cfr. de auctor. codd. Plin. Suevof. 1859 p. 9), prorsus tum adsentiente Detlefseno, sed postea hic mutata sententia Urlichsio, ut videtur, maxime auctore nimium ferme iis tribuit auctoritatis. multis certe locis Pliniana verba excerptor non intacta reliquit: in artum contraxit orationem, mutavit structuram, variavit verborum collocationem, ut in huius modi rebus iure ei diffidas.
-

NOTARUM EXPLICATIO

a. = ante.

add. = addit, addunt, addito.

con. = coniecit, coniectura.

corr. = correxit, correctura.

del. = delevi, delevit, deletio.

dist. = distinxi, distinxit.

lac = lacunam.

ll. = libri manu scripti (PH)

DGVF d(x)RE, quotquot quoque loco collati et uniuscuiusque paginae in margine superiore siglis indicati sunt.

r = reliqui codices praeter eos, qui ad eandem lectionem adnotati sunt.

ras. = rasura.

v = lectio vulgata inde a vetustissimis editionibus usque ad hanc aut ad eam, quae una adnotata est, velut *v. a. G.* = vulgata ante Gelenium.

codd. dett. = codices deteriores (plerumque neglecti).

cod. Murbac. = codex Murbaensis Cornarii.

vet. Dal = coniectura incerti hominis docti vel vetastioris alicuius editionis lectio a Dalecampio ad marginem enotata.

B = Hermolai Barbari castigationes Plinianae. Romae 1492, 1493.

Bas. = Basileensis editio (Erasmi) 1525.

Brot. = Broterii editio Parisina 1779.

C = Io. Caesarii editio Coloniensis 1524.

D = Detlesseui editionis Berolinensis vol. III. 1868.

Dal. = Dalecampii editio Lugdunensis (1587, 1606).

G = Gelenii editio Basileensis 1554. (Eiusdem castigationes sive annotationes 1535).

H = Harduini editio Parisina (1685) 1741.

Hack. = Hackiana editio. Lugd. Bat. 1668.

J = Iani editionis Teubnerianae vol. III. Lipsiae 1867.

Lugd. = Lugdunensis editio (I. N. Victorii) 1563.

P = Pintiani in C. Plinii nat. hist. libros omnes observationes. (Salmanticae 1544) Lugduni 1593.

Par. = Parisina editio 1514.

S = Silligii editionis vol. III. Hamburgi et Gothae 1853.

Salm. = Salmasii Plinianae exercitationes in Solini polyhistora. (Parisii 1629) Traiecti ad Rhenum 1689.

Turneb. = Turnebi adversariorum libri XXX. Parisii 1580.

U = Urlichsii vindiciarum Plinianarum vol. II. Erlangae

1866. (Eiusdem *chrest.* = chrestomathia Pliniana. Berolini 1857).
- Ven.* = Veneta editio (I. B. Palmarii) 1499.
- Verc.* = Alexandri Benedicti editio 1507.
-
- Froben* (C.): quaestionum Plinianarum specimen. Regiomontani 1888.
- Gronovius* (J. F.): in aliquot libros C. Plinii Secundi notae (1669). v. Sill. edit. vol. VI.
- CFWMüller*: Kritische Bemerkungen zu Plinius' nat. hist. Breslau 1888.
- Müller* (Jo.): Emendationen zur nat. hist. des Plinius. III. IV. Wien 1879. 1880.
- Der Stil des älteren Plinius. Innsbruck 1883.
- Oehmichen*: Berliner philologische Wochenschrift 1889 nr. 21 p. 658 — 661.
- Pliniana* (mea): v. Philologische Abhandlungen (Martin Hertz dargebracht). Berlin 1888. (p. 28 — 43).
-
- Th. H. = Theophrasti historiae plantarum libri IX (ed. Wimmer).
- Th. C. = Theophrasti de causis plantarum libri VI (ed. Wimmer).
- Diosc. = Dioscoridis de materia medica libri V (ed. C. Sprengel 1829).
- Geop. = Geoponicorum sive de re rustica libri XX (ed. J. N. Niclas 1781).
- Cato = M. Porci Catonis de agri cultura liber (ed. H. Keil 1882).
- Varro = M. Terenti Varronis rerum rusticarum libri III (ed. H. Keil 1884).
- Col. = L. Iunii Moderati Columellae de re rustica libri XII et liber de arboribus (ed. J. G. Schneider 1794).
- Pall. = Palladii Rutilii de re rustica libri XIV (ed. J. G. Schneider 1795).
- Plin. iun. Gargil. = Plinii Secundi quae fertur una cum Gargilii Martialis medicina edita a Valentino Rose. Lipsiae 1875.
- Scribon. = Scribonii Largi compositiones (ed. G. Helmreich 1887).
- Marc. Emp. = Marcelli de medicamentis liber (ed. G. Helmreich 1889).

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBRI XVI—XXII

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVI.

---

(1) Pomiferae arbores quaeque mitioribus sucis vo- 1
luptatem primae cibis attulerunt et necessario alimento
delicias miscere docuerunt, sive illae ultro ab homine di-
dicere blandos saponos adoptione et conubio — idque
5 munus etiam feris volucrisque dedimus —, intra prae-
dictas constant. proximum erat narrare glandiferas, quae
primae victum mortalium aluerunt nutrices inopis ac ferae
sortis, ni praeverti cogeret admiratio usu comperta, quae-
nam qualisque esset vita sine arbore ulla, sine frutice
10 viventium.

1. Diximus et in oriente quidem iuxta oceanum com- 2
plures ea in necessitate gentes. sunt vero et in septen- 13, 139
trione visae nobis *Chaucorum*, qui maiores minoresque
appellantur. vasto ibi meatu bis dierum noctiumque singu-
15 larum intervallis effusus in inensum agitur oceanus,
operiens aeternam rerum naturae controversiam dubiam-

---

1 quaequae DG *Par.* 3 ille EX. | ultro siue ab *Arund.*
v. a. D. 4 blando saporis EX. 5 a feris *D coll. XVII 99.* |
dedimus D²dv. dedimus D¹. didimus r *Arund. D.* dididi-
mus S. 5. 6 intra praedictas ll. v. ita *Arund.* 6 constant
Arund. v. -stat ll. | quae D. que D². quoque r *Arund. S.* quoque
quae v. 7 primo uictu *Arund. man. Dal. S.* | aluorum E
Arund. man. Dal. S. | ferreae *Arund.* 8 ni dE *Arund. v.* in r. |
congreget DG. | conferta DG. 13 *Chaucorum H. Cauch-*
cauc- ll. v. 16 alternam D²D. | dubiumque E *v. a. S.*

3 que terrae [sit] an partem maris. illic, misera gens, tumulos
optinent altos aut tribunalia exstructa manibus ad experi-
menta altissimi aestus, casis ita inpositis navigantibus
similes, cum integant aquae circumdata, naufragis vero,
cum recesserint, fugientesque cum mari pisces circa tuguria 5
venantur. non pecudem his habere, non lacte ali, ut fini-
timis, ne cum feris quidem dimicare contingit omni procul
4 abacto frutice. ulva et palustri iunco funes nectunt ad
praetexenda piscibus retia captumque manibus lutum ventis
magis quam sole siccantes terra cibos et rigentia septen- 10
trione viscera sua urunt. potus non nisi ex imbre servato
scrobibus in vestibulo domus. et hae gentes, si vincantur
hodie a populo Romano, servire se dicunt! ita est pro-
fecto: multis fortuna parcit in poenam.

5 (2) Aliud e silvis miraculum: totam reliquam Ger- 15
maniam operiunt adduntque frigori umbras, altissimae
2 tamen haud procul supra dictis Chaucis circa duos prae-
cipue lacus. litora ipsa optinent quercus maxima aviditate
nascendi, suffossaeque fluctibus aut propulsae flatibus
vastas complexu radicum insulas secum auferunt, atque 20
ita libratae stantes navigant, ingentium ramorum arma-
mentis saepe territis classibus nostris, cum vehut ex in-
dustria fluctibus agerentur in proras stantium noctu, in-

---

1 uncos ego posui. sitam d. situm an S. sit in *Dederich*.
sitne *Cornelissen Mnemos*. 1879 p. 298. | pars *Arund. man.*
Dal. v. parte in *G.* in parte *Müller de stilo* p. 135. parte an
Dederich. pars an *Cornelissen*. 2 optinet D² v. a. J. | aut
D¹GdE *Arund. v.* sub D². ut *P.* ceu *D.* 4 naufragiis dEX
v. a. *G.* 8 abacto DG. 10 cibo GE *Arund.* cibus d. | et v.
set D². sed r *Arund.* | rigentia dv. -gantia r *Arund.* 11
potius DG D. potius E. potus iis *G.* 12 hae gentes D²dv.
accentes D¹G. -te E. accedente X. hae terrae *Arund. man.*
Dal. 14 parcior ES. partior *Arund.* pactior *man. Dal.* |
poena E *Arund. man. Dal.* 16 operiunt D. replent B. re-
periunt DGdf. referunt E *Arund. man. Dal. v.* an referciunt?
17 Chaucis H. Cauchis C. caucis dv. chausis D²GE. cau-
sis D¹. 20 complexu d *Arund. v.* complexa (com- E) r. | in-
sulas D²dv. in siluas D¹G. siluas EX *Arund. S.* 21 libra-
tae d *Arund. v.* -ta rX. 22 ex D²D. om. r *G.* de v. 23
pro- prospera r *Arund.* prospectu v.

opesque remedii illae proelium navale adversus arbores
 inirent. 2. in eadem septentrionali plaga Hercyniae silvae 6
 roborum vastitas intacta aevis et congenita mundo prope
 immortalis sorte miracula excedit. ut alia omittantur fide
 5 caritura, constat attolli colles occursantium inter se radi-
 cum percussu aut, ubi secuta tellus non sit, arcus ad
 ramos usque et ipsos inter se rixantes curvari portarum
 patentium modo, ut turmas equitum tramittant.

3. Glandiferi maxime generis omnes, quibus honos
 10 apud Romanos perpetuus. 4. (3) hinc civicae coronae, 7
 militum virtutis insigne clarissimum, iam pridem vero et
 clementiae imperatorum, postquam civilium bellorum pro-
 fano meritum coepit videri civem non occidere. cedunt
 his murales vallaresque et aureae, quamquam pretio ante-
 15 cedentes, cedunt et rostratae, quamvis in duobus maxime
 ad hoc aevi celebres, M. Varrone e piraticis bellis dante
 Magno Pompeio, itemque M. Agrippa tribuente Caesare e
 Siculis, quae et ipsa piratica fuere. antea rostra navium 8
 tribunali praefixa fori decus erant, veluti p. R. ipsi corona
 20 inposita. postquam vero tribuniciis seditionibus calcari ac
 pollui coepere, postquam vires ex publico in privatum agi
 singulisque civium quaeri et sacrosancti omnia profana
 facere, tum a pedibus eorum subiere in capita civium
 rostra. dedit hanc Augustus coronam Agrippae, sed civi-
 25 cam a genere humano accepit ipse.

(4) Antiquitus quidem nulla nisi deo dabatur — ob 9
 id Homerus caelo tantum eam et proelio universo tribuit,
 viritum vero ne in certamine quidem ulli — feruntque
 primum omnium Liberum patrem inposuisse capiti suo ex
 30 hedera. postea deorum honori sacrificantes sumpserunt, vic-

§ 9: Homerus Σ 485. N 736.

2 Hercyniae C. -ciniae D(?). hirciniae G. -caniae EX.
 hyrcinie dv. 3 euis d. om. v. a. G. 17 itemque D²dEv.
 quae r. 19 publice R. dT. 21 priuatum agi f Brot. -tu
 magis ll. -tum magis v. 22 sacrosancta T v. a. S. 23 subire
 dE. 26—28 dist. Brunn. p. 26. 27 ea DS. ea r. eas v.
 30 eorum E.

- 10 timis simul coronatis. novissime et in sacris certaminibus
usurpatae, in quibus hodieque non victori dantur, sed
patriam ab eo coronari pronuntiatur; inde natum ut et
triumphaturis conferrentur in templis dicandae, mox ut
et ludis darentur. longum est nec instituti operis disse- 5
rere, quis quamque Romanorum primus acceperit; neque
enim alias noverant quam bellicas. quod certum est, uni
gentium huic plura sunt genera quam cunctis.
- 11 (5) Romulus frondea coronavit Hostum Hostilium,
quod Fidenam primus inrupisset. avus hic Tulli Hostilii 10
regis fuit. P. Decium patrem tribunum militum frondea
donavit exercitus ab eo servatus imperatore Cornelio Cosso
cos. Samnitium bello. civica iligna primo fuit, postea
magis placuit ex aesculo Iovi sacra, variatumque et cum
quercu est ac data ubique quae fuerat, custodito tantum 15
12 honore glandis. additae leges artae et ideo superbae quas-
que conferre libeat cum illa Graecorum summa, quae sub
ipso Iove datur cuique muros patria gaudens rumpit:
civem servare, hostem occidere, utque eum locum, in quo
sit actum, hostis optineat eo die, ut servatus fateatur — 20
13 alias testes nihil prosunt —, ut civis fuerit. auxilia quam-
vis rege servato decus non dant, nec crescit honos idem
imperatore conservato, quoniam conditores in quocumque
cive summum esse voluere. accepta licet uti perpetuo.
ludis ineunti semper adsurgere etiam ab senatu in more est, 25
sedendi ius in proximo senatui, vacatio munerum omnium
14 ipsi patrique et avo paterno. XIII eas accepit Siccus
7,102 Dentatus, ut retulimus suo loco, VI Capitolinus, is quidem
et de duce Servilio. Africanus de patre accipere noluit

§ 12: Masurius Sabinus apud Gellium V 6, 13.

2 dantur *D.* datur *ll. G.* dant *v.* 5 institutio *E.* | one-
ris *D G f.* 13 iligna *Verc.* -no *D G E.* in ligno *d.* 14 ioui
sacra *D²v.* iouis ara *r.* | vastatumque *D¹G E.* 15 tamen
v. a. G. 19 ciuem *D²G v.* quem *r.* | ut ne *J.* utcumque *S.*
21 ciuis *D²v.* ciues *r.* 24 ciue *dv.* -em *r S.* 25 ludi *E.*
ludae B. | ineunti *B.* sine uentis *E.* inouentis *D G.* innouanti *d.*
uacatio *dv.* uoc- *r.* | numerum *D G.*

apud Trebiam. o mores aeternos, qui tanta opera honore solo donaverint et, cum reliquas coronas auro commendarent, salutem civis in pretio esse noluerint, clare professi ne servari quidem hominem fas esse lucri causa!

5 5. (6) Glande opes nunc quoque multarum gentium 15
etiam pace gaudentium constant. nec non et inopia frugum arefactis emolitur farina spissaturque in panis usum; quin et hodieque per Hispanias secundis mensis glans inseritur. dulcior eadem in cinere tostata. cautum est praeterea lege
10 XII tabularum, ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere.

Genera earum multa. distant fructu, situ, sexu, sapore. namque alia fageae glandi figura, quernae alia et
15 ilignae, atque inter se quoque generum singulorum differentiae. praeterea sunt aliquae silvestres, aliae placidiores, quae culta optinent. iam montuosis planisque distant, sicut et sexu, mares ac feminae, item sapore: dulcissima omnium fagi, ut qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio tradat Cornelius Alexander. genera di-
20 stinguere non datur nominibus, quae sunt alia alibi, quippe cum robur quercumque vulgo nasci videamus, aesculum non ubique, quartam vero generis eiusdem, quae cerrus vocatur, ne Italiae quidem maiore ex parte notam esse. distinguemus ergo proprietate naturaque et, ubi res coget,
25 etiam Graecis nominibus.

6. (7) Fagi glans nucleis similis triangula cute in- 18
cluditur. folium tenue atque e levissimis, populo simile,

---

§ 16: Th. H. III 8, 2.

---

3 civis v. quis ll. | clara v. a. H. 3. 4 professi ne Tf H. -sione (-seone G¹) rv. 5 glande J. grande DG. -des dE. glandes v. | oppes DG. | nunc dJ. sunt r. sunt nunc S. esse nunc v.
6 constat v. a. S. 7 emollitur D. molitur dE v. a. D.
13 alia dv. in alia r. | quernae DG. alia quernae v. a. J. | alia et J. et alia ll. v. 14 iligneae E. 16 optinent v. -net ll. | iam ego. iam in ll. v. 22 currus D¹G. eurrus d.
23 notam v. -ta ll. 24 distinguemus v. -guimus ll. S. | cogit dJ. 27 populeo D²D.

celerrime flavescens et media parte plerumque gignens
superne parvolam bacam viridem, cacumine aculeatam.
fagum muribus gratissimum est, et ideo animalis eius una
proventus, glires quoque saginat, expetitur et turdis. ar-
borum fertilitas omnium fere alternat, sed maxime fagi. 5

- 19 (8) Glandem, quae proprie intellegitur, ferunt robur,
quercus, aesculus, cerrus, ilex, suber. continent hispido
calyce per genera plus minusve complectente. folia praeter
ilicem gravia, carnosa, procera, sinuosa lateribus, nec, cum
cadunt, flavescentia, ut fagi, pro differentia generum bre- 10
viora vel longiora.

Ilicis duo genera. ex his in Italia folio non multum
ab oleis distant milaces a quibusdam Graecis dictae; in
provinciis aquifoliae sunt ilices. glans utriusque brevior
et gracilior, quam Homerus aculon appellat eoque no- 15
mine a glande distinguit. masculas ilices negant ferre.

- 20 Glans optima in quercu atque grandissima, mox
aesculo. nam robori parva, cerro tristis, horrida, echinato
calyce ceu castaneae. sed et in querna alia dulcior, mol-
liorque feminae, mari spissior. maxime autem probantur 20
latifoliae ex argumento dictae. distant inter se magnitu-
dine et cutis tenuitate, item quod aliis subest tunica
21 robigine scabra, aliis protinus candidum corpus. probatur
et ea, cuius in balano utrimque ex longitudine extrema
lapidescit duritia, melior cui in cortice quam cui in cor- 25
pore, utrumque non nisi mari. praeterea aliis ovata, aliis

§ 19. milaces: Th. H. III 16, 2. — Homerus κ 242. Th. H.
III 8, 1. — § 20: ibid. 2. 3.

3 fagum D²dES. in facum r. fagi glans v. fagus U 256. |
gratissimum D²dJ. -mam ES. -ma v. Ul. l. gratis sunt D¹G. | est
DGEv. esse dS. | eius dEv. ei r. 4 expedit ES. 8 minusue
D²dS. -nus ite D¹G. -nus item Ev. minus C. -nus cutem G.
-nusve cutem J. 12 non v. non t D². non ut rS. non ita J.
14 dist. Salm. exerc. 192^a G. | ilices D² Salm. -cis dEv. a. D.
-ci r. 15 et gracilior dv. e (del. E²) grac- E. om. DG.
18 robori D²dD. -ris rv. | horrid d. | echinato v. ecyn- DGd.
cin- E. 19 ceu E Verc. seu r. 25 duritiam E. in dur-
~ ~ G.

rotunda, aliis acutior figura, sicut et colos nigrior candi-
diorve, qui praefertur. amaritudo in extremitatibus, mediae
dulces. quin et pediculi brevitās proceritasque differen-
tiam habet. in ipsis vero arboribus quae maximam fert 22
5 hemeris vocatur, brevior et in orbem comosa alasque
ramorum crebro cavata. fortius lignum quercus habet et
incorruptius, ramosa et ipsa, procerior tamen et crassior
caudice, excelsissima autem *aegilops*, incultis amica.

Ab hac proxima latifoliae proceritas, sed minus utilis 23
10 aedificiis atque carboni: dolata vitiis obnoxia est, quam-
obrem solida utuntur; carbo in aerariorum tantum officinis
compendio, quoniam desinente flatu protinus emoriens
saepius recoquitur, cetero plurimus scintillis. idem e no-
vellis melior. acervi consertis taleis recentibus luto ca-
15 minantur, accensa strue contis pungitur durescens calyx
atque ita sudorem emittit.

Pessima et carboni et materiae haliphloeos dicta, cui 24
crassissimus cortex atque caudex et plerumque cavus
fungosusque. nec alia putrescit ex hoc genere, etiam
20 cum vivit. quin et fulmine saepissime icitur, quamvis
altitudine non excellat. ideo ligno eius nec ad sacrificia
uti fas habetur. eidem rara glans et, cum tulit, amara,
quam praeter sues nullum attingat animal, ac ne hae qui-
dem, si aliud pabulum habeant. hoc quoque inter reliqua
25 neglectae religionis est, quod emortuo carbone sacrificatur.

Glans fagea suam hilarem facit, carnem cocibilem ac 25
levem et utilem stomacho; iligna suam angustam, nitidam,

---

§ 22: *ibid.* 4. — § 23: *ibid.* 5. 7 extr. V 9, 1. 4. — § 24:
Th. H. III 8, 5. 7 init.

---

2 qui praefertur d v. quippe fertur r. 8 *aegilops* v. e
Theophr. *aezops* (ez- d) ll. 9 hac d v. haec r. 10 dotata
D¹ G E v. a. H. 11 carbo in H. -oni ll. G. -one v. -one in
U 257. | aerariorum d v. -iarum E. era- r. 13 ceterum E S.
14 paleis D² v. a. B. 15 calix E (ut semper) D. 19 an
nec alia pariter (vel ita)? cfr. *Theophr.* h. pl. III 8, 5.
20 icitur v. iacitur ll. D. cfr. II 146. XV 134. 22 habetur
om. d. | rare E. raro v. a. S. 23 atongat G. attingit E v. a. G.
26 coquibilem d G.

- strigosam; ponderosam querna, diffusam, gravissima et ipsa glandium atque dulcissima. proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. iligna temptari sues, nisi paulatim detur. hanc novissimam cadere. ¹ fungosam carnem fieri aesculo, robore, subere. 5
- 26 (9) Quae glandem ferunt, omnes et gallam alternisque annis glandem, sed gallam hemeris optimam et coriis perficiendis aptissimam, similem huic latifolia, sed levio-
 27 rem multoque minus probatam. fert et nigram — duo enim genera sunt —; haec tinguendis lanis utilior. 7. nascitur 10
 autem galla sole de geminis exeunte erumpens noctu semper universa. crescit uno die candidior et, si aestu excepta est, arescit protinus neque ad iustum incrementum pervenit, hoc est ut nucleum fabae magnitudine habeat. nigra diutius viret crescitque, ut interdum mali 15
 compleat magnitudinem. optima Commagena, deterrima ex robore. signum eius quod cavernae tralucet.
- 28 (10) Robur praeter fructum plurima et alia gignit. namque fert et gallae utrumque genus et quaedam veluti mora, ni distarent arida duritie, plerumque *et* tauri caput 20
 imitantia, quibus fructus inest nucleis olivae similis. nascuntur in eo et pilulae nucibus non absimiles, intus habentes floccos molles, lucernarum luminibus aptos. nam et sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. fert et aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore mel- 25
 29 liginis suci. gignunt et alae ramorum eius pilulas corpore, non pediculo adhaerentes, candicantes umbilicis, cetera nigra varietate dispersa; media cocci colorem

---

§ 26: Th. H. III 8, 6. — § 27: Th. H. III 5, 2 (Diosc. I 146).
 — §§ 28. 29: Th. H. III 7, 4. 5.

---

1 *dist. Strack.* | diffusam D²v. -sa et D¹. -saa G. -sa/// d. -sa ES. | grandissima CFW Müller p. 20. 10 lanis D²P
e Theophr. om. r v. a. S. 17 cauernae v. -na ll. D. | tralucet D¹G. -cet D²D. translucent r v. 19 quaedam v. quae iam ll. S. 20 et ego. om. ll. v. cfr. Theophr. 21 nucleis d v. -eus r. 26 suci plenam U 258. | alae Be Theophr. aliae ll. C. alii v. 27 candicantibus D²D.

habent, apertis atra inanitas est. aliquando et pumices
gignit nec non et e foliis convolutas pilulas et in foliorum
venis aquosos nucleos candicantes ac tralucidos, quamdiu
molles sint, in quibus et culices nascuntur. maturescunt
5 in modum . . . . .

8. (11) Ferunt robora et cachrym; ita vocatur pi- 30
lula in medicina urendi vim habens. gignitur et in abiete,
larice, picea, tilia, nuce, platano, postquam folia cecidere,
hieme durans. continet nucleum pineis similem. is crescit
10 hieme, aperitur vere. pilula tota cadit, cum folia coepere
crescere. tam multifera sunt, tot res praeter glandem 31
pariunt robora, sed et boletos suillosque — gulae no-
vissima irritamenta —, qui circa radices gignuntur, quer-
cus probatissimos, robur autem et cupressus et pinus
15 noxios. robora ferunt et viscum et mella, ut auctor est
Hesiodus, constatque rores melleos e caelo, ut diximus, 11,30
cadentes non aliis magis insidere frondibus. crematoque
robore cinerem nitrosum esse certum est.

(12) Omnes tamen has eius dotes ilex solo provocat 32
20 cocco. granum hoc primoque ceu scabies fruticis, parvae
aquifoliae ilicis. cusculium vocant. pensionem alteram
tributi pauperibus Hispaniae donat. usum eius ac ratio-

---

§ 30: Th. H. III 5, 5. — § 31: Hesiodus ἔργα καὶ ἡμ. 238.
Th. H. III 7, 6.

---

1 atra *Pe Theophr.* amara *ll.v.* autem atra *J.* 2. 3 folio-
rum uenis *D²S.* folio rubens *r.* -bente *G.* -tes *v.* 4 indu-
rescunt *B coll. Theophr.* 5 lacunam ego indicavi. in modum
gallae *B.* in nodum ad parvae levis gallae modum *J coll.*
Theophr. 6 ferunt *v.* ferunt *ll.* 10 uero *D¹G.* | *dist.*
D coll. Theophr. | coeperit *E.* -rint *v. a. H.* 14 probatissimos
D²v. -mum *rS.* 17 crematoque ego. craemato (crem- *D*)
quoque *D²D.* cremati (craem- *D¹.* graem- *G*) quoque *rv.*
18 robore *D²D.* robi *r.* roboris *v.* 20 hic *GED.* | scabies
dTH. scaptēs *r.* scapus *G.* spectēs *v.* | fruticis *G.* -ces *ll. v.* |
parvae *G.* parua *DdE.* -ui *G.* -uos *v.* 21 ilices *GdE*
v. a. G. | cusculium *DGG.* cuscolium *EJ.* esciiscolium *d.* quis-
quilium *v.* scolecium *D coll. XXIV 8.* 22 ac rationem *D.*
grationem *DG.* -iorem *d.v.* generationem *E.* an grani et ratio-
nem?

9,140 nem in conchylii mentione tradidimus. gignitur et in
 8q. Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia, pessimum in Sardinia.

33 (13) Galliarum glandiferae maxime arbores agaricum
 ferunt. est autem fungus candidus, odoratus, antidotis
 efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. si- 5
 gnum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. e glandiferis
 sola quae vocatur aegilops fert pannos arentes, muscoso
 villo canos, non in cortice modo, verum et e ramis de-
 12,108 pendentibus cubitali magnitudine, odoratos, uti diximus
 34 inter unguenta. suberi minima arbor, glans pessima, rara, 10
 cortex tantum in fructu, praecrassus ac renascens atque
 etiam in denos pedes undique explanatus. usus eius an-
 coralibus maxime navium piscantiumque tragulis et cado-
 rum obturamentis, praeterea in hiberno feminarum calceatu.
 quamobrem non infacete Graeci corticis arborem appel- 15
 lant. sunt et qui feminam ilicem vocent atque, ubi non
 nascitur ilex, pro ea subere utantur in carpentariis prae-
 cipue fabricis, ut circa Elim et Lacedaemonem. nec in
 Italia tota nascitur aut in Gallia omnino.

35 9. (14) Cortex et fagis, tiliae, abieti, piceae in 20
 magno usu agrestium. vasa eo corbesque ac patentiora
 quaedam messibus convehendis vindemiisque faciunt atque
 protecta tuguriorum. scribit in recenti ad duces explora-
 tor incidens litteras a suco. nec non et in quodam usu
 sacrorum religiosus est fagi cortex. sed non durat ar- 25
 bor ipsa.

36 10. (15) Scandula e robore aptissima, mox e glan-
 diferis aliis fagoque, facillima ex omnibus, quae resinam

§ 33: Th. H. III 8, 6. — § 34: Th. H. III 17, 1. 16, 8.

4 antidotus D G d. 6 quo G. que D G. quae E. om. d T.
 quod v. an qui? 7 aegilops v. cfr. § 22. aezops (ez- d) ll.
 9 odoratos v. -tus ll. | uti D. ut Ev. ubi r. 10 et rara
 D² D. 15 cortices arborum E Verc. 21 eo D² D. om. r v.
 23 protecta D² d T S. -exta D¹ G. pretexta E. praet- v.
 proiecta coni. H coll. Vitruv. IV 2, 1. | recenti v. -tia ll.
 27 scandulae ... aptissimae d v. a. S. 28 facillima f S. -me
 n G R -mae d v.

ferunt, sed minime durans praeterquam e pino. scandula
 contectam fuisse Romam ad Pyrrhi usque bellum annis
 CCCCLXX Cornelius Nepos auctor est. silvarum certe 37
 distinguebatur insignibus, Fagutali Iove etiam nunc ubi
 5 lucus fageus fuit, porta Querquetulana, colle in quem
 vimina petebantur, totque lucis, quibusdam et geminis.
 Q. Hortensius dictator, cum plebes secessisset in Ianicu-
 lum, legem in aesculeto tulit, ut quod ea iussisset omnes
 Quirites teneret.

10 (16) Peregrinae tum videbantur, quoniam non erant 38
 suburbanae, pinus atque abies omnesque, quae picem
 gignunt. de quibus nunc dicemus, simul ut tota con-
 diendi vina origo cognoscatur, quae ferunt in Asia aut 14,122
 oriente praedictis.

15 Picem in Europa sex genera cognatarum arborum
 ferunt. ex his pinus atque pinaster folium habent capilla-
 menti modo praetenue longumque et mucrone aculeatum.
 pinus fert minimum resinae, interdum et nucibus ipsis,
 de quibus dictum est, vixque ut adscribatur generi. 15,35

20 (17) Pinaster nihil est aliud quam pinus silvestris 39
 minor altitudine et a medio ramosa, sicut pinus in ver-
 tice. copiosiore dat haec resinam quo dicemus modo. 57 sqq.
 gignitur et in planis. easdem arbores alio nomine esse
 per oram Italiae quas tibulos vocant, plerique arbitrantur,
 25 sed graciles succinctioresque et enodes liburnicarum ad
 usus, paene sine resina.

(18) Picea montes amat atque frigora, feralis arbor 40
 et funebri indicio ad fores posita ac rogis virens, iam
 tamen et in domos recepta tonsili facilitate. haec pluri-
 30 mam fundit interveniente candida gemma, tam simili turis,
 ut mixta visu discerni non queat; unde fraus Seplasiae.

1 durant v. a. S. 5 lucus D²d^v. litus r. 6 minis
 DG. 7 Q. v. quae ll. | plebs E v. a. D. | successisset E.
 9 tenerent D². 11 pice DG. 12. 13 dist. ego. cfr. *Pliniana*
p. 30. 13 quae ferunt v. quae ferrunt DG. quae ferrent
 dES. quaedam ferunt Bas. 14 praedictis ll. v. e praed- B.
 16 pinastri DG. 21 minor D. miror DG. mira rv.
 24 quas D²v. quos rG. | stibulos E. 31 visu D²v. a visu
 rLugd. | seplasiae TB. sepra- r.

41 omnibus his generibus folia brevia, sed crassiora duraque
ceu cupressis. piceae rami paene statim ab radice modici
velut brachia lateribus inhaerent.

Similiter abieti expetitae navigiis situs in excelso
42 montium, ceu maria fugerit, nec forma alia. materies vero 5
praecipua est trabibus et plurimis vitae operibus. resina
in ea vitium, unde fructus piceae, exiguumque sudat ali-
quando contactu solis. e diverso materies, quae abieti
pulcherrima, piceae ad fissiles scandulas cupasque et pauca
alia secamenta. 10

43 (19) Quinto generi est situs idem, facies eadem.
larix vocatur. materies praestantior longe, incorrupta
aëvis, umori contumax, rubens praeterea et odore acrior.
plusculum huic erumpit liquoris melleo colore atque len-
tore, numquam durescentis. 15

44 Sextum genus est taeda proprie dicta, abundantior
suco quam reliqua, parcior liquidiorque quam picea, flam-
mis ac lumini sacrorum etiam grata. hae, mares dum-
taxat, ferunt et eam, quam Graeci sycen vocant, odoris
gravissimi. laricis morbus est ut taeda fiat. 20

45 Omnia autem haec genera accensa fuligine inmodica
carbonem repente exspuunt cum eruptionis crepitu eiacu-
lanturque longe, excepta larice, quae nec ardet nec car-
bonem facit nec alio modo ignis vi consumitur quam la-
pides. omnia ea perpetuo virent nec facile discernuntur 25
in fronde etiam a peritis; tanta natalium mixtura est.

---

§ 42: (Th. H. III 9, 5). — § 43: Vitruv. II 9, 14. — §§ 44. 45:
Th. H. III 9, 3. 5. Vitruv. l. l.

---

1 brevia sed D²D. breui saeta et rv. | crassiora D. crasi-
D². -ore D¹Gd. crassiore Ev. 4 dist. Külb. 6 praecipua
est fS. -puaes G. -pues D. -pue E. -pua dv. 6. 7 resina in
ea ego. resinae ll. -na ei v. -na est D. 11 est coni. J. et
DGET. om. dv. 12. 13 incorrupta aëvis ego. cfr. XXIV 17.
XVI 6. Pliniana p. 31. -ptae uis DGd. -pte uis E. -pta uis v.
-pta ei uis J. -pta est usu S. 13 umori DGEv. u maiori d.
mori Verc. umore J. 14. 15 lentore coni. S. -tiore dv. ren-
tiore D¹G. recentiore D²ED. 15 dist. J. | durescenti coni. S.
durascentis Ev. a. Bas. 26 a peritis v. apertis ll.

sed picea minus alta quam larix; illa crassior leviorque 46
 cortice, folio villosior, pinguior et densior, mollius flexo;
 at piceae rariora siccioraque folia et tenuiora ac magis
 argentia, totaque horridior et perfusa resina, lignum abieti
 5 similis. larix ustis radicibus non repullulat, *picea re-*
pullulat, ut in Lesbo accidit incenso nemore Pyrrhaeo.
 alia etiam nunc generibus ipsis in sexu differentia. mas 47
 brevior et durior, femina procerior, pinguioribus foliis et
 simplicibus atque non rigentibus. lignum maribus durum
 10 et in fabrili opere contortum, feminae mollius, publico
 discrimine in securibus. hae in quocumque genere de-
 prehendunt marem, quippe respuuntur et fragosius sidunt,
 aegrius revelluntur. ipsa materies retorrida et nigrior
 maribus. laricis circa Idam in Troade et alia differentia, 48
 15 montanae maritimaeque. nam in Macedonia et Arcadia
 circaque Elim permutant nomina, nec constat auctoribus,
 quod cuique generi adtribuant. nos ista Romano discerni-
 mus iudicio. abies e cunctis amplissima est et femina
 etiam prolixior, materie mollior utiliorque, arbore rotun-
 20 dior, folio pinnato densa, ut imbres non tramittat, atque
 hilarior in totum. e ramis generum horum panicularum 49
 modo nucamenta squamatim compacta dependent praeter-
 quam larici. haec abietis masculae primori parte nucleos
 habent, non item feminae. piceae vero totis paniculis,
 25 minoribus gracilioribusque, minimos ac nigros, propter
 quod Graeci phthiropoeon eam appellant. in eadem

---

§ 46: Th. H. III 9, 5. — § 47: Th. H. III 9, 2. 3. — §§ 48. 49:
 Th. H. III 9, 6. II 2, 6.

---

2 molliorque flexu dT v. a. S. 3 at piceae v. ac pi- J.
 ac picae D². ac pitae D¹G. ac pice d. a capite et E. 4 abieti
 Ev. -tis rG. 5. 6 picea repullulat inseruit B e Theophr.
 om. ll. v. 8 durior foliis coni. P coll. Theophr. 14 laricis
 D²D coll. Theophr. radicis D¹G. -ix dEv. del. P. | dist. D.
 19 mollior D²d v. -orum D¹G. -ore E. | arbor E. 21 pani-
 cularum d v. pini- r. 22 nucamenta v. nunc- ll. 23 haec
 D²d G. hae r v. | prima in E v. a. G. 26 phthiropoeon ego.
 cfr. Theophr. -poron d. pthiroporen r. phthirophoron Verc.

nucamenta maribus compressiora sunt ac minus resina roscida.

50 (20) Similis his etiam nunc aspectu est, ne quid praetereatur, taxus minime virens gracilisque et tristis ac dira, nullo suco, ex omnibus sola bacifera. mas noxio 5 fructu; letale quippe bacis in Hispania praecipue venenum inest, vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta mortifera fuisse compertum est. hanc Sextius milacem a 51 Graecis vocari dicit et esse in Arcadia tam praesentis veneni, ut qui obdormiant sub ea cibumve capiant moriantur. sunt qui et taxica hinc appellata dicant venena — quae nunc toxica dicimus —, quibus sagittae tinguantur. repertum innoxiam fieri, si in ipsam arborem clavus aereus adigatur.

52 11. (21) Pix liquida in Europa e taeda coquitur, 15 navalibus muniendis multosque alios ad usus. lignum eius concisum furnis undique igni extra circumdato fervet. primus sudor aquae modo fluit canali. hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis est, ut in Aegypto corpora hominum defunctorum perfusa eo servantur. 20

53 (22) Sequens liquor crassior iam picem fundit. haec rursus in cortinas aereas coniecta aceto spissatur ut coagulo et Bruttiae cognomen accepit, doliis dumtaxat vasisque ceteris utilis, lentore ab alia pice differens, item colore rutilante et quod pinguior est reliqua omni. illa 25

---

§ 51: Diosc. IV 80. — § 52: Herodotus II 87. — § 53: (Dion. Halic. frgm. XX 15 [20, 6] Kiessl.).

---

1 nucamenta d^v. nunc- r. 5 nullus DG. | bacifera mas D²v. bacis fera mas D¹G. bacis fert ramos d. bacas fert. Mas ES. 7 uas DG. 8 milacem DGdG. cfr. § 19. smillacem E. smilacem B coll. Diosc. IV 80. 18 reperto DGd. an reperio? | ipsa arbore dES. 14 adicatur d. addicatur E v. a. C. 15 e v. om. ll. 17 feruet dG. fero (ferro D²) ex DG. ferro ut E v. a. C. 18. 19 cedrium B e Vitruv. II 9, 13 (ubi nunc cedreum legitur). cedrum ll. 22. 23 ut coagulo et dTS. et coagulo et DGf. et coagulat E. -lata v. 24 lento E. 25 omni illa D². illa omni D¹Gd fD. illa omnia TE Arund. v. | ego. cfr. XIV 127.

fit e piceae resina ferventibus coacta lapidibus in alveis
validi roboris aut, si alvei non sint, struis congerie, velut
in carbonis usu. haec in vinum additur farinae modo 54
tusa, nigrior colore. eadem resina si cum aqua lenius
5 decoquatur coleturque, rufo colore lentescit ac stillaticia
vocatur. seponuntur autem ad id fere vitia resinae cor-
texque. alia temperies ad crapulam. namque flos crudus
resinae cum multa astula tenui brevique avulsus concidi-
tur ad cribrum minuta. dein ferventi aqua, donec coquatur,
10 perfunditur.

Huius expressum pingue praecipua resina fit atque 55
rara nec nisi paucis in locis subalpinae Italiae, conveniens
medicis. resinae albae congium in II aquae pluviae co-
cunt. alii utilius putant sine aqua coquere lento igne toto
15 die, utique vase aeris albi, item terebinthinam in sarta-
gine cinere ferventi, hanc ceteris praeferentes. proxima
e lentisco. 12. (23) non omittendum apud eosdem zo- 56
pissam vocari derasam navibus maritimis picem cum cera,
nihil non experiente vita, multoque efficaciorum ad omnia,
20 quibus pices resinaeque prosunt, videlicet adiecto salis
callo.

Aperitur picea e parte solari, non plaga, sed vulnere 57
ablati corticis, cum plurimum bipedali hiato, ut a terra
cubito cum minimum absit. nec corpori ipsi parcitur, ut
25 in ceteris, quoniam astula in fructu est. verum haec
proxima laudatur, altior amaritudinem adfert. postea umor

§ 55: Diosc. I 93. 91. Th. H. IX 2, 2. — § 56: Diosc. I 98. —
§§ 57. 58: Th. H. IX 2, 7.

1 fiunt dTE *Arund. v. a. D.* | e om. D¹. | picea d fTE v.
pice D². | an cocta? 3 uinum d v. uinum DG. fimum E.
fumum *Arund.* 4 lenius ego. cfr. XXV 90. lenius ll. v.
7 crapula DGd. 9 cribri dG. | coquatur d v. coquentur r.
cogatur J coll. § 53. 13 II ego. duobus ll. v. *nonne* binis?
15 utrique DGd v. a. *Bas.* 15. 16 sartagine v. cart- ll.
16 cinere ferventi dT *Brot.* ref- rv. 17 e ego. et ll.
ex v. 17. 18 zopissam *Be Diosc. I 98.* zosippam ll. 18 cera
d B. cetera r. 19 multo d C. 22 vulnere d v. -ra r.

58 omnis e tota confluit in ulcus. item in taeda. cum id
manare desiit, simili modo ex alia parte aperitur ac deinde
alia. postea tota arbor succiditur et medulla eius uritur.
sic et in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem
et e ramis ac radicibus, cum resina damnetur ex his 5
partibus. in Macedonia laricem masculam urunt, feminae
59 radices tantum. Theopompus scripsit in Apolloniatarum
agro picem fossilem, non deteriorem Macedonica, inveniri.
pix optima ubique ex apricis aquilonis situ, ex opacis
horridior virusque praeferens, frigida hieme deterior ac 10
60 minus copiosa et decolor. quidam arbitrantur in montuosis
copia praestantiorum ac colore et dulciorem fieri, odore
quoque gratiorem, dum resina sit, decoctam autem minus
picis reddere, quoniam in serum abeat, tenuioresque esse
ipsas arbores quam in planis, sed has et illas serenitate 15
steriliores. fructum quaedam proximo anno ab incisu lar-
giuntur, aliae secundo, quaedam tertio. expletur autem
plaga resina, non cortice nec cicatrice, quae in hac arbore
non coit.

61 Inter haec genera propriam quidam fecere sappinum, 20
15,36 quoniam ex cognatione harum seritur, qualis dicta est in
nucleis, eiusdemque arboris imas partes taedas vocant,
cum sit illa arbor nil aliud quam picea feritatis paulum
mitigatae satu, sappinus autem materies caesurae genere
196 fiat, sicuti docebimus. 25

62 13. (24) Materiae enim causa reliquas arbores natura
genuit copiosissimamque fraxinum. procera haec ac teres,
pinnata et ipsa folio, multumque Homeri praeconio et
Achillis hasta nobilitata. materies est ad plurima utilis;

§§ 58—60: Th. H. IX 2, 1. 3. 5. 6. — § 62: Homerus Y 277.

12 colore dG. -rem r. | odore T. -rem rv. cfr. U 261.
14 serum abeat dB coll. Theophr. ferum habeat r. 17 aliae
Dv. -ia r. 20 proprium d v. a. S. | sappinum J. sapi- dT.
sappium rv. 21 cognatione D²d Arund. v. cogita- r. | in C.
om. ll. 24 sapinus (sapp- D) DGGD. -ni EC. -na dT. sapii
Arund. | caesurae D²D. -sare r. -sarum e v. | generata E Arund.
25 fiat DGG. fit TE Arund. v. fit dH.

ea quidem, quae fit in Ida Troadis, in tantum cedro similis,
 ut ementes fallat cortice ablato. Graeci duo genera eius 63
 fecere: longam enodem, alteram brevem duriorē fuscio-
 remque, laureis foliis. bumeliam vocant in Macedonia
 5 amplissimam lentissimamque. alii sitū divisere, campestem
 enim esse crispam, montanam spissam. folia earum iu- 64
 mentis mortifera, ceteris ruminantium innocua Graeci pro-
 didere; in Italia nec iumentis nocent. contra serpentes
 vero suco expresso ad potum et inposita ulceri opifera,
 10 ut nihil aequae, reperiuntur, tantaque est vis, ut ne ma-
 tutinas quidem occidentesve umbras, cum sunt longissimae,
 serpens arboris eius adtingat, adeo ipsam procul fugiat.
 experti prodimus, si fronde ea circumcludantur ignis et
 serpens, in ignes potius quam in fraxinum fugere ser-
 15 pentem. mira naturae benignitas, prius quam hae pro-
 deant, florere fraxinum nec ante conditas folia demittere.

14. (25) In tilia mas et femina differunt omni modo. 65
 namque et materies maris dura rufiorque ac nodosa et
 odorator, cortex quoque crassior ac detractus inflexibilis.
 20 nec semen fert aut florem ut femina, quae crassior arbore,
 materie candida praecellensque est. mirum in hac arbore
 fructum a nullo animalium adtingi, foliorum corticisque
 sucum esse dulcem. inter corticem ac lignum tenues
 tunicae multiplici membrana, e quibus vincula tiliae vo-
 25 cantur tenuissimumque eorum philyrae, coronarum lem-
 niscis celebres antiquorum honore. materies teredinem
 non sentit, proceritate perquam modica, verum utilis.

§ 63: Th. H. III 11, 3. 4. 5. — § 64: Diosc. I 108. Pl. iun.
 p. 111, 10. — § 65: Th. H. III 10, 4. I 12, 4.

8 nocent dC. -cet rv. 9 ulterior E. -ori d. 10 ut
 nihil ego. ac nihil U. v. | uis ut D¹d v. uisui E. uis huic D².
 11 cum dP. quam rv. 13 experta D²v. a. G. | circumcludan-
 tur ego. -datur D²D. ciroque cludatur D¹G. giro concludatur
 Arund. gyroque cludatur Ev. gyroque circumcludatur dT. cfr.
 U 262. | et igni D. 16 demittere ego. dim- U. v. cfr. § 81.
 83. XIX 66. 24 tunicae coni. Dal. -cas d v. tonicas r. tuni-
 cae sunt D. 25 tenuissimumque eorum ego. -mum quorum
 DGD. -mum eorum Ev. -mae earum dG.

66 15. (26) Acer eiusdem fere amplitudinis, operum
 elegantia ac subtilitate citro secundum. plura eius genera:
 album, quod praecipui candoris, vocatur Gallicum in
 transpadana Italia transque Alpes nascens. alterum genus
 crispo macularum discursu, qui cum excellentior fuit, a 5
 similitudine caudae pavonum nomen accepit, in Histria
 Raetiaque praecipuum. e viliori genere crassivenium vo-
 67 catur. Graeci situ discernunt, campestre enim candidum
 esse nec crispum — quod *glinon* vocant —, montanum
 vero crispus duriusque, etiamnunc e mascula crispus ad 10
 lautiora opera, tertium genus zygian rubentem, fissili ligno,
 cortice livido, scabro. hoc alii generis proprii esse malunt
 et Latine carpinum appellant.

68 16. (27) Pulcherrimum vero est bruscum, multoque
 excellentius etiamnum molluscum. tuber utrumque arboris 15
 eius, bruscum intortius crispum, molluscum simplicius
 sparsum et, si magnitudinem mensarum caperet, haud
 dubie praeferretur citro; nunc intra pugillares lectorum-
 que solidos aut lamnas raro usu spectatur. e brusco fiunt
 69 et mensae nigrescentes. reperitur et in alno tuber, tanto 20
 deterius, quantum ab acere alnus ipsa distat. aceris mares
 prius florent. etiamnum in siccis natae praeferuntur aqua-
 tics, sicut et fraxini. est trans Alpes arbor simillima
 aceri albo materie, quae vocatur staphylodendron. fert
 siliquas et in iis nucleos sapore nucis abellanae. 25

70 (28) In primis vero materies honorata buxo est raro
 crispanti nec nisi radice, de cetero . . . . . levisque est

---

§ 67: Th. H. III 11, 1. 2 (III 3, 1).

---

9 *glinon v e Theophr.* alinon D²dTE. -ono r. 11 ligno
 v. -ni ll. 12 livido ego. -do de ll. -do et v. -do ac D.
 19 solidos *Salm. exerc. 296^a D.* solicios DGf. sili- dE²v. sibli-
 E¹. cfr. U 263. 20 an mensae, sed nigrescentes? | alni D¹Gd. |
 tuber D²v. -ber et ES. -bere r. -ber set J. 27 crisper/canti
 E. | radice ll. v. cortice *Arund.* | lacunam ego indicavi. excidit
 fortasse simplicis. | levisque est ego. lenis qui est E *Arund.*
 lenis quies rv. lenis quies est S. leui cuius U 264.

materiae, *set* lentore quodam et duritie ac pallore commendabilis, ipsa vero arbor et topiario opere. tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur amplitudinemque proceriorem. oleastrum, in omni usu damnatum,
 5 gravem praefert odorem. tertium genus nostratis vocant, e silvestri, ut credo, mitigatum satu, diffusius et densitate parietum, virens semper ac tonsile. buxus Pyrenaeis ac 71
 Cytoriis montibus plurima et Berecynthio tractu, crassissima in Corsica, flore non spernendo, quae causa amaritudinis
 10 mellis. semen cunctis animantibus invisum. nec in Olympo Macedoniae gracilior, sed brevis. amat frigida, aprica. in igni quoque duritia quae ferro, nec flamma nec carbone utili.

17. (29) Inter has atque frugiferas materie vitium- 72
 que amicitia accipitur ulmus. Graeci duo genera eius
 15 novere: montanam quae sit amplior, campestem quae fruticosa. Italia Atinias vocat excelsissimas et ex iis siccanas praefert, quae non sint riguae, alterum genus Gallicas, tertium nostrates, densiore folio et ab eodem pediculo numerosiore, quartum silvestre. Atinae non ferunt sa-
 20 maram — ita vocatur ulmi semen —, omnesque radicum plantis proveniunt, reliquae semine.

§ 70 extr.: Th. H. III 3, 3. — § 71: Th. H. III 15, 5. 4, 6 (IV 5, 1). — § 72: Th. H. III 14, 1. Colum. V 6, 2. de arb. 16, 1. Tremellius Scrofa ap. Colum. l. l. (IX 13, 2).

1 materia E *Arund.* v. a. G. | *set* lentore ego. silentio D²G. -tiae D¹Gd. -ti E *Arund.* v. est lentitie U. | et quadam E *Arund.* v. a. G. quadam et U. 2 ipsa ego. in ipsa ll. v. | arbor et ego. -bore ll. v. 3. 4 amplitudine procerior est E. -ores S. 4 oleastrum ll. v. silvestre U 264. 5 nostratis DGdv. -trates TES. -trate Verc. -tras D. 6 silvestre (om. e) Ev. a. D. 9 corsica dv. -cam r. | flore G. -rem ll. v. 10 mellis. semen D. semen mellis ll. mellis. semen illius v. 11 an aspera (*Theophr.* τραχέι)? 11. 12 in igni DGEv. ligni dTD. 12 duritiam E. | quae DdTv. que G. om. ES. | ferri ES. | utilis dE v. a. G. 15 montanam ego. -tuosam ll. v. cfr. § 48. 63. 67. 128. XVIII 63. 179. XX 173. XXI 160. XXIV 34. 16 uocat dv. -ant r. 16. 17 siccanas vet. Dal. cfr. index libri et Colum. II 2, 4. 16, 3. IV 30, 5. siccanas ll. v. 19 Atinae v. rat- ll. 19. 20 samaram dH. -riam Ev. -rim D. -ritim G. -ra B.

- 73 18. (30) Nunc celeberrimis arborum dictis quaedam
in universum de cunctis indicanda sunt. montes amant
cedrus, larix, taeda et ceterae, e quibus resina gignitur,
item aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus,
ornus, carpinus. est in Appennino et frutex, qui vocatur 5
cotinus, ad linamenta modo conchylii colore insignis.
74 montes et valles diligit abies, robur, castaneae, tilia, ilex,
cornus. aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus,
tilia, cerasus. non temere in montibus visae sunt prunus,
punicae, oleastri, iuglans, mori, sabuci. descendunt et in 10
plana cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus,
fagus, carpinus. subeunt et in montuosa ulmus, malus,
pirus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex tinguendisque
vestibus nascentes genistae. gaudet frigidis sorbus, sed
75 magis etiam betulla. Gallica haec arbor mirabili candore 15
atque tenuitate, terribilis magistratum virgis, eadem cir-
culis flexilis, item corbium costis. bitumen ex ea Galliae
excoquunt. in eisdem situs comitantur et spina, nuptia-
rum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores
qui rapuerunt Sabinas, ut auctor est Masurius. nunc 20
facibus carpinus, corylus familiarissimae.
- 76 (31) Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneae, labur-
num. Alpina et haec arbor, nec vulgo nota, dura ac can-
dida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non
adtingunt. odit et quae appellatur Iovis barba, in opere 25
topiario tonsilis et in rotunditatem spissa, argenteo folio.
- 77 non nisi in aquosis proveniunt salices, alni, populi, siler,
ligustra tesseris utilissima, item vaccinia Italiae in aucupiis
sata, Galliae vero etiam purpurae tinguendae causa ad

§ 73: (Th. H. III 3, 1). — § 76: Th. C. V 15, 3. H. II 7, 1. —
§ 77: Cato 9. Th. H. III 3, 2.

5 est D. est et ll. v. | et om. dEv. 6 linamenta H.
ligna- ll. linea- v. 8 sorbus dv. soruus D². oruus D¹G.
ornus E. 10 mori fS. -ris D¹G.E. -rus D²dv. 13 fruticis
DG(?)D. 14 nascentis DG(?)E²D. -ndis E¹. 17 costis
D²dfH. cortis r. sportis v. | galli D³D. 18 comitatur v.
4 cfr. IX 110. XXI 65. 22 aquas odere v. aqua sudore ll.

servitiorum vestes. quaecumque communia sunt montibus planisque, maiora fiunt *et* aspectu pulchriora quae in campestribus, meliora autem fructu, materie crispiora quae in montibus, exceptis malis pirisque.

5 19. (32) Praeterea arborum aliis decidunt folia, aliae 78 sempiterna coma virent, quam differentiam antecedit necesse est prior. sunt enim arborum quaedam omnino silvestres, quaedam urbaniores, quoniam his placet nominibus distinguere ac mites, quae fructu aut aliqua dote um-
10 brarumque officio humanius iuvant, non improbe dicantur urbanae.

20. (33) Harum generis non decidunt oleae, lauro, 79 palmae, myrto, cupressis, pinis, hederæ, rhododendro et, quamvis herba dicatur, sabinae. rhododendron, ut nomine
15 apparet, a Graecis venit. alii nerium vocarunt, alii rhododaphnen, sempiternum fronde, rosae similitudine, caulibus fruticosum. iumentis caprisque et ovibus venenum est, idem homini contra serpentium venena remedio.

21. Silvestrium generis folia non decidunt abieti, 80 larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. inter utraque genera sunt andrachle in Graecia et ubique unedo; reliqua enim folia decidunt iis praeterquam in cacuminibus. non decidunt autem et in fruticum genere *cedro* cuidam, rubo, calamo.
25 in Thurino agro, ubi Sybaris fuit, ex ipsa urbe prospici- 81 ciebatur quercus una numquam folia demittens nec ante

---

§§ 78—80: Th. H. I 9, 3. — § 81: ibid. 5. I 3, 5.

---

2 fiunt et *ego*. fiunt ll. v. | aspectuque v. a. S. | pulchriora quae d. -oraeque rS. -ora v. 3 autem fructu D² D. om. r v. | et materie D. | crispiora quae *ego*. cfr. *Pliniana* p. 40. -oraeque ll. v. 8 quoniam DG S. quō E. q^{ll}m d. quas v. 9 ac *ego*. cfr. p. 27, 7. hae ll. H. h. e. Müller emend. III 8. ergo v. 12 generis *ego*. cfr. § 80. -ri ll. v. 13 cupresso dE v. a. S. 22 andrachle Salm. exerc. 362^a F. (cfr. Theophr.). -acile ll. -achne v. adrachne B. 24 cedro cuidam *ego* coll. Theophr. h. p. I 9, 4. cuidam dEv. cudam DG. del. D. quibusdam S. | calami E. calam G.

mediam aetatem germinans; idque mirum est, Graecis auctoribus proditum, apud nos postea sileri. nam locorum tanta vis est, ut circa Memphim Aegypti et in Elephantine Thebaidis nulli arborum decidant, ne vitibus quidem.

82 22. (34) Ceterae omnes extra praedictas — etenim 5
enumerare longum est — folia deperdunt, observatumque
non arescere nisi tenuia et lata et mollia, quae vero non
decidant, callo crassa et angusta esse. falsa definitio est
non decidere iis, quarum pinguior succus sit. quis enim
potest in ilice intellegere? decidere Timaeus mathemati- 10
cus sole scorpionem transeunte sideris vi et quodam
veneno aëris putat. cur ergo non eadem causa adversum
83 omnes polleat, iure miremur. cadunt plurimis autumnno,
quaedam amittunt tardius atque in hiemes prorogant moras,
neque interest maturius germinasse, utpote cum quaedam 15
primae germinent et inter novissimas nudentur, ut amygdalae, fraxini, sabuci, morus autem novissima germinet,
84 cum primis folia demittat. magna et in hoc vis soli.
prius decidunt in siccis macrisque, et vetustae prius arbori,
multis etiam antequam maturescat fructus, ut sero- 20
tinae fico et hibernae piro et malo, granatumque est
pomum *tali* tantum aspici in matre. neque iis autem,
quae semper retinent comas, eadem folia durant subnascentibus aliis; tum arescunt vetera, quod evenit circa
solstitia maxime. 25

85 (35) Foliorum unitas in suo cuique genere permanet,
15,25 praeterquam populo, hederæ, crotoni, quam et cici dixi-

§ 82: Th. H. I 9, 4. — §§ 83. 84: ibid. 6. 7. — §§ 85—87: Th. H. I 10, 1.

4 nullae E. | arborum dTS. -res r. -ri v. 13 plurimi E.
-ma Arund. 14 amittunt tardius ego. tardius amittunt dv.
tardius r Arund. S. 16 germinent dv. -nant r. 17 dist.
D. | aut G. haud E. | germinat dEv. 18 demittat D. -ttet
DG. dimittit rv. | solis E. 19 uetustae dv. -tate r. 20 ut
D²dS. in rv. 20. 21 serotina v. a. S. 21. hibernae D²S.
-na Ev. -no r. | malo Ev. -la r. | dist. D. | granatumque DG D.
-tum d. -tum quod ES. -to v. 22 tali ego. om. U. v. | aspicit
itur J. | matrem E. 23 durant sed d (?) v. a. S. | dist. D.

mus vocari. 23. populi tria genera: alba ac nigra et quae Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima fungisque enascentibus laudatissima. alba folio bicolor, superne 86 candicans, inferiore parte viridi. huic nigraeque et crotoni 5 in iuventa circinatae rotunditatis sunt, vetustiora in angulos exeunt. e contrario hederæ angulosa rotundantur. populorum foliis grandissima lanugo evolat candida et radiata, folio numerosiore candicant ut villi. folia granatis et amygdalis rubentia.

10 (36) Mirum in primis id quod ulmo tiliaeque et oleae 87 et populo albae et salici evenit. circumaguntur enim folia earum post solstitium, nec alio argumento certius intelligitur sidus confectum. 24. est et publica omnium 88 foliorum in ipsis differentia. namque pars inferior a terra 15 herbido viret colore, ab eadem leviora nervos callumque et articulos in superiore habent parte, incisuras vero subter, ut manus humana. oleae superne candidiora et minus levia, item hederæ. sed omnium folia cotidie ad solem oscitant, inferiores partes tepefieri volentia. 20 rior pars omnium lanuginem quantulamcumque habet, quae in aliis gentium lana est.

(37) In oriente funes validos e foliis palmae fieri 89 dictum est, eosque in umore utiliores esse. et apud nos 13,30 vero palmis a messe decerpuntur. ex his meliora quae 25 sese non diviserint. siccantur sub tecto quaternis diebus, mox in sole expanduntur et noctibus relictæ, donec candore inarescant, postea in opera finduntur.

(38) Latissima fico, viti, platano, angusta myrto, 90 punicae, oleae, capillata pino, cedro, aculeata aquifolio et

§ 88: ibid. 2. — §§ 90. 91: ibid. 4. 5. 6. 7.

2 appellatur v. -antur ll. 4 crotoni Tv. -tam G. cotoni d. -tam D. -ta E. 7. 8 candida et radiata D²J. -dae traditae d H. -dae tradita rv. 8 filo TJ. | candicant ut ego. candida et ut ll. v. -dae fiunt J. | uilli v. uillae ll. J. iuli B. iulus C.

19 uolentia dv. uiol- r. 24 uero D. uere DG Ev. fere d G. | decerpuntur dv. -pantur r. | ex his D²G. iis D¹. eis r.

25 sese D²d G. esse r. | diuiserint d G. -rit G. deuiserit D. diuisis erit E. 29 punicae v. -co ll. D.

- ilicum generi — nam iuniperis spina pro folio est —, carnosae cupresso, tamarici, crassissima alno, longa harundini, salici, palmae et duplicia, circinata piro, mucronata malo, angulosa hederæ, divisa platano, insecta pectinum modo piceae, abieti, sinuosa toto ambitu robori, spinosa 5
- 91 cute rubo. mordacia sunt quibusdam, ut urticis, pungentia pino, piceae, abieti, larici, cedro, aquifoliis, pediculo brevi oleae, ilici, longo vitibus, tremulo populis, et iisdem solis inter se crepitantia. iam et in pomo ipso mali quodam in genere parva mediis emicant folia, interim et gemina, 10 praeterea aliis circa ramos, aliis et in cacumine ramorum, 92 robori et in caudice ipso. iam densa aut rara semperque lata rariora. disposita myrto, concava buxo, inordinata pomis, plura eodem pediculo exeuntia malis pirisque, ramulosa ulmo et cytiso. quibus adicit Cato decidua po- 15 pulea quernaque, animalibus iubens dari non perarida, bubus quidem et ficulnea ilignaque et hederacea. dantur et ex harundine ac lauru. decidunt sorbo universa, ceteris paulatim. et de foliis hactenus.
- 93 25. (39) Ordo autem naturae annuus ita se habet: 20 primus est conceptus flare incipiente vento favonio, ex a. d. fere VI idus Febr. hoc maritantur vivescencia e terra, 8,166 quippe cum etiam equae in Hispania, ut diximus. hic est genitalis spiritus mundi a fovendo dictus, ut quidam existi- 94 maveret. flat ab occasu aequinoctiali ver inchoans. catli- 25 tionem rustici vocant, gestiente natura semina accipere eaque animam ferente omnibus satis. concipiunt variis diebus et pro sua quaeque natura alia protinus, ut ani-

§ 92: Th. H. I 10, 8. Cato 5, 8. — § 93: (Th. H. III 4, 1. C. I 10, 1). — § 94 extr.: Th. C. II 11, 11.

1 ilicum d v. licum r. | iunipero d v. a. S. 5 toto d v.
tota r. 8 oleae ilici D²D. -ae et ilici d v. -ae et lici E.
-a et lici r. 12 densa v. -so ll. | aut ego. ac ll. v. 15 de-
cidua G. -dua ea D G D. -due a d. -dua a E v. 15. 16 po-
pulea G. -lo a ll. -lo v. 17 ilignaque v. lig- ll. 25 aequi-
noctiali D²v. noct- r. 25. 26 caditionem d. catulit- C.
27 anima E v. a. B. | inferente d E v. a. S.

malia, tardius aliqua et diutius gravida partus gerunt, quod germinatio ideo vocatur. pariunt vero, cum florent, flosque ille ruptis constat utriculis; educatio in pomo est.

Haec et germinatio labor arborum, (40) flos est pleni 95
 5 veris indicium et anni renascentis, flos gaudium arborum. tunc se novas aliasque quam sunt ostendunt, tunc variis colorum picturis in certamen usque luxuriant. sed hoc negatum plerisque; non enim omnes florent, et sunt tristes quaedam quaeque non sentiant gaudia annorum. nam
 10 neque ilex, picea, larix, pinus ullo flore exhilarantur natalesve pomorum annuos versicolori nuntio promittunt, nec fici atque caprifici; protinus enim fructum pro flore gignunt. in ficis mirabiles sunt et abortus qui numquam maturescunt. nec iuniperi florent. quidam earum duo 96
 15 genera tradunt: alteram florere nec ferre, quae vero non floreat ferre protinus bacis nascentibus, quae biennio haereant. sed id falsum, omnibusque his dura facies semper. sic et hominum multis fortuna sine flore est.

(41) Omnes autem germinant, etiam quae non florent, 97
 20 magna et locorum differentia, quippe cum ex eodem genere quae sunt in palustribus priora germinent, mox campestris, novissima in silvis, per se autem tardius piri silvestres quam ceterae. primo favonio cornus, proxime laurus pauloque ante aequinoctium tilia, acer, inter primas
 25 vero populus, ulmus, salix, alnus, nuces. festinat et plantanus. cetera vere coepturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, castanea, glandes, serotino autem germine malus, tardissimo suber. quibusdam geminatur germinatio, nimia 98

· §§ 95. 96: Th. H. III 3, 8. — §§ 97. 98: Th. H. III 4, 1. 2.

3 illa E. | ruptis D²d^v. prumptis D¹G. eprumptis E. e promptis Arund. | utriculi E Arund. | educatio D²d^v. cfr. Pliniana p. 41. edubitatio D¹G. sed dubitatio E Arund. U 267. sed educatio S. 4 haec ego. hoc ll. v. | labor arborum coni. S. laborum ll. arborum v. 8 non enim D²d^vG. nomen in r. 9 quaedam d^v. om. r. 12 pro flore D²S. flores rv. 14 eorum E. 23 ceterae U 268. -ra ll. v. 26 ceterae v. a. D. 27 serotino d^v. -nae r. 28 germinatur Gd Lugd. | nimia D^v. minima r.

soli ubertate aut invitantis caeli voluptate, quod magis in
 herbis segetum evenit. in arboribus tamen nimia germi-
 99 natio elactescit. sunt aliae naturales quibusdam praeter-
 que vernam, quae suis constant sideribus — quorum ratio
 18, 201 aptius reddetur tertio ab hoc volumine —, hiberna 5
 899. aquilae exortu, aestiva canis ortu, tertia arcturi. has duas
 quidam omnibus arboribus communes putant, sentiri autem
 maxime in fico, vite, punicis, causam adferentes, quoniam
 in Thessalia Macedoniaque plurima tum ficus exeat. maxime
 100 tamen in Aegypto apparet haec ratio. et reliquae quidem 10
 arbores, ut primum coepere, continuant germinationem,
 robur et abies et larix intermittunt tripertito ac terna
 germina edunt. ideo et ter squamas corticum spargunt,
 quod omnibus arboribus in germinatione evenit, quoniam
 praegnatum rumpitur cortex. est autem prima earum 15
 incipiente vere circiter XV diebus. iterum germinant
 transeunte geminos sole. sic fit, ut prima cacumina inPELLI
 101 secutis appareat, geniculato incremento. tertia est earun-
 dem a solstitio brevissima, nec diutius septenis diebus,
 clareque et tunc cernitur excrescentium cacuminum arti- 20
 culatio. vitis sola bis parturit, primum cum emittit uvam,
 iterum cum digerit. eorum, quae non florent, partus
 102 tantum est et maturitas. quaedam statim in germinatione
 florent properantque in eo, sed tarde maturescunt, ut vitis.
 serotino quaedam germinatu florent maturantque celeriter, 25
 sicuti morus, quae novissima urbanarum germinat nec

§ 99: Th. H. III 5, 4. — §§ 100. 101: Th. H. III 5, 1. 2.

1 soli D²d v. sol r. | invitantes D¹G. -nte D. 3 elactescit
 D²D. cfr. XVII 15. XVIII 281. elacescit r. elasse- v. | qui-
 busdam d G. quiddam DG. quidam E. 3. 4 praeterque D²G.
 paterque r. 4 uernam ES. -nas rG. 12 tripertita ES.
 13 ter dH. inter rv. 18 secundis D cum U 269. sed cfr.
 CFW Müller p. 9 et XIV 61. XVI 110. XVIII 242. 19 a TD.
 ad rv. | solstitio T. solisstitio DG D. solstitium rv. 21 sola
 bis D²d v. sola ab his D¹. sol ab his r. | primum cum P. cum
 pri- ll. v. a. D. 24 tarde om. D¹G. | ut D²d v. om. r. | uites
 dEv. 25 serotino v. -na ll. D. | geminatu G. germinant D.

nisi exacto frigore, ob id dicta sapientissima arborum. sed cum coepit, in tantum universa germinatio erumpit, ut una nocte peragatur etiam cum strepitu.

(42) Ex iis, quae hieme aquila exoriente, ut diximus, 103
5 concipiunt, floret prima omnium amygdala mense Ianuario, 99
Martio vero pomum maturat. ab ea proximae florent Ar-
meniaca, dein tuberes et praecoces, illae peregrinae, hae
coactae; ordine autem naturae silvestrium primae sabucus,
cui medulla plurima, et cui nulla, cornus mascula, urba-
10 narum malus parvoque post, ut simul possit videri, pirus
et cerasus et prunus. sequitur laurus, illam cupressus, 104
dein punica, fici. et vites et oleae florentibus iam his
germinant, concipiunt vergiliarum exortu. hoc sidus illa-
rum est. floret autem solstitio vitis et, quae paulo serius
15 incipit, olea. deflorescunt omnia septenis diebus non ce-
lerius, quaedam tardius, sed nulla pluribus bis septenis,
omnia et intra VIII id. Iul. etesiarum praecursu.

26. (43) Nec statim fructus sequitur in aliquibus. 105
cornus enim circa solstitia reddit primo candidum, postea
20 sanguineum. ex eo genere femina post autumnum fert
bacas acerbis et ingustabiles cunctis animantibus, ligno
quoque fungosa et inutilis, cum mas e fortissimis durissi-
misque sit. tanta differentia ab eodem genere fit sexu.
et terebinthus messibus reddit semen et acer et fraxinus, 106
25 nuces et mala et pira praeterquam hiberna aut praecocia
autumno, glandiferae serius etiamnum, vergiliarum occasu,
aesculus tantum autumnus, incipiente autem hieme quaedam
genera mali pirique et suber. abies floret croci colore

§§ 105—107: Th. H. III 4, 3—6.

3 peragatur et iam D³S. -gat etiam dv. -geret iam (etiam E) r. | steritu D¹G. 6 maturant d. -ra E | proxime d v. a. S.

6. 7 Armeniaca dein v. -nia cadent (-dunt d) in ll.

7 et dEv. set rD. | hae dv. hac DG. ac ED. 9. 10 urba-
narum D³v. -norum r. 22 fungosa dv. -so S. fungosa DG.
fumigoso E. | inutili GES. | cum mas e D²dB. summa se r.

22. 23 durissimis D³S. quae D¹. que r. quoque v.

23 sexu D³D. seu E. seu r. sed G. del. v. 28 floret D³dTD.
-res rv.

circa solstitium, semen reddit post vergiliarum occasum. pinus autem et picea praeveniunt germinatione XV fere diebus, semen vero post vergilias et ipsae reddunt.

107 (44) Citreae et iuniperus et ilœx anniferae habentur, novusque fructus in his cum annotino pendet. in maxima 5 tamen admiratione pinus est: habet fructum maturescentem, habet proximo anno ad maturitatem venturum ac deinde tertio. nec ulla arborum avidius se promittit; quo mense ex ea nux decerpitur, eodem maturescit alia; sic dispensatur, ut nullo non mense maturescant. quae se in 10 arbore ipsa divisere, azaniae vocantur laeduntque ceteras, nisi detrahantur.

108 (45) Fructum arborum solae nullum ferunt — hoc est ne semen quidem — tamarix, scopis tantum nascens, populus, alnus, ulmus Atinia, alaternus, cui folia inter 15 ilicem et olivam. infelices autem existimantur damnataeque religione, quae neque seruntur umquam neque fructum ferunt. Cremutius auctor est numquam virere arborem, ex qua Phyllis se suspenderit. quae cummim gignunt, post germinationem aperiunt; cummis non nisi fructu detracto 20 spissatur.

109 (46) Novellae arbores carent fructu, quamdiu crescunt. perdunt facillime ante maturitatem palma, ficus, amygdala, malus, pirus, item punica, quae etiam roribus 25 nimiis et pruinis florem amittit. qua de causa inflectunt ramos eius, ne subrecti umorem infestum excipiant atque contineant. pirus et amygdala, etiam si non pluat, sed fiat austrinum caelum aut nubilum, amittunt florem et primos fructus, si, cum defloruere, tales dies fuerint.

§ 109 init.: Th. H. II 8, 1.

1 solisstitium *D.* 3 uero *dv.* uere *r.* 8. 9 quo mense *dv.* quod mense *D*². qm se *D*¹. quō se (si *E*) *r.* 10 nulla *GdE.* | maturescant *dv.* -cunt *r.* 14 tamarix *dv.* -ris *D*²*E.* -ri *r.* | copiis *E.* | post nascens *D*² *ins.* Nec semen tantum. 17 quae *dv.* *om.* *r.* 19 cummim et cummis *S.* gum- *ll.* *v.* 20 aperiuntur *v.* sed *cfr.* § 109 inflectunt, § 124 tingunt.

ocissime autem salix amittit semen, antequam omnino 110
maturitatem sentiat, ob id dicta Homero frugiperdia.
secuta aetas scelere suo interpretata est hanc sententiam,
quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum
5 esse constat. sed in hoc quoque providens natura facile
nascenti et depacto surculo incuriosius semen dedit. una
tamen proditur ad maturitatem perferre solita in Creta
insula ipso descensu Iovis speluncae durum ligneumque,
magnitudine ciceris.

10 (47) Fiunt vero quaedam loci vitio infructuosa, sicut 111
in Paro silva Cende quae nihil fert. persicae arbores in
Rhodo florent tantum. fit haec differentia et sexu, ut in
iis quae mares non ferunt; aliqui hoc permutant et mares
esse quae ferant tradunt. facit et densitas sterilitatem.

15 (48) Gignentium autem quaedam et lateribus ramorum 112
et cacuminibus ferunt, ut pirus, punica, ficus, myrtus.
cetero eadem natura quae frugibus. namque et in eis
spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. palma
sola, ut dictum est, in spathis habet fructum, racemis 13, 30
20 propendentem.

(49) Reliquis sub folio pomum, ut protegatur, excepta 113
fico, cui folium maximum umbrosissimumque, et ideo supra
id pomum. eidem uni serius folium nascitur quam pomum.
insigne proditur in quodam genere Ciliciae, Cypri, Helladis,
25 ficos sub folio, grossos vero post folium nasci. ficus et

---

§ 110: Th. H. III 1, 3. Homerus κ 510. Th. C. II 9, 14.
H. III 3, 4. — § 111: Th. H. III 3, 5. C. II 3, 7. C. II 10, 1.
Colum. V 10, 5. de arb. 19, 3. — § 113: Th. C. V 1, 8 (6 extr.).

---

2 frugiperdia D²dJ. -da v. frugifer die r. 8 descensu
dv. -so r. | durum ego. cfr. *Pliniana* p. 33. dorum DG. edorum
d. torum E. thorum *Arund.* torvum v. 11 cende DGdD.
-dae E. -da v. caedua B. videtur arboris nomen latere in cende
(vel cende quae) et pro silva ponendum esse insula. 12. 13 et
sexu ut in iis D²D. et ex sexu in iis dv. e sex uiciniis D¹G.
ex uicinis E. 13 quae DGE D. que dG. esse v. | permutant
et D²dD. -tante D¹G. -tantes Ev. 16 ut D²dv. et r.
17 cetera E. | matura D¹GE. 22 ficu d. | umbrissimumque
D²GdE. 23 eidem uni D²D. ei demum rv. eidemque G.

praecoces habet, quas Athenis prodromos vocant, in Laconico genere maxime.

- 114 Sunt et biferæ in isdem; 27. (50) in Ceo insula caprifici triferæ sunt; primo fetu sequens evocatur, sequenti tertius. hoc fici caprificantur. et caprifici autem 5 ab adversis foliis nascuntur. biferæ et in malis ac piris quaedam, sicut et praecoces. malus silvestris biferæ. sequens eius fructus post arcturum, in apricis maxime.
- 115 vites quidem et triferæ sunt, quas ob id insanas vocant, quoniam in his alia maturescunt, alia turgescunt, alia 10 florent. M. Varro auctor est vitem fuisse Zmyrnae apud Matroon triferam et malum in agro Consentino. hoc autem evenit perpetuo in Venesi Africae agro, de quo plura 18, 188 alias. ea est soli fertilitas. triferæ est et cupressus. namque bacæ eius colliguntur mense Ianuario et Maio et 15 Septembri, ternasque earum gerit magnitudines.
- 116 Est vero et in ipsis arboribus etiam onustis peculiaris differentia. summa sui parte fertiliores arbutus, quercus, inferiore iuglandes, fici mariscae. omnes quo magis senescunt, hoc maturius ferunt, et in apricis locis nec pingui 20 terra. silvestria omnia tardiora. quaedam ex his omnino nec maturescunt. item quæ subarantur aut quæ ablaqueantur celeriora neglectis. hæc et fertiliora.
- 117 (51) Est etiamnum ætatis differentia. amygdala enim et pirus in senecta fertilissimæ, ut et glandiferæ et 25

§ 114: (Athenæus III 77°) Th. C. II 9, 13. H. I 14, 1. —
§ 115: Th. C. I 11, 3. Varro r. r. I 7, 6. — § 117: Th. C. II 11, 10. 6.

3 *dist.* D. | biferæ dv. -re D². ibi fere r. | ceo dE. *cfr.* Athen. III 77°. Cea v. caeco D¹. oaeco G. coho D². Coe D.
4 fetu dv. fetus r. 8 fructus D²dv. -um r. 9 insanas dv. infra sanas DGE². infrabsanas E¹. 11 Zmyrnae S. smy-Ev. my- r. 12 Matroon P. -oum H. matream T Verc. -ean D²Gd. matrem an r. mare C e Varr. de re rust. I 7, 6. | triferam ll. v. biferam C e Varr. l. l. | consentino dv. -ina r.
13 uenesi ll. D. Tacapensi B coll. XVIII 188. frauennesi v.
16 generit D¹G. | magnitudinis DG (?) D. 21 siluestria P. -triora ll. v. 23 hæc D²dv. bacæ r. 24 Est v. A DG. om. dE. an Alia (vel mira)?

quoddam genus ficorum, ceterae in iuventa tardiusque
 maturantes, quod maxime notatur in vitibus. vetustioribus
 enim vinum melius, novellis copiosius. celerrime vero
 senescit et in senecta deteriorem fructum gignit malus.
 5 namque et minora poma proveniunt et vermiculis obnoxia;
 quin et in ipsa arbore nascuntur. ficus sola ex omnium 118
 arborum fetu maturitatis causa medicatur, iam quidem et
 portentis, quoniam maiora sunt pretia praeposteris. omnia
 autem celerius senescunt praefecunda. quin et protinus
 10 moriuntur aliqua caelo fecunditatem omnem eblandito,
 quod maxime vitibus evenit. 28. contra morus tardissime 119
 senescit, fructu minime laborans, tarde et ea, quorum
 crispa materies, ut palma, acer, populus. 29. et subarata
 ocius senescunt, silvestria autem tardissime. atque in
 15 totum omnis cura fertilitatem adicit, fertilitas senectam.
 ideo et praeflorent talia et praegerminant, in totum prae-
 cocia fiunt, quoniam omnis infirmitas caelo magis oboedit.

(52) Multae plura gignunt, ut diximus in glandiferis, 120
 inter quas laurus uvas suas maximeque sterilis, quae 26 sqq.
 20 non gignit aliud; ob id a quibusdam mas existimatur.
 ferunt et abellanae iulos compactili callo, ad nihil utiles,
 30. plurima vero *ilices*, nam et semen suum et granum,
 quod crataegum vocant, et a septentrione viscum, a meridie
 hyphear — de quis plura mox paulo — interdumque 245
 25 pariter res quaternas habent.

(53) Arbores quaedam simplices, quibus a radice 121
 caudex unus et rami frequentes, ut olivae, fico, viti.

§ 118. 119: *ibid.* 2. 3. 7. — § 120: Th. H. III 7, 3. III 16, 1
 (cfr. III 15, 5). — § 121: Th. H. I 3, 3. C. II 12, 6. H. I 8, 2.

1 ceterae in *G.* -ra in *d.* -ra eius *r.* | inuenta *E.* 3 uinum
D G v. uuam *d.* uina *E.* 6 an qui et? | in ipsa *d v.* ipsa *r.*
 7 medicatur *D² d v.* -itatur *r.* | et *d T P.* ex *r v.* 12 ea
D² d T v. a *D¹ G.* om. *E.* 16 talia *B.* ealia *D¹ G.* alia *r v.* | in
 totum *ego.* totum *D G d.* tota *E S.* atque in totum *v.* 17 ob-
 oedit *D² S.* ob oedit *f.* oboccidit *r.* 19 quas *G.* quae *D d v.*
 que *r.* 22 ilices *ego.* ilex *P e Theophr.* buxeis *D².* buxiis
D¹ G. buxus *r v.* 23 crataegum *H* (cfr. *index libri*). crate-
 gum *f.* grataegum *D G E.* -tecum *d T.* cfr. *U* 272.

quaedam fruticosi generis, ut paliurus, myrtus, item nux
 abellana, quin immo melior et copiosior fructu in plures
 dispersa ramos. hi quibusdam omnino nulli, ut in *sato*
 122 genere buxi, loto transmarinae. quaedam bifurcae atque
 etiam in quinas partes diffusae, quaedam dividuae nec 5
 ramosae, ut sabuci, quaedam individuae, ramosae, ut pi-
 ceae. quibusdam ramorum ordo, sicut piceae, abieti, aliis
 inconditus, ut robori, malo, piro. et abieti quidem sub-
 recta divisura ramique in caelum tendentes, non in latera
 123 proni. mirum, cacuminibus eorum decisis moritur, totis 10
 vero detruncatis durat. et si infra quam rami fuere
 praecidatur, quod superest vivit, si vero cacumen tantum
 auferatur, tota moritur. alia ab radice brachchiata, ut ul-
 mus, alia in cacumine ramosa, ut pinus, faba Graeca,
 quam Romae a suavitate fructus, silvestris quidem, sed 15
 124 cerasorum paene natura, loton appellant. praecipue domi-
 bus expetitur ramorum petulantia brevi caudice latissima
 expatiantium umbra et in vicinas domos saepe transilien-
 tium. nulla opacitas brevior, nec auferunt *rami* solem
 hieme decidentibus foliis. nullis cortex iucundior aut 20
 oculos excipiens blandius, nullis rami longiores validiores-
 que aut plures, ut dixisse totidem arbores liceat. cortice
 pelles tingunt, radice lanas. malis proprium genus. fera-
 rum enim rostra reddunt adhaerentibus uni maximo mi-
 noribus. 25

125 (54) Ramorum aliqui caeci, qui non germinant, quod
 natura fit, si non evaluere, aut poena, cum deputatos
 cicatrix hebetavit. quae dividuis in ramo natura est, haec

§ 122: Th. H. I 8, 3. — § 123: Th. H. III 7, 2. — §§ 124
 extr. 125: Th. H. I 8, 4. 5. I 9, 1. III 13, 1. I 9, 1.

3 hi quibusdam DGD. in qu- Ev. haec d quibus d. |
 nulli D. nullum DGE. nullus dv. | sato (vel satiuo) ego. cfr.
 § 70 et Theophr. suo ll. v. universo Müller emend. III 8.

4 buxo v. 7 piceae D²v. piseae (-ee d) r. | aliis Gv. alias r Hack.

11 intra fE. 14 faba ll. J. lotos sive faba v. 15 a Ev.
 ac r. 16 natura om. dT. 19 nulli Ev. a. S. | auferunt

rami ego. auferunt ll. S. aufert v. 21 rami dv. ramis r.

22 arbores dv. -ore r. 28 hebetauerit d. | ramo dv. roma r.

viti in oculo, harundini in geniculo. omnium terrae proxima crassiora. in longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, ulmus et si qua unistirpia. ramosarum cerasus etiam in XL cubitorum trabes aequali per totam
5 duum cubitorum crassitudine reperitur. quaedam statim in ramos sparguntur, ut mali.

31. (55) Cortex aliis tenuis, ut lauro, tiliae, aliis 126 crassus, ut robori, aliis levis, ut malo, fico, idem scaber robori, palmae, omnibus in senecta rugosior. quibusdam
10 rumpitur sponte, ut viti, quibusdam etiam cadit, ut malo, unedoni, carnosus suberi, populo, membranaceus viti, harundini, libris similis ceraso, multiplex tunicis vitibus, tiliae, abieti, quibusdam simplex, ut fico, harundini.

(56) Magna et radicum differentia: copiosae fico, ro- 127
15 bori, platano, breves et angustae malo, singulares abieti, larici; singulis enim innituntur, quamquam minutis in latera dispersis. crassiores lauro et inaequales, item oleae, cui et ramosae. at robori carnosae. robora suas in profundum agunt; si Vergilio quidem credimus, aesculus
20 quantum corpore eminet, tantum radice descendit. oleae 128 malisque et cupressis per summa caespitum, aliis recto meatu, ut lauro, oleae, aliis flexuoso, ut fico. minutis haec capillamentis hirsuta et abies multaeque silvestrium, e quibus montani praetenuia fila decerpentes spectabiles
25 lagoenas et alia vasa nectunt. quidam non altius descen- 129 dere radices, quam solis calor tepefaciat, idque natura loci tenuioris crassive dixere, quod falsum arbitror. apud auctores certe invenitur, abietis planta cum transferretur,

§ 126: Th. H. I 5, 2. — § 127: Th. H. I 6, 3. Verg. Georg. II 291. — § 128: Th. H. I 6, 4. — § 129: Th. H. I 7, 1. II 5, 2.

3 ulmus dv. -mis r. 4 XL ll. v. XXIII (pro XXXX) U 273
e Theophr. 11 viti J. ut viti ll. v. 12 vitibus coni. S.
ut vitibus ll. v. 16 innituntur dv. -tentur r. 21 an
serpunt per summa? cfr. XXI 99. XVII 144. 23 fortasse
hirsuta, ut et abies. cfr. CFW Müller p. 15. 27 tenuioris
D²dTG. -res rv. | crassive D²S. grauisue dT. grauis siue D¹G.
-uissime E. -mas v. siue crassiores B. crassiorisue G.

octo cubitorum in altitudinem nec totam refossam, sed abruptam. maxima spatio atque plenitudine citri est, ab
 130 ea platani, roboris et glandiferarum. quarundam radix vivacior superficie, ut laurus. itaque cum trunco inaruit, recisa etiam laetius fruticat. quidam brevitate radicum
 5 celerius senescere arbores putant, quod coarguunt fici, quarum radices longissimae et senectus ocissima. falsum arbitror et quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. visa enim est annosa quercus eversa tempestatis vi, iugerum soli amplexa. 10

131 (57) Prostratas restitui plerumque et quadam terrae cicatrice vivescere volgare est. familiarissimum hoc platanis, quae plurimum ventorum concipiunt propter densitatem ramorum, quibus amputatis levato onere in suo
 15 scrobe reponuntur; factumque iam est hoc et in iuglandibus oleisque ac multis aliis. 32. est in exemplis et sine tempestate ullave causa alia quam prodigi cecidisse multas ac sua sponte resurrexisse. factum hoc populi Romani Quiritibus ostentum Cimbricis bellis Nuceriae in luco
 20 Iunonis ulmo, postquam etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte ita ut protinus floreret, a quo deinde tempore maiestas p. R.
 133 resurrexit, quae ante vastata cladibus fuerat. memoratur hoc idem factum et in Philippis salice procidua atque detruncata et Stagiris in museo populo alba, omnia fausti
 25 ominis. sed maxime mirum, Antandri platanus etiam circumdolatis lateribus restibilis sponte facta vitaeque reddita longitudine xv cubitorum, crassitudine quattuor ulnarum.

§ 130. fici: Th. H. I 7, 2. — § 131: Th. H. IV 16, 2. — § 133: ibid. 3. 2.

1 altitudinem dT. cfr. XXVII 123. -ine rv. (an in ante ablativum delendum?). 2 citri D. et citri ll. v. 4 lauri E v. a. D. 8 aliqui D²dv. aliqui ut r. 8. 9 uetustate minui uisa D²Gdv. -ate/////uisa D¹. -atem indiuisa E. 14 suo DGdD. sua Ev. 20 amputatum dv. amputamentum r. 22 p. r. D²dv. py r. 25 musaeo ropulo E. 27 restibulis E. 28 x cubitorum U 273.

(58) Arbores quas naturae debemus tribus modis 134
nascuntur, sponte aut semine aut ab radice. cura nume-
rosior extitit, de qua suo dicemus volumine. nunc enim 17,58
totus sermo de natura est multis modis mirisque memo-
5 rabili. namque non omnia in omnibus locis nasci docui- 12,51
mus nec tralata vivere. hoc alias fastidio, alias contumacia,
saepius inbecillitate eorum quae transferantur evenit, alias
caelo invidente, alias solo repugnante.

(59) Fastidit balsamum alibi nasci, nata Assyria 135
10 malus alibi ferre, nec non et palma ubique nasci aut nata
parere vel, cum promisit etiam ostenditque, educare, tam-
quam invita pepererit. non habet vires frutex cinnami in
Syriae vicina perveniendi. non ferunt amomi nardique
deliciae, ne in Arabiam quidem, ex India et nave pere-
15 grinari; temptavit enim Seleucus rex. illud maxime mirum, 136
ipsas plerumque arbores exorari, ut vivant atque trami-
greant, aliquando et a solo impetrari, ut alienas alat ad-
venasque nutriat, caelum nullo modo flecti. vivit in Italia
piperis arbor, casiae vero etiam in septentrionali plaga,
20 vixit in Lydia turis, sed unde sorbentes sucum omnem
ex iis soles coquentesve lacrimam? illud proxime mirum, 137
mutari naturam in iisdem atque pro indiviso valere.
cedrum aestuosis partibus dederat, set in Lyciis Phrygiis-
que montibus nascitur. frigus inimicum lauro fecerat, sed

---

§ 134: Verg. Georg. II 9 sqq. — § 137: Th. H. IV 5, 2. 3.

---

1 debemus *U* 273. debeamus *ll. v.* 6 hoc (haec d) alias
dTH. hoc aliaque *r.* hocque alias *v.* 8 caelo invidente
alias *om.* DG. 9 alibi *om.* *Arund.* | nata Assyria *H.* natura
syria DGfdT. natura nisi in syria EX *Arund. man. Dal.* Assyria
G. natura quae in Syria *v.* 10 maluit fere nec *Arund.* fere
noluit nec *man. Dal.* noluit fere nec *v. a. G.* | palmam nasci
ubique aut natam *Arund. man. Dal. v. a. G.* 11 ostenditque
etiam *Arund. man. Dal.* 11. 12 quae (quae si *Arund.*) tam-
quam d *Arund. v. a. S.* 12 peperit dT *v. a. S.* 14 Arabiam *J.*
-bia *ll. v.* 14. 15 peregrinari *v.* peregrinavit (perig- DG) *ll.*
20 sorbentes D²d^{v.} scor- *r.* 21 his D²ED. | soles d^{v.}
solis *rD.* 22 iisdem fH. iisdem locis *ll. v.* | pro indiviso
DGdG. inproviso Ev. ex improviso f. 23 set ego. et *ll. v.*

in Olympo copiosior nulla est. circa Bosporum Cim-
 rium in Panticapaeo urbe omni modo laboravit Mithridates
 rex et ceteri incolae sacrorum certe causa laurum myr-
 tumque habere: non contigit, cum teporis arbores abun-
 dent ibi, punicae ficique, iam mali et piri laudatissimae. 5
 138 frigidas eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem,
 piceam. et quid attinet in Pontum abire? iuxta Romam
 ipsam castaneae cerasique aegre proveniunt, persica in
 Tusculano, nuces Graecae cum taedio inseruntur Tarra-
 cina silvis scatente earum. 10
 139 33. (60) Cupressus advena et difficillime nascentium
 fuit, ut de qua verbosius saepiusque quam de omnibus
 aliis prodiderit Cato, satu morosa, fructu supervacua,
 bacis torva, folio amara, odore violenta ac ne umbra qui-
 dem gratiosa, materie rara, ut paene fruticosi generis, 15
 140 Diti sacra et ideo funebri signo ad domos posita. femina
 . . . . sterilis. diu metae demum aspectu non repudiata
 distinguendis tantum pinorum ordinibus, nunc vero ton-
 silis facta in densitatem parietum coercitaque gracilitate
 perpetuo teres trahitur etiam in picturas operis topiarii, 20
 venatus classesve et imagines rerum tenui folio brevique
 141 et virente semper vestiens. duo genera earum: meta in
 fastigium convoluta, quae et femina appellatur. mas spargit
 extra se ramos deputaturque et accipit vitem. utraque
 autem immittitur in perticas asseresve amputatione ramo- 25

§ 139: Cato 48. 151. Th. C. I 8, 4. Geop. XI 5, 5. — § 140:
 Verg. Aen. III 680. Varro r. r. I 15. — § 141: Varro r. r. I 126.
 Colum. IV 26, 1.

4 teporis G. temporis ll. del. v. 9 Tusculano nuces ego.
 -ano non nuces DG (dittoqr. vitio). -ano nec non nuces dv.
 -ano nam nuces ES. -ano iam nuces D. 13 satu D. sato D².
 yato D¹GE. raro d. natu v. | morosa Ev. mur- r. 15 fruti-
 cosi dv. -sis r. 17 lacunam ego indicavi coll. XVII 73.
 exciderunt fert semen, mas. cfr. § 247. | dist. U 275. 18 pi-
 norum ll. v. cfr. Varr. de re rust. I 15. vinearum P parum apte
 coll. Varr. I 26. 19 densitatem ego. -ate ll. v. 20 teres
 Salm. exerc. 122^a A. tere G. tera D¹. terra D². tenera dEv. |
 pictura DG. | operis topiarii P. operistoriarii (-ri D) DG. operi-
 istoriarum E. operi historiari dT. -iali v. a. H. 25 persicas E.

rum, qui XIII anno denariis singulis veneunt, quaestuosissima in satus ratione silva, vulgoque dotem filiae antiqui plantaria ea appellabant. huic patria insula Creta, quamquam Cato Tarentinam eam appellat, credo, quod
 5 primum eo venerit. et in Aenaria succisa regerminat; sed in Creta quocumque in loco terram moverit quispiam, 142
 nisu naturali haec gignitur protinusque emicat, illa vero etiam non appellato solo ac sponte maximeque in Idaeis montibus et quos Albos vocant summisque in his, unde
 10 numquam nives absunt, plurima, quod miremur, alibi non nisi in tepore proveniens. et nutricem magno opere fastidiens.

(61) Nec terrae tantum natura circa has refert aut 143
 perpetua caeli, verum et quaedam temporaria vis. imbres
 15 aliqua plerumque semina adferunt et certo fluunt genere, aliquando etiam incognito, quod accidit Cyrenaicae regioni, cum primum ibi laserpicium natum est, ut in herbarum 19, 41
 natura dicemus. nata est et silva urbi ei proxima imbre piceo crassoque.*

20 34. (62) Hedera iam dicitur in Asia nasci. *circiter 144
 urbis Romae annum CCCCXXX* negaverat Theophrastus, nec in India nisi in monte Mero, quin et Harpalum omni modo laborasse, ut sereret eam in Medis frustra, Alexandrum vero ob raritatem ita coronato exercitu victorem ex India

§ 142: Th. H. III 1, 6. IV 1, 3. Solin. 11, 12. — § 143: Th. H. III 1, 5. 6. C. I 5, 1. — § 144: Th. H. IV 4, 1. III 18, 10.

1 ueneunt d v. -nerunt D¹G E. -nierunt D²D. 2 filiae d S. -lia r. -liarum v. 3 plantaria ea con. S. -ariae ll. -aria v. 4 quamquam ll. det. v. quam ll. cum H. | appellet H.

5 in aenaria D¹G d v. marenaria E. in ea D². in Tarra Bentleius non accurate coll. Theophr. h. pl. II 2, 2. 7 nisu naturali U 276. nisi naturalia D G E. ni (nisi v.) seratur alia d v. a. H. ui naturali con. Dal. | emicat C. emigrat ll. v.

8 ac sponte d E v. ae sponso r. 13 has v. hos ll. 14 dist. ego. | imbres D G d G. imbrum E v. 15 aliqua ego. -quae E v. -que D G. aquae d H. | certo d v. certe r S. 17 ut v. om. ll.

20. 21 circiter — ccccxxx in ll. leguntur post crassoque (v. 19); transposuit et numerum corr. U 277. 22 in v. om. ll.

23 medis D²d v. -diis r. 24 uictore D G.

redisse exemplo Liberi patris. cuius dei et nunc adornat
thyrsos galeasque etiam ac scuta in Thraciae populis sol-
lemnibus sacris, inimica arboribus satisque omnibus, se-
pulchra, muros rumpens, serpentium frigori gratissima, ut
mirum sit ullum honorem habitum ei.

5

- 145 Duo genera prima, ut reliquarum, mas atque femina.
maior traditur mas et corpore et folio, duriore etiam ac
pinguiore et flore ad purpuram accedente; utriusque autem
similis est rosae silvestri, nisi quod caret odore. species
horum generum tres: est enim candida aut nigra hedera 10
146 tertiaque vocatur helix. etiamnum haec species dividuntur
in alias, quoniam est aliqua fructu tantum candida, alia
et folio. fructum quoque candidum ferentium aliis densus
acinus et grandior, racemis in orbem circumactis, qui
vocantur corymbi, iidem Silenici, cum est minor acinus, 15
147 sparsior racemus, simili modo ut in nigra. alicui et semen
nigrum, alii crocatum, cuius coronis poetae utuntur, foliis
minus nigris, quam quidam Nysiam, alii Bacchicam vocant,
maximis inter nigras corymbis. quidam apud Graecos
etiamnum duo genera huius faciunt a colore acinorum, 20
erythranum et chrysocarpum.
- 148 Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio
maxime distat. parva sunt et angulosa concinnioraque,
cum reliquorum generum simplicia sint. distat et longi-
tudine internodiorum, praecipue tamen sterilitate, quoniam 25
fructum non gignit. quidam hoc aetatis esse, non generis
existimant primoque helicem esse, fieri hederam vetustate.
- 149 horum error manifestus intellegitur, quoniam helices plura

§ 145: Th. H. VI 2, 1. — §§ 145. 146: Th. H. III 18, 6. —
§ 147: Diosc. II 210. — §§ 148—151: Th. H. III 18, 7—9.

3 arboribus *coni.* S. -oris D G d. -ori E G. 5 ei D² d G.
e/// D¹. ē G. om. E v. 8 pinguiore et E v. -ore set D² D.
-orem et r. an -ore ut et? 11 tertia quae E. -tiaque quae
v. sed cfr. § 70. 177. XVIII 112. | hae D² v. 15 idem D G D.
item r v. 16 dist. ego. | ut in ego. cfr. Theophr. in D G E v.
om. d. 22 habet v. -ent ll. 24 quam d. | sunt D G d.
27 primoque d v. primo qui r.

genera reperiuntur, sed tria maxime insignia: herbacea ac
virens, quae plurima est, altera candido folio, tertia versi-
colori, quae Thracia vocatur. etiamnum herbaceae tenuiora
folia et in ordinem digesta densioraque; in alio genere
5 diversa omnia ea. in versicolori alia tenuioribus foliis et 150
similiter ordinatis densioribusque est, alteri generi neglecta
haec omnia; maiora quoque aut minora sunt folia macu-
larumque habitu distant. et in candidis aliis sunt candi-
diora. adulescit in longitudinem maxime herbacea. arbores 151
10 autem necat candida omnemque sucum auferendo tanta
crassitudine augetur, ut ipsa arbor fiat. signa eius folia
maxima atque latissima, mammae rigentes, quae sunt ce-
teris inflexae, racemi stantes ac subrecti. et quamquam
omnium hederarum generi radicata brachia, huic tamen
15 maxime ramosa ac robusta, ab ea nigrae. sed proprium 152
albae, quod inter media folia emittit brachia utrimque
semper amplexans, hoc et in muris, quamvis ambire non
possit. itaque etiam pluribus locis intercisa vivit tamen
duratque, et totidem initia radicum habet quot brachia,
20 quibus incolumis et solida arbores sugit ac strangulat.
est et in fructu differentia albae nigraeque hederarum, quo-
niam aliis tanta amaritudo acini, ut aves non attingant.
est et rigens hedera, quae sine adminiculo stat sola
omnium generum, ob id vocata orthocissos, e diverso
25 numquam nisi humi repens chamaecissos.

35. (63) Similis est hederarum e Cilicia quidem primum 153

§§ 151. 152: ib. 8. 9. 10. 6 init. — §§ 153. 154: Th. H. III
18, 11. 12 (Diosc. IV 142).

3 et hi annum E. 5 omnia ea ego. omnia. et DGEv.
omnia d. cfr. Theophr. 8 distat DG. | aliis ego. alii DGE.
alia dv. cfr. Theophr. 10 necat dv. nec ad r. 12 latis-
sime G. | mammae rigentes ego. cfr. § 152. -mas erigentes DGE.
-mas erigentis dv. 13 racemi v. -mis ll. | quamquam dv.
quamque r. 14 an omni? cfr. XVII 120. 16 utrimque
dC. utrumque rv. 17 muris D²dv. -res r. -ros fS. 21 est
et v. e Theophr. est ll. J. 22 aliquis U 279. sed cfr. § 20
et Müller de stilo Pl. p. 91. 24 orthocissos P. oriocissos D².
cissos r v. a. S. 26 similis dv. -le r. | hederarum e v. -reae E¹.
-rae (ed- G) r.

profecta, sed in Graecia frequentior, quam vocant smilacem, densis geniculata caulibus, spinosis frutectosa ramis, folio hederaceo, parvo, non anguloso, a pediculo emittente
 154 pampinos, flore candido, olente lilium. fert racemos labruscae modo, non hederæ, colore rubro, complexa acinis 5 maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros du-
 rosque, infausta omnibus sacris et coronis, quoniam sit lugubris virgine eius nominis propter amorem iuvenis
 155 Croci mutata in hunc fruticem. id volgus ignorans ple-
 rumque festa sua polluit hederam existimando, sicut in 10
 poetis aut Libero patre aut Sileno quis omnino scit qui-
 bus coronentur?

E smilace fiunt codicilli, propriumque materiae est, ut admota auribus lenem sonum reddat. — Hederæ mira proditur natura ad experienda vina, si vas fiat e ligno 15 eius, vina transfluere ac remanere aquam, si qua fuerit mixta.

156 36. (64) Inter ea, quae frigidis gaudent, et aquaticos frutices dixisse conveniat. principatum in his tenebunt harundines belli pacisque experimentis necessariae atque 20 etiam deliciis gratae.

Tegulo earum domus suas septentrionales populi operiunt, durantque aevis tecta talia; et in reliquo vero orbe
 157 et camaras levissime suspendunt. chartisque serviunt calami, Aegyptii maxime cognatione quadam papyri. proba- 25
 tiores tamen Cnidii et qui in Asia circa Anaeticum lacum nascuntur. nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quae cavo corpore intus, superne tenui inarescit

§ 154: Ovid. Met. IV 283. — § 155: Cato 111.

1 profecta d v. -cto r. | graecia d E v. traccia r. 1. 2 sim-
 ilacem E (ut v. 13) v. a. B. 3 folio D² d v. -ia r. | pediculo
 D² d v. red- D¹ G. ret- E. 4 libium E. 6 ternos D² d B.
 inter nos D¹. unt nos G. undenos E v. 11 quis omnino scit
 ego. qui somno nescit U. P. qui (quis G) omnino nescit v. qui
 quis omnino nescit coni. S. 12 coronetur P. 18 gaudent
 et D² d G. -dentes r. gaudent v. 23 talia D² coni. S. alta r v.
 24 chartisque v. trhacisque D. thra- r. an chartis quoque?
 26 Cnidii S. gnidi D G E. -dii d v.

ligno, fissilis, praeacuta semper acie. geniculata cetero 158
 gracilitas nodisque distincta leni fastigio tenuatur in ca-
 cumina, crassiore paniculae coma, neque hac supervacua.
 aut enim pro pluma strata cauponarum replet aut, ubi
 5 lignosiore induruit callo, sicut in Belgis, contusa et inter-
 iecta navium commissuris feruminat textus glutino tenacior
 rimisque explendis fidelior pice.

(65) Calamis orientis populi bella conficiunt, calamis* 159
 mortem adcelerant pinna addita, calamis *spicula addunt
 10 inrevocabili hamo noxia* fitque et ex ipso telum aliud
 fracto in vulneribus. his armis solem ipsum obumbrant.
 propter hoc maxime serenos dies optant, odere ventos et
 imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. ac si quis 160
 Aethiopas, Aegyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros,
 15 Sarmatarum tot gentes et orientis omniaque Parthorum
 regna diligentius computet, aequa ferme pars hominum in
 toto mundo calamis superata degit. praecipuus hic usus 161
 in Creta bellatores suos nobilitavit. sed in hoc quoque,
 ut ceteris in rebus, vicit Italia, quando nullus sagittis
 20 aptior calamus quam in Rheno Bononiensi amne, cui
 plurima inest medulla pondusque volucre et contra flatus
 quoque pervicax libra. quippe non eadem gratia Belgicis
 haec et Creticis commendationibus. quamquam praeferun-
 tur Indici, quorum alia quibusdam videtur natura, quando
 25 et hastarum vicem praebent additis cuspidibus. harundini 162
 quidem Indicae arborea amplitudo, quales vulgo in templis
 videmus. differre mares ac feminas in his quoque Indi

§ 161 extr.—163 init.: Th. H. IV 11, 13. Herodot. III 98. —
 § 162: Solin. 52, 48.

2 nodis d v. a. S. 4 pro d v. om. r. | plurima D².
 5 lignosiore P. limosiore ll. v. a. H. 7 rimisque D² d v. prim- r.
 9. 10 spicula — noxia ll. v. habent post alterum calamis
 (v. 8), transposui auctore U 280. 10 noxia v. noxiae D¹ G E.
 noxie d. noxia et D² D. 11 obumbrant v. -rat ll. 13 quis
 d v. quid r. 17 usus D² d v. uisus r S. 18 nobilitavit D² S.
 praecipitavit r v. 22 Belgicis v. bellicis ll. 23 dist. ego. |
 commendationibus d B (cfr. XXV 130). -ationibus D¹ G E. -atio
 D². -atio. omnibus con. S. 26 arborum D².

tradunt. spissius mari corpus, feminae capacius. navi-
giorumque etiam vicem praestant, si credimus, singula
internodia. circa Acesinen amnem maxime nascitur.

163 Harundo omnis ex una stirpe numerosa, atque etiam
recisa fecundius resurgit. radix natura vivax, geniculata 5
et ipsa. folia Indicis tantum brevia, omnibus vero a nodo
orsa complexu tenues per ambitum inducunt tunicas, atque
a medio internodio cum plurimum desinunt vestire pro-
cumbuntque. latera harundini calamoque in rotunditate
bina, super nodos alterno semper inguine, ut alterum a 10
dextera fiat, alterum superiore geniculo ab laeva per vices.
inde exeunt aliquando rami, qui sunt calami tenues.

164 (66) Plura autem genera. alia spissior densiorque
geniculis, brevibus internodiis, alia rarior maioribus, te-
nuiorque et ipsa. calamus vero alius totus concavus, quem 15
vocant syringian, utilissimus fistulis, quoniam nihil est ei
cartilaginis atque carnis. Orchomenio et nodi continuo
foramine pervii, quem auleton vocant. hic tibiis utilior,
165 fistulis ille. est alius crassiore ligno et tenui foramine.
hunc totum fungosa replet medulla. alius brevior, alius 20
procerior, exilior crassiorque. fruticosissimus, qui vocatur
donax, non nisi in aquaticis natus, quoniam et haec
differentia est, multum praelata harundine quae in siccis
166 proveniat. suum genus sagittario calamo, ut diximus, sed
161 Cretico longissimis internodiis, obsequiumque quo libeat 25
flecti calefacto. differentias faciunt et folia non multitu-
dine *tantum et longitudine*, verum et colore. varia Laco-

§§ 164—167: Th. H. IV 11, 10—13.

7 complexu D²d^v. con (cum E) complexo r. 10 ut d^v.
om. r. | a S. ad ll. v. 11 dexteram d¹v.a.G. -ras d². | ablena
E Verc. ad laeua v. 17 orchomenio ll. D. -ius v. | nodi D²D.
om. ll. v. 18 pervii D. pervit Gd¹. perum E. pervi//t D¹.
aperuit d². pervi//s D². pervius v. 20 replet v. -leet D².
-leeti D¹. -leti GE. -leuit dS. 21 procerior et tenui fora-
mine D². 22 natus D²d^v. natis r. 24 proueniat v. -nit d.
praeueniat (pre- G) r. 27 tantum et longitudine ego e Theophr.
om. ll. v. tantum P (non modo multitudine coni. J). | varia B
e Theophr. ualida ll. v.

- nicis et ab ima parte densiora, quales in totum circa
 stagna gigni putant dissimiles amnicis longisque vestiri
 foliis spatiosius a nodo scandente complexu. est et obli- 167
 qua harundo, non in excelsitatem nascens, sed iuxta ter-
 5 ram fruticis modo se spargens, suavissima in teneritate
 animalibus. vocatur a quibusdam eletia. est et in Italia*
 palustris ex cortice tantum sub ipsa coma *nascens, ad-
 arca nomine*, utilissima dentibus, quoniam vis eadem est
 quae sinapi.
- 10 De Orchomenii lacus harundinetis accuratius dici cogit 168
 admiratio antiqua. characian vocabant crassiorem firmio-
 remque, plocimon vero subtiliorem, hanc in insulis fluvii-
 tantibus natam, illam in ripis exspatiantis lacus. tertia est 169
 harundo tibialis calami, quem auleticon dicebant. nono
 15 hic anno nascebatur. nam et lacus incrementa hoc tem-
 poris spatio servabat, prodigiosus, si quando amplitudinem
 biennio extendisset, quod notatum apud Chaeroniam in-
 fausto Atheniensium proelio est. . . aepe . . . Lebadia . . . vo-
 catur influente Cephiso. cum igitur anno permansit inun-
 20 datio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem.
 vocabantur zeugitae, contra bombyciae maturius reciproco;
 graciles, feminarum latiore folio atque candidiore, modica
 lanugine; at omnino nulla spadonum nomine insignibus.

§ 167: Diosc. V 136. — §§ 168. 169: Th. H. IV 11, 1. 2. —
 § 169: ib. 8. 9. 3.

5 in *del.* U 281 in eius *coni.* Dal. | temeritate D¹GdE. 6
 eletia D. iletia U 281. elegia ll. v. | Galatia U 282 coll. Diosc.
 V 136. 7. 8 nascens adarca nomine ll. v. *habent post* Italia;
transposui auctore U 282 coll. XX 241. 8 utilissime DG.
 10 orchomenii Ev. orcomeni DG. comenti d. | lacus v. flaccus
 DG. flaccus E. raciis d. 12 plocimon U 283 e Theophr. plocian
 DGfEv. politian d. plotiam Bas. 13 natas dE. | illam v.
 illas ll. 15. 16 *an* incremento . . spatium? 18 praelio
 D²v. om. rH. | *dist. ego; lacunas indicaverunt* J. U 283. | Est
 aepe DG. et saepe dTEv. Est prope D. | Lebadia D. lebaida
 (laeb- DG) ll. H. apud Lebadiam B. | notatur v. a. H. 20
an aucupatoriae? 21 *dist.* U 284 coll. Theophr. | *an* reci-
 proca (sc. inundatione)? 23 at ego. aut ll. v. | insigni// D¹.
 -gnis D²D.

170 hinc erant armamenta ad inclutos cantus, non silendo et
 reliquo curae miraculo, ut venia sit argento iam potius
 cani. caedi solebant tempestivae usque ad Antigeniden
 tibicinem, cum adhuc simplici musica uterentur, sub arc-
 turo. sic praeparatae aliquot post annos utiles esse in- 5
 171 cipiebant, tunc quoque multa domandae exercitatione et
 canere tibiae ipsae edocendae, comprimmentibus se linguis,
 quod erat illis theatrorum moribus utilius. postquam varie-
 tas accessit et cantus quoque luxuria, caedi ante solstitia
 coeptae et fieri utiles in trimatu, apertioribus earum lin- 10
 172 gulis ad flectendos sonos, quae inde sunt et hodie. sed
 tum ex sua quamque tantum harundine congruere per-
 suasum erat, et eam, quae radicem antecesserat, laevae
 tibiae convenire, quae cacumen, dexterarum, inmensum quan-
 tum praelatis quas ipse Cephisus abluisset. nunc sacri- 15
 ficae Tuscorum e buxo, ludicrae vero e loto ossibusque
 asininis et argento fiunt. — Aucupatoria harundo e Pan-
 hormo laudatissima, piscatoria Abaritana ex Africa.
 173 (67) Harundinis Italiae usus ad vineas maxime. Cato
 seri eam iubet in umidis agris bipalio subacto prius solo, 20
 oculis dispositis intervallo ternorum pedum, simul et cor-
 rudae, unde asparagi fiant, concordare amicitiam, salicis
 vero circa. 37. qua nulla aquaticarum utilior, licet
 populi vitibus placeant et Caecuba educent, licet alni sae-
 pibus muniant contraque erumpentium amnium impetus 25
 riparum muro in tutela ruris excubent in aqua satae den-
 sius caesaeque innumero herede prosint.

§§ 170—172: Th. H. IV 11, 4. 5. 7. 9. — § 173: Cato 6, 3, 4.

1 inclutos *Aldus*. -lytos D². -lusos *rv. a. D.* 7 edocen-
 dae *Palm.* doc- d *B.* educ- *rv. a. G.* | linguis D² D. liguris *r.*
 lingulis *Verc.* lig- *v.* 9 luxuriantes *E v. a. G.* 9 antes DG |
 solstitia D² v. stultitia D¹ G¹ E. -iciae d. 10. 11 lingulis *Verc.* ung-
 DG E v. lig- d *B.* 15. 16 sacrificae tuscorum d v. -cae tus-
 quorum DG. -cetur quorum E. 17 e *ego. a ll. v.* 21. 22 cor-
 rudae *ego.* -dam *ll. v.* 22 asparagi *v.* aspargi D². -git D¹ G.
 aspergit *r.* | salicis d v. sil- *r.* salices *S.* -cem *Bas.* 24 alni *v.*
 alnis D² d E. alny *r.* 24. 25 saepes *v. a. G.* epirus D².
 26. 27 densius caesaeque U 285. caesaeque densius *ll. v.*

(68) Salicis etiam plura genera. namque et in pro- 174
ceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas pari-
untque balteo corticis vincula, et aliae virgas sequacis ad
vincturas lentitiae, aliae praetenuēs viminibus texendis spec-
5 tabili subtilitate, rursus aliae firmiores corbibus ac pluri-
mae agricolarum suppellectili, candidiores ablato cortice le-
nique tractatu maioribus vasis, quam ut e corio fiant eadem,
atque etiam supinarum in delicias cathedrarum aptissimae.
caedua salici fertilitas densiorque tonsura ex brevi pugno 175
10 verius quam ramo, non, ut remur, in novissimis curanda
arbore. nullius quippe tutior reditus est minorisve inpendi
aut tempestatium securior.

(69) Tertium locum ei in aestimatione ruris Cato 176
adtribuit prioremque quam olivetis quamque frumento aut
15 pratis, nec quia desint alia vincula. siquidem et genistae
et populi et ulmi et sanguinei frutices et betulae et
harundo fissa et harundinum folia, ut in Liguria, et vitis
ipsa recisisque aculeis rubi alligant et intorta corylus —
mirumque contuso ligno alicui maiores ad vincula esse
20 vires —, salici tamen praecipua dos. finditur Graeca 177
rubens, candidior Amerina, sed paulo fragilior, ideo solido
ligat nexu. in Asia tria genera observant: nigram utilio-
rem viminibus, candidam agricolarum usibus, tertiam, quae
brevissima est, helicem vocant. apud nos quoque multi
25 totidem generibus nomina inponunt, viminalem vocant ean-
demque purpuream, alteram nitelinam a colore, quae sit
tenuior, tertiam Gallicam, quae tenuissima.

---

§ 176: Cato 1, 7. — § 177: Colum. IV 30, 4. Th. H. III 13, 7.

---

1 etiam *ego*. statim *ll. v.* autem *U 285. an utilitatum?*
2. 3 pariuntque *d v.* paritque *r.* pariterque *D.* 3 sequaces *E.* |
iuncturas *E v. a. G.* 4 lentitiae *v.* laet- *D G.* let- *r.* | aliae *v.*
-ias *ll. S.* | praetenuae *D G.* 6. 7 lenique *d H.* lenique *r v.*
7 tractatu *D² d v.* tractat ut *D¹ G.* -tatu ut *E.* | maioribus (*an am-*
pioribus?) *ego.* melio///ribus *E.* molioribus *D G.* mollio- *d T v. S.*
uilio- *G.* | quam ut e *v.* quae (que *d T*) ut ne *ll.* quae sine
Salm. 7. 8 eadem, atque *ego.* eodem atque *ll. v.* atque
eodem *U 285.* 8. 9 aptissimae caedua (-uas *D¹ G.*) *D G G.*
-ma ecce duas *E.* -ma haec eduas *d.* 26 colore *d v.* cal- *r.*
26. 27 *an* est tenuior?

- 178 (70) Nec in fruticum nec in veprium cauliumve neque
in herbarum aut alio ullo quam suo genere numerentur
iure scirpi fragiles palustresque*, e quibus *[et] tegulum
tegetesque*, detracto cortice candelae luminibus et funeri-
bus serviunt. firmior quibusdam in locis eorum rigor. 5
namque iis velificant non in Pado tantum nautici, verum
et in mari piscator Africus praepostero more velum intra
malos suspendens, et mapalia sua Mauri tegunt, proxime-
que aestimanti hoc videantur esse, quod in interiore parte
mundi papyrus. 10
- 179 (71) Sui, sed frutectosi generis sunt inter aquaticas
et rubi atque sabuci, fungosi generis, aliter tamen quam
ferulae, quippe plus ligni est, utique sabuco, ex qua magis
canoram bucinam tubamque credit pastor ibi caesa, ubi
180 gallorum cantum frutex ille non exaudiat. rubi mora fe- 15
runt et alio genere similitudinem rosae quae vocatur cynos-
batos. tertium genus Idaeum vocant Graeci a loco, tene-
rius quam cetera minoribusque spinis et minus aduncis.
flos eius contra lippitudines inlinitur ex melle et igni
sacro; contra stomachi quoque vitia bibitur ex aqua. 20
sabuci acinos habent nigros atque parvos, umoris lenti,
inficiendo maxime capillo. qui et ipsi aqua decocti man-
duntur.

---

§ 180: Diosc. IV 38. Th. H. III 13, 6.

---

3 scirpi v. -pis ll. | e quibus ll. v. habent post tegetesque;
transposui cum U 286. | et del. U ad v.a.D. 4 stragulum
tegetesque texuntur U. 5 eorum Dal. earum ll. v. 7 ue-
lum D²D. uela dEv. leua G. in D¹ ras. 9 aestimanti dB.
-ati rS. | uideantur EB. -atur rv. | quo TB. | inferiore parte
Nili B. 10. 11. papyrus. Sui S. -rum usui ll. -rum usu
Brot. -ri sunt usu B. 13 ligni est D²dS. -gnist D¹G. -gnit
E. -gni G. 14 canoram v. -rum ll. | caesa C. -sae dv. cau-
sae r. 15 mora D²dv. more r. 16 quae ego. cfr. XXIV
121. qui ll. v. 16. 17 cynosbatos v. cynusbatos D²E. -tus d.
-tis r. 17. 18 tenerius ego. teneriores D². tenuiores r. cfr.
XXIV 123 et Diosc. tenuior est v. tenerior est B. tenuius est
C. tenerioribus D. 18 spinis dv. pinis DE. -nus G. 22
capillos D²D. sed cfr. XXIV 54.

38. (72) Umor et corpori arborum est, qui sanguis 181
earum intellegi debet, non idem omnibus: ficis lacteus —
huic ad caseos figurandos coaguli vis —, cerasis cummi-
nosus, ulmis salivosus, lentus ac pinguis, malis, vitibus,
5 piris aquosus. vivaciora quibus lentior. atque in totum
corpori arborum, ut reliquorum animalium, cutis, sanguis,
caro, nervi, venae, ossa, medullae. pro cute cortex. mi- 182
rum, is in moro medicis sucum quaerentibus vere hora
diei secunda lapide incisus manat, altius fractus siccus
10 videtur. proximi plerisque adipēs. hi vocantur a colore
alburnum, mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore
facile putrescens, teredini obnoxia, quare semper ampu-
tabitur. subest huic caro, *carni* ossa, id est materiae
optimum. alternant fructus quibus siccus lignum, ut 183
15 olea, magis quam quibus carnosum, ut cerasus. nec omni-
bus adipēs carnesve largae, uti nec animalium acerrimis.
neutrum habent buxus, cornus, olea, nec medullam mini-
mumque etiam sanguinis, sicuti ossa non habent sorba,
carnem sabuci — at plurimam ambae medullam — nec
20 harundines maiore ex parte.

(73) In quarundam arborum carnibus pulpa venae- 184
que sunt. discrimen earum facile; venae latiores candi-
dioresque. pulpa fissilibus insunt. ideo fit, ut aure ad
caput trabis quamlibet praelongae admota ictus ab altero
25 capite vel graphii sentiantur penetrante rectis meatibus
sono, unde deprehenditur, an torta sit materies nodisque
concosa. quibus sunt tubera, sicut sunt in carne glandia, 185

§ 181: Th. H. I 12, 2 (cf. ib. IX 1, 2). — §§ 181. 182: Th.
H. I 2, 4—6.

1 corpori ego cfr. Theophr. (τῶν δένδρων αὐτῶν) et infra
v. 6. cortici ll. v. del. P. 2 lacteus dv. acteus f. lactens rS.
4 ac D²dEv. e r. | dist. D. cfr. Theophr. | ac piris dv.a.D.
6 corpori dHack. -re rv. 9 incisus dT. incussus rv.
11 arborum DG. -borum d. 12 facile dEv. sacre (-rae
D²)r. 13 carni ego. cui ll. v. 19 at ego. et ll. v. sed Dal. |
plurimam dv. -mas D¹. -mae r. 22 letiores DGd. 23 pulpe
G. pulpa (puncto posito) D. 25 graphii G. grapi DG. graui
r. gravis v. 26 sentiatur dv.a.S. sencientur DG. 27 sic-
ut sunt v. sic sunt ll. H. sicut S.

in iis nec vena nec pulpa, quodam callo carnis in se con-
 voluto. hoc pretiosissimum in citro et acere. cetera men-
 sarum genera fissis arboribus circinantur in pulpam; alio-
 qui fragilis esset vena in orbem arboris caesa. fagis pec-
 tines traversi in pulpa. apud antiquos inde et vasis honos. 5
 M'. Curius iuravit se nihil ex praeda attigisse praeter gut-
 186 tum faginum, quo sacrificaret. — Lignum in longitudinem
 fluvitat, ut quaeque pars fuit ab radice, validius sidit. —
 quibusdam pulpa sine venis mero stamine et tenui con-
 stat. haec maxime fissilia. alia frangi celeriora quam findi, 10
 quibus pulpa non est, ut oleae, vites. at e contrario totum
 e carne corpus fico, tota ossea ilex, ornus, robur, cytisus,
 188 morus, hebenus, lotos et quae sine medulla esse diximus.
 ceteris nigricans color, fulva cornus in venabulis nitet in-
 cisuris nodata propter decorem. cedrus et larix et iuni- 15
 187 perus rubent. 39. larix femina habet quam Graeci vocant
 aegida mellei coloris. *hoc lignum proximum medullae est.
 in abiete lusson Graeci vocant*. inventum pictorum tabel-
 lis immortale nullisque fissile rimis. * cedri quoque duris-
 sima quae medullae proxima, ut in corpore ossa, deraso 20
 modo limo. et sabuci interiora mire firma traduntur,
 quidamque venabula ex ea praeferunt omnibus, constat
 enim ex cute et ossibus.
 188 (74) Caedi tempestivum quae decorticentur et teretes

§ 186: Th. H. V 4, 8. — § 187: Th. H. III 9, 8. 7. Vitruv. II 9, 17. — § 188: Th. H. V 1, 1.

3 in pulpam D²dEv. ut pul- r. 4 arboris caesa dEv.
 -oribus cercenantur (circ- D²)r. | fagis Dv. fagis r. 6. 7.
 guttum dv. guttum r. 8 fluuitat ego cum P (fluitat) e Theophr.
 cf. § 204. XIII 57. fluctuatur ll. v. | ut quaeque CFW Müller
 p. 17. ut quae dEv. utque rD. 12 ossea ego. ossea est ll. v.
 an ossea sunt? | ornus DG. cornus rv. 16 femina B e Theo-
 phr. -nam DdE. et fem- G. 17. 18 hoc lignum — uocant ll. v.
 habent post rimis (v. 19); transp. ego coll. Theophr. 18 lus-
 son Robertus Constant. e Theophr. (λουccov). leuson ll. G. leu-
 con v. 19 fissile v. -lem dE. fyssyle D². -lem r. 22 qui-
 damque J. qui namque ll. v. | faciunt praeferunt v. a. J. 24 et
 P e Theophr. ut ll. v.

ad templa ceteraque usus rotundi, cum germinant, alias
 cortice inextricabili et carie subnascente ei materiaque
 nigrescente; tigna et quibus aufert securis corticem a
 bruma ad favonium aut, si praevenire cogamur, arcturi
 5 occasu et ante eum fidiculae, novissima ratione solstitio.
 dies siderum horum reddentur suo loco. vulgo satis 18, 271
 putant observare, ne qua dedolanda sternatur ante edi- 313
 tos suos fructus. robur vere caesum teredinem sentit, 189
 bruma autem neque vitiatur neque pandatur, alias ob-
 10 noxium etiam, ut torqueat sese findatque, quod in subere
 tempestive quoque caeso evenit. infinitum refert et luna- 190
 ris ratio, nec nisi a XX in XXX caedi volunt. inter
 omnes vero convenit utilissime in coitu eius sterni, quem
 diem alii interlunii, alii silentis lunae appellant. sic certe
 15 Tiberius Caesar concremato ponte naumachiario larices ad
 restituendum caedi in Raetia praefinivit. quidam dicunt, 191
 ut in coitu et sub terra sit luna, quod fieri non potest
 nisi noctu. si competant coitus in novissimum diem bru-
 mae, illa fit aeterna materies; proxime, cum supra dictis
 20 sideribus. quidam et canis ortum addunt, et sic caesas
 materias in forum Augustum. nec novellae autem ad ma- 192
 teriem nec veteres utilissimae. circumcisas quoque in
 medullam aliqui non inutiliter relinquunt, ut omnis umor
 stantibus defluat. mirum apud antiquos primo Punico bello
 25 classem Duilli imperatoris ab arbore LX die navigavisse,
 contra vero Hieronem regem CCXX naves effectas diebus
 XLV tradit L. Piso. secundo quoque Punico Scipionis
 classis XL die a securi navigavit. tantum tempestivitas
 etiam in rapida celeritate pollet.
 30 (75) Cato hominum summus in omni usu de mate- 193
 riis haec adicit: Prelum ex sappino atra potissi-

§ 192: Vitruv. II 9, 3. — § 193: Cato 31, 2.

1 ceterosque ES. | retundi DGd. 6 reddentur D²Gv.
 -etur rBrot. 9 vitiatur D²v. vitiatur D¹GEG. deiciatur dT.
 18 si competant D²dv. sic opet- D¹G. sic oppet- E. | coi-
 tus D²v. coetus D¹GE. ceptus d. 19 fit Dal. fit U. v. 22
 in DGd. ad rv.

mum facito. ulmeam, pineam, nuceam, hanc atque aliam materiem omnem cum ecfodies, luna decrescente eximito post meridiem sine vento austro. tum erit tempestiva, cum semen suum maturum erit. cavetoque per rorem trahas aut 5
194 doles. idemque mox: Nisi intermestri lunaque dimidiata ne tangas materiem. quam effodias aut praecidas abs terra. diebus VII proximis, quibus luna plena fuerit, optime eximitur. omnino caveto ni quam materiem doles neve caedas neve 10 tangas nisi siccam, neve gelidam neve rorulentam. — Tiberius item et in capillo tondendo servavit interlunia. M. Varro adversus defluvia praecipit observandum id a pleniluniis. —

195 (76) <1> Larici et magis abieti succisis umor diu de- 15 fluit. haec omnium arborum altissimae ac rectissimae. navium malis antemnisque propter levitatem praefertur abies. communia his pinoque, ut quadripertitos venarum cursus bifidosve habeant vel omnino simplices. fabrorum in intestina opera medulla sectilis optima quadripertitis, 20 . . . materies et mollior quam ceterae. intellectus in cortice protinus peritis. abietis quae pars a terra fuit, enodis est. haec qua diximus ratione fluviata detoratur atque 186 ita sappinus vocatur, superior pars nodosa duriorque

§ 194: Cato 37, 3. 4. Varro I 37, 2. — § 195: Th. H. V 1, 6. 9. 10. 11. — § 196: Vitruv. II 9, 7. — Th. H. V 1, 11; IV 1, 4. Vitruv. II 9, 17.

2 ecfodies *ego*. exf- DGE. eff- dv. 7 quam *ego e Cat.* 37, 4. tuam D². tam r. tunc ne v. tum Brot. 8 VII E (?) *H e Cat.* III r v. 10 ni quam *Gesner ad Cat. l. l.* ne quam Brot. nigram ll. v. 12 item U 287. idem ll. v. 14 pleniluniis dv. plenal- r. 15 larici v. -cis ll. S. | abieti v. -tis ll. S. | diu dv. dio r. 16 hae dv. cfr. XVII 5. 18 pino quoque D². an commune et his et pino quoque? 19 bifidosque Ev. a. D. | ad fabrorum B. 20 in coni. S. om. ll. v. 21 dist. *ego et lac. indicavi e Theophr. h. pl. V 1, 10. exciderunt pessima bifidis.* | materiis D² Ev. a. G. 23 hac dEv. a. G. | detoratur coni. D philol. XXXI p. 391 coll. Vitruvii II 9, 7 „eiecto -ulo“. decoratur ll. decorticatur v.

fusterna. et in ipsis autem arboribus robustiores aquiloniae partes, et in totum deteriores ex umidis opacisque, spissiores ex apricis ac diuturnae. ideo Romae infernas abies supernati praefertur.

- 5 Est per se gentium quoque in his differentia. Alpi- 197
bus Appenninoque laudatissimae, in Gallia Iuribus ac monte
Vosego, in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. deterior
Aenianica et Arcadica, pessima Parnasia et Euboica, quo-
niam ramosae ibi et contortae putrescentesque facile. at
10 cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. cedri oleo
peruncta materies nec tiniam nec cariem sentit. iunipero 198
eadem virtus quae cedro. vasta haec in Hispania maxi-
meque Vaccaeis. medulla eius ubicumque solidior etiam
quam cedris. publicum omnium vitium vocant spiras,
15 ubi convolvere se venae atque nodi. inveniuntur in qui-
busdam, sicut in marmore, centra, id est duritia clavo
similis, inimica serris. et quaedam forte accidunt, ut la-
pide comprehenso aut recepto in corpus aut alterius arbo-
ris ramo. <2> Megaris diu stetit oleaster in foro, cui 199
20 viri fortes adfixerant arma, quae cortice ambiente aetas
longa occultaverat, fuitque arbor illa fatalis excidio urbis
praemonitae oraculo, cum arbor arma peperisset, quod
succisae accidit ocreis galeisque intus repertis. ferunt
lapides ita inventos ad continendos partus esse remedio.

§ 197: Th. H. V 2, 1. Vitruv. II 9, 13. — §§ 198. 199: Th. H. V 2, 3. 4.

3 ideo romae D²dv. ideo rumae D¹G. id eorum. hae E. |
infernas D²B. -na rv. 4 praeferunt D². 5 se dTS. om.
rv. | quoque regiones v.a.S. 6 dist. U 289. an Galliae?
7 uosago E. Vogeso C. 8 Aenianica (vel Aeanica) B e Theophr.
aeneatica (ene²G) ll. v. a. D. | euboica D²G. eb- d. eubuica D¹G.
euboea Ev. 9 ramosae D²dv. ramos ac r. 9. 10 ac cedros DG.
13 uaccaeis D²H. -ceis dT. -cae eis rv. -cae eius C. |
medullae uis D². | an utique? 14 cedris DGf. -rus rv. an
cedri? 15. 16 in quibusdam dv. quib- r. 16 clauso DG.
17 accidunt dv. acced- r. | ut comi. Dal. in ll. v. iis D.
del. C. 18 an ac recepto? 22 praemonitae v. -tas G. -ta
D. -tis dS. post monita E. | oraculo cum dv. -lum cum E. -lo
D². -lum r. -lorum cum S.

200 40. Amplissima arborum ad hoc aevi existimatur Ro-
mae visa, quam propter miraculum Tiberius Caesar in
eodem ponte naumachiario exposuerat advectam cum reli-
qua materie, duravitque ad Neronis principis amphithea-
trum. fuit autem trabs ea e larice, longa pedes CXX, 5
bipedali crassitudine aequalis, quo intellegebatur vix cre-
dibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen aestimanti-
201 bus. fuit memoria nostra et in porticibus saeptorum a
M. Agrippa relictā aequae miraculi causa, quae diribitorio
superfuerat, XX pedibus brevior, sesquipedali crassitudine. 10
abies admirationis praecipuae visa est in nave, quae ex
Aegypto Gai principis iussu obeliscum in Vaticano circo
statutum quattuorque truncos lapidis eiusdem ad sustinen-
dum eum adduxit. qua nave nihil admirabilius visum in
mari certum est. $\overline{\text{CXX}}$ modium lentis pro saburra ei fuere. 15
202 longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis por-
tus latere laevo. ibi namque demersa est Claudio prin-
cipe cum tribus molibus turrium altitudine in ea exaedi-
ficatis obiter Puteolano pulvere advectisque. arboris eius
crassitudo quattuor hominum ulnas complectentium imple- 20
bat, vulgoque auditur $\overline{\text{LXXX}}$ nummum et pluris malos ve-
nundari ad eos usus, rates vero conecti $\overline{\text{XL}}$ sestertium
203 plerasque. at in Aegypto ac Syria reges inopia abietis
cedro ad classes feruntur usi. maxima [ea] in Cypro
traditur ad undeciremem Demetri succisa CXXX pedum, 25
crassitudinis vero ad trium hominum complexum. Germa-
niae praedones singulis arboribus cavatis navigant, qua-

§ 203: Th. H. V 7, 1. V 8, 1.

5 trabs D²d Verc. traps D¹G. trabes Ev. | ea e D¹G D. ae
D². e dEv. 6 uix Ev. uia r. 9 diribitorio^o B. dilib- DG.
del- E. delibat- dv. 15 $\overline{\text{CXX}}$ D. $\overline{\text{CXXM}}$ G. CXX Ev. CXXX
DGdf. 16 ostensis d. -sus E. 17 a Claudio dv.a.D. sed
cfr. VII 74. 158. VIII 37. IX 10. 19 ob iter Brot. ob id ex
D. (cfr. XXXVI 70). ob id ter (advecto) P. 20 crassitu-
dine D². 21 pluris v. -res E. -re r. 22 connecti dv. con-
iecti r. | sestertium J. -tii DGE. HS d(?) H. -tiis v. 24 maxi-
mae DG. -me E. | uncos ego posui. 25 undeciremem v. un-
lecumcegum D². unde cerem r.

rum quaedam et XXX homines ferunt. <3> spississima 204
 ex omni materie, ideo et gravissima iudicatur hebenus et
 buxus, graciles natura. neutra in aquis fluvitat, nec suber,
 si dematur cortex, nec larix. ex reliquis spississima lotos,
 5 quae Romae ita appellatur, dein robur exalburnatum. et
 huic nigricans color magisque etiam cytiso, quae proxime
 accedere hebenum videtur, quamquam non desunt qui
 Syriacas terebinthos nigriores adfirmant. celebravit et The- 205
 ricles nomine calices ex terebintho solitus facere torno;
 10 perquam probatur materies. omnium haec sola ungui vult
 meliorque fit oleo. colos mire adulteratur iuglande ac
 piro silvestri tinctis atque in medicamine decoctis. omni-
 bus quae diximus spissa firmitas. ab iis proxima est 206
 cornus, quamquam non potest videri materies propter
 15 exilitatem, sed lignum non alio paene quam ad radios
 rotarum utile aut si quid cuneandum sit in ligno clavisve
 figendum ceu ferreis. ilex item et oleaster et olea atque
 castanea, carpinus, populus. haec et crispa aceris modo,
 si ulla materies idonea esset ramis saepe deputatis. castra-
 20 tio illa est adimitque vires. de cetero plerisque horum, 207
 sed utique robori, tanta duritia, ut terebrari nisi made-
 factum non queat et ne sic quidem adactus avelli clavus.
 e diverso clavum non tenet cedrus. mollissima tilia. ea-
 dem videtur et calidissima. argumentum adferunt quod
 25 citissime ascias retundat. calidae et morus, laurus, hede-
 rae et omnia, e quibus igniaria fiunt.

(77) Exploratorum hoc usus in castris pastorumque 208
 repperit, quoniam ad excudendum ignem non semper lapi-
 dis occasio est. teritur ergo lignum ligno ignemque con-

§§ 204. 205: Th. H. V 3, 1. 2. — §§ 206. 207: ib. 3. 4.

1 spississima *Salm. exerc. 728^b E coll. Theophr.* scissima G.
 scissima DE. siccissima dv. 8 celebrauit ego. -ratur ll. v. |
 Thericles Bas. teri- DGEv. tetri- d. 10 per quem v. a. J. | dist.
 U 290. 11 fit oleo. colos D²S. fit oleo olos D¹. fit oleae
 olos (olor d)r. oleo fit colos v. 14 uideri ll. v. an nitere?
 cfr. § 186. 215. XVII 26. 22 clausus dEv. clabus D¹G. cla-
 uis D². 26 omnia D²D. omina D¹G. homine d. omnes Ev.
 28 excudendum D²G. exclud- r. excuti- v.

cipit adtritu, excipiente materie aridi fomitis, fungi vel fo-
 liorum facillimo conceptu. sed nihil hedera praestantius
 quae teratur, lauro quae terat. probatur et vitis e sil-
 vestribus — alia quam labrusca —, et ipsa hederæ modo
 209 arborem scandens. frigidissima quaecumque aquatica, len- 5
 tissima autem et ideo scutis faciendis aptissima quorum
 plaga contrahit se protinus cluditque suum vulnus et ob
 id contumacius tramittit ferrum, in quo sunt genere vi-
 tis, vitex, salix, tilia, betulla, sabucus, populus utraque.
 levissimae ex his vitex, salix ideoque utilissimae; omnes 10
 autem ad cistas quaeque flexili crate constant. habent
 210 et candorem, rigorem et in sculpturis facilitatem. est len-
 titia platano, sed madida, sicut alno. siccior eadem ulmo,
 fraxino, moro, ceraso, sed ponderosior. rigorem fortis-
 sime servat ulmus, ob id cardinibus coassamentisque por- 15
 tarum utilissima, quoniam minime torquetur, permutanda
 tantum sic, ut cacumen ab inferiore sit cardine, radix
 211 superior. palma est . . . . similis et suberis materies,
 spissae et malus pirusque, nec non acer, sed fragile, et
 quaecumque crispa. in omnibus silvestria et mascula dif- 20
 ferentiam cuiusque generis augent. et infecunda firmiora

§ 208 extr.: Th. H. V 9, 6. 7 init. — §§ 209—211 init.: Th.
 H. V 3, 4—6. (ad § 209 cfr. etiam Th. H. V 9, 5. V 7, 7. Vi-
 truv. II 9, 9). — § 211: Th. H. V 3, 3. V 4, 1.

2 facillimo d H. -me D G v. -mae E. | conceptum v. a. H.
 3 e Salm. exerc. 126^b C e Theophr. et G d E. om. D v. ex
 D | silvestris v. a. D. 8. 9 uitis ego e Theophr. et § 176.
 fici ll. v. 9 uitex ego e Vitruv. ut ex D¹ G. ilex D². frutex d.
 ut haec E. del. Verc. ut v. 10 leuissima D G (?). | uitex
 ego. cfr. XXIV 59. sicut et ll. v. ficus et C. 11 quaequae
 D. | constant E S. -tet D². -test D¹ G. cum testa d. constant
 v. | habent d E v. habilia (-les D) habent D² D. habera r.
 12. 13 lentitia v. laetitia (let- d) ll. 15 coassamentis-
 que D cum Schneidero ad Theophr. h. pl. V 3, 5. crass- ll. H.
 ass- v. 17 sic v. sit D G E. om. d. 18 palma est d T E v.
 -mae est r G. | lac. ego indicavi coll. Theophr. exciderunt fortasse
 levis et mollis, sed lenta, palmae. | similis D² J. milis D¹ G d T.
 mitis E. mollis v. | suberis D² d T v. superies G. -ius E. | materies
 v. om. r G. 20. 21 differentiam S. -tia ll. v. -tias G.

fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus et cornus.

(78) Cariem vetustatemque non sentiunt cupressus, 212 cedrus, hebenus, lotus, buxum, taxus, iuniperus, oleaster, 5 olea, e reliquis tardissime larix, robur, suber, castanea, iuglans. rimam fissuramque non capit sponte cedrus, cupressus, olea, buxum.

(79) Maxime aeternam putant hebenum et cupressum 213 cedrumque, claro de omnibus materiis iudicio in templo 10 Ephesiae Dianae, utpote cum tota Asia extruente CXX annis peractum sit. convenit tectum eius esse e cedrinis trabibus. de simulacro ipso deae ambigitur. ceteri ex hebeno esse tradunt, Mucianus III cos. ex iis, qui proxime viso eo scripsere, vitigineum et numquam mutatum 15 septies restituto templo, hanc materiam elegisse Endoeon, 214 etiam nomen artificis nuncupans, quod equidem miror, cum antiquiorem Minerva quoque, non modo Libero patre, vetustatem ei tribuat. adicit multis foraminibus nardo rigari, ut medicatusumor alat teneatque iuncturas — quas 20 et ipsas esse modico admodum miror —, valvas esse e 215 cupresso et iam CCCC prope annis durare materiem omnem novae similem. id quoque notandum, valvas in glutinis compage quadriennio fuisse. cupressus in eas electa, quoniam praeter cetera in uno genere materiae uitor maxime 25 valeat aeternus. non et simulacrum Veiovis in arce e 216 cupresso durat a condita urbe DLXI anno dicatum? me-

§§ 212. 213: Th. H. V 4, 2. Vitruv. II 9, 13. — § 214 extr. 215: Th. H. V 4, 2.

4 buxus dTEv.a.G. sed cfr. § 227. 231. 6 non D²d²v. om. r. 7 buxus dTH. 8 eternae G. aeterna dT. 9 claro v. -ra ll. 10 cxx D²D coll. XXXVI 95. cccc rv. 14 eo dEv. om. DGd. 15 Endoeon S. eandem con ll. Pandemion H. Endyon Brot. 17 minervam DGEv.a. Verc. | quoque non Bas. non quoque ll. v. 18 ei tribuat D²d Bas. et trib- D¹G. attrib- Ev. | nardo D²Gv. -di r. 21 durare dv. -ri r. 24 in om. E. 25 non et ego. non ae DGd. nonne dv. 26 urbe v. om. ll. | DLXI dTE². DLI DGd. DCLXI E¹v. DLX D cum Merkelio (ad Ovid. fast. CXXVIII).

morabile et Uticae templum Apollinis, ubi cedro Numi-
 dica trabes durant ita, ut positae fuere prima urbis eius
 origine annis MCLXXVIII, et in Hispania Sagunti templum
 Dianae a Zacyntho advectae cum conditoribus annis CC
 ante excidium Troiae, ut auctor est Bocchus; infra ipsum 5
 oppidum id habent — pepercit religione inductus Hanni-
 217 bal — iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. super
 omnia memoratur *aedis* Aulide eiusdem deae saeculis ante
 Troianum bellum exaedificata, quonam genere materiae,
 scientia oblitterata. in plenum dici potest utique quae 10
 218 odore praecellant, eas et aeternitate praestare. a prae-
 dictis morus proxume laudatur, quae vetustate etiam nigre-
 scit. et quaedam tamen in aliis diuturniora sunt usibus
 quam alia: ulmus in perflatu firma, robur defossum et in
 aquis quercus obruta. eadem supra terram rimosa facit 15
 opera torquendo sese. larix in umore praecipua et alnus
 nigra. robur marina aqua conrumpitur. non inprobatur
 et fagus in aqua et iuglans, hae quidem in iis quae de-
 fodiuntur vel principales, item iuniperus, eadem et sub-
 dialibus aptissima. fagus et cerrus celeriter marcescunt. 20
 219 aesculus quoque umoris inpatiens. contra adacta in ter-
 ram in palustribus alnus aeterna onerisque quantilibet
 patiens. cerasus firma, ulmus et fraxinus lentae, sed fa-
 cile pandantur, flexiles tamen, stantesque ac circumcisura
 siccatae fideliores. laricem in maritimis navibus obnoxiam 25

§ 218: *ibid.* Vitruv. II 9, 8. Th. V 4, 3. V 7, 7 init. V 7, 6
 extr. Vitruv. II 9, 9. — § 219: Vitruv. *ib.* § 9. 10. 11. Th. H.
 V 4, 4.

3 sagunt E. -unti aiunt dv.a.S. 5 est v. erit DG. erat
 rS. | *an* intra? 6 habent ego. habenteui (*ortum ex* habent-
 ent) DG. -benti. Cui E. -bens cui dT. -bent cui S. -beri. Cui
 v. | *dist.* ego. 7 nunc dv. none r. 8 memorantur DGE. |
 aedis S. elis ll. aedes in v. 9 quonam genere dG. quō
 (qm D) genera r. 11 eas et *Salm. exerc.* 31^a B. ea sed ll.
 ea v. 14 ad alia Müller emend. III 12. *an* alias vel in aliis? |
 perflatu D² Bas. prefatu dE. praefa- r. praeflante v. 24 *dist.*
 — *hilol.* XXXI p. 393. | ac D² D. a rv. 25 siccatae fiunt du-
 coni. D l. l. coll. Vit. II 9, 11.

teredini tradunt, omniaque praeterquam oleastrum et oleam. quaedam enim in mari, quaedam in terra vitiis opportuniore.

41. (80) Infestantium quattuor genera: teredines ca- 220
 5 pite ad portionem grandissimo rodunt dentibus. hae tantum in mari sentiuntur, nec aliam putant teredinem proprie dici. terrestres tinias vocant, culicibus vero similes thripas. quartum est et e vermiculorum genere, et eorum alii putrescente suco ipsa materie, alii pariuntur sicut in
 10 arboribus ex eo, qui cerastes vocatur. cum tantum erosit, ut circumagat se, generat alium. haec nasci prohibet 221
 in aliis amaritudo, ut cupresso, in aliis duritia, ut buxo. tradunt et abietem circa germinationes decorticatam qua 189
 diximus luna aquis non corrumpi. Alexandri Magni
 15 comites prodiderunt in Tylo Rubri maris insula arbores esse, ex quibus naves fierent; quas ducentis annis durantes inventas, etsi mergerentur, incorruptas. in eadem esse fruticem baculis tantum idoneae crassitudinis, varium tigrum maculis, ponderosum et, cum in spissiora decidat,
 20 vitri modo fragilem.

42. (81) Apud nos materiae finduntur aliquae sponte, 222
 ob id architecti eas fimo inlitas siccari iubent, ut adflatus ne noceant. pondus sustinere validae abies, larix, etiam in transversum positae. robur, olea incurvantur ce-
 25 duntque ponderi. illae renituntur nec temere rumpuntur, priusque carie quam viribus deficiunt. et palmae arbor 223
 valida; in diversum enim curvatur, [et populus] cetera

§§ 220. 221: Th. H. V 4, 4—7. — §§ 222—224: Th. H. V 5, 6. 6, 1.

4 infestantium D²v. -estatium E. -ertatium r. 5 grandissimo D²D. grad- D¹. graui- rv. 8 quartum D²v. quarum r. | est om. E. | et a E. 13 decorticatam D²dv. de costis (coctis E) aram r. 16 fuere D². | dist. U 294 e Theophr. 17 durantes del. P. 20 vitri D²v. vitri D¹GE. eyt d¹. eyit d². 22 inlaetas DG. 23 ne ego. non (ortum e no) ll. v. 24 posita et D². 25 ne dT. | rumpantur dTES. 26. 27. arbor ualida dH. -orum ual- rv. -or inual- G. 27 curuatur dv. -tus r. | uncos posui cum Brot. et Schneidero ad Theophr. h. pl. V 6, 1. at populus v.a.H. | cetera H. contra ll. v.

- omnia *in* inferiora pandantur, palma ex contrario fornicatim. pinus et cupressus adversus cariem tiniasque firmissimae. facile pandatur iuglans, fiunt enim et ex ea trabes. frangi se praenuntiat crepitu, quod et in Antandro accidit, cum e balineis territi sono profugerunt. pinus, piceae, alni ad aquarum ductus in tubos cavantur; obrutae terra plurimis duraturae annis eadem, si non integantur, cito senescunt, mirum in modum fortiores, si humor extra quoque supersit.
- 225 (82) Firmissima in rectum abies, eadem valvarum paginis et ad quaecumque libeat intestina opera aptissima sive Graeco sive Campano sive Siculo fabricae artis genere, spectabilis ramentorum crinibus, pampinato semper orbe se volvens ad incitatos runcinae raptus, eadem e cunctis maxime sociabilis glutino in tantum, ut findatur ante, qua solida est. 15
- 226 43. (83) Magna autem et glutinatio propter ea, quae sectilibus laminis aut alio genere operiuntur. stamineam in hoc usu probant venam, et vocant ferulaceam argumento similitudinis, quoniam lacunosa et crispa in omni genere glutinum abdicant. quaedam et inter se et cum aliis insociabilia glutino, sicut robur, nec fere cohaerent nisi similia natura, ut si quis lapidem lignumque coniun-

§ 225: Th. H. V 6, 2 (IV 1, 2). — § 226 med.: Th. H. V 7, 2.

1 in *P. om. ll. v. a. J. cfr. XVIII 178.* 4 crepitu dTD. screp- G. strep- rv. 4. 5 Antandro *B e Theophr. andro ll. v. antro T.* 6 in tubos D²dB. intobos D¹G. intus E. 7 obrutae terra D²v. -ta uerra D¹G. -ta terra r. | duraturae D. -rantur DG. -rantur E. -rant dv. | dist. ego. | no DG. 8 tegantur ES. 13 dist. ego. 14 runcinae D²dT Brot. -nam r. -narum v. 14. 15 e cunctis D. e curris DGd. et curris E. et curribus v. 15 glutino dv. -nos r. | findatur dv. -antur r. 16 qua dB. quam rv. 18 aut ego. aut in D²Dal. ac in rv. 19 ferulaceam Brot. -cea D². fertile eam r. feruleam H. 20 lacunosa et EBrot. -osae dPalm. -ose rv. lacrimose B. laciniöse H. | dist. Brot. 21 genere et DG. | abdicant v. -cat ll. 22 robur D²dv. robius r. 23 ni similia G. dissimilia U 295. | coniungat D²v. -git rS.

gat. cornum maxime odit sorbus, carpinus, buxus, postea
tilia. cuicumque operi facilia flexilia omnia, quae lenta 227
diximus, praeterque morus et caprificus. forabilia ac sec- 209
tilia, quae modice umida. arida enim latius quam teras
5 cedunt, viridia praeter robur et buxum pertinacius resi-
stunt serrarumque dentes replent aequalitate inertii. qua
de causa alterna inclinatione egerunt scobem.

Oboedientissima quocumque in opere fraxinus, eadem- 228
que hastis corylo melior, cornu levior, sorbo lentior, Gal-
10 lica vero etiam ad currus flexili levitate. aemularetur
ulmus, ni pondus esset in culpa. (84) facilis et fagus, 229
quamquam fragilis et tenera. eadem sectilibus lamnis in
tenui flexilis capsisque ac scrineis sola utilis. secatur in
lamnas praetenuis et ilex, colore quoque non ingrata, sed
15 maxime fida iis, quae terantur, ut rotarum axibus, ad
quos lentore fraxinus sicut duritia ilex et utroque legitur
ulmus. sunt vero et parvi usus fabrilium ministeriorum 230
insignes, ideoque proditum, terebris vaginas ex oleastro,
buxo, ilice, ulmo, fraxino utilissimas fieri, ex iisdem mal-
20 leos, maioresque e pinu et ilice. et his autem maior ad
firmitatem causa tempestivae caesurae quam inmaturae,
quippe cum ex olea, durissimo ligno, cardines in foribus
diutius immoti plantae modo germinaverint. Cato vectes
aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet, Hyginus manubria
25 rusticis carpinea, iligna, cerrea.

Quae in lamnas secantur quorumque operimento ve- 231
stiatum alia materies, praecipua sunt citrum, terebinthus,

§ 227: Th. H. V 6, 2. 3. — §§ 229 extr. 230: Th. H. V 7,
6—8. — § 230: Th. H. V 9, 8. Cato 31, 1.

1 odit d²T Brot. audit rv. 2 tilia D²v. talia r. 3
forabilia D²J. fur- r. ferrabilia H coll. Theophr. | sectilia D²dv.
fect- D¹G. secti E. 10 flexili ego. -ibili ll. v. | levitate D.
uita ll. uitem v. cui coni. S. 11 taxus P coll. Theophr. h. pl.
V 7, 6. 12 et tenera D²B. -ro E. e tenore rv. | sectilibus
D²v. fict- r. | laminis DG D. 18 insignes ideoque ll. v. an
insigneque? c/r. § 113. 21 inmaturae v. in nat- DG. mat- dT.
in natura E. 22 cum dv. eum r. 26 secantur U 295.
-cantur ll. v.

aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sabuci ra-
 69 dix, populus. dat et alnus, ut dictum est, tuber sectile,
 sicut citrum acerque. nec aliarum tuber iam in pretio.
 media pars arborum crispior et, quo propior radici, mi-
 232 noribus magisque flexilibus maculis. haec prima origo 5
 luxuriae arborum, alia integri et vilioris ligni e pretiosiore
 corticem fieri. ut una arbor saepius veniret, excogitatae
 sunt et ligni bratteae. nec satis, coepere tingui anima-
 lium cornua, dentes secari lignumque ebore distingui, mox
 238 operiri. placuit deinde materiem et in mari quaeri. te- 10
 studo in hoc secta, nuperque portentosis ingeniis princi-
 patu Neronis inventum, ut pigmentis perderet se pluris-
 que veniret imitata lignum. sic lectis pretia quaeruntur,
 sic terebinthum vinci iuvat, sic citrum pretiosius fieri,
 sic acer decipi. modo luxuria non fuerat contenta ligno, 15
 iam lignum et e testudine facit.

234 44. (85) Vita arborum quarundam inmensa credi pot-
 est, si quis profunda mundi et saltus inaccessos cogitet.
 verum ex iis, quas memoria hominum custodit, durant in
 Liternino Africani prioris manu satae olea, item myrtus 20
 eodem loco conspicuae magnitudinis — subest specus, in
 235 quo manes eius custodire draco traditur —, Romae vero
 lotos in Lucinae area, anno, qui fuit sine magistratibus,
 CCCLXXIX urbis aede condita. incertum, ipsa quanto vetu-
 stior; esse quidem vetustiore non est dubium, cum ab 25
 eo luco Lucina nominetur. haec nunc D circiter annum
 habet. antiquior, sed incerta eius aetas, quae capillata

2 tuber Gv. su- r. 3 tuber iam ego. tuberia G. -era
 rv. tuber tam D. 5 flexilibus dv. -lis E. -les r. 6 luxu-
 riae dv. -iam r. | viliores ligni ES. -res ligno v. | e GD. ae D.
 om. rv. | pretiosiores v. 7 corticem DG D. -ce rv. 10
 operiri dv. -ire r. 12 penderet G. | se om. DG. 14 iu-
 uat dT. iubant DG. iubent Ev. 16 et e Salm. exerc. 296^b A.
 et D²D. eme G. emi D¹Ev. enim e dTH. | testudinem D²v.
 18 cogitet D²dG. -ite D¹G. -itat Ev. 19 durat D².
 20 satae olea ego. sata olea D². satae oliuae rv. 24
 CCCLXXIX Pigh. ann. 1, 254. (cfr. Liv. VI 35, 10). CCCLXXIX ll. v.
 a. H. | quanto ipsa dT. 26 D D²D. cfr. index libri. om.
 r. CCCCL v. 27 antiquiorem E. -ior est S. -ior illa est G.

dicatur, quoniam Vestalium virginum capillus ad eam defertur.

(86) Verum altera lotos in Volcanali, quod Romulus 236 constituit ex victoria de decumis, aequaeva urbi intellegitur, ut auctor est Masurius. radices eius in forum usque Caesaris per stationes municipiorum penetrant. fuit cum ea cupressus aequalis, circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta.

(87) Vetustior autem urbe in Vaticano illex, in qua 237 titulus aereis litteris Etruscis religione arborem iam tum dignam fuisse significat. Tiburtes quoque originem multo ante urbem Romam habent. apud eos extant ilices tres etiam Tiburno conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. fuisse autem eum tradunt filium 15 Amphiarai, qui apud Thebas obierit una aetate ante Iliacum bellum.

(88) Sunt auctores et Delphicam platanum Agamemno- 238 nis manu satam et alteram in Caphya Arcadiae loco. sunt hodie ex adverso Iliensium urbis iuxta Hellespontum in Protesilai sepulchro arbores, quae omnibus ex 20 eo aevis, cum in tantum adcrevere, ut Ilium aspiciant, inarescunt rursusque adollescunt. iuxta urbem autem quercus in Ili tumulo tunc satae dicuntur, cum coepit Ilium vocari.

(89) Argis olea etiamnum durare dicitur, ad quam 239 Io in tauram mutatam Argus alligaverit. in Ponto citra Heracleam arae sunt Iovis *Στρατίου* cognomine, ibi quercus duae ab Hercule satae. in eodem tractu portus Amyci

§ 238: Th. H. IV 13, 2.

3 altera v. -ter *ll.* 4 de om. *GdE.* 10 aereus *Hübner.* 18 in Caphya *ego.* -phiae *ll. v.* -phyis *B e Theophr.* Caphyae in *D.* | loco *U 297.* luco *ll. v.* 20 protesilai *D²v.* -liai *D¹G.* -lia *dE.* | sepulchro *D²v.* in sep- d. ipse p- *D¹.* ipsae p- *G.* ipsa pulchre *E.* 20. 21 ex eo aevis *D²S.* aevis *H.* ex foebis *D¹G.* exfebis d. ephebis *E.* -biis eius v. 21 aspi- ciunt (ads- *E*) *DGE.* 26 tauram *U 298.* -rum *ll. J.* vaccam v. | citra *D.* cytra *DG.* circa *rv.* 27 *Στρατίου S.* stratiu *DG.* -atiui *E.* -tii d *B.* Statiui v.

est, Bebryce rege interfecto clarus. eius tumulus a supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant, quoniam, si quid ex ea decerptum inferatur navibus, iurgia fiunt, 240 donec abiciatur. regionem Aulocrenen diximus, per quam 5, 106 Apamea in Phrygiam itur. ibi platanus ostenditur, ex 5 qua pependerit Marsuas victus ab Apolline, quae iam tum magnitudine electa est. nec non palma Deli ab eiusdem dei aetate conspicitur, Olympiae oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est, et nunc custoditur religio. Athenis quoque olea durare traditur in certamine 10 edita a Minerva.

241 (90) Ex diverso brevissima vita est punicis, fico, malis, et ex his praecocibus brevior quam serotinis, dulcibus quam acidis, et dulciori in punicis, item in vitibus, praecipueque fertilioribus. Graecinus auctor est sexa- 15 genis annis durasse vites. videntur et aquaticae celerius interire. senescunt quidem velociter, sed e radicibus repullulant laurus et mali et punicae. firmissimae ergo ad vivendum oleae, ut quas durare annis CC inter auctores conveniat. 20

242 (91) Est in suburbano Tusculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianae sacratus a Latio, velut arte tonsili coma fagei nemoris. in hoc arborem eximiam aetate nostra amavit Passienus Crispus bis cos., orator, Agrippinae matrimonio et Nerone privigno 25 clarior postea, osculari conplectique eam solitus, non modo cubare sub ea vinumque illi adfundere. vicina luco est ilex, et ipsa nobilis XXXIV pedum ambitu caudicis, decem

---

§§ 240. 241: Th. H. IV 13, 2. 3. 5.

---

1 bebryce *fv.* bebrice **D**². hebrice **D**¹**G E**. thebe rice *d.*
 4 aulotrenen **D G E**. 11 edito **D G E v. a. Bas.** 14 acidis *P.*
 acutis *ll. v.* acerbis *U 299. at v. XIII 113 coll. Diosc. I 151.*
XVII 259. XXIII 109. | dulciori *codd. G.* -ior *ll v.* | item in
ll. v. a. D. item *U 299. at cfr. Theophr. h. pl. IV 13, 2 καὶ ἀμπέλων ἐνια γένη.* 19 vivendum *dv.* vide- *r.* 23 fagei
 nemoris **D**²*B.* faginei moris **D**¹**G E**. faginei mori (moris *v*) *dv.* |
 arbore eximia **EX.** 28 decem ceu *Müller emend. III p. 13.*

arbores emittens singulas magnitudinis visendae silvamque sola faciens.

(92) Hedera necari arbores certum est. similem qui- 243
dam et in visco, tametsi tardiore, iniuriam earum arbi-
5 trantur. namque et hoc praeter fructus adgnascitur, non
in novissimis mirabile. quaedam enim in terra gigni non 244
possunt et in arboribus nascuntur. namque cum suam
sedem non habeant, in aliena vivunt, sicut viscum et in
Syria herba quae vocatur cadytas, non tantum arboribus,
10 sed ipsis etiam spinis circumvolvens sese, item circa
Tempe Thessalica quae polypodion vocatur et quae doli-
chos ac serpyllum. oleastro quoque deputato quod gigna-
tur, vocant phaunos; quod vero in spina fullonia, hippo-
phaeston, cauliculis inanibus, foliis parvis, radice alba,
15 cuius sucus ad detractones in comitiali morbo utilissi-
mus habetur.

(93) Visci tria genera. namque in abiete, larice ste- 245
lin dicit Euboea nasci, hyphear Arcadia, viscum autem
in quercu, robore, ilice, piro silvestri, terebintho, nec non
20 et aliis arboribus adgnasci plerique. copiosissimum in
quercu quod hyphear vocant. in omni arbore, excepta

---

§ 243: Th. C. V 15, 4. — § 244: Th. C. II 17, 1. 3. 4. 18, 3.
Diosc. IV 160 (cfr. Plin. XXVII 92). — § 245: Th. C. II 17, 1
(cfr. Th. H. III 16, 1 et Plin. XVI 120).

---

1 arboris D²D. arbo D¹G. | emittens D²D. mittens dG.
mitiens r. metiens v. 2 faciens D²dTS. -ent D¹E. fatient
G. facit v. 5 adgnascitur Müller l. l. p. 14. adgnosc- ll. v.
9 cadytas B e Theophr. castas ll. cassytias v. 11 Tempe
B. templi ll. -pla v. | thessalica dv. etess- D¹GE. edess- D².
13 phaunos ll. v. phaulias Salm. exerc. 911^b D. cfr. Theophr.
h. pl. II 2, 12. c. pl. VI 8, 3. 5. | spina B. hispiria DGdv. hi-
spania E. 13. 14 hippophaeston G. -sto B e Diosc. hypo-
phacto (-ofa- d) in ll. v. 14 cauliculis D²S. calli- dEv. galli- r.
calyc- C. capitulis H. 18 nasci del. B. | hyphear v e Theophr.
hypear DGE. -pea d. 19 piro D² comi. H. primo DGE.
pruno dv. a. D. 19. 20 nec non et ego. nec ll. v. cfr. Theophr. καὶ
ἐν ἑτέροις πλείοσιν. 20 an plerisque? 21 quod hyphear
ego. adhisphear D². adhasphear D¹Gd. ada- ES. quod dryos
hyphear v. Arcades hyphear U 300.

- ilice et quercu, differentiam facit . . . odor virusque, et folium non iucundi odoris, utroque visci amaro et lento.
- 246 hyphear ad saginanda pecora utilius. vitia modo purgat primo, dein pinguefacit quae suffecere purgationi; quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. ea medendi ratio 5 aestatis quadragenis diebus. adiciunt discrimen: visco in iis, quae folia amittant, et ipsi decidere, contra inhaerere
- 247 nato in aeterna fronde. omnino autem satum nullo modo nascitur nec nisi per alvum avium redditum, maxime palumbis ac turdi. haec est natura, ut nisi maturatum in 10 ventre avium non proveniat. altitudo eius non excedit cubitalem, semper fructuosi ac viridis. mas fertilis, femina sterilis, nisi quod et fertilis aliquando non fert.
- 248 (94) Viscum fit ex acinis, qui colliguntur messium tempore inmaturi. nam si accessere imbres, amplitudine 15 quidem augentur, visco vero marcescunt. siccantur deinde et aridi tunduntur ac conditi in aqua putrescunt duodenis fere diebus, unumque hoc rerum putrescendo gratiam invenit. inde in profluente, rursus malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. hoc est viscum pin- 20 nis avium tactu ligandis oleo subactum, cum libeat insidias moliri.
- 249 (95) Non est omittenda in hac re et Galliarum admiratio. nihil habent Druidae — ita suos appellant magos — visco et arbore, in qua gignatur, si modo sit robur, 25 sacratius. iam per se roborum eligunt lucos nec ulla

§§ 246. 247: Th. C. II 17, 6. 2. 5. 8. 9.

1 *lac. ego indicavi. excidit acini.* 2 utriusque *v.* in utroque *G.* | uiscum amarum et lentum *v. a. H.* 3 uicia **DGD** (*puncto posito ad utilius referens*). 4 sufficere **dE.** 5 labes *P.*

6 aestatis **D²dG.** aetatis *rv.* | uisco **D²G.** uiso *r. del. v.*
 7 amittant *C.* mittant *ll. S.* 10 turdi *C.* -dis *ll. v.* 13 nisi quod et fertilis **D²S. om. rv.** 14 fit **D²v.** cum fit *E.* confit *rG.* 16 augetur **DGE.** 19 malleo *v. a malleo ll. Brot.* aqua malleo *Müller emend. III 15.* 21 ligandis **D²dTH.**
D¹G. iugl- *E.* ligandis iuglandis *v.* 23 hac **D²S.**
v. 24 magis *E.* 26 iam iam *d. an cum iam?*

sacra sine earum fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Graeca possint Druidae videri. enimvero quidquid adgnascatur illis e caelo missum putant signumque esse electae ab ipso deo arboris. est autem 250
 5 id rarum admodum inventu et repertum magna religione petitur et ante omnia sexta luna, quae principia mensum annorumque his facit et saeculi post tricesimum annum, quia iam virium abunde habeat nec sit sui dimidia. omnia sanantem appellant suo vocabulo. sacrificio epulisque rite
 10 sub arbore comparatis duos admovent candidi coloris tauros, quorum cornua tum primum vinciantur. sacerdos 251 candida veste cultus arborem scandit, falce aurea demittit, candido id excipitur sago. tum deinde victimas immolant precantes, suum donum deus prosperum faciat iis
 15 quibus dederit. fecunditatem eo poto dari cuicumque animalium sterili arbitrantur, contra venena esse omnia remedio. tanta gentium in rebus frivolis plerumque religio est.

C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

20

LIBER XVII

1. (1) Natura arborum terra marique sponte sua pro- 1
 venientium dicta est; restat earum, quae arte et humanis
 ingeniis fiunt verius quam nascuntur. sed prius *mirari*
 25 succurrit, quae retulimus paenuria pro indiviso pos- 16, 1.
 sessa feris, depugnante cum his homine circa caducos 15.
 fructus, circa pendentes vero et cum alitibus, in tanta

1 appellati dG. -atio r. -ari v. 2. 3 an tum vero? 5
 admodum D²v. ad morum r. 7 secula E. 9 appellant
 ego. -antes (ortum ex iterata littera s) ll. v. U. chrest. p. 217
 omnia — vocabulo *transposuit* post arboris (v. 4). 24 mirari v.
 cfr. *index libri*. arari ll. 25 quae fv. qua ll. H. | abstulimus
 v. a. H. 25. 26 possessa ego. -essa a D²v. -essas a rH.

deliciarum pretia venisse, clarissimo, ut equidem arbitror,
 2 exemplo L. Crassi atque Cn. Domiti Ahenobarbi. Cras-
 sus orator fuit in primis nominis Romani. domus ei
 magnifica, sed aliquanto praestantior in eodem Palatio
 Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit, multo vero 5
 pulcherrima consensu omnium aetate ea in colle Viminali
 C. Aquili, equitis Romani clarioris illa etiam quam iuris
 3 civilis scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est. nobi-
 lissimarum gentium ambo censuram post consulatus simul
 gessere anno conditae urbis DCLXII frequentem iurgiis 10
 propter dissimilitudinem morum. tum Cn. Domitius, ut
 erat vehemens natura, praeterea accensus odio, quod ex
 aemulatione avidissimum est, graviter increpuit tanti cen-
 sorem habitare, $\overline{LX}$ HS pro domo eius identidem pro-
 4 mittens, et Crassus, ut praesens ingenio semper, ut faceto 15
 lepore sollers, addicere se respondit exceptis sex arbori-
 bus. ac ne uno quidem denario, si adimerentur, emptam
 volente Domitio, Crassus: Utrumne igitur ego sum,
 inquit, quaeso, Domiti, exemplo gravis et ipsa
 mea censura notandus, qui domo, quae mihi here- 20
 ditate obvenit, comiter habitem, an tu, qui sex
 5 arbores $\overline{LX}$ aestimes? haec fuere lotoe patula ramo-
 rum opacitate lascivae, Caecina Largo e proceribus crebro
 iuventa nostra eas in domo sua ostentante, duraveruntque
 16, 234 — quoniam et de longissimo aevo arborum diximus — 25
 234. ad Neronis principis incendia cultu virides iuvenesque,
 6 ni princeps ille adcelerasset etiam arborum mortem. ac

§§ 3. 4: cfr. Valer. Max. IX 1, 4.

5 que E. 8 an tum tamen? 9 post ambo ll. v. habent
 Crassus est (est om. dEv) atque Domitius; glossema cognovit
 U 301. 12 ira odio d. 13 audissimum E. an acidissimum?
 14 $\overline{LX}$ HS ego coll. § 4 et Val. Max. his d. tis G. //is D. is E.
 milia nummorum v. sestertium milies G. sestertium sexagies
 Brot. (post eius). HS S. M HS D. 19 et GD. et ab rv. |
 an ipse? 21 comiter dv. cumiter (-tor D¹) r. communiter S.
 22 $\overline{LX}$ ego. cx D¹. om. rv. HS milies G. sestertio sex-
 agies Brot. (ante sex). HS S (post aestimes). M D. | haec
 DGE. eae dv. hae D. cfr. XVI 195. 26 incendia D. in-
 cendia quibus cremavit urbem annis (CLXXX add. v) postea ll. v.

ne quis vilem de cetero Crassi domum nihilque in ea iurganti Domitio fuisse licendum praeter arbores iudicet, iam columnas VI Hymetti marmoris, aedilitatis gratia ad scenam ornandam advectas, in atrio eius domus statuerat, cum in publico nondum essent ullae marmoreae. tam recens est opulentia, tantoque tunc plus honoris arbores domibus adferebant, ut sine illis ne inimicitiarum quidem pretium servaverit Domitius.

Fuere ab his et cognomina antiquis: Frondicio militi illi, qui praeclara facinora Volturnum transnatans fronde inposita adversus Hannibalem edidit, Stolonum Liciniae genti. ita appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis, unde et pampinatio inventa primo Stoloni dedit nomen. fuit et arborum cura legibus priscis, cautumque est XII tabulis ut, qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas aeris XXV. quid existimamus? venturasne eas credidisse ad supra dictam aestimationem illos, qui vel frugiferas tanti taxaverant? nec minus miraculum in pomo est multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis milibus nummum, maiore singularum redditu quam erat apud antiquos praediorum. ob hoc insita et arborum quoque adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nascerentur. nunc ergo dicemus, quonam maxime modo tantum ex his vectigal contingat, veram colendi rationem absolutamque prodituri, et ideo non volgata tractabimus nec quae constare animo advertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maxime fallitur vita. nam diligentiam supervacuis adfectare non nostrum est. ante omnia autem [in universum et] quae ad cuncta arborum genera pertinent in commune de caelo terraque dicemus.

2 iurganti *U chrest. p. 219.* -nte *ll. v. a. D.* | licendum *ego.* dic- *ll. v.* 3 vi (*pro iv*) *U chrest. l. l. cfr. XXXVI* 7. quatuor *ll. v.* 9 fronditio *dE v. a. D.* 10 fronde *DGE D.* fronde capiti *d(?) v.* 13 inde *dT.* 16 futurasne *E v. a. H.* | credidisse *v.* -set *ll.* 17 uel *om. E v. a. S.* 18 taxauerant *v.* tuex- *E¹.* uex- *r.* 20 maiore *d v.* -res *r.* 23 dicemus *d v.* dicimus *r.* | quonam *TS.* quō *E.* quo *d v.* qm̄ *D.* qu *G.* 25 tractauimus *EX.* 28 in supervacuis *d v. a. D.* 29 uncos *ego posui.* 30 dicimus *D'GE.*

- 10   2. (2) Aquilone maxime gaudent, densiores ab adflatu
 eius laetioresque et materie firmiores. qua in re pleri-
 que falluntur, cum in vineis pedamenta non sint a vento
 eo opponenda et id tantum a septentrione servandum.
 quin immo tempestiva frigora plurimum arborum firmitati 5
 conferunt, et sic optime germinant, alioqui, si blandiantur
 11 austri, defetiscentes, ac magis etiam in flore. nam si, cum
 defloruere, protinus sequantur imbres, in totum poma de-
 pereunt, adeo ut amygdalae et piri, etiam si omnino nubi-
 lum fuit austrinusve flatus, amittant fetus. circa vergilias 10
 quidem pluvie inimicissimum viti et oleae, quoniam tum
 coitus est earum. hoc est illud quadriduum oleis decre-
 torium, hic articulus austrinus nubili spurci, quod
 16, 109 diximus. fruges quoque peius maturescunt austrinis die-
 12 bus, sed celerius. illa sunt noxia frigora, quae septentrio- 15
 nibus aut praeposteris fiunt horis. hiemem quidem aequi-
 loniam esse omnibus satis utilissimum. imbres vero tum
 expetendi evidens causa est, quoniam arbores fetu exina-
 nitas et foliorum quoque amissione languidas naturale est
 13 avide esurire, cibus autem earum imber. quare tepidam 20
 esse hiemem, ut absumpto partu arborum sequatur pro-
 tinus conceptus, id est germinatio, ac deinde alia flore-
 scendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur.
 quin immo si plures ita continentur anni, etiam ipsae
 moriuntur arbores, quando nemini dubia poena est in 25
 fame laborantium. ergo qui dixit hiemes serenas optan-
 14 das, non pro arboribus vota fecit; nec per solstitia imbres
 vitibus conducunt; hiberno quidem pulvere laetiores fieri

§ 10: Th. H. IV 1, 4. (V 1, 11). Colam. IV 16, 3. Varro
 r. r. I 26. Th. H. IV 14, 1. Th. C. II 1, 2. 3. — §§ 11—13: Th.
 C. II 2, 1. 2. 3. 2. 3. Verg. G. I 100. 101. §§ 14—16: Verg.
 G. ib. Th. C. II 1, 3. 4. 5. 6. 7. Cato 40, 4.

2 materie D. -riae D²dEv. maturia ore G². -uriore r. |
 firmioris v.a.S. 4 ea E. | ponenda d. 6 alioqui dv. alio
 qua DG. alia qua ES. 7 defetiscentes Ev.a.D. | flore G.
 florem ll.v. 10 fuerit d. 11 pluvie S. pulvere DGE.
 pluvie dv. 16 hiemem dv. -mes D²E. -nes r. 19 amis-
 sione v. emiss- ll.J. 25 moriuntur v. -iantur ll.H.

messes luxuriantis ingenii fertilitate dictum est. alioqui
 vota arborum frugumque communia sunt nives diutinas
 sedere. causa non solum quia animam terrae evanescentem
 exhalatione includunt et conprimunt retroque agunt
 5 in vires frugum atque radices, verum quod et liquorem
 sensim praebent, purum praeterea levissimumque, quando
 nix aquarum caelestium spuma est. ergo umor ex his 15
 non universus ingurgitans diluensque, sed quomodo sititur
 destillans velut ex ubere, alit omnia, quia non inundat.
 10 tellus quoque illo modo fermentescit, et sui plena, a lac-
 tescentibus satis non effeta, cum tempus aperit, tepidis
 adridet horis. ita maxime frumenta pinguescunt, praeter-
 quam ubi calidus semper aër est, ut in Aegypto. conti-
 nuatio enim et ipsa consuetudo idem quod modus aliubi
 15 efficit, plurimumque prodest ubicumque non esse quod
 noceat. in maiore parte orbis, cum praecoces excurrere 16
 germinationes evocatae indulgentia caeli, secutis frigori-
 bus exuruntur. qua de causa serotinae hiemes noxiae,
 silvestribus quoque, quae magis etiam dolent urgente
 20 umbra sua nec adiuvente medicina, quando vestire tene-
 ras intorto stramento in silvestribus non est. ergo tem- 17
 pestivae aquae hibernis primum imbribus, dein germina-
 tionem antecedentibus; tertium tempus est, cum educant
 poma, nec protinus, sed iam valido fetu. quae fructus
 25 suos diutius continent longioresque desiderant cibos, his
 et serotinae aquae utiles, ut viti, oleae, punicis. hae ta-
 men pluviae generis cuiusque arboribus diverso modo de-
 siderantur, aliis alio tempore maturantibus. quapropter
 eisdem imbribus aliqua laedi videas, aliqua invari, etiam
 30 in eodem genere, sicut in piris alio die hiberna quaerunt

§ 17: Th. C. II 2, 1. 3.

1 *an* de fertilitate? 7 *puma* D¹G. *pruina* E U³02.
 9 *quia non ego. quae non ll. v. neque P.* 10 *illo dv. ullo*
r. | a del. D. ac v. 15 *efficit dv. effecti r.* 17 *indulgen-*
tia dv. -tiam r. 22 *in imbribus ES.* 22. 23 *germinatio-*
nem dv. -ione et r. 26 *ut viti dv. ut vitio D. et vitio r.*
 26. 27 *tamen ego. iam ll. v.* 30 *dist. J.*

- pluvias, alio vero praecocia, ut pariter quidem omnia de-
 18 siderent hibernum tempus, set ante germinationem. quae
 aquilonem austro utiliore facit ratio, eadem mediterranea
 maritimis praefert — sunt enim plerumque frigidiora —
 et montuosa planis et nocturnos imbres diurnis. magis 5
 fruuntur aquis sata non statim auferente eas sole.
- 19 Conexa et situs vinearum arbustorumque ratio est,
 quas in horas debeant spectare. Vergilius ad occasus
 seri damnavit, aliqui sic maluere quam in exortus. a plu-
 ribus meridiem probari adverto, nec arbitror perpetuum 10
 quicquam in hoc praecipi posse. ad soli naturam, ad loci
 ingenium, ad caeli cuiusque mores dirigenda sollertia est.
- 20 in Africa meridiem vineas spectare et viti inutile et colono
 insalubre est, quoniam ipsa meridiana subiacet plagae,
 quapropter ibi, qui in occasum aut septentriones conseret, 15
 optime miscebit solum caelo. cum Vergilius occasus
 improbet, nec de septentrione relinqui dubitatio videtur.
 atqui in cisalpina Italia magna ex parte vineis ita positis
- 21 compertum est nullas esse fertiliores. multum rationis
 optinent et venti. in Narbonensi provincia atque Liguria 20
 et parte Etruriae contra circium serere imperitia existi-
 matur, eundemque oblicum accipere providentia. is nam-
 que aestates ibi temperat, sed tanta plerumque violentia,
- 22 ut auferat tecta. 3. quidam caelum terrae parere cogunt,
 ut, quae in siccis serantur, orientem ac septentriones 25
 spectent, quae in umidis, meridiem. nec non ex ipsis

§ 18: ib. II 3, 1. II 2, 4. — §§ 19. 20: Verg. G. II 298.
 Colum. III 12, 5. 6. — § 22: (cfr. Colum. III 12, 6) [Pallad. II
 13, 6]. Colum. III 1, 7.

1 alio uero v. uero alia ll. 1. 2 dist. J. 2 set ego.
 est ll. v. del. J. 6 fruuntur v. fruitur DGdE¹. -tura E²S. |
 auferente dv. -rent r. | solae E. 8 horas v. (cfr. § 83. 84).
 oras d Verc. hora r. 9 exortus vet. Dal. -tu ll. v. 11 ad
 soli dv. ac soli r. 13 etsi viti v. viti H. | et colono D.
 col- (eol- G) ll. v. 14 salubre v. a. H. 16 optimi D²G.
 -mu D¹. 17 relinqui dv. -iqui DG. -iqua ES. 18 an sub-
 alpina? cfr. XVI 55. | Gallia pro Italia coni. Strack. 19 nulla E.
 23 aestatem sibi E.

vitibus causas mutuatur in frigidis praecoces serendo, ut
 maturitas antecedit algorem, quae poma vitesque rorem
 oderint, contra ortus, ut statim auferat sol, quae ament,
 ad occasus vel etiam ad septentriones, ut diutius eo
 5 fruantur. ceteri fere rationem naturae secuti in aquilonem 23
 obversas vites et arbores poni suasere. odoratiorem etiam
 fieri talem fructum Democritus putat. 4. aquilonis
 situm ventorumque reliquorum diximus secundo volumine ^{2, 119}
^{18, 321} dicemusque proximo plura caelestia. interim manifestum ^{199.}
 10 videtur salubritatis argumentum, quoniam in meridiem
 etiam spectantium semper ante decidunt folia. similis et
 in maritimis causa. quibusdam locis adflatus maris noxii, 24
 in plurimis iidem alunt. quibusdam satis e longinquo
 aspicere maria iucundum, propius admoveri salis halitum
 15 inutile. similis et fluminum stagnorumque ratio. nebulis
 adurunt aut aestuantia refrigerant. opacitate atque etiam
 rigore gaudent quae diximus. quare experimentis optime 16, 74
 creditur.

(3) A caelo proximum est terrae dixisse rationem, 25
 20 haud faciliore tractatu, quippe non eadem arboribus con-
 venit et frugibus plerumque, nec pulla, qualem habet
 Campania, ubique optima vitibus, aut quae tenues exhalat
 nebulas, nec rubrica multis laudata. cretam in Albensium
 Pompeianorum agro et argillam cunctis ad vineas generi-
 25 bus anteponunt, quamquam praepingues, quod excipitur
 in eo genere. invicem sabulum album in Ticiniensi mul-
 tisque in locis nigrum itemque rubrum, etiam pingui
 terrae permixtum, infecundum est. argumenta quoque 26

---

§ 25: Colum. III 11, 6. Verg. G. II 217. Colum. III 11,
 10. 7. — § 26: Verg. G. II 207. 184. 185 (219).

---

1 vitis *D.* 3 auferat *D²dv.* -ant *r.* | amant *E.* 4 eo *v.*
 con *d.* com *D².* eum *E.* cum *r.* 6 obuersas *G.* obseruas *DE.*
 obser *G.* -eruantes *dT.* 11 decidunt *v.* -dant *ll. G.*
 13 alunt *J.* aiunt *ll.* utiles *v. a. S.* 14 satis *dE Hack.*
 23 lubrica *GdT E v. a. B.* 24 pompeianorumque *E v. a. Bas.*
 25 praepingues *D Gv.* -guis *rS.* -gue est *D.* 26 Tici-
 nensi *v. a. J.*

iudicantium saepe fallunt. non utique laetum solum est,
 in quo procerae arbores nitent, praeterquam illis arbori-
 bus. quid enim abiete procerius? at quae vixisse possit
 alia in loco eodem? nec luxuriosa pabula pinguis soli
 semper indicium habent. nam quid laudatius Germaniae 5
 pabulis? *at* statim subest harena tenuissimo caespitum
 27 corio. nec semper aquosa est terra, cui proceritas herba-
 rum, non, Hercules, magis quam pinguis, adhaerens digitis,
 quod in argillis arguitur. scrobes quidem regesta in eos
 nulla complet, ut densa atque rara ad hunc modum de- 10
 prehendi possit, ferroque omnis rubiginem obducit. nec
 gravis aut levior iusto deprehenditur pondere. quod enim
 pondus terrae iustum intellegi potest? neque fluminibus
 adgesta semper laudabilis, quando senescant sata quaedam
 28 aqua. sed neque illa, quae laudatur, diu praeterquam 15
 salici utilis sentitur. inter argumenta stipulae crassitudo
 est, tanta alioqui in Leborino Campaniae nobili campo, ut
 ligni vice utantur. sed id solum ubicumque arduum
 opere, difficili cultu, bonis suis acrius paene, quam vitiis
 29 posset, adfligit agricolam. et carbunculus, quae terra ita 20
 vocatur, emendari *intenta cura* videtur. nam tofus naturae
 friabilis expetitur quoque ab auctoribus. Vergilius et

§ 27: Verg. G. 184 (251). 248—250 (Colum. II 2, 18). 227 sqq.
 (Colum. II 2, 19) [Pallad. I 5, 3]. 220. 254. 186. 187. Hyginus
 apud Colum. III 11, 8. — § 29: Colum. III 11, 7. 9 [Pallad. II
 13, 6]. (cfr. Varro r. r. I 9, 2. Vitruv. II 6, 6). Colum. arb. 3, 6
 [Pallad. II 13, 3]. (cfr. Vitruv. II 7, 2). Verg. G. II 189.

2 procerae d v. -ras r. 3 abiete procerius d v. ab iste
 proceries r. | at D v. aut r Verc. | an possint (sc. sata)?
 6 at ego. et D G E S. et tamen d (?) v. 14 senescunt S cum
 Gesnero. 15 aqua v. aquae ll. an aquae sede, neque?
 16 salici v. -cis ll. 18 is E. idem v. a. D. 20 terrae D².
 20. 21 ita uocatur (-antur D G E) ll. v. an damnatur vel impro-
 batur? 21 intenta cura ego. (an inuicem arte? cfr. § 58).
 uidemacra D¹ G. idemacra D². uite macra d E G. macra D.
 quidem cura Müller emend. III 16. marga U. | utetur E. pu-
 tatur v. a. S. | naturae ego (cfr. XXXVI 144). satur ac d T J.
 satura ac r. scaber natura v. scaber ac S. natura D. 22 fri-
 cabilis E.

quae felicem ferat non improbat vitibus. salsaeque terrae
 multa melius creduntur, tutiora *a* vitiis innascentium ani-
 malium. nec colles opere nudantur, si quis perite fodiat,
 nec campi omnes minus solis atque perflatus, quam opus
 5 sit, accipiunt, et quasdam pruinis ac nebulis pasci dixi- 14, 23
 mus vites. omnium rerum sunt quaedam in alto secreta et
 suo cuique corde pervidenda. quid quod mutantur saepe 30
 iudicata quoque et diu comperta? in Thessalia circa
 Larisam emisso lacu frigidior facta ea regio est, oleaeque
 10 desierunt, quae prius fuerant, item vites aduri, quod non
 antea, ... Aenos sensit admoto Hebro, et circa Philippos
 cultura siccata regio mutavit caeli habitum. at in Syra-
 cusano agro advena cultor elapidato solo perdidit fruges
 luto, donec regessit lapides. in Syria levem tenui sulco
 15 inprimunt vomerem, quia subest saxum exurens aestate
 semina. iam in quibusdam locis similes aestus inmodici 31
 et frigorum effectus. est fertilis Thracia frugum rigore,
 aestibus Africa et Aegyptus. in Chalcia Rhodiorum insula
 locus quidam est in tantum fecundus, ut suo tempore
 20 satum demetant hordeum sublatumque protinus serant et
 cum aliis frugibus metant. glareosum oleis solum aptissi-
 mum in Venafrano, pinguiissimum in Baetica. Pucina vina
 in saxo cocuntur, Caecubae vites in Pomtinis paludibus
 madent. tanta est argumentorum ac soli varietas ac diffe-
 25 rentia. Caesar Vopiscus, cum causam apud censores ageret, 32
 campos Rosiae dixit Italiae sumen esse, in quibus

§ 30: Th. C. V 14, 2. 3. 5. III 20, 5. — § 31: Th. C. III 23, 4.
 H. VIII 2, 9. — § 32: Varro r. r. I 7, 10.

1 felicem *v. a. S.* 2 tumora DG. | a Bas. om. ll. v.
 3 perite fodiat *v. periteff- D¹GE. perit'eff- d. per id eff- D².*
 8 comperta *G. -pressa dTE. compressa G. -raessa D. com-*
prehensa v. 11 lacunam cognovit *P coll. Theophr., explevit*
U 304 his: coeperunt, contra calorem augeri. 14 luto *del. P.*
gelu U 305, sed ap. Theophr. lectio est incerta. 16 similes
d v. -lis rS. 17 an frugum Thracia? 18 chalcia *dC. chal-*
chia Gv. calchia r. 20 serant *d v. ferant r.* 22 uenafrano
d v. uenef- r. | pucina DB. punica r. 26 rosiae *DGE Verc.*
roseae d(?) G. Rosciae v. | sumens E.

perticas pridie relictas gramen operiret, sed non nisi ad pabulum probantur. non tamen indociles natura nos esse voluit, et vitia confessa fecit etiam ubi bona certa non fecerat. quamobrem primum crimina dicemus.

- 33 5. Terram amaram [probaverim] demonstrant eius 5
atrae degeneresque herbae, frigidam autem retorride nata,
item uliginosam tristia, rubricam oculi argillamque, operi
difficillimas quaeque rastros aut vomeres ingentibus glaebis
onerent, quamquam non quod operi, hoc et fructui ad-
versum; item e contrario cineraceam et sabulum album. 10
nam sterilis denso callo facile deprehenditur vel uno ictu
34 cuspidis. Cato breviter atque ex suo more vitia deter-
minat: Terram cariosam cave, neve plaustro neve
pecore inpellas. quid putamus hac appellatione ab eo
tantopere reformidari, ut paene vestigiis quoque interdicat? 15
redigamus ad ligni cariem, et inveniemus illa, quae in
tantum abominatur, vitia aridae, fistulosae, scabrae, cane-
35 scentis, exesae, pumicosae. plus dixit una significatione
quam possit ulla copia sermonis enarrari. est enim inter-
pretatione vitiorum quaedam non aetate (quae nulla in ea 20
intellegi potest), sed natura sua anus terra, et ideo infe-
36 cunda ad omnia atque inbecilla. idem agrum optimum
iudicat ab radice montium planitie in meridiem excurrente,

§ 33: (cfr. Varro r. r. I 9, 7. Colum. III 11, 6. 9. [Pallad. I 5, 2. 34, 3.] Verg. G. II 255). — § 34: Cato 5, 6. — § 35: Colum. II 1, 2. — § 36: Cato 1, 3. 151, 2.

4 dicemus dT U 305. -cimus rS. -camus v. 5 uncos ego posui. probaverim ll. D. an probaturis? -averint coni. S. siue macram si quis probare velit v.a.J. | demonstrantes J. | eius ego. eas ll. H. eam v. sata J. 6 degenerisque J. 7 oculi v. -lis ll. S. 8 difficillima v.a.G. -mam D. | quaequae D. 9 onerent dG. -ret rv. 10 cinericeam ES. sed cfr. XXVII 44. 11 denso D. -sa ll.v. 13 cariosam D²v. -otam d. -ota E. carior iam D¹. | cave ne ares P e Catone. | plostrum et pecus Cato. 14 pecores Dd. 15 tanto opere ab eo dES. 17 abominatur v. abominantur (abho- D) ll. 17. 18 canescentis v. canentientis (-tes DE) ll. canentis J. 18 exesae v. ex se ll. 21 an anilis? 23 ab radice D²dTD. -cem D¹. ad radicem Ev. sub radice P e Catone.

qui est totius Italiae situs, terram vero teneram, quae vocetur pulla. erit igitur haec optima et operi et satis. intellegere modo libeat dictam mira significatione teneram, et quidquid optari debet, in eo vocabulo invenietur.

5 illa temperatae ubertatis, illa mollis facilisque culturae, 37
nec madida nec sitiens. illa post vomerem nitescentis, qualem fons ingeniorum Homerus in armis a deo caelatum dixit addiditque miraculum nigrescentis, quamvis fieret ex auro. illa quam recentem exquirunt improbae

10 alites vomerem comitantes corvique aratoris vestigia ipsa rodentes. reddatur hoc in loco luxuriae quoque sententia et aliqua in propositum certe. Cicero, lux doctrinarum 38
altera, Meliora, inquit, unguenta sunt quae terram, quam quae crocum sapiunt. hoc enim maluit dixisse

15 quam redolent. ita est profecto, illa erit optima quae unguenta sapiet. quod si admonendi sumus, qualis sit 39
terrae odor ille qui quaeritur, contingit saepe etiam quiescente ea sub occasum solis, in quo loco arcus caelestes deiecere capita sua, et cum a siccitate continua immaduit

20 imbre. tunc emittit illum suum halitum divinum ex sole conceptum, cui comparari suavitas nulla possit. is esse e commota debet repertusque neminem fallit, ac de terra odor optime iudicabit. talis fere est in novalibus caesa vetere silva, quae consensu laudatur. et in frugibus quidem 40

25 ferendis eadem terra utilior intellegitur, quotiens intermissa cultura quievit, quod in vineis non fit, eoque est diligentius eligenda, ne vera existat opinio eorum, qui

§ 37: Hom. Σ 541. 547. — § 38: Cic. de or. III 25, 99. —
§ 39: Th. C. VI 17, 6. 7. — § 40: Colum. I praef. 1. 2. II 1, 2.

1 totius v. potius ll.   2 satis P. satia DE. sata dT. -
3 dictam Ev. -ta r.   7 a deo B. ab eo ll. v.   8 nigrescentis B. incresc- ll. v.   11 rodentis DD.   12 et aliqua ll. v. Italica S parum apte coll. § 93. an et alioqui (cfr. XIII 21) vel ex obliquo (i. e. improprie)?   18 caelestis DE v. a. S.
19 deucere E. deiecerit v. a. S.   20 ex v. et ll. | sole dv. solem r.   21 e ego (cfr. XXXIII 98). om. ll. S. odor in v.
22 fallit dv. -lat r.   26 fit E.

41 iam Italiae terram existimavere lassam. operis quidem
 facilitas in aliis generibus constat et caelo, nec potest
 arari post imbres aliqua, ubertatis vitio lentescens. contra
 in Byzacio Africae illum centena quinquagena fruge fer-
 tilem campum nullis, cum siccum est, arabilem tauris, 5
 post imbres vili asello et a parte altera iugi anu vome-
 rem trahente vidimus scindi. terram enim terra emen-
 dandi, ut aliqui praecipiunt, super tenuem pingui iniecta
 aut gracili bibulaque super umidam ac praepinguem, de-
 mentis operae est. quid potest sperare qui colit talem? 10
 42 6. (4) Alia est ratio, quam Britanniae et Galliae in-
 venere, alendi eam ipsa, genusque, quod vocant margam.
 spissior ubertas in ea intellegitur et quidam terrae adipēs
 ac velut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitu-
 dinis nucleo. 7. non omisere et hoc Graeci — quid 15
 enim intemptatum illis? — leucargillon vocant candidam
 argillam, qua in Megarico agro utuntur, sed tantum in
 43 umida frigidaque terra. illam Gallias Britanniasque locuple-
 tantem cum cura dici convenit.

Duo genera fuerant, plura nuper exerceri coepta pro- 20
 ficientibus ingeniis. est enim alba, rufa, columbina, argil-
 lacea, tofacea, harenacea. natura duplex, aspera aut pinguis;
 experimenta utriusque in manu. usus aequae geminus, ut
 44 fruges tantum alant aut eadem et pabulum. fruges alit

§ 41: Th. C. III 20, 3. — § 42 extr.: Th. C. III 20, 3. 4.

2 facilitas *ego*. facultas *ll. v. cfr. XVIII 110*. 3 ali-
 quo *E*. 4 byzantio *d v. a. G*. 5 cum *dv. eum r.* | siccum
ll. J. -us v. | arabile *E*. 6 iugi anu *v. iungi anum ll. U 306*
 et a parte altera iungi anum *post scindi transponi vult.*
 7 trahente *v. -tem ll.* | terra *E.* | terrae *DE*. 7. 8 emendari
d v. a. S. sed cfr. Nipperd. ad Tac. ann. XIII 26 extr. 8 intacta
DE. 9. 10 dementis *coni. J. cfr. II 85. -tia ll. v.* 11 bri-
 tanniae *d TJ. -nia Ev. brittannia D.* | gallia *E v. a. J.*
 12 ipsa *dv. ipsae DES (indicata lacuna).* ipsa. est *U 307.* |
 quod genus *v. a. S. genus quod U. an quod delendum?*
 13 quidem *E*. 16 leucargillon *G. -ilion dE. leugargilion D.*
 18 illas *Dd v. a. H.* 18. 19 locupletantes *v. a. H.*
 21 rufa *v. rofa ll.* 23 manu usus aequae *D. manus usaeque*
Dd. manus usu quae E. manus ususque v.

tofacea albaque, si inter fontes reperta est, ad infinitum
 fertilis, verum aspera tractatu; si nimia iniecta est, exurit
 solum. proxima est rufa, quae vocatur acaunumarga, inter-
 mixto lapide terrae minutae, harenosae. lapis contunditur
 5 in ipso campo, primisque annis stipula difficulter caeditur
 propter lapides; inpendio tamen minima levitate dimidio
 minoris, quam ceterae, invehitur. inspergitur rara; sale
 eam misceri putant. utrumque hoc genus semel iniectum
 in L annos valet et frugum et pabuli ubertate.

10 8. Quae pingues esse sentiuntur, ex his praecipua 45
 alba. plura eius genera: mordacissimum quod supra dixi-
 mus. alterum genus albae creta argentaria est. petitur 43
 ex alto, in centenos pedes actis plerumque puteis, ore
 angusto, intus, ut in metallis, spatiente vena. hac maxime
 15 Britannia utitur. durat annis LXXX, neque est exemplum
 ullius, qui bis in vita hanc eidem iniecerit. tertium genus 46
 candidae glisomargam vocant. est autem creta fullonia
 mixta pingui terra, pabuli quam frugum fertilior, ita ut
 messe sublata ante sementem alteram laetissimum secetur.
 20 dum fruges, nullum aliud gramen emittit. durat XXX annis.
 densior iusto Signini modo strangulat solum. columbinam
 Galliae suo nomine eglecopalam appellant. glaebis excitatur
 lapidum modo, sole et gelatione ita solvitur, ut tenuissi-
 mas bratteas faciat. haec ex aequo fertilis. harenacea 47
 25 utuntur, si alia non sit; in uliginosis vero, et si alia sit.
 Ubios gentium solos novimus, qui fertilissimum agrum
 colentes quacumque terra infra pedes tres effossa et pe-
 dali crassitudine iniecta laetificent. sed ea non diutius

1 albaque dE Brot. alba quae Dv. | si Dd Brot. sit ED.
 si sit v. 2 dist. Brot. | aspero D. | tractatu v. tractus D.
 tractu rD. | si S. et si v. om. ll. 3 acannumarga TfEH.
 -nomarga r. 6 minima DED: -mo v. nimia dT. 7 dist.
 Müller emend. III 17. 8 eam dv. ea r. 12 cretae dE v. a. J. |
 argumentaria DdT. 14 angusto ego. (an angustiore?) -tur
 D¹. -tatur rBrot. -tatis v. -tis vet. Dal. 15 durat C. -ant
 U. v. 16 qui bis v. quibus ll. | hanc v. hunc ll. 20 fruges
 ego. in fruge est ll. v. in frugem exit Müller emend. III 17.
 22 gallia E v. a. H. | glecopalam d. | appellat v. a. H. 25 uero
 DdG. uerti E. 26 ubi hos E v. a. G. 28 intacta r

annis X prodest. Aedui et Pictones calce uberrimos fecere agros, quae sane et oleis vitibusque utilissima reperitur. 48omnis autem marga arato inicienda est. ut medicamentum rapiatur, et fimi desiderat quantulumcumque, primo plus aspera et quae in herbas non effunditur; alioquin novitate 5 quaecumque fuerit solum laedet, ne sic quidem primo anno fertilis. interest et quali solo quaeratur. sicca enim umido melior, arido pinguis. temperato alterutra, creta vel columbina, convenit.

49 9. (5) Transpadanis cineris usus adeo placet, ut ante- 10 ponant fimo iumentorumque, quod levissimum est, ob id exurant. utroque tamen pariter non utuntur in eodem arvo, nec in arbustis cinere nec quasdam ad fruges, ut dicemus. sunt qui pulvere quoque uvas ali iudicent pubescentesque pulverent et vitium arborumque radicibus 15 adspergant. quod certum est, Narbonensi provinciae et vindemias circius sic coquit, plusque pulvis ibi quam sol confert.

50 (6) Fimi plures differentiae, ipsa res antiqua. iam apud Homerum regius senex agrum ita laetificans suis 20 manibus reperitur. Augeas rex in Graecia excogitasse traditur, divulgasse vero Hercules in Italia, quae regi suo Stercuto Fauni filio ob hoc inventum immortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex aviariis, quod etiam pabulo boum suumque magnificat neque alio 25 cibo celerius pinguescere adseverat. de nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere aviaria, ut

---

§ 49: Th. H. II 7, 5 (Colum. XI 2, 60). — § 50: Hom. *ω* 225. Varro r. r. I 38, 2.

---

2 et vitibus d *v. a. S.* 3 aratro inicienda E. 4 *dist.* D. | fimum D² D. | quantulumcumque D. -lumquae *ll.* aliquantum, quae (quaeque J) *v.* 8 temperato B. -te E. -tae d G. -poratae D. 11 quod quia (*pro* que quod) d (?) *v. a. D.* | est d *v.* esse *r.* 12 exurant *v. a. S.* exarant J. 14 dicimus D¹ E. diximus *v. a. S.* 16 narboniensi E. -sis d. 17 circius D *coll.* § 21 et II 121. cercius D. certius *r v.* | sic coquit D. sicco quid D. sicco quod E. sic (certius) coqui d T *v* (*add.* eo). | plus quia D. quia plus *v. a. S.* 22 quae *om.* E.

ex his agri stercorarentur. primum Columella e colum- 51
bariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato.
ceteri auctores consensu humanas dapes ad hoc in primis
advocant. alii ex his praeferunt potus hominum in cori-
5 ariorum officinis pilo madefacto, alii per sese aqua iterum
largiusque etiam, quam cum bibitur, admixta. quippe plus
ibi mali domandum est, cum ad virus illud vini homo
accesserit. haec sunt certamina, invicemque ad tellurem
quoque alendam *aluntur* homines. proxime spurcitas suum 52
10 laudant, Columella solus damnat. alii cuiuscumque qua-
dripedis ex cytiso, aliqui columbaria praeferunt. proximum
deinde caprarum est, ab hoc ovium, dein boum, novissi-
mum iumentorum.

Hae fuere apud priscos differentiae, simulque prae- 53
15 cepta non invenio *recenti* utendi, quando et hic vetustas
utilior; visumque iam est apud quosdam provincialium
inveteratum, abundante geniali copia pecudum, farinae vice
cribris superinici, faetore aspectuque temporis viribus in
quandam etiam gratiam mutato. — (Nuper repertum oleas
20 gaudere maxime cinere e calcariis fornacibus.) — Varro 54
praeceptis adicit equino, quod sit levissimum, segetes
alendi, prata vero graviore et quod ex hordeo fiat mul-
tasque gignat herbas. quidam etiam bubulo iumentorum

---

§ 51: Colum. II 14, 1. Chartodras ap. Th. H. II 7, 4. Th. C.
III 9, 3. 17, 5. — § 52: Colum. II 14, 4. Varro r. r. I 38, 8. —
§ 53: Varro I 18, 4. Colum. I 6, 21. Geop. II 21, 11. — § 54:
Varro I 38, 8. Colum. II 14, 4. 5. 6 [II 15, 5. 6]. Pallad. I 33, 2.

---

1 primum *P* e *Colum.* proximum *ll. v.* | e *DD. om. rv.* ex *P.*
4. 5 coriariorum *C.* (cfr. § 258). coriorum *ll. v.* 7 iam
ibi d(?) *v. a. D.* | mali d*H.* male *rv.* | domandum d*v.* -dus *D³E.*
-mundus *D¹.* 8 inuicemque *ll. S.* quibus inuicem *v.*
9 aluntur *ego.* utuntur *ll. v.* | homine *U 312.* 10 solus *v.*
solum *ll.* 11 exciti. so *E.* exitiosum *v. a. G.* 12. 13 novissi-
mum d*G.* -us *rv.* 15 non inuenio *ll. v.* ut inuenio *B.* non
inuenta ingeniorum *S.* plura non inuenio *J. eici vult U 313.* |
recenti *ego.* rettuli *ll. S.* re tali *v.* 17 inveteratum *ego.* in
tantum *ll. v.* 18 iniici d*T.* 19. 20 *verba* Nuper — fornacibus
videntur pertinere ad § 49 (post ut dicemus). 23 bubula d.
bubalo *E.*

praeferunt ovillumque caprino, omnibus vero asininum, quoniam lentissime mandant. e contrario usus adversus utrumque pronuntiat. inter omnes autem constat nihil esse utilius lupini segete, priusquam siliquetur, aratro vel bidentibus versa manipulisve desectae circa radices arborum ac vitium obrutis. et ubi non sit pecus, culmo ipso vel etiam felice stercore arborum arbitrantur.

55 Cato: Stercus unde facias, stramenta, lupinum, paleas, fabalia ac frondis iligneam querneam. ex segete evellito ebulum, cicutam et circum salicta herbam altam ulvamque. eam substernito ovibus, bubusque frondem putidam. — Vineae si macra erit, sarmenta sua comburito et indidem inarato. idemque: Ubi saturus eris frumentum, oves ibi delectato. 15

56 (7) Nec non et satis quibusdam ipsis pasci terram dicit: segetem stercorent fruges: lupinum, faba, vicia; sicut e contrario: cicer, quia vellitur et quia salsum est, hordeum, fenum Graecum, ervum, haec omnia segetem exurunt et omnia quae velluntur. 20 nucleos in segetem ne indideris. — Vergilius et lino segetem exuri et avena et papavere arbitratur.

57 (8) Fimeta sub diu concavo loco et qui umorem colligat, stramento intecta, ne in sole arescant, palo e robore

§ 55: Cato 37, 2. Cato 30. — § 56: Cato 37, 2. 1. Verg. G. I 77. — § 57: Colum. I 6, 22. II 14, 7. 6. Varro r. r. I 38, 3. Cato 29. Colum. II 14, 9.

1 suillumque dT. 4 siliquetur v. -quet D. -queat d. -quent T. -que E. 5 uersa v. -sae ll. 8 facias P e Catone. faciat ll. fiat v. a. S. 9 frondes d v. a. S. | iligneam J. -nea DE. -nas v. iliginea d. 9. 10 querneam J. -nea DE. -na d. -nasque v. 11 altam P e Catone. actam DE. auctam v. mactam dT Brot. 12 bubusque S e Catone. que ll. om. v. | frondemque v. a. S. 13 uitis Cato. | macra erit H e Catone. macrauerit ll. macruerit v. macra fuerit S. 13. 14 sua concidito minute et ibidem inarato aut infodito Cato. 14. 15 ubi sementim factururus eris, ibi oves delectato Cato. 16 et dv. est r. 17 dist. ego. 18. 19 quod vellitur et quod salsum Cato. 20 exsugunt Cato. 21 nucleos dv. -eus D. -eum E. 24 stramenta E.

depacto fieri iubent. ita fore ne innascantur iis serpentes. fimum inicere terrae plurimum refert favonio flante ac luna sitiente. id plerique prave intellegunt a favonii ortu faciendum ac Februario mense tantum, cum id pleraque
 5 sata aliis postulent mensibus. quocumque tempore facere libeat, curandum, ut ab occasu aequinoctiali flante vento fiat lunaque decrescente ac sicca. mirum in modum augetur ubertas effectusque eius observatione tali.

10 10. (9) Et abunde praedicta ratione caeli ac terrae 58
 nunc de iis arboribus dicemus, quae cura hominum atque arte proveniunt. nec pauciora prope sunt genera; tam benigne naturae gratiam retulimus. aut enim semine proveniunt aut plantis radicis aut propagine aut avolsione aut surculo aut insito aut consecto arboris trunco. nam
 15 folia palmarum apud Babylonios seri atque ita arborem provenire Trogum credidisse demiror. quaedam autem pluribus generibus seruntur, quaedam omnibus.

(10) Ac pleraque ex his natura ipsa docuit et in 59
 primis semen serere, cum decidens exceptumque terra
 20 vivesceret. sed quaedam non aliter proveniunt, ut castaneae, iuglandes, caeduis dumtaxat exceptis; et semine autem, quamquam dissimili, ea quoque, quae aliis modis seruntur, ut vites et mala atque pira. namque his pro semine nucleus, non, ut supra dictis, fructus ipse. et
 25 mespila semine nasci possunt. omnia haec tarda proventu ac degenerantia et insito restituenda, interdumque etiam castaneae.

---

§ 58: Th. H. II 1, 1. Trogus: cfr. Th. H. II 2, 2. — § 59: Colum. IV 33, 2. 4. Verg. Geo. II 15. Th. H. II 2, 4. 5. Th. C. I 8, 1. IV 1, 1. I 9, 1. 16, 12.

---

1 iuvent E. 3 silente P e Catone. 9 et TEJ. om. rv.
 10 dicemus D²dv. -cimus rH. 14 aut consecto DES.
 (cfr. Theophr.) in cons- dTH. et cons- v. 16 proueniret D. |
 Trogum om. D. | deuenisse credidisse E¹. 21 iuglandes Ev.
 ut glandes r. | dumtaxat v. -xaret ll. | et DdG. e ES. ex v.
 22 dissimilia D. 24 dictus E. 25 tardo d. 26 inter-
 dumque DTD. -dum rv.

- 60 (11) Quibusdam natura contra omnino non degene-
 randi, quoquo modo serantur, ut cupressis, palmae, lauris.
 15, 127 namque et laurus pluribus modis seritur. genera eius
^{sqq.} diximus. ex his Augusta et bacalis et tinus simili modo
 seruntur. bacae mense Ianuario aquilonis adflatu siccatae 5
 leguntur expandunturque rariae, ne calefiant acervo. postea
 61 quidam fimo ad satum praeparatas urina madefaciunt, alii
 in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur
 cutis, quae alioqui uligine infestat nec patitur partum.
 in sulco repastinato palmi altitudine vicenae fere acer- 10
 vatim *seruntur*, mense Martio. eaedem et propagine*,
 62 triumphalis talea tantum. myrti genera omnia in Cam-
 pania bacis seruntur, Romae propagine. Tarentinam Demo-
 critus et alio modo seri docet, grandissimis bacarum
 tuis leviter, ne grana frangantur, ... eaque intrita 15
 restem circumlini atque ita seri. parietem fore . . . den-
 sitatis, ex quo virgulae differantur. sic et spinas saepis
 causa serunt, tomice moris spinarum circumlita. pilas
 autem laurus et myrti inopia a trimatu tempestivum est
 transferre. 20
- 63 Inter ea, quae semine seruntur, Mago in nucibus
 operosus est. amygdalam in argilla molli meridiem spec-

§ 60: Th. H. II 2, 6. — § 61: Pallad. III 23, 2. — § 62:
 Geop. XI 7, 4. Colum. XI 3, 5. Pallad. I 34, 5. — § 63: Pallad.
 II 15, 7. 8. 15. Colum. V 10, 12. 13.

1 contra *om. d. an* contra natura? 2 quoquo *dv. quo r.* |
 serantur *dv. seruantur r. seruntur S.* 4 tinus *G. (cfr. XV 128).*
 tpinus *E¹. pinus rv.* 7 fimo *Verc. fumo ll. v.* | satum *G.*
 -tu *ll.* | paratas *E v. a. G.* | urina *v. ad urinam (-na D) ll.*
 9 quae *DD.* que *d. om. Ev.* | uligo *v. a. S.* | infestatur *D.* | pati-
 tur partum *ego. (an potius parturire? cfr. § 135. XVI 101).*
 patitur *ll.* patitur nasci *v.* panditur *D.* 10 repastinato *v.*
 -nati *ll.* 11 seruntur *ll. v. habent post propagine; transposui*
et dist. ego. 12 triumphali *E.* 13 Tarentinam *P coll.*
XV 122. -na ll. v. 15 lacunam *ego indicavi his fere ex-*
plendam: ex aqua farinam misceri: cfr. Pall. I 34, 5. | ea
quae D. 16 restem *Bas. reste ll. v.* | pariete *E.* | lacunam
ind. J. mirae expl. Dal. 16. 17 densitates *D. -ate D.*
 17 saepis *v. -pe D. sepe r. (cfr. § 68).* 21 Mago *v. magno ll.*
 22 amygdalam *dS. amygdala (amig- D) r G.*

tante seri iubet; gaudere et dura calidaque terra, in
pingui aut umida mori aut sterilesce; serendas quam
maxime falcatas et e novella fimoque diluto maceratas per
triduum aut pridie, quam serantur, aqua mulsa; mucrone
5 defigi, aciem lateris in aquilonem spectare; ternas simul
serendas, triangula ratione palmo inter se distantes; denis
diebus adaquari, donec grandescant. iuglandes nuces por- 64
rectae seruntur commissuris iacentibus, pineae nucleis
septenis fere in ollas perforatas additis aut ut laurus, quae
10 bacis seritur. citrea grano et propagine, sorba semine et
a radice planta et avolsione proveniunt, sed illa in calidis,
sorba in frigidis et umidis.

(12) Natura et plantaria demonstravit multarum radi- 65
cibus pullulante subole densa et pariente matre, quas
15 necet: eius quippe umbra turba indigesta premitur, ut in
lauris, punicis, platanis, cerasis, prunis. paucarum in hoc
genere rami parcunt suboli, ut ulmorum palmarumque.
nullis vero tales pulluli proveniunt nisi quarum radices
amore solis atque imbris in summa tellure spatiantur.
20 omnia ea non statim moris est in sua locari, sed prius 66
nutrici dari atque in seminariis adolescere iterumque
migrare, qui transitus mirum in modum mitigat etiam
silvestres, sive arborum quoque, ut hominum, natura no-
vitatis ac peregrinationis avida est, sive discedentes virus
25 relincunt mansuescuntque tractatu ceu ferae, dum radici
avellitur planta.

(13) Et aliud genus simile monstravit, avolsique ar- 67

§ 64: Pallad. IV 10, 11. II 15, 2. — § 65: Verg. Geo. II
17. 55. 17. — § 67: Th. H. II 5, 3. Pallad. IV 10, 19.

6 palmo v. (cfr. Colum.) -mas ll. -mam D. 8 commis-
suris dv. -ra r. 9 abditis D. 11 auolsione v. auers- ll.
18 demonstravit dv. -aui r. 14 qûis E. 15 ingesta
ES. 16 paucarum U 314 (cfr. v. 18 quarum). paucorum ll. v.
18 pilluli E. 20 sua (i. e. tellure) DEv. suo dT. an suo
solo? | locari Tv. iocati r. 21 nutrici dv. -cis E. -risci D.
25 mansuescuntque v. -cunt ceu ll. | radicis P. 25. 26 dum
— planta videntur post relincunt transponenda esse. 27 an
avolsi namque (vel quippe)? cfr. § 65. 96.

boribus stolones vixere, quo in genere et cum perna sua
avelluntur partemque aliquam e matris quoque corpore
auferunt secum fimbriato corpore. hoc modo plantantur
punicae, coryli, mali, sorbi, mespilae, fraxini, fici inpri-
misque vites. cotoneum ita satum degenerat. ex eodem 5
68 inventum est surculos abscisos serere. hoc primo saepis
causa factum, sabucis, cotoneo et rubis depactis, mox et
culturae, ut populis, alnis, salici, quae vel inverso surculo
seritur. iam haec ibi disponuntur, ubi libeat esse eas.
quamquam seminarii curam ante convenit dici, quam 10
transeatur ad alia genera.

69 (14) Namque ad id praecipuum eligi solum refert,
quoniam nutricem indulgentiorem esse quam matrem saepe
convenit. sit ergo siccum sucosumque, bipalio subactum,
advenis hospitale et quam simillimum terrae ei, in quam 15
transferendae sint, ante omnia elapidatum munitumque ab
incursu etiam gallinacei generis, quam minime rimosum,
70 ne penetrans sol exurat fibras. intervallo sesquipedum
seri — nam si inter se contingant, praeter alia vitia
etiam verminosa fiunt —, sariri convenit saepius herbas- 20
que evelli, praeterea semina ipsa fruticantia supputare ac
71 falcem pati consuescere. Cato et furcis crates inponi
iubet altitudine hominis ad solem recipiendum atque integri
culmo ad frigora arcenda. sic pirorum malorumque semina
nutriri, sic pineas nuces, sic cupressos semine satas et 25
72 ipsas. minimis id granis constat, vix ut perspici quaedam

§ 68: [Pallad. III 25, 21]. Th. C. I 1, 4. — § 69: Colum. arb.
1, 4. 5. Cato 46, 1. Colum. V 9, 1. 10, 1. — § 70: Colum. V 10, 7.
Cato 46, 2. Colum. V 6, 7. — § 71: Cato 48, 2. 3. Th. C. I 5, 4
(IV 4, 3). Varro I 40, 1.

1 et v. ut *ll. S.* an ut ... avellantur, partem plerumque?
3 auferunt v. -ant *ll. D.* 7 an cotoneo, rubis? 8 quae
dv. aquae r. 9 haec ibi E (cfr. § 5. XVI 195). helbi D.
eae ibi d(?)v. hae ibi S. 10 quamquam *ll. dist. ego. cfr.*
XVIII 125. quamobrem v. 15 ei ego. cfr. Cato. om. *ll. v.*
16. 17 ab incursum DD. -sum dT. ad incursum Ev. 19 alia
D²dTv. aha D¹. ea ali E. 20 uermiosa d v.a. C. | ante sariri
habent ideo Ev. dist. ego.

possint, non omittendo naturae miraculo e tam parvo gigni arbores, tanto maiore tritici et hordei grano, ne quis fabam reputet. quid simile origini suae habent malorum pirorumque semina? his principiis respuentem securis
 5 materiem nasci, indomita ponderibus immensis prela, arbores velis, turribus murisque inpellendis arietes! haec est naturae vis, haec potentia. super omnia erit e lacrima nasci aliquid, ut suo loco dicemus. 19, 162. 21, 24

Ergo e cupresso femina — mas enim, ut diximus, (16, 140) 73
 10 non gignit — pilulae collectae quibus docui mensibus 60
 siccantur sole, ruptaeque emittunt semen formicis mire expetitur, ampliato etiam miraculo tantuli animalis cibo absumi natalem tantarum arborum. seritur Aprili mense, area aequata cylindris aut volviculis, densum, terraque
 15 cribris superincernitur pollicis crassitudine. contra maius 74
 pondus attollere se non valet torqueturque sub terra. ob hoc et pavitur vestigiis. leniter rigatur a solis occasu in trinis diebus, ut aequaliter bibat, donec erumpant. differuntur post annum dodrantali filo, custodita temperie, ut
 20 viridi caelo serantur ac sine aura. mirumque dictu, periculum eo tantum die est, si roravit quantulumcumque imbris, aut si adflavit. de reliquo tutae sunt perpetua securitate aquasque postea odere. et zizipha grano serun- 75

§ 72 extr.: Th. H. II 2, 1. — § 73: Geop. XI 5, 5. Cato 48, 1. 2. 151, 3. — § 74: Cato ibid. 28, 1. Th. H. II 7, 1 (cfr. Plin. XVI 76). — § 75: Pallad. V 4, 1. II 15, 20. X 14, 3. III 25, 32. V 5, 2. Colum. V 6, 8.

1 omittendum . . . miraculum dTE v.a. G. cfr. XVI 170. | e tam G. etiam ll. ex tam v. 5 prela dv. preda E. praeda D.

5. 6 arbores v. -ris DED. -ribus d. 6 hoc E. 7 naturae uis C. -ra eius ll. v. 10 an docuimus? 14 uolviculis ego. uuluoalis Df. uulgo alis dT. uulgiualis E¹. ualgi- E². uolgiolis v. pauiculis U 315. (cfr. Cato 91. 129. Colum. XI 3, 34).

15 superincernitur DdT.S. supercern- Ev. | maius D²D. mans D¹. mas/// d. immane Ev. 17 pavitur DfH. patitur r. parcitur v. | leniter v. (cfr. Cato 151, 3). leuiter ll. S. | rigatur dv. lig- r. 18. 19 deferuntur P. 21 quantulacumque Df.

22 imbris ego. imbres Ddf. imbrem Ev. 23 odere E² Verc. uidere Dd. odore E¹v.

tur Aprili mense. tubures melius inseruntur in pruno silvestri et malo cotoneo et in calabrice. ea est spina silvestris; quaecumque optime et myxas recipit; utiliter et sorbos.

11. Plantas ex seminario transferre in aliud, priusquam suo loco ponantur, operose praecipi arbitror, licet translatione folia latiora fieri spondeant.

- 76 (15) Ulmorum, priusquam foliis vestiantur, samara colligenda est circa Martias kalendas, cum flavescere incipit. dein, biduo in umbra siccata, serenda densa in refracto, 10 terra super minuta incribrata crassitudine, qua in cupressis. pluviae si non adiuvent, rigandum. differendae ex arearum venis post annum in ulmaria intervallo pedali in quam- 15
- 77 que partem. Atinias ulmos autumnno serere utilius, quia carentes semine plantis scruntur. in arbustum quinquennes 15 sub urbe transferunt aut, ut quibusdam placet, quae vicenum pedum esse coeperunt. sulco, qui novenarius dicitur, altitudine pedum III, pari latitudine et eo amplius circa positas pedes terni undique e solido adaggerantur. arulas id vocant in Campania. intervalla ex loci natura sumun- 20
- 78 tur. rariores serendas in campestribus convenit. populos et fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoque maturius convenit, hoc est ab idibus Februariis, plantis et ipsas nascentes. in disponendis arboribus arbustisque

§ 76: Colum. V 6, 6. — § 77: Colum. V 6, 9. 10. 12. arb. 16, 3. Th. H. II 5, 6.

1 tuberes dv. tubes E². tubescere E¹. 2 cotoneo v. -onea E. -one d. cotinne D. | et om. E. 3 quacumque E. 5 in dv. m D. om. E. 10 refracto v. refacto DE. arefacta dT. area facta *Schneider*, sed cfr. *Colum. V 6, 6 cum XI 2, 60*. 11 qua *CFWMüller p. 18*. quae ll. v. 12 deferendae TEv. disse- G. 14 Atinias ego coll. XVI 72. 108 et *Colum V 6, 9*. maritas ll. v. 15 carentes T U 316. -ente ll. -ent v. | post semine habent nam (non dTf) ut e ll. S.; eieci ut ex iterato semine orta. nam et eae D. nam eae e v. 16 transferuntur f v. a. Bas. 18 III ego. trium ll. v. nonne ternorum? | latitudine v. altit- ll. om. d¹. 19 terni D²v. sterni r. 20 ex loci v. sex luci ll. 21 rariores dTfH. ariores D¹E. ari- D²v. | populos D¹dv. -lus r. 22 fraxinos dv. -nus r.

ac vineis quincuncialis ordinum ratio vulgata et necessaria, non perflatu modo utilis, verum et aspectu grata, quoquo modo intueare, in ordinem se porrigente versu. populos eadem ratio semine quae ulmos serendi, transferendi quoque e seminariis eadem et silvis.

(16) Ante omnia igitur in similem transferri terram 79 aut meliorem oportet, nec ex tepidis aut praecocibus in frigidos aut serotinos situs, ut neque ex his in illos; praefodere scrobes ante; si fieri possit, tanto, donec pingui 10 caespite obducantur. Mago ante annum iubet, ut solem 80 pluviasque conbibant, aut, si id condicio largita non sit, ignes in mediis fieri ante menses duos, nec nisi post imbres in his seri, altitudinem eorum in argilloso aut duro solo trium cubitorum esse in quamque partem, in pronis 15 palmo amplius, iubetque caminata fossura ore compressiore esse, in nigra vero terra duo cubita et palmum quadratis angulis eadem mensura. Graeci auctores consentiunt non altiores quino semipede esse debere nec latiores 20 pedibus, nusquam vero semisquiped minus altos. quoniam in umido solo ad vicina aquae perveniatur, Cato,

§ 79: Pallad. III 9, 5. Th. H. II 5, 1. C. III 5, 2. (Colum. arb. 20, 2). Colum. III 5, 2. 9, 7—9. Th. C. III 4, 1. — § 80: Colum. V 5, 1. 2. 10, 2. arb. 19, 1. 16, 2. 4, 3. V 9, 7. 10, 3. (III 13, 8). V 10, 4. arb. 4, 3. 19, 2. Xenoph. Oecon. 19, 5. 7. Colum. III 13, 7. 8. (Th. H. II 5, 2).

1 quincuncialis v. -unculis d. quisuncalis E. quinsonoalis D. 2 quoquo dTfH. que quo r. quocumque v. 3 populos dTS. -lus r. -lis v. 4 semine v. -na DE. -nandi dT. | quae dS. qua rv. 8 aut dv. et rTS. | ex his dS. exiit r. ex iis v. 9 ante ll. v. an ante aliquanto? (Theophr. ὡς πλεί-
στου χρόνου et ἐκ πολλῶν). | tanto donec Dv. tanto prius do-
nec EG. tanto prior nec d. 10 magno E. 11 largita om. dT. cfr. Colum. V 9, 7. 12 mediis DdTD. -ios ES. -io v. 14 post cubitorum Petavius suspicatus est lacunam esse, his fere explendam: latitudinem duorum. | pronis H coll. Colum. pruinis DTE. prumis d. prunis v. 15 iubetque ego. et ubique ll. v. | compressiore esse in ego. -iores (S. -iore dv). sint ll. v. 17 dist. J. 18 ii ego. duobus ll. v. 19 semisquiped dS. -dem r. 20 dist. ego. | aquae dv. quae D. quae-
que E. | perveniatur ego. -iat ll. v. (cfr. § 193. IV 94. VI 52).

- 81 si locus aquosus sit, latos pedes ternos in faucibus imos-
que palmum et pedem, altitudine IIII pedum, eos lapide
consterni aut, si non sit, perticis salignis viridibus, si ne-
que hae sint, sarmentis, ita ut in altitudinem semipes de-
trahatur. nobis adiciendum videtur ex praedicta arborum 5
natura, ut altius demittantur ea, quae summa tellure gau-
dent, tamquam fraxinus, olea. haec et similia quaternos
pedes oporteat demitti. ceteris altitudinis pedes terni suf-
fecerint. *est innoxium adradi partes, quae se nudaverint.*
Excide radicem, inquit, istam, Papirius Cursor im- 10
perator, ad terrorem Praenestinatorum praetoris destringi
82 securi iussa.* testas, aliqui lapides rotundos subici ma-
lunt, qui et contineant umorem et transmittant, non idem
planos facere et a terreno arcere radicem existimantes.
glarea substrata inter utramque sententiam fuerit. 15
- 83 Arborem nec minorem bima nec maiorem trima trans-
ferre quidam praecipunt, alii cum manum compleat, Cato
crassiorem v digitis. non omisisset idem, si attineret, me-
ridianam caeli partem signare in cortice, ut translatae

§ 81: Cato 43. (Colum. arb. 20, 3). Th. C. III 4, 2. H. II 5, 1. Colum. V 9, 7. Th. C. III 8, 1. Liv. IX 16, 17. 18. — § 82: Aristot. de invent. 6. Colum. arb. 4, 4. 5. Th. C. III 6, 5. 4, 3. Verg. Geo. II 348. Colum. III 15, 3. 4. arb. 17, 2. V 9, 9. Pallad. III 18, 5. — § 83: Cato 45, 3. (Pallad. III 25, 2). Colum. V 9, 10. Cato 28, 2. Verg. Geo. II 269 (Th. H. II 5, 3). Colum. V 6, 20. 9, 8. 10, 7. arb. 17, 4.

an potius exciderunt ante quoniam haec fere: fodiendum autem in sicco tantum? cfr. Xenoph. Oecon. 1 latos G. latus U.

1. 2. imisque Ev. a. G. | IIII ego. quattuor U. v. 4 altitudinem v. -ne Ef. -ni D. -nis d. | semipes detrahatur J. -pede trahatur U. 5 adiciendum v. adiuuendum DE. -ntum d.

6 ea quae dv. aquae r. 8 oporteat Dd. -tet Ev. | dimitti Ev. 8. 9 terni suffecerint D. ternis (-ni d. -nos v) effecerint U. v. | est innoxium — nudaverint post securi iussa habent U. v.

transposui ego. | est D². esti r. et est J. | adradi DE D. abradi dv. cfr. § 115. 138. Colum. IV 29, 9. arb. 8, 2. 12 securi iussa J. securius set (sed D²) U. | testas om. v. a. H. | aliqui, aliqui J. aliqui vel S. sed cfr. Müller de stilo Plin. p. 91.

13 idem ego. item U. v. 15 glarea Ev. gloria r. 16. 17 transferri dv. a. S. 17 annum dv. a. D. 18 attineret G. absti- U. v.

19 translatae S. -lat DE. -latis dT. -lata v.

isdem et adsuētis statuerentur horis, ne aquiloniae meri-
dianis oppositae solibus finderentur et algerent meridianae
aquilonibus. quod e diverso adfectant etiam quidam in 84
vite ficoque, permutantes in contrarium. densiores enim
5 folio ita fieri magisque protegere fructum et minus amit-
tere, ficumque sic etiam scansilem fieri. plerique id de-
mum cavent, ut plaga deputati cacuminis meridiem spectet,
ignari fissuris nimii vaporis opponi. id quidem in horam 85
diei quintam vel octavam spectare maluerim. aequē latet
10 non neglegendum, ne radices mora inarescant neve a sep-
tentrionibus aut ab ea parte caeli usque ad exortum bru-
malem vento flante effodiantur arbores, aut certe non
adversae his ventis radices praebeantur, propter quod emo-
riuntur ignaris causae agricolis. Cato omnes ventos et 86
15 imbrem quoque in tota translatione damnat. et ad haec
proderit quam plurimum terrae, in qua vixerint, radicibus
cohaerere ac totas *cum* caespite circumligari, cum ob id
Cato in corbibus transferri iubeat, procul dubio utilis-
sime. *qui* quidem summam terram contentus est subdi.
20 quidam punicis malis substrato lapide non rumpi pomum
in arboribus tradunt. radices inflexas poni melius; arbo-
rem ipsam ita locari, ut media sit totius scrobis, neces-
sarium. ficus si in scilla — bulborum hoc genus est — 87
seratur, ocissime ferre traditur pomum neque vermicula-
25 tioni obnoxium, quo vitio carent *et* reliqua poma similiter

§ 84: Th. H. II 6, 12. C. III 5, 2. Colum. III 9, 7. — § 85:
cfr. Plin. XVIII 334. Colum. V 6, 19. — § 86: Cato 28, 1 (cfr.
Cato 61, 2, *ubi* plurima cum terra *scribendum videtur*). Colum.
V 9, 8. Cato 28, 1. 2. (Colum. V 6, 21). Colum. V 10, 16. Pal-
lad. IV 10, 2. — § 87: Th. H. II 5, 5. (C. V 6, 10). Pallad. IV
10, 25. Th. C. V 9, 4. Cato 28, 2. (Colum. V 6, 13. Th. C.
III 5, 5).

1 statuerentur TS. -eretur ll. v. | horis dG. oris rTv.
6 ficumque dv. -mue r. 10 a om. Dd. 17 cum ego. om.
ll. v. cfr. Colum. V 9, 8. an totos caespites? 19 qui quidem
ego. quidem DTEv. idem d(?) P. qui idem D. 23 si in
scilla T Verc. in ficilia (in fic- D') ll. | est dv. om. D. esse E. |
24 ratur E. seritur v.a.G. 25 et ego. om. ll. v.

sata. radicum *filis* magnam adhibendam curam, ut exemptas appareat, non evolsas, quis dubitet? qua ratione et reliqua confessa omittimus, sicuti terram circa radices festuca cospissandam, quod Cato primum in ea re esse censet, plagam quoque a trunco oblini fimo et foliis prae-
ligari praecipiens. 5

88 12. (17) Huius loci pars est ad intervalla pertinens: quidam punicas et myrtos et lauros densiores seri iusserunt, in pedibus tamen novenis, malos amplius paulo, vel magis etiam piros magisque amygdalas et ficos. quam-
quam optime diiudicabit ramorum amplitudinis ratio loco-
rumque; et umbrae cuiusque arboris, quoniam has quoque observari oportet. breves sunt quamvis magnarum arborum, cum ramos in orbem circinant, ut in malis pirisque; eadem enormes cerasis, lauris. 15

89 (18) Iam quaedam umbrarum proprietas: iuglandum gravis et noxia, etiam capiti humano omnibusque iuxta satis. necat gramina et pinus, sed ventis utraque resistit, quoniam et protecta vinearum ratione egent. stilicidia pinus, quercus, ilicis ponderosissima, nullum cupressi, 20 umbra minima et in se convoluta. ficorum levis, quamvis sparsa, ideoque inter vineas seri non vetentur. ulmorum lenis, etiam nutriens, quacumque opacat. Attico haec quoque videtur e gravissimis, nec dubito, si emitantur in ramos; constrictae quidem illius noxiam esse 25

§ 88: Th. H. II 5, 6. — § 89: (Varro I 16, 6. Pall. XII 7, 9).

1 *filis ego. cfr. XVI 128. eius ll. v. del. P.* 3 *confesse E.* 4 *festuca cospissandam (consp. P) D cum P. festugato (-ucato v. fistucato dC) spissandam ll. v.* 9 *tamen ll. v. an tantum?* 10 *ficis TE¹S. ficus rv.* 10. 11 *quamquam ego (mutata distinctione). qm Dd. quō E. quod v. del. S. quod iam D.* 11 *diiudicabit v. -cavit ll. an id diiudicabit?* 14 *cum ego. om. ll. D U 318. quae v. | ramis D. | circinant ego. -nent v. -nat D²d. cercineat E. -nat D¹. circinatis D. -nantium U 318.* 15 *eadem E v. a. Verc.* 16 *iuglandium d v. a. D. (item § 91).* 19 *proiecta D cum Dal. sed cfr. XVI 35. | egent d v. aegent r. augent (iunctum cum stilicidia) D.* 20 *nulla compressi D².* 21 *lenis f.* 23 *levis v. a. H.* 25 *illius E¹S. ullius DE²G. mollius d.*

non arbitror. iucunda et platani, quamquam crassa. licet
gramini credere non *sub* alia laetius operienti toros. populo
nulla ludentibus foliis, pinguis alno, sed pascens sata.
vitis sibi sufficit, mobili folio iactatuque crebro solem 91
5 umbra temperans, eodem gravi protegens in imbre. om-
nium fere levis umbra, quorum pediculi longi. non fasti-
dienda haec quoque scientia atque non in ultimis ponenda,
quando satis quibusque umbra aut nutrix aut noverca est.
iuglandum quidem pinorumque et picearum et abietis
10 quaecumque attingere non dubie venenum.

(19) Stilicidii brevis definitio est: omnium, quae pro- 92
iectu frondis ita defenduntur, ut per ipsas non defluant
imbres, stilla saeva est. ergo plurimum intererit hac in
quaestione, terra, in qua seremus, in quantum arbores
15 quasque alat. iam per se colles minora quaerunt inter-
valla. ventosis locis crebriores seri conducit, oleam tamen 93
maximo intervallo, de qua Catonis Italica sententia est
in XXV pedibus, plurimum XXX seri. sed hoc variatur
locorum natura. non alia maior in Baetica arbor, in Africa
20 vero — fides penes auctores erit — miliarias vocari mul-
tas narrant a pondere olei, quod ferant annuo proventu.
ideo LXXV pedes Mago intervallo dedit undique aut in
macro solo ac duro atque ventoso, cum minimum, XLV. 94
Baetica quidem uberrimas messes inter oleas metit. illam
25 inscientiam pudendam esse conveniet adultas interlucare
iusto plus et in senectam praecipitare aut, ut plerumque
ipsis, qui posuere, coarguentibus imperitiam suam, totas

---

§§ 92. 93: Th. H. II 5, 6. C. III 7, 2. Cato 6, 1. (Colum.
V 9, 7).

---

2 gramina E U 319. | non sub ego. cfr. XIX 156. *Pliniana*
p. 32. non soli *ll. v.* soli non U 319. non solum *Müller emend.*
III 18. | haud alia *v. a. D.* | operienti E. -imenti d. -iente Dv. |
toros *v.* cfr. XXII 76. -rus *ll.* -ris *Müller l. l.* 10 attigere
dv. a. S. 14 an in quantum intervallum? 16 oleam ego.
olea *ll. v.* 18 pedes Cato 6, 1. | plurimum DED. minimum,
plurimum d(?)v. 19 alia dv. alio r. 25 inscitiam *v. a. H.* |
conveniet *v.* cum (com D²) uehi et *ll.* | interlucare G. -uc-
tare *ll. v.* 26 ut om. dv. a. S.

excidere. nihil est foedius agricolis quam *gestae* rei poenitentia, multo iam ut praestet laxitate delinquere.

95 13. (20) Quaedam autem natura tarde crescunt, et in primis semine tantum nascentia et longo aevo durantia. at quae cito occidunt, velocia sunt, ut ficus, punica, 5 prunus, malus, pirus, myrtus, salix, et tamen antecedunt divitiis. in trimatu enim ferre incipiunt, ostendentes et ante. ex his lentissima est pirus, ocissima omnium cypirus et pseudocypirus frutex. protinus enim floret semenque perfert. omnia vero celerius adollescunt stolonibus 10 ablatis unamque in stirpem redactis alimentis.

96 (21) Eadem natura et propagines docuit. rubi namque curvati gracilitate et simul proceritate nimia defigunt rursus in terram capita iterumque nascuntur ex sese repleturi omnia, ni resistat cultura, prorsus ut possint videri 15 homines terrae causa geniti. ita pessima atque execranda res propaginem tamen docuit ac viviradicem. eadem autem natura et *hederis*. Cato propagari praeter vitem tradit ficum, oleam, punicam, malorum genera omnia, laurus, pruna, myrtum, nuces abellanas et Praenestinas, pla- 20 tanum.

97 Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem IIII pedum quoquo et post biennium amputato

---

§ 94 extr. cfr. Colum. I 8, 14. — § 95: § 59. Th. C. I 8, 1. Colum. arb. 20, 2. Verg. Geo. II 57. Varro I 41, 4. Th. C. I 8, 4. — § 96: Th. H. III 18, 4. Cato 133, 2. 4. (52, 2). — § 97: Cato 51. 133, 3. Colum. arb. 7, 2. Cato 51.

---

1 foedius v. fidius ll. | gestae v. castae ll. 1. 2 poenitentia v. potentia ll. 2 laxitate dv. -tati r. | delingere D. 3 naturae D². natorae D¹. 6 pirus dv. pinus r. 7 divitiis DD. | incipiunt v. -pit ll. 7. 8 ostendens stante DE. 9 pseudocypirus C. -capirius ll. v. 10 profert dv. a. S. 14. 15 replentur d. 17 viuiradicem TG. uirira- D. uiridem ra- r. 18 natura et hederis S. naturae (-re D¹E. -ra D²) tederis ll. -ra est hederis v. 19. 20 lauros dT. laurum v. a. S e Catone. 20 pruna J. -nam ll. -num S e Catone. -nos v. del. P. | syrtus Dd. myrtus v. -tos C. 23 quoquo d Verc. quoque rv. an quoquoversus vel undique? | post biennium D²v. postennum r.

flexu plantaque translata post trimatum, quas si longius
ferre libeat, in qualis statim aut vasis fictilibus defodere
propagines aptissimum, ut in his transferantur. alterum 98
genus luxuriosius, in ipsa arbore radices sollicitando tra-
5 iectis per vasa fictilia vel qualos ramis terraque circum-
fartis, atque hoc blandimento inpetratis radicibus inter
poma ipsa et cacumina — in summa etenim cacumina
hoc modo petuntur audaci ingenio arborem aliam longe
a tellure faciendi — eodem quo supra biennii spatio ab-
10 scisa propagine et cum quasillis sata. Sabina herba pro-
pagine seritur et avolsione; tradunt faece vini aut e parie-
tibus latere tuso mire ali. iisdem modis rosmarinum seritur
et ramo, quoniam neutri semen, rhododendrum propagine
et semine.

15 14. (22) Semine quoque inserere natura docuit raptim 99
avium fame devorato solidoque et alvi tepore madido cum
fecundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lec-
ticis et ventis saepe translato in aliquas corticum rimas,
unde vidimus cerasum in salice, platanum in lauru, lau-
20 rum in ceraso et bacas simul discolores. tradunt et mone-
dulam condentem semina in thensauros cavernarum eius-
dem rei praebere causas.

(23) Hinc nata inoculatio sutoriae simili fistula ape- 100
riendi in arbore oculum cortice exciso semenque inclu-
25 dendi eadem fistula sublatum ex alia. in ficis et malis
haec fuit inoculatio antiqua. Vergiliana quaerit sinum
in nodo germine expulsi corticis gemmamque ex alia ar-
bore includit.

---

§ 98: Cato 133, 3. 52, 1. Pallad. III 10, 6. 7. Geop. XI 16.
— § 99: (Th. C. II 17, 4. V 4, 5). — § 100: Verg. Geo. II 74 sq.

---

1 quas si dv. quasi r. 4 luxoriosum E. 4. 5 circum-
fartis dTH. -mpartis r. -mpactis v. 7 cacuminum summa
dT. 8 dist. ego. | ingenio ll. cfr. XV 49. an inuento? 10
quasillis S. quas illis E. qua illis r. qualis illis v. 17 for-
tasse e mollibus. an potius in mollitias arborum vel ventis?
18 uentis dv. -ti E. ueti D. 25 et U 321. hoc et ll. autem
et v. 27 germine dEv. gemine D. gemmae C. cfr. Colum.
V 11, 3.

- 101 Et hactenus natura ipsa docuit, (24) insitionem autem casus, magister alius et paene numerosior, ad hunc modum: agricola sedulus casam saepis munimento/ cingens, quo minus putrescerent sudes, limen subdidit ex hedera. at illae vivaci morsu adprehensae suam ex aliena fecere vitam, 5 apparuitque truncum esse pro terra. aufertur ergo serra
- 102 aequaliter superficies, levigatur falce truncus. ratio postea duplex, et prima inter corticem lignumque inserendi. timebant prisci truncum findere, mox inforare ausi medio ipsique in eo medullae calamus imprimerebant, unum inserentes, neque enim plures capiebat medulla. subtilior postea ratio vel senos addi, mortalitati eorum et numero, per media trunco leniter fisso cuneoque tenui fissuram custodi- 10 diente, donec cuspidatim decusus descendat in rimam calamus.
- 103 Multa in hoc servanda: primum omnium, quae patiantur coitum talem arbor et cuius arboris. varie quoque et non isdem in partibus subest omnibus succus. vitibus ficisque media sicciora et e summa parte conceptus; ideo illinc surculi petuntur. oleis circa media succus, inde et 20
- 104 surculi; cacumina sitiunt. facillime coalescunt quibus eadem corticis natura quaeque pariter florentia eiusdem horae cognationem suorumque societatem habent. lenta res, quotiens umidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. reliqua observatio, ne fissura in nodo fiat — re- 25 pudiat quippe advenam inhospitalis duritia —, ut in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua,

§ 101: Th. C. I 6, 1. Colum. V 11, 3. 4. 6. 7. — § 102: Colum. V 11, 1. Verg. Geo. II 78 sq. — § 104: Colum. V 11, 1. 12. Th. C. I 6, 2. Verg. Geo. II 78. Colum. V 11, 3. 10. 4. 7. IV 29, 9.

5 aliena *Hack.* -eno *ll. v.* 9 inforare *dEv.* inperare *D.* | ausi *dv.* aut si *r.* 12 addi *ego.* adici *DES.* adicit *d(?)v.* | *dist. Müller emend. III 19.* | numero succurrere persuasa *v. a. D.* 17 arboris calamus *v. a. S.* 19 sicciora *v.* -iore *ll.* | e *om. d.* 20 media *fEH.* -ias *rv.* 21 surculi *dv.* -lis *r.* 23 cognationem *DBS.* gigna- *rv.* germina- *C.* 24 res *Ddv.* res est *EC.* 25 dura *Brot. ex ed. princ.*

ne tralucens. Vergilius e cacumine inseri vetat, cer- 105
tumque est ab umeris arborum orientem aestivum spec-
tantibus surculos petendos, et e feracibus et e germine
novello, nisi vetustae arbori inserantur; ii enim robustio-
5 res esse debent. praeterea ut praegnates, hoc est ger-
minatione turgentes et qui parere illo speraverint anno,
bimi utique nec tenuiores digito minimo. inseruntur au- 106
tem et inversi, cum id agitur, ut minor altitudo in lati-
tudinem se fundat. ante omnia gemmantes nitere conve-
10 nient; nihil usquam ulcerosum aut retorridum spei favet.
medulla calami commissurae in matre ligni corticisque
iungatur, id enim satius quam foris cortici aequari. calami
exacutio medullam ne nudet, tamen tenui fistula detegat.
fastigatio levi descendat cuneo tribus non ampliore digitis,
15 quod facillime contingit tinctum aqua radentibus. ne ex- 107
acuatur in vento, ne cortex a ligno decedat alterutri.
calamus ad corticem usque suum deprimatur. ne luxetur,
dum deprimitur, neve cortex replicetur in rugas. ideo
lacrimantes calamos inseri non oportet, non, Hercules,
20 magis quam aridos, quia illo modo labat umore nimio
cortex, hoc vitali defectu non umescit neque concorpora-
tur. id etiam religionis servant, ut luna crescente, ut 108
calamus utraque deprimatur manu. et alioqui hoc in opere
duae simul manus minus nituntur, necessario tempera-
25 mento. validius demissi tardius ferunt, fortius durant,

§ 105: Verg. Geo. II 78. Colum. V 10, 6. arb. 20, 1. V 11,
3. 9. Pallad. III 17, 4. Th. C. I 6, 3. 4. III 5, 1. — § 106:
Colum. V 11, 7. 5. (Pallad. III 17, 5). Th. C. I 6, 7. Colum.
IV 29, 9. — § 107: Th. C. I 6, 8. 5. — § 108: Colum. V 11, 2.
Pallad. III 17, 4.

4 uetustae d*v*. -state *r*. -stati *S*. | arboris *DS*. | ii *E²v*.
id *r*. 5. 6 germinatione d*Tv*. cfr. Colum. V 11, 3. gemina-
r. gemma- *G*. 8. 9 latitudinem *v*. alti- *ll*. 10 aut retor-
ridum *v*. aut ore to- d. auctore to- *r*. | dist. *D*. 11 si in
matre *v. a. D*. 12 cortici d*v*. -cis *r*. 13 tenui tamen d
v. a. S. an tantum tenui? 14 fastigio d. | cuneo d*v*. cum
eo *r*. 15. 16 exacuatur *G*. exaquatur *DE*. -uetur d. 16
decidat d*v. a. G*. 17 laxetur d*Tv. a. G*. 18 deprimitur *v*.
rep- *ll*. 21. 22 concorporatur *DC*. -rat *rv*.

contraria ex diverso. ne hiscat nimium rima laxequae ca-
 piat, aut ne parum et exprimat aut conpressum necet;
 109 hoc maxime cavendum in praevalide accipientis trunco.
 ut media fissura relinquatur, quidam vestigio fissurae falce
 in truncis facto salice praeligant marginem ipsum, postea 5
 cuneo findunt continente vinculo libertatem debiscendi. —
 (quaedam in plantario insita eodem die transferuntur). —
 si crassior truncus inseratur, inter corticem et lignum
 inseri melius, cuneo optime osseo, cortex ne rumpatur,
 110 laxato. cerasi libro dempto finduntur. hae solae et post 10
 brumam inseruntur. dempto libro habent veluti lanugi-
 nem, quae si comprehendit insitum, putrefacit. vinculum
 cuneo adacto utilissime adstringitur. inserere aptissimum,
 quam proxime terrae patiatur nodorum truncique ratio.
 111 eminere calami VI digitorum longitudine non amplius debent. 15
 Cato argillae vel cretae harenam fimumque bubulum ad-
 miscet atque ita usque ad lentorem subigi iubet idque
 interponi et circumlini. ex iis, quae commentatus est,
 facile apparet illa aetate inter lignum et corticem nec
 alio modo inserere solitos aut ultra latitudinem II digito- 20
 rum calamos demittere. inseri autem praecipit pira ac
 mala per ver et post solstitium diebus L et post vinde-
 112 miam, oleas autem et ficos per ver tantum, luna sitiente,

§ 109: Pallad. III 17, 3. Colum. IV 29, 9. (V 11, 7. 4). —
 § 110: Pallad. XI 12, 5. Colum. V 11, 5. — § 111: Cato 40, 2. 3.
 — § 112: Cato 41, 1. 40, 1. (28.) 40, 4. Colum. V 11, 6. Th. C. I 6, 7.

1 rima *v.* prima *ll.* 2 et *ll.* *G. del. v.* ut *D.* 3 praecau-
 dum *d v. a. S.* | in *Dd¹EJ.* ne in *d²T.* ut *v.* | *dist. ego.* 4 ut
ego. in *ll. v.* | *an modica?* | relinquatur *v.* -quant *ll. S. de dic-*
tione cfr. Colum. IV 29, 16 et V 11, 7. | quidem *dE.* | falce *d v.*
-cem r. 6 cuneo *J.* -eos *ll. v.* | figunt *v. a. J.* 7 plantario
v. -tatio *ll.* 9 cortex ne *ego.* cortice *ll. J.* ne cortice *v. cfr.*
Colum. V 11, 4. 10 finduntur *d v.* fund- *r.* 12 comprehen-
 derit *d.* | putrefacit. uinculum *Schneider ad Colum. IV 29, 10.*
 putrefacito incolume *DE.* -cit incolume (-mi *v.*) *dH.* 13 ad-
 acto *Schneider l. l.* -tum *ll. v.* 14 proximum *d v. a. S.* 15
 calami sex *d v.* -mi se *D.* -mis e *i E.* 21 demittere *d v.*
 dim- *r.* 22 per solstitium *S e Catone 40, 1.* | et post *H.*
 post *ll. v.* et per *S.* 23 silente *P e Catone 40, 1.*

[hoc est sicca] praeterea post meridiem ac sine vento austro. mirum quod non contentus insitum munisse, ut dictum est, et caespite ab imbre frigoribusque protexisse 111 ac mollibus bifidorum viminum fasciis, lingua bubula —
 5 herbae id genus est — insuper optegi iubet eamque inligari opertam stramentis. nunc abunde arbitrantur paleato luto sarcire *et* libro II digitos insito exstante. verno in- 113 serentes tempus urguet, incitantibus se gemmis praeterquam in olea, cuius diutissime oculi parturiunt, minimum-
 10 que suci habet sub cortice, qui nimius insitis nocet. punica vero et ficum quaeque alia sicca sunt recrastinare minime utile. pirum vel florentem inserere licet et in 114 Maium quoque mensem protendere insitiones. quod si longius adferantur pomorum calami, rapo infixos optime
 15 custodire sucum arbitrantur, servari inter duos imbrices iuxta rivos vel piscinas utrimque terra obstructos, 15. vitium vero in scrobibus siccis stramento opertos ac deinde terra obrutos, ut cacumine exstant.

(25) Cato vitem tribus modis inserit: praesectam findi 115 iubet per medullam, in eam surculos exacutos, ut dictum 108 est, addi, medullas iungi. altero, si inter se vites contingant, utriusque in obliquum latere contrario adraso iunctis medullis colligari. tertium genus est terebrare vitem in obliquum ad medullam calamosque addere longos
 25 pedes binos atque ita ligatum insitum intritaque inlitum operire terra calamis subrectis. nostra aetas correxit, ut 116

§ 113: Th. C. I 6, 5. 8. — § 114: (Pallad. III 25, 7. — Geop. X 75, 22). Colum. IV 29, 8. — § 115: Cato 41, 2. 3. 4. — § 116: Colum. IV 29, 16. 4. 6. arb. 8, 1. (Geop. IV 12). IV 29, 10. arb. 8, 3. Th. C. I 6, 8.

1 *uncos posuit D. cfr. XVII 57.* 4 fasciis *J. fascies ll. fascibus v.* 7 sarcire *d Dal. farcire rv. fasciare J. | et libro ego. libro ll. v. -ros C. plagam vincere libro coni. S. | duos ll. v. quattuor digitis Colum. V 11, 6.* 11 quaeque *Brot. e Theophr. quamque ll. quamquam (alias) v | procrastinare coni. Dal.* 13 insitionem *d v. a. S.* 14 infixos *v. -xo ll.* 18 exstant *Duker ad Liv. 42, 2. existent DE. -tant d v. a. S.* 21 iungi *d v. iunci r. | altero si d Verc. -ros r.* 22 adraso *v. -sa ll.*

Gallica uteretur terebra, quae excavat nec urit — quoniam adustio omnis hebetat —, atque ut gemmascere incipiens eligeretur calamus, nec plus quam binis ab insito emeretur oculis, ulmi . . . vimine alligato . . . bina circumdarentur . . . acie a duabus partibus, ut inde potius destil- 5
 117 laret mucor, qui maxime vites infestat; dein cum evaluissent flagella pedes binos, vinculum insiti incideretur, ubertati crassitudine permissa. vitibus inserendis tempus dedere ab aequinoctio autumno ad germinationis initia. sativae plantae silvestrium radicibus inseruntur natura sic- 10
 cioribus; si sativae silvestribus inserantur, degenerant in feritatem. reliqua caelo constant. aptissima insitis siccitas; huius enim remedium: adpositis fictilibus vasis modicus umor per cinerem destillat. inoculatio rores amat lenes. 15

118 16. (26) Emplastratio et ipsa ex inoculatione nata videri potest, crasso autem maxime cortici convenit, sicut est ficis. ergo amputatis omnibus ramis, ne sucum avocent, nitidissima in parte quaque praecipua cernatur hilaritas, exempta scutula ita, ne descendat ultra corticem ferrum, 20
 inprimitur ex alia cortex par cum sui germinis mamma,

---

§ 117: (Colum. lV 29, 1). Th. C. I 6, 10. 6. — §§ 118. 119: Colum. V 11, 8. 11. 9. 10. 11. 8. Cato 42.

---

3 eligeretur *D.* ligatur *ll.* -getur *v.* legatur *G.* | *an* ab insitione? 4 ulmi *ll.* *S.* ulmeo *v.* *del. D.* *an* ulmi libro uel? | alligatus *v. a. S.* | binaque *v. a. S.* | circumdaretur *Tv.* circumcidatur *C.* -cideretur *G.* *lacunam indicavi cum J.* *etiam bina corruptum videtur. legendum fortasse: ulmi libro vel vimine alligato vincula luto paleato oblita circumdarentur, et vitis infra falcis incideretur acie.* 6 mucor *DEG.* *cfr. Theophr.*

humor *dTv.* *cfr. Colum. arb. 8, 3.* 7 flagella *dv.* -elli *r.*

8 ubertati *v.* -ate *ll. D.* 10. 11 siccioribus *ll. v.* *an* spissioribus? *cfr. § 121. Theophr. c. pl. I 6, 10 cum h. pl. III 2, 3.*

12 feritatem *dv.* -tate *r.* 12. 13 siccitas *dv.* -catas *r.*

13 in remedium *D.* | *dist. ego.* 14 distillans *Hack.* 16 Emplastratio *Huet ap. Brot. cfr. index libri.* emplastri (-sti *E*) ratio *dEv.* Emplastri *D.* | ex om. *ES.* 17 cortice *E.* | ficus *D.*

18 *an* summis ramis? *cfr. Colum.* 19 cernatur *dv.* certatur *r.* 21 mamma *v.* -mas *ll.*

sic conpage densata, ut cicatrici locus non sit et statim fiat unitas, nec umorem nec adflatum recipiens; nihilominus tamen et luto munire et vinculo melius. hoc genus 119 non pridem repertum volunt qui novis moribus favent, sed
 5 iam et apud veteres Graecos invenitur et apud Catonem, qui oleam ficumque sic inseri iussit, mensura etiam praefinita secundum reliquam diligentiam suam: cortices scalpro excidi quattuor digitorum longitudine et trium latitudine atque ita coagmentari et illa sua intrita obliri, eadem
 10 ratione ut in malo. quidam huic generi miscuere fissuram in vitibus, exempta cortici tessella latere plano adigendo. tot modis insitam arborem vidimus iuxta Tiburtes 120 tullios omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio bacis, aliunde vite, piris, ficis, punicis malorumque
 15 generibus. sed huic brevis fuit vita. nec tamen omnia experimentis adsequi in natura possumus. quaedam enim nasci nisi sponte nullo modo queunt, eaque inmitibus tantum et desertis locis proveniunt. capacissima insitorum 121 omnium ducitur platanus, postea robur, verum utraque
 20 saporibus corrumpit. quaedam omni genere inseruntur, ut ficus, ut punicae. vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis aut caducus rimosusque cortex, neque inoculationem siccae aut umoris exigui. fertilissima omnium inoculatio, postea emplastratio, sed utraque infirmissima; et quae
 25 cortice tantum nituntur, vel levi aura ocissime deplantantur. inserere firmissimum et fecundius quam serere.

---

§ 120: (Colum. IV 29, 9). Th. C. III 1, 1. 4. — § 121 extr.: Colum. V 10, 6. arb. 20, 2.

---

5 iam et *ego*. etiam et **DE D.** etiam *d.* id etiam *v.* et iam *J.* et *S.* 7 corticis **DD.** 8 longitudinem . . . latitudinem **DD.** 9 coagmentati *d.* | obliri *v.* obliti **dE.** oblita **D.** 10 ut *D.* et *ll. v.* 11 latere *ego*. a latere *ll. D.* surculo a latere *v.* | plano *ll. v.* calamo *D.* 13 tullios *O. Jahn (bull. dell' inst. arch. 1840 p. 12).* tullias **dBrot.** thulias *rS.* Tullios *H.* tulias *G.* tilias *v.* 15 omnem *v.* per omnia *S.* 16 experientes *CFWMüller p. 18.* | in natura *ego.* naturam *ll. v.* 19 dicitur *v. a. S.* 20 corrumpunt **E v. a. H.** 21 et punicae *d v. a. S.* an punicae? 22 ac caducus *d v. a. S.*

- 122 17. Non est omittenda raritas unius exempli. Corellius eques Romanus Ateste genitus insevit castaneam suomet ipsam surculo in Neapolitano agro. sic facta est castanea, quae ab eo nomen accepit inter laudatas. postea Tereus eiusdem libertus Corellianam iterum insevit. haec 5 est inter eas differentia: illa copiosior, haec Tereiana melior.
- 123 (27) Reliqua genera casus ingenio suo excogitavit ac defractus serere ramos docuit, cum pali defixi radices cepissent. multa sic seruntur inprimisque ficus omnibus 10 aliis modis nascens praeterquam talea, optime quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo super terram relicto capite eoque ipso harena cooperto. ramo seruntur et punica, palis laxato prius meatu, item myrtus, omnium horum longitudine III pedum, crassitu- 15 dine minus brachiali, cortice diligenter servato, trunco exacuto.
- 124 (28) Myrtus et taleis seritur, morus talea tantum, quoniam in ulmo eam inseri religio fulgurum prohibet. quapropter de talearum satu nunc dicendum est. servan- 20 dum in eo ante omnia, ut taleae ex feracibus fiant arboribus, ne curvae neve scabrae aut bifurcae, ne tenuiores quam ut manum impleant, ne minores pedalibus, ut inlibato cortice atque ut sectura inferior ponatur semper et quod fuerit ab radice, adcumuleturque germinatio terra, 25 donec robur planta capiat.

§ 123: Th. H. II 1, 2. II 5, 6. 4. 5. II 1, 4. — § 124: Th. H. II 1, 4. Pallad. III 25, 28. 30 extr. (Plin. XV 57). Colum. V 9, 2. 3. Varro r. r. I 40, 4. Th. H. II 5, 5.

1. 2 cornelius d. 5 Tereus D coll. v. 6 et XV 94. heret E. heres d. haere// D¹. haeres D²v. Etereius H. Heterieus U 321. | eiusdem dv. eius de r. (an eius de libertis?) 6 haec terreiana E. haec Etereiana H. Heterieiana U 321. si Tereiana recte legatur, fortasse (illa ex dittogr. orto) legendum sit: copiosior haec, Tereiana melior. 11 talea v. tale ll. 12 vastiore dv. vastatiore r. | adigatur dv. adicatur r. 13 ipso dv. ipsa r. 15 longitudine dv. -nem r. 15. 16 crassitudine dv. nem r. 18 e taleis E. 22 ne v. om. ll. neue C. et D. 25 fuerit Müller emend. III 20. erit ll. v. erat U.

18. (29) Quae custodienda in olearum cura Cato 125
iudicaverit, ipsius verbis optime praecipiemus: Taleas
oleagineas, quas in scrobe saturus eris, tripeda-
neas facito, diligenterque tractato, ne liber labo-
5 ret, cum dolabis aut secabis. quas in seminario
saturus eris, pedales facito. eas sic inserito: lo-
cus bipalio subactus sit beneque gluttus. cum
taleam demittes, pede taleam opprimito. si parum
descendet, malleo aut mateola adigito, cavetoque,
10 ne librum scindas, cum adiges. palo prius locum
ne feceris, quo taleam demittas; ita melius vivet.
taleae ubi trimae sunt, tum denique *maturae* sunt,
ubi liber se vertet. si in scrobibus aut in sulcis 126
seres, ternas taleas ponito easque divaricato.
15 supra terram ne plus quattuor digitos transversos
emineant, vel oculos serito. — Diligenter eximere
oleam oportet et radices quam plurimas cum terra
ferre, ubi radices bene operueris, calcare bene,
ne quid noceat. si quis quaeret, quod tempus
20 oleae serendae sit, agro sicco per sementem, agro
laeto per ver. (30) <1> Olivetum diebus XV ante 127
aequinocmium vernum incipito putare. ex eo die
dies XL recte putabis. id hoc modo putato: qua
locus recte ferax erit, quae arida erunt et si quid

§§ 125. 126: Cato 45. — § 126 extr.: Cato 61, 2. — § 127:
Cato 44. 5, 8. 61, 1.

4 decidito *Cato*. 7 siet beneque terra tenera siet bene-
que gluttus siet *Cato*. | guttus E¹. 8 demittes f *Cato H.* -tis
Dv. dimittes E. -tis d. 9 descendet f *Cato S.* -dat rv. |
adigito d *Cato v.* adicito r. 10 adiges *Cato H.* adices ll.
11 demittas *Cato v.* -tat ll. | si ita seueris uti stet talea,
melius *Cato*. 12 taleae d *Cato H.* talea et rv. | maturae
Cato curae ll. v. | sint dv. 13 sese *Cato*. 14 seres Dd f *Cato H.*
seras Ev. 15 trauersos (transuersos v) emineant v e *Cat. D.*
trauerso semine aut ll. 16 oculo seruato P. 16. 17 eximere
semina et per tempus radices *Cato*. 17 an quam plurima?
cfr. § 86 et *Cato 28, 1.* 18 ubi d *Cato v.* obi r. 19 ne aqua
noceat *Cato*. | quaeret D *Cato*. -rat d E² v. -rit E¹. 20 siet *Cato*.
23 XLV *Cato*.

ventus interfregerit, inde ea omnia eximito. qua locus ferax non erit, id plus concidito aratoque bene enodatoque stirpisque leves facito. — Circum oleas autumnitate ablaqueato et stercus addito. — Qui oletum saepissime et altissime miscebit, is tenuissimas radices exarabit. *si male arabit*, radices susum abibunt, crassiores fient et eo in radices vires oleae abibunt.

- 128 <2> Quae genera olearum et in quo genere terrae iuberet seri quoque spectare oliveta, diximus in ratione olei. Mago in colle et siccis et argilla inter autumnum et brumam seri iussit, in crasso aut umido aut subriguo solo a messe ad brumam. quod praecepisse eum Africae intellegitur. Italia quidem nunc vere maxime serit. sed si et autumnno libeat, post aequinoctium XL diebus ad vergiliarum occasum IIII soli dies sunt, quibus seri noceat.
- 129 Africae peculiare, quod in oleastro eas inserit quadam aeternitate, cum senescant, proxima adoptione virga emissa atque ita alia arbore ex eadem iuvenescente iterumque et quotiens opus sit, ut aevis eadem oliveta constent. inseritur autem oleaster calamo et inoculatione.
- 130 <3> Olea, ubi quercus effossa est, male ponitur, quo-

§ 128: Mago ap. Colum. arb. 17, 1. (Plin. XVII 11). —
 § 129: Pallad. V 2, 2. 3. (Colum. V 9, 16). Th. C I 6, 10. —
 § 130: Colum. V 8, 7. arb. 17, 3. (Varro I 16, 6). Pallad. XI 8, 2. Colum. XI 2, 40. 41. V 9, 12. 15.

1 uentus *Cato v. uetus ll.* | inde *ll. H. om. codd. Cat. Verc.*
 in *v.* 2 artatoque *S cum Pontedera antiqu. p. 56.* 3 eno-
 dato *Cato.* 4 autumnno *v. a. H.* 5 oliuetum *dE v. a. D.* |
 me miscebit is tenuissi *om. codd. Cat.* 6. 7 si male arabit *S*
e Cat. om. ll. v. 7 fient *Cato v. fiunt ll.* 8 eo *om. T Cato.*
 9 et *TS.* ut *DE.* uel *dv.* 10 iuberet *S.* -re et *DE.* ui-
 uere et *dv.* | seri debeant *v. a. S.* 11 argilla *v. -la et E.*
-lam et r. 12 subriguo solo *P. -iguoso T. -icosu D. -icoso*
d. -igu E. -iguo v. a. S. 14 quidem *v. -dam ll.* | uero *Dd.* |
 serit *v. seri ll.* 14. 15 sed et si *d T.* 16 III *H coll. XVII*
11. XVIII 287. 288. XIII ll. v. 17 quidem in *v. a. S.* | olea-
 stro eas *Müller emend. III 20. -stro est ll. v. -stro S. -stros*
D. | inserere *v. a. S.* 18 consenescent *v. a. S.* | adoptione *v.*
-oni ll. H. 19 uiuescente *dTP.* 22 est *ego. sit ll. v.*

niam vermes, qui raucae vocantur, in radice quercus nascuntur et transeunt. non infumare taleas aut siccare prius, quam serantur, utilius conpertum. vetus olivetum ab aequinoctio verno intra vergiliarum exortum interradi
 5 alternis annis melius inventum, item muscum radi, circumfodi autem omnibus annis a solstitio II cubitorum scrobe pedali altitudine, stercoreari tertio anno.

<4> Mago idem amygdalas ab occasu arcturi ad bru- 131
 mam seri iubet, pira non eodem tempore omnia, quoniam
 10 neque floreant eodem, oblonga aut rotunda ab occasu vergiliarum ad brumam, reliqua genera media hieme ab occasu sagittae, subsolanum aut septentrionis spectantia, laurum ab occasu aquilae ad occasum sagittae. conexa enim de tempore serendi *inserendique* ratio est. vere et au- 132
 15 tumno id magna ex parte fieri decrevere. est et alia hora circa canis ortus, paucioribus nota, quoniam non omnibus locis pariter utilis intellegitur, sed haud omittenda nobis non tractus alicuius rationem, verum naturae totius indagantibus. in Cyrenaica regione sub etesiarum flatu 133
 20 conserunt, nec non et in Graecia, oleam maxime in Laconia. Coos insula et vites tunc serit, ceteri apud Graecos inoculare et inserere non dubitant, sed arbores non serunt. plurimumque in eo locorum natura pollet; namque in Aegypto omni serunt mense et ubicumque imbres
 25 aestivi sunt, ut in India et Aethiopia, necessario post haec autumno seruntur arbores. <5> ergo tria tempora ea- 134

§ 131: Colum. V 9, 13. Pallad. XI 8, 2. 3. (II 15, 6. III 25, 1).

— § 132: Th. C. III 2, 6. 3, 3. — § 133: Th. C. III 3, 4. 3. —

§ 134: Th. C. III 2, 6.

2 infumare dT Brot. cfr. § 143. XIX 73. intu- ll. inhu- v.

5 radi ego coll. Colum. et Pallad. radici DTE. circumdare radici d(?)v. 10 non aequae v. a. D. | eodem D. eadem ll. v. | dist. D. 13 laurum ad occasum D. 14 inserendique ratio Müller emend. III 21. quae (quae Dv) ratio ll. v. aequae ratio Verc. quaestio D. cfr. § 19. 140. 18 ratione E.

21 Coos J. cuius ll. Cos C. Co v. 23 eo locorum dv. oleo quorum E. oleo colarum D¹. ocularum D². 25 non sunt H. | at J. | dist. J. | post aestum coni. J. an postea h. e. vel post hos? 26 eadem del. P.

dem germinationis, ver et canis arcturique ortus. neque enim animalium tantum est ad coitus aviditas, sed multo maior est terrae ac satorum omnium libido, qua tempestive uti plurimum interest conceptus, peculiare utique in in-
 135 sitis, cum sit mutua cupiditas utrimque coeundi. qui ver 5
 probant, ab aequinoctio statim admittunt, praedicantes germina parturire, ideo faciles corticum esse complexus. qui praeferunt autumnum, ab arcturi ortu, quoniam statim radicem quandam capiant et ad ver parata veniant atque non protinus germinatio auferat vires. quaedam tamen 10
 statutum tempus anni habent ubique, ut cerasi et amygdalae circa brumam serendi vel inserendi. de pluribus locorum situs optime iudicabit. frigida enim et aquosa verno
 136 conseri oportet, sicca et calida autumnno. <6> communis quidem Italiae ratio tempora ad hunc modum distribuit: 15
 moro ab idibus Februariis in aequinoctium, piro autumnum, ita ut brumam xv ne minus diebus antecedant, malis aestivis et cotoneis, item sorbis, prunis, post mediam hie-
 mem in idus Februarias, siliquae Graecae et persicis ante brumam per autumnum, nucibus iuglandi et pineae et 20
 abellanae et Graecae atque castaneae a kal. Martiis ad idus easdem, salici et genistae circa Martias kal. hanc
 16, 74. 77 in siccis semine, illam in umidis virga seri diximus.
 137 19. <7> Est etiamnum nova inserendi ratio, ne quid sciens quidem praeteream, quod usquam invenerim, Colu- 25
 mellae excogitata, ut adfirmat ipse, quæ vel diversae in- sociabilesque arborum naturae copulentur, ut fici atque

§ 135: Th. C. III 3, 1. 2, 7. Varro I 39, 2. Colum. XI 2, 96. Pallad. II 15, 12. Th. C. III 3, 4. — § 136: Colum. V 10, 20. 17. (Varro I 25, 2). 19. 20. 14. arb. 25, 1. 24. 25, 1. 22, 3. 29, 1. — § 137: Colum. V 11, 13. arb. 26, 2.

3 maior est dv. -iore r. | terrae ac dv. ac terrae r. 5
 utrimque dv. -rique rS. cfr. VIII 163. 187. 13 iudicabit
 dv. -cavit r. 16 Mora Dv. a. G. | piro dG. pira rv. 21
 ad v. et ll. 22 salici Tv. -icis r. 23 illam dv. illa r.
 24 etiamnunc Ev. H. etiam G. 25 inuenerim dv. -rit r.
 26 adfirmet E. | qua v. quo DdT. que E. 26. 27 inso-
 ciabilisque DED. 27 fici dv. faci D. fagi E.

oleae. iuxta hanc seri ficum iubet non ampliore inter-
vallo, quam ut contingi large possit ramo oleae quam
maxime sequaci atque oboedituro, eumque omni interim
tempore edomari meditatione curvandi. postea fico adepta 138
5 vires, quod evenire trimae aut utique quinquenni, detrun-
cata superficie ipsum quoque deputatum et, ut dictum est, 115
adraso cacumine defigi in crure fici, custoditum vinculis,
ne curvatura fugiat. ita quodam propaginum insitorum-
que temperamento triennio communem inter duas matres
10 coalescere, quarto anno abscisum totum adoptantis esse,
nondum vulgata ratione aut mihi certe satis conperta.

(31) Cetero eadem illa de calidis frigidisque et umi- 139
dis aut siccis supra dicta ratio et scrobes fodere monstra- 135
vit. in aquosis enim neque amplos neque altos facere ex-
15 pediet, aliter in aestuoso et sicco, ut quam maxime accipiant
aquam contineantque. haec et veteres arbores colendi ra-
tio est. ferventibus enim locis adcumulant aestate radices
operiuntque, ne solis ardor exurat. aliubi ablaqueant per- 140
flatusque admittunt. iidem hieme cumulis a gelu vindi-
20 dicant. contra illi hieme aperiunt umoremque sitientibus
quaerunt. ubicumque circumfodiendi [arbores] ratio [in
circuitum] pedes in orbem ternos, neque id in pratis, quo-
niam amore solis umorisque in summa tellure oberrant.

§ 138: Colum. V 11, 14. 15. arb. 26, 3. IV 29, 13. (Varro I 40, 6). — § 139 extr.: (Colum. V 9, 13). — § 140: Colum. V 5, 6.

1 ampliorum E. 6 ipsum quoque *coni. S.* ipsumque *ll. G.*
7 cruce E v. a. C. | in crure — fugiat *transponi post cur-*
vandi voluit P. 8 *an* refugiat? 9 communem (*sc. ramum*)
ego. -une DED. -uni dv. -uniter (*del. inter*) *Huet ap. Brot.*
15 aestuoso T Bas. aestiuoso r v. D. 18 ablaqueant v.
alla- d. adlaqueant (-ntur E)r. 18. 19 perflatusque dv. -atum
usque r. -atuusque D. 19 idem DD. id est E. 21 arbo-
ris DD. *uncos posui, quia radices dicendum erat propter vv.*
in summa tellure oberrant; si radices ante ratio intercidisset,
arborum radices scribendum esset. 22 circuitum DTE. -itu
dv. *uncos posui cum Dal.; glossema est ad vv. in orbem.*
22. 23 quoniam DD. qm̄ d. quando Ev.

Et de arboribus quidem fructus gratia serendis inse-
 141 rendisque in universum sint dicta haec: 20. (32) restat
 earum ratio, quae propter alias seruntur ac vineas maxime,
 caeduo ligno.

Principatum in his optinent salices, quas serunt loco 5
 madido, tamen refosso pedes II et semipedem, talea ses-
 142 quipedali vel pertica, quae utilior, quo plenior. intervallo
 esse debent pedes .seni. trimae pedibus binis a terra pu-
 tatione coercentur, ut se in latitudinem fundant ac sine
 scalis tondeantur. salix enim fecundior, quo terrae pro- 10
 pior. has quoque omnibus annis confodi iubent mense
 143 Aprili. haec est viminalium cultura. perticalis et virga
 et talea seritur, fossura eadem. perticas ex ea caedi iustum
 est quarto fere anno. et hae autem senescentium locum
 propagine sarciunt praecisa post annum. salicis viminalis 15
 iugera singula sufficiunt XXV vineae iugeribus. eiusdem
 rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinato, talea
 sesquipedali, biduo siccata, palmipedi intervallo, terra super-
 iniecta II cubitorum crassitudine.

144 (33) Harundo etiamnum dilutiore quam hae solo gau- 20
 det. seritur bulbo radice, quod alii oculum vocant, do-
 drantali scrobe, intervallo II pedum et semipedis, refici-
 turque ex sese vetere harundineti exstirpato, quod utilius
 repertum quam castrare, sicut antea. namque inter se ra-

---

§ 141: Colum. IV 30, 3. 4. 5. — § 142: Colum. IV 30, 6.
 31, 2. — § 143: Colum. IV 30, 7. Atticus ap. Colum. IV 30, 2.
 — §§ 144. 145: Colum. IV 32, 1. 2. 4. 5. arb. 29, 1. Pallad.
 III 23, 1. Geop. V 53, 1. (Cato 6, 3). Geop. V 53, 5.

---

1. 2 serendis inserendisque Tv. -di inserendisque r. 2 sint
 D¹d^v. sunt r. 5 quas serunt Müller emend. III 22. qua-
 rum ll. quarum satio fit v. lac. indicavit D. 6 refosso v. -ssos ll.
 8 seni d Bas. semi r. 11 confodi D²d^v. -fidi D¹. -figi E.
 14 eae d v. a. S. | locum om. d v. a. S. 15 propagine D²d
 v. om. r. S. | sarciunt D²D. sarciunt locum d^v. praesarciunt
 D¹ES. praesarciunt locum f. Brot. resarciunt locum H. | prae-
 cisa ego. (cfr. § 211. Colum. IV 31, 3). pertica EJ. pertica
 ac D. pertica immersa ac d^v. | annum recisa d²(?)v. a. J.
 20 etiam n² n 21 radici E. 22 duum ll. v. 23 utere D¹E.

dices serpunt mutuoque discursu necantur. tempus con- 145
serendi, priusquam oculi harundinum intumescant, ante
kal. Martias. crescit ad brumam usque desinitque, cum
durescere incipit. hoc signum tempestivam habet caesu-
5 ram. et hanc autem, quotiens et vineam, fodiendam pu-
tant. seritur et traversa, non alte terra condita, erum-
puntque e singulis oculis totidem plantae. seritur et de- 146
plantata pedali sulco, binis obrutis gemmis, ut tertius
nodus terram attingat, prono cacumine, ne rores conci-
10 piat. caeditur decrescente luna. vineis anno siccata utilior
quam viridis.

(34) Castanea pedamentis omnibus praefertur facilitate 147
tractatus, perdurandi pervicacia; regerminatione caedua
vel salice laetior. quaerit solum facile nec tamen hare-
15 nosum, maximeque sabulum umidum aut carbunculum vel
tofi etiam farinam, quamlibet opaco septentrionalique et
prae frigido situ, vel etiam declivi. recusat eadem glaream,
rubricam, cretam omnemque terrae fecunditatem. seri nuce 148
diximus, sed nisi ex maximis non provenit, nec nisi qui- 59
20 nis acervatim satis. refringi solum debet sub ea ex No-
vembri mense in Februarium, quo solutae sponte cadunt
ex arbore atque subnascuntur. intervalla sint pedalia, un-
dique sulco dodrantali. ex hoc seminario transferuntur in
aliud bipedali intervallo post biennium. sunt et propagi- 149
25 nes, nulli quidem faciliores. nudata enim radice tota in
sulco prosternitur; tum ex cacumine supra terram relicto
renascitur et alia ab radice. sed tralata nescit hospitari

§ 146: Colum. arb. 29, 2. Geop. V 53, 2. — § 147: Pal-
lad. XII 15, 2. Colum. IV 33, 1. Pallad. XII 7, 19. Geop. X
63, 1. — §§ 148—151: Pallad. XII 7, 21. 17. Colum. IV 33, 2.
3. 4. 1. Geop. X 63, 3. Colum. IV 30, 2.

1 discursu dTv. decursu rD. 6 alte terra dC. altera
rVerc. 10 fumo siccata Schneider ad Colum. IV 32, 1 ex
Geop. V 53, 6. 17 glaream P e Palladio H. galleam DE.
galeam dT. Gallicam B. 19 nisi ex v. nifi et DE. ni fiet d.

20 refringi DdT. cfr. Colum. IV 33, 1. perfr- Ev. | sub
ea D. supra ll. v. 24 post D. plus ll. v. | biennio dv.
24. 25 an serunt et propagine . . . faciliore? sequentia Schnei-
der ad Colum. IV 33, 3 vitiata putavit.

pavetque novitatem biennio fere; postea prosilit. ideo
nucibus potius quam viveradicibus plantaria caedua im-
150 plentur. cultura non alia quam supra dictis, fodiendo
supputandisque per biennium sequens. de cetero ipsa se
colit umbra stolones supervacuos enecante. caeditur intra 5
septimum annum. sufficiunt pedamenta iugeri vicenis vi-
nearum iugeribus, quando etiam bifida ex stirpe fiunt,
durantque ultra alteram silvae suae caesuram.

151 Aesculus similiter provenit, caesura triennio serior,
minus morosa nasci in quacumque terra seritur vere balano, 10
sed non nisi aesculi, scrobe dodrantali, intervallis II pe-
dum. saritur leviter quater anno. hoc pedamentum minime
putrescit caesumque maxime fruticat.

Praeter haec, quae diximus, sunt caedua fraxinus, lau-
rus, persica, corulus, malus, sed tardius nascuntur terram- 15
que defixa vix tolerant, non modo umorem. sabucus contra
16, 189 firmissima ad palum taleis seritur, ut populus. nam de
supp. cupresso satis diximus.

152 21. (35) <1> Et praedictis velut armamentis vinea-
rum restat ipsarum natura praecipua tradenda cura. vi- 20
tium surculis et quarundam arborum, quibus fungosior
intus natura, geniculati scaporum nodi intersaepiunt me-
dullam. ferulae ipsae breves, et ad summa breviores arti-
153 culi utrimque sua internodia includunt. medulla, sive illa
vitalis anima est, ante se tendit longitudinem inplens, 25

§ 153: Colum. III 10, 2. IV 20, 2. — § 154: (ib. IV 16, 3).

1 novitatem D²d v. -tas tam r. | dist. Schneider l. l. 2
viveradicibus J. vivir- G. vice ra- ll. 3 fodiendis d v. a. S.
4 supplantandisque E. 5 stolones v. -one ll. 6 uice-
nis D²S. uicem sui r. unius uicenis v. 7 ex Schneider l. l.
ea ll. v. a. S. 9 biennio Colum. | serior C. senior ll. v. H. an
caesurae biennio senior? 12 saritur J cum Dal. seritur
ll. v. 13 caesumque H cum Dal. laes- ll. v. 14 quae dixi-
mus sunt caedua ego. sunt caedua quae diximus ll. v. 20
an praecipuaque vel ac praecipua? 23 fistulae coni. Dal.
probante Schneidero ad Colum. IV 29, 8. | summam d. | brevio-
ris D D. 23. 24 articuli d. -lis r v. 24 utrimque ego. utique
ll. v. | sua ego. si in D¹. dua E. duo d. his in D²D. his S.
duobus v. 25 inplens ego. inpellens ll. v.

quamdiu nodi pervia patent fistula. cum vero concreti
 ademere transitum, reperiussa erumpit ab ima sui parte
 iuxta priorem nodum alternis laterum semper inguinibus,
 ut dictum est in harundine ac ferula, quorum dexte-^{16, 163}
⁵ rum ab imo intellegitur articulo, laevum in proximo,^{13, 122}
 atque ita per vices. hoc vocatur in vite gemma, cum ibi
 caespitem fecit; ante vero quam faciat, in concavo oculus
 et in cacumine ipso germen. sic palmites, nepotes, uvae,
 folia, pampini gignuntur, mirumque firmiora esse in dex-
¹⁰ tera parte genita.

<2> Hos ergo in surculis nodos, cum seruntur, me-¹⁵⁴
 dios secare oportet ita, ne profluat medulla. et in fico
 quidem dodrantes, paxillis solo patefacto, seruntur sic,
 ut descendant quae proxima arbori fuerint, II oculi extra
¹⁵ terram emineant. oculi autem in arborum surculis pro-
 prie vocantur, unde germinantur. hac de causa et in ¹⁵⁵
 plantariis aliquando eodem anno ferunt, quo fuere latu-
 ri fructus in arbore, cum tempestive sati praegnates inchoa-
 tos conceptus aliubi pariunt. ita satas ficos tertio anno
²⁰ transferre facile. hoc pro senescendi celeritate adtributum
 huic arbori, ut citissime proveniat.

<3> Vitium numerosior satus est. primum omnium ¹⁵⁶
 nihil seritur ex his nisi inutile et deputatum in sarmenta.
 opputatur autem quidquid proximo tulit fructum. solebat
²⁵ capitulatus utrimque e duro surculus seri, eoque argu-
 mento malleolus vocatur etiamnunc. postea avelli cum sua
 calce coeptus est, ut in fico, neque est aliud vivacius.
 tertium genus adiectum etiamnum expeditius sine calce,

---

§ 155 extr.: Plin. XVI 118. Colum. arb. 3, 1. 3. — §§ 156
 —158: Iulius Atticus et Celsus ap. Colum. III 17, 3. III 6, 3.
 (17, 2. 19, 2). III 10, 5. 7 (15. 16. 17. 21). III 17. 3. (18, 2).
 10, 21. 19, 1. (arb. 3, 4). 19, 2. (15, 3. arb. 3, 3).

---

1 patent *U* 323. patet *ll. v. a. D.* 2 adimere *E.* 4. 5
 dexterum *v. -ro ll.* 7 facit *dTE v. a. G.* | oculos *D²E v. a. C.*
 11. 12 medio *D.* 13 paxillis *coni. J.* paxilli *D²v.* tax-
dTE. ta.x.illi D¹. 16 germinant *d v. -nent Brot.* 17 quo
D²D. aquos *D¹d* aquas *E.* quos *v. | fluere E.* 19 pariant
coni. S. 20 facile est *dT.*

quod sagittae vocantur, cum intorti panguntur, ædem cum
 recisi nec intorti, trigemmes. plures autem ex eodem sur-
 157 culo hoc modo fiunt. serere e pampinariis sterile est,
 nec nisi fecundo oportet. quae raros habet nodos, infe-
 cunda iudicatur; densitas gemmarum fertilitatis indicium 5
 est. quidam seri vetant nisi eos qui floruerint surculos.
 sagittas serere minus utile, quoniam in transferendo facile
 rumpitur quod intortum fuit. seruntur pedali, non bre-
 viiores, longitudine, quinque sexve nodorum. pauciores
 158 tribus gemmis in hac mensura esse non poterunt. inseri 10
 eodem die, quo deputentur, utilissimum; si multo postea
 114 necesse sit serere custoditos, uti praecepimus, caveri uti-
 que, ne extra terram positi sole inarescant, vento aut fri-
 gore hebetentur. qui diutius in sicco fuerint, priusquam
 serantur, in aqua pluribus diebus revirescant. 15
 159 <4> Solum apricum et quam amplissimum in semi-
 nario sive in vinea bidente pastinari debet, ternos pedes
 bipalio alto, marra reici quaternum pedum fermento, ita
 ut in pedes binos fossa procedat, fossum purgari et ex-
 tendi, ne crudum relinquatur, verum exigui mensura. male 20
 pastinatum deprendunt scamna inaequalia. metienda est
 160 et ea pars, quae interiacet, pulvini. surculi seruntur et
 in scrobe et in sulco longiore; super quam tenerrima in-
 geritur terra, sed in gracili solo frustra nisi substrato
 pinguiore corio. . . . . quam duas integri oportet et pro- 25

§§ 159—162: Colum. III 5, 3. (13, 8. IV 1, 3). 13, 9. 10.
 (II 4, 3. III 15, 5. Pallad. III 9, 14). Colum. arb. 3, 4. 5. 9,
 1. 2. 3. (Pallad. III 29, 1). Th. C. V 5, 1. (III 14, 6). Geop.
 IV 7.

1 iidem *G.* id enim *ll. v.* 3 e pampinariis sagittas ste-
 rile *v. a. G.* 4 fecunda *d. -das v. a. G. an* e fecunda (*sc.*
vite)? *cfr. Colum. III 10, 17.* 9 nodorum *D²v. donorum r.*
 12 custodito sicuti *d. | cauere dT.* 16 quam aptissimum
Schneider ad Colum. III 5, 3. 13, 8. an quam mollissimum?
cfr. Colum. III 13, 7. 18 ferramento *C.* 19 ut in *v. ut ll. S.*
 20 et exigui *v. a. G.* 23 longiore, super *v. -iore se su-*
per E. -iores aesuper D. -iores haec (hac T) super dT. -io-
res. desuper D. | quam ll. J. quos v. 24 substrato *dEv. -ata*
D(?)J. 25 pinguiore corio *D². -iores rv. -iore. corio D. | lacunam*

ximam attingi, terram eodem paxillo deprimi et spissari, interesse in plantario sesquipedes inter bina semina in latitudinem, in longitudinem semisses; ita satos malleolos XXIII mense recidere ad imum articulum, nisi ipsi par-
 5 catur. oculorum inde materia emicat, cum qua XXXVI mense viveradix transfertur.

<5> Est et luxuriosa ratio vites serendi, ut quattuor 161 malleoli vehementi vinculo colligentur ima parte [luxuriosa] atque ita vel per ossa bubuli cruris vel per colla fictilia
 10 traiecti obruantur binis eminentibus gemmis. uniscunt hoc modo recisisque palmitem emittunt. postea fistula fracta radix libere capit vires, uvaque fert omnium cor-
 15 pores suorum acinos. in alio genere invento novicio 162 finditur malleolus, medullaque erasa in se colligantur ipsi caules ita, ut gemmis parcatur omni modo. tum malleolus in terra fimo mixta seritur et, cum spargere caules coepit, deciditur foditurque saepius. talis uvae acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cum vi-
 20 vere semina ipsa perquam mirum sit medulla adempta. Nasci surculis etiam, quibus non sit articulatio, arbo- 163 res non omittendum videtur. namque buxi tenuissimis quinque senisve colligatis depacti proveniunt. quondam in observatione erat, ut defringerentur ex inputata buxo, aliter vivere non crediti. detraxere hoc experimenta.

25 <6> Seminarii curam sequitur vinearum ratio. quin- 164

§§ 164. 165: Colum. V 4, 1. 2. arb. 4, 1. Pallad. III 11. 14. (Colum. IV 12, 2). Colum. IV 17, 8. arb. 4, 2.

indicavi cum J, qui explevit gemmas non pauciores coll. § 204. nec minus v. | quam ll. v. gemmas D. 1 dist. D. | et eodem v. a. H. an autem? 2 semina in dv. semina r. 4 nisi deleri voluit J. an si vel sic, ut? 6 ut ue radix D¹. ut uera radix D². 8 ima D² D. in rv. | luxuriosae E. -ose d. uncos posui cum Salm. exerc. p. 413^b D. 9 prius vel om. E.

10 uniscunt D² D. unesc- D¹. umesc- rv. cfr. Colum. arb. 9, 2. 13 inuento ego. -tu ll. v. cfr. XXIII 41. 14 funditur E. | erasa dv. crassa r. 15 caules v. candaes ll.

15. 16 malleolo E v. a. G. 16 fimo G. fixo ll. v. 22 senisue v. senisque TE. semisque r. 24 haec E v. a. G. 25 cura E.

que generum hae: sparsis per terram palmitibus aut per
se vite subrecta vel cum *amminiculo* sine iugo aut peda-
165 tae simplici iugo aut conpluviatae quadriplici. quae peda-
tae ratio, eadem intellegitur eius quoque, in qua sine
amminiculo vitis per se stabit. id enim non fit nisi peda- 5
menti inopia. simplici iugo constat porrecto ordine quem
canterium appellant. melior ea vino, quoniam sibi ipsa
non obumbrat adsiduoque sole coquitur et adflatum magis
sentit, celerius rorem dimittit, pampinationi quoque et
occationi omnique operi facilior. super cetera deflorescit 10
166 utilius. iugum fit pertica aut harundine aut crine funi-
culove, ut in Hispania Brundisique. conpluviata copiosior
vino est, dicta a cavis aedium conpluviis. dividitur in
quaternas partes totidem iugis. huius serendi ratio dice-
tur, eadem valitura in omni genere, in hoc vero numero- 15
sior tantum. <7> *III* vero seritur modis: optime in pasti-
nato, proxime in sulco, novissime in scrobe.

167 De pastinatione dictum est; 22. sulco latitudo palae
159 satis est, scrobibus ternorum pedum in quamque partem.
altitudo in quocumque genere tripedalis, ideo nec vitis 20
minor transferri debet, exstatura etiamnum duabus gem-
168 mis. emolliri terram minutis in scrobe imo sulcis fimo-
que misceri necessarium. clivosa altiores scrobes poscunt,
praeterea pulvinatis a devexitate labris. qui ex his lon-
giores fient, ut vites binas accipiant e diverso, alvei voca- 25
buntur. esse vitis radicem in medio scrobe oportet, sed

---

§§ 166. 167: Colum. IV 17, 1. 19, 2. Varro r. r. I 8, 2.
Colum. arb. 4, 2. 3. V 4, 2. (Pallad. II 10, 1. 2). Colum. III
16, 1. 13, 2. IV 4, 2. — § 168: Pallad. III 9, 14. Colum. arb.
4, 4. 5. 3. 10, 4. III 13, 8. Pallad. II 13, 7. III 11.

---

2 amminiculo *v.* anniculo *ll.* 3. 4 pedatae ratio *J.* pe-
data erat (erit *ES*) *ll.* *S.* pedatae ratio erit *v.* pedatae erit
Strack. 4 intellegitur *E v. a. J.* 7 canterium *d v.* canthe-
r. | quoniam *DT S.* quō *E.* qm̄ *d.* quando *v.* 12 brundisio-
que *E v. a. H.* 16 tantum. *III* uero *ego cum S.* -tum uero *ll.*
tribus uero *P.* tantum. His uero tribus *v.* 21 etiamnunc *E.*
22 sulcis *v.* sulcisue *D²d.* salcisue *D¹.* sulcisque *E.* 25
alvei *D²G.* alei *D¹E.* alae *dTJ.* *cfr. Cato 43, 1. Colum. IV 4, 2.*

ipsam innixam solido in orientem aequinoctialem spectare,
 adminicula prima e calamo accipere; vineas limitari decu- 169
 mano XVIII pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum
 transitus, aliisque traversis limitibus denum pedum distin-
 5 gui per media iugera aut, si maior modus sit, totidem
 pedum cardine, quot decumano, limitari, semper vero quin-
 tanis semitari, hoc est ut quinto quoque palo singulae
 iugo paginae includantur; <8> solo spisso non nisi re-
 pastinato nec nisi viveradicem seri, tenero et soluto vel
 10 malleolum sulco vel scrobe. in colles sulcos agere tra- 170
 versos melius quam pastinare, ut defluvia transtris eorum
 contineantur; aquoso caelo vel sicco solo malleolos serere
 autumno, nisi si tractus ratio mutabit. siccus enim et
 calidus autumno poscet, umidus frigidusque etiam veris
 15 exitu. in arido solo viveradix quoque frustra seritur, male
 et in siccis malleolus, nisi post imbrem, at in riguis vel
 frondens vitis et usque ad solstitium recte, ut in Hispa-
 nia. quiescere ventos sationis die utilissimum. plerique
 austros optant, Cato abdicat.

20 <9> Interesse medio temperamento inter binas vites 171
 oportet pedes quinos, minimum autem laeto solo pedes
 quaternos, tenui plurimum octonos — Umbri et Marsi ad
 vicanos intermittunt arationis gratia in his, quae vocant
 porculeta —, pluvio et caliginoso tractu rariores poni,
 25 sicco densiores. subtilitas parsimoniae compendia invenit, 172
 cum vinea in pastinato seratur, obiter seminarium faciendi,

§§ 169. 170: (Colum. IV 20, 5. III 20, 4). Pallad. III 9, 11.
 9. 8. Colum. III 14, 3. 1. (Plin. XVII 135. Th. C. III 3, 4. 11.
 5). Colum. III 19, 3. Cato 40, 1. — §§ 172—174: Colum. III
 16, 1. 2. (III 3, 12). III 3, 9. 4, 2. (Varro I 31, 2. 3). V 5, 10.
 12. 13. IV 10, 2. 11, 2—4. 26, 1. 2. (Geop. XI 3, 4). IV 17, 2.

6 quot d*v.* quod *r.* 6. 7 quinquanis *E.* 7 seminari
G. | ut d*Bas.* in *rv.* 9 an soluto et malleolum? 11 tran-
 stris D²S. tales *E.* tilis D¹. tiles d*T.* palis *v.* 12 sicca *E.* |
 malleolos d*v.* -lus *r.* | serere *om.* d. 13 mutabit *D.* -auit *ll.*
G. -auerit *v.* cfr. § 135. 184. 14 poscit d. poscit seri *v. a. S.*
 18 uentos d*C.* ueritos *r.* 24 procul et a *E v. a. R*
 25 densiores congruit *v. a. S.*

ut et viveradix loco suo et malleolus, qui transferatur, inter vites et ordines seratur, quae ratio in iugero circiter $\overline{\text{xvi}}$ viveradicum donat. interest autem biennium fructus, quo tardius in sato provenit quam in tralato.

173 Viveradix posita in vinea post annum resecatur usque 5
ad terram, ut unus tantum emineat oculus, adminiculo iuxta adfixo et fimo addito. simili modo et secundo anno reciditur viresque concipit et intra se pascit suffecturas oneri. alias festinatione pariendi gracilis atque eiuncida, ni cohibeatur castigatione tali, in fetum exeat tota. nihil 10
avidius nascitur ac, nisi ad pariendum vires serventur, tota fit fetus.

174 <10> Pedamenta optuma, quae diximus, aut ridicae e
147^{sq.} robore oleaque, si non sint, pali e iunipero, cupresso, laburno, sabuco. reliquorum generum sudes omnibus annis 15
reciduntur. saluberrima in iugo harundo conexa fasciculis durat annis quinis. cum breviores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur.

175 <11> Tertius vineae annus palmitem velocem robustum- 20
que emittit et quem faciat aetas vitem. hic in iugum insilit. aliqui tum excaecant eum supina falce auferendo oculos, ut longius evocent, noxia iniuria. utilior enim consuetudo pariendi satiusque pampinos adiugatae deter-
176 gere usque quo placeat roborari eam. sunt qui vetant 25
tangi proximo anno, quam tralata sit, neque ante LX mensem falce curari, tunc autem ad III gemmas recidi.

---

§§ 175. 176: Colum. V 5, 13. IV 11, 1. (arb. 5, 6. IV 24, 4. 22, 4).

---

3 $\overline{\text{xvi}}$ E. | autem om. dT. 8 concipit et v. -pit d. -pit ut E. -pitur D. 9 eiundicia E¹. runcida D². 12 fit d v. fit r. 13 radice E v. a. B. | e coni. Dal. om. ll. v. a. H. 15 laburno B coll. XVI 76. alburno ll. v. an lauru? cfr. Colum. IV 26, 1. Geop. XI 3, 4. | genere d. 16 fasciculus E. 17 durant d. 22 aliqui S. atqui dT. aqui r. quidam v. 24 pariendi d v. -enti r. | adiudicatae E v. a. Bas. 26 tangi d v. tingi r. | quam d G. q. L. I. autem D. quo Ev. 27 cur-

alii et proximo quidem anno recidunt, sed ut ternos
 quaternosve singulis annis adiciant articulos, quarto demum
 perducant ad iugum. id utrimque fructu tardum, prae-
 terea retorridum et nodosum pumilionum incremento.
 5 optimum autem matrem esse firmam, postea fetum auda-
 cem. nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitiae
 errore; quidquid est tale, plagis nascitur, non e matre. 177
 totas habeat illa vires, dum roboratur, et annuos accipiet
 tota fetus, cum permissum fuerit nasci. nihil natura por-
 10 tionibus parit. quae excreverit satis firma, protinus in
 iugo collocari debet; si etiamnum infirmior erit, sub
 ipso iugo hospitari recisa. viribus, non aetate, decernitur. 178
 temerarium est ante crassitudinem pollicarem viti impe-
 rare. sequente anno palmites *educuntur* pro viribus matris
 15 singuli aut gemini. iidem et secuto, si coget infirmitas,
 nutriantur, tertioque demum II adiciantur. nec sunt plures
 quaternis umquam permittendi, breviterque non indulgen-
 dum et semper inhibenda fecunditas est. ea est natura,
 ut parere malit quam vivere. quidquid materiae adimitur,
 20 fructui accedit. illa semina mavult quam fructum gigni,
 quoniam fructus caduca res est. sic perniciose luxuriat,
 nec ampliat se, sed egerit.

<12> Dabit consilium et soli natura. in macro, etiamsi 179
 vires habebit, recisa intra iugum moretur, ut omnis fetura
 25 sub eo exeat. minimum id esse debet intervallum, ut

§ 177: (Colum. IV 10, 1, 2. 17, 5). IV 20, 5. — §§ 178—180:
 ib. IV 17, 5. 4 (24, 11. 14, 3). 21, 2. 1. 26, 4. V 6, 28 (IV 20, 3. 2).

2 adiciat E. -iunt d. 3 id ll. G. ideo v. *an* fit? | utrum-
 que G. utriusque v. | fructu U 324. -tum ll. v. 4 nodosum
 reddit G. | pumilionum d G. -orium D. -orum E. 8 accipiet
 ego. -pit ll. v. 9 missum D. 10 quae/// E. 11 sin
 d v. a. S. 14 sequenti d v. a. S. | educuntur ego. *cfr. Colum.*
IV 10, 2. 17, 4. 27, 4. salutentur ll. v. saluentur H. seruentur
Brot. attollentur S. alitentur J. 18 fecundita D. | est ea
 est D (*dist. ego*). et ea est d S. in ea est Ev. ea est Bas.
 19 malit dv. mallit r. | libere vivere Müller *emend. III 22.*
 20 semina mauult dv. semina uult r. se mauult D.
 22 egerit ll. v. *an* deperit? *cfr. § 11.* 24 moretur " -ritur ll.

attingat iugum speretque, non teneat, adeo non recumbat in eo nec delicate se spargat. ita temperetur hic modus, ut crescere etiamnum malit quam parere.

- 180 <13> Palmes duas tresve gemmas habere sub iugo debet, ex quibus materia nascatur, tunc per iugum mergi 5 alligarique, ut sustineatur iugo, non pendeat, vinculo mox adstrictius a tertia gemma alligari, quoniam et sic coer- cetur impetus materiae densioresque citra pampini exultant. cacumen religari vetant. natura haec est: deiecta pars aut praeligata fructum dat, plurimumque ipsa curvatura. 10 quod citra est, materiem emittit, offensante, credo, spiritu 152 et illa quam diximus medulla. quae ita emicuerit materia 181 fructum dabit anno sequente. sic duo genera palmitum: quod e duro exit materiamque in proximum annum pro- mittit, pampinarium vocatur aut, ubi supra cicatricem est, 15 fructuarium; alterum ex anniculo palmite semper fructua- rium. relinquitur sub iugo et qui vocatur custos — hic est novellus palmes, non longior tribus gemmis — proximo anno materiam daturus, si vitis luxuria se consumpserit, et alius iuxta eum, verrucae magnitudine, qui furunculus 20 appellatur, si forte custos fallat.
- 182 <14> Vitis, antequam septimum annum a surculo con- pleat, evocata ad fructum eiuncescit ac moritur. nec vete- rem placet palmitem in longum et ad quartum usque peda- mentum emitti, quod alii dracones, alii funiculos vocant, 25 ut faciant quae masculeta appellant. cum induruit vitis,

§ 181: Colum. V 6, 29 (IV 22, 4. arb. 10, 2). IV 21, 3. 24, 3. arb. 5, 1. IV 24, 5. 17 (22, 4). — § 182: Colum. IV 22, 2 (Plin. XVII 206).

1 speretque *G.* superetque (quae *E*) *ll. v.* | an ideo?
 2 ita *d v.* ista *r.* 3 etiam *D² v. a. Brot.* | malit *d T v.* mallet *r.*
 5 ex materiis quibus materia *d E v. a. Bas.* | mergi *ll. v.*
cfr. Colum. IV 26, 3. erigi D. 7 adstrictus *d v. a. S.*
 8 exultent *E.* 11 emittit *ego.* mittit *ll. v.* 15 aut ubi *v.*
cfr. § 197. aut uti D¹ d E J. aut si *D² D.* at ubi *C.* 16 semper-
 que *E v. a D.* 19 luxuriose *E.* 20 ferunculus *d E.*
 23 fluctum *E.* | euanescit *D² Bas.* 25 ut quod *D² D.* | funi-
 culos *D² D.* iunic- *r v.* 26 induruerit *d T.*

pessimum in vinea traducere. quinto anno et ipsi palmites 183
 intorquentur singulaeque singulis materiae emittuntur ac
 deinde proximis, prioresque amputantur. semper custodem
 relinqui melius, sed is proximus viti esse debet, nec
 5 longior quam dictum est, et, si luxuriaverint palmites, 181
 intorqueri, ut IV materias vel II, si uniuga erit vinea,
 emittat.

<15> Si per se vitis ordinabitur sine pedamento, 184
 quaecumque initio adminiculum desiderabit, dum stare
 10 condiscat et recta surgere, cetera a primordio eadem,
 dividi autem putatione pollices in aequali examine undi-
 que, ne praegravet fructus parte aliqua. obiter idem de-
 primens prohibebit in excelsum emicare. huic vineae
 trium pedum altitudo excelsior nutat, ceteris a quinto,
 15 dum ne excedat hominis longitudinem iustam. iis quoque, 185
 quae sparguntur in terra, breves ad limitandum caveas
 circumdant, scrobibus per ambitum factis, ne vagi pal-
 mites inter se pugnent occursantes, maiorque pars terra-
 rum ita supinam in tellure vindemiam metit, siquidem et
 20 in Africa et in Aegypto Syriaque ac tota Asia et multis
 locis Europae hic mos praevalet. ibi ergo iuxta terram 186
 conprimi debet vitis, eodem modo et tempore nutrita
 radice, quo in iugata vinea, ut semper pollices tantum
 relinquantur, fertili solo cum tribus gemmis, graciliore
 25 binis, praestatque multos esse quam longos. quae de na-
 tura soli diximus, tanto potentiora sentientur, quanto pro-
 prior fuerit uva terrae.

§ 183: Colum. arb. 10, 2 (IV 24, 11). — § 184: Colum. V
 5, 7. 8 (IV 24, 9). — § 186: Colum. V 5, 18 (arb. 10, 3).

2 e singulis v.a.S. 3 deinde e d²E v.a.D. 6 uniun-
 gerit erit E. 9 desiderabit dv. -rauit r. 10 a primordio
 dG. ad primordio D. -ium ES. 10—12 dist. Müller emend.
 III 24. 11 pollices DG. -cis rv. 12 praegauet D¹. pre-
 cauet E. 13 emitare D¹. emittere E. 16 breues G. breui
 ll. -uis v. | limitandum J. imita- Dd¹E. nita- d². innite- v. |
 cannas H coll. Pall. III 11, 14. 19 tellurem DES. | metit v.
 metuit D¹dE. mittit D²D. 24 nonne ter -inis P
 e Colum. arb. 10, 3. quinis ll. v.a.S. an f .?

187 <16> Genera separari ac singulis conseri tractus utilissimum — mixtura enim generum etiam in vino, non modo in musto, discors — aut, si misceantur, non alia quam pariter maturescentia iungi necessarium. iuga altiora, quo laetior ager et quo planior, item roscido, nebuloso 5 minusque ventoso conveniunt, contra humiliora gracili et arido et aestuoso ventisque exposito. iuga ad pedamentum quam artissimo nodo vinciri oportet, vitem levi contineri. quae genera vitium et in quali solo caeloque essent conserenda, cum enumeraremus naturas earum et vinorum, 10 14,20
sqq. docuimus.

188 <17> De reliquo cultu vehementer ambigitur. plerique aestate tota post singulos rores confodi iubent vineam, alii vetant gemmantem; decuti enim oculos tractuque intransantium deteri, et ob id arcendum procul omne quidem 15 pecus, sed maxime lanatum, quoniam facillime auferat gemmas. inimicos et pubescente uva rastros, satisque esse vineam ter anno confodi, ab aequinoctio verno ad vergiliarum exortum et canis ortu et nigrescente acino. quidam 189 ita determinant: veterem semel a vindemia ante brumam, 20 cum alii ablaqueare et stercorare satis putent, iterum ab idibus Aprilibus, antequam concipiat, hoc est in VI idus Maias; dein prius quam florere incipiat et cum defloruerit et variante se uva. peritiores adfirmant, si iusto saepius

§ 187: Colum. III 20, 4. arb. 3, 2. III 21, 1. 6. 5. 11. 19, 2. 3. IV 16, 4. 13, 2. — § 188: (Colum. arb. 12. 2). IV 27, 1. Verg. Geo. II 371. Iulius Graecinus ap. Colum. IV 28, 2. — §§ 189—192: Colum. arb. 5, 3. 4. 10, 5. (IV 8, 1. Pallad. IX 5, 1). arb. 12, 1. 11, 2. IV 28, 1. Pallad. VI 2, 2. — Colum. IV 23, 1. 29, 4. 5. (24, 2). 23, 2. 3. IV 9, 1. 24, 7. arb. 10, 1. 3. (5, 2. IV 24, 15. 21. Pallad. III 12, 6. 6, 4). Colum. IV 9, 2. 1. 24, 16.

1 tractus U 325. cfr. Colum. III 21, 1. -tum (= -tuus) DE. -tibus d v. a. D. 7 arido aestuoso d v. a. S. | ventis d T. 8 leui d v. leue r. an leni? 11 docuimus DT f D. notauimus rv. 14 tactuque v. a. G. 18 confodi D² d v. confido D². -fidi E. 19 ortu G. ortum ll. H. exortum v. 21 putent v. -tant ll. Brot. 22 aprilibus D² D. -lis d E v. -los D¹. | concipit d E. ante D² d v. uaria ante r.

fodiatur, in tantum tenerescere acinos, ut rumpantur. quae fodiantur, ante ferventes horas diei fodiendas convenit, sicuti lutum neque arare neque fodere, fossione pulverem excitatum contra soles nebulasque prodesse.

5 <18> Pampinatio verna in confesso est ab idibus Maiis, 190 intra dies x, utique antequam florere incipiat, et eam infra iugum debere fieri. de sequente variant sententiae. cum defloruerit, aliqui pampinandum putant, alii sub ipsa maturitate. sed de his Catonis praecepta decernent. 17, 197
10 namque et putationum tradenda ratio est.

<19> Protinus hanc a vindemia, ubi caeli tepor in- 191 dulget, adoriuntur. sed et in hoc fieri numquam debet ratione naturae ante exortum aquilae, ut in siderum causis docebimus proximo volumine, immo vero favonio, quo- 18, 283
15 niam anceps culpa sit praeproperae festinationis. si saucias recenti medicina mordeat quaedam hiemis ruminatio, certum est gemmas earum frigore hebetari plagasque findi et caeli vitio exuri oculos lacrima destillante. nam gelu
20 fragiles fieri quis nescit? operarum ista computatio est in 192 latifundis, non legitima naturae festinatio. quo maturius putantur aptis diebus, eo plus materiae fundunt; quo serius, eo fructum uberiores. quare macras prius conveniet putare, validas novissime, plagam omnem obliquam fieri, ut facile decidant imbres, et ad terram verti quam
25 levissima cicatrice acie falcis exacuta plagaque conlevata, recidi autem semper inter ii gemmas, ne sit vulnus oculis in recisa parte. nigram esse eam existimant et, donec 193 ad sincera veniatur, recidendam, quoniam e vitioso materia utilis non exeat. si macra vitis idoneos palmites non

§ 193: Colum. IV 24, 5.

3 fossionem E. 6 eam v. ea ll. 12 et in hoc Müller
emend. III 24. in hoc ll. hoc v. 15 an est? 19 nesciat
d v.a.S. | operariorum dT. 20 latis fundis d. 21 mate-
riam d. 22, 23 conveniat dE¹H. -nit v. 25 exacuta P.
exacuta ll. v.a.D. | conlevata P. convelata ll. v.a.H. 26 vul-
neratus oculus coni. Dal. 27 eam ll. v. laesam coni. Dal.
cfr. § 226. an eam noxium?

habeat, ad terram recidi eam novosque elici utilissimum,
 in pampinatione non hos detrahare pampinos, qui cum
 uva sint; id enim et uvas supplantat praeterquam in no-
 vella vinea. inutiles iudicantur in latere nati, non ab
 oculo, quippe etiam uva, quae nascatur e duro, rigescente, 5
 194 ut nisi ferro detrahi non possit. pedamentum quidam
 inter II vites utilius putant statui, et facilius ablaqueantur
 ita, meliusque est uniugae vineae, si tamen et ipsi iugo
 sint vires nec flatu infesta regio. in quadripertita quam
 proximum oneri adminiculum esse debet, ne tamen in- 10
 pedimentum sentiat ablaqueatio, cubito abesse non amplius,
 ablaqueari autem prius quam putari iubent.
 195 <20> Cato de omni cultura vitium ita praecipit: Quam
 altissimam vineam facito alligatoque recte, dum
 ne nimium constringas. hoc modo eam curato: 15
 capita vitium *per sementim ablaqueato. vineam*
putatam circumfodito, arare incipito, ultro citro-
que sulcos perpetuos ducito. vites teneras quam
primum propagato, sic occato: veteres quam
minimum castrato; potius, si opus erit, deicito 20
biennioque post praecidito. vitem novellam re-
 196 *secari tum erit tempus, ubi valebit. si vinea ab*
vite calvata erit, sulcos interponito ibique vivam
radicem serito. umbram a sulcis removeto, cre-
broque fodito. in vinea vetere serito ocinum, si 25
macra erit — quod granum capit ni serito —, et
 197 *circum capita addito stercus, paleas, vinaceas,*
aliquid horumce. ubi vinea frondere coeperit,

§ 194: Colum. (IV 24, 18). IV 16, 3. 17, 7. 16, 2. (arb. 5, 3). —
 §§ 195—197: Cato 33, 1. 2. 3. 4.

2 hos dv. his r. eos de his fS. 3 enim et DdT. et-
 enim EG. enim v. 5 nascitur dT. 9 flatu Bas. -tui ll. v.
 10 oneri dv. -rari r. 12 iubentur T. 16 per — vineam
 P e Cat. om. ll. v.a.S. 17 putata dE v.a.S. 18. 19 quam
 proximum d. 19 sic occato S e Cat. cato ll. om. v.
 23 calua Cato. 23. 24 uiueradicem Cato. 24 ab sulcis
 Cato. 26 capiat Cato. | ni serito D. ne ser- d Cato v. inser- r.
 28 horum, quo rectius valeat S e Cat.

pampinato. vineas novellas alligato crebro, ne
 caulis praefringatur, et quae iam in perticam
 ibit, eius pampinos teneros alligato leviter por-
 rigitoque, uti recte stent. ubi uva varia fieri
 5 coeperit, vites subligato .... <21> Vitis insitio 198
 una est per ver, altera cum uva floret; ea optima
 est. — Vineam veterem si in alium locum trans-
 ferre voles, dumtaxat bracchium crassam licebit.
 primum deputato; binas gemmas ne amplius re-
 10 linquito. ex radicibus bene exfodito et cave, ne
 radices saucies. ita uti fuerit, ponito in scrobe
 aut in sulco operitoque et bene occulcato, eodem-
 que modo vineam statuito, alligato flexatoque,
 uti fuerit, crebroque fodito. — Ocinum, quod in
 15 vinea seri iubet, antiqui appellabant pabulum umbrae
 patiens, quod celerrime proveniat.

23. <22> Sequitur arbusti ratio mirum in modum 199
 damnata Sasernae patri filioque, celebrata Scrofae, ve-
 tustissimis post Catonem peritissimisque, ac ne a Scrofa
 20 quidem nisi Italiae concessa, cum tam longo iudicetur
 aevo. nobilia vina non nisi in arbustis gigni et in his
 quoque laudatiora summis sicut uberiora imis. adeo ex-
 celsitate proficitur. hac ratione et arbores eliguntur. 200

§ 198: Cato 41, 1. 49, 1. 2. — § 199: Colum. V 6, 24. (Pallad.
 III 13, 1). — §§ 200—203: (Colum. V 6, 4. arb. 16, 1). V 6, 5.
 arb. 16, 3. V 7, 1. 6, 15. 7, 2. (6, 10). V 6, 17. (arb. 16, 2. V 6, 11).
 Pallad. III 10, 5. Colum. V 6, 18. arb. 16, 3. (V 6, 19. 21).

2 caules praefringantur *Cato*. 3. 4 corrigitoque *Cato*.

4 uti *S e Cat.* ubi *DEH.* ¹ u d. ut *Brot.* quae ubi *v.* | spectent
Cato. | uaria *v e Cat.* uallaria *ll.* 5 subligato, pampinato
 uuasque expellito, circum capita sarito *Cato. lac. ind. J.*
 6 altera est cum *Cato*. 10 exfodito, usque radices persequito
 et caueto ne *Cato.* | ne d*T. om. rv.* 11 ne saucies *Ev.*

13 flexatoque d*fH.* flox- *DE².* flosx- *E¹.* laxatoque *v.*
 16 proueniet *Dd.* 18 Sasernae *ego.* sasserne *T.* -na *Dd.* a
 Serna *E.* a Sarsenna *v.* Sarsennae *G.* | patri *TG.* patre *rv.* |
 celebrata d*v.* -ato *r.* | scrofae *D²v.* scropae *D¹.* sropae *E.*
 scrobe d. 19 peritissimisque d*v.* -mis *r.* | ac ne a *v.* aenea
DE. eneas d. 23 eliguntur *v.* religuntur *D.* -gantur *rH.*

prima omnium ulmus, excepta propter nimiam frondem
 Atinia. dein populus nigra, eadem de causa, minus densa
 folio. non spernunt plerique et fraxinum ficumque, etiam
 oleam, si non sit umbrosa ramis. harum satus cul-
 12, 22^{sq}q. tusque abunde tractatus est. ante XXXVI mensem attingi 5
 15, 1^{sq}q. falce vetantur. alterna servantur bracchia, alternis pu-
 16, 62^{sq}q. tantur annis, sexto anno maritantur. Transpadana Italia
 201 praeter supra dictas cornu, opulo, tilia, acere, orno, car-
 pino, quercu arbustat agros, Venetia salice propter uligi-
 nem soli. et ulmus detruncata media in tria ramorum 10
 scamna digeritur, nulla fere XX pedum altiore arbore.
 tabulata earum ab octavo pede altitudinis dilatantur in col-
 libus siccisque agris, a duodecimo in campestribus et umi-
 202 dis. meridianum solem spectare palmae debent, rami a
 proiectu digitorum modo subrigi, tonsili in his tenuium 15
 quoque virgultorum barba, ne obumbrent. intervallum
 iustum arborum, si aretur solum, quadragenii pedes in
 terga frontemque, in latera viceni; si non aretur, hoc in
 omnes partes. singulis denas saepe adnutriunt vites, dam-
 203 nato agricola minus ternis. maritare nisi validas inimi- 20
 cum, enecante veloci vitium incremento. serere tripedaneo
 scrobe necessarium distantes inter sese arboremque sin-
 gulis pedibus. nihil ibi malleoli atque pastinationis, nulla
 fodiendi inpendia, utpote cum arbusti ratio hac peculiari
 dote praestet, quod ab eodem solo ferri fruges et vitibus 25
 prodest, superque quod vindicans se altitudo non, ut in
 vinea, ad arcendas animalium iniurias pariete vel saepe
 vel fossarum utique inpendio muniri se cogit.
 204 <23> In arbusto e praedictis sola viveradicum ratio,

§§ 204. 205: Colum. V 6, 18. (Cato 133, 4. Pallad. III 10,

8 opulo *P coll. Colum.* populo *ll. v. a. S.* | acer *D.* | orno
Bas. ornu *dE.* cornu *D.* corno *v.* 10 in tria *D.* (in trium
U 326). intra *ll.* inter *v.* in *G.* | morum *DE.* 11 xv *P.* |
 pedibus *coni. Dal.* 15 tonsili *D²v.* consilii *r.* 16 inter-
 uallum *v.* -allo *ll.* 21 ueloci *D²dv.* uel loci *r.* 23 mal-
 leolis *v.* | pastinationis *ego.* -oni *ll. v.* 24 haec *DD.* 25
 quod in eodem *v.* | ferri *ego.* feri *ll. v.* 28 cogit *DT S.* -get
E. -gat *dv.* 29 e *dE Bas.* et *Dv.* ex *D.* | praedicta *v.*

item propaginum, et haec gemina, ut diximus: qualorum 97
 ex ipso tabulato maxime probata, quoniam a pecore tutis-
 sima est, altera deflexa vite vel palmite iuxta suam arbo-
 rem aut circa proximam caelibem. quod supra terram est
 5 e matre, radi iubetur, ne fruticet. in terra non pauciores
 IV gemmae obruuntur ad radicem capiendam, extra in
 capite binae relincuntur. vitis in arbusto IV pedes longo 206
 constat [omnis] sulco, tres lato, alto duos cum semipede.
 post annum propago inciditur ad medullam, ut paulatim
 10 radicibus suis adsuescat; caulis a capite ad duas gemmas
 reciditur; tertio totus mergus absciditur repetiturque altius
 in terram, ne ex reciso frondeat. tolli viveradix a vinde-
 mia protinus debet.

<24> Nuper repertum draconem serere iuxta arborem; 206
 15 ita appellamus palmitem emeritum pluribusque induratum
 annis. hunc praecisum quam maxima amplitudine, tribus
 partibus longitudinis deraso cortice, quatenus obruatur —
 unde et rasilem vocant —, deprimere sulco, reliqua parte
 ad arborem erecta, ocissimum in vite. si gracilis sit vitis
 20 aut terra, usitatum est quam proxime solum decidi, donec
 firmetur radix, sicuti neque roscidam seri neque a sep-
 tentrionis flatu. vites aquilonem spectare debent ipsae,
 palmites autem earum meridiem.

<25> Non est festinandum ad putationem novellae, 207
 25 sed primo in circulos materies colligenda, nec nisi vali-
 dae putatio admovenda, seriore anno fere ad fructum ar-
 busta vite quam iugata. sunt qui omnino putari vetent,

6. 7). (Colum. V 6, 30. 37. IV 15, 2). arb. 7, 3. 2. arb. 16, 3.
 IV 15, 3. — § 206 extr.: Colum. V 6, 19. — § 207: Celsus ap.
 Colum. V 6, 22. 23.

2 ex ego. et D T E S. in d(?)v. 2. 3 tutissimum D. 4
 circa d E Verc. citra D T f. cura v. 5 ne D d v. nec E. 7
 longo ego. in longo ll. v. 8 uncos ego posui. omnis d E D.
 om̄is D¹. om̄s D². omni v. fortasse omissum erat sulco et mar-
 gini adscriptum oms. sulco. | alto, lato coni. H. e Colum.
 11 reponiturque v. a. D. 17 observatur D f. 19 an in uite
 est? 22 ipse D¹. ipsi D². 25 primo d v. -mos r. | mata
 riae D. -ria d. 27 uetent D D. -tant r v. (cfr. § 17)

priusquam arborem longitudine aequaverit. prima falce VI
pedes a terra recidatur, flagello infra relicto et nasci coacto
incurvatione materiae. III ei gemmae, non amplius, depu-
208 tato supersint. ex his omissi palmites proximo anno imis
digerantur scamnis ac per singulos annos ad superiora 5
scandant, relicto semper duramento in singulis tabulatis
et emissario uno, qui subeat usque quo placuerit. de
cetero putatione omnia flagella, quae proxime tulerint, re-
cidantur, nova circumcisis undique capreolis spargantur in
tabulatis. vernacula putatio deiectis per ramos vitium cri- 10
nibus circumvestit arborem crinesque ipsos uvis, Gallica
in traduces porrigitur, Aemiliae viae in ridicas Atiniarum
ambitu, frondem earum fugiens.

209 <26> Est quorundam inperitia sub ramo vitem vin-
culo suspendendi, suffocante iniuria. contineri debet vi- 15
mine, non artari; quin immo etiam quibus salices super-
sunt, molliore hoc vinculo facere malunt, herbaque Siculi,
quam vocant ampelodesmon, Graecia vero universa iunco,
cypero, ulva. liberata quoque vinculo per aliquot dies
vagari et incondita spargi atque in terra, quam per totum 20
210 annum spectaverit, recumbere; namque *ut* veterina a iugo
et canes a cursu volutatio iuvat, ita tum et vitium por-
rigi lumbos. arbor quoque ipsa gaudet adsiduo levata
onere, similis respiranti, nihilque est in opere naturae,
quod non exemplo dierum noctiumque aliquas vices feria- 25
rum velit. ob id protinus a vindemia putari et lassas
etiamnum fructu edito inprobatur. putatae rursus alligen-
tur alio loco, namque orbitas vinculi sentiunt vexatione
non dubia.

---

§§ 208—210: Colum. V 6, 23. 26. 27. (IV 29, 10).

---

3 incurvationem DE. 5 digerantur D²D. (*cfr.* Colum. V
6, 23. 36. 7, 3. *arb.* 16, 4). uig- D¹E. ing- dTfH. infer- v.
8 omnia *ego e Colum.* omni ll. v. | tulerunt EH. 10 per an-
nos E¹. 11 ipsos dv. -so r. 19 *an* uinculo uolt?
21 *ut v. om. ll.* 22 iuuat ita tum dv. uiuacitatum r. 23
leuato d. 27 etiamnum dv. setiannum E. setiam///// D¹.
etiam D².

Traduces Gallicae culturae bini utrimque *e* lateribus, si 211
par quadrageno distet spatio, quaterni, si viceno, inter
se obvii miscentur alliganturque una conciliati, virgulto-
rum comitatu obiter rigorati, qua deficient, aut, si brevi-
5 tas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam
arborem unco. traducem bimum praecidere solebant —
onerat enim vetustate —; melius donare tempus, ut ra-
silem faciant, si largiatur crassitudo. alias utile toros fu-
turi draconis pasci.

10 <27> Unum etiamnum genus est medium inter hoc et 212
propaginem, totas supplantandi in terram vites cuneisque
findendi et in sulcos plures simul ex una propagandi, gra-
cilitate singularum firmata circumligatis hastilibus nec re-
cisis, qui a lateribus excurrant, pampinis. Novariensis agri-
15 cola, traducum turba non contentus nec copia ramorum,
inpositis etiamnum patibulis palmites circumvolvitur; itaque
praeter soli vitia cultura quoque torva fiunt vina. alia 213
culpa iuxta urbem Aricinis, quae alternis putantur annis,
non quia id viti conducatur, sed quia vilitate redditum inpen-
20 dia exuperent. medium temperamentum in Carsulano se-
cuntur cariosasque tantum vitis partes incipientesque in-
arescere deputando, ceteris ad uvam relictis. detracto
onere supervacuo pro nutrimento omni est raritas volneris;
sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam.
25 <28> Arbusta arari quam altissime desiderant, tametsi 214

§ 211: Colum. V 7, 2. (IV 16, 4). V 6, 30. (cfr. IV 6, 4.
7, 3). — § 214: (Colum. IV 9, 2. 1).

1 gallicae ll. v. -ica e *D* cum *S.* -ca *C.* | culturae ego. -ra
ll. v. | utrimque e ego. -imque ll. v. an utriusque e? 2 par
ego. pars ll. v. pes *G.* utraque pars *D* cum *U* 327. | quater-
nis (om. si) *E.* | dist. ego. 7 oneratis v. a. *D.* | dist. *U* 327.

7. 8 ut rasilem *U* 327. ut (in *D*) transilem ll. v. 8 si v.
ni ll. *Brot.* 10 etiam *D*². 12. 13 gracilitate dv. -tes *r.*

17 propter *D*². | curua *E*¹. 18 Aricinis *Sab.* cfr. *XIV* 12.
narracinis ll. uara- v. Tarracinis vel Marrucinis coni. *H.*

20 Carseolano *C.* sed cfr. *III* 113. 21 cariosas *U* 328. |
incipientes v. a. *H.* 22 dist. ego. 23 omni dv. -nis *r.*

25 tametsi *Brot.* cum *P.* tanta etsi ll. etsi tantum v. tamen,
etsi *S.* etsi *U* 329.

frumenti ratio non exigit. pampinari ea non est moris; et hoc compendium operae. deputantur cum vite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint supervacui et absumant alimenta. plagas ad septentriones aut ad meridiem spectare vetuimus; melius, si neque in occasus solis. 5 diu dolent talia quoque ulcera et difficile sanescunt algendo *nimis* aestuandove. non eadem *ut* in vite libertas, quoniam certa latera, sed facilius abscondere et detorquere, quo velis, plagas. in arborum tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat umor. 10

215 (36) Viti adminicula addenda, quae scandat adprehensa, si maiora sint. 24. vitium generosarum pergulas quinquatribus putandas et, quarum servare uvas libeat, decrescente luna tradunt; quae vero interlunio sint putatae, nullis animalium obnoxias esse. alia ratione plena luna 15 noctu tondendas, cum sit ea in leone, scorpione, sagittario, tauro, atque in totum serendas plena *aut* crescente utique censent. sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera vinearum.

216 (37) <1> Et abunde satu cultuque arborum tractato, 20 quoniam de palmis et cytiso in peregrinis arboribus ad-
13, 26 et fatim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura
130 ^{sq.} est magno opere pertinens ad omnia ea. infestantur namque et arbores morbis. quid enim genitum caret his malis? et silvestrium quidem perniciosos negant esse vexa- 25
rique tantum grandine in germinatione aut flore, aduri

---

§ 215 med.: Colum. arb. 15. — §§ 216. 218. 219: Th. H. IV 14, 1. (C. V 8, 3). — H. IV 14, 2. C. V 9, 1. 7. 11, 3.

---

3 interlucata d B. interloc- *rv*. 6 quoque *ll. v. an* talia-
que? | senescunt E. 7 *nimis B. minus ll. v. | ut ego. om. ll. v. |*
in uite quae in arbustis libertas *v. a. D.* 8 certa *v. creta*
ll. | sed DES. est d C. non est T. et v. 9 supino ore *coni.*
J. 11 adprehensa *v. -(-prae- D) sas ll.* 12 pergulas *D d v.*
per singulas E. 12. 13 quinque (quique D) tribus DE. 14 si
sint E. 17 serendas *v. -dasque ll. | aut v. ut ll.* 18 uti-
que *v. utque D. utque d E.* 18 *an* duodeni? *cfr. Colum. III*
3, 8. Geop. II 46. 21 et DS. ac *rv*. 23 est Brot. sit *ll.*
25 *an* set?

quoque fervore aut flatu frigidiore, praepostero die, nam
suo frigora etiam prosunt, ut diximus. quid ergo? non 217
et vites algore intereunt? hoc quidem est, quo deprehen- 10
datur soli vitium, quoniam non evenit nisi in frigido.
5 itaque per hiemes caeli rigorem probamus, non soli. nec
infirmis arbores gelu periclitantur, sed maximae, vexa-
tisque ita cacumina prima inarescunt, quoniam praestri-
ctus non potuit eo pervenire umor.

⟨2⟩ Arborum quidam communes morbi, quidam pri- 218
vati generum. communis vermiculatio et sideratio ac dolor
membrorum, unde partium debilitas, societate nominum
quoque cum hominis miseriis. trunca dicimus certe cor-
pora et oculos germinum exustos ac multa simili sorte.
itaque laborant et fame et cruditate, quae fiunt umoris 219
15 quantitate, aliqua vero et obesitate, ut omnia, quae resi-
nam ferunt, nimia pinguitudine in taedam mutantur et,
cum radices quoque pinguescere coepere, intereunt, ut
animalia nimio adipe, aliquando et pestilentia per genera,
sicut inter homines nunc servitia, nunc plebes urbana
20 vel rustica.

⟨3⟩ Vermiculantur magis minusve quaedam, omnes 220
tamen fere, idque aves cavi corticis sono experiuntur. iam
quidem et hoc in luxuria esse coepit, praegrandesque ro-
borum delicatiore sunt in cibo — cosses vocant — atque
25 etiam farina saginati hi quoque altilis fiunt. maxime au- 221
tem arborum hoc sentiunt piri, mali, fici, minus quae
amarae sunt et odoratae. eorum, qui in ficis existunt,
alii nascuntur ex ipsis, alios parit qui vocatur cerastes,

---

§§ 220. 221: Th. H. IV 14, 2. 5. C. V 9, 4. 10, 5. Pallad.
II 15, 3. IV 10, 20.

---

1 frigidiore *B.* fragiliore *ll. v.* | nam *ego.* quam *ll. v.* quo-
niam *G.* quamquam *S.* 2 frigore *E*². 4 soli *dv.* oli *r.*
6 gelu *dv.* gulae *D.* gelis *E.* 7 praestri-ctus *fv* (gelu
add. v. a. S.). -ctas *ll.* 10 et *D*²*D.* est *rv.* 11 debilitas
DG. debita *r.* adhibita *v.* 12 miseriis *dv.* -ris *rD.* 15
aliqua *ego.* -quae *ll. v.* 18 aliquando *D*²*C.* quanto *r.*
quando *v.* 22 cani *E.* 24 delicatiore sunt *Bas.* -res ut
(uti *E**v*) *ll.* 25 an hi delendum? 28 alios *dv.* alius *r.*

omnes tamen in cerasten figurantur sonumque edunt par-
voli stridoris. et sorbus arbor infestatur vermiculis rufis
ac pilosis atque ita emoritur; mespila quoque in senecta
obnoxia ei morbo est.

222 <4> Sideratio tota e caelo constat. quapropter et grando 5
in his causis intellegi debet et carbunculatio et quod prui-
narum iniuria evenit. haec enim verno tepore invitatis et
erumpere audentibus satis mollibus insidens adurit lacte-
scentes germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant.
pruinæ perniciosior natura, quoniam lapsa persidit gelat- 10
que ac ne aura quidem ulla depellitur, quia non fit nisi
inmoto aëre et sereno. proprium tamen siderationis est
sub ortu canis siccitatum vapor, cum insita ac novellae
arbores moriuntur, praecipue ficus et vitis.

223 Olea praeter vermiculationem, quam aequae ac ficus 15
sentit, clavum etiam patitur, sive fungum placet dici vel
patellam. haec est solis exustio. nocere tradit Cato et
muscum rubrum. nocet plerumque vitibus atque oleis et
nimia fertilitas. scabies communis omnium est. inpetigo
et, quae adgnasci solent, cocleae peculiaria ficorum vitia, 20
nec ubique. sunt enim quaedam aegritudines et locorum.

224 <5> Verum ut homini nervorum cruciatus, sic et ar-
bori, ac duobus aequae modis. aut enim in pedes, hoc est
radices, inrumpit vis morbi, aut in articulos, hoc est
cacuminum digitos, qui longissime a toto corpore exeunt. 25
nigrescunt ergo, et sunt apud Graecos sua nomina. utri-
que vitio. undique primo dolor, mox et macies earum
partium fragilis, postremo tabes morsque, non intrante suco

§ 222: (Colum. III 2, 4). — §§ 223—225: Th. (C. V 9, 1).
H. IV 14, 2. 3. Cato 6, 2. Th. H. IV 14, 3. 4. 5. C. V 9, 12.

4 obnixa d. | ei v. ein DGd. in E. 7 tepore G. tem-
pore U. v. 10 persidit D³D. -det rv. 13 siccitatum D²v.
-atium S. sittacum G. sit citatium r. | insitae dv. a. S. 20
agnasci DG. agnoscere E. 22 ut E²v. at DGE¹. ad d. 24
erumpit dv. a. H. 26 nigrescunt coni. Dal. e Theophr. in-
arescunt (-cent E) U. v. 27 an utrobique? fortasse huc
transponenda sint nigrescunt ergo et [utrobique primo e. q. s].
28 morbusque E v. a. H.

aut non perveniente, maximeque id fici sentiunt. capri-
 ficus omnibus immunis est, quae adhuc diximus. scabies
 gignitur roribus lentis post vergilias; nam si largiores fuere,
 perfundunt arborem, non scalpunt scabie, et grossi ca-
 5 dunt; sive imbres nimii fuere, alio modo ficus laborat,
 radicibus madidis.

<6> Vitibus praeter vermiculationem et siderationem 226
 morbus peculiaris articulatio tribus de causis: una vi tem-
 pestatum germinibus ablatis, altera, ut notavit Theophra-
 10 stus, in supinum excisis, tertia culturae imperitia laesis.
 omnes enim earum iniuriae in articulis sentiuntur. side-
 rationis genus est et his deflorescentibus roratio, aut cum
 acini, priusquam crescant, decocuntur in callum. aegro-
 tant et cum alsere, laesis uredine attonsarum oculis. et
 15 calore hoc evenit intempestivo, quoniam omnia modo con-
 stant certoque temperamento. fiunt et culpa colentium 227
 vitia, cum praestringuntur, ut dictum est, aut circumfos- 209
 sor iniurioso ictu verberavit vel etiam subarator inpru-
 dens luxavit radices corpusve desquamavit. est et quae-
 20 dam contusio falcis hebetioris. quibus omnibus causis
 difficilius tolerant frigora aut aestus, quoniam in ulcus
 penetrat iniuria omnis a foris. infirmissima vero malus,
 maximeque quae dulcis est. quibusdam debilitas sterilita- 228
 tem, non necem, adfert, ut si quis pino cacumen auferat
 25 vel palmae. sterilescunt enim nec moriuntur. aegrotant

§§ 226—230: Th. H. IV 14, 6. (C. V 9, 13). 14, 7. 8. 9.
 (C. V 10, 3). 14, 10. (C. V 10, 1).

3 largiores *Se coni. Dal.* rariores *ll. v. an non rariores?*
 4 perfundunt *v. -duntne ll. J. an perfundunt benigne?* | et
 grossi *H. eteros si (siue d¹) ll. caeterum si v. an at grossi?*
 5 siue *ll. v. si uel H. an sin et vel si uero?* | malo *P.* 8 ui *v.*
 uti *ll.* 8. 9 tempestium *E¹.* 10 recisis *dT.* 11 omnis
DGED. | enim *om. ES.* 12 et his *DGD.* in his *dEv.* uuis
CFWMüller p. 25. 12. 13 cum acini *d v. conacini r.*
 16. 17 colentium uitia *ego. uitium (-tia G) colentia ll. uinito-*
rum (uites H. uitia J) colentium v. 17 est *om. DGED.* 21
 ulcis *DG.* 23 maximeque quae *dE¹ v. -me quaeque (quaque*
D¹)D. -meque quaeque (quaque G)E²G. -me quaequae D.
 25 non *E¹T.*

aliquando et poma ipsa per se sine arbore, si necessariis temporibus imbres aut tepores vel adflatus defuere aut contra abundavere. decidunt enim aut deteriora fiunt. pessimum est inter omnia, cum deflorescentem vitem et oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus. 5

229 <7> Sunt ex eadem causa nascentes et urucæ, dirum animal, eroduntque frondem; aliae florem quoque, olivarum, ut in Mileto, ac depastam arborem turpi facie relinquunt. nascitur hoc malum tepore umido et lento. fit aliud ex eodem, si sol acrior insecutus inussit ipsum vitium ideoque mutavit. est etiamnum peculiare olivis et vitibus — araneum vocant —, cum veluti telae involvunt 230 fructum et absumunt. adurunt et flatus quidam eas maxime, sed et alios fructus. nam vermiculationem et poma ipsa per se quibusdam [annis] sentiunt, mala, pira, mespila, punica. in oliva ancipiti eventu, quando sub cute innati fructum adimunt, augent, si in ipso nucleo fuere erodentes eum. gigni illos prohibent pluviae, quae fiunt post arcturum. eadem si austrinae fuere, generant druppis quoque, quae maturescentes tum sunt praecipue caducae. 20 231 id riguis magis evenit, etiam si non cecidere, fastidiendis. sunt et culicum genera aliquis molesta, ut glandibus, fico; qui videntur ex umore nasci, tum dulci subdito corticibus. et aegrotatio quidem fere in his est.

232 <8> Quaedam temporum causae aut locorum non proprie dicantur morbi, quoniam protinus necant, sicut tabes 25

---

§§ 231—234: Th. H. IV 14, 10. 11. (C. V 12, 4). 14, 12. 13. (C. V 12, 10). IV 15, 1. 16, 5. (C. V 15, 6). (C. II 18, 3).

---

2 tepores v. temporis ll. | defluere D¹GE. 6 urucæ E. erucae d v. a. S. | dirum DGd v. dicitur E. 7. 8 quoque olivinarum U 330 coll. Theophr. olivinarum quoque ll. v. 9 tempore dE v. a. G. 13 adsumunt D¹GE. | adurunt v. et adu- ll. 15 uncos ego posui coll. Theophr. 16 sub cute innati (nati H) ego. cfr. § 29. XXII 163. subeunti nati ll. subeunt nati v. 17 fuere D¹v. facere r. 18 eum v. cum ll. 19 arcturume eodem E. | druppis S. droppis ll. drupis v. 22 aliquibus d v. a. S. | molesta d v. mode- r. 23 tunc d v. a. S. ad gustum U 331. | dulci d v. -cis r.

cum invasit arborem aut uredo vel flatus alicuius regionis proprius, ut est in Apulia atabulus, in Euboea Olympias. hic enim si flavit circa brumam, frigore exurit arefaciens, ut nullis postea solibus recreari possint. hoc genere con-
 5 valles et adposita fluminibus laborant, praecipueque vitis, olea, ficus. quod cum evenit, detegitur statim in germi- 233 natione, in oliva tardius. sed in omnibus signum est revivescendi, si folia amisere. alioqui quas putes praevaluisse moriuntur. nonnumquam inarescunt folia eademque
 10 revivescunt. alia in terris septentrionalibus, ut Ponto, Thracia, frigore aut gelu laborant, si post brumam continuavere XL diebus. et ibi autem et in reliquis partibus, si protinus editis fructibus gelatio magna consecuta est, etiam paucis diebus necat.

15 <9> Quae iniuria hominum constant, secundum . . . ha- 234 bent causas. pix, oleum, adeps inimica praecipue novellis. cortice in orbem detracto necantur, excepto subere, quod sic etiam iuvatur; crassescens enim praestringit et strangulat. nec andrachle offenditur, si non simul incidatur et
 20 corpus. alioqui et cerasus et tilia et vitis corticem mittunt, sed non vitalem nec proximum corpori, verum eum, qui subnascente alio expellitur. quarundam natura rimo- 235 sus cortex, ut platanis. tiliae renascitur paulo minus quam totus. ergo his, quarum cicatricem trahit, medentur luto
 25 fimoque, et aliquando prosunt, si non vehementior frigorum aut calorum vis secuta est. quaedam tardius ita mo-

1 inuaserit dT v. a. G. 3 flauerit dT v. a. G. | ita arefaciens U 331 e Theophr. 4 nullus DG. 6 eum DG. | evenit CFW Müller p. 18. uenit ll. H. euenerit v. 8 si D²v. om. r. 10 aliae d v. a. D. | in terris H. inter ll. in v.
 11 Thracia U 332 e Theophr. fragia DE. frygia G. phrygia dv. 12 et ibi G. tibi D¹GE. ibi rv. 13 gelatio dv. uelatiu DG. -tium E. 15 constant D²v. -at r. | lac. ego indicavi. secundum DG. secum dum E¹. secum dTE²S. secundas v. alias H. secundum vim D. secandi CFW Müller p. 18. (an potius secundum causas ita se habent?). 17 orbe GdE v. a. C. 19 andrachle S. -cle DGd. -chne v. adracle E. -chne B.
 20. 21 an amittunt? 25 fimoque (quae D²)D²dv. fitoque (quae D¹)D¹G. fiditoque E. 26 calorum uis dv. -ru iis D¹G. -ruus E. -ris uis D²D. cfr. XVIII 175. XX 158.

riuntur, ut robora et quercus. refert et tempus anni.
 abieti enim et pino si quis detraxerit sole taurum vel
 geminos transeunte, cum germinant, statim moriuntur; ean-
 236 dem iniuriam hieme passae diutius tolerant. similiter ilex
 et robur quercusque. si angusta decorticatio fuit, nihil 5
 234 nocetur supra dictis; infirmioribus quidem et in solo gra-
 cili vel ab una tantum parte detractus interemit. similem
 et decacuminatio rationem habet piceae, cedri, cupressi —
 haec enim detracto cacumine aut ignibus adusto inter-
 237 eunt —, similem et depastio animalium. oleam quidem 10
 etiam, si lambat capra, sterilescere auctor est Varro,
 8, 204
 15, 34 ut diximus. quaedam hac iniuria moriuntur, aliqua de-
 teriora tantum fiunt, ut amygdalae — ex dulcibus enim
 transfigurantur in amaras —, aliqua vero etiam utiliora,
 238 ut apud Chios pirus, quam phocida appellant. nam de- 15
 13, 36
 17, 201 truncatio diximus quibus prodesset. intereunt pleraque
 et fissa stirpe, exceptis vite, malo, fico, punicis, quaedam
 vel ab ulcere tantum. pinus hanc iniuriam spernit et
 omnia, quae resinam gignunt. radicibus amputatis mori
 minime mirum est; pleraeque etiam non omnibus, sed 20
 maximis aut, quae sunt inter illas vitales, abscisis mo-
 riuntur..

239 <10> Necant invicem inter sese umbra vel densitate
 atque alimenti rapina. necat et hedera vinciens — nec vi-

§§ 235—240: Th. H. IV 15, 2. 3. 2. 3. 4. 16, 1. (C V 17, 3. 6).
 Varro r. r. I 2, 19. Th. C. V 17, 5. II 15, 1. 2. (Pallad. II 15, 9).
 Th. H. IV 16, 1. 5. C. V 15, 4. H. IV 16, 6. (Plin. XVI 243.
 XIX 87. XX 84). Th. C. II 18, 4. (Geop. XII 17, 18). Verg. Geo.
 II 299. Th. H. IV 15, 1.

1 quercus DGd. 5 quercusque U 333. -quae DGE.
 et quercus. Quae (Quod v. a. H.) dv. 6 nocet ut D²D. no-
 cet v. a. G. 6. 7 gracilius D². 9 haec GdE. cfr. § 5. XVI
 195. hae Dv. 11 capras DG. 12 haec DG. 15 phocida
 dv. phochida r. 17 exceptis vite malo dv. exrectis vitem
 alio (ex alio E) r. | punicis D²D. -ces r. -ca v. 18 pinus
 Bodaeus (cfr. Schneider ad Theophr. h. pl. IV 16, 1). ficus ll.
 v. a. D. 20 etiam ego. tamen ll. v. 21 abscissis DGd
 v. a. S. 23 necant DdG. necat rv.

scum prodest — et cytissus, necatur eo, quod halimon vocant Graeci. quorundam natura non necat quidem, sed laedit odorum aut suci mixtura, ut raphanus et laurus vitem. olfactatrix enim intellegitur et tingui odore mirum in modum, ideo, cum iuxta sit, averti et recedere saporemque inimicum fugere. hinc sumpsit Androcydes medicinam 240 contra ebrietates, raphanum manducari praecipiens. odit et caulem et olus omne, odit et corylum, ni procul absint, tristis atque aegra. nitrum quidem et alumen, marina aqua calida et fabae putamina vel ervi ultima venena sunt.

25. (38) Inter vitia arborum est et prodigiis locus. 241 invenimus ficos sub foliis natas, vitem et malum punicam stirpe fructum tulisse, non palmite aut ramis, vitem uvas sine foliis, oleas quoque amisisse folia bacis haerentibus. 15 sunt et miracula fortuita. nam et oliva in totum ambusta revixit et in Boeotia derosae locustis fici regerminavere. mutantur arbores et colore fiuntque ex nigris candidae, 242 non semper prodigio, sed eae maxime, quae ex semine nascuntur. et populus alba in nigram transit. quidam et 20 sorbum, si in calidiora loca venerit, sterilescere putant. prodigio autem fiunt ex dulcibus acerba poma aut dulcia ex acerbis, e caprifico fici aut contra, gravi ostento, cum in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida

---

§ 241: Th. H. II 3, 3. — § 242: Th. H. II 2, 4. 3, 2. C. V 7, 2. H. II 2, 10. 3, 1. 2.

---

1 *dist. ego. an potius et cytissus necat, necatur? cfr. Theophr.* | necatur *H.* nec aureo (auro *C*) *ll. v.* 3 odorum *D.* *cfr. Theophr.* -rem *ll.* -re *v.* 4 extingui *dT.* tangi *v. a. Brot.* 7 raphanum (rhapa- *DG*) *ll. v.* -nus ut *H.* -nus *D.* | manducari *ego.* mandatur *DGEH.* mandi *d v.* 13 ficos *J coll. Theophr.* †† eos *G.* enim eos *r.* enim *v.* | sub *ll. J.* sine *v.* | punicam *dG.* -cum *r.* 14 palmitem *DG.* 16 sunt et *v.* sunt *ll. S.* | combusta *dT.* 17 et in *dEv.* etiai *D¹G.* etiam in *D².* | fici *D²S.* ficisi *D¹E.* ficusi *G.* cytisi *dT.* ficus *v.* fetus *U 335 coll. Theophr.* | iterum germinauere *v. a. S.* 18 colores *DG.* 19 prodigio sed eae *dD.* -osae deae (de ea *D²* eae *E*) *r.* -osae et *v.* -ose eae *H.* 22 acerba *d v.* -rua *r.*

uva et fico in nigras aut, ut Laudiceae Xerxis adventu,
 243 platano in oleam mutata. qualibus ostentis Aristandri
 apud Graecos volumen scatet, ne *in* infinitum abeamus,
 apud nos vero C. Epidii commentarii, in quibus arbores
 locutae quoque reperiuntur. subsedit in Cumano arbor 5
 gravi ostento paulo ante Pompei Magni bella civilia paucis
 ramis eminentibus; inventum Sibyllinis libris internicio-
 nem hominum fore, tantoque eam maiorem, quanto propius
 244 ab urbe [postea] facta esset. sunt prodigia et cum alie-
 nis locis enascuntur, ut in capitibus statuarum vel aris, 10
 et cum in arboribus ipsis alienae. ficus in lauro nata est
 Cyzici ante obsidionem. simili modo Trallibus palma in
 basi Caesaris dictatoris circa bella civilia eius. nec non
 et Romae in Capitolio in ara Iovis bello Persei enata
 palma victoriam triumphosque portendit. hac tempestati- 15
 bus prostrata eodem loco ficus enata est M. Messalae
 C. Cassii censorum lustro, a quo tempore pudicitiam sub-
 245 versam Piso gravis auctor prodidit. super omnia, quae
 umquam audita sunt, erit prodigium in nostro aevo Nero-
 nis principis ruina factum in agro Marrucino, Vetti Mar- 20
 celli e primis equestris ordinis oliveto universo viam publi-
 cam transgresso arvisque inde e contrario in locum oli-
 veti profectis.

246 26. (39) Nunc expositis arborum morbis consenta-
 neum est dicere et remedia. ex his quaedam sunt com- 25
 munia omnium, quaedam propria quarundam. communia

§ 244: Valer. Max. I 6, 12 extr. — § 246: Th. H. II 7, 1.

1 Laudiceae T. *cfr.* VIII 190. XII 133. *Usener ann. philol.* 1865 p. 228. -datiae D¹G. laodiceae dv. -ciae D²D. leoditiae E. 2 mutata dv. -atam r. 3 in v. om. ll. 4 C. Epidii dv. cepidi D¹G.E. lepidi D². | commentarii dv. comentariis (comm- D)r. 8 tantoque eam dv. tamquam E. tantoque rD. | propius dv. proprius r. 9 *uncos ego posui*. postea facta ll. v. posita factum J. hostia litatum D. *an* ostenta (vel portenta) facta essent? 12 palmae D. -me G. 14 ara iouis D² (coni. H) D. capita (-te v) bis rv. capite Iouis Brot. cum *est*. Dal. 17 pudicitia E. 17. 18 subuersam dv. -sa E. n r. 20 uecti E.S. Vectii v.

ablaqueatio, adcumulatio, adflari radices aut cooperiri, rigus dato potu vel ablato, fimum suco defectis, putatio levandis onere, item suco emisso quaedam veluti detractio sanguinis, circumrasio corticis, vitium extenuatio et domitura palmitum, gemmarum, si frigus retorridas hirtasque fecerit, repumicatio et quaedam politura. arborum his aliae 247 magis, aliae minus gaudent, veluti cupressus et aquas aspernatur et fimum et circumfossuram amputationemque et omnia remedia odit, quin etiam necatur riguis, vitis et 10 punicae praecipue aluntur. ficus arbor ipsa riguis alitur, pomum vero eius marcescit. amygdalae, si colantur fessione, florem amittunt. nec insitas circumfodere oportet, 248 priusquam validae ferre coeperint poma. plurimae autem amputari sibi volunt onerosa ac supervacua, sicut nos 15 ungues et capillum. reciduntur veteres totae ac rursus a stolone aliquo resurgunt, sed non omnes nec nisi quarum naturam pati diximus. 16, 123. 130. 173. 241

(40) Rigua aestivis vaporibus utilia, hieme inimica, 249 autumno varie et e natura soli, quippe cum vindemiator 20 Hispaniarum stagnante solo uvas demetat. cetero maiore in parte orbis etiam pluvias autumnii aquas derivare convenit. circa canis ortum rigua maxime prosunt ac ne tum quidem nimia, quoniam inebriatis radicibus nocent. et aetas modum temperat, novellae enim minus sitiunt.

§§ 247. 248: Th. H. II 7, 1. (C. V 15, 3. III 11, 4). C. III 18 2. (Pallad. II 15, 9). Th. H. II 7, 2 — § 249: Colum. II 8, 3. XI 2, 82. Th. C. V 15, 3.

1. 2. rigus *J coll. § 250. -uas ll. (om. d¹). -ua D. -uis v.*
 2 fimi *v. a. J. | defectis ego. ref- ll. v. | putatione v. a. J.*
 3 levandis *ego. levatis ll. v.* 4. 5 domitura *d v. -inatura E. -inarum r.* 5 palmitum *om. DGE.* 6 gemmarum *E. om. DGE.* 7 gemmas *v. a. H.* 7 aquas *D¹. cfr. XVI 76. aqua D²G. aquam r v.* 11 marcescit *Bas. -acet DGE. marescit d. inar- v.* 15 ac *d v. om. r.* 16 aliquae *d.* 19 varie *TD. -iae DGE. -ia Ev.* vindemitor *DGE.* 20 ceterum *v. a. G.* 21 aut omnia aquas *d. aut omnia qua (omni aqua v) E v. a. G. | derivare D²D. cfr. Colum. erinare T Brot. -ari G. erienare d. eriaenare D¹G. seria vere E. seri et arari v. a. G.*

desiderant autem maxime rigari quae adsuevere, contra siccis locis genita non expetunt umorem nisi necessarium.

250 (41) Asperiora vina rigari utique cupiunt in Sulmonense Italiae agro, pago Fabiano, ubi et arva rigant. mirumque, herbae aqua illa necantur, fruges aluntur, et rigus pro sarculo est. in eodem agro bruma — tanto magis, si nives iaceant geletve —, ne frigus vites adurat, circumfundunt riguis, quod ibi tepidare vocant, memorabili natura in amne solis, eodem aestate vix tolerandi rigoris. 10

251 27. (42) Carbunculi ac robiginum remedia demonstra-
18, 279 bimus volumine proximo, interim est et scariphatio
sq. quaedam in remediis, cum macie corticis ex aegritudine adstringente se iustoque plus vitalia arborum conprimente exacutam falcis aciem utraque manu inprimentes perpetuis 15 incisuris diducunt ac veluti cutem laxant. salutare id fuisse argumento sunt dilatatae cicatrices et internato corpore 252 expletae, (43) magnaue ex parte similis hominum medicina et arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa. amygdalae ex amaris dulces fiunt, si circumfosso 20 stipite et ab ima parte circumforato defluens pituita abstergeatur. et ulmis detrahitur sucus inutilis, supra terram foratis usque ad medullam, in senecta aut cum ali- 253 mento nimio abundare sentiuntur. idem et ficorum turgido

§ 250 extr.: Ovid. Trist. IV 10, 3. — § 252: (Pallad. III 25, 4). Th. H. II 7, 7 (C. II 14, 1). Geop. X 59. Pallad. II 15, 11. Colum. V 6, 17. — § 253: Th. H. II 7, 6. (Pallad. III 10, 3). Colum. V 10, 17. Pallad. II 15, 3.

5. 6 riguis v. a. G. frigus D³. 7 si nives D³v. sinuessa r. | iaceant D³dG. taceant (-cent E¹)r. scateant v. 8 uocant v. nocem DGd. uoce E. 9 solis eodem aestate J. solis edem aestate d. soli sede maiestate r. solo sed idem aestate G. 11 carbunculi dv. -lum r. 11. 12 demonstra- bimus D³dv. -animus r. 12 scariphatio S. -acio DG. -ifica- tio G. chariphacio E. castratio dT ind. libri. 13 macie dv. acie r. 15 exacutam U 335. exactam ll. v. cfr. § 192. 265. | utramque D¹GE. 16 diducunt P. ded- ll. v. 18 expletae dv. -eto r. | dist. U 335. 23 senecta v. -tam ll. 24 idem D²

cortice incisuris in oblicum levibus emittitur. ita fit, ne decidant fructus. pomiferis, quae germinant nec ferunt fructum, fissa radice inditur lapis fertilesque fiunt, hoc idem in amygdalis e robore cuneo adacto, in piris sorbis-
 5 que e taeda ac cinere et terra cooperto. etiam radices 254 circumcidisse prodest vitium luxuriantium ficorumque et circumcisis cinerem addidisse. fici serotinae fiunt, si primae grossi, cum fabae magnitudinem excessere, detrahantur. subnascuntur enim quae serius maturescunt. eae-
 10 dem, cum frondere incipiunt, si cacumina rami cuiusque detrahantur, firmiores fertilioresque fiunt, nam caprificatio maturat.

(44) In ea culices nasci e grossis manifestum, quo- 255 niam, cum evolavere, non inveniuntur intus grana, quae in eos versa apparet. exeundi tanta est aviditas, ut plerique aut pede relicto aut pinnae parte erumpant. est et aliud genus culicum, quos vocant centrinas, fucis apium similes ignavia malitiaque cum pernicie verorum et utilium; interemunt enim illos atque ipsi commoriuntur. 256
 20 vexant et tineae semina ficorum, contra quas remedium in eodem scrobe defodere taleam lentisci inversa parte, quae fuerit a cacumine. uberrimas autem ficus rubrica amurca diluta et cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit. caprificorum laudantur maxime nigrae et in petro-
 25 sis, quoniam frumenta plurima habeant. caprificatio ipsa post imbrem.

(45) In primis autem cavendum, ne ex remediis vitia 257

§ 254: Colum. V 10, 10. Pallad. IV 10, 31. 30. — §§ 255. 256: Th. H. II 8, 2. 3. Colum. V 10, 9. 10. arb. 20, 3. Pallad. IV 10, 29.

3 scissa dT. 5 et terra dv. e terra r. 7. 8 primae grossi dv. prima (-ae D¹) aegrossi r. 8 excesserint d. 9. 10. eadem dv. eadem r. 10 cum v. cfr. Colum. om. ll. 13 manifestum est dv. a. S. 19 commoriuntur fS. mor- ll. v. an inmoriuntur? ἐναποθνῆσκειν Theophr. 20 quas dv. quos r. 21 eodem dG. eadem rv. | taleam P e Colum. ita- liam ll. -licam v. a. H. 22 rubrica DdB. lub- rv. 23 frondere incipientium v. -de (-dere d) recipientiv-

fiant, quod evenit nimia aut intempestiva medicina. inter-
lucatio arboribus prodest, sed omnium annorum trucidatio
inutilissima. vitis tantum tonsuram annuam quaerit, alter-
nam vero myrtus, punicae, oleae, quia celeriter fruticescunt.
ceterae rarius tondeantur, nulla autumnis, ac ne radantur 5
quidem nisi vere. putatione plaga ad vitalia . . . sunt omnia,
quaecumque non supervacua.

258 (46) Similis fimi ratio. gaudent eo, sed cavendum, ne
in fervore solis admoveatur, ne immaturum, ne validius
quam opus sit. urit vineas suillum nisi quinquennio inter- 10
posito, praeterquam si riguis diluatur, et e coriariorum
sordibus nisi admixta aqua, item largius. iustum existi-
mant in denos pedes quadratos III modios. id quidem
soli natura decernit.

259 (47) Columbino ac suillo plagis quoque arborum me- 15
dentur. si mala punica acida nascentur, ablaqueatis radi-
cibus fimum suillum addi iubent. eo anno vinolenta, proximo
dulcia futura. alii urina hominis aqua mixta riganda cen-
sent quater anno, singulis amphoris, aut cacumina spargi
vino lasere diluto; si findantur in arbore, pediculum in- 20
torqueri; ficis utique amurcam adfundi, ceteris arboribus
aegris faecem vini, aut lupinum circum radices earum seri.

260 aqua quoque lupini decocti circumfusa pomis prodest.
fici, cum Volcanalibus tonuit, cadunt. remedium est, ut
ante stipula hordeacea areae stringantur. cerasos praeco- 25

---

§ 257: (Colum. IV 10, 3. arb. 10, 1. 2. Pallad. XII 4, 1. 2).
— § 258: (Th. C. III 9, 3. 5). — §§ 259. 260: Colum. V 10, 15.
16. 10. II 10, 1. Pallad. IV 10, 3. 4. 30. XI 12, 1. III 25, 5. IX
2. III 25, 16. VII 5, 1. VIII 3, 1.

---

5 tondeantur ego. cfr. Colum. -entur ll. v. | radantur D² D.
radiantur (-icantur d)r. raduntur v. 6 putatio ne D. | pla-
gae ad v. plaga sit D. | lac. ego indicavi. intercidiisse videntur
fiat, cavendum; vitalia. 8 fimi ratio G. firmatio ll. sterco-
ratio v. 9 immaturus dT v. a. G. immaturum E. 12 lar-
gius. iustum v. largiosius tum ll. 17 addi iubent (-bend D²)
D² D. adiubend D¹. -bent G. adiuvant dE². aduenit E¹. adhi-
bent v. 19 quaternis dT. 20 lasare D G E J. 22 vini
dv. uine D G. uinea E.

ces facit cogitque maturescere calx admota radicibus. et haec autem, *ut* omnia poma, intervelli melius est, ut quae relictæ sint grandescant.

28. Quaedam poena emendantur aut morsu excitantur, 261
 5 ut palmae ac lentisci; salsis enim aquis aluntur. salis vim et cineres, sed leniorem, habent; ideo ficis adsparguntur rutaeque, ne fiant verminosae neve radices putrescant. quin et vitium radicibus aquam salsam iubent adfundi, si sint lacrimosae; si vero fructus earum decidant, 10 cinerem aceto conspergi ipsasque inlini aut sandaraca, si putrescat uva; si vero fertiles non sint, aceto acri subacto cinere rigari atque oblini; quod si fructum non maturent 262 prius inarescentem, praecisarum ad radices plagam fibrasque aceto acri et urina vetusta madefacere atque eo luto 15 obruere, saepe fodere. olearum, si parum promissere fructus, nudatas radices hiberno frigori opponunt, eaque castigatione proficiunt. omnia haec annua caeli ratione constant et aliquando serius poscuntur, aliquando celerius. nec non ignis aliquis prodest, ut harundini. ambusta nam- 20 que densior mitiorque surgit. Cato et medicamenta quae- 263 dam conponit, mensurae quoque distinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum urnam, amurcae et aquae portione aequa, ablaqueatis prius radicibus paulatim, adfundi iubens, in olea hoc amplius stramentis ante 25 circumpositis, item fico; huius praecipue vere terram ad-

§ 261: Colum. III 1, 9. Verg. Geo. II 238. Th. C. II 5, 3. III 17, 1. Pallad. XI 12, 2. Geop. V 39, 2. 37, 1. Colum. arb. 8, 4. 5. — § 262: Geop. V 37, 1. (Cato 93. Colum. V 9, 16). Pallad. IV 7, 4. Th. H. IV 11, 13. Colum. IV 32, 5. — §§ 263. 264: Cato 86 extr. 93. 94. 95. (Pallad. I 35, 6).

1 calx D³E²v. ca. (ea d)lx Gd. calix r. 2 ut ego. an et? om. ll. v. cfr. Pallad. 5 ut dv. et r. | salsis C. salis ll. v. 6 cineres TEH. cinis rv. | habet v. a. H. 7 rutaeque coni. Dal. rutaque ll. v. ruta G. | ne dv. nec r. | verminosae C. 11 sint U 336. sunt ll. v. 13 ab DG. 19 aliquibus dT. -quid E v. a. S. 20 an resurgit? cfr. § 248. XVI 163. 23 portionem E¹v. a. D. | aqua DG. aequam v. a. D. 23. 24 an paulum? cfr. XIX 158. XXIX 46. non alta Cato. 25 uere DGdTfP. uetere E. -rem v. a. F

aggerari radicibus; ita futurum, ut non decidant grossi
 264 maiorque fecunditas nec scabra proveniat. simili modo,
 ne convolvulus fiat in vinea, amurcae congios duos deco-
 qui in crassitudinem mellis, rursusque cum bituminis tertia
 parte et sulphuris quarta sub diu coqui, quoniam exarde- 5
 scat sub tecto. hoc vites circa capita ac sub brachiis
 ungui; ita non fore convolvolum. quidam contenti sunt
 fumo huius mixturae suffire vineas secundo flatu continuo
 265 triduo. plerique non minus auxilii etimenti arbitran-
 tur in urina quam Cato in amurca, addita modo pari 10
 aquae portione, quoniam per se noceat. aliqui volucre
 appellant animal praerodens pubescentes uvas. quod ne
 accidat, falces, cum sint exacutae, fibrina pelle detergent
 atque ita putant aut sanguine ursino linunt post puta-
 266 tionem easdem. sunt arborum pestes et formicae. has 15
 abigunt rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus, nec
 non et pisce suspenso iuxta in unum locum congregant
 aut lupino trito cum oleo radices linunt. multi et has et
 talpas amurca necant, contraque urucas et, ne mala putre-
 scant, lacerti viridis felle tangi cacumina iubent, privatim 20
 autem contra urucas ambiri arbores singulas a muliere
 267 incitati mensis, nudis pedibus, recincta. item ne quod
 animal pastu malefico decerpit frondem, fimo boum diluto

---

§§ 265. 266: Colum. V 9, 16. Pallad. IV 8, 1. Colum. arb.
 15. Pallad. IV 10, 29. Colum. arb. 14. Democritus ap. Colum.
 XI 3, 64. X 357. Pallad. III 25, 15. I 35, 3. (Plin. XXVIII 78).
 — § 267: Cato 160. 139.

---

3. 4 decoqui dThH. -oci rD. -octos v. 4 mollis D¹GE. |
 cum bituminis tertia dv. cubitum in his tertia D². cubitu
 (-tum E) ministeria r. 5 diu coqui G. diu qui DGE¹. dio
 qui E². di usque d. diuo usque v. diuo coquito Verc. | quo dv.
 ne Verc. 5. 6 excandescat Verc. e Catone. 10. 11 paria-
 que E. aquae pari v. a. S. 11 alii dEv. a. S. | uolucres dThH.
 -uere r. (-ucram Colum.) uoluocem v. 14 ursina D¹GE. | li-
 nunt D. li///nunt D. linolunt G. lini uolunt ES. liniri uolunt
 dv. 16 caudibus GE. 18 et has Ev. a. G. 18. 19 e talpas
 DG. 19 urucas DG. erucas dv. a. S. | ne mala ego. mala
 ne v. mala ll. an putrescentia? 22 incitate D². initiante D.
 cum Barthio ad Stat. Theb. VI 217. 23 diluto dv. -tos r.

spargi folia, quotiens imber interveniat, quoniam abluatur
 ita virus medicaminis, mira quaedam excogitante sollertia
 humana, quippe cum averti grandines carmine credant
 plerique, cuius verba inserere non equidem serio ausim,
 5 quamquam a Catone proditis contra luxata membra iun-
 genda harundinum fissurae. idem arbores religiosas lucos-
 que succidi permisit, sacrificio prius facto, cuius rationem
 precationemque eodem volumine tradidit.

C. PLINI SECUNDI

10

NATURALIS HISTORIAE

LIBER XVIII

1. (1) Sequitur natura frugum hortorumque ac florum 1
 quaeque alia praeter arbores aut frutices benigna tellure
 proveniunt, vel per se tantum herbarum immensa contem-
 15 platione, si quis aestimet varietatem, numerum, flores,
 odores coloresque et sucos ac vires earum, quas salutis
 aut voluptatis hominum gratia gignit. qua in parte pri-
 mum omnium patrocinari terrae et adesse cunctorum pa- 2
 renti iuvat, quamquam inter initia operis defensae. quo- 2, 154
 20 niam tamen ipsa materia accedimus ad reputationem^{sq.}
 eiusdem parientis et noxia: nostris eam criminibus ur-
 guemus nostramque culpam illi inputamus. genuit venena.

1 abluatur v. obl- DGE. obluatur dT. oblinatur D.

3 humana v. immanat D. inma- dE. ima- G. 5 proditis
 ll. S. -ita v. an -iti? | membra v. -bra et dT. -bret G. membra
 et D². -bret D¹. -breui E. 5. 6 iungenda T Par. -dae D.
 iunguendae G. unguendae E. -da d. inungenda v. iungente ea
 S. 8 precationemque H. (depre- P). recat- DG. recreat- dT.
 rotat- E. notionemque v. quoque G. 16 ac dEv. aut r.

17 qua in D²d v. quam D¹GF. qua E. 19 interitia E.

20 accedimus ego. -dit intus ll. Brot. intus accedit v. in-
 tus accendit B. accedit interius D. 21. 22 urgue-
 -etur E².

set quis invenit illa praeter hominem? cavere ac refugere
 alitibus ferisque satis est. atque cum arbore exacuant
 limentque cornua elephanti et uri, saxo rhinocerotes, utro-
 que apri dentium sicas, sciantque ad nocendum praeparare
 se animalia, quod tamen eorum excepto homine et tela sua
 3 venenis tinguunt? nos et sagittas tinguimus ac ferro ipsi
 nocentius aliquid damus, nos et flumina inficimus et re-
 rum naturae elementa, ipsumque quo vivitur in perniciem
 vertimus. neque est, ut putemus ignorari ea ab animalibus;
 quae praepararent contra serpentium dimicationes, 10
 8, 88. quae post proelium ad medendum excogitarent, indi-
 96 ^{sq.} cavimus. nec ab ullo praeter hominem veneno pugna-
 4 tur alieno. fateamur ergo culpam ne iis quidem, quae
 nascuntur, contenti; etenim quanto plura eorum genera
 humana manu fiunt! quid? non et homines quidem ut 15
 venena nascuntur? atra ceu serpentium lingua vibrat tabes-
 que animi contacta adurit culpantium omnia ac dirarum
 alitum modo tenebris quoque suis et ipsarum noctium
 quieti invidentium gemitu, quae sola vox eorum est, ut
 inauspicatarum animantium vice obvii quoque vetent agere 20
 aut prodesse vitae. nec ullum aliud abominati spiritus
 5 praemium novere quam odisse omnia. verum et in hoc
 eadem naturae maiestas. quanto plures bonos genuit ut

1 et quis TE. ecquis dH. | hominum DGF. 2 exaquant
 D¹GE. exagant F. 3 limenque D¹GFE. ti- D². | uri D²EH.
 humore (-res dT)r. duro v. del. G. | saxo ll. v. ac D². 3. 4
 utroque v. -raque ll. 4 apru D¹GFE. | sicas dC. siccas DGFv.
 sicca E. 5 et ego. e DGF. om. rv. 6 tinguis D¹GF. -gui E. |
 tinguimus dTH. ung- rv. 7 filomina D¹GFE. 8 ipsum
 quoque quo E v. a. D. | in D. in se E. ipse D¹GF. ipse in D².
 aerem in d(?)v. 10 quae quidem quae v. a. Brot. | praepa-
 rarent Tf v. -parente D¹. -parent r. -parent enim D. 11 ex-
 cogitent dT. -tarint D. 12. 13 pugnantur E. -amtur GF.
 13 culpam d Verc. -pa rv. 14 quanto plura Huet. ap.
 Brot. quando plura ll. Tv. complura G. 15 quin et dE Brot. |
 homines dv. -nis rS. | quidam v. a. C. | ut ll. G. ad v. e mente
 J. viD. 16 an uenenata (vel -ati)? 17 contacta dT Brot.
 cfr. IX 183. contracta rD. -ctata S. contrectata v. 18 suis
 D²G. uis rT. om. v. 19 quae D²dv. que D¹GF. quoque E.
 20 obuti D². 23 dist. ego. | tanto d(?)v. a. S.

fruges! quanto fertilior in his, quae iuvent alantque! quorum aestimatione et gaudio nos quoque, relictis exustioni suae istis hominum rubis, pergemus excolere vitam eoque constantius, quo operae nobis maior quam famae gratia expetitur. quippe sermo circa rura est agrestesque usus, sed quibus vita constet honosque apud priscos maximus fuerit.

2. (2) Arvorum sacerdotes Romulus in primis instituit seque duodecimum fratrem appellavit inter illos Acca Larentia nutrice sua genitos, spicea corona, quae vitta alba colligaretur, sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data; quae prima apud Romanos fuit corona, honosque is non nisi vita finitur et exules etiam captosque comitatur. bina tunc iugera p. R. satis erant, nullique maiorem modum adtribuit, quo servorum paulo ante principis Neronis contento huius spatii viridiariis? piscinas iuvat maiores habere, gratumque, si non aliquem culinas. Numa instituit deos fruge colere et mola salsa supplicare atque, ut auctor est Hemina, far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset, id uno modo consecutus, statuendo non esse purum ad rem divinam nisi tostum. is et Fornacalia instituit farris torrendi ferias et aequae religiosas Terminis agrorum. hos enim deos tum maxime noverant, Seiamque a serendo, Segestam a segetibus appellabant, quarum simulacra in circo videmus — tertiam ex his

§ 6: Masurius Sabinus ap. Gell. VII 7, 8. — § 7: Varro I 10, 2. — § 8: Ovid. Fast. II 525. (Macrob. Sat. I 16. Augustin. de civ. dei IV 8).

1 ac fruges *v.* ac frugi *B.* | iuvant *E v. a. D.* fouent *dT.* | alantque *D² D.* aluntque (-utque *G*) *rv.* 2 exustioni *Tfv.* -nis *r.* aestuationi *B.* 3 urbis *E.* turbis *v. a. Brot. cfr. XVII 96.* 4 quo *GEv.* qm̄ *F.* quoniam *rT.* | graecia *DG.* gretia *E².* grecia *F².* precia *F¹.* 6 constet *TS.* tet *DGF.* et *E.* om. *dv.* 9 larentia *fS.* laurentia *DFdE.* fauve- *G.* Laurentia *v.* | genitos *dTfH.* -tus *r. om. v.* 11 his *ES.* iis *Par.* 12 finitus *dTE.* 15 spatii *v.* patii *DGF.* spatio *rS.* 18 hemina *dv.* emina *D².* aem- *D¹GF.* eam- *E.* 19 salubrius esset *dv.* salubribus (*sarl-* *D¹GF*) esse *r.* | consecutus *J.* -tum *ll. v.* 20 fornacalia *Merula.* fortunacalla *ll.* 24 tertiam *dv.* -⁺

nominare sub tecto religio est —, ac ne degustabant quidem novas fruges aut vina, antequam sacerdotes primitias libassent.

- 9   3. (3) iugum vocabatur, quod uno iugo boum in die
exarari posset; actus, in quo boves agerentur cum aratro 5
uno impetu iusto. hic erat CXX pedum duplicatusque in
longitudinem iugerum faciebat. dona amplissima impera-
torum ac fortium civium quantum quis uno die plurimum
circumaravisset, item quartarii farris aut heminae, confe-
10 rente populo. cognomina etiam prima inde: Pylum, qui 10
pilum pistrinis invenerat, Pisonis a pisendo, iam Fabio-
rum, Lentulorum, Ciceronum, ut quisque aliquod optime
genus sereret. Iuniorum e familia Bubulcum nominarunt,
qui bubus optime utebatur. quin et in sacris nihil reli-
giosius confarreationis vinculo erat, novaeque nuptae far- 15
11 reum praeferebant. agrum male colere censorium probrum
iudicabatur, atque, ut refert Cato, cum virum *bonum*
laudantes bonum agricolam bonumque colonum dixissent,
amplissime laudasse existimabantur. hinc et locupletes
dicebant loci, hoc est agri, plenos. pecunia ipsa a pecore 20
appellabatur. etiam nunc in tabulis censoriis pascua di-
cuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu
hoc solum vectigal fuerat. multatio quoque non nisi ovium
boumque inpendio dicebatur, non omittenda priscarum
legum benivolentia: cautum quippe est, ne bovem prius 25

§ 9: Varro I 10, 1. Col. V 1, 5. 6. — § 11: Gellius IV 12, 1 (e Catone). Cato praef. 2. 3. (Nigidius ap. Gell. X 5, 2). Varro II 1, 9. Col. VI praef. 4.

3 libassent dv. liua- D². iua- r. 4 iugum Ursinus e Varrone. Par. iugerum ll. v. a. H. 9 quartarius F². | eminae E. 11 pisendo D²F²v. pisce- r. 12 Lentulorum B. -tinorum ll. v. 13 e ego. an in? om. ll. v. | familiae dv. -liam FD. 14 quia F²D. 15 confarreationis coni. Dal. -rationis v. conferretationis ll. 17 bonum ego e Catone. om. ll. v. 18 laudantes bonum agricolam D²D. om. r v. bonum agricolam S e Catone. | bonum colonum dTv. a. S. 20 dicebantur E. 21 et etiam F²D. 24 non v. nec F²D. nunc r. cfr. § 35. 25 bovem F²fD.

quam ovem nominaret, qui indiceret multam. ludos boum 12
 causa celebrantes Bubetios vocabant. Servius rex ovium
 boumque effigie primum aes signavit. frugem quidem
 aratro quaesitam furtim noctu pavisse ac secuisse puberi
 5 XII tabulis capital erat, suspensumque Cereri necari
 iuebant gravius quam in homicidio convictum, inpubem
 praetoris arbitrato verberari noxiamve duplionemve decerni. 13
 iam distinctio honosque civitatis ipsius non aliunde erat.
 rusticae tribus laudatissimae eorum, qui rura haberent,
 10 urbanae vero, in quas transferri ignominia esset, desidia
 probro. itaque quattuor solae erant, a partibus urbis, in
 quis habitabant, Suburana, Palatina, Collina, Esquilina.
 nundinis urbem revisitabant et ideo comitia nundinis ha-
 bere non licebat, ne plebes rustica avocaretur. quies som- 14
 15 nusque in stramentis erat. gloriam denique ipsam a farris
 honore adoriam appellabant. equidem ipsa etiam verba
 priscae significationis admiror; ita enim est in commen-
 tariis pontificum: Augurio canario agendo dies
 constituentur, priusquam frumenta vaginis ex-
 20 eant *nec* antequam in vaginas perveniant.

(4) Ergo his moribus non modo sufficiebant fruges 15
 nulla provinciarum pascente Italiam, verum etiam annonae
 vilitas incredibilis erat. Manius Marcius aedilis plebis pri-
 mum frumentum populo in modios assibus datavit. L. Mi-

§ 13: Varro II praef. 1. Col. I praef. 17. (18). Macrobi. I 16, 29.
 Festus p. 173^a, 30. — § 14: cfr. Varro I 32. — § 15: (cfr. Col. I
 praef. 19. 20). Varro II praef. 3. Liv. IV 16.

2 bubetium d. 3 aes D² *in ras.* dEv. araes G. ares F.
 significavit E. 4 puberi F²v. -re D². pueri D¹GF¹. puerum
 d. 5 xi E. | capitale dv. a. Brot. 7 noxiamque duplione H.
 noxaeue duplionem Lipsius. 10 urbanae F²dv. banae DF¹.
 uanae E. bene G. 12 quis dS. queis G. quibus F²fD. quas
 rv. 13 (non) nisi nundinis vet. Dal. 16 onere E. | ipsa
 etiam F²fH. ipsa DF¹. etiam rv. 20 nec U chrest. 224. et
 ll. v. 22 nulla v. nulli ll. 23 plebis dv. -bilis r. 23. 24
 primus S cum Benth. ad Hor. sat. II 3, 156. 24 modios v.
 medios D²d. -dio r. | passibus GF. | dotavit d. donavit Ev. a.
 S. | L. om. E v. a. Brot.

nucius Augurinus, qui Spurium Maelium coarguerat, far-
 ris pretium in trinis nundinis ad assem redegit undeci-
 mus plebei tribunus, qua de causa statua ei extra portam
 16 Trigeminam a populo stipe conlata statuta est. Seius in
 aedilitate assibus populo frumentum praestitit, quam ob 5
 causam et ei statuae in Capitolio ac Palatio dicatae sunt,
 ipse supremo die populi umeris portatus in rogam est.
 quo vero anno Mater deum advecta Romam est, maiorem
 ea aestate messem quam antecedentibus annis decem fac-
 17 tam esse tradunt. M. Varro auctor est, cum L. Metellus 10
 in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis
 farris modios fuisse, item vini congios ficique siccae pondo
 xxx, olei pondo x, carnis pondo xii. nec e latifundiis
 singulorum contingebat arcentium vicinos, quippe etiam
 lege Stolonis Licini incluso modo quingentorum iuge- 15
 rum, et ipso sua lege damnato, cum substituta filii per-
 18 sona amplius possideret. luxuriantis iam rei p. fuit ista
 mensura. Mani quidem Curi post triumphos inmensum-
 que terrarum adiectum imperio nota contio est: pernicio-
 sum intellegi civem, cui septem iugera non essent satis. 20
 haec autem mensura plebei post exactos reges adsignata
 19 est. quatenam ergo tantae ubertatis causa erat? ipsorum
 tunc manibus imperatorum colebantur agri, ut fas est
 credere, gaudente terra vomere laureato et triumphali
 aratore, sive illi eadem cura semina tractabant, qua bella, 25
 eademque diligentia arva disponebant, qua castra, sive

§ 17: Varro I 2, 9. Val. Max. VIII 6, 3. Liv. VII 16, 9. Col.
 I 3, 11. — § 18: Col. I 3, 10. Val. Max. IV 3, 5. (Varro I 2, 9).
 — § 19: Col. I praef. 3.

1 Maelium v. aelium (el- d) ll. 3 quae DGF. 4 trigemina
 DGF. | Seius U chrest. 224 coll. X 52. XV 2. T. Sesius d. T.
 reius DGF. Treius E. T. Seius S. Trebius v. 8 quo uero
 ego. quo uerum ll. J. uerum quo v. cfr. § 162. | romam dv.
 -ma r. 9 ea v. eam ll. | messem dH. esse r. factam esse v.
 del. G. 12. 13 pondo v. ponto d(ter). post r(ter). 15 lege
 dv. legis r. 16 ipso dv. ipse (-sae d)r. 19 aduectum
 d. | contio EPar. concio d Verc. coctio DF¹. coccio G. dic-
 tio F²D.

honestis manibus omnia laetius proveniunt, quoniam et
 curiosius fiunt. serentem invenerunt dati honores Serra- 20
 num, unde ei et cognomen. aranti quattuor sua iugera
 in Vaticano, quae prata Quintia appellantur, Cincinnato
 5 viator attulit dictaturam et quidem, ut traditur, nudo,
 plenoque nuntius morarum: Vela corpus, inquit, ut
 perferam senatus populique Romani mandata.
 tales tum etiam viatores erant, quod ipsum nomen indi- 21
 tum est subinde ex agris senatum ducesque arcescentibus.
 10 at nunc eadem illa vincti pedes, damnatae manus inscripti-
 que vultus exercent, non tam surda tellure, quae parens
 appellatur colique dicitur et ipso honore his absumpto,
 ut non invita ea et indignante credatur id fieri. et nos
 miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse, quae
 15 fuerint imperatorum!

(5) Igitur de cultura agri praecipere principale fuit 22
 etiam apud exteros, siquidem et reges fecere, Hiero,
 Philometor, Attalus, Archelaus, et duces, Xeno-
 phon et Poenus etiam Mago, cui quidem tantum honorem
 20 senatus noster habuit Carthagine capta, ut, cum regulis
 Africae bibliothecas donaret, unius eius duodetriginta vo-

---

§ 20: Val. Max. IV 4, 5. Verg. Aen. VI 844. Liv. III 26, 9.
 Col. I praef. 13. 19. — § 21: Cic. de sen. 16, 56. Col. I praef. 3.
 (Col. I 3, 12). — § 22: Varro I 1, 8. 10 (cfr. Col. I 1, 8).

---

3 ei et F²fS. om. rv. 4 cincinnato dv. -inator r.
 5 nodo D¹F¹d. manus nodo E. 6 plenoque v. -nosque
 DF¹dE. -nusque rD. | nuntius morarum F²D. nunti ac (nun-
 tia d cum ras. E) morum r. nunti laborum J. nunc iam anno-
 rum U chrest. 226. locus nondum sanatus videtur; conici possunt
 varia multa, ut mentis ac morum vel uirtutis auorum vel etiam
 peritusque nuntii morum vel militiae morum, alia. 9 et
 ex E. | arcescentibus E. arcers- d. accers- v.a.H. 12 et
 ipso ego. et ipsa Ev. ut ipse G. ut ipsa DF¹. ipsa dH. ut F²D. |
 honore dv. honore DGF¹. onere F²D. cfr. § 14. opere S. | his
 absumpto DGF¹EG. his (hinc v) adsumpto dv. ab his sumpto
 F²fS. 13 ut del. F²D. | inuite FE. | indignante F²S.
 -gnata dH. -gna r. -gne ferente v. | credatur F²Tv. -dantur d.
 creantur r. 13. 14 et nos CFWMüller p. 18. sed n.
 16 iugitur G. -iter F. 20 regulus E.

lumina censeret in Latinam linguam transferendā, cum
 23 iam M. Cato praecepta condidisset, peritisque Punicae
 dandum negotium, in quo praecessit omnes vir clarissimae
 familiae D. Silanus. sapientiae vero auctores et carmini-
 bus excellentes quique alii illustres viri composuissent, 5
 quos sequeremur, praetexuimus hoc in volumine, non in
 grege nominando M. Varrone, qui LXXXI vitae annum
 agens de ea re prodendum putavit.

24 4. Apud Romanos multo serior vitium cultura esse
 coepit, primoque, ut necesse erat, arva tantum coluere, 10
 quorum a nobis nunc ratio tractabitur, non vulgari modo,
 verum, ut adhuc fecimus, et vetustis et postea inventis
 omni cura perquisitis causaque rerum et ratione simul
 207 sqq. eruta. dicemus et sidera siderumque ipsorum terrestria
 signa dabimus indubitata, quandoquidem qui adhuc dili- 15
 gentius ea tractavere, quibusvis potius quam agricolis
 25 scripsisse possunt videri. (6) ac primum omnium oraculis
 maiore ex parte agemus, quae non in alio vitae genere
 plura certiorave sunt. cur enim non videantur oracula, a
 certissimo deo maximeque veridico, usu, profecta? 20

26 5. Principium autem a Catone sumemus: Fortissimi
 viri et milites strenuissimi ex agricolis gignuntur
 minimeque male cogitantes. — Praedium ne cupide
 emas. in re rustica operae ne parcas, in agro emendo
 minime. quod male emptum est, semper paenitet. agrum 25
 paraturos ante omnia intueri oportet aquam, viam,

§ 23: Varro I 1, 1. — § 26: Cato praef. 4. 1, 1. 3. (Col. I 3, 3).

1 transferenda v. -do ll. 2 punice T E S. linguae puni-
 cae d(?)v. 4 sapientes d G. | uero del. v. a. G. 4. 5 aucto-
 res—uiri D² S. om. rv. 5 copiosissimae v. complures G.
 6 sequeremur d T v. sequemur D² G S. -uentur E. -umur D¹.
 -uimur E. sequentes G. 6. 7 non ingrante E v. a. S.
 7 LXXXI E. 10 coluere F² d v. colere F¹. colore r. 13 per-
 quisitis D² v. -tio r. 14 dicemus v. dicimus ll. 15 qui
 E v. om. r. 18 ex d v. a E. e r D. del. D². 20 deo P.
 die ll. v. cfr. XXVI 11. Col. I 4, 4. 24 opere E. operari d T.
 operi v. a. G. 26 aquarum F² v. a. H. an aquarium? cfr. Cato.
 uiam aut D². uim aut rv. uim et Verc. uiam et H.

vicinum. singula magnas interpretationes habent nec
dubias. Cato in conterminis hoc amplius aestimari iubet, 27
quo pacto niteant. in bona enim, inquit, regione bene
nitent. Atilius Regulus ille Punico bello bis consul aiebat
5 neque fecundissimis locis insalubrem agrum parandum
neque effetis saluberrimum. salubritas loci non semper
incolarum colore detegitur, quoniam adsueta etiam in pesti-
lentibus durant. praeterea sunt quaedam partibus anni
salubria, nihil autem salutare est, nisi quod toto anno
10 salubre. malus est ager, cum quo dominus luctatur.

Cato inter prima spectari iubet, ut solum sua virtute 28
valeat qua dictum est positione, ut operariorum copia 17, 36
prope sit oppidumque validum, ut navigiorum evectus vel
itinerum, ut bene aedificatus et cultus. in quo falli pleros-
15 que video; segnitiam enim prioris domini pro emptore
esse arbitrantur. nihil est damnosius deserto agro. itaque
Cato, de bono domino melius emi, nec temere contem-
nendam alienam disciplinam, agroque ut homini, quamvis
quaestuosus sit, si tamen et sumptuosus, non multum
20 superesse. ille in agro quaestuosissimam iudicat vitem, 29
non frustra, quoniam ante omnia de inpensae ratione cavit;
proxime hortos irriguos, nec id falso, si sub oppido sint;
et prata antiqui parata dixere, idemque Cato interro-
gatus, quis esset certissimus quaestus, respondit: si bene
25 pascas; qui proximus: si sat bene. summa omnium 30

§ 27: Cato 1, 2. Col. I 4, 2. (Col. I 4, 9. 3, 9). — §§ 28. 29:
Cato 1, 3. 4. 6. 7. Varro I 7, 9. 10. Cato 1, 6. (Col. II 2, 6). Varro
I 7, 10. Col. II 16, 2. Cic. de off. II 25, 89. Col. VI praef. 4. —
§ 30: Cato 2, 7.

1 uiciniam F². 2 dubius E. | existimari d. 3 niteant
C e Catone. iubeant ll. uiuant v. | bono enim E. bono est f.
-na est v. a. H. | regione dT Verc. relig- rv. 4 nitent TH.
-entq. G. -enti r. utenti v. nitere Verc. 10 salubre est F² fD.

12 ualeat D² dv. aleat D¹ FE. om. G. 14 ut bene D² dv.
ui bene D¹ GF. tum bene E. 15 segnitiam Gv. -iam d.
-tio r. 16 arbitrantur v. -atur ll. | damnosius D² v. damno
(dampno d) eius r. | deserto v. -tius d. -tus r. | ager E. agrum F².

18 agrorum qui d. 21 inpensa E. | cauet U 339. 22 irri-
guos F² v. cfr. Cato. riguos r G. 24 an qui? 25 qui-
si sat S. sit. at ll. v. si arat B. (si mediocriter pasce

in hoc spectando fuit, ut fructus is maxime probaretur, qui quam minimo inpendio constaturus esset. hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. eodemque per-
 31 tinet, quod agricolam vendacem esse oportere dixit, fundum in adolescentia conserendum sine cunctatione, aedificandum 5 non nisi consito agro, tunc quoque cunctanter, optimumque est, ut volgo dixere, aliena insania frui, sed ita, ut villarum tutela non sit oneri. eum tamen, qui bene habitet, saepius ventitare in agrum, frontemque domini plus prod-esse quam occipitium non mentiuntur. 10

32 6. (7) <1> Modus hic probatur, ut neque fundus villam quaerat neque villa fundum, non, ut fecere iuxta diversis in eadem aetate exemplis L. Lucullus et Q. Scaevola, cum villa Scaevolae fructus non caperet, villam Luculli 15 ager, quo in genere censoria castigatio erat minus arare quam verrere. nec hoc sine arte quadam est. novissimus villam in Misenensi posuit C. Marius VII cos., sed peritia castra metandi sic, ut comparatos ei ceteros etiam Sulla 33 Felix caecos fuisse diceret. <2> convenit neque iuxta paludes ponendam esse neque adverso amne, quamquam 20 Homerus omnino e flumine semper antelucanas auras insalubres verissime tradidit. spectare in aestuosis locis septentriones debet, meridiem in frigidis, in temperatis exortum aequinoctialem.

§ 31: Cato 3, 1. Varro I 11, 1. Cato 4. Col. I 1, 18. IV 18, 1. —
 § 32: Cato 3, 1. Col. I 4, 8. Varro I 11, 1. Col. I 4, 6. — § 33:
 Col. I 5, 6. 4. Varro I 12, 2. 1. Homerus e 469. Col. I 5, 5.
 Varro I 12, 1.

2 minimo F³d^v. -ime r. 4 cato post agricolam add.
 F³D. | uendacem, non emacem Sauppe var. lectt. p. 14 e Catone.

5 sine cunctatione aedificandum (ed- D³) D³v. om. r.
 6 consito D³d^v. -itio r. 7 ut om. d. 12 fecere ego. (-re
 id comi. S). fecerit ll. -rint v. -runt Bas. 18 diuersis in ego.
 -sum DFdEv. om. G. -sis Bas. | et Q. G. et que DG. atque d.
 et quae F. eque E. Q. v. 14 caperet Turnebus. caret ll.
 careret v.a.S. | uilla v.a.S. 16 uertere P. 17 Misenensi
 C. misin- ll. v. 18 metanti E. -ntis S. | comparatos ei G.
 -tus et (ei v.) ll. v. | ceteros dG. -rus DGF. -ri E. in caeteris v.
 19 caccos E. | diceret G. -re ll. v. 21 e v. om. ll.
 22 aestiuosis f. 23 in temperatis F³v. temp- r.

Agri ipsius bonitas quibus argumentis iudicanda sit, 34
 quamquam de terrae genere optimo disserentes abunde
 dixisse possumus videri, etiamnum tamen traditas notas 17, 25
 subsignabimus Catonis maxime verbis: ebulum vel ^{sqq.}
 5 prunus silvestris vel rubus, bulbus minutus, tri-
 folium, herba pratensis, quercus, silvestris pirus
 malusque frumentarii soli notae, item nigra terra
 et cinerei coloris. omnis creta coquet, nisi per-
 macra, sabulumque, nisi id etiam pertenuē est,
 10 et multo campestribus magis quam clivosis re-
 spondent eadem.

<3> Modum agri in primis servandum antiqui puta- 35
 vere, quippe ita censebant, satius esse minus serere et
 melius arare; qua in sententia et Vergilium fuisse video.
 15 verumque confitentibus latifundia perdidere Italiam, iam
 vero et provincias — sex domini semissem Africae possi-
 debant, cum interfecit eos Nero princeps —, non frau-
 dando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio, qui
 numquam agrum mercatus est conterminum. agro empto
 20 domum vendendam inclementer atque non ex utilitate
 publici status Mago censuit, hoc exordio praecepta pan-
 dere ingressus, ut tamen appareat adsiduitatem desidera-
 tam ab eo.

<4> Dehinc peritia villicorum in cura habenda est, 36
 25 multaque de his Cato praecepit. nobis satis sit dixisse,
 quam proximum domino corde esse debere et tamen sibi-
 met ipsi non videri. coli rura ab ergastulis pessimum

§ 34: Col. II 2, 20. 14. — § 35: Col. I 3, 8. Verg. Georg.
 II 412. Mago ap. Col. I 1, 18. — § 36: Cato 5. ib. § 3. Col. I
 8, 10. 13. XI 1, 27.

4 Catonis *ll. v.* Columellae *P. Magonis Klotz.* 7 malus-
 que *Ev.* malus *r.* | frumentarii soli notae *E.* frumentis habilis
 linoque *F².* 7. 8 terreat et *E.* terra, at et *S.* 9 sabulum-
 que *F²fdH.* -lum *rv.* 15 latifundia *Dv.* -diam *GF¹d.* -di
 iam *F².* -dium *E.* 16—17 *dist. U chrest. 227.* 17. 18 frau-
 dandus *F².* fraudabo *v. a. G.* 18 pompeius *F².* -ium *v. a. G.*
 21 mago statuit *dT.* 26 corde *DGF¹Ev.* -da *d.* 26. 27 semetipsi *E.* 27 ab *F²fdH. om. rv.*

est, ut quidquid agitur a desperantibus. temerarium videatur unam vocem antiquorum posuisse, et fortassis incredibile, ni penitus aestimetur, nihil minus expedire, 37 quam agrum optime colere. L. Tarius Rufus infima natalium humilitate consulatum militari industria meritis, 5 antiquae alias parsimoniae, circiter $\overline{\text{M}}$ HS liberalitate divi Augusti congestum usque ad detractationem heredis exhaustit agros in Piceno coemendo colendoque in gloriam. internicionem ergo famemque censemus? immo, Hercules, 38 modum iudicem rerum omnium utilissimum. bene colere 10 necessarium est, optime damnosum, praeterquam subole sua colono aut pascendis alioqui colente. domino aliquas messes colligere non expedit, si computetur inpendium operae, nec temere olivam, nec quasdam terras diligenter colere, sicut in Sicilia tradunt, itaque decipi advenas. 15

39 (8) <1> Quonam igitur modo utilissime colentur agri? ex oraculo scilicet: malis bonis. sed defendi aequum est abavos, qui praeceptis suis prospexere vitae. namque cum dicerent malis, intellegere voluere vilissimos, summumque providentiae illorum fuit, ut quam minimum 20 esset inpendii. praecipiebant enim ista, qui triumphales denas argenti libras in supellectile crimini dabant, qui mortuo vilico relinquere victorias et reverti in rura sua postulabant, quorum heredia colenda suscipiebat res p.,

§ 38 extr.: Th. H. VIII 6, 3. — § 39: Val. Max. IV 4, 6.

1 ut v. et *ll. G.* 2 posuisse *F²v.* potu- r. 3 incredible ni *T.* -lem *E.* -le *rv.* | aestiment v. existiment *C.* -metur *G.*
 4 ab infima *dT.* 5 militari *Ddv.* -are r. 6 $\overline{\text{M}}$ HS *D.* miliens HS *d Bas.* XIII S *D¹F.* XI h-t-S *G.* XI + S *D².* in *E.* 7 an congestorum? | detractationem (detrect- *d Lugd.*) *dE²G.* detractationem *rv.* 7. 8 exhaustit *dv.* exausit r. 8 in gloria (*ad sqq. relatum*) *B.* 10 modu *E².* modo *E¹.* 12 sua v. suo *ll. H.* | colono aut *ll. v.* colonoue *C cum B.* | colente *om. v. a. H.* | *dist. ego.* | aliquas *ll. v.* an amplas vel etiam Italicas?
 16 quonam *dEv.* $\overline{\text{Qm}}$ r. | coluntur *dE v. a. G.* 17 defendi *Ev.* -endendi r. 18 abavis *E.* 19. 20 summumque *D²D.* -mum *rv.* -ma *P.* 21 esset *dv.* esse r. | inpedi *DGF.*
 heredia *dT Brot.* herendia r. praedia v.

exercitusque ducebant senatu illis vilicante. inde illa 40
 reliqua oracula: nequam agricolam esse quisquis
 emeret quod praestare ei fundus posset; malum
 patrem familias quisquis interdium faceret, quod
 5 noctu posset, nisi in tempestate caeli; peiorem
 qui profestis diebus ageret, quod feriatis debe-
 ret; pessimum qui sereno die sub tecto potius
 operaretur quam in agro. <2> Nequeo mihi tempe- 41
 rare, quo minus unum exemplum antiquitatis adferam, ex
 10 quo intellegi possit, apud populum etiam de culturis agendi
 morem fuisse qualiterque defendi soliti sint illi viri.
 C. Furius Cresimus e servitute liberatus, cum in parvo
 admodum agello largiores multo fructus perciperet, quam
 ex amplissimis vicinitas, in invidia erat magna, ceu fruges
 15 alienas perliceret veneficiis. quamobrem ab Spurio Albino 42
 curuli *aedile* die dicta metuens damnationem, cum in
 suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum
 omne in forum attulit et adduxit familiam suam validam
 atque, ut ait Piso, bene curatam ac vestitam, ferramenta
 20 egregie facta, graves ligones, vomeres ponderosos, boves
 saturos. postea dixit: Veneficia mea, Quirites, haec 43
 sunt, nec possum vobis ostendere aut in forum
 adducere lucubrationes meas vigiliasque et su-
 dores. omnium sententiis absolutus itaque est. profecto
 25 opera, non inpena, cultura constat, et ideo maiores fer-
 tilissimum in agro oculum domini esse dixerunt.

<3> Reliqua praecepta reddentur suis locis, quae pro- 44

(§ 40 extr.: Col. II 21, 1.) — § 43 extr.: Col. III 21, 4. —
 § 44: Cato 4.—5, 2. 7. Col. I 8, 14. XI 1, 28. 30. — Cato 5, 6.

1 illis d*v*. illi *r*. | In die *E*. 2 exoracula *E*. ex oraculo *S*.
 3 posset d*v*. -sit *r*. 6 profestis *v*. -essis *ll*. 10 agendis *F*.
 11 modum *F*²*f*². 12 cressimus *E*². crescimus *E*¹. Cresi-
 nus *v*. Chresimus *S*. 15 pelliceret d*v*. *a*. *S*. | ueneficiis d*v*.
 uenif- *E*. benef- *r*. 16 curili *DGF*. | aedile *S*. *om. ll. v*.
 18 familiam *H*. filiam *ll. v*. | suam *D*²*D*. *om. rv*. 21 uene-
 ficia *Ev*. beneficia *d*. -facia *DF*¹. -facta *F*². -facico *G*.
 24 omnium *F*²*Ev*. -ibus *r*. | absolutus. Itaque *dist. G*. 25 non
om. ES. in *F*. | constat et d*Ev*. -stet *r*.

pria generum singulorum erunt. interim communia, quae succurrunt, non omittemus, et in primis Catonis humanissimum utilissimumque: id agendum, ut diligant vicini. causas reddit ille, nos existimamus nulli esse dubias. — Inter prima idem cavet, ne familiae male sit. — 5 Nihil sero faciendum in agricultura omnes censeant, iterumque suo quaeque tempore facienda, et tertio praecepto praetermissa frustra revocari. — De terra cariosa execratio 17,3 Catonis abunde indicata est, quamquam praedicere non cessantis. — Quidquid per asellum fieri potest, vilissime 10 46 constat. — Filex biennio moritur, si frondem agere non patiaris. id efficacissime contingit germinantis ramis baculo decussis; sucus enim ex ipsa defluens necat radices. aiunt et circa solstitium avolsas non renasci nec harundine sectas aut exaratas vomeri harundine inposita. simi- 16 46 liter et harundinem exarari filice vomeri inposita praecipiunt. — Iuncosus ager verti pala debet aut in saxoso 47 bidentibus. frutecta igni optime tolluntur. umidiorem agrum fossis concidi atque siccari utilissimum est, fossas autem cretosis locis apertas relinqui, in solutiore terra 20 saepibus firmari *vel* proclivibus ac supinis lateribus

§ 45: Col. II 2, 13. — Col. XI 2, 62. cfr. Diosc. IV 183. —
§ 46: Col. II 2, 13. (Pallad. VI 3, 3). Col. II 2, 11. (Pallad. I 6, 13). —
§ 47: Col. II 2, 9. 10. cfr. Th. C. III 6, 3. 4. Pallad. VI 3, 1. 2.

1 erunt F²d^v. erit F¹. erint rS. 3 utilissimumque F²f dTH. -mum r. et util- v. | diligant se F²fD. -gant' d. -gant te U 339. 4 vicinis E. | reddidit d. | nos om. E. quas v. a. H. 5 dubios E. | male sint E. malae sint d v. a. S. 6. 7 iterum ES. 9 de v. praedicere (= interdicere) cfr. § 303. 10 cessantis ego. cessat is ll. v. | dist. ego. 11 constare F²D. | filex F²D. filix d^v. felix rS. 12 germinantibus F²D. 12. 13 baculo F²d^v. -los r. 16 filice F²v. -ci d. felice rS. 17 iuncosus D²Ev. iunco sucus (sucosus F²) r. | at v. a. S. ante F²fD. | in faxoso GF¹. infractus F²f²D. 19 fossis F²dG. -si r. -sione v. 20 cretosis D²F²dB. ceto- D¹G. reto- F¹. retusis E v. a. G. | reliqui DGF. | solutiore F²v. -ione r. | terrae d. 21 uel ego. ne EG. in F². ine rf. margine D. | proclivibus D. proclivis F². procibus rf. imbricibus v e Colum. procidant G. declivis imbricibus S. | ac v. aut ll. G.

procumbere; quasdam obcaecari et in alias dirigi maiores
patientioresque et, si sit occasio, silice vel glarea sterni,
ora autem earum binis utrimque lapidibus statuminari et
alio superintegi. silvae extirpandae rationem Democritus
5 prodidit, lupini flore in suco cicutae uno die macerato
sparsisque radicibus.

7. (9) Et quoniam praeparatus est ager, nunc indi- 48
cabitur natura frugum. sunt autem duo prima earum
genera: frumenta, ut triticum, hordeum, et legumina, ut
10 faba, cicer. differentia notior, quam ut indicari deceat.

(10) <1> Frumenti ipsius totidem genera per tempora 49
satu divisa: hiberna, quae circa vergiliarum occasum sata
terra per hiemem nutriuntur, ut triticum, hordeum; aestiva,
quae aestate ante vergiliarum exortum seruntur, ut milium,
15 panicum, sesama, horminum, irio, Italiae dumtaxat ritu.
alioquin in Graecia et in Asia omnia a vergiliarum occasu
seruntur, quaedam autem utroque tempore in Italia, ex
his quaedam et tertio veris. aliqui verna milium, pani- 50
cum, lentem, cicer, alicam appellant, sementiva autem
20 triticum, hordeum, fabam, rapam. et in tritici genere
pars aliqua pabuli est quadripedum causa sati, ut farrago,
et in leguminibus, ut vicia; ad communem quadripedum
hominumque usum lupinum.

<2> Legumina omnia singulas habent radices praeter 51
25 fabam, easque surculosas, quia non in multa dividuntur,

§ 48: Col. II 6, 1. Th. H. VIII 1, 1. — § 49: Th. H. VIII
1, 2. 4. — § 50: Verg. Georg. I 215. Th. H. VIII 1, 3. Col. I
10, 31. — § 51: Th. H. VIII 2, 3. 1, 5. (Varro I 45, 1). 2, 1.

1 procumbente *D.* sed de *v.* procliuiibus *cfr. auct. belli Afr. 37, de v. procumbere IV 44 et Curt. V 4, 6.* | derigi *d.*

2 po .. tentioresque *E.* patientiores *d.* | et si *F²S. om. r.* si *v.*

3 statuminari *Ddf¹Tv.* istat- *GF¹E.* intus muniri *F²f².*

4 alios *F².* 6 sparsoque *F²D.* 13 triticum, far, hordeum
v. a. D. 15 sesama *D²C.* (sis- *v.*) sesima *GES.* sisima *r.* |
horminum *v.* orm- *D².* torm- *F².* urm- *r.* | irlio *E.* milio *D².*

16 a *DT²S. om. rv.* 19 sementiva *F²dTG.* (-tica *v.*)
-tiam *r.* 20 rapam *ll. D.* napum, rapam *v.* 22 uitia
E v. a. C. | ac *F².* at *v. a. D.* | communem *D²D.* -ne *rG.*

23 usum *D²D.* usui *rv.* 25 an multas?

altissimas autem cicer. frumenta multis radican-
tibus sine ramis. erumpit a primo satu hordeum die septimo,
legumen quarto vel, cum tardissime, septimo, faba a XV
ad XX, legumina in Aegypto tertio die. ex hordeo alterum
caput grani in radicem exit, alterum in herbam, quae et 5
prior floret. radicem crassior pars grani fundit, tenuior
florem, ceteris seminibus eadem pars et radicem et florem.

52 <3> Frumenta hieme in herba sunt, verno tempore
fastigantur in stipulam quae sunt hiberni generis, at
mili-um et panicum in culmum geniculatum et concavum, 10
53 sesama vero in ferulaceum. omnium satorum fructus aut
spicis continetur, ut tritici, hordei, muniturque vallo ari-
starum contra aves et parvas quadrupes, aut includitur
siliquis, ut leguminum, aut vasculis, ut sesamae ac papa-
veris. mili-um et panicum tantum pro indiviso et parvis 15
avibus expositum est; indefensum quippe membran-
is continetur.

Panicum a paniculis dictum, cacumine languide nu-
tante, paulatim extenuato culmo paene in surculum, prae-
densis acervatur granis, cum longissima, pedali *phoba*. 20
milio comae granum complexae fimbriato capillo curvantur.
54 sunt et panico genera mammosa, e pano parvis racemata
paniculis, et cacumine gemino; quin et colore distinguuntur
candido, nigro, rufo, etiam purpureo. panis multifariam et

§ 52: Th. H. VIII 2, 4. 3, 2. — § 53: ib. 3, 4. I 11, 2. —
§ 54: Col. II 9, 19.

3 legumina d v. a. S. | a TE v. om. r. 8 hieme F d v. -mi r.
9 fastigantur d T v. fa//tig- E. fatig- D¹ G F¹. fastigiantur
D² Par. spicantur F² f. 10 et om. d. | culmen E v. a. Bas.
11 sesama D² C. sis- F² v. sesima d S. sisemina r. | satorum
D² in ras. d v. saturorum G F¹ E. satiuorum F² f T D. 12 aut
tritici E. 13 contra aues et parvas quadrupes D² S. ob F².
om. r v. 14 sesamae D² F² C. sesimae d E S. sesemae r.
16 indefensū ego. -sa ll. v. 16. 17 continentur F² v.
20 phoba Turneb. coll. Theophr. obfa D¹ G F¹ d T E. offa D² F² Salm.
loba B. obba G. 21 milio D² S. mili F¹. miliae r. milii G. |
fimbriato E. 22 mammoso E¹ v. a. H. 23 distinguitur d f v. a. G.
24 multifariam D S. -riae F². -rie d v. -ria r.

e milio fit, e panico rarus; sed nullum ponderosius frumentum est aut quod coquendo magis crescat. LX pondo panis e modio reducant modiumque pultis ex tribus sextariis madidis. milium intra hos X annos ex India in 55
5 Italiam invectum est nigrum colore, amplum grano, harundineum culmo. adolescit ad pedes altitudine VII, praegrandibus comis — iubas vocant —, omnium frugum fertilissimum. ex uno grano sextarii terni gignuntur. seri debet in umidis.

10 <4> Frumenta quaedam in tertio genu spicam incipiunt concipere, quaedam in quarto, sed etiamnum occultam. genicula autem sunt tritico quaterna, farri sena, hordeo octona. sed non ante supra dictum geniculorum numerum conceptus est spicae, qui ut spem sui fecit, IIII aut 15 V tardissime diebus florere incipiunt totidemque aut paulo pluribus deflorescunt, hordea vero, cum tardissime, diebus VII. Varro quater novenis diebus fruges absolvi tradit et mense nono meti.

<5> Fabae in folia exeunt ac deinde caulem emittunt 57
20 nullis distinctum internodiis. reliqua legumina surculosa sunt. ex his ramosa cicer, ervum, lens. quorundam caules sparguntur in terram, si non habeant adminiculum; at pisa scandunt, si habuere, aut deteriora fiunt. leguminum unicaulis faba sola, unus et lupino, sed . . . ., ceteris

§ 56: Th. H. VIII 2, 4. 5 (cfr. Col. II 11, 10). Varro I 32, 1. —
§ 57: Th. VIII 3, 2. 2, 3.

1. 2 frumento E v. a. G. 2 crescit ES. 3 redicunt d. reddit P. redire dicunt coni. S. 5 nigro ES. 6 altitudines F¹. -dinis F². -din E. 7 comis D²F³TD. cumis D¹GF¹E. culmis dv. | iubas D²Salm. D. lobas rv. phobas Scaliger.
12 farri F²v. -ris r. 15 an cum tardissime? 16 nero om. dT. | diebus D²D. om. rv. 17 quinquies novenis P e Varr.
19 caulem Ev. -les Ffd. -lis r. an caulem cavum? cfr. Theophr. 20 distinctus F¹. -ctas F². 21 erbum DGF.
23 at ego coll. Theophr. ut ll. v. | pisa scandunt si habuere aut ego. piscandum (-unt d) nisi habuere aut DGF¹dE. pisarum et F²D. pisa scandunt aut nisi habuere U 343. pisorum quod si non habuere v. 24 lupino sed D²D. -inos et D¹GF¹. -inis et (sed S) EdTS. -inis v. | lac. ego indicavi. deest non rec

58 ramosis praetenui surculo, omnibus vero fistulosis. folium
 quaedam ab radice emittunt, quaedam a cacumine, ut
 frumentum et hordeum. utrumque et quidquid in stipula
 est in cacumine unum folium habet — sed hordeo
 scabra sunt, ceteris levia —, multifolia contra faba, cicer, 5
 pisum. frumentis folium harundinaceum, fabae rotunda et
 magnae leguminum parti, longiora erviliae et piso, phasiolis
 59 venosa, sesamae et irioni sanguinea. cadunt folia lupino
 tantum et papaveri. legumina diutius florent, et ex his
 ervum ac cicer, sed diutissime faba, XL diebus, non 10
 autem singuli scapi tamdiu, quoniam alio desinente alius
 incipit, nec tota seges, sicut frumenti, pariter. siliquantur
 vero omnia diversis diebus et ab ima primum parte, pau-
 latim flore subeunte.

60 <6> Frumenta cum defloruere, crassescunt maturantur- 15
 que, cum plurimum, diebus XL, item faba, paucissimis
 cicer. id enim a sementi diebus XL perficitur. milium
 et panicum et sesama et omnia aestiva XL diebus matu-
 rantur a flore, magna terrae caelique differentia. in
 Aegypto enim hordeum sexto a satu mense, frumenta 20
 septumo metuntur, in Hellade VII hordeum, in Pelopon-
 neso octavo, et frumenta etiamnum tardius. grana in
 stipula crinito textu spicantur. in faba leguminibusque

§ 58: Th. H. VIII 2, 1. 3. ib. 3, 1. — §§ 59—60: Th. H.
 VIII 2, 5—7. ib. 3, 5.

1 ramosis *ego*. (*abl. abs.*) -osus *ll. v.* | fistulosus *v.* 2 emit-
 tunt *ego*. mittunt *ll. v.* | ut *ego et vv. dist. om. ll. v.* 3 utrum-
 que *G.* utrimque *DGFdT.* utrumque *E.* utriaque *vel* uiciaque *v.*
 utique *D.* 5 multifolia *D e Theophr.* -ficia *ll.* -fida *S.* -pli-
 cia *v.* 6 harundineum *df. cfr. § 55. VIII 117. XXIV 150.* |
 rotundum *d v. a. S.* 7 magna *D²E.* | parti *F²dv.* parte *r.*
 longiora *v.* -iore *D².* -iores *d² in ras. E.* -ior *r.* | erui ciceri *D².*
 uiliae *E.* uillae *d.* | pasiolis *E.* pass- *d.* 8 sesamae *D²C.* sae-
 sime *G.* sesimae *rS.* | et irioni *v.* irioni *d.* cetrioni *E.* ti *D.*
 trioni *r.* 10 sed *del. F².* 11 alius *E^o.* aliud *D²d.* aliut *r.*
 12 siliquantur *dv.* -quata *D².* -quam tam *D¹FE.* aliquam
 tam *G.* 13 diueris *DGF.* 14 subiunctae *E.* 16 faba
 XL *F².* 18 sesama *C.* sisama *F²v.* sesima *GdS.* sesina *E².*
 semina *r.* 21 VII *FfS. om. rv.*

alternis lateribus siliquantur. fortiora contra hiemes frumenta, legumina in cibo.

61 <7> Tunicae frumento plures. hordeum maxime nudum et arinca, set praecipue avena. calamus altior frumento 5 quam hordeo, arista mordacior hordeo. in area exteruntur triticum et siligo et hordeum. sic et seruntur pura, qualiter moluntur, quia tosta non sunt. e diverso far, milium, panicum purgari nisi tosta non possunt. itaque haec cum suis folliculis seruntur cruda. et far in vaginulis suis 10 servant ad satus atque non torrent.

(11) Levissimum ex his hordeum raro excedit xv li- 62 bras et faba xxii. ponderosius far magisque etiamnum triticum. far in Aegypto ex olyra conficitur. tertium genus spicae hoc ibi est. Galliae quoque suum genus farris de- 15 dere, quod illic bracem vocant, apud nos scandalam, nitidissimi grani. est et alia differentia, quod fere quaternis libris plus reddit panis quam far aliud. populum Romanum farre tantum e frumento ccc annis usum Verrius tradit.

20 (12) <1> Tritici genera plura, quae fecere gentes. Italico nullum equidem comparaverim candore ac pondere, quo maxime decernitur. montanis modo comparetur Italiae agris externum, in quo principatum tenuit Boeotia, dein Sicilia, mox Africa. tertium pondus erat Thracio, Syrio, 25 deinde et Aegypto, athletarum [cum] decreto, quorum capacitas iumentis similis quem diximus ordinem fecerat. Graecia et Ponticum laudavit, quod in Italiam non perve-

§ 61: Th. H. VIII 4, 1. — § 63: cfr. ib. 4, 5. 3. 4.

1 contra *om.* Ev. ad G. | hieme E v. a. G. 2 legumini-
bus F². 4 aruncas et E. 6 silico E. 7 moluntur DE C.
mori- F. | torta E². tota E¹. 8 purgari *om.* d. 9 seruntur
D²v. serantur rS. 10 ad satus GF²d v. assuetus D²(?). at
satus r. 13 farina in aegypto F²D. 15 bracem f. brance
v. a. H. | scandalum d. sandalam EH. -lum C. scandulam Ge-
orges ex edicto Dioclet. ed. Momms. 1 nr. 8. Isidor. 17, 3. 11.
16 est et F²fD. est dTS. et rv. 18. 19 uerius D¹G.
uarrius E. uarro dTP. 24 Assyrio U 344 e Theophr. 25
uncos ego posui. tum U 344. an olim vel quidem?

- 64 nit. ex omni autem genere grani praetulit dracontian et
strangian et Selinusium argumento crassissimi calami. ita-
que pingui solo haec genera adsignabat. levissimum et
maxime inane speudian, tenuissimi calami, in umidis seri
65 iubebat, quoniam multo egeret alimento. haec fuere sen- 5
tentiae Alexandro Magno regnante, cum clarissima fuit
Graecia atque in toto orbe terrarum potentissima, ita ta-
men ut ante mortem eius annis fere CXLV Sophocles
poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta
laudaverit, ad verbum tralata sententia: et fortunatam 10
Italiam frumento serere candido. quae laus pecu-
liaris hodieque Italico est; quo magis admiror posteros
Graecorum nullam mentionem huius fecisse frumenti.
- 66 <2> Nunc ex his generibus, quae Romam invehuntur,
levissimum est Gallicum atque Chersonneso advectum, 15
quippe non excedunt modii vicens libras, si quis granum
ipsum ponderet. Sardum adicit selibram, Alexandrinum et
trientem — hoc et Siculi pondus —, Baeticum totam li-
bram addit, Africum et dodrantem. in transpadana Italia
scio vicens quinas libras farris modios pendere, circa 20
67 Clusium et senas. lex certa naturae, ut in quocumque
genere pani militari tertia portio ad grani pondus

§ 64: Th. C. III 21, 2. (H. VIII 4, 3).

1 autem D² *in ras.* GdTD. aeadem F¹. eadem E Bas. a
F². | dracontian D²D. -iam C e Theophr. -ion dTS. ora con-
tion r. 2 strangiam C. stelepan D². istelepant r. stlengian
U 345 cum J. | ita d Dal. 4 inane speudian D²S. -ne sceu-
dia D¹Gfd. -nes ceu E. -ne seu v. 5 haec (*pro* hae) E.
hae rv. 10 laudauerit D²F²dv. -rim r. 11 serere D²D.
carere D¹Gfd. canere EG. 14 Romam v. roma DG. romae
FdE Brot. 15 aduentum D¹GF¹. adpensus F². 16 exce-
dit F²dT. | modii D²dTD. -dius F². -dium E. in modium v.
mod G. modo r. | si quis D²v. silique F¹. siliqui r. 17 sar-
dum adiecit (-cis d)dT. sardinia dicit E. | selibram F²D. -ras
rG. 18 trientem F²D. -tes rv. | Baeticum U 346. boet-
DGFE. boeot- dv. 19 dodrantem F²D. -tes rv. 21 certe
dEH. | natura DGF¹. 22 pane dE v. a. C. | miliari D coll.
§§ 55. 102. 73. 74. sed cfr. Vopisc. Aurel. 9, 6. panis nauticus
ap. Plin. XXII 138. praeterea dicendum esset miliario vel
----- cfr. herba miliaria XXII 161. Varro r. r. III 5, 2.

accedat, sicut optimum frumentum esse, quod in subactum
 congium aquae capiat. quibusdam generibus per se pon-
 dus, sicut Baliarico: modio tritici panis $\bar{p}$. XXXV reddit;
 quibusdam binis mixtis, ut Cyprio et Alexandrino XX prope
 5 libras non excedentibus. Cyprium fuscum est panemque 68
 nigrum facit, itaque miscetur Alexandrinum candidum, red-
 euntque XXV pondo. Thebaicum libram adicit. marina
 aqua subigi, quod plerique in maritimis locis faciunt occa-
 sione lucrandi salis, inutilissimum. non alia de causa
 10 opportuniore morbis corpora existunt. Galliae et Hispa-
 niae frumento in potum resolutum quibus diximus generi- 62
 bus spuma ita concreta pro fermento utuntur, qua de 67
 causa levior illis quam ceteris panis. <3> Est differen- 69
 tia et calami, crassior quippe melioris est generis. plu-
 15 rimis tunicis Thracium triticum vestitur ob nimia frigora
 illi plagae exquisitum. eadem causa et trimenstre invenit
 detinentibus terras nivibus, quod tertio fere a satu mense,
 cum et in reliquo orbe, metitur. totis hoc Alpibus notum,
 et hiemalibus provinciis nullum hoc frumento laetius, uni-
 20 calamum praeterea nec usquam capax, seriturque non nisi
 tenui terra. est et bimestre circa Thraciae Aenum, quod 70
 XL die, e quo satum est, maturescit, mirumque nulli fru-

§§ 69. 70: Th. H. VIII 4, 3 extr. (cfr. C. III 21, 2). ib. 4, 4.
 Col. II 9, 7. Th. C. IV 11, 4. Col. II 9, 8. Diosc. II 107. Th. H.
 VIII 4, 5.

1 accedat *v.* accedit (-dat F²) et tertia *ll.* | subactu *v. a. J.*
 3 locum recte *dist. v. a. S.* cfr. § 62. | xxx *d v. a. H.* |
 redit *D.* 4 binis *H.* in pinis *D¹GFdE.* in binis *G.* non nisi
D²S. 6. 7 redduntque *F²dEv. a. S.* 7 libram *F² in ras. f*
S. -ras rv. 8 in *om. ES.* 8. 9 occasione *F²dv. -nem r.*
 9 inutilissimum *dG.* util- *r.* uil- *fv.* 10 a morbis *F².* |
 gallia *ES.* | et *F²v. om. r.* 10. 11 hispanie *G.* -nia *E.*
 13 *dist. ego.* 13. 14 differentia *ego. -tiae DF. -cie G. -tia*
est dEv. 16 trimenstre *Dal. -estria dEv. -enstria rD.*
 17 a satu *F²Bas.* assatum *r.* 18 cum *D²D. om. rv.* 20
 seriturque *dEv. -turquae F².* sequitur quae *r.* 21 thraciae
Ev. -cia dT tracie r. | Aenum *P e Theophr.* enum *D².* num *G.*
 finem *F²f².* fenum *r.* sinum *v. a. Brot.* 22 e quo *ego. cfr.*
XVII 126. quo *F²v.* quod *r.* quam *G.*

mento plus esse ponderis et furfuribus carere. utitur eo et Sicilia et Achaia, montuosis utraque partibus, Euboea quoque circa Carystum. in tantum fallitur Columella, qui ne trimestris quidem proprium genus existimaverit esse, cum sit antiquissimum. Graeci setanion vocant. tra-
dunt in Bactris grana tantae magnitudinis fieri, ut singula
spicas nostras aequent.

- 71 (13) Primum ex omnibus frumentis seritur hordeum.
201 dabimus et dies serendo cuique generi natura singulorum
899. exposita. hordeum Indis sativum et silvestre, ex quo panis 10
apud eos praecipuus et alica. maxume quidem oryza gau-
dent, ex qua tisanam conficiunt, quam reliqui mortales
ex hordeo. oryzae folia carnosae, porro similia, sed la-
tiora, altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeae
rotunditatis. 15
- 72 (14) Antiquissimum in cibis hordeum, sicut Athenien-
sium ritu Menandro auctore apparet et gladiatorum cogno-
mine, qui hordearii vocabantur. polentam quoque Graeci
non aliunde praeferunt. pluribus fit haec modis. Graeci
perfusum aqua hordeum siccant nocte una ac postero die 20
73 frigunt, dein molis frangunt. sunt qui vehementius tostum
rursus exigua aqua adspergant et siccent, priusquam mo-
lant. alii vero virentibus spicis decussum hordeum recens
purgant madidumque in pila tundunt atque in corbibus
eluunt ac siccatum sole rursus tundunt et purgatum mo- 25
lunt. quocumque autem genere praeparato vicenis hordei

§ 71: Th. H. IV 4, 9. — §§ 72. 73: Pl. iun. p. 8, 15—20.

2 achia DGF. 4 trimestris E¹v. -stri rD. 5 anti-
quissimum F²v. -mis d. -m//i D. -mi rS. | setamon E. sitanion
Turneb. adv. 1, 20. cfr. Diosc. II 107. Theophr. h. pl. VIII 2, 3.
trimenon v. a. H. 6 singulas F²E. 9 matura E. 10
indi E. | silurē E. | ex Gdv. in r. 11 et alica H coll. Theophr.
et XXII 136. italica DGF¹dE G. itali F². -lici fv. | quidem v.
quidam ll. S. 14 gemmeae Ddv. geminae fED. -ne GF.
16. 17 ante mensium ritum E. 18 hordiarrii E. 22 et
siccent F²fH. siccent r. siccentque v. 25 siccatum D²F² in
ras. dv. -arum r.

libris ternas seminis lini et coriandri selibram salisque
acetabulum, torrentes omnia ante, miscent in mola. qui 74
diutius volunt servare, cum polline ac furfuribus suis con-
dunt novis fictilibus. Italia sine perfusione tostum in sub-
5 tilem farinam molit, isdem additis atque etiam milio.

Panem ex hordeo antiquis usitatum vita damnavit, qua-
dripedumque fere cibus est, (15) cum tisanæ inde usus
validissimus saluberrimusque tanto opere probetur. unum 75
laudibus eius volumen dicavit Hippocrates e clarissimis
10 medicinae scientia. tisanæ bonitas præcipua Uticensi. in
Aegypto vero est quæ fiat ex hordeo, cui sunt bini an-
guli. in Baetica et Africa genus, ex quo fiat, hordei gla-
brum appellat Turranius. idem olyran et oryzan eandem
esse existimat. tisanæ conficiendæ volgata ratio est.
15 (16) Simili modo e tritici semine tragus fit, in Cam- 76
pania dumtaxat et Aegypto, (17) amyllum vero ex omni
tritico ac siligine, sed optimum e trimestri. inventio eius
Chio insulæ debetur; et hodie laudatissimum inde. est
appellatum ab eo quod sine mola fiat. proximum trimestri
20 quod e minime ponderoso tritico. madescit dulci aqua in
ligneis vasis, ita ut integatur quinquies in die mutata;
melius, si et noctu, ita ut misceatur pariter. emollitum 77
priusquam acescat, linteo aut sportis saccatum tegulæ in-
funditur inlitæ fermento, atque ita in sole densatur. post
25 Chium maxime laudatur Creticum, mox Aegyptium — pro-

§ 75: cfr. Geop. III 9. — §§ 76. 77. Diosc. II 123. Cato 87.

1 selibram FH. -bras DGv. -bra E. sex libras dT. 2
acetabulum F²S. -ulo rv. | omnia ante DGd. ante omnia rv.
5 milio v. emilio ll. 6. 7 quadrupedum quis D². -dum
quorum F². 7 fere cibus D²dTfH. refe cibus D¹F¹G. cibus
F². reffectibus E. tradidit reffectibus v. 10 scientiæ E¹ v. a.
G. 13 oryzan Verc. orrgan DFE². origan (am d) r. | ean-
dem dEv. eadem r. 14 existimant E¹. 15 e S. et ll.
ex v. | tragus D²v. -grum d. trangum r. 17 sigiline E. | et
optimum ES. | e F²G. ex dv. et r. 18 inde est D²dEv.
idem F². id est r. | dist. ego. 20 quod de dT. quodam G. |
aqua in D²F²dv. aquam r. aqua C. 21 intinguatur F². 22
noctu F²G. in noctu r. 23 saccatum dH. sicc- rv.

batur autem levore et levitate atque ut recens sit —, iam et Catoni dictum apud nos.

- 78 (18) Hordei farina et ad medendum utuntur, mirum-
que in usu iumentorum ignibus durato ac postea molito
offisque humana manu demissis in alvum maiores vires 5
torosque corporis fieri. spicae quaedam binos ordines
habent, quaedam plures usque ad senos. grano ipsi ali-
quot differentiae: longius leviusque aut brevius ac rotun-
dus, candidius nigriusve, cui purpura est opimo ad
polentam. contra tempestates candido maxima infirmitas. 10
79 hordeum frugum omnium mollissimum est. seri non volt
nisi in sicca et soluta terra ac nisi laeta. palea ex opti-
mis, stramento vero nullum comparatur. hordeum ex omni
frumento minime calamitosum, quia ante tollitur quam tri-
ticum occupet rubigo — itaque sapientes agricolae triti- 15
cum cibariis tantum serunt, hordeum sacco seri dicunt —,
80 propterea celerrime redit, fertilissimumque quod in Hispa-
niae Carthagine Aprili mense collectum est. hoc seritur
eodem mense in Celtiberia, eodemque anno bis nascitur.
rapitur omne a prima statim maturitate festinantius quam 20
cetera. fragili enim stipula et tenuissima palea granum
continetur. meliorem etiam polentam fieri tradunt, si non
excocta maturitate tollatur.
- 81 8. (19) Frumenti genera non eadem ubique nec, ubi
eadem sunt, isdem nominibus. volgatissima ex his atque 25

§ 78: Th. H. VIII 4, 2. — § 79: Col. II 9, 3 (14). Th. H. VIII 4, 1 extr.

1 leuiore E. 2 catonis E v. a. G. 5 in alvum maiores vires (esse vires F²S. eis vires J) F²v. maiores esse in alvum vires r. 7. 8 aliquot v. -quod DGF¹D. -quid dE. -quae F². 8 ac ego. aut U. v. et U 349. 9 nigriusue D. -iusque uel DS. -ius uel rv. | opimo ego e Theophr. (cfr. XXII 92). opti- D²D. ulti- rv. 11 uolt S. uult dTG. uolet DGF¹E. ualet F²v. 14 quia F²dEv. qui r. 15. 16 dist. ego. 17 propterea quod S. | fertilissimumque dv. -mum quae F¹. -mumque est F²D. -mum S. -miquae (-que D²E)r. | in del. F². 17. 18 hispania E. 19 anno bis Ddv. a nobis r. a del. F²f². 25 ex his atque D²D. om. rv.

pollentissima far, quod adorem veteres appellavere, siligo, triticum. haec plurimis terris communia. arinca Galliarum propria, copiosa et Italiae est, Aegypto autem ac Syriae Ciliciaeque et Asiae ac Graeciae peculiare zea, oryza, 5 tiphe. Aegyptus similaginem conficit e tritico suo nequa- 82 quam Italicae parem. qui zea utuntur non habent far. est et haec Italiae, in Campania maxime, semenque appellatur. hoc habet nomen res praeclara, ut mox docebimus, 112 propter quam Homerus Ζείδωρον ἄρουρα dixit, non, ut 10 aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. amyllum quoque ex ea fit priore crassius; haec sola differentia est. 83 ex omni genere durissimum far et contra hiemes firmissimum. patitur frigidissimos locos et minus subactos vel aestuosos sitientesque. primus antiquis Latii cibus, magno 15 argumento in adoniae donis, sicuti diximus. pulte autem, 14 non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam et pulmentaria hodieque dicuntur et Ennius, 84 antiquissimus vates, obsidionis famem exprimens offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. et hodie 20 sacra prisca atque natalium pulte fitilla conficiuntur, videturque tam puls ignota Graeciae fuisse quam Italiae polenta.

(20) <1> Tritici semine avidius nullum est nec quod 85 plus alimenti trahat. siliginem proprie dixerim tritici delicias candore sive virtute sive pondere. conveniens umi-

§ 82: cfr. Col. II 6, 1. Diosc. II 123. — § 83: cfr. Col. II 8, 5. Val. Max. II 5, 5. — § 85: Col. II 9, 13.

1 pollentissima *ego*. ponent- D². potent- *D. om. r. v.* | appellavere Dd^v. -llare *r.* 3 aegypto G². in aeg- *r. v.* 4 oryza *D.* oriza F². olyza *D.* oliza *r.* olyra *v.* 6 italicae F^v. -ico d. -iae *r. Bas.* 9 umerus *E.* | zidoros (eid- D¹. zoid- D²) arura *U.* | dixit D²d^v. diximus *r.* 10 donaret d^v. -rent *r.* 14 aestuosos dE^v. -tiosos *r. D.* | antiquo is CFW Müller p. 18. | Latii *ego*. cfr. XI 251. latio *U. v.* 17. 18 dist. *ego*. 20 pul- tibus d. | fitilla *G.* cfr. Buecheler in *Fleckeis. ann.* 1875 p. 328. fit illa DGF¹. fritilla (-tella E¹) F²E²v. illa d. 21 tam puls DdC. tam plus F¹E^v. tamplius F². tempus *G.* 23. 24 dist. *D.* 24 candore sive uirtute sive pondere *ego*. candore uirtute pondere D²D. candor (-ore F¹) est et sine uirtute sine (et sine *v*) pondere *r. v.* (an candore, etsi uincitur *r*

- dis tractibus, quales Italiae sunt et Galliae Comatae, sed trans Alpes in Allobrogum tantum Remorumque agro pertinax, in ceteris ibi partibus biennio in triticum transit. remedium, ut gravissima quaeque grana eius serantur.
- 86 9. e siligine lautissimus panis pistrinarumque opera lau- 5
datissima. praecellit in Italia, si Campana Pisis natae misceatur. rufior illa, at Pisana candidior ponderosiorque cretacea. iustum est e grano Campanae, quam vocant castratam, e modio redire sextarios IV siliginis vel e gre-
- 87 gali sine castratura sextarios V, praeterea floris semodium 10
et cibarii, quod secundarium vocant, sextarios IV, furfuris sextarios totidem, e Pisana autem siliginis sextarios V, cetera paria sunt. Clusina Arretinaque etiamnum sextarios siliginis adiciunt, in reliquis pares. si vero pollinem facere libeat, XVI pondo panis redeunt et cibarii III furfu- 15
rumque semodius. molae discrimine hoc constat. nam quae sicca moluntur, plus farinae reddunt, quae salsa aqua sparsa, candidiorem medullam, verum plus retinent in furfure.
- 88 farinam a farre dictam nomine ipso apparet. siligineae farinae modius Gallicae XX libras panis reddit, Italicae 20
duabus tribusve amplius in artopticio pane. nam furnaceis binas adiciunt libras in quocumque genere.
- 89 10. <2> Similago e tritico fit, laudatissima ex Africo. iustum est e modiis redire semodios et pollinis sextarios V — ita appellant in tritico quod florem in siligine; hoc 25
aerariae officinae chartariaeque utuntur —, praeterea secundarii sextarios IV furfurumque tantundem, panis vero
- 90 e modio similaginis p. XXII, e floris modio p. XVI. pretium huic annona media in modios farinae XL asses,

1 sed et E v. a. D. 2 remorumque D²dT Brot. memo- r. Meminorumque G. 5 lautissimus D²d v. lat- r. 6 prae- cellit dEv. -llet r. 8 Campanae v. -aniae ll. 14 adiciunt coni. H. adsiunt E. adsciunt r Brot. assumunt v. | pollionem E. 15 panes E. | iii ego. tres F²D. tria rv. (scribendum erat terna). 16 namque d¹E. si add. d². 20 modius PF²d v. -ios r. | xx PD. xxii rv. 23 laudatissimo ex africa PD. | dist. D. 25 ita PF²D. ita ut r. ita autem (enim v) G. 26 aerariae dv. era- P. haera- DF. ara- E. heccrarie G. 28 p. xxii U 351. // xxii P. cxxii rv. a. D. | p. xvi PD. cxvii rv.

similagini octonis assibus amplius, siligini castratae duplum.
est et alia distinctio semel . . . . . pollinatam XVII p. panis
reddere, bis XVIII, ter XIX cum triente et secundarii
panis quinas selibras, totidem cibarii et furfurum sex-
5 tarios VI.

〈3〉 Siligo numquam maturescit pariter, nec ulla sege- 91
tum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis quae
maturuere protinus granum dimittentibus. sed minus quam
cetera frumenta in stipula periclitatur, quoniam semper
10 rectam habet spicam nec rorem continet, qui robiginem
faciat. 〈4〉 Ex arinca dulcissimus panis. ipsa spissior 92
quam far, et maior spica, eadem et ponderosior. raro mo-
dius grani non XVI libras implet. exteritur in Graecia
difficulter, ob id iumentis dari ab Homero dicta. haec
15 enim est quam olyram vocat. eadem in Aegypto facilis
fertilisque.

Far sine arista est, item siligo, excepta quae Laconica 93
appellatur. adiciuntur his genera bromos et tragos, externa
omnia, ab oriente invectae oryzae similia. tiphe et ipsa
20 eiusdem est generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. apud
Graecos est et zea, traduntque eam *ac* tiphen, cum sint

§ 91 extr.: cfr. Th. C. 14, 1. — Homerus E 195. Herodot.
II 36. (Diosc. II 113). — § 93 extr.: Th. H. II 4, 1.

1 similagini D. simulaginis P. similaginis (-ini v) castra-
tae d v. similaginis castrate (-tae E) duplum r. | octonis — du-
plum om. F¹. 2 lacunam indicavi ego. an tenuiore cribro?
cfr. § 105. XXXIII 87. tem////c////i P. temp. l. D¹G. templi D²
in marg. tempore l. r H. del. D | pollinata P. Pauli nata f H
cum Turnebo. | xvii p. DGF D. xvii pondo dEv. (prima add.
Brot.) xviii P¹. xviii p. P². 3 bis P D. uisa rv. (secunda
add. Brot.) | ter P D. tert. DF² in ras. tertia r H cum Turn. |
xix FdTEH. xx D². xxx D¹v. vii//// P. 8 mature E. 11
facit P. | arinca C. ari//// P. africa rv. 12. 13 modius d v.
-ios r. 14 umero dictam E. 18 an genere? | bromos et
tragos D cum Salm. exerc. p. 154^a E. bro.....trago P. bromos
siligo excepta (exceptitia v) et tragos r H. cfr. v. 17. 19 in-
uecta v. a. D. | oryzae Pv. -za r. | tiphe dEv. etii////e P. thi-
pe r. | ipsa Pv. pisa r. 20 nostra///urbe d. 21 zea B. ixia ll. |
ac v. om. ll. an et?

degeneres, redire ad frumentum, si pistae serantur, nec protinus, sed tertio anno.

94 (21) Tritico nihil est fertilius — hoc ei natura tri-
buit, quoniam eo maxime alebat hominem —, utpote cum
e modio, si sit aptum solum, quale in Byzacio Africae 5
campo, centeni quinquageni modii reddantur. misit ex eo
loco divo Augusto procurator eius ex uno grano, vix cre-
dibile dictu, CCCC paucis minus germina, exstantque de
95 ea re epistulae. misit et Neroni similiter CCCLX sti-
pulas ex uno grano. cum centesimo quidem et Leontini 10
Siciliae campi fundunt alique et tota Baetica et in pri-
mis Aegyptus. fertilissima tritici genera ramosum ac quod
centigranum vocant. inventus est iam et scapus unus
centum fabis onustus.

96 49 (22) Aestiva frumenta diximus sesamam, milium, 15
panicum. sesama ab Indis venit. ex ea et oleum faciunt;
colos eius candidus. huic simile est in Asia Graeciaque
erysimum, idemque erat, nisi pinguius esset, quod apud
nos vocant irionem, medicaminibus adnumerandum potius
quam frugibus. eiusdem naturae et *horminum* Graecis dic- 20
tum, sed cumino simile; seritur cum sesama. hac et irione
nullum animal vescitur virentibus.

97 (23) Pistura non omnium facilis, quippe Etruria spi-
cam farris tosti pisente pilo praeferrato fistula serrata et
stella intus denticulata, ut, si intenti pisant, concidantur 25

§ 94: (cfr. XVII 41). — § 96: (cfr. XV 28). Diosc. II 121.
Th. H. VIII 5, 1. C. IV 15, 1. H. VIII 7, 3. C. VI 12, 12.

4 alat v. a. H. | dist. ego. | utpote PD²F²d v. pote E. om. r.
7 procuratore P. 8 paucis minus PD²d v. del. F². pau-
cissimis r. 9 cclx P. 11 Baetica C. bet- PD²v. boet- E.
biet- r. 12 ac ego. aut ll. v. et S. 13 unus om. P. 15
sesamam d C. ses//mam P. sisimam E. sisisimam D¹. sissimam
r. 16 sesama d C. sesima PD S. sisima r. 18 pinguius
P v. -guis r. 19 irionem P v. trio- D². -onum E. irionum r.
20 est et F². | horminum v. orm- ll. D. cfr. index libri et
XIX 151. XXII 159. 21 sesama P C. sisima F². sesima r S. |
hac F² Brot. hec G. haec r. hoc v. 24 praeferrata E.
25 ut DG d v. u/// P. aut r. | nisi v. a. J. | intenti v. ini//////// P.
interiti r. intentius J.

grana ferrumque frangatur. maior pars Italiae nudo utitur
 pilo, rotis etiam, quas aqua verset, obiter et mola. de
 ipsa ratione pisendi Magonis proponemus sententiam:
 triticum ante perfundi aqua multa iubet, postea evalli, 98
 5 dein sole siccatum in pila repeti, simili modo hordeum.
 huius sextarios XX spargi II sextariis aquae. lentem tor-
 reri prius, dein cum furfuribus leviter pisi aut addito in
 sextarios XX lateris crudi frusto et harenae semodio. ervi-
 liam iisdem modis, quibus lentem. sesamam in calida ma-
 10 ceratam exporrigi, dein confricari et frigida mergi, ut
 paleae fluctuentur, iterumque exporrigi in sole super linthea,
 quod nisi festinato peragatur, lurido colore murescere. et 99
 ipsa autem, quae evalluntur, variam pistrinarum rationem
 habent. acus vocatur, cum per se pisitur spica tantum,
 15 aurificum ad usus, si vero in area teritur cum stipula,
 palea, in maiore terrarum parte ad pabula iumentorum.
 mili et panici et sesamae purgamenta adpludam vocant et
 alibi aliis nominibus.

(24) Milio Campania praecipue gaudet pultemque can- 100
 20 didam ex eo facit. fit et panis praedulcis. Sarmatarum
 quoque gentes hac maxime pulte aluntur et cruda etiam
 farina, equino lacte vel sanguine e cruris venis ad-

§ 100: Col. II 9, 14. Verg. Georg. III 463.

1 nudo PD²D. riudo D¹F. ruido rv. 2 aquas D¹GFE. |
 orbiter E. | dist. J. | mola J. molat ll. v. cfr. Blümneri tech-
 nol. I p. 46 n. 2. 3 proponemus F²TD. -nemu// P. -nemur
 F¹. -netur dv. praeponeamus DG. -netur E. | sententia DdE.
 4. 5 eualli dein (deinde G) DGF¹G. euelli dein (deinde v) F²Ev.
 ualidae in P. -de in dT. 5 in pila ego. cfr. XXXIII 87.
 pila ll. v. pilo TG. 6 lentum E. 6. 7 torreri PS. -ere
 rv. 9 sesamam C. sesimam P (i in ras.) dS. -ma E. sisi-
 ma r. 11 fluctuantur E. 12 mutescere E. 13 euallun-
 tur G. ualluntu// P. eualiuntur r. eualluantur v. | pistrinarum
 PdTD. pristin- r. pisturarum v. 14 pisitur D¹v. pitur D².
 piscatur E¹. pistur d. pistur r. | dist. U 352. 15 an teratur?
 16 et maiore ES (lacunae signo praemisso). | est ad F². |
 pabulum dTf. | iumentorum D²F²fv. -tatum r. 17 sesamae
 C. sesimae dES. sisime r. 20 praedulcis D²F²dv. -ci D¹F¹.
 predulci r. 22 e v. om. ll. | cruris uenis del. F².

mixto. Aethiopes non aliam frugem quam mili hordeique novere.

- 101 (25) Panico et Galliae quidem, praecipue Aquitania utitur, sed et circumpadana Italia addita faba, sine qua . . . Ponticae gentes nullum panico praeferunt cibum. — Cetera 5 aestiva frumenta riguis magis etiam quam imbribus gaudent, milium et panicum aquis minime, cum in folia exeunt. vetant ea inter vites arboresve frugiferas seri, terram emaciari hoc satu existimantes.
- 102 11. (26) Mili praecipuus ad fermenta usus e musto 10 subacti in annum tempus. simile fit e tritici ipsius furfuribus minutis et optimis e musto albo triduo maceratis, subactis ac sole siccatis. inde pastillos in pane faciendo dilutos cum similagine seminis fervefaciunt atque ita farinae miscent, sic optimum panem fieri arbitantes. Graeci 15 in binos semodios farinae satis esse bessem fermenti constituere. et haec quidem genera vindemiis tantum fiunt; quo libeat vero tempore ex aqua hordeoque bilibres offae ferventi foco vel fictili patina torrentur cinere et carbone, usque dum rubeant. postea operiuntur in vasis, donec 20 acescant. hinc fermentum diluitur. cum fieret autem panis hordeacius, ervi aut cicerculae farina ipse fermentabatur; 104 iustum erat II librae in V semodios. nunc fermentum fit ex ipsa farina, quae subigitur, priusquam addatur sal, ad

§ 101: Th. H. VIII 7, 3. — § 102: cfr. Didymus in Geop. II 33, 3. Pallad. XI 21.

3 quidem dH. -dam r. quaedam v. 4 sine aqua D. del. F². sine qua nihil conficiunt v. lacunam ego indicavi. an potius solida? cfr. § 117. 7 cum v. q^{ll}m d. quō E. quoniam r(?) D. at cfr. Theophr. φυλλοβολοῦσιν. an quoniam folia exuunt? 9 emaciari Scum H coll. Col. II 10, 1. emactari DGF¹f¹E. emacerari F²f²D. emacrari dv. 11 e F²f²S. et r. ex v. 12 minimis dT. | maceratis P. -ato F²dT. maturato r. v. a. D. 14 similagine D²F²dv. -geni E. -ligine D. -geni r. | seminus F². 16 binos F²v. binos et r. | bessem S. besē F²f. beses r. beses v. 22 hordeaceus dv. a. S. | ervi dTfH. erviliae C. herui E. heruiliae v. herbi r. | farina TfH. -nae FdEv. -ne r. -na ei G. | ipsae FE v. a. S. 23 π ego. duae ll. v. scribendum fuit binae. an binas libras? | quinque ll. v (pro quinos).

pultis modum decocta et relictā, donec acescat. vulgo vero nec suffervesciunt, sed tantum pridie adservata materia utuntur, palamque est naturam acore fermentari, sicut validiora esse corpora, quae fermentato pane alantur, quippe
 5 cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico praecipua salubritas perhibita sit.

(27) Panis ipsius varia genera persequi supervacuum 106 videtur, alias ab opsoniis appellati, ut ostrearum, alias a deliciis, ut artolagani, alias a festinatione, ut speustici, nec
 10 non a coquendi ratione, ut furnacei vel artopticii aut in clibanis cocti, non pridem etiam e Parthis invecto quem aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur ad tenuem et spongiosam inanitatem, alii Parthicum. summa laus siliginis bonitate et cribri tenuitate constat. quidam ex ovis
 15 aut lacte subigunt, butyro vero gentes etiam pacatae, ad operis pistorii genera transeunte cura. durat sua Piceno 106 in panis inventione gratia ex alicae materia. eum novem diebus maceratum decimo ad speciem tractae subigunt uvae passae suco, postea in furnis ollis inditum, quae rum-
 20 pantur ibi, torrent. neque est ex eo cibus nisi madefacto, quod fit lacte maxime mulso.

§ 106: cfr. Martial. XIII ep. 47.

2 sufferuere faciunt E v. a. G. 3 est naturam fH. est naturam st F². naturam est (st F¹. str G) D¹GF¹dE. natura est D²v. 3. 4 sicut et validiora v. a. S. an sicut invalidiora? nam quippe cum alias non ponitur sensu concessivo. 8 alia sub E. alias sub d. | appellati C. -ari GdEv. appellari r. | ostrearum v. uostrearum F². -ari r. 9 speustici G. (speusici v.) sceptrici F². -ice r. an idem qui στρεπτικός Athenaei III p. 113^a, ut sit fastigatione pro festinatione substituendum? 10 artopticii dB. cfr. Athen. III p. 113^a. -icei rS. 10 non del. F². 11 inuectus F² Brot. 12 aquaticam E. | ad D²F²dTD. a rv. del. G. | tenue E. -ui v. a. G. 13 spongiosam GF²dTD. -sum F¹. -sa v. -geosam D. -sa ES. | inanitate GEv. a. D. 15 at F². 16 genere F². 17 eum G. cum DGF¹dTv. cui F². 18 maceratum S. -rato ll. -rata v. -rant G. | tractae subigunt D²G. tracta es ubi tunc D¹GF¹E. tractae subigi tunc dT. tracto (-cta v) et subacto (-cta v) F²v. 19 inclitum E. 20 clibus E. 21 maxime uel mulso F²D. sed cfr. X 52 XIX 64.

- 107 (28) Pistores Romae non fuere ad Persicum usque
bellum annis ab urbe condita super DLXXX. ipsi panem
faciebant Quirites, mulierumque id opus maxime erat, sicut
etiam nunc in plurimis gentium. artoptas iam Plautus
appellat in fabula, quam Aululariam *inscripsit*, magna ob 5
id concertatione eruditorum, an is versus poetae sit illius,
108 certumque fit Atei Capitonis sententia cocos tum pa-
nem lautioribus coquere solitos, pistoresque tantum eos,
qui far pisebant, nominatos. nec cocos vero habebant in
servitiis, eosque ex macello conducebant. cribrorum genera 10
Galliae saetis equorum invenere, Hispaniae lino excusso-
ria et pollinaria, Aegyptus papyro atque iunco.
- 109 (29) <1> Sed inter prima dicatur et alicae ratio prae-
stantissimae saluberrimaeque, quae palma frugum indubi-
tata Italiae contingit. fit sine dubio et in Aegypto, sed 15
admodum spernenda, in Italia vero pluribus locis, sicut
Veronensi Pisanoque agro, in Campania tamen laudatissima.
campus est subiacens montibus nimborum, totus quidem
110 XL p. planities. terra eius, ut protinus soli natura dica-
tur, pulvereae summa, inferior bibula et pumicis vice fistu- 20
losa quoque. montium culpa in bonum cedit. crebros

§ 107: Plauti Aulul. II 9, 4.

3 maxime *om.* E v. a. D. 4 artoptas iam D. -ptasiam
ll. -ptam B. 5 aululariam dv. auru- r. | *inscripsit S cum*
Ursino. scripsit ll. v. cfr. XIV 92. 6 cum certatione fE. |
an is v. annis E. anni is D¹GF. annui d. ennii D². | poeta E.
7 cocos tum H cum Turnebo adv. 28, 42. costum D¹GFdT.
tostum D²Ev. 8 piscatoresque E¹. 10 cribrorum GFE.
11 galli e dG. galliae ex (e J) D²D. | saetis S. setis D²
F²dv. sextis r. | hispaniae fEv. diis panie (-iae G) D¹GF. dii
ispanie d. dii hispani e T. ispani e D². Hispani e G. -niae e
J. -nia e D. 12 pollinaria v. apoll- DGd. opoll- r. | e pa-
pyro v. 13. 14 praestantissime TE. 14 saluberrimaeque
quae v. -imam quae DF. -imamque GE. -ima quae d. -ima-
que T. | palmam E. 15 italiae fS. -lia ll. -liam v. | contin-
git FdE Verc. contigit DGfv. 17 laudatissimus E v. a. G.
18 totus GJ. totis rv. 19 XL p. D. xl. p. DG. xl pre
F. de dE parum constat. xl m passuum v. | planities Strack
J. -itia est dT. -itiae DFE². -icie Gv. -itie H. tinitiae E¹.
20. 21 fistulosa H cfr. XVII 34. -las ll. -lans v.

enim imbres percolat atque transmittit, nec dilui aut m-
dere voluit propter facilitatem culturae, eadem acceptum
umorem nullis fontibus reddit, sed temperate concoquens
intra se vice suci continet. seritur toto anno, panico se- 111
5 mel, his farre. et tamen vere segetes, quae interquievere,
fundunt rosam odoratiorem sativa. adeo terra non cessat
parere, unde volgo dictum, plus apud Campanos unguenti
quam apud ceteros olei fieri. quantum autem universas
terras campus Campanus antecedit, tantum ipsum pars
10 eius, quae Leboriae vocantur, quem Phlegraeum Graeci
appellant. finiuntur Leboriae via ab utroque latere con-
sulari, quae a Puteolis et quae a Cumis Capuam ducit.

<2> Alica fit e zea, quam semen appellavimus. tun- 112
ditur granum eius in pila lignea, ne lapidis duritia con- 82
15 terat, mobili, ut notum est, pilo victorum poenali opera.
primori inest pyxis ferrea. excussis inde tunicis iterum
isdem armamentis nudata conciditur medulla. ita fiunt ali-
cae tria genera: minimum ac secundarium, grandissimum
vero aphaerema appellant. nondum habent candorem suum, 113
20 quo praecellunt, iam tamen Alexandrinae praeferuntur.
postea, mirum dictu, admiscetur creta, quae transit in cor-
pus coloremque et teneritatem adfert. invenitur haec inter 114
Puteolos et Neapolim in colle Leucogaeo appellato, extat-

§ 111: cfr. Strabo V p. 242 extr. — § 112: Diosc. II 118
init.

2 facilitatem D²d^v. falacitatem D¹G. felicitatem rS. cfr.
XVII 37. 41. XVIII 167. 178. Varro r. r. II 6, 5. Colum. V
4, 3. 3 temperate Gd¹fT D. -atae DF. -at et Ev. | conco-
quens D²d¹fT^v. tonco- D¹F. tunco- G. coquens E. 4 suci
(succu C)d. fusi rv. furni S. cfr. XIV 14. XXII 94. (Pro
furni magis placeret foci). 6 rosae modo satiore E. | sa-
tius v. -iuam U. 7. 8 campanos unguenti quam apud om. E.
9 campanus D^v. om. r. 10 leboriae DdJ. -ie T. labo-
riae G Vere. -ie rv. cfr. III 60. XVII 28. | uocatur D².
11 Leboriae J. (Lab- v.) leuiora U. 12 apud aeolis E.
14 ne D²fH. ne D¹GF. uel r. nam v. 15 mobili ut D²S.
-ilius D¹dT. nobilius r (add. ut) v. 16 inde v. in U. 20
procellunt E. | proferuntur E. 23 colle D²v. cole et G. colle
et (eth d)r. | leucogaeo dH. -geo rv. cfr. XXXI 12. | extat-
que Ev. exiatque D¹GF. exitque dT. existitque D².

que divi Augusti decretum, quo annua ducena milia Neapolitanis pro eo numerari iussit e fisco suo, coloniam deducens Capuam, adiecitque causam adserendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. — (In eodem reperitur et sulphur, emicantque fontes Araxi 5 oculorum claritati et vulnerum medicinae dentiumque firmitati.) —

- 115 <3> Alica adulterina fit maxime quidem e zea, quae in Africa degenerat. latiores eius spicae nigrioresque et brevi stipula. pisunt cum harena et sic quoque difficulter 10 deterunt utriculos, fitque dimidia nudi mensura, posteaque gypsi pars quarta inspargitur atque, ut cohaesit, farinario cribro subcernunt. quae in eo remansit, excepticia appellatur et grandissima est. rursus, quae transit, artiore cernitur et secundaria vocatur, item cribraria, quae simili 15 modo in tertio remansit cribro angustissimo et tantum harenas transmittente. alia ratio ubique adulterandi ex tritico: candidissima et grandissima eligunt grana ac semicocta in ollis postea arefaciunt sole ad *dimidium* rursusque leviter adpersa molis frangunt. ex zea pulchrius 20 quam e tritico fit *tragum*, quamvis id alicae vitium sit. candorem autem ei pro creta lactis incocti mixtura confert.
- 117 12. (30) Sequitur leguminum natura, inter quae maxime honos fabae, quippe ex qua temptatus sit etiam panis. lomentum appellatur farina *ex* ea, adgravaturque pondus illa et omni legumine, iam vero et pabulo, in pane 25

§ 115: Geop. III 7. Diosc. II 118 extr. — § 116: Geop. III 8. (Cato 86).

1 annua ducena f *coni. H.* annua uicena *G.* annoaducena DGF. -aduicena Ev. -ad ducenta dT. 3 adserendi Strack. adfer. *ll. v. a. J.* 5 Oraxi *v. a. Brot.* 15 uocatur item D²dv. uocum ritem (rite E)r. 19 solem D. | ad dimidium ego. *cfr. § 115. XXIII 142.* ad initium dv. ad initum D¹GFE. admittunt D²D. 21 e D²ES. ex dv. et r. | *tragum Turnebus D. cfr. Schneider ad Cat. 86.* grana cum E. gracum r. granum v. graneum vel granaeum *coni. H.* 22 ei dv. et r. 23. 24 maximae E. -mus F²v. 25 ex ea ego. ea D¹GF¹dEv. *del. D².* eius F²D. 26 *dist. D.* | pabulo DdTv. *cfr. §§ 142. 143.* -la F¹E. -lum G. ad pabula F². ad pabulum D. | in pane

venali. fabae multiplex usus omnium quadripedum generi,
 praecipue homini. frumento etiam miscetur apud pleras-
 que gentes, et maxime panico solida ac delicatius fracta.
 quin et prisco ritu puls fabata suae religionis diis in 118
 5 sacro est. praevalens pulmentari cibo, set hebetare sen-
 sus existimata, insomnia quoque facere, ob haec Pytha-
 goricae sententiae damnata, ut alii tradidere, quoniam
 mortuorum animae sint in ea, qua de causa parentando
 utique adsumitur. Varro et ob haec flaminem ea non 119
 10 vesci tradit et quoniam in flore eius litterae lugubres
 reperiantur. in eadem peculiaris religio, namque fabam
 utique ex frugibus referre mos est auspici causa, quae
 ideo referiva appellatur. et auctionibus adhibere eam lu-
 crosam putant. sola certe frugum etiam exesa repletur
 15 crescente luna. aqua marina aliave salsa non percoquitur.
 seritur ante vergiliarum occasum leguminum prima, ut 120
 antecedit hiemem. Vergilius eam per ver seri iubet
 circumpadanae Italiae ritu, sed maior pars malunt fabalia
 maturae sationis quam trimestrem fructum. eius namque
 20 siliquae caulesque gratissimo sunt pabulo pecori. aquas
 in flore maxime concupiscit, cum vero defloruit, exiguas
 desiderat. solum, in quo sata est, laetificat stercoris vice.
 ideo circa Macedoniam Thessaliamque, cum florere coepit,
 vertunt arva. nascitur et sua sponte plerisque in locis, 121
 25 sicut septentrionalis oceani insulis, quas ob id nostri
 Fabarias appellant, item in Mauretania silvestris passim,

§ 118: cfr. Cato 134, 1. Didymus in Geop. II 35, 3. (Diosc. II 127). cfr. Gell. IV 11. — § 119: Fabius Pictor ap. Gell. X 15, 12. Didymus in Geop. II 35, 6. 7. — § 120: cfr. Pallad. XII 1, 2. Verg. Georg. I 215. Col. II 10, 9. Th. H. VIII 6, 5. (C. III 24, 3). cfr. Th. H. VIII 9, 1. Col. II 10, 7. Cato 37, 2.

DGdTD. om. rv. 1 uenalis v. a. S. 3 aut delicatius coni.
 Dal. 4 puls fabata ego. pulsa faba D²D. fabata r Brot.
 fabacia v. 5 set ego. sed T. et rv. 9 utique D¹E. cuit-
 que d. | et om. d. 12 ex DGF²D. et dE. e B. | mos F²v.
 mox r. 16 ut D²E²v. aut D¹GFd. haud F². 17 antecedit
 F²d. | seri dv. sari r. 19 sationis dv. rationis G. rati- r. |
 dist. H. 20 gratissimi//// dv. a. G. | pabulo v. -li ll. 21
 conspiciat E. | defloruerit dT. 26 mauritania Ev. a. H. mau

sed praedura et quae percoqui non possit. nascitur et
in Aegypto spinoso caule, qua de causa crocodili oculis
122 timentes refugiunt. longitudo scapo quattuor cubitorum
est amplissima, crassitudo *digiti*. ni genicula abessent,
molli calamo similis; caput papaveri, colore roseo, in eo 5
fabae non supra tricenae; folia ampla, fructus ipse ama-
rus et odore, sed radix perquam grata incolarum cibis,
cruda et omni modo cocta, harundinum radicibus simi-
lis. nascitur et in Syria Ciliciaque et in Toronae Chal-
cidices lacu. 10

123 (31) Ex leguminibus autumno vereve seruntur lens et
in Graecia pisum. lens amat solum tenue magis quam
pingue, caelum utique siccum. duo genera eius Aegypto,
alterum rotundius nigriusque, alterum sua figura, unde
vario usu tralatum est in lenticulas nomen. invenio apud 15
auctores aequanimitatem fieri vescentibus ea. pisum in
apricis seri debet frigoribus impatientissimum. ideo in Ita-
lia et in austeriore caelo non nisi verno tempore terra
facili, soluta.

124 (32) Ciceris natura est gigni cum salsilagine, ideo 20
solum urit nec nisi madefactum pridie seri debet. diffe-
rentiae plures, magnitudine, colore, figura, sapore. est

---

§ 121 extr.: Th. H. IV 8, 8. — §§ 122. 123: Th. H. IV 8,
7. 8. VIII 1, 4. Col. II 10, 15. 4. Pallad. III 4. Geop. II 37, 2. —
§ 124: Th. H. VIII 6, 5. Col. II 10, 20. Geop. II 36, 1. — Th.
H. VIII 5, 1. Diosc. II 126. — Col. II 10, 19. Th. H. VIII 6, 5.

---

ritima d¹. marit- d². 1 et om. EH. 2 ac oculis E¹. (acu-
leos v. a. B.) caules F². 3 scabro F²E. 4 dist. Strack coll.
Theophr. | digiti ni Turnebus. intoni ll. (an ut digito. ni?) di-
giti in totum ni S. nec B. octona v. | abessent Turnebus. ab-
esset DGF²E. habens sed dT. habet v. a. S. 6 tricenae v.
-ena ll. triginta Scum Salm. 7 quam D². | grata D²D. lata
rv. lauta B. 8 omni modo cocta dT J e Theophr. coll.
XVI 65. 137. XVII 162. XXII 154. omnino decocta rv.
9 Toronae J. -ne ll. v. 9. 10 Chalcidices S e Theophr. -ci-
dis ll. v. J. 11 autumno vereve J. autumno vere DGFdT.
autem noue re E. autem nouembri v. (et vere coni. H. an uel
vere?) 16 auctorem DF¹E. 19 ac soluta v. a. S.

enim arietino capiti simile, unde ita appellatur, album nigrumque; est et columbinum, quod alii Venerium appellant, candidum, rotundum, leve, arietino minus, quod religio pervigiliis adhibet. est et cicercula minuti ciceris, inae-
 5 qualis, angulosi, veluti pisum, dulcissimum autem id quod ervo simillimum, firmitusque quod nigrum et rufum quam quod album.

(33) Siliquae rotundae ciceri, ceteris leguminum lon- 125
 gae et ad figuram seminis latae, piso cylindratae. passio-
 10 lorum cum ipsis manduntur granis. serere eos qua velis terra licet ab idibus Octobr. in kal. Novembris. legumina, cum maturescere coeperunt, rapienda sunt, quoniam cito exiliunt latentque, cum decidere, sicut et lupinum. 13. quamquam prius de rapis dixisse conveniat — (34) in
 15 transcurso ea attigere nostri, paulo diligentius Graeci, et ipsi tamen inter hortensia — si iustus ordo fiat, a fru- 126
 mento protinus aut certe faba dicendis, quando alius usus praestantior ab iis non est.

Ante omnia namque cunctis animalibus nascuntur, nec
 20 in novissimis satiant ruris alitum quoque genera, magisque si decoquantur aqua. quadripedes et fronde eorum 127
 gaudent, et homini non minore rapiciorum suis horis gratia quam cymarum, flavidorum quoque et in horreis enecatorum vel maiore quam virentium. ipsa vero durant et
 25 in sua terra servata et postea passa paene ad alium pro-

§ 125: Th. H. VIII 5, 2. 3. Diosc. II 175. Col. XI 2, 72. (Pallad. XI 1, 3). — § 126: Col. II 10, 22. — § 127: cfr. Cato 35. — Th. H. VII 2, 5. (Pl. XIX 122).

1 capiti v. capite (pite G) ll. | appellant dES. 2 uenerium uocant d v. a. S. 6 ervo D²F²d v. ero r. 9 cylindratie Ev. -aceae C. 9. 10 faseolorum v. phasio- S. 10 mandunt FfE²S. manducent E¹. 11 octobr. ego. -bris ll. v. at
plene scribendum erat octobribus: cfr. etiam XI 42. XV 19. XXI 111. 12 coeperint F²E v. a. H. 14—16 dist. S. 17 alius D²F²f dTD. ali D¹GF¹. alii Ev. aliis C. 18 ab iis v. ahis (*pro* ab is) D¹GF¹. ab his dTEC. his D²F²fD. an rapis? 20 ruris del. F². 22 minore DdT Ev. -ora G. -orē F. -or est fD. -or C. | rapiciorum dTS. rapaciorum (-pati- G) DGF¹Ev. raparum F²f. 24 maiorē F. -or C. 25 passo E v. a. C.

ventum, famemque sentiri prohibent. a vino atque messe
 128 tertius hic Transpadanis fructus. terram non morose eli-
 git, paene ubi nihil aliud seri possit. nebulis et pruinis
 ac frigore ultro aluntur, amplitudine mirabili; vidi XL libras
 excedentia. in cibis quidem nostris pluribus modis com- 5
 mendantur, durantque ad alia sinapis acrimonia domita,
 etiam coloribus picta praeter suum sex aliis, purpureo
 129 quoque. neque aliud in cibis tingui decet. genera eorum
 Graeci duo prima fecere, masculinum femininumque, et ea
 serendi modo ex eodem semine: densiore enim satu ma- 10
 sculescere, item in terra difficili. semen praestantius quo
 130 subtilius. species vero omnium tres. aut enim in latitu-
 dinem fundi, aut in rotunditatem globari. tertiam speciem
 silvestrem appellavere, in longitudinem radice procurrente,
 raphani similitudine et folio anguloso scabroque, suco acri, 15
 qui circa messem exceptus oculos purget medeaturque
 caligini admixto lacte mulierum. frigore dulciora fieri
 existimantur et grandiora. tepore in folia exeunt. palma
 in Nursino agro nascentibus — taxatio in libras sesterti
 singuli et in penuria bini —, proxima in Algido natis, 20
 131 napis vero Amiterni. (35) quorum eadem fere natura:
 gaudent aequae frigidis. seruntur et ante kalendas Mar-
 tias, in iugero sextarii IIII. diligentiores quinto sulco
 napum seri iubent, rapa quarto, utrumque stercoreato, rapa

§ 128: Th. H. VII 4, 3. (Martial. XIII 16). — Varro I 59,
 4. Col. XII 56, 3. (Pallad. XIII 5). — § 129: Th. H. VII 4, 3.
 (5). — § 130: Th. H. VII 6, 2. 4, 3. Col. X 421. — § 131: Col.
 X 422. Martial. XIII 20. Col. XI 3, 16. II 10, 24. XI 3, 59. (Pal-
 lad. VIII 2, 1). Hyginus ap. Col. XI 3, 62. cfr. Th. C. V 6, 9.
 Col. XI 3, 62.

1 uentum E.   2 terram dv. -ra rD.   2. 3 eligit v.
 legit ll. S. eligitur D.   3 paene om. dT.   4 ac F²dv. a r.
 6 ad alia ll. v. an acetaria?   7 alis E.   8 debet D².
 9 masculum dG.   10 modo dv. modi rS. modum D
 cum U 354. | enim semine satu E.   15. 16 acrique E.
 19 Nursino v. ursino ll. | dist. U 354. | taxatio v. taxio ll.
 21 napis ego. napi ll. v. | Amiternini v. | dist. ego. | natura est
 FD.   22 aequae om. d.   24 rapum E.

laetiora fieri, si cum palea semen inaretur. serere nudum
volunt precantem sibi et vicinis serere se. satis utrique 132
generi iustus inter duorum numinum dies festos, Neptuni
atque Volcani, feruntque subtili observatione, quota luna
5 praecedente hieme nix prima ceciderit, si totidem luminum
die intra praedictum temporis spatium serantur, mire pro-
venire. seruntur et vere in calidis atque umidis.

14. (36) Lupino usus proximus, cum sit et homini 133
et quadripedum generi ungulas habenti communis. reme-
10 dium eius, ne metentes fugiat exiliendo, ut ab imbre
tollatur. nec ullius quae seruntur natura ad sensum ....
terraeque mirabilior est. primum omnium cotidie cum
sole circumagitur horasque agricolis etiam nubilo demon-
strat. ter praeterea floret. terram amat terraque operiri
15 non vult. et unum hoc seritur non arato. quaerit maxime 134
sabulosa et sicca atque etiam harenosa. coli utique non
vult. tellurem adeo amat, ut, quamvis frutectoso solo
coiectum inter folia vepresque, ad terram tamen radice
perveniat. pinguescere hoc satu arva vineasque diximus; 17, 54
20 itaque adeo non eget fimo, ut optimi vicem repraesentet,

---

§ 132: Col. XI 3, 18. (Pallad. IX 5, 1). — Col. II 10, 23.
(Pallad. VIII 2, 1). — § 133: Th. H. VIII 11, 4. C. IV 13, 3.
Geop. II 39, 6. Apuleius in Geop. II 39, 3. 6. 8. Th. H. VIII
11, 3. — § 134: Cato 34, 2. Th. H. I 3, 6. III 2, 1. Col. II 11, 5.
Th. H. I 7, 3. VIII 11, 8. Cato 37, 2. Varro I 23, 3. Col. II 14, 5.
15, 5. 6. 10, 1. XI 2, 44. Pallad. IX 2. Geop. II 39, 5.

---

1 cum F²d B. om. rv. | semen inaretur ego. cfr. *Pliniana*
p. 43. seminaretur DG F¹TE. -nentur F²d G. -netur v. 2 uti-
que E. 5 procedente E v. a. G. 8 lupino dv. -nos D¹GF¹. -nus E.
-nis F². -ni D²D. 11 an quaequae? | seruntur F²v. serantur
DG dT. seratur rS. | ad sensum ego. adsensu (ass- v) ll. v. cfr.
VII 20. 23. IX 111 et IX 42. II 108. 109. XVI 95. | lacunam
cum S indicavi. excidit siderum vel solis (caeli S). 12 ter-
raeque (quae D²) DF¹E. terraque dT. terrae rv. terrae quoque
D cum U 355. 14 floret ter germinat D. | terraque dTv.
terratque E. terra atque DG F¹. atque terra F². atqui terra D.
15 quaerit G. querit D². fuerit D¹FE. si (ubi v) fuerit
dTv. 17 frutectoso dG. -ecto r. 18 coiectum F¹J. coni-
F²dv. coiactum D. coactum ES.

nihilque aliud nullo inpendio constat, ut quod ne serendi
 135 quidem gratia opus sit adferre: protinus seritur ex area
 ac ne spargi quidem postulat decidens sponte. primumque
 omnium seritur, novissimum tollitur, utrumque Septembri
 fere mense, quia, si non antecessit hiemem, frigoribus 5
 obnoxium est. inpune praeterea iacet, vel derelictum
 etiam, si non protinus secuti obruant imbres, ab omnibus
 animalibus amaritudine sua tutum, plerumque tamen levi
 sulco integunt. ex densiore terra rubricam maxime amat.
 ad hanc alendam post tertium florem verti debet, in sa- 10
 bulo post secundum. cretosa tantum limosaeque odit et in
 136 his non provenit. maceratum calida aqua homini quoque
 in cibo est. nam bovem unum modii singuli satiant, vali-
 dumque praestant, quando etiam inpositum puerorum ven-
 tribus pro remedio est. condi in fumo maxime convenit, 15
 quoniam in umido vermiculi umbilicum eius in sterilitatem
 castrant. si depastum sit in fronde, inarari protinus solum
 opus est.

137 15. (37) Et vicia pinguescunt arva, nec ipsa agricolis
 operosa. uno sulco sata non saritur, non stercoretur nec 20
 aliud quam deoccurtur. sationis eius tria tempora: circa
 occasum arcturi, ut Decembri mense pascatur. tum optime
 seritur in semen. aequae namque fert depasta. secunda
 satio mense Ianuario est, novissima Martio, tum ad fron-
 138 dem utilissima. siccitatem ex omnibus, quae seruntur, 25
 maxime amat. non aspernatur etiam umbrosa. ex semine
 eius, si lecta matura est, palea ceteris praefertur. vitibus
 praeripit sucum, languescuntque, si in arbusto seratur.

§ 135: Th. VIII 1, 3. 11, 8. Col. II 10, 2. XI 2, 72. Pallad.
 VII 2, 2. Th. H. VIII 7, 3. Geop. II 39, 2. Col. II 10, 3. 15, 6.
 10, 4. — § 136: Geop. II 39, 4. 6. Cato 54, 3. Col. II 10, 1. 3.
 Pallad. VII 2, 2. — § 137: Col. II 13, 1. — § 138: Col. II 10, 29.
 Pallad. II 6.

2 area *P e Theophr. et Colum. aruo ll. v.* 5 antecesserit
 dT v. a. G. 10 florem D²F²d v. flori r. 12 maceratam E. |
 hominique E. quoque *del. v. a. G.* 14 quin etiam *P. an*
lacuna ante quando statuenda est? cfr. XXII 155. 20 saritur
 (sarri- v) S. seritur ll. 21 sationis F²d v. rat- r. 26 um-
 brosa D²d v. amb- r.

(38) Nec ervi operosa cura est. hoc amplius quam 139
 vicia runcatur, et ipsum medicaminis vim optinens, quippe
 cum divom Augustum curatum epistulis ipsius memoria
 exstet. sufficiunt singulis boum iugis modi quini sati.
 5 Martio mense satum noxium esse bobus aiunt, item autumno
 gravedinosum, innoxium autem fieri primo vere satum.

16. (39) Et silicia, hoc est fenum Graecum, scari- 140
 phatione seritur, non altiore quattuor digitorum sulco,
 quantoque peius tractatur, tanto provenit melius. rarum
 10 dictu esse aliquid, cui prosit negligentia. id autem, quod
 secale ac farrago appellatur, occari tantum desiderat.

(40) Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant, deter- 141
 rimum et tantum ad arcendam famem, fecunda, sed gracili
 stipula, nigritia triste, pondere praecipuum. admiscetur
 15 huic far, ut mitiget amaritudinem eius, et tamen sic quo-
 que ingratissimum ventri est. nascitur qualicumque solo
 cum centesimo grano, ipsumque pro laetamine est.

(41) Farrago ex recrementis farris praedensa seritur, 142
 admixta aliquando et vicia. eadem in Africa fit ex hordeo.
 20 omnia haec pabularia, degeneransque ex leguminibus quae
 vocatur cracca, in tantum columbis grata, ut pastas ea
 negent fugitivas illius loci fieri.

(42) Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato 143
 ocinum vocat, quo sistebant alvom bubus. id erat e pabuli

---

§ 139: Col. II 10, 34. Pallad. III 7. Th. H. II 4, 2. — § 140:
 Col. II 19, 33. Pallad. II 7. — § 142: Varro I 31, 5. Col. II 7, 2.
 11, 31. Pallad. X 8, 1. — § 143: Cato 27. 33, 3. 53. 54, 3. 4.
 Varro I 31, 4.

---

3 cum *ll. S.* per eum *v.* per eruum *B.* quo *U* 356. | eo
 epistulis *J.* 4 exstet *S.* existet *ll.* exstat *v.* | sati *del. F²D.*
at cfr. § 9 et Colum. 5 bubus *E v. a. D.* 6 grauedinosum
d v. grauid- r. | satum *d v. persatum r.* 7 silica *T.* sicilia *FE.*

7. 8 scarificatione *d.* scariphicatione (-rifi- *v*) *F² v. a. D.*
 10 quid *FE.* 11 farrago appellatur *d v.* frago appellantur *r.* |
 desiderat *d v.* -rant *r.* 12. 13 teterrimum *T.* ater- *vet. Dal.*

18 et *v.* sed *ll. S.* sed *requirat* aptum *pro* tantum. | famem
 utile *v. a. H.* | secunda *FE.* 18 recrimentis *D¹FE D.* 20 de-
 generansque *D²dG.* -rans qui *r.* 24 quod *DFT.* | citabant *P.*
 ciebant *Dal. e Varr.* | e *om. dT.* | pabulis *E v. a. S.*

segete viride desectum, antequam generaret. Sura Mami-
lius aliter id interpretatur et tradit fabae modios x,
viciae ii, tantundem erviliae in iugero autumnno misceri et
seri solitos, melius et avena Graeca, cui non cadit semen,
admixta. hoc vocitatum ocinum boumque causa seri soli- 5
tum. Varro appellatum a celeritate proveniendi e Graeco,
quod ὠκέως dicunt.

- 144 (43) Medica externa etiam Graeciae est, ut a Medis
advecta per bella Persarum, quae Darius intulit, sed vel
in primis dicenda tanta dos est, cum ex uno satu amplius 10
quam tricenis annis duret. similis est trifolio caule foliis-
que, geniculata. quidquid in caule adsurgit, folia con-
trahuntur. unum de ea et cytiso volumen Amphilochus
145 composuit. solum, in quo seratur, elapidatum purgatumque
subigitur autumnno, mox aratum et occatum integitur crate 15
iterum ac tertium, quinque diebus interpositis et fimo ad-
dito. poscit autem siccum succosumque vel riguum. ita
146 praeparato seritur mense Maio, alias pruinis obnoxia. opus
est densitate seminis omnia occupari internascentesque
herbas excludi — id praestant in iugera modi III — 20

§ 144: Isid. Orig. XVII 4, 9. Col. II 10, 25. (28). Pallad. V
1, 1. Diosc. II 176. — §§ 145—148: Col. II 10, 26. 27. 28. 25. 28.
(§ 145: Pallad. III 6. § 146: cfr. Col. XI 2, 7).

1 uiridi D² v.a.S. | desectum DdT²S. -te FE. -ta v. | gene-
raret Strack. gelaret ll. v. genicularet vel siliquaret Ursinus.
generaret siliquas coni. H. cfr. Varro. 3 ii ego. duos ll. v.
(pro binos). 4 solitos DdT²v. -tus FE. -tum G. 5 ad-
mixto FE. 6 appellat dT²S. 7 ὠκέως f Turneb. H. oecos r.
ocys oecos v. ὠκύς Bas. 8 medis DFv. medicis r.
10 dist. ego. | est ego. et ll. ei S. eius est G. eius ut v.
11 denis P e Colum. an scriptum fuerat quammdenis = iii denis?
11. 12 foliis qui DF. 13 amphilocheus dv. -lochi est J.
-locus D². ampli locus r. 14 composuit P. confusum ll. J.
fecit confusum (-sim Dal.) v.a.S. 15 occatum D²v. occul-
tum r. | an inducitur? cfr. Colum. II 17, 4. | creta D.
16. 17 addito D²dv. -ita r. 17 succosum v.a. G. | ita dv.
et a D¹FE. et ita D²D. 20 iugero D²dT. | modia E v.a. J.
modico D². | iii ego coll. § 9 et Colum. ui ll. uicena v. -ni J.
bini D cum Schneidero ad Varr. r. r. I 42.

e! cavendum ne adurat sol, terraque protinus integri debet.
 si sit umidum solum herbosumve, vincitur et desciscit in
 pratum. ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus
 liberanda est, manu potius quam sarculo. secatur incipiens
 5 florere et quotiens reffloruit. id sexies evenit per annos,
 cum minimum, quater. in semen maturescere prohibenda 147
 est, quia pabulum utilius est usque ad trimatum. verno
 sariri debet liberarique ceteris herbis, ad trimatum marris
 ad solum radi. ita reliquae herbae intereunt sine ipsius
 10 damno propter altitudinem radicum. si evicerint herbae,
 remedium unicum in aratro, saepius vertendo, donec omnes
 aliae radices intereant. dari non ad satietatem debet, ne 148
 deplere sanguinem necesse sit. et viridis utilior est.
 arescit surculose ac postremo in pulverem inutilem ex-
 15 tenuatur. de cytiso, cui et ipsi principatus datur in pabulis,
 adfatim diximus inter frutices. et nunc frugum omnium 13, 130
 natura peragenda est, cuius in parte de morbis quoque
 dicatur.

17. (44) <1> Primum omnium frumenti vitium avena 149
 20 est, et hordeum in eam degenerat sic, ut ipsa frumenti sit
 instar, quippe cum Germaniae populi serant eam neque
 alia pulte vivant. soli maxime caelique umore hoc evenit
 vitium. sequentem causam habet inbecillitas seminis, si
 diutius retentum est terra, priusquam erumpat. eadem 150
 25 ratio et si cariosum fuit, cum sereretur. prima autem
 statim eruptione agnoscitur, ex quo apparet in radice

1 et cauendum *ego*. cauendum *G*. -dam *D*². cinauendam
 (cen- *D*¹) *FD*¹. uindem *dT*. cena in mouendam *E*. immouendum *v*.
 immo cauendum *C*. mouendum *H*. | ne adurat *DFEv*. ia dura
dT. ne aduratur *Hack*. | sol *D*² *D*. om. *r*. dist. *ego*. | terram quae
*D*² *D*. 2 herbosumue *D*¹ *F*. -sumque *D*² *D*. 3 altitudine
dv. -nem *r*. 6 cum *om*. *E*. 8 sariri *P*. sarri *DFd*. seri
Ev.a.S. | marris *DFdv*. in aruis *E*. 9 intereunt—10 herbae
*D*² *dv*. om. *r*. 11 in *coni*. *Dal*. i *F*. et *E*. om. *r*. est *v.a.S*. |
 aratio *T v.a.S*. 13 deplere *G*. replere *ll*. repellere *v*.
 14 in *v*. om. *ll*. 15 ipsi *Ev*. ipse *r*. 16 an set nunc?
 17 modiis *E*. uitiis *v.a.H*. 20 fit *d v.a.S*. 21 seruant
*D*¹ *dT*. edant *v.a.G*. 23 causato *F*¹ *dE*. | si *F*² *H*. cum *D*² *v*.
 om. *r*. 24 erumpet *F*¹ *E*. 25 ratio est et si *F*² *D*. ratio
 si *d*. est ratio si *v.a.S*.

esse causam. est et aliud ex vicino avenae vitium, cum amplitudine inchoata granum, sed nondum matura, prius quam roboret corpus, adflatu noxio cassum et inane in spica evanescit quodam abortu.

- 151 <2> Venti autem tribus temporibus nocent frumento 5
et hordeo: in flore aut protinus cum defloruere vel matu-
rescere incipientibus. tum enim exinaniunt grana, priori-
bus causis nasci prohibent. nocet et sol creber ex nube.
nascuntur et vermiculi in radice, cum sementem imbribus
152 secutis inclusit repentinus calor umorem. gignuntur et in 10
grano, cum spica e pluviis calore infervescit. est et can-
tharis dictus scarabaeus parvus, frumenta erodens. omnia
ea animalia cum cibo deficiunt. oleum, pix, adips con-
traria seminibus, cavendumque ne contacta eis serantur.
imber in herba utilis a partu, florentibus autem frumento 15
et hordeo nocet, leguminibus innocuus praeterquam ciceri.
maurescentia frumenta imbre laeduntur et hordeum magis.
153 nascitur et herba alba, panico similis, occupans arva,
pecori quoque mortifera. nam lolium et tribulos et car-
duos lappasque non magis quam rubos inter frugum 20
morbos potius quam inter ipsius terrae pestes numera-
154 verim. caeleste frugum vinearumque malum nullo minus
noxium est robigo. frequentissima haec in roscido tractu
convallibusque ac perflatum non habentibus; e diverso

§§ 151. 152: Th. H. VIII 10, 3. 4. 5. 1. 5. C. III 22, 4. IV 14, 4. — Th. H. IV 16, 5. C. V 15, 6. Th. H. VIII 6, 5. 6. C. III 24, 3. — § 153: Verg. Georg. I 150 — 154. — § 154: Th. H. VIII 10, 2. C. III 22, 1. IV 14, 1. 3. — H. VIII 6, 5. C. III 22, 3. 24, 3. IV 14, 4.

2 inchoatum F². | maturum F². 3 robur et E S. robo-
retur v. | cassum d. 4 abortu D²F²d T J. aborti D¹F¹. -rtino
Ev. 8 causis F²d v. causi D F¹. causa E. | e nube E v. a. D.

9 uermiculi in D²F²d v. -lum r. 11 spica e D. -cae
D F¹d E v. -ca F². | pluvis F¹. pluuii F². pluuius d T. | calore
F D. -or r v. 11. 12 cantharis v. -ridis U. S. 14 contracta
E. | eis d v. tis D F¹. his F²D. trans E. 15 a partu D²D.
q partu D¹. quartu F¹. -to E v. del. F². tantum d(?) B. an ac
parturientibus? cfr. Theophr. 18 panico F²d B. panifico r v.

19. 20 tribulus et carduus lappaque . . . rubus E.

carent ea ventosa et excelsa. inter vitia segetum et luxuria est, cum oneratae fertilitate procumbunt. commune autem omnium satorum vitium uricae, etiam ciceris, cum salsilaginem eius abluendo imber dulcius id facit.

5 <3> Est herba, quae cicer enecat et ervum circum- 155
ligando se; vocatur orobanche. tritico simili modo aera,
hordeo festuca, quae vocatur aegilops, lenti herba securi-
clata, quam Graeci a similitudine pelecium vocant; et hae
complexu necant. circa Philippos ateramum nominant in
10 pingui solo herbam, qua faba necatur, teramum, qua in
macro, cum udam quidam ventus adflavit. aerae granum 156
minimum est in cortice aculeato. cum est in pane, celer-
rime vertigines facit, aiuntque in Asia et Graecia balnea-
tores, cum velint turbam pellere, carbonibus id semen
15 inicere. nascitur et phalangion in ervo, bestiola aranei
generis, si hiems aquosa sit. limaces nascuntur in vicia
et aliquando e terra, cocleae minutae, mirum in modum
erodentes eam. et morbi quidem fere hi sunt.

(45) Remedia eorum, quaecumque pertinent ad her- 157
20 bas, in sarculo et, cum semen iactatur, cinere. quae vero
in semine et circa radicem consistunt, praecedente cura
caventur. vino ante semina perfusa minus aegrotare exi-
stimant. Vergilius nitro et amurca perfundi iubet fabam;

---

§ 155: Th. H. VIII 8, 4. 3. 7. (C. IV 15, 5. Geop. II 43). Th.
C. IV 12, 8. Plutarch. quaest. symp. VII 2, 3. — § 156: Geop.
II 43. Galen. alim. fac. I 37. Th. H. VIII 10, 1. Col. X 324. —
§ 157: Verg. Georg. I 80. Geop. II 18, 6. Verg. Georg. I 193.
Th. C. III 24, 4. Col. II 10, 11. Geop. II 18, 12.

---

1 carentia E. 2 oneratae *vet. Dal. H.* -ta F²d^v. hone-
rata DF¹. hoc onerata E. 3 uricae DF¹D. -ca Ev. eruciae
dT Brot. uruca J. 5 ervum d^v. herbum r. 6 orobanche v.
-bachae D². -brachae F². orebraehae F¹. orobreche dE. -chae
D¹. | aera C. haera DF²d. hera F¹. herba E Verc. era v.
7. 8 securidata d. -daca v. a. S. 8 pelecium dD. -non v.
pelicenum r. | hae dT Brot. hac r. hae quidem v. 10 tera-
mum qua in J. terramum qua in DF. terram umquam (nunq- d)
in dE. teramnon (-mon S) qua in v. 11 aerae dC. here r.
erae v. 12 minime DF. 13 uertiginem d. 15 ervo d^v.
heruo E. herbo r. 16. 17 *dist. ego. cfr. Colum. X 324.*

158 sic etiam grandescere promittit. quidam vero, si triduo
ante satum urina et aqua maceretur, praecipue adolescere
putant; ter quidem saritam modium fractae e modio so-
lidae reddere. reliqua semina, cupressi foliis tuis si
misceantur, non esse vermiculis obnoxia, nec si interlunio 5
serantur. multi ad mili remedia rubetam noctu arvo cir-
cumferri iubent, priusquam sariatur, defodique in medio
inclusam fictili. ita nec passerem nec vermes nocere, sed
eruendam, priusquam metatur; alioquin amarum fieri.
159 quin et armo talpae contacta semina uberiora esse. De- 10
mocritus suco herbae, quae appellatur aizoum, in tegulis
nascens, et ab aliis aesum, Latine vero sedum aut digi-
tillum, medicata seri iubet omnia semina. vulgo vero, si
dulcedo noceat et vermes radicibus inhaereant, remedium
est amurca pura ac sine sale spargere, dein sarire, si in 15
articulum seges ire coeperit, runcare, ne herbae vincant.
160 pestem a milio atque panico, sturnorum passerumve agmina,
scio abigi herba, cuius nomen ignotum est, in quattuor
angulis segetis defossa, mirum dictu, ut omnino nulla avis
intret. mures abiguntur cinere mustelae vel felis diluto 20
et semine sparso vel decoctarum aqua. sed redolet virus
animalium eorum etiam in pane. ob id felle bubulo semina

§§ 158. 159: Col. II 11, 7. 9, 9. 10. Geop. II 18, 16. 4. 13.
14. 1. Col. XI 3, 61. 64. X 356. Pallad. I 35, 3. Th. H. VII 15, 2.
Geop. XII 7, 3. Diosc. IV 88. 89. Col. X 353. — § 160 extr.:
Pallad. I 35, 9. Didymus in Geop. X 90, 4. Apuleius ib. XIII 5, 1.

1 promittens dT. 2 praecipue F²v. -puos E. -puus DF¹d.
-puius T. *an* procliuius? 3 saritam C. sartam dTEv. satam
r. | e modio DFdv. modium E. 4 tuis om. d. 5 non dv.
nunc r. | obnoxia D²dv. subn- r. 6 mili d. -lii v. -lia DF²E.
melio F¹. 9 *an* priusquam seratur? *cfr.* Geop. 10 con-
tracta E. 11 aizoum D²S. -oon B. aizum r. 12 et ab
aliis Strack. J. ab aliis D²D. tabalis D¹F. caballis dT. tabulis
fE. -lisue B. | aesum DFEJ. esum dT. *del.* B. *nomen adhuc*
corruptum. U 358 hypogaeson (*rectius* -geson), *quod ne XXV 160*
quidem satis certum est, sed a Barbaro illatum, nec usquam alibi
scriptum legitur. 12. 13 aut dicit illum dE. ut dicit ille
v.a.B. 14 ulcedo D. uredo fS. 16 *an* exire? | truncare E.
17 limio E. | panicus turnorum E. 20 falis deluto E.
21 aquas et E.

attingi utilius putant. rubigo quidem, maxima segetum 161
 pestis, lauri ramis in arvo defixis transit in ea folia ex
 arvis. luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba
 dumtaxat, et depastae quidem vel saepius nullam in spica
 5 iniuriam sentiunt. retonsarum etiam semel omnino certum
 est granum longius fieri et inane cassumque ac satum
 non nasci. Babylone tamen bis secant, tertium depascunt;
 alioquin folia tantum fierent. sic quoque cum quinquage- 162
 gesimo fenore messes reddit eximia fertilitas soli, dili-
 10 gentioribus vel cum centesimo. neque est cura difficilis
 quam diutissime aqua rigandi, ut praepinguis et densa
 ubertas diluatur. limum autem non invehunt Euphrates
 Tigrisque sic ut in Aegypto Nilus, nec terra ipsa herbas
 gignit. ubertas tamen tanta est, ut sequente anno sponte
 15 restibilis fiat seges inpressis vestigio seminibus. quae
 tanta soli differentia admonet terrae genera in fruges
 describere.

(46) Igitur Catonis haec sententia est: in agro crasso 163
 et laeto frumentum seri, si vero nebulosus sit idem, *rapa*,
 20 *raphanos*, milium, panicum. in frigido, aquoso prius seren-
 dum, postea in calido, in solo autem rubricoso vel pullo
 vel harenoso, si non sit aquosum, lupinum; in creta et
 rubrica et aquosiore agro adorem; in sicco et non her-

§§ 161. 162: Apuleius ib. V 33, 4. Th. H. VIII 7, 4. —
 § 163: Cato 6, 1. 34, 1. 2.

3 pecorum d. 4 uel om. dT. 5 retonsarum dV. retus- r.
 6 fieri om. d. | cassumque D¹F¹d. casumque f. crassumque
 E². 8. 9 quinquagesimo B e Theophr. cfr. v. 10. quinto decimo
 ll. v. a. C. 9 eximia fertilitas D²S. exilitas rV. | soli S. soli
 cum DF²dE. soli cum uenum F¹. soli uerum v. 10 uel
 cum ego. uenum (uerum dEJ) cum DF²dEJ. uenus cum F¹.
 uero cum D²S. cum v. | centesimo B. centesimo quinquagesimo
 ll. v. a. H. 11 aqua rigandi DFEG. adaquari (aquari v) gau-
 dent dTv. 13 terrae ipsi F². 14 ubertatis dE v. a. S.
 -ates F². | tanta est ut D²S. tantae (-te dE) sunt r(v add. ut). |
 sponte ut F². ut sponte dT. 19 sit F²v. est sit r. est S. |
 rapa P e Cat. S. om. ll. v. cfr. Varro r. r. I 23, 7. 20 rapha-
 nos F² P e Cat. S. -nus DF¹d. -num Ev. | et aquoso df v. a. S.
 uel aqu- F²D. 21 lubricoso dE. 22 aserenoso E.

164 boso nec umbroso triticum; in solo valido fabam; viciam vero quam minime aquoso herbidoque; siliginem et triticum in loco aperto, edito, qui sole quam diutissime torreatur; lentem in rudecto et rubricoso, qui non sit herbidosus; hordeum in novali et in arvo, quod restibile possit fieri; trimestre, ubi sementem maturam facere non possis et cuius crassitudo sit restibilis. 5

165 Subtilis et illa sententia: serenda ea in tenuiore terra, quae non multo indigent suco, ut cytisus et cicere excepto legumina quae velluntur e terra, non subsecantur — unde 10 et legumina appellata, quia ita leguntur —, in pingui autem quae cibi sunt maioris, ut olus, triticum, siligo, linum. sic ergo tenue solum hordeo dabitur — minus enim alimenti radix poscit —, laetior terra densiorque 166 tritico. in loco umidiore far adorem potius quam triticum seretur, temperato et triticum et hordeum. colles robustius, sed minus reddunt triticum. far, siligo et cretosum et uliginosum solum patiuntur. 15

18. Ex frugibus ostentum semel, quod equidem invenerim, accidit P. Aelio Cn. Cornelio cos., quo anno 20 superatus est Hannibal. in arboribus enim tum nota produntur frumenta.

---

§ 164: Cato 35, 1. 2. — § 165: Varro I 23, 2. (Geop. II 12, 1). — Geop. II 13, 1. (Varro I 9, 4). Th. C. III 21, 2. H. VIII 9, 1. — § 166: Varro I 9, 4. Col. II 9, 3.

---

2 aquoso DFv. in aquo dEC. 3 edito DEv. editoque dG. et edito F²D. | sole D²d^v. sale r. 4 rudecto P e Cat. S. fructecto DFE. -eto v. -ectosus dC. 5 poterit Cato. 6 non possis H e Cat. non possit ll. v. 8 serenda DF. 9 suco DEv. suctu DF¹. sumptu F². 9. 10 cicere excepto legumina H cum Ursino ad Varr. r. r. I 23, 2. cicer exceptis leguminibus ll. v. an cicere excepto, e leguminibus? 10 subsecuntur FE. 12 cibi DF¹dEv. curae F². | olu D¹F¹. olo D². del. F². 14 laetior P. lenior ll. H. leuior v. cfr. Theophr. et Geop. et § 163. 97. 187. XVII 26 al. an plenior? 15 umidiore S e Varr. humili ll. v. -mido Ursin. D. 17. 18 cretosus et uliginosus solo F². 18 patiuntur D²D. sat- D¹dE. sort- v. seruntur F². 19 ex D. et ll. G. est et in v. 19. 20 inuenerim F²v. -rit r.

(47) Et quoniam de frugum terraeque generibus ab- 167
unde diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante
omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni
vice fungens evagari incipit, ut diximus, a solstitio ac 5, 57
5 nova luna, primo lente, dein vehementius, quamdiu in
leone sol est. mox pigrescit in virginem transgresso atque
in libra residit. si XII cubita non excessit, fames certa 168
est, nec minus si XVI exsuperavit. tanto enim tardius
decedit, quanto abundantius crevit, et sementem arcet.
10 vulgo credebatur a decessu eius serere solitos, mox sues
inpellere vestigiis semina deprimentes in madido solo, et
credo antiquitus factitatum, nunc quoque non multo gra- 169
viores opera; sed tamen inarari certum est abiecta prius
semina in limo degressi amnis. hoc fit Novembri mense
15 incipiente, postea pauci runcant — botanismon vocant —,
reliqua pars non nisi cum falce arva visit paulo ante kal.
Apriles. peragitur autem messis mense Maio, stipula num-
quam cubitali, quippe sabulum subest granumque limo
tantum continetur. excellentius Thebaidis regioni frumen- 170
20 tum, quoniam palustris Aegyptus. similis ratio, sed feli-
citas maior Babyloniae Seleucia, Euphrate atque Tigri
restagnantibus, quoniam rigandi modus ibi manu tempe-
ratur. Syria quoque tenui sulco arat, cum multifariam in
Italia octoni boves ad singulos vomeres anhelent. in omni

§ 168: Herodot. II 14 extr. — § 169: Th. C. III 20, 9. —
§ 170: Th. C. III 20, 5. Verg. Georg. I 53. Col. I praef. 22.

4 a dEv. om. FHJ. | solstitie F¹. | ac ego. aut F¹dEv. del.
F²P. a J. et vet. Dal. H. cfr. V 57 et XVII 130. 5 primo
dT Brot. a primo F²E. oprimo F¹. ac primo v. 7 residit
S coll. V 57. -det ll. v. 8 exsuperavit dG. -abit r. 9 ar-
get F¹. arcere F². 10 a dS. ac r. ab v. | solitus E.
11 in dv. et r. 12. 13 grauiore Fv. -ora dTE Hack.
14 digressi dv. a. Brot. | fit FTED. est dv. 15 pauci runcant
FJ. pauci runcant pauci dE. pauci runcant quod v. 17 per-
agitur F²v. peragitatur F¹ES. agitatur d. | messes E. an per-
aguntur messes? | mense dTv. om. rG. 19 excellentius dv.
-ibus r. | regionis d. 21 maior et d. | babyloniae ac dv. a. B.
-loni ac G. cfr. VI 122. 23 arat dv. om. r. | multifaria E.

quidem parte culturae, sed in hac maxime valet oraculum illud: quid quaeque regio patiatur.

- 171 (48) Vomerum plura genera: culter vocatur inflexus praedensam, priusquam proscindatur, terram secans futurisque sulcis vestigia praescribens incisuris, quas resupinus in arando mordeat vomer. alterum genus est volgare 5 rostrati vectis. tertium in solo facili, nec toto porrectum dentali, sed exigua cuspide in rostro. latior haec quarto generi et acutior in mucronem fastigata eodemque gladio scindens solum et acie laterum radices herbarum secans. 10 non pridem inventum in Raetia Galliae duas addere tali rotulas, quod genus vocant plaumorati. cuspis effigiem 173 palae habet. serunt ita non nisi culta terra et fere nova. latitudo vomeris caespites versat. semen protinus iniciunt cratesque dentatas supertrahunt. nec sarienda sunt hoc 15 modo sata, sed protelis binis ternisque sic arant. uno boum iugo censeri anno facilis soli quadragena iugera, difficilis tricena iustum est.
- 174 19. (49) <1> In arando magnopere servandum est Catonis oraculum: quid est bene agrum colere? 20 bene arare. quid secundum? *arare*. quid ter-

§ 171: (v. Schneider. ad Col. II 4, 6 et Varr. I 29, 2). — § 174: Cato 61, 1. (cfr. Th. C. III 20, 2. Pallad. II 3, 1).

1 hac d S. ac E. hac quidem Fv. 2 illud dv. illum F²E. om. F¹. | quaeque v. quae ll. 3 inflexus S. infelix ll. inferius Brot. ex ed. pr. locus nondum sanatus. an infixus praedentali? 4 praedensa E². | priusquam F²dv. prius r. 7 rostrati G. rostra uti dE. rostratum uti FvD. -rati uti S. | nec F¹dEv. non F²D. 9 glandio FE. 10 secans v. secant ll. 11 retia E. | duas FEv. ut duas dH. | addere tali ego. -erent alii (ali F¹) ll. -erent tali H. addiderunt (tali add. G) v. 12 plaumorati ll. Brot. planarati v. plaustrarati coni. H. ploum Raeti Baist apud Wölfflin. (Archiv III 285). 13 habet v. -ent ll. | ita FEv. tamen d. | culta terra dv. cultatra FE². cultratatra E¹. cultrata vel cultro arata terra Strack. inculta terra Frobeen quaest. Plin. p. 91. an fulcata terra? | an fere nouali? 16 porcellis B. 17 conseri T. | facili Fd. 19 reseruandum FE. 20 quod est F²E². quid est primum v. a. S. 21 bene arare del. v. a. S. | arare S e Cat. om. ll. bene arare v.

tium? stercorare. sulco vario ne ares. tempe-
 stive ares. tepidioribus locis a bruma proscindi arva
 oportet, frigidioribus ab aequinoctio verno, et maturius
 sicca regione quam umida, maturius densa terra quam
 5 soluta, pingui quam macra. ubi siccae et graves aestates, 176
 terra cretosa aut gracilis, utilius inter solstitium et autumn
 aequinoctium aratur; ubi leves aestus, frequentes imbres,
 pingue herbosumque solum, ibi mediis caloribus. altum
 et grave solum etiam hieme moveri placet, tenue valde
 10 et aridum paulo ante sationem.

〈2〉 Sunt et huic suae leges: lutosam terram ne 176
 tangito. vi omni arato. prius quam ares proscindito. hoc
 utilitatem habet, quod inverso caespite herbarum radices
 necantur. quidam utique ab aequinoctio verno proscindi
 15 volunt. — quod vere semel aratum est, a temporis argu-
 mento vervactum vocatur. hoc in novali aequae necessa-
 rium est. novale est quod alternis annis seritur. — ara- 177
 tuos boves quam artissime iungi oportet, ut capitibus
 sublatis arent — sic minime colla contundunt —; si inter
 20 arbores vitesque aretur, fiscellis capistrari, ne germinum
 tenera praecerpant; securiculam in stiva pendere, qua
 intercidantur radices — hoc melius quam convelli aratro
 bovesque luctari —; in arando versum peragi nec stri-
 gare in actu spiritus. iustum est proscindi sulco dodrantali 178
 25 iugerum uno die, iterari sesquiugerum, si sit facilitas

§ 175: (cfr. Col. II 4, 1). — § 176: Col. II 4, 5. Pallad. II
 3, 2. (cfr. Varro I 44, 2. 29, 1. 2). — § 177: Col. II 2, 22. Cato
 54, 4. Col. II 2, 28. 27. — § 178: Verg. Georg. I 95. Col. II
 2, 25. 4, 10.

5 grauis d. | aestates v. -atis *ll. D.* 6 terra *F²v. -rae r.* |
 et autumn *v. aut- et ll.* 8 ubi d. | mediis *F²dTH. -ius r.*
 melius *v.* 9 tenue *d.v. om. r.* 10 sationem *dTBrot. -num r.*
 -nis tempus *v.* 11 huic *ego. cfr. § 192. 254. hic ll. v. his*
U 360. 12 ui *d.v. ut r.* | ares *d.v. aras rS.* 16 verum
 actum *E.* | aequae *F²TH. atque r.* 17 est *om. ES.* 20 fistellis
dE. | capistrari *d.v. -rati E. -ratu F¹. -rantur F²D.* 21 secu-
 riculam *d.v. sericulam r. serri Brot.* | in stiva *P. insitiuam*
ll. v. a. S. 23. 24 striare *B.* 24 actu saepius *B.*

soli; si minus, proscindi semissem, iterari assem, quando et animalium labori natura leges statuit. omne arvum rectis sulcis, mox et obliquis subigi debet. in collibus traverso tantum monte aratur, sed modo in superiora modo *in* inferiora rostrante vomere, tantumque est laboris 5 homini, ut etiam boum vice fungatur. certe ~~sine~~ hoc 179 animali montanae gentes sarculis arant. arator nisi incurvus praevaricatur. inde tralatum hoc crimen in forum. ibi utique caveatur, ubi inventum est. purget vomerem subinde stimulus cuspidatus rallo. scamna inter duos 10 sulcos cruda ne relinquantur, glabrae ne exultent. male aratur arvum, quod satis frugibus occandum est. id demum recte subactum erit, ubi non intellegetur, utro vomer ierit. in usu est et collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quae in fossas aquam educant. 15

180 20. <3> Aratione per traversum iterata occasio sequitur, ubi res poscit, crate vel rastro, et sato semine iteratur haec quoque, ubi consuetudo patitur, crate contenta vel tabula aratro adnexa — quod vocant lirare — operiente semina; *ni* operiantur, quae primum appellata, 20 181 deliratio est. quarto seri sulco Vergilius existimatur voluisse, cum dixit optimam esse segetem, quae bis soles, bis frigora sensisset. spissius solum, sicut plerumque in Italia, quinto sulco seri melius est, in Tuscis vero nono. at fabam et viciam non proscisso serere sine damno con- 25 pendium operae est.

§ 179: Col II 2, 25. (II 4, 7). II 4, 2. 1. 8, 3. (Varro I 29, 2). — § 180: Varro I 29, 2. Pallad. VI 4, 1. — § 181: Verg. Georg. I 47.

5 in v. om. ll. cfr. XVI 223. | laboris v. -ori ll. 9 utique G. ubique ll. itaque v. 12 frugibus dv. frugilius r. (saxis) fragilibus B. 13 intellegetur v. -gitur ll. S. 14 est om. E. 16 trauersum d. trans- v. tracta uersum r. 16. 17 sequitur dv. seritur r. 18 iteratur Schneider ad Varr. I 29, 2 p. 325. iteratio ll. v. 18. 19 contenta ll. Brot. dentata v. 20 operiente coni. Dal. -tes FT v. a. H. -tis r. del. D. | semina ni operiantur quae ego. semina operianturque (quae d) ll. semina unde v. operianturque semina unde D. dist. ego. 22 soles Fd TJ. solem Ev. cfr. § 184. 23 figura E. 25 at Fdv. ad E.

<4> Non omitemus unam etiamnum arandi rationem 182
 in transpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Salassi
 cum subiectos Alpibus depopularentur agros, panicum mi-
 liumque iam excrescens temptavere. postquam respuebat
 5 natura, inararunt. at illae messes multiplicatae docuere
 quod nunc vocant artrare, id est aratrare, ut credo, tunc
 dictum. hoc fit vel incipiente culmo, cum iam se ad bina
 ternave emiserit folia. nec recens subtrahemus exemplum 183
 in Treverico agro tertio ante hunc annum conpertum.
 10 nam cum hieme praegelida captae segetes essent, rese-
 verunt etiam campos mense Martio uberrimasque messes
 habuerunt.

Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

21. (50) Siliginem, far, triticum, semen, hordeum oc- 184
 15 cato, sarito, runcato quibus dictum erit diebus. singulae § 240
 operae cuique generi in iugero sufficient. sarculatio in-
 duratam hiberno rigore soli tristitiam laxat temporibus
 vernis novosque soles admittit. qui sariet, caveat ne fru-
 menti radices subfodiat. triticum, semen, hordeum, fabam
 20 bis sarire melius. runcatio, cum seges in articulum exiit, 185
 evolsis inutilibus herbis, frugum radices vindicat segetemque
 discernit a caespite. leguminum cicer eadem quae far deside-
 rat. faba runcari non gestit. quoniam evincit herbas lupi-
 num, occatur tantum. milium et panicum occatur et saritur,

§ 184 extr.: Col. II 11, 8. (1). 4. 7. Pallad. II 9, 2. — § 185:
 Col. II 11, 9. 6. (XI 3, 19). ib. 6. 5. 4.

2 trapadana E. | Salassi v. salsasi ll. 7 cum iam ll. G.
 uel tum v. | se ego. si ll. v. is G. | ad dTS. at F. aut Ev. del.
 G. 8 recens dv. recesis F. recisis E. 10 praegelida v.
 -dae dE. pregelide F. 11 etiam dTS. et scient r. an scili-
 cet? resarrientes v. 16 operi d. 17 teporibus P. 18 sarit d.
 19 radicem d. 20 seges dv. sex F. sexto E. | articulū
 ego. -culo ll. v. | exiit euolsis ego. esse in molsis ll. est euul-
 sis v. esse incepit (-cipit J) euolsis (uolsis J) SJ. cfr. Colum.
 II 11, 9 et Plin. § 159. XVII 173. XIX 114; de mendo § 191
 (p. 195, 17. 18). 22 far FEv. faba dT. 23 dist. H coll.
 Colum. II 11, 6. 5. 24 occatur F²S. uocatur F¹E. runcatur
 dv. | et panicum FEH. panicum dv. | seritur E v. a. C. de
 singulari numero cfr. § 53 med.

non iteratur, non runcatur. silicia et phasioli occantur tan-
 186 tum. sunt genera terrae, quorum ubertas pectinari segetem
 in herba cogat — cratis et hoc genus dentatae stilis fer-
 reis —, eademque nihilominus et depascuntur. quae de-
 pasta sunt, sarculo iterum excitari necessarium. at in 5
 Bactris, Africa, Cyrenis omnia haec supervacua fecit in-
 dulgentia caeli, et a semente non nisi messibus in arva
 redeunt, quia siccitas coercet herbas, fruges nocturno tan-
 187 tum rore nutriens. Vergilius alternis cessare arva suadet
 — si patiantur ruris spatia, utilissimum procul dubio est —; 10
 quod si neget condicio, far serendum, unde lupinum aut
 vicia aut faba sublata sint et quae terram faciant laetio-
 rem. inprimisque et hoc notandum, quaedam propter alia
 17, 56 seri obiter, si parum provenere, *ut priore* diximus
 volumine, ne eadem saepius dicantur; plurimum enim re- 15
 fert soli cuiusque ratio.

188 22. (51) Civitas Africae in mediis harenis petentibus
 Syrtis Leptimque Magnam vocatur Tacape, felici super
 omne miraculum riguo solo. ternis fere milibus passuum
 in omnem partem fons abundat, largus quidem, sed cer- 20
 tis horarum spatiis dispensatur inter incolas. palmae ibi
 praegrandi subditur oléa, huic ficus, fico punica, illi vitis,
 sub vite seritur frumentum, mox legumen, deinde olus,
 189 omnia eodem anno, omniaque aliena umbra aluntur. qua-
 terna cubita eius soli in quadratum, nec ut a porrectis 25

§ 186: Th. H. VIII 6, 6. Col. II 11, 3. — § 187: Verg. Georg.
 I 71 sqq.

1 sicilia E v. a. B. silicula B. siliqua con. Dal. | phasioli
 S. fasi- FE v. fassi- d. fase- C. 3 cratis d v. gratis r.
 6 cyrene d v. a. S. | supervacua G. superi aqua d. -uae E. -ue
 F. 7 messibus d TH. mens- r. nonis mensibus v. | arua con.
 H coll. § 169. area F d. aream TE v. a. S. 8. 9 tantum P.
 tectum ll. tactas v. a. S. 9 nutriente D. | suadet et hoc v. a.
 S. an suadet et? 10 ruris d v. ruri r. 12 faciant v. -iunt
 ll. Brot. 14 si ll. J. etsi S. sed v. | prouenire ut prioré ego.
 prouenire ll. prouenire priori v. prouenirent (-niunt D) prioré
 JD. 17 patentibus E. 18 Magnam G. magna ll. v.
 20 sed v. sed et ll. S. 22 praegrandi v. pregnandi FE. prae-
 gnanti d. | subditus E. | illi d v. illis r.

metiantur digitis, sed in pugnum contractis, quaternis denariis venundantur. super omnia est bifera vite bis anno vindemiare. et nisi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereant luxuria singuli fructus. nunc vero toto anno metitur aliquid, constatque fertilitati non occurrere homines. 5 aquarum quoque differentia magna riguis. est in Narbonensi provincia nobilis fons Orgae nomine. in eo herbae nascuntur in tantum expetitae bubus, ut mersis capitibus totis eas quaerant. sed illas in aqua nascentes certum 10 est non nisi imbris ali. ergo suam quisque terram aquamque noverit.

23. (52) Si fuerit illa terra, quam appellavimus teneram, poterit sublato hordeo seri milium, eo condito rapae, his sublatis hordeum rursus vel triticum, sicut in 15 Campania, satisque talis terra aratur, cum saritur. alius ordo ut, ubi adorem fuerit, cesset quattuor mensibus hibernis et vernam fabam recipiat. ante hiemalem ne cesset. nimis pinguis alternari potest ita, ut frumento sublato legumen tertio seratur. gracilior et in annum tertium 20 cesset. frumentum seri quidam vetant nisi in ea, quae proximo anno quieverit.

(53) Maximam huius loci partem stercorationis optinet ratio, de qua et priore diximus volumine. hoc tantum 17, 50 nemini inconpertum est, nisi stercolato seri non oportere, 25 quamquam et huic leges sunt propriae. milium, panicum,

---

§ 191: cfr. Tb. H. VIII 6, 3.

---

4 pereat E. pereunt C. | fructus v. si ructus FE. si rictus d.
 5 an succurrere? 9 aqua v. aquas ll. 12 tenera E.
 13 milium seri d v. a. S. 13. 14 rapae F². rapa r H.
 15 saritur Strack. seritur ll. v. a. D. 17 recipiat. ante ego.
 -pi ut aut ante Fd. -piat aut ante v. -pi (-piat H) ita ut ante EH.
 17. 18 ne cesset v. nec exiet ll. 18 ut ego. fit dE.
 fit ut FS. si v. 19 et in annum F²v. etiamnum dT. et annum F¹E.
 20 in ea quae F²d v. sin ea quae F¹. sine aqua E.
 22 optinet d v. optinet (-nent F²) et r. 24 nemini inconpertum ego. cfr. XVII 30 (p. 73, 8). enim in conpessum (-ensum d) ll. unum (enim H) in confesso v. an nemini inconfessum?
 25 huic ED. hic r v.

rapa, napus nisi in stercoreto ne seritor. non stercoreto
 frumentum potius quam hordeum seritor. item in nova-
 libus, tametsi in illis fabam seri volunt, eandem ubicum-
 193 que quam recentissime stercoreto solo. autumnus aliquid
 saturus Septembri mense fimum in agro *acervet*, post im- 5
 brem utique. si verno erit saturus, per hiemem fimum
 disponat. iustum est vehes XVIII iugero tribui, disper-
 gere caveto, priusquam ares. at iacto semine, si haec
 omissa sit stercoretio, sequens est, priusquam sarias, *ut*
 194 *fimi ex aviariis seminis vice spargas* ante pulverem. quod 10
 ut hanc quoque curam determinemus, iustum mense sin-
 gulas vehes fimi redire in singulas pecudes minores, in
 maiores denas. nisi contingat hoc, male substravisse pecori
 colonum appareat. sunt qui optime stercoreari putent sub
 diu retibus inclusa pecorum mansione. ager si non ster- 15
 coretur, alget; si nimium stercoretus est, aduritur, satius-
 que est id saepe quam supra modum facere. quo calidius
 solum est, eo minus addi stercoretis ratio est.

195 24. (54) Semen optimum anniculum, bimum deterius,

§ 192 extr.: Th. H. VIII 6, 4. Col. II 9, 15. Th. H. VIII
 7, 2. Col. II 10, 5. XI 2, 85. — § 193: Col. II 15, 1. (Varro I
 38, 1). cfr. Col. XI 2, 86. II 5, 1. 2. Pallad. X 1, 2. 3. Col. II
 15, 2. — § 194: Col. II 14, 8. 15, 2. Pallad. X 1, 3. — § 195:
 Th. H. VIII 11, 5. (Pallad. I 6, 12. Geop. II 16, 4). Col. II 9,
 11. 13.

1 napos F²D. | ne F¹D. non F²dv. om. E. | seritor ego.
 -tur ll. Brot. -to D. serantur v. 2 seritor ego. -tur d. -to
 rv. 5 in agro acervet ego. inarguet ll. an inaceruet? in-
 aret v. inarcuet U 362. 6 dist. ego. | an sin verno? |
 saturis E. 7 disponat dv. -ant r. | uehes dB. ueges r.
 8 caueto ego. autem ll. v. cfr. Colum. II 5, 2. 15, 1. | an in-
 ares? arescat v. a. J. | at FJ. aut rv. | iacto F²dTH. iactu E.
 iatu F¹. iactato v. 9 omissa dv. commissa r. | sarias J.
 -iat dTH. seriat F²E. at F¹. serat v. 9. 10 ut fimi (vel ster-
 coretis) — spargas ego. cfr. Colum. II 15, 2. Plin. XVII 50. 53.
 U 362. 10 ante ll. v. aviarii H. tantum J. | pulvere J.
 11 iustum mense ego. iustum est ll. v. a. D. iustum est singu-
 lis mensibus coni. J. 12 uehes dB. ueies r. | redire ego.
 denario ire ll. v. (dena prave iterato ex v. seq. denas). definire
 D. terdenis redire U 363. 13 male dv. mala r. 15. 16 ster-
 coretur ego. -ratur dEC. fuerit stercoretus (stercoretur F¹) F¹S.

trimum pessimum, ultra sterile; etenim omnium definita
 generatio est. quod in ima area subsedit, ad semen re-
 servandum est; id enim optimum, quoniam gravissimum,
 neque alio modo utilius discernitur. quae spica interval-
 5 lata semina habebit, abicietur. optimum granum, quod
 rubet et dentibus fractum eundem habet colorem; dete-
 rius, cui plus intus albi est. certum terras alias plus 196
 seminis recipere, alias minus, religiosumque inde et pri-
 mum colonis augurium, cum avidius accipiat: esurire cre-
 10 ditur et comesse semen. sationem locis umidis celerius
 fieri ratio est, ne semen imbre putrescat; siccis serius,
 ut pluviae sequantur nec diu iacens atque non concipiens
 evanescat; itemque festinata satione densum spargi semen,
 quia tarde concipiat, serotina rarum, quia densitate nimia
 15 necetur. artis quoque cuiusdam est aequaliter spargere. 197
 manus utique congruere debet cum gradu semperque cum
 dextro pede. fit quoque quorundam occulta ratione, quod
 sors genialis atque fecunda est. non transferendum est
 ex frigidis locis semen in calida, neque ex praecocibus
 20 in serotina nihilque in contrarium, ut praecepere quidam
 falsa diligentia.

(55) Serere in iugera temperato solo iustum est tri- 198

§ 196: Th. H. VIII 6, 2. (cfr. Col. II 8, 3. XI 2, 80). — § 197:
 Th. C. III 24, 1. 2. (cfr. Geop. II 17. 19, 2). — § 198: (Col. XI

1 sterile F²v. -ilem r. | etenim ego e Theophr. cfr. Pliniana
 p. 39. et in imo FEv. et in uno dC. et D. 2 genere ra-
 tio v. a. D. 4 discernitur G. dispe- FE. dispergitur dTv.
 dispescitur J. 4. 5 interuallata J. -alla ll. D. per interualla
 v. an intus uana? cfr. Colum. II 9, 13. 5 seminum D.
 6. 7 deterius dv. om. FE. 7 alia plus E. 8 inde et ego.
 uidetur inde dT. inde rv. id et P. 8. 9 pessimum P.
 10 comesse v. cum esse FE. cum messe d. 12 nec F¹ES.
 ne rv. 15 necetur Fv. nocetur r. 17 dextro dv. dex-
 trao r. | fit v. fit ll. D (relatum ad praecedentia). | quorundam
 quoque D. 18 fors v. fors ll. D. | fecunda v. pecuda ll.
 18. 19 est ex F¹dEv. esse ex F²D. 20 in serotina v. om.
 ll. D. in hiberna J. cfr. XVII 79. | nihilque in F¹dEv. in F²
 D. idque in G. quae in J. | ut ego. om. ll. v. | praecepere F²
 G. -cipere r. (praeripere quadam v). 22 iugero ter-

tritici aut siliginis modios V, farris aut seminis, quod frumenti genus ita appellamus, X, hordei VI, fabae quinta amplius quam tritici, viciae VII, ciceris et cicerulae et pisi III, lupini X, lentis III — sed hanc cum fimo arido seri volunt —, ervi VI, siliciae VI, passiolorum III, pabuli 6 XX, milii, panici sextarios III, pingui solo plus, gracili 199 minus. est et alia distinctio: in denso aut cretoso aut uliginoso tritici aut siliginis modios VI, in soluta terra et sicca et laeta III. macie enim solum, nisi rarum culmum habeat, spicam minutam facit et inanem; pingua arva ex 10 uno semine fruticem numerosum fundunt densamque sege- 200 tem ex raro semine emittunt. ergo inter quattuor et sex modios, pro natura soli quinta minus seri plusve praecipiant; item in consito aut clivoso, ut in macro. hoc pertinet oraculum illud magno opere custodiendum: Sege- 15 tem ne defrudes. adiecit his Attius in Praxidica, ut sereretur, cum luna esset in ariete, geminis, leone, libra, aquario, Zoroastres sole scorpionis duodecim partes transgresso, cum luna esset in tauro.

2, 75). Varro I 44, 1. Col. II 9, 1. 17. II 10, 8. 29. 19. 20. 35. 4. 15. 34. 33. 4. Varro I 44, 1. Col. XI 2, 75. II 9, 18. — § 199: Col. II 9, 5. 6. — § 200: Cato 5, 4.

---

soli d v. a. H. 1 aut (autem E¹) feminis E. 2 quinta ll. J. cfr. Colum. II 10, 8. quintam partem v. 3 vii ego e Colum. II 10, 29. xii ll. v. | cicerulis E¹. 4 lentis paulo plus quam modius Colum. 5 erui v Colum. II 10, 34. cfr. § 139. | sicilia E. | passiolorum F d D. phasi- S. fassi- E. fasi- v. fase- C. 6 sextarios vi d T. 9 an sicca et macra uel laeta? cfr. Colum. II 9, 5. | macie ego. macies F¹ d T E v. macrum F² D. | soli v. a. D. 10 habeat F² v. habet r S. | inane E. 11 seminis radice E. -nis radice fruticem v. 12 emittunt v. om- ll. 13 pro natura d v. ponatur a r. | soli om. E. | quinta ll. (i. e. quinta parte. cfr. § 198 et Colum. II 9, 6). quinto J. alii quinque non v. | plusue d J. pluresue r v. 14 et clivoso d T. | ut F d G. aut E v. | huc B. 16 defrudes S e Catone. -uges ll. v. | iis (his S) attius d S. iis accius v. his artius F. insartius E. | praxidica O. Ribbeck (mus. Rhen. 1886 p. 631). -co ll. v. 18 Zoroastres v. cfr. XXXVII 157. 159. -tris F d D. -trius E.

(56) Sequitur huc dilata et maxima indigens cura de 201
tempore frugēs serendi quaestio magnaue ex parte ra-
tionī siderum conexa; quamobrem sententias omnium in
primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus, qui prin-
5 ceps hominum de agricultura praecepit, unum tempus
serendi tradidit a vergiliarum occasu. scribebat enim in
Boeotia Helladis, ubi ita seri diximus. inter diligentissi- 202
mos convenit, ut in alitum quadripedumque genitura, esse 49
quosdam ad conceptum impetus et terrae. hoc Graeci ita
10 definiunt, cum sit calida et umida. Vergilius triticum
et far a vergiliarum occasu seri iubet, hordeum inter
aequinotium autumnī et brumam, viciam vero et passiolos
et lentem boote occidente. quo fit, ut horum siderum
aliorumque exortus et occasus digerendi sint in suos dies.
15 sunt qui et ante vergiliarum occasum seri iubeant, dum- 208
taxat in arida terra calidisque provinciis; custodiri enim
semen, corrumpente umore, et a proximo imbre uno die
erumpere; alii statim ab occasu vergiliarum — sequi im-
bres a septimo fere die —; aliqui in frigidis ab aequi-
20 noctio autumnī, in calidis serius, ne ante hiemem luxu-
rient. inter omnes autem convenit circa brumam serendum 204
non esse, magno argumento, quoniam hiberna semina, cum
ante brumam sata sint, septimo die erumpant; si post
brumam, vix quadragesimo. sunt qui properent atque ita
25 pronuntient, festinatam sementem saepe decipere, seroti-

§ 201: Hesiod. ἔργα κ. ἡμ. 384. — § 202: Democritus ap.
Geop. II 14, 4. (Th. C. III 23, 1. I 13, 4. Col. X 196 sqq.). Verg.
Georg. I 219. 208—210. 227—229. (Col. II 8, 1). — § 203: Col.
II 8, 3. 4. Th. C. III 23, 1. Col. II 7, 2. — § 204: Varro I
35, 2. Col. II 8, 2. Th. C. III 23, 2. Varro I 34, 1. Col. XI
2, 80.

1 delata E. 2 serendi F²v. seruendi F¹. seruandi r.
2. 3 rationi ego. -one ll. v. 4. 5 princeps F¹. primus F².
5 praecepit F²v. -cipit rS. 9 hos d v. a. H. 12 uero et
FTD. uero rv. | fassiolos E². -iliolos E¹. faseolos TC. phasio-
S. 13 quo F²v. que F¹. qua r. 14 digerendi B. dirig-
F¹. dirig- rv. 17 non corrumpente coni. H. cfr. Schneid-
ad Colum. II 8, 4. 5. an a corrumpente? 23 ante dEv. n
nente F. | bruma F². 24 properant E.

nam semper. e contrario alii vel vere potius serendum
 quam malo autumnno atque, ubi fuerit necesse, inter favo-
 205 nium et vernum aequinoctium. quidam omissa caelesti
 subtilitate temporibus definiunt: vere linum et avenam et
 papaver atque, uti nunc etiam Transpadani servant, usque 5
 in quinquatrus, fabam, siliginem Novembri mense, far
 Septembri extremo usque in idus Octobres, alii post hunc
 diem in kal. Novembres. ita his nulla naturae cura est,
 illis nimia, et ideo caeca subtilitas, cum res geratur inter
 206 rusticos litterarumque expertes, non modo siderum. et 10
 confitendum est caelo maxime constare ea, quippe Ver-
 gilio iubente praedisci ventos ante omnia ac siderum
 mores neque aliter quam navigantibus servari. spes ardua,
 immensa, misceri posse caelestem divinitatem inperitiae
 rusticae, sed temptanda iam grandi vitae emolumento. 15
 prius tamen sideralis difficultas, quam sensere etiam periti,
 subicienda contemplationi est, quo deinde laetior mens
 discedat a caelo et facta sentiat, quae futura praeosci
 non possint.

207 25. (57) Primum omnium dierum ipsorum annis so- 20
 lisque motus prope inexplicabilis ratio est, ad CCCLXV
 adiciente anno intercalario diei noctisque quadrantes. ita
 fit, ut tradi non possint certa siderum tempora. accedit
 confessa rerum obscuritas, nunc praecurrente nec paucis
 diebus tempestatum significatu, quod προχειμάζειν Graeci 25

§ 205: (Col. II 10, 17. XI 2, 43. II 10, 9). — § 206: Verg.
 Georg. I 51. (Col. I praef. 23). — § 207: Veget. IV 40.

3 omissa F²v. em- r. | caelestis FE. 4 subtilitate F²dT
 Brot. subtilitate F¹. uilitate E. cura ut inutili v. | temporis F². |
 definiunt F¹dTv. deficient E. serunt F². 5 etiam Ev. om.
 r. | serunt F². 5. 6 usque in quinque idus E. -quatribus v.
 a. G. 6 nouembri dv. -bre rD. 14 immensa Fd. et inm-
 Ev. cfr. Pliniana p. 40 not. 15 rusticae TS. om. rv. | ten-
 tanda G. templanda F. contempl- rv. | iam ego. tam ll. G. ta-
 men v. 17 contemplationi dv. -nis r. 18 foeta F.
 19 possunt T. 22 adiciente anno D. adicient eam (etiam E)
 non ll. adiciunt etiamnum v. | intercalarios v.a.J. 23 credi
 E¹. | posset F. 24 confusa E. 25 significatio E. -ione v.a.
 G. | proximazin ll. G.

vocant, nunc postveniente, quod ἐπιχειμάζειν, et plerum-
 que alias *celerius*, alias tardius caeli effectum ad terram
 decido: vulgo serenitate reddita confectum sidus audi-
 mus. praeterea cum omnia haec statis sideribus caelo- 208
 5 que adfixis constant, interveniunt motus stellarum, gran-
 dinum, imbrium, et ipsi non levi effectum, ut docuimus, 152
 turbantque conceptae spei ordinem. idque, *ne* nobis tan-
 tum putemus accidere, et reliqua fallit animalia sagaciora
 circa hoc, ut quo vita eorum constet, aestivasque alites
 10 praeposteri aut praeproperi rigores necant, hibernas aestus.
 ideo Vergilius errantium quoque siderum rationem edi- 209
 scendam praecipit, admonens observandum frigidae Saturni
 stellae transitum. sunt qui certissimum veris indicium
 arbitrentur ob infirmitatem animalis papiliones. sed eo
 15 ipso anno, cum commentaremur haec, notatum est, pro-
 ventum eorum ter repetito frigore extinctum advenasque
 volucres a. d. VI. kal. Febr. spem veris attulisse mox sae-
 vissima hieme conflictatas. res anceps primum omnium 210
 a caelo peti legem, deinde eam argumentis esse quaeren-
 20 dam. super omnia est mundi convexitatis terrarumque
 globi differentia, eodem sidere alio tempore aliis aperiente
 se gentibus, quo fit, ut causa eius non isdem diebus ubi-
 que valeat. addidere difficultatem et auctores diversis in
 locis observando, mox etiam in isdem diversa prodendo.
 25 tres autem fuere sectae, Chaldaea, Aegyptia, Graeca. his 211

§ 209: Verg. Georg. I 335. — § 211: Sueton. Iul. Caes. 40.
 Solin. 1, 45. Macrobian. I 14, 14.

1 postveniente d v. -tem r. | quod Ev. om. r. | epichimazin
 ll. G. 2 alia FE. | celerius ego. serius ll. citius v. prius D.
 cfr. § 298. | alia FE. | caelesti d TJ. 3 unde vulgo d v. a. H.
 an inde vulgo? 4 statutis E. 5 motus man. Dal. motu
 ll. v. 5. 6 grandines imbres v. 7 ne v. om. ll. 10 prae-
 posterum G. -ere ll. v. a. C. | praeproperi G. -ere d v. a. C. pro-
 pere E. prope F. | necant G. nec ante FEv. negante d.
 14 papiliones J. -onis d D (prouentum add. v). passionis papi-
 lionis r. | sed ego. id ll. v. | eo om. d. 16 eorum d v. quo-
 rum r. | terrae petito E. 18 conflictas d. 20 conuexitatis
 F¹d G. -itate F²D. -itas ETv. 21 globi F¹d v. globo F²D.
 glob; E.

addidit quartam apud nos Caesar dictator annos ad solis
cursum redigens singulos Sosigene perito scientiae eius
adhibito; et ea ipsa ratio postea conperto errore correctae
est ita, *ut* duodecim annis continuis non intercalaretur,
quia coeperat *ad* sidera annus morari, qui prius antecede- 5
212 bat. et Sosigenes ipse trinis commentationibus — quam-
quam diligentior ceteris, non cessavit tamen addubitare
ipse semet corrigendo — *et* auctores prodidere ea, quos
praetexuimus volumini huic, raro ullius sententia cum alio
congruente. minus hoc in reliquis mirum, quos diversi 10
213 excusaverint tractus. eorum, qui in eadem regione disse-
dere, unam discordiam ponemus exempli gratia: occasum
matutinum vergiliarum Hesiodus — nam huius quoque
nomine exstat astrologia — tradidit fieri, cum aequinoc- 15
tium autumnii conficeretur, Thales XXV die ab aequinoc-
tio, Anaximander XXXI, Euctemon XLIII, *Eudoxus*
214 XLVIII. nos sequimur observationem Caesaris maxime;
haec erit Italiae ratio. dicemus autem et aliorum placita,
quoniam non unius terrae, sed totius naturae interpretes
sumus, non auctoribus positis — id enim verbosum est —, 20
sed regionibus. legentes tantum meminerint brevitatis gra-
tia, cum Attica nominata fuerit, simul intellegere Cycl-
215 das insulas; cum Macedonia, Magnesiam, Threciam; cum
Aegyptus, Phoenicen, Cyprum, Ciliciam; cum Boeotia, Lo-
cridem, Phocidem et finitimos semper tractus; cum Hel- 25

§ 213: exscripsit schol. Germ. p. 209, 12—16.

1 quartam Tv. -tum FE. *de d non constat.* 2 cursum
Ev. circum r. | singulos v. figulo ll. | sozidine FE. | perito v.
-tos ll. 3 adhibito v. -tos ll. | conperto v. -tum ll. 4 ut
v. om. ll. 5 coeperant . . . annum vet. Dal. | ad ego. om.
ll. v. | sidus G. 6 sozidines FE. | an tribus? 6. 7 quam-
quam dTv. quandam r. 6—8 dist. ego. 8 et ego. om. ll. v.
an et alii? 9 sententia dv. -tiae E. -tie F. 11 eorum
F²dv. earum r. 11. 12 dissidere d Lugd. dissidere r v.
16 xxxi schol. Germ. xi.xx F¹E. xxix dv. xxx F²D. | xlIII Eudo-
xus Boeckh (üb. d. vierjähr. Sonnenkreise p. 86). om. ll. v. a. D.
17 dist. J. maximeque v. a. H. 18 autem FES. tamen
dv. 19 non in unius E. 20 est om. d. 21 regionibus
Tv. leg- ll.

lespontus, Chersonesum et continentia usque Atho montem;
 cum Ionia, Asiam et insulas Asiae; cum Peloponnesus,
 Achaïam et ad vesperam iacentes terras. Chaldaei Assy- 216
 riam et Babyloniam demonstrabunt. Africam, Hispanias,
 5 Gallias sileri non erit mirum; nemo enim observavit in
 iis, qui proderet siderum exortus. non tamen difficili ra-
 tione dinoscentur in illis quoque terris digestionem circu-
 lorum, quam in sexto volumine fecimus, qua cognatio 6, 212
 caeli non gentium modo, verum urbium quoque singula-
 10 rum intellegitur. ergo ex iis terris, quas nominavimus, 217
 sumpta convexitate circuli pertinentis ad quas quisque
 quaeret terras, iidem erunt siderum exortus per omnium
 circulorum pares umbras. indicandum et illud, tempestates
 ipsas *cardines* suos habere quadrinis annis; et easdem non
 15 magna differentia reverti ratione solis, octonis vero augeri
 easdem, centesima revolvente se luna.

(58) Omnis autem ratio observata est tribus modis, 218
 exortu siderum occasuque et ipsorum temporum cardini-
 bus. exortus occasusque binis modis intelleguntur. aut
 20 enim adventu solis occultantur stellae et conspici desinunt
 aut eiusdem abscessu proferunt se, *ut* emersum hoc me-
 lius quam exortum consuetudo dixisset et illud occulta-
 tionem potius quam occasum. *alio* modo, quo die inci- 219
 piunt apparere vel desinunt oriente sole aut occidente,
 25 matutini vespertinive cognominati, prout alteruter eorum
 mane vel crepusculo contingit. dodrantes horarum, cum
 minimum, intervalla ea desiderant ante solis ortum vel post

§ 217: Col. III 6, 4. (Eudoxus ap. Plin. II 130). — § 218:
 cfr. Theophr. de signis 1, 2.

1 cersonensum dE. 3 et om. d. 3. 4 chaldaicas siriam E.
 chaldei assiriam F¹. chaldeam syriam F². 5 gallicas E.
 -icos F. | enim ea F²D. | obseruabit FE. | in dEv. om. F¹. ex
 F²D. 6 his F²ES. om. F¹. | proderent F²D. 8 quam
 FdV. quia E. | cognitio F²v. a. G. 12 iidem (idem F) erunt
 FdTS. ad (et ad C) earum Ev. 14 cardines P. arbores U.
 ardores v. a. S. | suas d. 17 aratio F¹E. 21 ut ego. in U. v.
 del. G. | hemersum F¹E. 23 alio B. ullo U. 25 alteruter
 TS. -utri rH. -utris v. 26 contingit dV. -igit r. 27 de-
 siderant dV. -rat r.

occasum, ut aspici possint. praeterea bis quaedam ex-
oriuntur et occidunt, omnisque sermo de iis est stellis,
2, 7^{sqq.} quas adhaerere caelo diximus.

220 (59) Cardines temporum quadripertita anni distinctione
constant per incrementa lucis. augetur haec a bruma et 5
aequatur noctibus verno aequinoctio diebus XC horis tri-
bus, dein superat noctes ad solstitium diebus XCIII horis
XII; . . . . . usque ad aequinoctium autumnii, et tum aequata
diei procedit *nox* ex eo ad brumam diebus LXXXVIII horis
221 tribus — horae nunc in omni accessione aequinoctiales, 10
non cuiuscumque diei, significantur —, omnesque eae dif-
ferentiae fiunt in octavis partibus signorum, bruma capri-
corni a. d. VIII kal. Ian. fere, aequinoctium vernum arie-
tis, solstitium cancri, alterumque aequinoctium librae, qui
et ipsi dies raro non aliquos tempestatum significatus habent. 15
222 rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporum
dividuntur, per media omnes dierum spatia, quoniam inter
solstitium et aequinoctium autumnii fidiculae occasus au-
tumnus inchoat die XLVI, ab aequinoctio eo ad brumam
vergiliarum matutinus occasus hiemem die XLIII, inter 20
brumam et aequinoctium die XLV flatus favoni vernum
tempus, ab aequinoctio verno initium aestatis die XLVIII

§ 222: cfr. schol. Germ. p. 209, 16.

4 cardines Fm D. cardo rv. 5 constant F²m D. -tat rv. |
a om. m. 5. 6 exaequatur dT. 6 diebus EC. in diebus Fmv.
et in diebus dT. | et horis m. | an horis ternis? 7 noctes
mv. nocte ll. noctem D cum U 364. 8 lacunam cum
Petavio S supplevit his: diebusque (fort. rursusque diebus) xcii
horis xii. Brot. inseruit. diebus — xii post autumnii. om. ll. v.
inde usque ad equinoctium minuitur (om. autumnii) m. 9 diei
ego. cfr. II 81. | praecedat m. | nox ex eo ego. ex eo ll. m v.
nox Strack. | LXXXVIII m v. a. H. | an ternis? 10. 11 horae —
significantur uncis inclusit D. 11 cuiusque Fm. | diei dm v.
dici r. | eae v. heae m. ea ll. 12 octavis in m. | signorum
dm Bas. sigulorum E. singul- Fv. 15 significatos F²E.
19 XLVII m. | ab m. at ab v. octaba F. octava r. (OCT fort.
natum ex iterato DIE vel ex XLVIOI: cfr. m). 20 XLIII P coll.
II 125. XLIII ll. m v. a. S. 21 die dm G. dies rv. 22 XLVIII
ll. m v. XLVII D coll. §§ 220. 222.

vergiliarum exortus matutinus. nos incipiemus a semen- 223
tibus frumenti, hoc est vergiliarum occasu matutino. nec
deinde parvorum siderum mentione concidenda ratio est
et difficultas rerum augenda, cum sidus vehemens Orionis
5 isdem diebus longo decedat spatio.

(60) Sementibus tempora plerique praesumunt et ab 224
XI die autumnalis aequinoctii fruges serunt, *novem* a co-
ronae exortu continuis diebus certo prope imbrium pro-
misso, Xenophon non antequam deus signum dederit.
10 hoc Cicero noster imbre fieri interpretatus est, cum sit
vera ratio non prius serendi quam folia coeperint deci-
dere. hoc ipso vergiliarum occasu fieri putant aliqui a. d. 225
III idus Novembris, ut diximus, servantque id sidus 2, 125
etiam vestis institores, et est in caelo notatu facillimum.
15 ergo ex occasu eius de hieme augurantur quibus est cura
insidiandi, negotiatores avari. ita nubilo occasu pluviosam
hiemem denuntiat, statimque augent lacernarum pretia;
sereno asperam, et reliquarum vestium accendunt. sed ille 226
indocilis caeli agricola hoc signum habeat inter suos ve-
20 pres humumque suam aspiciens: cum folia viderit deci-
dua. sic iudicetur anni temperies, alibi tardius, alibi ma-
turius. ita enim sentitur, ut caeli locique adficit natura,
idque in hac ratione praecellit, quod eadem et in mundo
publica est et unicuique loco peculiaris. miretur hoc qui 227

§ 224: Col. XI 2, 74. cfr. Varro I 34, 1. Democrit. in Geop.
II 14, 4. — Xenoph. oecon. 17, 2. — § 227: cfr. Plin. II 108.
XIX 160.

1 exortu matutino **EH**. 3 mentionem **F**. | concidenda
d v. -endi r. 5 decedat **F d T D**. 7 serunt nouem a *ego*.
cfr. *Pliniana* p. 35. seruitio uenta **F**. -tio ueniente **E**. serunt
adueniente d v. seri iubent a **D**. 9 non *del.* **C**. 10 noster
d *coni.* **Dal.** **NR FE**. **N. R. T.** nouembris v. a. **D**. | cum sit **FE v**.
constituit d **T**. 11 serendum **F²**. 12 occasu *om.* d. 13
seruantque d **T H**. seruantq̄ **F¹**. seruant quō **E**. seruntq̄ **F²**. ser-
uant quoniam v. 16 negotiatores *ego*. -oris **ll. v**. | auari ita
(*vel* nam) *ego*. auaritia **ll. G**. -tiae v. | pluuiosam **F² m v**. flu- r.
19 caeli *om.* d **T**. 20 uiderit decidua v. decident (-dunt d)
uiderit decidua **F¹ d E S**. decidere uiderit **F² D**. 23 praecel-
let **F¹ E S**.

non meminerit ipso brumali die puleium in carnariis florere. adeo nihil occultum esse natura voluit. et serendi igitur hoc dedit signum. haec est vera interpretatio argumenta naturae secum adferens, quippe sic terram peti suadet promittitque quandam stercoreis vicem et contra 5 rigores terram satusque operiri a se nuntiat ac monet festinare.

- 228 (61) Varro in fabae utique satu hanc observationem custodiri praecepit. alii plena luna serendam, lentim vero a vicesima quinta ad tricesimam, viciam quoque iisdem 10 lunae diebus. ita demum sine limacibus fore. quidam pabuli causa sic iubent seri, seminis autem vere.

Est et alia manifestior ratio mirabiliore naturae providentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis sub-
signabimus: 15

Iam vero semper viridis semperque gravata
Lentiscus triplici solita est grandescere fetu
Ter fruges fundens tria tempora monstrat
arandi.

- 229 Ex his unum hoc erit idem et lino ac papaveri serendo. 20
Cato de papavere ita tradit: Virgas et sarmenta, quae tibi usioni supererunt, in segete comburito. ubi eas combusseris, ibi papaver serito. silvestre in miro usu est melle decoctum ad faucium remedia, visque somnifera etiam sativo. et hactenus de hiberna semente. 25
230 26. (62) Verum ut pariter omnis culturae quoddam

§ 228: Varro I 34, 2. Col. XI 2, 85. II 10, 30. 29. Cic. de divin. I 9, 15 ex Arati diosem. 1050. cfr. Geop. XI 12, 2. Theophr. de sign. 4, 6. — § 229: Cato 38, 4. — § 230: Col. XI 2, 79. 82. 71. Varro I 35, 2. 36.

2 et *del.* F². 3. 4 argumenti E. -tum *v. a. S.* 4 terra E *v. a. G.* 5 promittitque FE. 6 satusque dTv. statusque F²Dal. statusque r. flatusque G. | operari FE. 8 statu FE. 9 praecipit d *v. a. G.* 11 fieri d. 14. 15 subsignabimus F²v. -auimus r. 18 fundes F¹E. 18. 19 monstrat arandi dv. monstrata radi F¹E. monstrari tradit F². 20 is FD. | idem et *del.* F². | papaveri F²v. -eris r. | serendi E. 21 quae F²dv. qua F¹E. 22 usioni H. osioni F¹dT. cisioni E. usui F². in 'ione v. 23 papaver dv. -ere F¹E. -erem F².

breviarium peragatur, eodem tempore conveniet arbores
 stercorare, adcumulare item vineas — sufficit in iugerum
 opera — et, ubi patietur loci ratio, arbusta ac vineas
 putare, solum seminariis bipalio praeparare, incilia aperire,
 5 aquam de agro pellere, torcular lavare et recondere. a kal. 231
 Novemb. gallinis ova supponere nolito, donec bruma con-
 ficiatur. in eum diem ternadena subicito aestate tota,
 hieme pauciora, non tamen infra novena. Democritus
 talem futuram hiemem arbitratur, qualis fuerit brumae
 10 dies et circa eum terni; item solstitio aestatem. circa
 brumam plerisque bis septeni halcyonum feturae vento-
 rum quiete molliunt caelum. sed et in his et in aliis
 omnibus ex eventu significationum intellegi sidera debe-
 bunt, non ad dies utique praefinitos expectari tempesta-
 15 tum vadimonia.

(63) Per brumam vitem ne colito. vina tum defae- 232
 cari vel etiam diffundi Hyginus suadet a confecta ea
 septimo die, utique si septima luna conpetat; cerasa circa
 brumam seri. bubus glandem tum adspergi convenit in
 20 iuga singula modios. largior valetudinem infestat, et quo-
 cumque tempore detur, si minus XXX diebus continuis
 data sit, narrant verna scabie poenitere. materiae cae- 16, 188
 dendae tempus hoc dedimus. reliqua opera nocturna 233

§ 231: (cfr. Col. VIII 5, 8. XI 2, 21. Plin. II 125). — § 232:
 Col. arb. 5, 3. (cfr. Col. XII 28, 3. Plin. XVII 135). Varro I
 39, 2. Hyginus ap. Col. XI 2, 83. VI 3, 5. — § 233: Col. XI
 2, 90. II 21, 3. XI 2, 12.

3 una opera *S coll.* § 254. 262. *cfr. Colum. XI 2, 12.*
 40. 46. | ubi *d v.* *cfr.* § 236. ibi *DF¹E.* si ibi *F².* si *D.*
 4 seminare bipalia *F².* 9 fuerint *F².* 10 et *om.* *F d.* | *an*
aestatem intellegi? *cfr. U 365.* 11 plerique *d v. a. G.* | *sep-*
teni ego. septem ll. v. | *halcyonum d v. alcionum D. altio- r.* |
feturae ego. -ra ll. v. 12 quiete *G.* -tem *ll. v.* | *molliunt D²*
S. -ium r. -itum J. -ius v. 16 vitem *d v.* autem *r.* | *ne co-*
lito d v. cfr. Colum. incolito r. ni col- D. 17 ea *v.* eo *ll.*
 18 cerasa *d v.* caerasia *D.* cesaria *E.* caes- *F.* 20 infe-
 siat *D¹F¹.* infert *F².* 22 poenitere *ll. v.* *sed mendosum vide-*
tur. | *materia E.* 22. 23 caedende *D.* -ente *F¹.* cedente *F*

maxime vigilia constent, cum sint noctes tanto ampliores, qualos, crates, fiscinas texere, faces incidere, ridicas prae-
parare interdiu XXX, palos LX et in lucubratione vesper-
tina ridicas V, palos X, totidem antelucana.

- 234 (64) A bruma in favonium Caesari nobilia sidera 5
significant, III kal. Ian. matutino canis occidens, quo die
Atticae et finitimis regionibus aquila vesperi occidere tra-
ditur. pridie nonas Ian. Caesari delphinus matutino ex-
oritur et postero die fidicula, quo Aegypto sagitta vesperi
235 occidit. item ad VI idus Ian. eiusdem delphini vespertino 10
occasu continui dies hiemant Italiae, et cum sol in aqua-
rium sentiatur transire, quod fere XVI kal. Feb. evenit.
VIII kal. stella regia appellata Tuberoni in pectore leo-
nis occidit matutina, et pridie nonas Feb. fidicula vespera.
236 huius temporis novissimis diebus, ubicumque patietur caeli 15
ratio, terram ad rosaria et vineae satum vertere bipalio
oportet — iugero operae LXX sufficiunt —, fossas pur-
gare aut novas facere, antelucanis ferramenta acuere, ma-
nubria aptare, dolia quassa sarcire, ovium tegimenta con-
cinnare ipsarumque lanas scabendo purgare. 20
237 (65) <1> A favonio in aequinoctium vernum Caesari

§§ 234. 235: Col. XI 2, 94. 4. 5. exscripsit schol. Germ. p. 203, 1—12. — § 236: Col. XI 2, 16. 19. 92. cfr. Varro II 2, 18. Col. II 21, 4. Plin. VIII 190. — § 237: Col. XI 2, 21. 24. exscripsit schol. Germ. p. 204, 1—8.

1 constant F² v. a. S. 2 quales DF¹. quale F². | piscinas D¹F¹. ad piscinas F². | rindicas E. 4 palos dv. palas r. | antelucana C. cfr. Colum. -ano DFdv. -anum E. 9 uespere d. 10 ad DFE cod. Strozz. schol. Germ. v. a d. 12 xvii cod. Strozz. schol. Germ. 13 regia 'schol. Germ. B. regia euenit ll. -ia Venus v. 14 matutino v. cfr. Fels p. 108 et XXXII 36. | vesperi cod. Strozz. schol. Germ. v. -pere F² cod. Urb. schol. Germ. D. add. occidit F² schol. Germ. D. 16 rosaria F. cfr. § 242. -riam Dd. -rum Ev. | uinaee F¹. uineta F². | satam F². 17 LXX DFdT ed. pr. LX Ev. ix Brot. cum Petavio. 19 ouium tegimenta//incinnare (conci- J) D² in marg. J. om. rv. 20 ipsorumque d v. a. J. | laminas B. tabulas Brot. ex ed. pr. | purgare DFS. purgare aut novas facere d Bas. purgare aut novas facere antelucanis Ev.

significat, XIII kal. Mart. triduum varie, et VIII kal. hirundinis visu et postero die arcturi exortu vespertino, item III non. Mart. — Caesar cancri exortu id fieri observavit, maior pars auctorum vindemitoris emersu — VIII idus
 5 aquilonii piscis exortu et postero die Orionis. in Attica miluum apparere servatur. Caesar et idus Mart. ferales sibi notavit scorpionis occasu, XV kal. vero April. Italiae miluum ostendi, XII kal. equum occidere matutino.

<2> Hoc intervallum temporis vegetissimum agricolis
 10 maximeque operosum est, in quo praecipue falluntur. neque enim eo die vocantur ad munia, quo favonius flare debeat, sed quo coeperit. hoc acri intentione servandum est; hoc illo mense signum dies habet observatione minime fallaci aut dubia, si quis adtendat. unde autem spiret is
 15 ventus quaque parte veniat, diximus secundo volumine 2, 122 et dicemus mox paulo operosius. interim ab eo die, 337 quisquis ille fuerit, quo flare coeperit — non utique VI id. Feb., sed sive ante, quando praevernatur, sive postea, quando hiemat post diem hunc —, innumera rusticos
 20 cura distingat et prima quaeque peragantur, quae differri nequeunt. trimestria serantur, vites putentur qua diximus ratione, oleae curentur, poma serantur inserantur- 240
 que, vineae pastinentur, seminaria digerantur, instaurentur alia, harundines, salices, genistae serantur caedantur-
 25 que, serantur vero ulmi, populi, platani, uti dictum est. 17, 78

§ 239: Col. XI 2, 15. Varro I 28, 1. — §§ 240. 241: Col. XI 2, 20. 18. 19. 9. 10.

1 quatrídium *schol. Germ.* 4 uindemitoris *v.* uindex mitoris *ll.* 5 aquilonii *schol. Germ. B.* -onis *ll. v.* 7 sibus *E.*
 8 ostendit *E v. a. G.* | aequum *E.* 12 acri *F² d v.* agri *r.*
 13 dies *ego.* deus *ll. v.* (*de mendo cfr. § 25*). 14 unde aut *E.* 15 hoc secundo *F².* 17 VII *P coll. Varr. I 28, 1 et Colum. XI 2, 15.* 18 quando *d G.* quō *E.* qm̄ *r.* quam *v.* | praeu-
 vernat *G.* praeuerat *T.* praeuenerat *ll.* -nerit *v.* 19 quando *d G.* quō *E.* qm̄ *r.* quam *v.* | hiemat post diem hunc *ego.* --diem tunc *F².* --diem certum *J.* --eam diem inquam *v.* --diemat *DF¹ d E.* posthiemat tunc *D.* hiemat *S.* 21 neq; st d. an nō queunt? 23 seminaria *CFWMüller p. 18 coll. Cat. 40, 1. Varr. I 29, 1.* semina *ll. v.* 25 uero *om. d T.* | platani

- 241 tum et segetes convenit purgare, sarire hibernas fruges
maximeque far. lex certa in eo, cum quattuor fibrarum
esse coeperit, faba vero non antequam trium foliorum,
tunc quoque levi sarculo purgare verius quam fodere,
florentem utique XV primis diebus non attingere. hor- 5
deum nisi sicco ne sarito. putationem aequinoctio perac-
tam habeto. vineae iugerum quaternae operae putant, alli-
242 gant in arbusto singulae operae arbores XV. eodem hoc
19, 49 sqq. tempore hortorum rosariorumque cura est, quae se-
21, 14 sqq. paratim proximis voluminibus dicetur, eodem et topia- 10
rii. tum optime scrobes fiunt. terra in futurum proscin-
ditur Vergilio maxime auctore, ut glaebas sol coquat.
utilior sententia, quae non nisi temperatum solum medio
vere arari iubet, quoniam in pingui statim sulcos occu-
pent herbae, gracili insecuti aestus exsiccent omnemque 15
suum venturis seminibus auferant. talia autumno melius
arari certum est.
- 243 <3> Cato verna opera sic definit: scrobes fieri,
seminaria . . . . propagari, in locis crassis et umi-
dis ulmos, ficos, poma, oleas seri, prata sterco- 20
rari luna sitiente; quae rigua non erunt, a flatu
favoni defendi et purgari, herbas malas radicitus

---

§ 242: Verg. Georg. I 63—66. — § 243: Cato 40, 1.—50.—131.

---

ll. v. fraxini *D* cum *P* e *Colum.* 3 antequam quattuor digi-
torum *P* coll. *Colum.* 6 siccum dTH. sit siccum *v. a. G.* |
serito d *v. a. H.* 8 quindecim *ll. v.* scribendum fuit quinas
denas. 10. 11 tobiari *E.* topiariorum *v. a. S.* 12 sol co-
quat D² d *v.* sol eoquat D¹. sol ecquat F¹. soleo quati *E.* sol
excoquat F² D. 14 sulco DFE. 14. 15 occupent *S.* -pant
ll. v. 15 exsiccent omnemque dTS. exit centum Nemque
(namque *E.* omnemque D²) DF¹E. exsiccant centum namque
(certumque *v.*) F² v. excitant tum namque *G.* 16 auferunt F²
v. a. S. | autumno F² v. -ni r. 19 seminaria propagari *ll. v. a. S.*
lac. indicavit Pontedera. inseruerunt in seminaria uites *S.* se-
minariis uitiaria *J.* (seminariis, uitiariis locum uerti, uites pro-
pagari *Cato.*) 19. 20 umectis *Cato.* 20 seri d *H* e *Cat.*
om. rv. 21 silente *P* e *Cat.* | inrigua *Cato.* | afflatu *E.* ab
afflatu *v. a. Brot.* 22 defendi et ego. -ndit *ll. v.* -ndi *C.*

erui, ficos interputari, seminaria fieri et vetera
 sarciri: haec antequam vineam fodere incipias.
 idemque: piro florente arare incipito macra hare-
 nosaque. postea uti quaeque gravissima et aquo-
 5 sissima, ita postremo arato. ergo haec aratio has 244
 habebit notas: lentisci primum fructum ostendentis ac piri
 florentis. erit et tertia in bulborum satu scillae, item in
 coronamentorum narcissi, namque et haec ter florent pri-
 moque flore primam arationem ostendunt, medio secundam,
 10 tertio novissimam, quando inter sese alia aliis notas prae-
 bent. ac non in novissimis cavetur, ne fabis florentibus 245
 attingatur hedera; id enim noxium et exitiale ei est tem-
 pus. quaedam vero et suas habent notas, sicuti ficus.
 cum folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent,
 15 tunc maxime serendas ficus.

(66) <1> Aequinoctium vernum a. d. VIII kal. April. 246
 peragi videtur. ab eo ad vergiliarum exortum matutinum
 Caesari significant kal. April. III non. April. in Attica
 vergiliae vesperi occultantur, eadem postridie in Boeotia,
 20 Caesari autem et Chaldaeis nonis, Aegypto Orion et gla-
 dius eius incipiunt abscondi. Caesari VI idus significa- 247
 tur imber librae occasu. XIII kal. Mai. Aegypto suculae
 occidunt vesperi, sidus vehemens et terra marique turbi-
 dum. XVI Atticae, XV Caesari continuo quatruiduo signi-
 25 ficat, Assyriae autem XII kal. hoc est vulgo appellatum

§ 244: Theophr. de sign. 4, 6. Th. H. VII 13, 6. — § 246
 —248: Col. XI 2, 31. 34. 35. 36. exscripsit schol. Germ. p. 204, 9
 — p. 205, 15.

1 erui dv. serui DF¹. seri F²E. | interputari *P e Cat.* -ur-
 gari *ll. v. a. D.* 2 (resarcito *Cato*) | uineam fodere *P e Cat.*
 uinea florere *ll. v. a. S.* | incipias *S e Cat.* -piat *ll. v.* 3 item-
 que F²dv. a. D. | incipito *ego e Cat.* -piat *ll. v.* -pias *S.* 3. 4
 rudecta harenosaque *Cato.* 4 uti quaeque FdH *e Cat.* utique *rv.*
 5. 6 *an* duas habebit notas? 10 alias aliis F². alias
v. a. Bas. 12 hedera Ev. aedera D². acdera D¹F¹. acdrira d.
 terra F²D. 21. 22 significatur Dv. -cat *r schol. Germ. S.*
 22 ymbrem *codd. Strozz. schol. Germ.* imbris *S.* | occasus *S.*
 24 continuo quatruiduo *S cum Pontedera.* -nuoque triduo
ll. v. quatruiduum schol. Germ.

- sidus Parilicium, quoniam XI kal. Mai. urbis Romae natalis, quo fere serenitas redditur, claritatem observationi dedit, nimborum argumento hyadas appellantibus Graecis [eas stellas] quod nostri a similitudine cognominis Graeci, propter sues inpositum arbitantes, inperitia appellavere 5
 248 suculas. Caesari et VIII kal. notatur dies. VII kal. Aegypto haedi exoriuntur, VI Boeotiae et Atticae canis vesperi occultatur, fidicula mane oritur. V kal. Assyriae Orion totus absconditur, IIII autem canis. VI non. Mai. Caesari suculae matutino exoriuntur et VIII id. capella plu- 10
 vialis, Aegypto autem eodem die canis vesperi occultatur. sic fere in VI id. Mai., qui est vergiliarum exortus, decurrunt sidera.
- 249 <2> In hoc temporis intervallo XV diebus primis agricolae rapienda sunt quibus peragendis ante aequinoctium 15
 non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem foedam putantium vites per imitationem cantus alitis temporariae, quam cuculum vocant. dedecus enim habetur obprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, et ob id petulantiae sales, etiam cum primo 20
 vere, laudantur, auspicio tamen detestabiles videntur. adeo minima quaeque in agro naturalibus trahuntur argumentis.
- 250 Extremo autem hoc tempore panici miliiue satio est. iustum haec seri maturato hordeo. atque etiam in eodem 25

§§ 249. 250: Col. XI 2, 32. 33.

1 parilicium E schol. Germ. H. parel- dT. paral- r. palil-
 v. 2 obseruationi d v. -onis E schol. Germ. obsecrationis r.
 3 nimborum d v. membrorum r schol. Germ. 4 uncas ego
 posui. eas stellas D²T S. castellas D¹. cast- FE. has stellas
 d v. apud schol. Germ. glossema non hic, sed post cognominis
 legitur om. Graeci ita: cognominis castellas cod. Strozz., cogni-
 tionis vocabulum eis stellis cod. Urb. | quod (sc. sidus) ll. v. del.
 P. quod nomen J. 11 uespere cod. Strozz. schol. Germ.
 15 praeripienda F². 16 dum ll. v. cum S. an tum? 17 mu-
 tationem DF. 18 enim om. DF. 20 ut ob F d v. a. D.
 21 ludant D². ludantur v. a. D. | dist. ego. | auspicio — uiden-
 tur del. P. 22 quoque E v. a. C. 25 iustum est d v. a. S. |
 haec F²D. hoc rv. | atque etiam in eodem aruo ad anteceden-

arvo signum illius maturitati et horum sationi commune
 lucentes vespere per arva cicindelae — ita appellant rustici
 stellantes volatus, Graeci vero lampyridas — incredibili
 benignitate naturae. 27. (67) <1> iam vergilias in caelo 251
 5 notabiles caterva fecerat, non tamen his contenta terrestres
 fecit alias veluti vociferans: 'cur caelum intuearis, agri-
 cola? cur sidera quaeras, rustice? iam te brevior somno
 fessum premunt noctes. ecce tibi inter herbas tuas spargo
 peculiares stellas easque vespera et ab opere disiungenti
 10 ostendo ac, ne possis praeterire, miraculo sollicito. videsne 252
 ut fulgor igni similis alarum conpressu obtegatur, secum-
 que lucem habeat et nocte? dedi tibi herbas horarum in-
 dices et, ut ne sole quidem oculos tuos a terra avoces,
 heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. cur
 15 etiamnum altius spectes ipsumque caelum scrutere? habes 253
 ante pedes tuos ecce vergilias.' incertis hae diebus pro-
 veniunt durantque, sed esse sideris huiusce partum eas
 certum est. proinde quisquis aestivos fructus ante illas
 severit, ipse frustrabitur sese. hoc intervallo et apicula
 20 procedens fabam florere indicat, fabaque florescens eam
 evocat. dabitur et aliud finiti frigoris indicium: cum germi-
 nare videris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito.

<2> Ergo opera: taleas olivarum ponere ipsasque oleas 254
 interraderere, rigare prata aequinoctii diebus primis, cum

§ 253: cfr. Plin. XI 14. — Th. C. I 17, 2. — § 254: Col.
 XI 2, 37. 41. 42. 38. 35. arb. 5, 1. Varro I 30. 31, 6. 1. (26).

tia referunt v. a. H. 1 maturitati dTH. -tate DF¹. -tatem E.
 -tatis F²v. | sationis F²v. a. H. 5 his om. d. 6 intueris ..
 .. 7 quaeris v. a. G. 9 disiungenti dEBas. -gunt D. deiun-
 gunt F. 10 sollicitudo E. 11 conpressu obtegatur ego.
 cfr. XI 98. conpressubtegatur (-praes- D) DF. conpressu (-sse E)
 subtegatur dED. -ssu tegatur v. 12 an habeant et noctem?
 (noctem v. a. G.) | dedit FE. 13 sote E. | a dEv. om. r(?) D. |
 auoces G. uoces ll. reuoces v. 15 spectes F²D. spectus DF¹.
 pectus d. spectas Ev. | scrutere DF¹D. -tere et F². scrutare
 dES. -aris v. 16 incertis T. in certis ll. v. cfr. XI 98. | eae
 dTv. a. S. 17 sed esse dTS. sede se DF. sedere E. foedere
 v. | huius dT. 24 interraderere rigare D²v. in terra redari-
 gare F². in terra derigare r.

herba creverit in festucam, arcere aquas, vineam pampinare — et huic lex sua: cum pampini IIII digitos longitudine expleverint; pampinat una opera iugerum —, segetes iterare. saritur diebus XX. ab aequinoctio sartura nocere et vineae et segeti existimatur. et oves lavandi hoc 5 idem tempus est.

- 255 <3> A vergiliarum exortu significant Caesari postridie arcturi occasus matutinus, III id. Mai. fidiculae exortus, XII kal. Iun. capella vesperi occidens et in Attica canis. XI kal. Caesari Orionis gladius occidere incipit, III non. 10 Iun. Caesari et Assyriae aquila vesperi oritur, VII id. arcturus matutino occidit Italiae, IIII delphinus vesperi 256 exoritur. XVII kal. Iul. gladius Orionis exoritur, quod in Aegypto post quatrimum. XI kal. eiusdem Orionis gladius Caesari occidere incipit. VIII kal. vero Iul. longissimus 15 dies totius anni et nox brevissima solstitium conficiunt.
- 257 <4> In hoc temporis intervallo vineae pampinantur, curatur ut vinea vetus semel fossa sit, bis novella. oves tondentur, lupinum stercorandi causa vertitur, terra proscinditur, vicia in pabulum secatur, faba metitur, dein 20 cuditur.
- 258 28. Prata circa kal. Iun. caeduntur, quorum facillima agricolis cura ac minimi inpendii haec de se postulat dici. relinqui debent in laeto solo vel umido vel riguo, eaque aqua pluvia rigari aut publica. utilissimum, si malae her- 25

§§ 255. 256: Col. XI 2, 36. 45. 49. exscripsit schol. Germ. p. 205, 16—p. 206, 9. — § 257: Col. XI 2, 44. 45. 50. — § 258: Col. XI 2, 40. 48. II 16, 2. 17, 3. 4. 5. 6.

1 manere aquas d. 2 quattuor ll. v. 4 saritur C. se-
ritur ll. v. 8 matutinus dTEH. -nis DF. -ni v. 10 IIII
S cum Pontedera coll. § 288. III ll. schol. Germ. Bas. II v. 12
IIII S cum schol. Germ. VI. et. IIII. DF. sexto et IIII dEG. VIII
et IIII v. 13 Iul. schol. Germ. v. om. ll. 15 Iul. nero E.
21 cuditur DFdTJ. cfr. Colum. II 20, 4. concutitur Ev.
25 aut D. uta DF¹. uia dEv. e uia F². uel U 370, sed
totus locus nondum sanatus videtur. (an eoque aqua fluuiali
rigari aut puteana?) | si malae D²J. simulae D¹FE. simul
d. simul et (est S) v.

bae, arare, dein *cratire*, *sarire*, florem ex fenilibus atque
e praesepibus feno delapsam spargere, priusquam *cratiantur*,
nec primo anno rigari, nec pasci ante secunda *feni-*
secia, ne herbae vellantur obtrituque hebetentur. senescunt 259
5 *prata* restituique debent faba in iis sata vel rapis vel
milio, mox insequente anno frumento, rursusque *inarata*
tertio relinqui, praeterea quotiens secta sint *siciliri*, hoc
est quae *feniseces* praeterierunt *secari*. est enim in pri-
mis inutile enasci herbas sementaturas. herba optima in
10 *prato trifoli*, proxima *graminis*, pessima *nummuli siliquam*
etiam *diram ferentis*. *invisa* et *equisaeti* est, a similitu-
dine *equinae saetae*. *secandi tempus*, cum *spica deflore-* 260
scere coepit atque *roborari*. *secandum*, antequam *inarescat*.
Cato: *fenum*, inquit, ne sero *seces*: prius quam *se-*
15 *men maturum sit*. quidam *pridie rigant*. ubi non sunt
rigua, noctibus *roscidis* *secari* melius. quaedam partes
Italiae post *messem* *secant*. <5> Fuit hoc quoque *maio-* 261
ris inpendii apud priores, *Creticis* tantum *transmarinisque*
cotibus notis nec nisi *oleo aciem falcis* *excitantibus*; igi-
20 *tur cornu* propter *oleum* ad *crus* *ligato fenisex* *incedebat*.
Italia *aquarias cotes* dedit *limae* vice *imperantes ferro*, set
aquariae *protinus virent*. *falcium ipsarum* duo genera:
Italicum *brevius ac vel inter vepres quoque tractabile*,

§ 259: Col. II 17, 4. Varro I 49, 2. — § 260: Col. II 18, 1.
Cato 53. Verg. Georg. I 289.

1 *cratire* v. *gratire* ll. G. | *sarire* ego. *sirare* DFd. *serere*
Ev. *dist. ego*. 2 *fenum* d. | *delapsam* CFWMüller p. 18. *dil-*
ll. v. 2. 3 *cratiantur* dv. *grat-* r G. 3 *secunda* dv. *fec-* r.
3. 4 *fenietiam* E. 4 *hebetetur* E. *hebetur* d. 6 *inarata* ego.
cfr. *Pliniana* p. 42. in *prata* ll. v. 7 *siciliri* Dal. -lire ll. v.
8 *feniseces* v. *feniseges* (faen- DF) ll. 10 *trifolio* E. |
siliquam DFS. -qua dEv. -quas H. 11 *diram* D²S. *dira*
rv. *diras* H. | *ferendis* E v. a. C. | *equisaeti* U 371. -tis S. -se-
tis d. -selis Ev. *aequiselis* r. 13 *secundi* D¹FE. 15 *post*
maturum sit *inseruit* Bas. *secato e Cat.* | *dist. D.* | non DdT D.
om. rv. 19 *cotibus* Ev. *eutibus* d. *cubitis* r. | *falcis* D²dv.
facis r. 21 *uicem* d Dal. 22 *aquariae* H. -ia ll. v. *lacun*^{um}
ind. J. | *uiret* B. *locus adhuc corruptus est.* cfr. XXXIV
XXXVI 165. *an aqua protinus uirentes (vel uires sume*

Galliarum latifundia maioribus . . . . conpendia, quippe medias caedunt herbas brevioresque praetereunt. Italus feni-
 262 sex dextra una manu secat. iustum est una opera in die iugerum desecari, alligarique manipulos MCC quaterna pondo. sectum verti ad solem nec nisi siccum construi oportet. 5
 ni fuerit observatum hoc diligenter, exhalare matutino nebulam quandam metas, mox sole accendi et conflagrare
 263 certum est. rursus rigari desecta oportet, ut secetur autumnale fenum, quod vocant cordonum. Interamnae in Umbria quater anno secantur, etiam non rigua; rigua vero 10
 ter plerisque in locis, et postea in ipso pabulo non minus emolumentum est quam e feno. armentorum ideo cura iumentorumque progeneratio suum cuique consilium dabit, opimo maxime quadrigarum quaestu.
 264 (68) <1> Solstitium peragi in octava parte cancri et 15
 221. 256 VIII kal. Iul. diximus. magnus hic anni cardo, magna res mundi. in hoc usque a bruma crescunt dies [creverunt sex mensibus], sol ipse ad aquilonem scandens ac per ardua enisus ab ea meta incipit flecti ac degredi ad austrum, aucturus noctes aliis sex mensibus ablaturus- 20

§ 262: Col. XI 2, 40. II 18, 1. — § 263: Col. II 17, 5. Cato 5, 8. Col. VII 3, 21. Col. II 16, 2.

1 latius fundia F². latius unde et (etiam D) Strack. D. | maioris Dd v. a. D. | lacunam cum S indicavi; fortasse exciderunt quaerunt laboris. an potius latifundiis maiores, conpendio quippe medias caedunt? | compendii d(?) v. a. D. 2 italii E. -li v. a. G. 3 fenis ex dTG. faenusex DF. fenum ex Ev. 3 secant Ev. a. G. 6 exhalare D²v. ethal- E. et bal- r. 8 defecta dv. defecta r. 9 faenum E. 10. 11 rigua uero ter D²D. uero propter D¹FE. uero d. ter uero v. 12 a feno F¹E v. a. D. | argumentorum E. armentariorum J coll. XIV 62. | ideo U 374. id ll. v. a. D. an hic? 14 opimo ego. cfr. Pliniana p. 36. optimo ll. H. -mum v. | quaestu dH. quaestus D¹FEv. quae ius D². 17 ex hoc v. a. G. | crescunt del. G. decrescunt v. 17. 18. uncos ego posui. | creuerunt (-rint E¹) EG. creuerunt a D¹F. creuerat dTS. creuerunt sata D²D. qui creuerunt v. 18 sex mensibus E(?)v. om. rT. | at sol E(?) v. a. G. Brot. 19 ac per DG. asper rv. | enisus G. emsus D¹F. emsus d. emissus D²ED. emersus T. emensus v.

que diei mensuram. ex hoc deinde rapiendi convehendi- 265
 que fructus alios atque alios tempus, et praeparandi se
 contra saevam feramque hiemem, decebatque hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. quam ob rem
 5 eas manibus ipsis agricolarum ingessit vertique iussit ipsa
 die folia et esse confecti sideris signum, nec silvestrium
 arborum remotarumque, ut in saltus devios montesque
 eundum esset quaerentibus signa, non rursus urbanarum
 quaeque topiario tantum coluntur, quamquam his et in
 10 villa visendis. vertit oleae ante pedes satae, vertit tiliae 266
 ad mille usus petendae, vertit populi albae etiam vitibus
 nuptae. adhuc parum est. 'ulmum, inquit, vite dotatam
 habes: et huius vertam. pabulo folia eius stringis aut de-
 putas: aspice et tenes sidus. alia parte caelum respiciunt
 15 quam qua spectavere pridie. salice omnia alligas, humilima 267
 arborum, ipse toto capite altior: et huius circumagam.
 quid te rusticum quereris? non stat per me, quo minus
 caelum intellegas et caelestia scias. dabo et auribus signum:
 palumbium utique exaudi gemitus. transisse solstitium
 20 caveto putes, nisi cum incubantem videris palumbem.'
 <2> Ab solstitio ad fidiculae occasum VI kal. Iul. Caesari 268
 Orion exoritur, zona autem eius III non. Assyriae, Aegypto
 vero procyon matutino aestuosus, quod sidus apud Roma-

§ 265: Th. H. I 10, 1. Varro I 46. (Plin. II 108. XVI 87).
 Gell. IX 7, 1. 2. — §§ 268—271: Col. XI 2, 52. 51. 52. 54. 53. 57.
 exscripsit schol. Germ. p. 206, 10 — p. 207, 13.

3 decebatque dE Bas. que (quae D²) decebat DF¹. que
 decebit F². 4 addubitatis FE. 5 ingessit dv. ingressi r.
 6 an die eo vel inde? 8 eundem FE. | esset dv. esse r.
 9 quaeque G. que et quae ll. v. et quae H. | his et in
 DFJ. et his et in dT. his et E. et in his v. 10 illa v. a. J. |
 uisendis dTJ. -di r. uisuntur v. 11 uitibus dv. uilibus r.
 12 ulmum v. ultinum DF. ultimum r. | inquit om. E. 13 aut
 ll. J. uitem G. stringens autem v. an ipsam? 15 quam qua v.
 quamquam DFE. quam d. | humillima v. humilia ll. 17 quid
 dv. qui r. | quereris dv. -reres F. quaere res r. 19 palum-
 bum E v. a. J. | exaudis dT. 20 caueto dG. cautto DF¹
 cauto r. cantu ne v. | palumbem D²Tv. -bum rG. 22 syriae D

nos non habet nomen, nisi caniculam hanc volumus intellegi, hoc est minorem canem, ut in astris pingitur, ad
 272 aestum magno opere pertinens, sicut paulo mox docebimus.
 269 III non. Chaldaeis corona occidit matutino, Atticae Orion
 totus eo die exoritur. prid. id. Iul. Aegyptiis Orion desinit 5
 exoriri, XVI kal. Aug. Assyriae procyon exoritur, dein post
 triduum fere ubique confessum inter omnes sidus ingens,
 quod canis ortum vocamus, sole partem primam leonis
 270 ingresso. hoc fit post solstitium XXIII die. sentiunt id
 2, 107 maria et terrae, multae vero et ferae, ut suis locis dixi- 10
 9, 58 mus. neque est minor ei veneratio quam discriptis in
 deos stellis, accenditque solem et magnam aestus obtinet
 causam. XIII kal. Aegypto aquila occidit matutino etesia-
 rumque prodromi flatus incipiunt, quod Caesar X kal.
 271 sentire Italiam existimavit. aquila Atticae matutino occidit, 15
 III kal. regia in pectore leonis stella matutino Caesari
 emergit. VIII id. Aug. arcturus medius occidit, III id. fidi-
 cula occasu suo autumnum inchoat, ut is adnotavit, sed
 vera ratio id fieri invenit VI id. easdem.
 272 <3> In hoc temporis intervallo res summa vitium 20
 agitur decretorio uvis sidere illo, quod caniculam appel-
 268 lavimus, unde carbunculare dicuntur ut quodam uredinis
 carbone exustae. non comparantur huic malo grandines,
 procellae quaeque umquam annonae intulere caritatem.
 agrorum quippe mala sunt illa, carbunculus autem regio- 25
 num late patentium, non difficili remedio, nisi calumniari
 naturam rerum homines quam sibi prodesse mallent.

---

2 canem d *cod. Urb. schol. Germ. H.* canem sane *rv. verba*
 sane — pingitur *uncis inclusit D.* 2. 3 ad aestum *cod. Urb.*
schol. Germ. S. est autem *ll. v.* 5 aegyptiis *D².* ex aegyptis
D¹FE. et aegyptiis *dv.* aegypto *schol. Germ. S.* 6 ///siriae *D.*
 6. 7 post triduum *schol. Germ. S.* postridie *ll. v.* 7 ingens
D²D. indicans *r schol. Germ. v.* 9 post *om. DE.* | die *C.* dies
ll. v. 11 discriptis *ego. descr. ll. v.* 13 XIII *D²H.* XVIII *Ev.*
 XVII *r schol. Germ.* 16 III *D².* 17 emergit *D²Brot.* euenit
schol. Germ. inmergit *r. -gitur v.* 18 inchoat *DE schol. Germ.*
v. cfr. § 222. XVI 93. II 125. indicat *DFD.* | adnotavit *D²D.*
 -tat ut *D¹Fd.* -tat *ET schol. Germ. v.* | sed ut *Ev. a. S.* 24 um-
 quam *Tv.* numq- *rG.* | caritatem *Ev.* clar- *r.*

ferunt Democritum, qui primus intellexit ostenditque caeli 273
 cum terris societatem, spernentibus hanc curam eius opulen-
 tissimis civium, praevisa olei caritate futura ex vergiliarum
 ortu qua diximus ratione ostendemusque iam planius, 17, 11
 5 magna tum vilitate propter spem olivae coemisse in toto
 tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem quietem-
 que doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse, atque 274
 ut apparuit causa et ingens divitiarum cursus, restituisse
 mercedem anxiae et avidae dominorum poenitentiae, con-
 10 tentum probavisse opes sibi in facili, cum vellet, fore.
 hoc postea Sextius e Romanis sapientiae adsectatoribus
 Athenis fecit eadem ratione. tanta litterarum occasio est.
 quas equidem miscebo agrestibus negotiis quam potero
 dilucide atque perspicue.

15 Plerique dixere rorem inustum sole acri frugibus robi- 275
 ginis causam esse et carbunculi vitibus, quod ex parte
 falsum arbitror omnemque uredinem frigore tantum con-
 stare sole innoxio. id manifestum fiet adtendentibus. nam
 primum omnium non hoc evenire nisi noctibus et ante
 20 solis ardorem deprehenditur totumque lunari ratione con-
 stat, quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio plenave
 luna, hoc est praevalente. utroque enim habitu plena est,
 ut saepius diximus, sed interlunio omne lumen, quod a 2, 46
 sole accepit, caelo regerens. differentia utriusque habitus
 25 magna, sed manifesta. namque interlunio aestate cali- 276

§ 273: cfr. Aristot. de re publ. I 11. Diogen. Laert. I 1, 5.
 Cic. de div. I 49, 111. — § 275: Th. C. III 22, 2. IV 14, 3. H.
 VIII 10, 2.

8 ciuibus E v. a. G. S. | praeuisa d Verc. in marg. prouisa
 r v. a. Par. | claritate E. | futura ex P. ex futuro ll. v. cfr.
 II 208. VIII 185. XVIII 206. XXXVII 169. 6 mirantibus
 qui v. -busque ll. 7 sciebant dv. -bat r. 8 an concursus?

9 mercedem dT. | avidae v. avidire F. audire r. 9. 10 con-
 temptum d. 10 probavisse ego. inprob- ll. ita probasse v.

11 sextius D²G. sextius E. sexius r. 13 negotiis D²Ev.
 notis r. 15 acri D²dB. agri rv. 19 euenire dEv. euenit
 rD. 21 fit dv. fit r. 22 praevalente v. -tes DFE. -tis d.

24 regerens D²D. -rent D¹Fd. regiret E. regerit v. | diffe-
 rentia igitur m. 25 sed ll. mv. an est et?

- dissima est, hieme gelida. e diverso in plenilunio aestate frigidas facit noctes, hieme tepidas. causa evidens, sed alia quam redditur a Fabiano Graecisque auctoribus.
- 277 aestate enim interlunio necesse est cum sole proximo nobis circulo currat, igne eius comminus recepto candens, 5 eadem interlunio absit hieme, quoniam abscedit et sol; item in plenilunio aestivo procul abeat adversa soli, hieme autem ad nos per aestivum circulum accedat. ergo per se roscida, quotiens alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. 10
- 278 (69) <1> Ante omnia autem duo genera esse caelestis iniuriae meminisse debemus: unum quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellae ceteraque similia intelleguntur, quae cum acciderint, vis maior appellatur. 5
223. 2, 106 haec ab horridis sideribus exeunt, ut saepius diximus, 15
- 279 veluti arcturo, Orione, haedis. alia sunt illa, quae silente caelo serenisque noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cum facta sunt. publica haec et magnae differentiae a prioribus, aliis robiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus vero sterilitatem. de his nunc dicemus a nullo ante nos prodita, priusque causas reddemus. 20
- 280 29. <2> Duae sunt praeter lunarem paucisque caeli locis constant. namque vergiliae privatim attinent ad fructus, ut quarum exortu aestas incipiat, occasu hiems, semestri spatio intra se messes vindemiasque et omnium 25

§ 278: (cfr. Col. I 7, 1). — §§ 278. 279: exscripsit schol. Germ. p. 210, 1—12. — §§ 280—294: exscripsit schol. Germ. p. 210, 13 — p. 215, 13.

1 gelida e F²d m v. -da D². -de r. 3 quam DF d T m D. om. Ev. | fauiano m. fauonio E. 5 ignem F. | receptum candere F². 6 alget (pro absit) F². | abscedit a sole F². 8 accedit d T. 18 haec et D² v. haec id et E. sed et d T. hae D¹. haud F. et schol. Germ. S. | magna differentia F². | a del. F². 19 carbunculum D² v. caniculum r schol. Germ. 21 quae a nullo — prodita sunt F² cod. Urb. schol. Germ. 23 priuatum F¹ Ev. primatim D¹. priuatum F². primatum D² d T schol. Germ. S. | tenent cod. Urb. schol. Germ. S. 24 aestas Ev. -tus r schol. Germ. 25 semestri d v. -tris DF¹ E cod. Stroz. schol. Germ. semen tris F². sementis cod. Urb. schol. Germ.

maturitatem complexae. est praeterea in caelo qui vocatur
 lacteus circulus, etiam visu facilis [huius defluvio velut 281
 ex ubere aliquo sata cuncta lactescunt] duorum siderum
 observatione, aquilae in septentrionali parte et in austrina
 5 caniculae, cuius mentionem suo loco fecimus. ipse circulus 268
 fertur per sagittarium atque geminos, solis centro bis
 aequinoctialem circulum secans, commissuras eorum opti-
 nente hinc aquila illinc canicula. ideo effectus utriusque 282
 ad omnes frugiferas pertinent terras, quoniam in his tan-
 10 tum locis solis terraeque centra congruunt. igitur horum
 siderum diebus si purus atque mitis aër genitalem illum
 lacteumque sucum transmisit in terras, laeta adulescunt
 sata; si luna qua dictum est ratione roscidum frigus 277
 aspersit, admixta amaritudo ut in lacte puerperium necat.
 15 modus in terris huius iniuriae, quem fecit in quacumque 283
 convexitate comitatus utriusque causae, et ideo non pariter
 in toto orbe sentitur, ut nec dies. aquilam diximus in
 Italia exoriri a. d. XIII kal. Ian., nec patitur ratio naturae
 quicquam in satis ante eum diem spei esse certae. si
 20 vero interlunium incidat, omnes hibernos fructus et prae-
 coces laedi necesse est.

<3> Rudis fuit priscorum vita atque sine litteris. 284
 non minus tamen ingeniosam fuisse in illis observationem
 apparebit quam nunc esse rationem. tria namque tempora
 25 fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias dies-
 que festos, Robigalia, Floralia, Vinalia. Robigalia Numa 285

§ 283: (cfr. Col. XI 2, 93). — § 284: Varro I 1, 6.

1 maturitatem Fd cod. Urb. schol. Germ. v. -tate r cod. Stroz. schol. Germ. | complexae v. -exas D². -exit D¹F¹E. -ectit d. -ectitur F². -ectente J. amplexantur cod. Urb. schol. Germ. S. an complexo? 2. 3 uncus ego posui et locum dist. cfr. XVII 15. 4 obseruatione notabilis schol. Germ. 6 centro uis E. 10 centra dv. cod. Urb. schol. Germ. contra D¹FE cod. Stroz. schol. Germ. genera D². 13 lunae DF. 15 quem D²v. qua D¹F¹dE. quas cod. Stroz. schol. Germ. del. F² cod. Urb. schol. Germ. 23 ingeniosam d cod. Urb. v. -niosa cod. Stroz. schol. Germ. -nio iam DF¹E. -nii iam F². 25 fructibus F²v. -tus r schol. Germ. | quos DF.

constituit anno regni sui XI, quae nunc aguntur a. d. VII kal. Mai., quoniam tunc fere segetes robigo occupat. hoc tempus Varro determinavit sole tauri partem X obtinente, sicut tunc ferebat ratio. sed vera causa est, quod post dies undeviginti ab aequinoctio verno per id quadri- 5 duum varia gentium observatione in IIII kal. Mai. canis occidit, sidus et per se vehemens et cui praeoccidere 286 caniculam necesse sit. itaque iidem Floralia IIII kal. easdem instituerunt urbis anno DXVI ex oraculis Sibyllae, ut omnia bene deflorescerent. hunc diem Varro deter- 10 minat sole tauri partem XIII obtinente. ergo si in hoc quadriduum inciderit plenilunium, fruges et omnia, quae 287 floreant, laedi necesse erit. Vinalia priora, quae ante hos dies sunt VIII kal. Mai. degustandis vinis instituta, nihil ad fructus attinent, nec quae adhuc diximus ad vites 15 oleasque, quoniam earum conceptus exortu vergiliarum 16, 104 incipit a. d. VI id. Mai., ut docuimus. aliud hoc quadri- 17, 11 duum est, quo neque rore sordidas velim — exurit enim frigidum sidus arcturi postridie occidens —, et multo 288 minus plenilunium incidere. <4> IIII non. Iun. iterum 20 aquila exoritur vesperi, decretorio die florentibus oleis vitibusque, si plenilunium in eum incidat. equidem et solstitium VIII kal. Iul. in simili causa duxerim et canis ortum post dies a solstitio XXIII, sed interlunio accidente, quoniam vapore constat culpa acinque praecocuntur in 25 callum. rursus plenilunium nocet a. d. IIII non. Iul., cum

3 determinavit D F schol. Germ. Brot. -inat rv. 5 undeviginti P. xxxi S. xxi cod. Urb. schol. Germ. 5. 6 per id quod ad triduum E. 10 ut D²F²d schol. Germ. v. et r. 13 necesse est dT. 14 mai. D²C. maii d(?). mar. D¹F. mar E. Marci T. mart. schol. Germ. Martii v. 16 ab exortu F² schol. Germ. D. sed cfr. § 280. 18 quo cod. Urb. schol. Germ. PD. quod ll. v. | rorare D². rorem cod. Urb. schol. Germ. rura P. rura rore D. | sordidas ego. -dae D¹. sorbide (-dae D²F) r. sorberi cod. Urb. schol. Germ. herbida P. sorbile J. sordida esse D. sordere v. | uelint v. a. J. | exurit DS. exaurit F¹. exaurit E. exaurit dT. quo exaurit sata F² in marg. exhorrent v. 19 si (pro et multo minus) F². 20 inciderit F². -dit cod. Urb. schol. Germ. 23 in om. d Dal. 24 accidente d cod. 'trozz. schol. Germ. v. occ- r.

Aegypto canicula exoritur, vel certe XVI kal. Aug., cum Italiae, item XIII kal. Aug., cum aquila occidit, usque in X kal. easdem. extra has causas sunt Vinalia altera, quae 289 aguntur a. d. XIII kal. Sept. Varro ea fidicula incipiente
5 occidere mane determinat, quod vult initium autumnus esse et hunc diem festum tempestatibus leniendis institutum. nunc fidiculam occidere a. d. VI id. Aug. servatur.

<5> Intra haec constat caelestis sterilitas, neque nega- 290 verim posse ea permutari algentium locorum et aestuan-
10 tium natura. set a nobis rationem demonstratam esse satis est; reliqua observatione cuiusque constabunt. alterutrum quidem fore in causa, hoc est plenilunium aut interlunium, non erit dubium. et in hoc mirari benignitatem naturae 291 succurrit: iam primum hanc iniuriam omnibus annis acci-
15 dere non posse propter statos siderum cursus, nec nisi paucis noctibus anni, idque quando sit futurum facile nosci ac, ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege divisum: aestate interlunia praeterquam biduo segura esse, hieme plenilunia, nec nisi aestivis brevissimisque noctibus
20 metui, diebus non idem valere; praeterea tam facile in- 292 tellegi, ut formica, minimum animal, interlunio quiescat,

§ 292: (cfr. Plin. X 87. XVII 222).

3 earundem F². 4 ea J. et a ll. del. Brot. ea a S.
6 leniendis v. liniendis d (cum ras.) E. finiendis r. inhibendis (inhie- cod. Strozz.) schol. Germ. 7 observatur T cod. Urb. schol. Germ. 9 ea dT. eam r schol. Germ. v. | permutari E. -are r schol. Germ. S. -ari arbitrio v. | algentium P. legentium ll. schol. Germ. v. a. S. | et J. om. ll. v. 9. 10 aestuantiumque P. aestimantium v. a. S. 10 natura. set ego. cfr. XVII 93. -ras et ll. schol. Germ. J. -ras sed v. -ras D. 12 hoc est reliqua obseruatione plenilunium dE schol. Germ. cfr. v. 11.
13 mirari P (e cod. T). -abilem r cod. Strozz. -abilem admirari v. a. H. mirabili F² cod. Urb. schol. Germ. an mirari incredibilem? cfr. § 250 extr. | benignitate natura F². nature benignitate cod. Urb. schol. Germ. 15 statutos F²dE cod. Urb. schol. Germ. 17 timeretur F²d cod. Strozz. temeretur DF¹. teneretur E cod. Urb. schol. Germ. | an eorum (sc. mensium)? horarum P. | quoque dv. que DF¹E. del. F² schol. Germ.
18 diuisa F. an potius prouisum? dist. ego. 20 idem DFE schol. Germ. G. ita dT. item v.

plenilunio operetur etiam noctibus; avem parram oriente
sirio ipso die non apparere et donec occidat, e diverso
chlorionem prodire ipso die solstitii; neutrum vero lunae
statum noxium esse, ne noctibus quidem nisi serenis et
omni aura quiescente, quoniam neque in nube neque in
293 flatu cadunt rores, sic quoque non sine remedio. (70) sar-
menta aut palearum acervos et evulsas herbas fruticesque
per vineas camposque, cum timebis, incendito: fumus
medebitur hic; e paleis et contra nebulas auxiliatur, ubi
nebulae nocent. quidam tres cancos vivos cremari iubent 10
294 in arbustis, ut carbunculus ne noceat; alii siluri carnem
leniter uri a vento, ut per totam vineam fumus disperga-
tur. Varro auctor est, si fidiculae occasu, quod est ini-
tium autumnii, uva picta consecratur inter vites, minus
nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriae 15
regem scripsit, si fictili novo obruatur rubeta rana in
media segete, non esse noxias tempestates.
295 (71) Opera rustica huius intervalli: terram iterare,
arbores circumfodere aut, ubi aestuosa regio poscat, ad-
cumulare — germinantia nisi in solo luxurioso fodienda 20

§ 293: Col. arb. 13. Pallad. I 35, 1. Geop. V 31, 1. 33, 2. 6. —
§ 295: Col. XI 2, 54. 55. — Cato 91. 129. Verg. Georg. I 179.
(Pallad. VII 1. Col. II 19, 1. Varro I 51, 1).

1 operetur etiam noctibus dE. operetur et etiam noctibus
cod. Urb. operetur etiam noctibus operetur *cod. Strozz. schol.*
Germ. etiam noctibus operetur DFv. | parram dC. paruum r.
2 et donec FE *schol. Germ.* donec DdG. donec et v.
3 chlorionem dT *Brot. cfr. X 87.* dori- DF¹ *cod. Strozz.* ori- r
cod. Urb. schol. Germ. uireonem C. | prodire dv. -dere v.
4 ne *schol. Germ. C.* nec ll. v. 5 omni aura dv. omni ora D².
omnia uera r. -ere *cod. Strozz.* 7 aut Dd *schol. Germ. v.*
apud F¹. apud r. 9 an medebitur his (i. e. roribus)? | *dist.*
ego. 11 carbunculus DdT *schol. Germ. D.* -lis F. -li Ev. | ne
ego. non (*natum ex no vel n*) ll. v. | noceant E v. a. D.
12 leuiter dv. a. D. 13 est si D² *Bás.* et si r *cod. Strozz.*
16 obruatur D²d *schol. Germ. G.* obseruatur D¹E. opseruatur
F¹. opseuatur F². obserata obruatur v. 18 tempore (*pro*
terram) F². | iterari dE. 19 circumfoderet D¹F¹. | aut ubi
D²dTD. aui ubi D¹F¹. aui et ubi F². ubi Ev.

non sunt —, seminaria purgare sarculo, messem bordeaciam facere, aream messi praeparare, Catonis sententia amurca temperatam, creta Vergili operosius. maiore ex parte aequant tantum et fimo bubulo dilutiore inlinunt.
 5 id satis ad pulveris remedium videtur.

30. (72) Messis ipsius ratio varia. Galliarum latifundis 296 valli praegrandes, dentibus in margine insertis, duabus rotis per segetem inpelluntur, iumento in contrarium iuncto; ita dereptae in vallum cadunt spicae. stipulae alibi mediae
 10 falce praeciduntur, atque inter duas mergites spica destringitur. alibi ab radice caeduntur, alibi cum radice velluntur, quique id faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cum extrahant sucum. differentia haec: 297
 15 ubi stipula domos contegunt, quam longissimam servant; ubi feni inopia, e stramento paleam quaerunt. panici culmo non tegunt, milii culmum fere inurunt, hordei stipulam bubus gratissimam servant. panicum et milium singillatim pectine manuali legunt Galliae.

Messis ipsa alibi tribulis in area, alibi equarum gressi- 298
 20 bus exteritur, alibi perticis flagellatur. triticum quo serius metitur, copiosius invenitur; quo celerius vero, hoc speciosius ac robustius. lex aptissima: antequam granum indurescat et cum iam traxerit colorem; oraculum

---

§ 296: Pallad. VII 2, 2—4. (Varro I 50, 2). Col. II 20, 3. —
 § 298: Varro I 52, 1. 2. Col. II 20, 4. 2. cfr. Geop. II 25, 2. 1.

---

1 purgare *S.* -ari *ll. v.* 2 messi *D²D.* messem *D¹FE.* messem creta *d.* ad (in *coni. S*) messem creta *v.* 3 creta ex *d hic inserui*; post operosius *U 376.* 6 an Galliarum in? cfr. *XVII 192.* 7 infertis *U 377.* infestis *ll. v. a. D.* 9 direptae *F² v. a. Brot.* | mediae *C. cfr. § 261.* -ia *ll. v.* 10 mergas *P.* 10. 11 spica destringitur (dist- *d Bas.*) *D²dv.* spicandi (-de *E*) stringitur *r.* 11 caeduntur (ced- *D²*) alibi cum radice *D²D. om. rv.* 12 uelluntur *D.* uellunt *F¹dEG.* euellunt *F²v.* euelluntur *D. sed cfr. § 165. XIX 7. 27. 149. XXVII 120.* 15 inopia e *ego.* -piae *DF¹E.* -pia *F²dT.* -pia est *v.* 19 an messa spica? | area *D²v.* arta *D¹F¹dE.* artatur *F².* 19. 20 gressibus *F²dEv.* grecibus *D¹F¹.* gregibus *D²* 21 hoc copiosius *F²D.* 22 apertissima *F²D.*

vero: biduo celerius messem facere potius quam
biduo serius. siliginis et tritici eadem ratio in area
horreoque. far, quia difficulter excutitur, convenit cum
palea sua condi, et stipula tantum et aristis liberatur.
299 palea plures gentium pro feno utuntur. melior ea, quo 5
tenuior minutiorque et pulveri propior; ideo optima e
milio, proxima ex hordeo, pessima ex tritico, praeterquam
iumentis opere laborantibus. culmum saxosis locis, cum
inaruit, baculo frangunt substraturi animalibus. si palea
300 defecit, et culmus teritur. ratio haec: maturius desectus, 10
muria dura sparsus, dein siccatus in manipulos convolvitur
atque ita pro feno bubus datur. sunt qui accendant
in arvo et stipulas, magno Vergili praeconio. summa
autem eius ratio, ut herbarum semen exurant. ritus di-
versos magnitudo facit messium et caritas operarum. 15
301 (73) Conexa est ratio frumenti servandi. horrea operose
tripedali crassitudine parietis laterici exaedificari iubent
aliqui, praeterea superne impleri nec adflatus admittere
aut fenestras habere ullas; alii ab exortu tantum aestivo
aut septentrione, eaque sine calce construi, quoniam sit 20
15, 22 frumento inimicissima; nam quae de amurca praeciperentur

§ 299: Cato 54, 2. Col. VI 3, 3. — § 300: Verg. Georg. I 85. —
§ 301: Pallad. I 19, 1. (Geop. II 27). Varro I 57, 1. Col. I 6, 10.
Vitruv. VI 9, 4. Th. C. IV 16, 1. H. VIII 11, 1.

1. 2 biduo quam d. 2 serius D²v. seritur D¹F¹dE. celerius
seri F². | eadem P. etiam ll. v. a. S. 5 ea quae F² v. a. S.
6 optima e F²v. -ma d. -me r. 9 substraturi ego. -rata d.
-racta E. -ratu v. sub strata J. subtracta DFD (cum sequenti-
bus iungens). | animalibus DFD. -lium rv. 10 deficit dTE
v. a. G. 11 dura sparsus D²S. duras partus (-tos F¹) D¹FE.
tur aspartus d. diu respersus Lugd. | siccatis DF. 14. 15 di-
versos D²F²dTS. -so D¹F¹. -sa E. -sitate v. 15 caritas
DF¹dEG. cfr. Varro 1, 53. raritas F²Tv. | operarum DF¹dG.
operariorum F²Ev. 16 operose H. -sae D². -si D¹F¹dTE.
-siora F². -sa v. -se et S. 17 trepedali D¹F¹. pedali F². |
parietis D²D. pariter D¹F¹dE². -ter ut E². opere F². pariete
v. | latericio F² v. a. D. | exaedificare E¹. 19 alii F²d v.
alia r. 21 praeciperentur DFTD. -rent d. praeceperunt ES.
-erint v.

indicavimus. alibi contra suspendunt granaria lignea co- 302
lumnis et perflari undique malunt, atque etiam a fundo.
alii omnino pendente tabulato extenuari granum arbitran-
tur et, si tegulis subiaceat, confervescere. multi ventilare
5 quoque vetant; curculionem enim non descendere infra
quattuor digitos, nec amplius periclitari. Columella et 303
favonium ventum confecto frumento praedicat, quod miror
equidem, siccissimum alioqui. sunt qui rubeta rana in
limine horrei pede e longioribus suspensa invehere iubeant.
10 nobis referre plurimum tempestivitas condendi videbitur.
nam si parum tostum atque robustum collectum sit aut
calidum conditum, vitia innasci necesse est.

Diuturnitatis causae plures: aut in ipsius grani corio, 304
cum est numerosius, ut milio, aut suci pinguedine, qui
15 pro umore sufficiat tantum, ut sesimae, aut amaritudine,
ut lupino et cicerculis. in tritico maxime nascuntur ani-
malia, quoniam spissitate sua concalescit et furfure crasso
vestitur. tenuior hordeo palea, exilis et legumini; ideo
non generant. faba crassioribus tunicis operitur; ob hoc
20 effervescit. quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia 305
adspergunt amurca, mille modios quadrantali, alii Chal-
cidica aut Carica creta aut etiam absinthio. est et Olynthi
ac Cerinthe Euboeae terra, quae corrumpi non sinat. nec 306
fere condita in spica laeduntur, utilissime tamen servantur
25 in scrobibus, quos siros vocant, ut in Cappadocia ac

§ 302: Varro I 57, 3. Col. I 6, 17. Pallad. I 19, 3. — § 303:
Col. II 20, 5. Geop. II 27, 1. — § 304: Th. C. IV 15, 3. — § 305:
Varro I 57, 1. 2. Th. H. VIII 11, 7. (Col. I 6, 15).

2 a v. om. ll. 3 pendente (-dante DF¹) tabulato DF¹d G.
pendant et ab flato E. pendunt et ab afflatu v. perire et flatu F².

4 tegulae subaceant F². | uentilari C. 7 confecto ll. J
(pro extrito accipiens). conferre v. an conlecto vel coniecto
(sc. in acervum)? | praedicat ll. v. cfr. § 44. XXVI 24. -icat J.
praecipit Bas. 8 rubetam ranam F²E v. a. Bas. 9 suspen-
sam F² v. a. Bas. 12 vitia D²F²d TS. initia r. inimica v.

14 ut F²d v. aut r Lugd. 15 sufficiat D²D. -cit F²d Ev. -ci
D¹. om. F¹. 16 cicerculis F²TS. -ulus DF¹. -ulo E. -ulae d v.

18 uestitur F²v. uertitur r. 23 Cerinthe B e Theophr.
perinthe et D. -the d. -ti F. -te E. 24 tantum (pro tamen) E.

Thracia et Hispania, Africa, et ante omnia ut sicco solo
fiant curatur, mox ut palea substernantur; praeterea cum
spica sua conduntur ita frumenta. si nullus spiritus pene-
307 tret, certum est nihil maleficum nasci. Varro auctor est,
sic conditum triticum durare annis L, milium vero C, 5
fabam et legumina in oleariis cadis oblita cinere longo
tempore servari. idem fabam a Pyrrhi regis aetate in
quodam specu Ambraciae usque ad piraticum Pompei
308 Magni bellum durasse annis circiter cCXX. ciceri tantum
nullae bestiolae in horreis innascuntur. sunt qui urceis 10
cinere substratis et inlitis, acetum habentibus, leguminum
acervos superingerant, ita non nasci maleficia credentes,
alii *qui* in salsamentariis cadis gypso inlinant, alii qui
lentem aceto laserpiciato respergant siccataeque oleo un-
guant. sed brevissima observatio, quod vitiis carere velis, 15
interlunio legere. quare plurimum refert, condere quis
malit an vendere. crescente enim luna frumenta gran-
descunt.

309 31. (74) Sequitur ex divisione temporum autumnus
a fidiculae occasu ad aequinoctium ac deinde vergiliarum 20
occasum initiumque hiemis. in his intervallis significant
prid. id. Aug. Atticae equus oriens vespera, Aegypto et
Caesari delphinus occidens. XI kal. Sept. Caesari et
Assyriae stella, quae vindemitor appellatur, exoriri mane

§ 307: Varro I 58. — Th. C. IV 16, 2. — § 308: Col. II 10, 16.
Cato 116. — §§ 309 — 311: schol. Germ. p. 207, 14 — p. 208, 16.
Col. XI 2, 67. 65.

1 thracia E v. a. J. | Africa, et ego; de asyndeto cfr. Müller
de stilo Plin. p. 69. africae ll. D (puncto ante posito cum seqq.
iungens). -ca v. et Africa C. et in parte Africae coni. S.

2 curatur F²v. -antur DF¹E. -ant dC. | paleae F². 3 dist. ego.

7 idem refert F²D. | fabam a Fv. fabam d. faba r.

9 ccxx Pontedera. cxx ll. v. a. S. 11 cineri dE Brot. | et pice
inlitis S cum vet. Dal. 12 maleficia dv. malif- r. 13 alii
qui v. alii ll. S. an aut? cfr. supra § 305. | inlinunt S. 13.14 ali-
qui et respergant S. 14 laserpici odore spergant D².

14. 15 ungant dE². ungunt E¹S. inungant v. 21 in om. dT
v. a. G. 22 equos DF²D. | uespera D²v. -ri d cod. Urb. G.
-ro r cod. Stroz. schol. Germ. 24 uindemiator D² v. a. H.
anteuindemiator schol. Germ. (etiam infra).

incipit vindemiae maturitatem promittens. eius argumen-
tum erunt acini colore mutati. Assyriae v kal. et sagitta
occidit et etesiae desinunt. vindemitor Aegypto nonis exori- 310
tur, Atticae arcturus matutino, et sagitta occidit mane.
5 v id. Sept. Caesari capella oritur vesperi, arcturus vero
medius prid. id. vehementissimo significato terra marique
per dies quinque. ratio eius haec traditur: si delphino 311
occidente imbres fuerint, non futuros per arcturum.
signum orientis eius sideris servetur hirundinum abitus;
10 namque deprehensae intereunt. xvi kal. Oct. Aegypto spica,
quam tenet virgo, exoritur matutino etesiaeque desinunt.
hoc idem Caesari xiiii kal., xiii Assyriae significant, et
xi kal. Caesari commissura piscium occidens ipsumque
aequinocli sidus viii kal. Oct. dein consentiunt, quod est 312
15 rarum, Philippus, Callippus, Dositheus, Parme-
niscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus iv
kal. Oct. capellam matutino exoriri et iii kal. haedos.
vi non. Oct. Atticae corona exoritur mane, Asiae et Ca-
sari v heniochus occidit matutino. iv Caesari corona
20 exoriri incipit, et postridie occidunt haedi vespere. viii 313
id. Oct. Caesari fulgens in corona stella exoritur, et vi id.
vergiliae vesperi, idibus corona tota. xvii kal. Nov. su-
culae vesperi exoriuntur. prid. kal. Caesari arcturus

§§ 312. 313: schol. Germ. p. 209, 1—11. Col. XI 2, 65. 66.
74. 84.

3 et etesiae (etaesie H) Hv. etesiae r. -siaeque schol. Germ.
cfr. infra § 311. | vindemior H. -iator D² v. a. H. 5 caesari
capella (capp- D²) oritur D²dv. caesariae appellat oritur D¹FH.
caesarie appellatur itur E. 6 medius EG. modius H. modios
r. Medis v. om. schol. Germ. 8 futuros dEv. -ro D². -rus r
cod. Stroz. schol. Germ. defuturos S cum Pontedera. 9 abi-
tus d alt. man. cod. Stroz. v. habitus DF²E cod. Urb. schol. Germ.
-tur F¹. -tum H. 12 et dv. ex r. 16 iv dTH. iun D¹F.
iunt H. ipn D². ion E. Ion iii v. 19 v D. v. k. FH. v kl. D.
v cal. dEv. v non. Oct. S. | eniochus DFH. | iv D. iv k. H.
iii k. F. iii kl. D. iii. cal. dEv. iii. non. Oct. S. 20 post
pridie E. pridie non. schol. Germ. 21 vi Pontedera. iii ll.
schol. Germ. v. a. S. 22 xvii Pontedera. xvi DFHT cod. S.
schol. Germ. vi dE v. a. S.

occidit et succulae exoriuntur cum sole. III non. arcturus occidit vesperi. v id. Nov. gladius Orionis occidere incipit. dein III id. vergiliae occidunt.

314 In his temporum intervallis opera rustica: rapa, napos
131 serere quibus diximus diebus. vulgus agreste rapa post
ciconiae discessum male seri putat, nos omnino post
Vulcanalia, et praecocia cum panico, a fidiculae autem
occasu viciam, passiolos, pabulum. hoc silente luna seri
iubent. et frondis praeparandae tempus hoc est. unus
frondator quattuor frondarias fiscinas complere in die 10
iustum habet. si decrescente luna praeparetur, non pu-
trescit. aridam colligi non oportet.

315 Vindemiam antiqui numquam existimavere maturam
ante aequinoctium; iam passim rapi cerno. quamobrem
et huius tempora notis argumentisque signentur. leges ita 15
se habent: uvam caldam ne legito, hoc est nimia siccitate
ac nisi imber intervenerit. uvam rorulentam ne legito,
hoc est si ros nocturnus fuerit nec prius quam sole
316 discutiatur. vindemiare incipito, cum ad palmitem pampi-
nus procumbere coeperit aut cum exempto acino ex den- 20
sitate intervallum non conpleri apparuerit ac iam non
augeri acinos. plurimum refert, si contingat crescente
317 luna vindemiare. pressura una culleos XX implere debet.
hic est pes iustus. ad totidem culleos et lacus XX iugeri-

§ 314: Col. XI 2, 71. 72. — § 315: Col. XI 2, 67. cfr. Cato 112, 2.

2 vii id. Nouembres Atticae uergiliae occasu suo hiemem
incohant *post vesperi habet schol. Germ.* 4 rapa, napos *P.*
panaphos (paphanos *E* raphanos *DF¹HdTE*. napos raphanos
F² v. a. S. 8 uiciam *dC.* uitiam *DFHv.* uitium *E.* | faseolos
C. phasiolos *S.* | incipiente (*pro hoc silente*) *F² in ras.*
16 calidam *E v. a. D.* calcaridam *T.* calcandam *d.* | ne *D²Tv.*
nec *r.* | nimia *ego.* in nimia *F²D.* in ea *r.* in eius *v.* in aestiva
J. malim continua, *ut XXI 82.* 17 uuam *S.* quam uuam *D².*
quam *r.* hanc *v.* | nec *E.* 20 coeperit *v.* coepit *ll. S.* 21 non
del. F². | completur et *F².* | ac iam *J.* acinam *D¹FH.* -num *rv.*
22 acinos *ll. H* -no *v.* | plurimum refert *v.* plurime fert
DF¹dTH. -mum fert *F².* -mos fert *EH.* 23 pressura — p. 231, 11
ongeriem *om. H.*

bus unum sufficit torculum. premunt aliqui singulis, utilius binis, licet magna sit vastitas singulis. longitudo in his refert, non crassitudo. spatiosa melius premunt. antiqui funibus vittisque loreis ea detrahebant et vectibus. 5 intra C annos inventa Graecanica, mali rugis per cocleam ambulantibus, ab aliis adfixa arboris stella, aliis arcas lapidum adtollente secum arbore, quod maxime probatur. intra XXII hos annos inventum parvis prelis et minore torculario aedificio, brevior malo in media directo, tym- 10 pana inposita vinaceis superne toto pondere urguere et super prela construere congeriem. hoc et poma colligendi 318 tempus, observato cum aliquod maturitate, non tempestate, deciderit; hoc et faeces exprimendi, hoc et defrutum coquendi silente luna noctu aut, si interdiu, plena, 15 ceteris diebus aut ante exortum lunae aut post occasum, nec de novella vite aut palustri, nec nisi e matura uva. si ligno contingatur vas, adustum et fumosum fieri putant. iustum vindemiae tempus ab aequinoctio ad vergiliarum 319 occasum dies XLIII. ab eo die oraculum occurrit frigidum picari pro nihilo ducentium. sed iam et kal. Ian. defectu vasorum vindemiantes vidi piscinisque musta condi aut vina effundi priora, ut dubia reciperentur. hoc non 320 tam saepe proventu nimio evenit quam segnitia aut avaritia insidiantium caritati. civilis, aequi patrisfamilias modus 25 est annona cuiusque anni uti. id peraeque etiam lucro-

§ 319: Col. XII 19, 2. 5. Varro I 34, 2. (28, 2).

3 spatiosa (spaci- D²) D²d v. speci- r. 5 cocleam ego. -eas ll. v. 6 ambulantibus D²D. bulantibus (buba- F¹) D¹FE. bullantibus d v. | ab aliis D²D. balis D¹F. palis dEv. | arboris d. -res r. -ri v. | aliis ego. ab alis (aliis F²) DF D. a palis dEv. | argas DF. 9 dist. D. | medio v. a. D. | directo ego. decreto ll. v. a. J. directo coni. S. 12 observato ego. -tio (-tur F²D) ll. v. 16 e matura D²dTEv. ematur r. 16. 17 uva si HdT. quasi D¹FE. uva quia si D²D. uva nec nisi foliis despumandum quia si v. at cfr. Colum. XII 19, 5. | dist. ego. 22 reciperentur D²d v. -retur r. 23 segnitia dTC. | aut avaritia (-icia D²) D²S. om. rv. 24 caritati v. -atis ll. | civili Fv. | dist. P. | et aequi P (cfr. XIV 56). sed aequi v. a. D. 25 est annona HdTG. etiam nona r.

^{14, 59}sq. sissimum. reliqua de vinis adfatim dicta sunt, item
^{15, 5}sq. ⁴⁹ vindemia facta olivam esse rapiendam et quae ad oleum
 pertinent quaeque a vergiliarum occasu agi debent.

321 32. (75) His quae sunt necessaria adicientur de luna
 ventisque et praesagiis, ut sit tota sideralis ratio perfecta. 5
 namque Vergilius etiam in numeros lunae digerenda
 quaedam putavit Democriti secutus ostentationem; nos
 legum utilitas, quae in toto opere, in hac quoque mo-
 vet parte.

Omnia, quae caeduntur, carpuntur, tondentur, inno- 10
 322 centius decrescente luna quam crescente fiunt. stercus
 nisi decrescente luna ne tangito, maxime autem intermen-
 strua dimidiaque stercorato. verres, iuencos, arietes, hae-
 dos decrescente luna castrato. ova luna nova supponito.
 scrobes luna plena noctu facito. arborum radices luna 15
 plena operito. umidis locis interlunio serito et circa in-
 terlunium quadriduo. ventilari quoque frumenta ac legu-
 mina et condi circa extremam lunam iubent, seminaria,
 cum luna supra terram sit, fieri, calcari musta, cum luna
 sub terra, item materias caedi quaeque alia suis locis 20
 323 diximus. neque est facilius observatio ac iam dicta nobis
^{2, 41}sq. secundo volumine, sed quod intellegere vel rustici
 possint: quotiens ab occidente sole cernetur prioribusque
 horis noctis lucebit, crescens erit et oculis dimidiata iudi-
 cabitur; cum vero occidente sole orietur ex adverso, ita 25
 ut pariter aspiciantur, tum erit plenilunium. quotiens ab
 ortu solis orietur prioribusque noctis horis detrahet lumen

---

§ 321: Verg. Geo. I 276 sq. Th. H. V 1, 3. Varro I 37, 1. 2. —
 § 322: Geop. II 21, 12. Mago ap. Col. VI 26, 2. Col. VIII 5, 9.
diximus: cfr. XVI 190.

---

1 reliqua dv. -iquia E. teliqua D¹FH. rei qua D². | de
 uinis v. diuinis ll. 10 tondentur F²D. cfr. XVI 194. Varr.
 r. r. I 37, 1. 2. tonduntur DF¹dEv. tund- H Par. cond- G.
 12 autem om. dG. 15 iacito E. 17 quadriduo E. quatr-
 rv. 19 sit D²v. est F². om. d. se r. | efferri d. 20 mate-
 rias D²d Brot. -ries v. -ria ex H. marias D¹F¹E. areas F².
 23 cernetur HdC. cernitur rv. 26 ut DF²dHv. et r. | aspi-
 iantur F²d²v. -ciebantur r. 27 horis et detrait E.

et in diurnas extendet, decrescens erit iterumque dimidia; in coitu vero, quod interlunium vocant, cum apparere desierit. supra terras autem erit, quamdiu et sol, inter- 324 lunio et prima toto die, secunda horae noctis unius dextante sicilico, ac deinde tertia et usque XV multiplicatis horarum isdem portionibus. XV tota supra terras nocte erit eademque sub terris toto die. XVI ad primae horae 325 nocturnae dextantem sicilicum sub terra aget easdemque portiones horarum per singulos dies adiciet usque ad interlunium, et quantum primis partibus noctis detraxerit, quod sub terris aget, tantundem novissimis ex die adiciet supra terram. alternis autem mensibus XXX implebit numeros, alternis vero detrahet singulos. haec erit ratio lunaris; ventorum paulo scrupulosior.

15 33. (76) Observato solis ortu quocumque die libeat 326 stantibus hora diei sexta sic, ut ortum eum a sinistro umero habeant, contra mediam faciem meridies et a vertice septentrio erit. qui ita limes per agrum curret, cardo appellabitur. circumagi deinde melius est, ut umbram suam 20 quisque cernat; alioquin post hominem erit. ergo permu- 327 tatis lateribus, ut ortus illius diei ab dextro umero fiat, occasus a sinistro, tunc erit hora sexta, cum minima umbra contra medium fiet hominem. per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum vel *cultro* liniam verbi gratia 25 pedum XX conveniat mediamque mensuram, hoc est in decimo pede, circumscribi circulo parvo, qui vocetur umbilicus. quae pars fuerit a vertice umbrae, haec erit venti 328

§ 328: cfr. Col. III 12, 5. (Plin. XVII 20).

1 extendit E. 4 tota Hd v. | horae Hv. hora r. 4. 5 dextante B. destante DFH. distante dEv. 5 sicilico B. silico ll. 6 nocte ego. noctu ll. v. 7 eadem dT. | toto d. tota rv. 8 dextantes E. | sicilicum dB. silicum r. 9 adiciet C. adicit ll. S. 11 an quoad? quando *anonymus ap. Dal.* | aget ego. agat ll v. 15 observatio E. 17 meridies et ES. -die sed DH. -dies sed F. -dies dv. 18 curret ego. currit ll. v. 19 appellatur E v. a. D. 24 cultro ego. cinere ll. v. an uomere? 25 conueniet F² v. a. S. D. 26 decumo pede DFH. desinopide E. 27 uenti F² D. uentis D². uentris D¹ F¹ r uentus dEv.

septentrionis. illo tibi, putator, arborum plagae ne spectent, neve arbusta vineaeve nisi in Africa, Cyrenis, Aegypto. 334 illinc flante ne arato, quaeque alia praecipiemus. quae pars liniae fuerit a pedibus umbrae meridiem spectans, haec 2,119 ventum austrum dabit, quem a Graecis notum diximus 5 329 vocari. illinc flatu veniente materiam vinumque, agricola, ne tractes. umidus aut aestuosus Italiae est, Africae quidem incendia cum serenitate adfert. in hunc Italiae palmites spectent, sed non plagae arborum vitiumve. hic oleae timeatur vergiliarum quadriduo, hunc caveat insitor 10 330 calamis gemmisque inoculator. de ipsa regionis eius hora praemonuisse conveniat. frondem medio die, arborator, ne caedito. cum meridiem adesse senties, pastor, [aestate] contrahente se umbra, pecudes a sole in opaca cogito. cum aestate pasces, in occidentem spectent ante meridiem, 15 post meridiem in orientem; aliter noxium, sicut hieme et vere in rorulentum educere: [nec contra septentrionem paveris supra dictum] cluduntur ita lippiuntque ab adflatu

§ 329: Cato 31, 2. cfr. Plin. XVI 193. XIV 135. II 126. 127. XVII 11. 18. 112. — § 330: Col. XI 2, 55. VII 3, 24. Varro II 2, 11. 12. Pallad. XII 13, 5. (cfr. Plin. VIII 199). Col. VII 3, 25, 12. Pallad. VIII 7. Geop. XVII 6, 3. (cfr. Plin. VIII 189).

1 septentrionis E. -onalis d(?) v. a. D. 2 vineaeue dv. vineaeuet F¹. uel uinetaeuet F². uinea et r. 3 flante uento F²D. | praecipiemus P coll. § 334. -cipimus Hdv. -cepimus C. 6 vineamque v. a. D. cfr. XIV 135. 7 autem aest nothus F². | est del. F². 8 adfers D¹FH. adferens F². 9 spectent F²dHv. -tant r. 9. 10 hic oleae timeatur dTD. hicolae (icule H. incolae F²) timeatur DFH. hic (hunc v) oliueti metator (m&uator E¹) E v. a. S. 12 conueniet d v. a. S. | media dG. 13 sentias DFE. | aestate F²dv. -atem r. uncos ego posui. 14 umbra solis T. | pecudes a F²dD. -des T. -de DF¹H. -dem E. -dem a (e S) v. | sole om. T. 15 spectent ante F²dTHD. spectante r. specta ante v. 16 oriente E. 17 uere si in d(?)C. | rorulentum Ev. -ente DF¹dH. -ento F². | educere D. (duc- S). duceret d. -rent H. ducet DE. duces F¹J. die F². duceres v. | ne H. uncos ego posui. 18 paueris; sit praedictum D e coni. H. | cluduntur ego. cludantur D²d. clodantur D¹FHJ. dotantur E. clodunt v. cruciantur D. | lippiuntque D. -untquae P². -untuae F. -umtue E. -untue rv.

et alvo cita pereunt. qui feminas concipi voles; in hunc ventum spectantes iniri cogito.

34. (77) <1> Diximus ut in media linea designaretur³²⁷
 umbilicus. per hunc medium transversa currat alia. haec³³¹
 5 erit ab exortu aequinoctiali ad occasum aequinoctialem, et
 limes, qui ita secabit agrum, decumanus vocabitur. du-
 cantur deinde aliae duae lineae in decussis obliquae, ita
 ut ab septentrionis dextra laevaue ad austri dextram ac
 laevam descendant. omnes per eundem currant umbili-³³²
 10 cum, omnes inter se pares sint, omnium intervalla paria.
 quae ratio semel in quoque agro ineunda erit vel, si sae-
 pius libeat uti, e ligno facienda, regulis paribus in tym-
 panum exiguum, sed circinatum adactis. ratione, qua doceo
 occurrendum ingeniis quoque inperitorum esse, meridiem³³³
 15 excuti placet, quoniam semper idem est, sol autem cotidie
 ex alio caeli momento quam pridie oritur, ne quis forte
 ad exortum capiendam putet lineam.

Ita caeli exacta parte quod fuerit lineae caput septen-
 trioni proximum a parte exortiva, solstitialem habebit ex-
 20 ortum, hoc est longissimi diei, ventumque aquilonem, bo-
 rean Graecis dictum. in hunc ponito arbores vitesque. sed³³⁴
 hoc flante ne arato, frugem ne serito, semen ne iacito.
 praestringit *animam* atque praegelat hic radicibus arbo-
 rum, quas positurus adferes. praedoctus esto: alia robu-

§ 333: cfr. Seneca quaest. nat. V 16, 3. — § 334: cfr. Plin. XVII 10. 23. 85.

7 decussis D² *in ras.* v. decus his F. decusis r. -sses B.
 8 ab DFHD. a d v. om. E. | dextra ac laeua d. 9 descendat
 E. | omnes Ev. omne D². omni D¹FdH. et omnino F².
 11 quoquo E. 12 uti e dEC. uite DH. uitae F¹. *del.* F².
 14 esse ego. est ll. v. *dist.* ego. 15 excuti ll v. *an* exigi?
 16 momento prius quam F². 17 capiendum DFH. 18 lineae
 caput v. linea caput E. lineae capud D². lineae et apud d.
 lina et apud r. 18. 19 septentrionem F²dE. 23 animam
 ego. enim ll. v. *cfr.* XVI 93. XVII 153. 14. XXXI 3. *an* vim?
 praegelat dTHD. praecellat DF. praecellit EvJ. percellit C.
 radicibus ll. J. -ices v. 24 praedoctus G. -dictos E. -dictus r.
 -dictum D cum U 379. praemonitus v.

- 335 stis prosunt, alia infantibus. — (Nec sum oblitus in hac parte ventum Graecis poni, quem caecian vocant. sed idem Aristoteles, vir immensae subtilitatis, qui id ipsum fecit, rationem convexitatis mundi reddit, qua contrarius aquilo Africo flat). — nec tamen eum toto anno in praedictis timeto agricola. mollitur sidere aestate media mutaturque nomen — etesias vocatur —; ergo cum frigidum senties, caveto, ad quaecumque aquilo praedicetur: tanto
 336 perniciosior septentrione est. in hunc Asiae, Graeciae, Hispaniae, maritimae Italiae, Campaniae, Apuliae arbusta vineaeque spectent. qui mares concipi voles, in hunc pascito, ut sic ineuntem ineat. ex adverso aquilonis ab occasu brumali Africus flabit, quem Graeci liba vocant. in hunc ad coitum cum se pecus circumegerit, feminas conceptas esse scito. 15
- 337 <2> Tertia a septentrione linia, quam per latitudinem umbrae duximus et decumanam vocavimus, exortum habet aequinoctialem ventumque subsolanum, Graecis aphe-lioten dictum. in hunc salubribus locis villae vineaeque spectent. ipse leniter pluvius tamen est, siccior favonius, ex adverso eius ab aequinoctiali occasu, zephyrus Graecis nominatus. in hunc spectare oliveta Cato iussit. hic ver inchoat aperitque terras tenui frigore saluber, hic vites putandi frugesque curandi, arbores serendi, poma inse-

§ 335: cfr. Plin. II 120. Seneca quaest. nat. V 16, 4. Aristot. meteor. II 6. Plin. II 124. — § 336: cfr. Plin. XVII 23. VIII 189. Col. VII 3, 12. Aristot. gen. an. IV 2 p. 767^a, 12. hist. an. VI 19. — § 337: cfr. Plin. § 33. II 119. 123. 126. Seneca l. l. § 4. Cato 6, 2. cfr. Plin. XV 21. XVI 93. XVII 191. 57. XV 12.

2 caecian v. calcian DF²dH. caltian F¹E. 3 qui id v. quid DFH. qui d. quod E. 4 reddidit dT. 6 timet Ev.a.D. | siderea E. (mollit sidera v. a. H.) 7 dist. ego. et etesias v.

8 ad quaecumque ego. ad quecumque (quemc- H. atque c- F) DFTH. at quic- E. ac quac- dv. atque cum D. | praedicetur ego. -icitur ll. v. 9 septentrione ego. -trio ll. v. 10 apu-

leiae dE. 13 flabit dH Bas. flauit DF¹E. flat F². om. v.

14 ad coitum d. a coitu rv. cfr. Aristot. ὀρευόμενα. 17 duxi-
 mus dHE²v. dix- r. | et om. DF. 18. 19 aphe-lioten HT.

d(?)v. ephe- r. 20 dist. ego. an pluuius, tepidus tamen?

rendi, oleas tractandi ius dabit adflatuque nutrimum exer-
 cebit. quarta a septentrione linia, eadem austro ab exor- 338
 tiva parte proxima, brumalem habebit exortum ventumque
 volturnum, eorum Graecis dictum, sicciorum et ipsum
 5 tepidiorumque. in hunc apiaria et vineae Italiae Gallia-
 rumque spectare debent. ex adverso volturni flabit corus,
 ab occasu solstitiali et occasu lateris septentrionis, Grae-
 cis dictus argestes, ex frigidissimis et ipse, sicut omnes
 qui a septentrionis parte spirant. hic et grandines infert, 339
 10 cavendus et ipse non secus ac septentrio. volturnus si a
 serena caeli parte coeperit flare, non durabit in noctem,
 at subsolanus in maiorem partem noctis extenditur. quis-
 quis erit ventus, si fervidus sentietur, pluribus diebus per-
 manebit. aquilonem praenuntiat terra siccescens repente,
 15 austrum umescens rore occulto.

35. (78) Etenim praedicta ventorum ratione, ne sae- 340
 pius eadem dicantur, transire convenit ad reliqua tempe-
 statum praesagia, quoniam et hoc placuisse Vergilio magno
 opere video, siquidem in ipsa messe saepe concurrere
 20 proelia ventorum damnosa imperitis refert. tradunt eun- 341
 dem Democritum metente fratre eius Damaso ardentissimo
 aestu orasse, ut reliquae segeti parceret raperetque de-
 secta sub tectum, paucis mox horis saevo imbre vaticina-

§ 338: cfr. Plin. II 119. 126. XXI 80. Col. IX 5, 1. Seneca l. l.
 § 4. 5. Th. de sign. 2, 11. — § 339: Th. l. l. 2, 5. de ventis 58. —
 § 340: Verg. Geo. I 318. — § 340: Diog. Laert. IX 7, 7.

4 eorum v. eorum DGF¹HE. eorum dT. a F². 5 tepidio-
 rem quia in E. | apiaria D²d^v. appa- FE. apa- r. 6 debent
 F²d^v. debeat H. -eant r. | flabit dEv. flauit DF¹H. flauiti G.
 flat F². 7 occasu lateris dTE. occasu latere r. occidentali
 latere v. an occasuro latere? cfr. II 92 in occasura parte caeli.

11 durabit GF²d^v. -auit r. | nocte DGF. 12 ad D¹GF¹H. |
 subsolanus D²dG. -num H. subisolanos D¹GF¹. ubi solanus F².
 ubi subsolanus Ev. | extenditur d^v. -dit r. 14 siccescens v.
 siccre- ll. 15 umescens/// (hu- d^v) DdS. iime- G. mume- H.
 ///mescens F¹. inmiscens F²E. | rore DdHG. sorore GF. in rore
 Ev. | occulto ll. v. an nocturno? 16 Et iam T. | rationem H. |
 ne F²v. om. r. 19 in Tv. om. r. 23 saevo imbre v. sua
 imbre dE. seu cimbrae DGF. seu humore H.

tione adprobata. quin immo et harundinem non nisi independente pluvia seri iubent et fruges insecuturo imbre. quamobrem et haec breviter attingemus, scrutati maxime pertinentia, primumque a sole capiemus praesagia.

- 342 Purus oriens atque non fervens serenum diem nuntiat, at hibernam pallidus grandinem. si et occidit pridie serenus [et oritur], tanto certior fides serenitatis. concavus oriens pluvias praedicit; idem ventos, cum ante exorientem eum nubes rubescunt; quod si et nigrae rubentibus intervenerint, et pluvias; cum occidentis aut orientis radii videntur coire, pluvias. si circa occidentem rubescent nubes, serenitatem et futuri diei spondent. si in exortu spargentur partim ad austrum, partim ad aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluviam tamen ventosque significabunt; si in ortu aut in occasu contracti cernentur radii, imbrem. si in occasu eius pluet aut radii nubem in se trahent, asperam in proximum diem tempestatem significabunt. cum oriente radii non inlustres eminebunt, quamvis circumdatae nubes non sint, pluviam portendent. si ante exortum nubes globabuntur, hiemem asperam denuntiabunt; si ab ortu repellentur et ad occasum abibunt, serenitatem. si nubes solem circumcludent,

§§ 342—344: schol. Germ. p. 215, 15 — p. 216, 14. Th. de sign. 4, 1. Verg. Geo. I 446 sqq. 458. 441. 454. Th. de sign. 1, 10. 11. 2, 2. 1, 13. 2, 1. 1, 13. 1, 11. 3, 1.

1 harundinem dEv. -ine (aru- H) DGFH. 2 pluvia dHEv. -ias r. 3 attingemus Bas. -gimus DGFdHS. -igimus E. | scrutati dv. -tim DGFE. servatim H. | an maxime ad usum vitae pertinentia? cfr. XXIX 2. XIX 2. 6 at HEmv. ad r. | hibernam Gv. -num DFdTEm. -nus schol. Germ. hiuernum H. | grandines dT. an hibernum (sc. diem) pallidus grandine? 7 uncos ego posui. 8 ventos autem E¹. 8. 9 ante oriuntur E¹. 10. 11 aut orientis ll. v. aut occidentis m. 11 videntur coire ll. m schol. Germ. S. rubent, coire v. locus adhuc mendosus. 11. 12 rubescent ego. -scunt ll. m schol. Germ. v. 12 et om. Em schol. Germ. etiam F². 13 spargantur dT. -guntur m. 15 ventosam m. at cfr. Theophr. 16 cernuntur dT schol. Germ. | occasum d. 20 portendunt dT. 22 abibunt GF²dmv. abebunt r. | circumcludent HEv. -udunt DGFm. -userint dT.

quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit; si vero etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. quod si in exortu aut in occasu fiet, ita ut rubescant 345
nubes, maxima ostendetur tempestas. si non ambibunt,
5 sed incumbent, a quocumque vento fuerint, eum portent-
dent; si a meridie, et imbrem. si oriens cingetur orbe,
ex qua parte is se ruperit, expectetur ventus. si totus
defluerit aequaliter, serenitatem dabit. si in exortu longe 346
radios per nubes porriget et medius erit inanis, pluviam
10 significabit; si ante ortum radii se ostendent, aquam et
ventum; si circa occidentem candidus circulus erit, noc-
tis lenem tempestatem; si nebula, vehementiorem; si can-
dente sole, ventum; si ater circulus fuerit, ex qua regione
is ruperit se, ventum magnum.

15 (79) Proxima sint iure lunae praesagia. quartam eam 347
maxime observat Aegyptus. si splendens exorta puro ni-
tore fulsit, serenitatem; si rubicunda, ventos; si nigra,
pluvias portendere creditur in XV. cornua eius obtusa
pluviam, erecta et infesta ventos semper significant, quarta
20 tamen maxime. cornu *superius* acuminatum septentrio-
nalem atque rigidum illum praesagit ventum, inferius

---

§§ 345. 346: schol. Germ. p. 216, 14—22. Th. de sign. 1, 10.
2, 6. 4, 2. 1, 11. 2, 6. — §§ 347—350: schol. Germ. p. 217, 1
— p. 218, 4. Verg. Geo. I 432. 430. 428. (cfr. Plin. II 128). Th.
de sign. 4, 2. 2, 2. (Verg. Geo. I 395). Th. de sign. 1, 8. 2, 6. 1, 8.

---

1 relinquent dTm. 2 eo F¹dEv. ea r. 3 fiat dT. |
ita ut D²F²dHmv. ut aut r. 4 maxima F²dHmv. -mae F¹.
-me r. | abibunt E v. a. G. 6 cingitur dT v. a. Verc. 7 se
ruperit D²H schol. Germ. S. eruperit F². se roperit D¹GF¹. se
operit dE. se aperit v. 9 porrigat dT. | medius inanis fuerit
dT. 10 significavit E. -cat m. | ostendent FHmv. -dunt r
schol. Germ. 12 leuem Hv. lenen F¹. linet E. 13 si ater
DGdHmv. fiat F¹. fiat E. si autem F². 14 ruperit se dHmv.
ruperisi DGF¹. ruperit E. eruperit F². 18 in xv DGFHm.
usque in quinta decima schol. Germ. in quinta dE(?)v. | dist.
ego coll. Theophr. de sign. 3, 1. 2, 2: μέχρι διχομνηνίας. 20 su-
perius ego coll. Theophr. de sign. 2, 2; infra § 349 et II 58.
eius ll. v. 20. 21 acuminatum septentrionalem ego. septen-
trionale acuminatum ll. v.

austrum, utraque erecta noctem ventosam. si quartam orbis
 348 rutilus cinget, et ventos et imbres praemonebit. apud
 Varronem ita est: Si quarto die luna erit directa,
 magnam tempestatem in mari praesagiet, nisi si
 coronam circa se habebit et eam sinceram, quo- 5
 niam illo modo non ante plenam lunam hiematu-
 rum ostendit. si plenilunio per dimidium pura
 erit, dies serenos significabit; si rutila, ventos;
 349 nigrescens imbres. si caligo orbis^{ve} nubium in-
 cluserit, ventos, qua se ruperit; si gemini orbes 10
 cinxerint, maiorem tempestatem, et magis, si tres
 erunt aut nigri, interrupti atque distracti. na-
 scens luna si cornu superiore obatrato surget,
 pluvias decrescens dabit; si inferiore, ante pleni-
 lunium; si in media nigritia illa fuerit, imbrem 15
 in plenilunio. si plena circa se habebit orbem,
 ex qua parte is maxime splendebit, ex ea ventum
 ostendet; si in ortu cornua crassiora fuerint, hor-
 ridam tempestatem. si ante quartam non appa-
 ruerit vento favonio flante, hiemalis toto mense 20
 erit. si XVI vehementius flammea apparuerit, aspe-
 350 ras tempestates praesagiet. sunt et ipsius lunae VIII
 articuli, quotiens in angulos solis incidat, plerisque inter
 eos tantum observantibus praesagia eius, hoc est III, VII,
 XI, XV, XVIII, XXIII, XXVII et interlunium. 25

1 utrimque F². utrumque D. | erecta ego. recta dEm schol.
 Germ. v. rectam DGF¹H. rectum F²D. | noctem uentosam ll. v.
 an in octauam uentos? cfr. Theophr. de sign. 1, 8. 2 cinget
 et dTS. cingebat e DGF¹H. -ebat E. -ebit et F²m. -ebit schol.
 Germ. cinget v. -git G. 4 praesagit et E. | nisi si F²d.
 schol. Germ. v. nisi sit D¹GF¹HE. et nisi D². nisi m. 9 caligo
 orbisue ego. caligo orbis ll. v. aliquo orbis schol. Germ. aliquo
 orbe m. | nubium ego. nubem ll. m schol. Germ. v. aliquo orbe
 nubes vel caligo aliquo orbe lunam coni. Oehmichen. cfr.
 Theophr. l. l. 2, 6. 10 quo d schol. Germ. | orbe F². orbem H.

11 magis om. dT. maiorem m. 13 obatratto schol. Germ.
 abatrato m. obrecto F². adtrato D². obatro v. a. Brot.
 22 VII dT. 23 inciderit d. -dit v. a. S. accidit schol. Germ. |
 intra m.

(80) Tertio loco stellarum observationem esse oportet. 351
discurrere hae videntur interdum, ventique protinus se-
quuntur, in quorum parte ita praesagiere. caelum cum
aequaliter totum erit splendidum articulis temporum, quos
5 proposuimus, autumnum serenum praestabit et frigidum. 222
si ver et aestas non sine refrigerio aliquo transierint, au-
tumnus serenus ac densus minusque ventosus facient.
autumni serenitas ventosam hiemem facit. cum repente 352
stellarum fulgor obscuratur et id neque nubilo nec cali-
10 gine, pluvia aut graves denuntiantur tempestates. si voli-
tare plures stellae videbuntur, quo ferentur albescentes,
ventos ex his partibus nuntiabunt [aut]. si coruscabunt,
certos, si id in pluribus partibus fiet, inconstantes ventos
et undique. si stellarum errantium aliquam orbis inclu-
15 serit, imbrem. sunt in signo cancri duae stellae parvae 353
aselli appellatae, exiguum inter illas spatium obtinente
nubecula, quam praesepia appellant. haec cum caelo se-

§ 351: schol. Germ. p. 218, 6—9. Th. de sign. 2, 12. 1, 13.
(Plin. II 100). 3, 7. 10. — §§ 352. 353: schol. Germ. p. 218, 9—19.
219, 13. 14. Verg. Geo. I 365. Aratus diosem. 194. Th. de sign.
2, 12. 1, 23. 3, 6. 4, 2. 1, 22. Verg. Geo. I 380. Aratus diosem. 208.

1 loci DG. locis F¹. 3 quarum E v. a. H. | ista F². |
praesagiungere dC. 5 praestabit (pre- F²) et F²D. praestabitur
(pre- GF¹) DGF¹. -abit ac S. praesagiabitur (-gab- d) rm.
-gibunt et C. 6 sine refrigerio dTHm(γκ) D. sine frigore
m(αβ). sint regio r. sine rigore J. sine riguo v. | transierunt
TE¹. 7 tersum (pro densum) J cum Hoffio coll. Festo
p. 363 B, 2 (ed. Müll.). 9 et id G. ut id ll. mS. om. schol. Germ.
uti v. 9. 10 neque caligine d v. a. S. 10 pluia aut G.
fluuiant D¹GF¹dH schol. Germ. fluuians E. fluitans v. fiant D².
fiat S. fiet, pluia aut J. accidat F²m. litteris similis sit eue-
niat. 12 aut ll. mG. at v. una J. uncus ego posui. | corusca-
bunt ego. cura stabunt ll. m. circa purae stabunt v. cursitabunt
G. 14 et undique D²J. et untiti H¹. et unditi m. et cun-
diti H². efunditi (eff- F¹) GF¹. effundit (efu- D¹) D¹ES. -dent v.
effundi F². effundi signat dT. | stellarum dv. stellam r. -las
schol. Germ. | aliquam F²dHv. -quae E. -que r. -quas schol. Germ. |
orbis ll. m(γ) schol. Germ. D. orbes v. morbus m(αβ).
14. 15 incluserit dTm schol. Germ. -rint rv. 15 imbris ES.
-res v.

reno apparere desiit, atrox hiems sequitur. si *vero* alteram earum, aquiloniam, caligo abstulit, auster saevit; si austrinam, aquilo. arcus cum sunt duplices, pluvias nuntiant, a pluviis serenitatem non perinde certam; circulus nubis circa sidera aliqua pluviam.

- 354 (81) Cum aestate vehementius tonuit quam fulsit, ventos ex ea parte denuntiat, contra si minus tonuit, imbrem. cum sereno caelo fulgetrae erunt et tonitrua, hiemabit, atrocissime autem, cum ex omnibus quattuor partibus caeli fulgurabit; cum ab aquilone tantum, in posterum diem 10 aquam portendet; cum a septentrione, ventum eum. cum ab austro vel coro aut favonio nocte serena fulgurabit, ventum et imbrem ex isdem regionibus demonstrabit. tonitrua matutina ventum significant, imbrem meridiana.
- 355 (82) Nubes cum sereno in caelum ferentur, ex qua- 15 cumque parte id fiet, venti expectentur. si eodem loco globabuntur adpropinquanteque sole discutientur et hoc ab aquilone fiet, ventos; si ab austro, imbres portendent. sole occidente si ex utraque parte eius caelum petent, tempestatem significabunt. vehementius atrae ab oriente in noc- 20 tem aquam minantur, ab occidente in posterum diem. si 356 nubes ut vellera lanæ spargentur multae ab oriente, aquam

§ 354: schol. Germ. p. 219, 14—22. 23. 24. Th. de sign. 2, 7. 21. 1, 21. — § 356: schol. Germ. p. 219, 24. 25. Th. de sign. 1, 13. 3, 6. 4, 2. 3, 8. 6. Verg. Geo. l 397. Aratus diosem. 206.

1 desiit D²dHm(γ)D. -init m(κ). desierit F²Ev. desesit r. desernit schol. Germ. | si uero ego (*scriptum* si ū). sin D²S. si in D¹G F H E m schol. Germ. si dv. 4 circulus F²dTHmJ. -lis r. -li v. 5 nouis E. noui v. a. S. 8 fulgetrae Dm(γ)H. -getre G F m(αβ). -gere H. -gora d schol. Germ. -gura T. fulget pluuiæ Ev. | tonitru D¹G. | hiemabit D²D. abhiem- D¹G d T H H. et hiem- v. abhiemauit Em. abhimanit schol. Germ. 10 fulguravit ES. -gorauit m. 12 fulgurabit F²D. -gurauit dS. -gorauit m schol. Germ. -gur aut D G F¹. -gurant E. -gura H. -gurauerit v. 15 ferentur m. cfr. § 345. feruntur ll. v. | ex F²T H m S. ea D G F¹. a dv. 17 adpropinquanteque F²T D. -antique D G F¹m(γ). -antisque E. -antibus m(β). -ati quæ H. -atibus m(α). -ante dv. -antesque S. | sole F²dTv. solo Hm. soli rS. 18 fiat d v. a. S. 19 petant dT. patet E v. a. G. 22 spargantur dT.

in triduum praesagient. cum in cacuminibus montium nubes consident, hiemabit. si cacumina pura fient, dissere-
nabit. nube grvida candicante, quod vocant tempestatem
albam, grando imminebit. caelo quamvis sereno nubecula
5 quamvis parva flatum procellosum dabit.

(83) Nebulae montibus descendentes aut caelo cadentes 357
vel in vallibus sidentes serenitatem promittent.

(84) Ab his terreni ignes proxime significant. pallidi
namque murmurantesque tempestatum nuntii sentiuntur,
10 pluviae etiam, si in lucernis fungi, si flexuose volitet
flamma. ventum *nuntiant* lumina, cum ex sese flammās 358
elidunt aut vix accenduntur; item cum in aëno pendente
scintillae coacervantur, vel cum tollentibus ollas carbo ad-
haerescit, aut cum contectus ignis e se favillam discutit
15 scintillamve emittit, vel cum cinis in foco concrecit et
cum carbo vehementer perlucet.

(85) Est et aquarum significatio: mare si tranquillum 359
in portu cursitabit murmurabitve intra se, ventum prae-
dicet; si id hieme, et imbrem; litora ripaeque si resona-
20 bunt tranquillo, asperam tempestatem, item maris ipsius

---

§ 357: Verg. Geo. I 401. Aratus diosem. 256. cfr. Th. de sign. 4, 2. Aristot. meteor. I 9. Th. de sign. 2, 9. 3, 5. Verg. Geo. I 392. Aratus dioesm. 244. — § 358: Th. de sign. 1, 14. 3, 5. 1, 19. 3, 5. — § 359: schol. Germ. p. 220, 1—4. Th. de sign. 2, 4. 3, 3. Verg. Geo. I 356.

---

2 fiant T. 2. 3 dies serenabitur dT. 5 quamvis F²Ev. quamvis a rm. 7 sedentes E v. a. H. | promittunt d v. a. S. 10 et pluviae F². | etiam dv. iam rmS. | si in m. in ll. v. | dist. ego. 11 nuntiant ego. et ll. mv. Oehmichen coni. nuntiant (pro uentum) et lumina. 12 aeno F²HmD. aeone D. eone GF¹dT. eo Ev. aeneo J. coll. XXIX 35. | pendentes v. a. S. 14 contectus HC. -entus rmv. | e se v. e si H. est rm. 18 cursitabit D²F²mPS. cursu (-sus H. a cursu v) stabit rv. cursu stabat schol. Germ. | murmurabitue F²m(γ)S. -abit ut H. -avit ut DF¹. -avitue m(αβ). -ant ut G. -auerit ut dT. -abit E¹. -avit E². et murmurabat schol. Germ. 18. 19 praedicet ego. cfr. § 357. -cit ll. mv. 19 si id DGFdTHm. si idem ES. si identidem et v. | hieme F²mS. hie G. hiemem rv. 19. 20 si resonabunt F²dHEv. reson- D²m(γ). straeson- D¹F¹. extreson- G. son- m(αβ). 20 tranquillo F²mG. -illos r. -illa v.

tranquillo sonitus spumaeve dispersae aut aquae bullantes. pulmones marini in pelago plurium dierum hiemem portendunt. saepe et silentio intumescit inflatumque altius solito iam intra se esse ventos fatetur.

360 (86) Et quidam et montium sonitus nemorumque mu- 5
gitus praedicunt et sine aura, quae sentiatur, folia luden-
tia, lanugo populi aut spinae volitans aquisque plumae in-
natantes, atque etiam in campanis venturam tempestatem
praecedens suus fragor. caeli quidem murmur non dubiam
significationem habet. 10

361 (87) Praesagiunt et animalia: delphini tranquillo mari
lascivientes flatum, ex qua venient parte, item spargentes
aquam, iidem turbato tranquillitatem. loligo volitans, con-
chae adhaerentes, echini adfigentes sese aut harena
saburrantes tempestatis signa sunt. ranae quoque ultra 15
362 solitum vocales et fulicae matutino clangore, item mergi
anatesque pinnae rostro purgantes ventum, ceteraeque aqua-
ticae aves concursantes, grues in mediterranea festinantes,
mergi, gaviae maria aut stagna fugientes. grues silentio
per sublime volantes serenitatem, sicut noctua in imbre 20

§ 360: Verg. Geo. I 357. 368. Aratus diosem. 189. Th. de sign. 2, 12. — § 361: Th. de sign. 1, 19. 3, 3. 1, 15. Verg. Geo. I 398. — § 362: Cic. de divin. I 8, 14. Aratus diosem. 181. Verg. Geo. I 361. Th. de sign. 3, 3. 4, 3. 1, 16. Arat. l. l. 267. Verg. Geo. I 403. Arat. l. l. 231.

1 tranquillo HG. -illos DGF¹. -illus rmv. 2 pulmonesue F²m. | plurium dHB. -imum DGF¹Emv. -imorum F². 3 inflatumque m. -tur F². flatumque DGF¹dJ. -tuque HEv.

4 soliti m. 5 et quaedam F². equidem v. a. S. 6 et est sine F². 7 plumis H. -ma E v. a. D. 7. 8 innatans E v. a. D.

8 campanis (oamp- H) DGFdTHmD. -panus E. campis v. an compactis (sc. lignis)? cfr. Theophr. de sign. 2, 5. 11 animalia D²dHmv. -alia a D¹GF¹. -alia ac F²E. 12 ueniant d. -iunt E v. a. D. 13 iidem J. idem DGFHmD. item dv. id est E. del. G. | tranquillitate E. 16 solitum dHmv. sonitum r. | clangore significant tempestatem m(αβ). 19 gaviae P. caviae DGF²THEm. -ia d. -icae F¹. del. v. a. S. | fugientes tempestatem m(αβ). 20 sicut DGdTH. sic Fm. sic Ev. sic et D.

garrula — at sereno tempestatem —, corvique singultu quodam latrantes seque concutientes, si continuabunt, serenum *diem*; si vero carptim vocem resorbebunt, ventosum imbrem. graculi sero a pabulo recedentes hiemem, 363
 5 et albae aves cum congregabuntur et cum terrestres volucres contra aquam clangores dabunt perfundentque sese, sed maxime cornix, hirundo tam iuxta aquam volitans, ut pinna saepe percutiat, quaeque in arboribus habitant, fugitantes in nidos suos, et anseres continuo clangore in-
 10 tempestivi, ardea in mediis harenis tristicis.

(88) Nec mirum aquaticas aut in totum volucres prae- 364
 sagia aëris sentire: pecora exultantia et indecora lascivia ludentia easdem significationes habent, et boves caelum olfactantes seque lambentes contra pilum, turpesque porci
 15 alienos sibi manipulos faeni lacerantes, *et apes operantes* segniter *vel* contra industriam suam absconditae, *vel* formicae concursantes aut ova progerentes, item vermes terreni erumpentes.

(89) Trifolium quoque inhorrescere et folia contra 365
 20 tempestatem subrigere certum est. (90) nec non et in cibis mensisque nostris vasa, quibus esculentum additur, sudorem repositoriis relinquentia diras tempestates praenuntiant.

§ 363: Th. de sign. 3, 2. 12. 1, 15. 3, 2. Arat. l. l. 212. Verg. Geo. I 377. (364). — § 364: Verg. Geo. I 375. Arat. l. l. 222. Cic. de divin. I 9, 15. Verg. Geo. I 400. Th. de sign. 1, 15. 3, 9. 1, 22. Verg. Geo. I 379. Arat. l. l. 229. Th. de sign. 3, 5.

1 at Hv. aut DGdTEm(γ). aut F. ā m(αβ). 2. 3 serenum m(αβ). (diem add. Oehmichen). uentos d(?)v. om. ll. m(γ). an pluuiam? cfr. Theophr. de sign. 1, 16. 4 pabulo D²F²dTmD. paulo H. fabulo D¹F¹. pabulis Ev. 6 perfundentque ego. -dentesque ll. mS. -dentes v. an potius uolucres currentes contra aquam? cfr. Verg. Georg. I 386. 8 pinnis T. 9 nidos suos vet. Dal. D. nidus suos m(αβ). nidis (idis H) suis ll. m(γ)v. lacunam indic. J. 12 lasciuia E. 14 contra pluuiam EB.

15 et apes operantes ego. om. ll. mv. 16 segniter uel ego. -iterue (-uae F²) et F²dEm(γ). secniterue et H. signiterue (-uae F¹) r. segniterque et v. | apes conditae J. apes absconditae S. | uel om. ES. 21 cibis D²F²dTHmS. cuius E. cuius ~ conuiuiis v. 22 reposituris E.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XIX

---

1 (1) Siderum quoque tempestatumque ratio vel impe-
ritis facili atque indubitato modo demonstrata est, vere- 5
que intellegentibus non minus conferunt rura deprehen-
dendo caelo quam sideralis scientia agro colendo. proxi-
2 mam multi hortorum curam fecere; nobis non protinus
transire ad ista tempestivum videtur, miramurque aliquos
scientiae gratiam eruditionisve gloriam ex his petentes 10
tam multa praeterisse, nulla mentione habita tot rerum
sponte curave provenientium, praesertim cum plerisque
earum pretio usuque vitae maior etiam quam frugibus
perhibeatur auctoritas. atque, ut a confessis ordiamur
utilitatibus quaeque non solum terras omnes, verum etiam 15
maria replevere, seritur ac dici neque inter fruges neque
3 inter hortensia potest linum, sed in qua non occurrit vi-
tae parte? quodve miraculum maius, herbam esse quae
admoveat Aegyptum Italiae in tantum, ut Galerius a freto
Siciliae Alexandriam septimo die pervenerit, Balbillus sexto, 20
ambo praefecti, aestate vero post xv annos Valerius Ma-
rianus ex praetoriis senatoribus a Puteolis nono die lenis-
4 sumo flatu? herbam esse quae Gadis ab Herculis colum-
nis septimo die Ostiam adferat et citeriorem Hispaniam

---

4 siderum quidem *P.* 5 indubitata *DF.* an facilis atque
indubitata? | monstrata *G v. a. S.* 7 siderali *E.* -abilis *G.*
7. 8 proxima *G d E.* 9 aliquos *D² d S.* quos *r.* quosdam *v.*
10 gratia *v. a. S.* | eruditionisuae *G.* -onis suae *v. a. S.* 14 per-
hibeatur *v.* -betur *ll.* 17 occurrit *d.* -ret *r Bas.* -rere *v.*
20 Balbillus *Lipsius ad Tac. ann. 12, 22.* babillus *ll. Q v. a. C.*
21 post xv annos *D.* p'. xva *GF.* p. xva *D¹.* post xv *E.*
proxima *D² d v.* 21. 22 Marinus *coni. U chrest. 230 coll. Tac.*
hist 2, 71. 22 nono *v.* nona *ll.* 23 herbam *v.* -bas *ll.* |
1 QD. ad *r G. del. v.* 23. 24 columnas *E v. a. D.*

quarto, provinciam Narbonensem tertio, Africam altero,
 quod etiam mollissimo flatu contigit C. Flavio legato Vibi
 Crispi procos.? audax vita, scelerum plena! aliquid seri,
 ut ventos procillasque capiat, et parum esse fluctibus so- 5
 5 lis vehi, iam vero nec vela satis esse maiora navigiis, sed,
 quamvis amplitudini antemnarum singulae arbores suffi-
 ciant, super eas tamen addi velorum alia vela, praeterque
 in proris et alia in puppibus pandi, ac tot modis provo-
 cari mortem, denique tam parvo semine nasci quod orbem
 10 terrarum ultro citro portet, tam gracili avena, tam non
 alte a tellure tolli, neque id viribus suis necti, sed frac-
 tum tunsumque et in mollitiem lanae coactum iniuria, ac
 summa audacia pervehi *mare!* nulla exsecratio sufficit 6
 contra inventorem (dictum suo loco nobis), cui satis 7, 206
 15 non fuit hominem in terra mori, nisi periret et insepul-
 tus. ac nos priore libro imbres et flatus cavendos fru- 18, 326
 gum causa victusque praemonebamus: ecce seritur homi- ^{sq.}
 nis manu, metitur eiusdem hominis ingenio, quod ventos
 in mari optet. propterea, ut sciamus favisse Poenas, nihil
 20 gignitur facilius; ut sentiamus nolente seri natura, urit
 agrum deterioremque etiam terram facit.

§ 6: cfr. Seneca nat. quaest. V 18, 6. — extr.: cfr. XVII 56.
 Col. II 10, 17. 13, 3.

2 flavio D²dTH. flatito r. Flacco v. 3 et scelerum dT.
 4 procillasque D²Sv. -asue dJ. -as ut D¹GF. -as ES. |
 recipiat E v. a. D. | esse dEv. esse et r. 5 nauigiis d²v.
 -gii r. 6 quamvis ll. v. cum uix P. quamvis uix J. quom
 uix D. ego malim quamquam uix. sed uix *parum apte collo-*
catum sit; fortasse nihil mutandum. de verbo suffiendi cfr.
XVIII 139. 184. 200. XXIV 147. 7 uelorum U chrest. 230
transposuit post amplitudini (v. 6). 9 an e tam paruo? cfr.
 XVII 72. 10 citro DQS. citroque rv. | tamen non E.
 11 tolli ll. v. sublata QS. | nexu Q. nexum S. 11. 12 fractum
 D²dTQH. praetium D¹F. pretium r. passum v. 12 iniuria
 naturae v. a. H. 12. 13 ad summa U chrest. 231. 13 auda-
 cia D². -cia et D¹GFdES (cum signo lac.). -cia eo SH. -cia
 quo v. -ciae U l. l. | peruehi mare ego. peruenire ll. v.
 14 iumentorum E. | a nobis dEv. 16 ac ego. at ll. v.
 17 praemonuimus dT. 18 an nectitur? 19 aptet d¹. oportet
 G. | praeterea dEv. 20 feri ego. fieri DGFd. id fieri Ev.

7 1. (2) <1> Seritur sabulosis maxime unoque sulco,
nec magis festinat aliud. vere satum aestate vellitur, et
hanc quoque terrae iniuriam facit. ignoscat tamen aliquis
Aegypto serenti, ut Arabiae Indiaeque merces inportet.
itane et Galliae censentur hoc reditu? montesque mari 5
oppositos esse non est satis et a latere oceani obstare
8 ipsum, quod vocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bitu-
riges ultimique hominum existimati Morini, immo vero
Galliae universae vela texunt, iam quidem et transrhenani
hostes, nec pulchriorem aliam vestem eorum feminae no- 10
vere. qua admonitione succurrit quod M. Varro tradit,
in Serranorum familia gentilicium esse feminas lintea veste
9 non uti. in Germania autem defossae atque sub terra id
opus agunt. similiter etiam in Italiae regione Aliana inter
Padum Ticinumque amnes, ubi a Saetabi tertia in Europa 15
lino palma; secundam enim in vicino Alianis capessunt
Retovina et in Aemilia via Faventina. candore Alianis
semper crudis Faventina praeferuntur; Retovinis tenuitas
summa densitasque, candor qui Faventinis, sed lanugo
nulla, quod apud alios gratiam, apud alios offensionem 20
habet. nervositas filo aequalior paene quam araneis tin-
nitusque, cum dente libeat experiri. ideo duplex quam

§ 7: Col. II 10, 17. cfr. Plin. XVIII 296. — § 8: cfr. Verg.
Aen. VIII 727.

2 *an* euellitur? cfr. § 16. 27. XVIII 296. 6 a latere
D²d^v. aliatere D¹GF¹. alia terrae (-re F²) r. 8 ultimi quo-
que G. | morini D²v. mur- D¹GF¹E. mar- d. 12 seranorum
EH. | linea E v. a. S. 13 defossae SD. -ssa DGFd. -ssi Ev.
14 italiae QSD. -lia ll. v. | regione EQH. ratione rv. |
Aliana Turn. adv. 10, 20. H. aeliana Q. aliena D¹GFdTE. aliae
nam D². aliam a S. alia G. alia nam v. 15 panum DF¹. |
subi GdE. | ac F². | Saetabi Brot. setabi D¹GF¹G. cetabi E.
setabia D². sed ab his d. petabo S. | tertia GdG. -io DF(?)D.
terna E. (subiacent abiterna v. a. G). 16 secundam DG. -da v.
secanda r. | *an* enim uicina Alianis? 17 retouina Qv. -olina
D². cretouina r. | fabentina E. | aelianis F. 18 auentina E. |
retouinis D¹Fv. -olinis D². cretouinis GdE. retiis uinis Q.
19 candor qui S. candorque D². -oreque D¹F. -oraeque r. -or
aeque ut v. 21 araneis DGdB. coraneis F. coronae his E.
maris Q.

ceteris pretium. <2> Et ab his Hispania citerior habet 10
splendorem lini praecipuum torrentis, in quo politur, na-
tura, qui adluit Tarraconem. et tenuitas mira ibi primum
carbassis repertis. non dudum ex eadem Hispania Zoeli-
5 cum venit in Italiam plagis utilissimum; civitas ea Gal-
laeciae et oceano propinqua. est sua gloria et Cumano
in Campania ad piscium et alitum capturas. eadem et 11
plagis materia — neque enim minores cunctis animalibus
insidias quam nobismet ipsis lino tendimus —, sed Cuma-
10 nae plagae concidunt apro saetas et vel ferri aciem vin-
cunt, vidimusque iam tantae tenuitatis, ut anulum hominis
cum epidromis transirent uno portante multitudinem, qua
saltus cingerentur. nec id maxime mirum, singula earum
stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulo
15 ante Iulio Lupo, qui in praefectura Aegypti obiit. miren- 12
tur hoc ignorantes in Aegypti quondam regis, quem Ama-
sim vocant, thorace in Rhodiorum insula Lindi in templo
Minervae CCCLXV filis singula fila constare, quod se ex-
pertum nuperrime prodidit Mucianus ter cos. parvasque
20 iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria.
Italia et Paelignis etiamnum linis honorem habet, sed 13

§ 10: cfr. Grat. cyneget. 35. — § 12: cfr. Herodot. III 47.

1 et ab his FdTJ. et ab D. et ad G. et Ev. sed in Q.
sed S. | citeriore D². -orem S. 2 splendorem D²dQv. -ore r. |
praecipuum v. -uam ll. -ua QD. 3 adluit Qv. adlatuit
(all- d) ll. 4 non DGFdTG. nam Ev. 5. 6 Gallaeciae Brot.
galliciae DT. -itiae r. Callaeciae Bas. gallaciae v. 7 ad
D²dEv. aut r. | capturam Ev. 9 quam dEv. quas r.
10 concludunt coni. H. | apro saetas et uel ego. apros aetas
(etas dT. et aetas E) ceu e D¹GFDTE. apros setas (saetas D)
ceu D²SD. apros saetas ceu per S. apros et Tuscae uel J.
apros et hae (hi H) cassesue (uel H) v. | acie D. 12 qua v.
que ll. 13 ante singula habent se in G, sed in r, sed v.
del. ego. 15 an Fulvio Lupo? cfr. Willmanns ex. inscr. Lat.
nr. 2198. 16 quem GdEv. quae r. 17 Lindi P. tendi ll.
(est lindos in rhodo insula Q). ostendi v. a. S. | in om. DF.
18. 19 se expertum D²v. se (per se E. om. dT) exemplum r.
19 nuperrime J. nuper (noper D¹. ne per F¹) romae ll. v.
(se nuperrime expertum QS). 20 an hoc experientium?
21 Paelignis D. pel- ll. v. | etiam D². | lini E. lineis Q.

- fullonum tantum in usu. nullum est candidius lanaeve
similius, sicut in culcitis praecipuam gloriam Cadurci ob-
tinent. Galliarum hoc et tomenta pariter inventum. Italiae
quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti.
- 14 <3> Aegyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. 5
quattuor ibi genera: Taniticum, Pelusiaceum, Buticum, Ten-
tyriticum regionum nominibus, in quibus nascuntur. supe-
rior pars Aegypti in Arabiam vergens gignit fruticem,
quem aliqui gossypion vocant, plures xylon et ideo lina
inde facta xylina. parvus est similemque barbatae nucis 10
fructum defert, cuius ex interiore bombyce lanugo netur.
nec ulla sunt cum candore molliora pexiorave. vestes inde
15 sacerdotibus Aegypti gratissimae. quartum genus et otho-
ninum appellant. fit e palustri velut harundine, dumtaxat
panicula eius. Asia e genista facit lina ad retia praecipue 15
in piscando durantia, frutice madefacto x diebus, Aethio-
pes Indique e malis, Arabes e curcubitis in arboribus,
12,38 ut diximus, genitis.
- 16 (3) Apud nos maturitas eius duobus argumentis in-
tellegitur, intumesciente semine aut colore flavescente. tum 20
evolsum et in fasciculos manuales colligatum siccatur in
sole pendens conversis superne radicibus uno die, mox V
aliis contrariis in se fascium cacuminibus, ut semen in

§ 14: cfr. XII 39. Herodot. II 37.

2 sicut *ll. v.* sed *Q.* | cadurcei *Q.* 3 tomenta *D²EQB.*
torm- *rv.* 6 taniticum *D²G.* taneticum *Q.* tainicum *D¹G.*
tainitium *F.* taenitium *E.* inichium *d.* tanicum *v.* | ad pelusia-
cum *D¹GFE.* ac pel- *d v. a. S.* 9 xylon *D²v.* exylon *D¹.*
xylon *d.* filon *r.* 10 xylina *d v.* xylena *r.* 10 similemque
— 11 defert *D²v.* (*sed* defert fructum *v.*) *om. r.* 12 ulla sunt
D²d v. nulla sunt *D¹GE.* nullas *F.* | molliora *Salm.* -ore *ll.* me-
liora *S.* mollitiaue *v. a. S.* | pexioraue *D²SS.* pix fora *r.* prae-
ferenda *v.* 13 et *QS.* *om. ll. v.* 13. 14 othoninum *D²S.*
-neinum *Q.* -minum *d.* ut hominum *D¹GF.* ut homines *E.* or-
thominum *vel* orchomenium *v.* 15 praecipuae *Q.* -pua *GE v. a. S.*
16 denis *EH.* decem *GdS.* decim *Q.* 17 e cucurbitis *QS.*
cuc- *ll. v.* 18 genitis *Bas.* gentis *Q.* genistis *ll. v.* de genistis
SB. 23 in *sed E.* inter se uersis *v. a. S.* | fascium *dTv.*
fascium *DGF¹.* facitium *E.* faciunt *F².*

medium cadat. inter medicamina huic vis, et in quodam rustico ac praedulci Italiae transpadanae cibo, sed iam pridem sacrorum tantum, gratia. deinde post messem 17 triticiam virgae ipsae merguntur in aquam solibus tepe-
 5 factam, pondere aliquo depressae; nulli enim levitas maior. maceratas indicio est membrana laxatior, iterumque inversae, ut prius, sole siccantur, mox arefactae in saxo tunduntur stuppario malleo. quod proximum cortici fuit, stuppa appellatur, deterioris lini, lucernarum fere lumini-
 10 bus aptior; et ipsa tamen pectitur ferreis aculeis, donec omnis membrana decorticetur, *corticesque decussi cli- 18 banis et furnis praebent usum*. medullae numerosior distinctio candore, mollitia. linumque nere et viris decorum. est* ars depectendi digerendique: iustum e quin-
 15 quagenis fascium libris quinas denas carminari. iterum deinde in filo politur, inlissum crebro silici ex aqua, textumque rursus tunditur clavis, semper iniuria melius.

(4) Inventum iam est etiam quod ignibus non ab- 19 sumeretur. vivum id vocant, ardentesque in focis con-
 20 viviorum ex eo vidimus mappas sordibus exustis splendescentes igni magis quam possent aquis. regum inde funebres tunicae corporis favillam ab reliquo separant cinere. nascitur in desertis adustisque sole Indiae, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes, adsuescitque vivere
 25 ardendo, rarum inventu, difficile textu propter brevitatem.

1 et in quodam DGFv. etiam quod r. 2 cibus etiam d.

3 *dist. ego.* | deinde post v. post deinde ll. D. 4 triticiam SD. -ceam dv. -ci aut r. 4. 5 tepefactam Dv. -ta F. -tum r. 6 indicio est D²dv. indie id est F¹. indie idem r.

8 tonduntur G²dE. | stuppario D²v. stipp- D¹Gd. stip- r. stup- C. 10 aculeis ego. aenis DGF²E. enis dT. ahenis v.

hamis anon. ap. B. crenis P. taeniis coni. J. 11 cortices — 12 usum huc transposui; in ll. v. leguntur post decorum est (14). aliter J. | que ego. quoque ll. v. 12 funis E.

13 destinatio E. 14 *dist. ego.* 16 ponitur G. | in silice E v. a. J. 16. 17 testumque D¹d. testuque F. tectumque v. a. G.

20 exutis G. 20. 21 splendente G. -discunt Q.

21 magis quam aliae aqua Q. 23 adustisque indie (-iae D) locis QD. 24 deros d. diras seras Q. 25 textu GdEv. -to D². exto r. tectum Q. | breuitate Q. utitatem F. utiatem D¹.

- 20 rufus de cetero colos splendescit igni. cum inventum est, aequat pretia excellentium margaritarum. vocatur autem a Graecis ἀβέκτινον ex argumento naturae. Anaxilaus auctor est linteo eo circumdatam arborem surdis ictibus et qui non exaudiantur caedi. ergo huic lino principatus 5 in toto orbe. proximus byssino, mulierum maxime deliciis circa Elim in Achaia genito; quaternis denariis scripula 21 eius permutata quondam ut auri reperio. linteorum lanugo, e velis navium maritimarum maxime, in magno usu medicinae est, et cinis spodii vim habet. est et inter papa- 10 vera genus quoddam, quo candorem lintea praecipuum trahunt.
- 22 (5) Temptatum est tingui linum quoque, ut vestium insaniam acciperet, in Alexandri Magni primum classibus Indo amne navigantis, cum duces eius ac praefecti certa- 15 mine quodam variassent insignia navium, stupueruntque litora flatu versicoloria pellente vela. purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit eodemque fugit. hoc fuit imperatoriae navis insigne.
- 23 (6) Postea in theatris tantum umbram fecere, quod 20 primus omnium invenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret. carbasina deinde vela primus in theatro duxisse

§ 20: cfr. Varro de l. l. V 131. (Pausan. VI 26, 6). — § 21: cfr. XX 207. Th. H. IX 12, 4. — § 22: cfr. VI 96. — § 23: Valer. Max. II 4, 6.

3 asbestinon S. -num C. ac uectinon Q. abestinum D². auest- r. asuest- v. | naturae suae D² S D. 4 linleo (del. eo) D². | ictibus v. act- ll. ictus Q. 7 elimine achaia d. limen achaia E. 9 uelis Q C. uillis ll. v. 10 spodii Q B. spondi (-dii v) dv. pondi r. 13 ut F Q S. et rv. | uestium Ev. -itum Q. -igium D¹ G F d. uecium D². 14 infamiam Q. | acciperet Q S. -pere ll. v. 15. 16 in certamine E v. a. D. 16 insignia dv. et ins- r D. 17 uersicolori has S. | pellente D² d T S S. spellente D¹ G F. spendente E. implente B. expandente U chrest. 231. (pellente D iunxit cum sqq.). | uela ego. uelo ll. v (cum sqq. iunctum). 18 Antonio v. -ium ll. Q. | fugit D G Q D. effugit rv. 20 an postea (h. e. post Alexandri tempora) cum antecedd. iungendum? po.[pulo] R.[omano] ea coni. | tantum ll. v. tincta Becker. spectanti S. -tum U chrest. l. l. nti Strack. extenta D. malim tenta. (an tecti uice vel etiam?)

traditur Lentulus Spinther Apollinaribus ludis. mox Caesar
dictator totum forum Romanum intexit viamque sacram
ab domo sua et clivum usque in Capitolium, quod munere
ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. deinde et sine 24
5 ludis Marcellus Octavia Augusti sorore genitus in aedili-
tate sua, avunculi XI consulatu, a kal. Aug. velis forum
inumbravit, ut salubrius litigantes consisterent, quantum
mutati a moribus Catonis censorii, qui sternendum quoque
forum muricibus censuerat! vela nuper et colore caeli,
10 stellata, per rudentes iere etiam in amphitheatris principis
Neronis. rubent in cavis aedium et muscum ab sole de-
fendunt. cetero mansit candori pertinax gratia. honor 25
ei iam et Troiano bello. cur enim non et proeliis intersit
ut naufragiis? thoracibus lineis paucos tamen pugnas-
15 testis est Homerus. hinc fuisse et navium armamenta
apud eundem interpretantur eruditiores, quoniam, cum
πρᾶτα dixit, significaverit sata.

2. (7) Sparti quidem usus multa post saecula coeptus 26
est, nec ante Poenorum arma, quae primum Hispaniae
20 intulerunt. herba et haec, sponte nascens et quae non
queat seri, iuncusque proprie aridi soli, uni terrae data
vitio. namque id malum telluris est, nec aliud ibi seri
aut nasci potest. in Africa exiguum et inutile gignitur.
Carthaginiensis Hispaniae citerioris portio, nec haec tota,
25 sed quatenus parit, montes quoque sparto operit. hinc 27

---

§ 24: Cato (Jordan p. 110). — § 25: Homerus B 529. 830.
135. Varro 'XXV humanarum' ap. Gellium XVII 3, 4.

---

1 apollinaribus D²v. acoll- (iacoll- d) r. 3 ad clium
usque Capitolinum B. | munere B. -ri ll. 6 auunculo d(?)v. |
consulatu ego. cos. ll. D. consule v. cfr. VIII 20. 22. | a DFTS D.
a. d. rH. del. v. ad U chrest. l. l. 7 consistere DF. 8 mu-
tati a ego. -ti E. -tis rv. 9 et om. Ev.a.S. 10 iere dTH.
fere S. feret D². terrae rv. terra G. steterere S. fortasse texere
caueam (pro terrae etiam). 11 rubente G (cum terra
iunctum). | ab S. ac dv. ad r. a G. | solem dE v. a. G.
12 candori dv. -ore r. 13 ei iam ego. etiam ll. v. cfr. § 32.
XVII 119. | et ll. v. ei S. e J. ex D. 14 thoracibus D²Qv.
-caeis F. -ceis r. 17 significavit Q. 20 et sponte Gd.
21 data ego. dato ll. v.

strata rusticis eorum, hinc ignes facesque, hinc calceamina et pastorum vestes. animalibus noxium praeterquam cacuminum teneritate. ad reliquos usus laboriose evellitur ocreatis cruribus manuque textis manicis convoluta, osseis iligneisve conamentis, nunc iam in hiemem iuxta, facillime tamen ab idibus Mais in Iunias. hoc maturitatis tempus.

- 28 (8) Volsum fascibus in acervo alligatum biduo, tertio resolutum spargitur in sole siccaturque et rursus in fascibus redit sub tecta. postea maceratur, aqua marina optime, sed et dulci, si marina desit, siccaturque sole iterum rigatur. si repente urgeat desiderium, perfusum calida in solio ac siccatur stans conpendium operae fatetur.
- 29 hoc autem tunditur, ut fiat utile, praecipue in aquis marique invictum. in sicco praeferunt e cannabi funes, set spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sitim pensans. est quidem eius natura interpolis, rursusque
- 30 quam libeat vetustum novo miscetur. verumtamen complectatur animo qui volet miraculum aestimare, quanto sit in usu omnibus terris navium armamentis, machinis aedificationum aliisque desideriis vitae. ad hos omnes usus quae sufficiant, minus xxx passuum in latitudinem a litore Carthaginis Novae minusque c in longitudinem esse reperientur. longius vehi impendia prohibent.

- 31 (9) Iunco Graecos ad funes usos nomini credamus,

---

§ 31: cfr. Th. H. IV 12, 2. 15, 1.

---

3 euellitur Ev. uell- r. 4 ocreatis dv. hoc reatus DGF. ocrea E. | manuque textis Salm. manu textisque ll. H. manicisque tectis v. | convoluta Salm. -tum ll. v. a. D. 5 iligneisue DFEH. -nisue G. lignisue d. -neisue v. | iuxta ll. H. uix v. interpretatur H: 'pariter hieme ut aestate'. sed non persuadet. magis arrideat in hiemem usque. an iam hieme in iuventa?

7 alligatum ego. cfr. XII 45. animatum ll. G. adunatum v. cumulatum Turn. D. 10 se et GEv. se et D¹F. sed r. 11 urgeat dv. -guat E. arguat G. | perfusum v. peruefusum D¹GFD E. feruef- D². 12 folio Sabellicus. folio ll. v. a. C. | an patitur? (cfr. XVIII 91). 13 hoc ll. v. an hinc? 14 sed S. et ll. v. at G. 15. 16 sitim pensans G. -sas G. -sa d. (sit impensa v). sit inpensas r. 17 quamlibet dQ. 21 a litore dQv. altiore r. 22 c EQH. om. rv.

quo herbam eam appellant, postea palmarum foliis philura-
que manifestum est. inde translatum a Poenis sparti usum
perquam simile veri est.

(10) Theophrastus auctor est esse bulbi genus circa 32
5 ripas amnium nascens, cuius inter summum corticem
eamque partem, qua vescuntur, esse laneam naturam, ex
qua inpilia vestesque quaedam conficiantur. sed neque
regionem, in qua id fiat, nec quicquam diligentius praeter-
quam eriophoron id appellari in exemplaribus, quae equi-
10 dem invenerim, tradit, neque omnino ullam mentionem
habet sparti cuncta magna cura persecutus CCCXC annis
ante nos, ut iam et alio loco diximus, quo apparet post 15, 1
id temporis spatium in usum venisse spartum.

(11) Et quoniam a miraculis rerum coepimus, seque- 33
15 mur eorum ordinem, in quibus vel maximum est aliquid
nasci ac vivere sine ulla radice. tubera haec vocantur
undique terra circumdata nullisque fibris nixa aut saltem
capillamentis, nec utique extuberante loco, in quo gignun-
tur, aut rimas sentiente. neque ipsa terrae cohaerent,
20 cortice etiam includuntur, ut plane nec terram esse possi-
mus dicere neque aliud quam terrae callum. siccis haec 34
fere et sabulosis locis fructectosisque nascuntur. excedunt
saepe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere.
duo eorum genera: harenosa dentibus inimica, in altero
25 sincera. distinguuntur et colore, rufo nigroque et intus

§ 32: Th. H. VII 13, 8. — § 34: Athenaeus II 62^a.

2 translatum est G. | sparti dv. parti DGF². parci F¹.
partis E. | usum est G. 4 esse — 6 vescuntur om. E.
7 mapilia d. mapalia Tv.a.H. | conficiantur dQG. -ciant rH.
-ciebantur v. 11 sparti D²d Bas. spar D¹FE. is per G. del. H.
spartum v. | CCCXC H. CCCXL ll. (-xc v). CCCL Q. 12 appa-
ret Qv. appellaret ll. 13 spatium om. QS. | usum Ev. usu
rQ. | uehisse G. 16 ac dQS. aut rv. | haec om. QS.
17 nullis QS. | nexa QD²S. 19 rima GE. | sentiente D²dTSJ.
sentgente D¹GF. ingente E. agente v. 20 terram GdEv.
-ra D. -rae F. 20. 21 possis Q. 21 nec aliud E. | terra E. |
incallum Q. 24 inimica in DFdS. -cam G. -ca et Ev. | altero
DFdS. -ra rv.

candido, laudatissima Africae. crescant anne vitium id terrae — neque enim aliud intellegi potest — ea protinus globetur magnitudine, qua futurum est, et vivat necne, non facile arbitror intellegi posse. putrescendi enim ratio
 35 communis est cum ligno. Lartio Licinio praetorio viro iura 5 reddenti in Hispania Carthagine paucis his annis scimus accidisse mordenti tuber, ut deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret, quo manifestum erit terrae naturam in se globari. quod certum est, ex his erunt, quae nascantur et seri non possint. 10

36 3. (12) Simile est et quod in Cyrenaica provincia vocant misy, praecipuum suavitate odoris ac saporis, sed carnosius, et quod in Threcia iton et quod in Graecia geranion.

37 (13) De tuberibus haec traduntur peculiariter: cum 15 fuerint imbres autumnales ac tonitrua crebra, tunc nasci et maxime tonitribus, nec ultra annum durare, tenerrima autem verno esse. quibusdam locis accepta *tantum* riguis feruntur, sicut Mytilenis negant nasci nisi exundatione

§§ 36—38: Theophr. ap. Athenaeum II 62^{abc}. 61^{ef}. Col. VI 17, 7. cfr. Apicius VII 258.

1 crescant D² v. a. G. | anne (amne d) vitium DGFdTv. annuentium E. 2 aliud Tv. mali ut DGF. mali et E. | intelligi dTv. -llege DG. -llegere FE. 3 globentur T. | futura d. | uiuat dT. -atne v. uiuant rS. -antne G. 3. 4 necne non ego nov. luc. p. 51. n. 19. ac ne non DGFdS. ac non E. anne non TD. annon haud v. 5 est iis d²v. an iis est? | licino Q.

5. 6 uia dura in spaniā pergenti Q. 6 Karthagini QS.

7 deprehensos E. | denarius dv. -rios Q. -ris DGF¹. -riis F²E. 8 reflecteret dT. 9 globerari Q. | quod certum ex iis G. certe ex his Q. | erunt TQSH. serunt r. del. v.

10 possunt Q. 12 mysy Q¹. musy Q². 13 threcia DFJ. -cea d. trecia G. thracia Ev. | iton — Graecia (greceia Q) QH. om. rv. 14 geranion (ce- d) dQB. ceranio E. ceraranio DF. -nium S. caeraramo G. cerannium v. a. H. -ion D. 16 ac ll. v. aut Q. 17 maxime ego. maximum ll. -ime e v. 18 accepta tantum riguis P. acceptam (-ta d) turriguis D¹GFdE. acceptam-

tis (-tantis D) riguis D²D. accepta riguis G. -ptantur riguis et v. an accepta tamen irriguis? cfr. Theophr. (οὐ μὴν ἀλλὰ).

19 seruntur v. a. G.

fluminum invecro semine ab Tiaris. est autem is locus, in quo plurima nascuntur. Asiae nobilissima circa Lampsacum et Alopeconnesum, Graeciae vero circa *Elim*.

(14) Sunt et in fungorum genere Graecis dicti pezicae, 38
5 qui sine radice aut pediculo nascuntur.

(15) Ab his proximum dicetur auctoritate clarissimum laserpicium, quod Graeci silphion vocant, in Cyrenaica provincia repertum, cuius sucus laser vocatur, magnificum in usu medicamentisque et ad pondus argentei denarii 10 repensum. multis iam annis in ea terra non invenitur, 39 quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes depopulantur pecorum pabulo. unus omnino caulis nostra memoria repertus Neroni principi missus est. si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc de- 15 prehenditur signo: ove, cum comederit, dormiente protinus, capra sternuente crebrius. diuque iam non aliud ad 40 nos invehitur laser, quam quod in Perside aut Media et Armenia nascitur large, sed multo infra Cyrenaicum, id quoque adulteratum cummi aut sacopenio aut faba fracta; 20 quo minus omittendum videtur C. Valerio M. Herennio cos. Cyrenis advecta Romam publice laserpicii pondo XXX, Caesarem vero dictatorem initio belli civilis inter aurum argentumque protulisse ex aerario laserpicii pondo MD.

Id apud auctores Graeciae certissimos invenimus natum 41

§ 40: Diosc. III 84 init. — § 41: Th. H. III 1, 6. C. I 5, 1. H. VI 3, 3.

1 is *C.* his *ll. v.* 3 *Elim S.* *Elin v e Theophr.* olim DGFd. olimpum *E.* 4 *πέζις Theophr.* 7 laserpitium GdE *v. a. S.* | silphion *v.* -phyum *Q.* siripi *F¹.* siriphi (*syr- G*) *ll.* 8 sucus DFDt. -cum *rQv.* | uocatur dTQ. -cant *rv.* 9 usu *v.* usum *ll.* *an* usu vitae *vel* usu medico alimentisque? 10 repensum *S.* -su *Q.* pensum *ll. v.* 15 comedit *Q.* | dormit *Q.* 16 sternutante *E v. a. G.* sternuit *Q.* | crebrius *QS. om. ll. v.* 18 large sed (set *D²d*) *D²dQG.* largeret *D¹GF.* laser et *E.* laser *v.* 19 sacopemo *DF. om. Q.* 21 *xxx Q.* 23 *md H.* ∞D *D²dT.* ∞D *Q.* *cxid D¹F.* *cxv rv.* 24 graeci *e DF.* | certissimos *ego. cfr. XXII 151.* (*an* peritissimos? *cfr. XI 149.*) uentissimos *DF.* euidet- *GEv.* uetust- *dTD.* diligent- *CFV Müller p. 19.* | notum *E.*

imbre piceo repente madefacta tellure circa Hesperidum
 hortos Syrtimque maiorem septem annis ante oppidum
 Cyrenarum, quod conditum est urbis nostrae anno CXLIII,
 42 vim autem illam per IIII stadium Africae valuisse. in ea
 laserpicium gigni solitum, rem feram ac contumacem et, 5
 si coleretur, in deserta fugientem, radice multa crassaque,
 caule ferulaceo ac simili crassitudine. huius folia maspe-
 tum vocabant, apio maxime similia. semen erat foliaceum,
 43 folium ipsum vere deciduum. vesci pecora solita primo-
 que purgari, mox pinguescere, carne mirabilem in modum 10
 iucunda. post folia amissa caule ipso et homines vesce-
 bantur *modis omnibus* decocto, elixo assoque, eorum
 quoque corpora XL primis diebus purgante*. succus duo-
 bus modis capiebatur, e radice atque caule, et haec duo
 erant nomina, rhizias atque caulias, vilior illo ac putre- 15
 44 scens. radici cortex niger. ad mercis adulteria sucum
 ipsum in vasa coiectum admixto furfure subinde concu-
 tiendo ad maturitatem perducebant, ni ita fecissent, putre-
 scentem. argumentum erat maturitatis colos siccitasque
 45 sudore finito. alii tradunt laserpicii radicem fuisse maio- 20
 rem cubitali, tuberque in ea supra terram. hoc inciso
 profluere solitum sucum ceu lactis, supernato caule, quem
 magydarim vocarunt. folia aurei coloris pro semine fuisse,

§ 42—45: Th. H. VI 3, 1. 2. (IX 1, 7). 4. 5. 6.

1 circa dv. (*Theophr.* περί. cfr. § 46). erga rS. 3 CXLIII d.
 4 stadia d. 7 ac dS. aut rSH. haud v. 9 vere D²dTC.
 uero rH. uerno S. 12 modis omnibus ego et huc transposui
 coll. *Theophr.* in ll. infra post purgante pro modis legitur: um-
 his D¹GF². umhos F¹. uiciis D². uitiis dD. uitia his ES. a
 uitiis v. utili his J. | elixo assoque ego coll. *Theophr.* assoque
 elixo ll. J. assoque et elixo S. asso elixoque v. 14 capie-
 bant G. 15 rhizias v. apizias Q. arinzias d. rimzias r. |
 ille Q v. a. H. 16 hac merces Q. et ad mercis v. a. H. fortasse
 interierunt aliqua post cortex niger et puncto distinguendum
 est. post adulteria. cfr. *Schneider ad Theophr. H. VI 3, 2.*
 17 in uas Q. om. G. 19 maturitatis D²dv. -tate E. -tatem r.
 21 tuberque Ev. tubertique DFd. rutrique G. an tuber-
 ique? 22 suprenato d. superen- H. 23 magydarim E.
 m G.

cadentia a canis ortu austro flante. ex his laserpicium
nasci solitum, annuo spatio et radice et caule consum-
mantibus sese. hi et circumfodi solitum prodidere, nec
purgari pecora, sed aegra sanari aut protinus mori, quod
5 in paucis accidere. Persico silphio prior opinio congruit.

(16) Alterum genus eius est, quod magydaris vocatur, 46
tenerius et minus vehemens, sine suco, quod circa Syriam
nascitur, non proveniens in Cyrenaica regione. gignitur
et in Parnaso monte copiosum, quibusdam laserpicium vo-
10 cantibus. per quae omnia adulteratur rei saluberrimae
utilissimaeque auctoritas. probatio sinceri prima in colore
modice rufo et, cum frangatur, intus candido, mox tralu-
cente gutta quaeque saliva celerrime liquescat. usus in
multis medicaminibus.

15 (17) Sunt etiamnum duo genera non nisi sordido nota 47
volgo, cum quaestu multum polleant, in primis rubia,
tinguendis lanis et coriis necessaria. laudatissima Italica
et maxime suburbana, et omnes paene provinciae scatent
ea. sponte provenit seriturque, similitudine erviliae, verum
20 spinosis *foliis* et caule. geniculatus hic est quinis circa
articulos in orbe foliis. semen eius *rubrum*, *postremo*
nigrum, *radix* rubra est. quos in medicina usus habeat
dicemus suo loco.

24, 94

§ 46: Th. H. VI 3, 7. (cfr. Diosc. III 84 extr.) Diosc. l. l.
med. — § 47: Diosc. III 150.

2. 3 consummantibus C. -umentibus ll. v. 3 his d. hoc
v. a. S. 5 accidisse dT. 6 mygdaris GdE. 7 suco GdEQv.
sucoque rSD. | cyro asiriā Q. 9 copiosum dTQSS. -oso r.
-osius v. 9. 10 quod laserpicium uocant QS. 11 probatio
dVerc. sed prob- Q. pratio DF. precio G. ratio Ev. 12 con-
frangatur G. cum frangitur v. a. S. | intus candido (-ito Q) QS.
candido intus (indus D) ll. v. 13 quaeque QS. aquequae
(-que G) DGF. aque d. aquae v. aqua EG. aquae quam S.
quae aqua J. | saliu aquae D¹F. -uaque GdE v. a. S. J. | celerrime
(-erime Q)SQS. celererrime D². om. rv. | liquescit E v. a. S.
19 uerum GdEv. uermi r. 20 spinosis DFd. -sus rv. -sa D. |
foliis ego. om. ll. v. | et caule ll. D. ei caulis v. 21. 22 rubrum,
postremo nigrum, radix ego coll. Diosc. om. ll. v. lacunam indic. S.
nigrum, radix U 389. 22 rubra U l. l. rubia ll. v. rubrum B.
(rubrum est. rubia J). | quas G. quod EC. quot v.

48 (18) At quae vocatur radícula lavandis demum lanis
 sucum habet, mirum quantum conferens candori molli-
 tiaequae. nascitur sativa ubique, sed sponte praecipua in
 Asia Syriaque, saxosis et asperis locis, trans Euphraten
 tamen laudatissima, caule ferulaceo, tenui et ipso, cibis 5
 indigenarum expetito et unguentis, quicquid sit cum quo
 decoquatur, folio oleae. struthion Graeci vocant. floret
 aestate, grata aspectu, verum sine odore, spinosae caule
 lanuginis. semen ei nullum, radix magna, quae conciditur
 ad quem dictum est usum. 10

49 4. (19) <1> Ab his superest reverti ad hortorum
 curam et suapte natura memorandam et quoniam anti-
 quitas nihil prius mirata est, quam Hesperidum hortos ac
 regum Adonidis et Alcinoi itemque pensiles, sive illos
 Semiramis sive Assyriae rex Syrus fecit, de quorum opere 15
 50 alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipsi co-
 luere; quippe etiam Superbus nuntium illum saevum atque
 sanguinarium filio remisit ex horto. in XII tabulis legum
 nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significa-
 tione ea hortus, in horti vero heredium; quam ob rem 20
 comitata est et religio quaedam, hortoque et foro tantum
 contra invidentium effascinationes dicari videmus in reme-
 dio saturica signa, quamquam hortos tutelae Veneris ad-
 signante Plauto. iam quidem hortorum nomine in ipsa
 51 urbe delicias agros villasque possident. primus hoc in- 25

---

§ 48: Col. XI 2, 35. Diosc. II 192. Th. H. VI 8, 3. IX 12, 5. —
 § 49: (cfr. Th. H. VI 7, 3). Diodor. II 10. Curtius V 1, 35.
 (Herodot. I 185). — § 50: Valer. Max. VII 4, 2. (cfr. Plin. § 169).
 Varro I 1, 6. — § 51: Varro de l. l. V 146.

---

3 praecipue *U* 390. 6 unguentis *E*(?)*H*. -ti *r*. tingenti *B*.
 7 struthion *B*. strutin *ll*. 8 spinosae *J*. -osa et *GdE**v*.
 -osae et *rD*. 9 lanuginoso *v. a. S*. 15 rex Syrus *J*. (cfr.
Diodor. II 10. Curt. V 1, 35). rex cyrus *ll. v.* reagin syriis *Q*.
 regina Nitocris *U* 391. [Semiramis Assyriae] regina siue alius
 rex Syrus *coni. S*. 17 Superbus Tarquinius *v. a. S*. 18 exorto
 remisit *Q*. 20 in hortiuo *d.* et pro horto *Q*. 21 foco *fH*.
 fores *v*. 23 satyrica *G*. saturnica *v*.

stituit Athenis Epicurus otii magister; usque ad eum moris non fuerat in oppidis habitari rura.

Romae quidem per se hortus ager pauperis erat. <2> ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu! 52
5 mergi enim, credo, in profunda satius est et ostrearum genera naufragio exquiri, aves ultra Phasim amnem peti ne fabuloso quidem terrore tutas, immo sic pretiosiores, alias in Numidiam atque Aethiopiae sepulchra, aut pugnare cum feris mandique capientem quod mandat alius. at, 10 Hercules, quam vilia haec, quam parata voluptati satietati- que, nisi eadem, quae ubique, indignatio occurreret! feren- 53 dum sane fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro pauperibus interdicta, inveterari vina saccisque castrari, nec cuiquam adeo longam esse 15 vitam, ut non ante se genita potet, e frugibus quoque quondam alicam sibi excogitasse luxuriam ac medulla tantum earum superque pistrinarum operibus et caelaturis vivere, alio pane procerum, alio volgi, tot generibus usque ad infimam plebem descendente annona. etiamne in herbis 54 20 discrimen inventum esse, opesque differentiam facere in cibo etiam uno asse venali? in his quoque aliqua sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, ut pauperis

§ 52: cfr. X 74. 132. — § 54: cfr. § 151. Martial. XIII 21.

1 otii GFdG. hortorum Ev. 2 habitare d. -beri v. a. G.
5 satius esse d. 6 phasim FJ. -sin T. -si Gd. -sidem Ev. 7 ne D. et ne P. e F. et rv. 8 Numidiam atque G. -dia aquae (aqua ea d¹) d. -dia que (quae F) r. -dia Sv. | Aethiopiae ll. G. -piaque Sv. | sepulchra (-crha F) ll. G. in sepulchris aucupari Sv. | pugnare GG. depugnare dT. pugnari F¹v. purgari r. 9 feris dTv. foris r. | cupientem Ev. a. G. | mandit E. 10 uoluptati dv. uolunt- r. 10. 11 societati- que G. 16 quondam f. quendam ll. S. quoddam v. | alicam ego. cfr. XVIII 109. 112. XXII 128. alitum GEf. halitum dS. alimentum v. | ac om. d. | medulla dJ. -am GF²Ev. medallam F¹. 17 et Gdv. ex r. 19 descendente v. -tem GF²dE. descentem F¹. | annona Budaeus de asse p. 288. anima ll. v. a. C. 20 esse ego. est ll. v. | opesque dC. opusque r. olusque v. | facere Ev. fecere rC. 21 aliqua quoque Gd. 22 saginato dC. signato rv.

mensa non capiat. silvestres fecerat natura corrudas, ut
 passim quisque demeteret. ecce altilis spectantur asparagi,
 et Ravenna ternos libris rependit. heu prodigia ventris!
 mirum esset non licere pecori carduis vesci: non licet
 55 plebei! aquae quoque separantur, et ipsa naturae elementa 5
 vi pecuniae discreta sunt. hi nives, illi glaciem potant
 poenasque montium in voluptatem gulae vertunt. servatur
 rigor aestibus, excogitaturque ut alienis mensibus nix
 algeat. decocunt alii aquas, mox et illas hiemant. nihil
 56 utique homini sic, quomodo rerum naturae, placet. etiamne 10
 herba aliqua diviti tantum pascitur? nemo Sacros Aven-
 tinosque montes et iratae plebis secessus circumspexerit?
 macellum certe aequabit quos pecunia separaverit. itaque,
 Hercules, nullum macelli vectigali maius fuit Romae cla-
 more plebis incusantis apud omnes principes, donec re- 15
 missum est portorium mercis huius, conpertumque non
 aliter quaestuosius censum haberi aut tutius ac minore
 fortunae iure: cum credatur pensio ea pauperrumis, in
 solo sponsor est et sub die redditus superficiesque caelo
 quocumque gaudens. 20
 57 <3> Hortorum Cato praedicat caules. hinc primum
 agricolae aestimabant prisci et sic statim faciebant iudi-

§ 57: Cato 156, 1. (cfr. § 136. § 139).

1 corrudas GC. orr- F. horr- E. horridas d. -dos v.
 3 ternis E v. a. G. 4 carduis uesci cum dT geminari voluit P.
 5 aquae GFEv. iam d. 6 ui GEv. in FdT. | discreta Ev.
 -tum F. decretum rTf. | hic ... illic dT. | potant dv. potent
 GF². ponent r. 8 rigor ego. ligora Fd. ligura G. ligur E.
 algor v. liquor U 392 D. 11 diuiti S. -tia ll. -tiis v. | pa-
 scitur ll. v. nascitur C. an pascetur? 12 dist. Müller emend.
 III 32. 13 macellum ego. mox enim ll. H. mons enim v.
 mors Verc. mos enim P. lex enim Strack. | cerce F. census
 U 393 D. | aequavit F. | pecunias F. 14 vectigali ego. -gal
 ll. v. an nullum quam macelli vectigal? | maius dv. malus GF.
 -lum E. 15 incausantis GF. 16 messis G. 18 fortunae dv.
 fortitudine r. | quam cum S. dist. ego. | pauperrumis ego. pau-
 erum is (his J) ll. v. pauperum iis quibus (quis U 393) Strack.
 19 et his sub s. | dio G. 22 an agricolae? | aestima-
 antur v. a. S.

cium, nequam esse in domo matrem familias — etenim haec cura feminae dicebatur —, ubi indiligens esset hortus, quippe e carnario aut macello vivendum esse. nec caules, ut nunc maxime, probabant, damnantes pulmentaria
 5 quae egerent alio pulmentario: id erat oleo parcere, nam gari desideria etiam in exprobratione erant. horti maxime 58 placebant quae non egerent igni parcerentque ligno, expedita res et parata semper, unde et acetaria appellantur, facilia concoqui nec oneratura sensus cibo et quae minime
 10 accenderent desiderium panis. pars eorum ad condimenta pertinens fatetur domi versuram fieri solitam atque non Indicum piper quaesitum quaeque trans maria petimus. iam in fenestris suis plebs urbana imagine hortorum 59 cotidiana oculis rura praebebant, antequam praefigi prospectus omnes coegit multitudinis innumerae saeva latrocinatio. quamobrem sit aliquis et his honos, neve auctoritatem rebus vilitas adimat, cum praesertim etiam cognomina procerum inde nata videamus Lactucinosque in Valeria familia non puduisse appellari, et contingat aliqua gratia
 20 operae curaeque nostrae Vergilio quoque confesso, quam sit difficile verborum honorem tam parvis perhibere.

(20) Hortos villae iungendos non est dubium riguos- 60 que maxime habendos, si contingat, praefluo amne, si

§ 58: Cato 156, 1. — § 59: Diodor. XII 4. Verg. Geo. IV 6. — § 60: Col. XI 3, 8. (X 23—26). 11. 10. 13. (X 45).

1 esse in dC. essint GF. essent E. esset in v. 2 indiligens dC. indulgens rS. intelligens v. 2. 3 extra hortus sD. 3 esse v. et ll. esse sed H. ei S. an at? 4 caules v. cautes ll. 6 gari FdE *Budaeus*. ganari G. carnis s v. a. G. carnari S. 7 quae Strack. quia (qua F¹) ll. v. a. J. *locum nondum sanatum puto*. 9 nec oneratura Verc. -uro v. ne cone (quo ne d) natura GFd. ne cum e natura E. | sensus ego. cfr. XVIII 118. XX 65. 85. 237. 240. sensu ll. sensum v. 10 accenderens F¹. -derent aut (ad v) Ev. a. G. | panis ll. v. a. D. ueneris P. del. U 394. an potus? 12 transmarina dT. 13 iam quoque dT v. a. G. | imagine ego. in imag- ll. v. 14 antequam v. antiquam GF. -qua E. -qui. Iam d. 18 uideamus v. -emus ll. 19 familia GFdQv. prouincia E. 21 humorem GF. | prohibere G. 22 uilla E. 23 praefluo dTH. praefluua GF. -fluua E. perfluo s. profluu v. | amne Tv. amne ne d. ne r.

minus, e puteo rota organisve pneumaticis vel tollenonum haustu rigatos. solum proscindendum a favonio in autumnum praeparantibus post XIII dies iterandumque ante brumam. VIII iugerum operis palari iustum est, fimum III pedes alte cum terra misceri, areis distingui easque⁵ resupinis pulvinorum toris, ambiri singulas tramitum sulcis, qua detur accessus homini scatebrisque decursus.

(21) In hortis nascentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia utroque, alia semine, alia cartilagine, alia carne aut utroque, alia cortice aut¹⁰ cute et cartilagine, alia tunicis carnosis.

61 (22) Aliorum fructus in terra est, aliorum et extra, aliorum non nisi extra. quaedam iacent crescuntque, ut cucurbitae et cucumis; eadem pendent, quamquam graviora multo etiam iis, quae in arboribus gignuntur. sed¹⁵ cucumis cartilagine et carne constat, cucurbita cortice et cartilagine; cortex huic uni maturitate transit in lignum. 62 terra conduntur raphani napique et rapa, atque alio modo inulae, siser, pastinacae. quaedam vocabimus ferulacea, ut anetum, malvas. namque tradunt auctores [in Arabia]²⁰ malvas septimo mense arborescere baculorumque usum 63 praebere. exemplo est arbor malvae in Mauretania Lixi

§ 61: Verg. Geo. IV 121. Th. H. I 10, 10. — § 62: Th. H. I 3, 2. 9, 2. (cfr. Plin. XIII 123). — § 63: cfr. XIX 173. 174.

1 puteo rota *H* cum *Turn. adv.* 10, 20. putecruta d. pute (-tae *F*) crita *r.* puteo pertica *v.* | tollenonum *coni. Palmarius.* tollennonum (-ouum d) *Fd.* tollendonum *E.* -do non *v. a. C.* tollentem nonum *G.* tollonibus *S.* 2 haustu *Sv.* hastu *GFd.* -tum *E.* | rigatos *FdS.* -tus *G.* -to *E.* rigandos *C.* -do *v.* 3 praeparandum est *v. a. S.* | Et post *F.* 4 VIII et III (*v. 5*) *ego.* octo et tres *ll. v.* scribendum erat octonis et ternos. | parari *SD.* at cfr. *Col. X* 45. 5 an areas? 10 carne aut *ego.* carnea *ll.* carne alia *J.* (alia semine, alia cortice, alia cute, alia (aut) cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosis *v.*) 12 et *om. d.* 14 cucuruita *Q.* -bita *D.* 16 et carne — 17 cartilacine *QS. om. ll. v.* 18 napicique *Gd.* 20 uncos *ego posui coll. Theophr.* in arabia fictum videtur ex mabia (= malua).

21 baculorum quoque *S.* -orum *v. a. H.* 22 praebentes² cum *Q.* | extemplo *B.* | est arbor maluae (-ue *Q*) *QS.* sed re malua *ll.* sed et arbor est malua *B.* | dist. *S.*

oppidi aestuario, ubi Hesperidum horti fuisse produntur,
 CC passibus ab oceano iuxta delubrum Herculis antiquius
 Gaditano, ut ferunt. ipsa altitudinis pedum XX, crassitu-
 dinis quam circumplecti nemo possit. in simili genere
 5 habebitur et cannabis. nec non et carnosae aliqua appel-
 labimus, ut spongeas in umore pratorum enascentes. fun-
 gorum enim callum in ligni arborumque natura diximus 16, 31.
 et alio genere tuberum paulo ante. 33 sqq.

5. (23) Cartilaginum generis extraque terram est cu- 64
 10 cumis, mira voluptate Tiberio principi expetitus. nullo
 quippe non die contigit ei, pensiles eorum hortos promo-
 ventibus in solem rotis olitoribus rursusque hibernis die-
 bus intra specularium munimenta revocantibus. quin et
 lacte mulso semine eorum biduo macerato apud antiquos
 15 Graeciae auctores scriptum est seri oportere, ut dulciores
 fiant. crescunt qua coguntur forma. in Italia virides et 65
 quam minimi, in provinciis quam maximi et cerini aut
 nigri placent. copiosissimi Africae, grandissimi Moesiae.
 cum magnitudine excessere, pepones vocantur. vivunt
 20 hausti in stomacho in posterum diem nec perfici queunt in
 cibis, non insalubres tamen plurimum. natura oleum odere
 mire nec minus aquas diligunt, desecti quoque. ad eas 66
 modice distantes adrepunt, contra oleum refugiunt aut, si

§ 64: Col. XI 3, 52. (Geop. XII 19, 3). 51. Pallad. IV 9, 7.
 Geop. XII 20, 3. Th. H. VII 1, 6. 3, 5. C. III 9, 4. II 14, 3. —
 §§ 65. 66: Th. H. VII 3, 5. Pallad. IV 9, 9. 8. Geop. XII 19, 5. 7.
 Th. C. V 6, 7.

2 CC Q. c & is d. 4 circumplectione mo Q. -ionem GF.
 5 habenda est Q. 5. 6 appellauimus GF. 6 nascent-
 es G. 7 enim ll. v. aut Q. 9 cartilaginei v. a. S. 12 oli-
 toris G. -riis S. 13 qui nec E. quin dH. 14 lacte aut
 mulsa *Schneider ad Pallad. p. 386.* 17 citrini v. a. H.
 18 *dist. Salm.* | moesiae dSv. moaestae GF. modeste E.
 19 cum FEG. ubi cum Gd Salm. Ast cum Sv. | magnitudinem
 dQ. an ubi communem (vel suam vel modicam) magnitudinem?
 21 *dist. G.* | naturae T. natant v. a. G. plurimum — quoque
 om. Q. locum nondum sanatum puto; an plurimorum naturae
 (cfr. XX 109) vel puncto ante posito plurimum umore iuuantur
 (cfr. Col. XI 3, 48)? 22 *dist. S.* 23 at si F¹. ac si QS.

quid obstat vel si pendeant, curvantur intorquenturque. id vel una nocte deprehenditur, si vas cum aqua subiciatur, a quattuor digitorum intervallo descendentes ante posterum diem, at si oleum eodem modo sit, in hamos curvatis. iidem in fistulam flore demisso mira longitudine 5
 67 crescunt. ecce cum maxime nova forma eorum in Campania provenit mali cotonei effigie. forte primo natum ita audio unum, mox semine ex illo genus factum, melopeponas vocant. non pendent hi, sed humi rotundantur, colore aureo. mirum in his praeter figuram coloremque et odorem, quod maturitatem adepti, quamquam non pendentes, 10
 68 statim a pediculo recedunt. Columella suum tradit commentum, ut toto anno contingant, fruticem rubi quam vastissimum in apricum locum transferre et recidere duum digitorum relicta stirpe circa vernal aequinoctium. ita 15
 in medulla rubi semine cucumeris insito terra minuta fimoque circumaggeratas resistere frigori radices. cucumerum Graeci tria genera fecere, Laconicum, Scytalicum, Boeotium; ex his tantum Laconicum aqua gaudere. sunt qui herba, nomine quae vocatur culix, trita semen eorum 20
 maceratum seri iubeant, ut sine semine nascentur.
 69 (24) Similis et cucurbitis natura, dumtaxat in nascendo. aequae hiemem odere, amant rigua ac fimum. seruntur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter aequinoctium vernal et solstitium, Parilibus tamen aptissime; 25
 aliqui malunt ex kal. Mart. cucurbitas et nonis, cucumis et per Quinquatrus serere. simili modo reptantibus flagellis

§ 68: Col. XI 3, 53. Pallad. IV 9, 9. 8. Th. H. VII 4, 6. —
 § 69: Col. XI 3, 48. 49. 53. Pallad. IV 9, 7. 16.

1 uel si pendeant E. uel si pendeat G. uersi pandantur H ex coni. Dal. | curvantur (curb- Q) Qv. curvanturque ll. | intorquenturque QS. om. ll. v. 2 deprehendas QS. 3 a om. QS. 5 fistulam QS. -la ll. v. | demisso QG. dim- ll. v. 6 cum ll. v. quam QD. sed cfr. § 128. 7 probent Q. 9 rotundantur F(?)v. rotund- d. rutund- Q. rutumd- G. rutum tantum E. 9. 10 colore aureo QD. om. ll. v. 20 herba quae uocatur culix nomine v. a. D. | tritam d. adtrita QD. 21 macerari iubent Q. 26 cucumeres v. a. S. | ex nonis d. | dist. ego.

scandentis parietum aspera in tectum usque natura
 sublimitatis avida. vires sine adminiculo standi non sunt,
 velocitas pernix, levi umbra camaras ac pergulas operiens.
 inde haec prima duo genera, camararium et plebeium, 70
 5 quod humi crescit; in priore mire tenui pediculo libratur
 pondus immobile aurae. cucurbita quoque omni modo
 fastigatur, vaginis maxime vitilibus, coniecta in eas post-
 quam defloruit, crescitque qua cogitur forma, plerumque
 [et] draconis intorti figura. libertate vero pensili concessa
 10 iam visa est VIII pedum longitudinis. particulatim cucu-
 mis floret, sibi ipse superflorescens, et sicciores locos pa-
 titur, candida lanugine obductus magisque, dum crescit.

Cucurbitarum numerosior usus. et primus caulis in 71
 cibo, atque ex eo in totum natura diversa. nuper in
 15 balnearum usum venere urceorum vice, iam pridem vero
 etiam cadorum ad vina condenda. cortex viridi tener,
 deraditur nihilominus in cibis. cibus saluber ac lenis
 pluribus modis, ex his tamen, qui perfici humano ventre
 non queant, sed non intumescant. semina, quae proxima 72
 20 collo fuerunt, proceras pariunt, item ab imis, sed non

§ 70: Th. H. VII 3, 5. C. V 6, 4. (7). H. VII 3, 1. — § 71:
 Col. XI 3, 49. X 385 sqq. (Apicius III 76). — § 72: Col. XI
 3, 50. X 382 sqq. Pallad. IV 9, 16.

1 scandentis D G F S. -dentes *rv.* scandent is (= iis) *Müller emend. III 33. an* scandunt et? | parietum *B.* per artetum *d.* per artecum *D¹ G F E.* (-esum *v. a. B.*). per partecum *D².* per astecum *S.* per parietum *S.* 3 pergulas *D² Ev.* -la *r.* | aperiens *G.* operientes *v. a. G.* *an* operiente? 4 prima *D² v.* rima *r.* 5 quod *D² v.* q, *D¹.* quo *r.* quoniam *coni. J.* | crescit *ego. cfr. § 61. creuit D².* credi *r.* creditur *v.* conditur *S.* repit *C.*

7 fastigiatur *D F C.* *sed cfr. § 146. XVII 106. XVIII 52. 172. XXI 14. XXIV 178. XXXVI 92. II 89. IX 113. XIII 71.* | vitilibus *D² F v.* uti- *r.* | coniecta *G d E v.* -tas *D¹ F.* contexta *D² D.*

9 uncos *ego posui.* 10 VIII f. 13 primis *d.* 14 at corticis in totum *coni. Dal. locum nondum sanatum puto.*

15 urceolorum *Q D.* 17 cibi *D¹.* | cibus *del. D² D.* cibos *E v. a. G.* | salubres *E v. a. G.* | lenis *D G F d G.* lenes *E H.* leuis *T S.* leues *v.* 18 ex his (iis *S.*) tamen *D² d T S S.* existim *D¹ F.* existimatur *G.* -mant *v.* sed sexis *Q.* 19 neq; ant *Q.*

an proxima a collo?

comparandas supra dictis; quae in medio, rotundas; quae
in lateribus, crassas brevioresque. siccantur in umbra et,
73 cum libeat serere, in aqua macerantur. cibus quo longio-
res tenuioresque, eo gratiores, et ob id salubriores quae
pendendo crevere, minimumque seminis tales habent, du- 5
ritia eius in cibus gratiam terminante. eas, quae semini
serventur, ante hiemem praecidi non est mos, postea fumo
74 siccantur condendis hortensiorum seminibus, rusticae su-
pellectili. inventa est ratio, qua cibus quoque servarentur —
eodemque modo cucumis — usque ad alios paene pro- 10
ventus; et id quidem muria fit. sed et scrobe opaco in
loco harena substrato fenoque sicco operto ac deinde
terra virides servari tradunt. sunt et silvestres in utro-
que genere et omnibus fere hortensiis. sed et his medica
20, 3 et 13 tantum natura est, quam ob rem differentur in sua 15
volumina.

75 (25) Reliqua cartilaginum naturae terra occultantur
18, 126 omnia. in quibus de rapis abunde dixisse poteramus
sq. videri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda,
latiora vero et concava feminini, praestantiora suavitate 20
et ad condiendum facilia; saepius sata transeunt in
marem. iidem naporum quinque genera fecere, Corinthium,
Cleonaeum, Liothasium, Boeotium et quod per se viride
76 dixerunt. ex his in amplitudinem adolescit Corinthium,
nuda fere radice. solum enim hoc genus superne tendit, 25

§ 73 extr.: Pallad. IV 9, 16. — § 74: cfr. Nicander ap.
Athenaeum IX 14 p. 372 e. Geop. XII 19, 15. 17. — § 75: Th. H.
VII 4, 3. cfr. Plin. XVIII 129. Pallad. XIII 5, 3. Col. II 10, 23.
Pallad. VIII 2, 2. — §§ 75. 76: Th. H. VII 4, 2. cfr. Athenaeus
II 48 p. 56 f.

1 rotundas D²Qv. rotondas d. rumtundas D¹GF. rumpun-
das E. 4 eo v. et ll. S. ex f. lacunam indic. J. an eo et? |
crassiores d. 8 condiendis D (puncto ante posito). 9 serua-
retur DF. 11 in muria C. | scrobeofacto D². sacrobeofaco d.
12 operto ego. -tis ll. S. -tos v. 19 Graeci (pro medici)
P. cfr. XVIII 129. 21 condiendum D²Qv. -dendum r. |
saepius DFTQS. quae saepius rv. spissius P. cfr. XVIII 129
et Theophr. 22 quattuor coni. P et Dal. 23 quod et coni.
Dal. et quod — dixerunt deleri voluit P.

non, ut cetera, in terram. Liothasium quidam Thracium
 appellant, frigorum patientissimum. ab *eo* Boeotium dulce
 est, rotunditate etiam brevi notabile, neque, ut Cleonaeum,
 praelongum. in totum quidem quorum levia folia, ipsi
 5 quoque dulciores; quorum scabra et angulosa et horrida,
 amariores. est praeterea genus silvestre, cuius folia sunt 77
 erucae similia. palma Romae Amiterninis datur, dein Nur-
 sinis, tertia nostratibus. cetera de satu eorum in rapis
 dicta sunt. 18, 129

10 (26) <1> Cortice et cartilagine constant raphani, mul- 78
 tisque eorum cortex crassior etiam quam quibusdam ar-
 borum. amaritudo plurima illis est pro crassitudine cor-
 ticis — cetera quoque aliquando lignosa — et vis mira
 colligendi spiritum laxandique ructum. ob id cibus in- 79
 15 liberalis, utique si proxime olus mandatur; si vero ipse
 cum olivis druppis, rarior ructus fit minusque faetidus.
 Aegypto mire celebratur olei propter fertilitatem, quod e
 semine eius faciunt. hoc maxime cupiunt serere, si liceat,
 quoniam et quaestus plus quam e frumento et minus
 20 tributi est nullumque ibi copiosius oleum. <2> Genera 80
 raphani Graeci fecere tria foliorum differentia: crispi at-
 que levis et tertium silvestre. atque huic levia quidem,
 sed breviora ac rotunda copiosaque ac fruticosa, sapor
 autem asper et medicamenti instar ad eliciendas alvos. et
 25 in prioribus tamen differentia semine, quoniam aliqua peius,

§ 77: Col. X 419 sqq. Martial. XIII 20. cfr. Plin. XVIII
 130. 131. — § 78: Th. H. I 6, 7. 2, 7. Diosc. II 137. — § 79:
 cfr. XV 30. Diosc. I 45. — § 80: Th. H. VII 4, 4.

1 in terra F. in tram d. inter a G. | thracitum Fd. trac- G.
 threitum E. Threcium J. 2 ab eo v. ab DF. at dD. a r.

4 levia D²D. laevia sP. teuia D¹. teui F. tenuia rH.
 (-iora v). 7 datur dein dEv. om. r. 7. 8 nursinis dC.
 (nursiis v). arsis E. Marsiis s. om. r. Marsicis D. 12 illis
 est ego. illic et DFd. illis est et EH. hic et G. illi est et v.

16 druppis QS. druptis GE. drupstis D²F. drupstris D¹.
 drustis d. drupis B. | fit DFS. 17 fertilitatem D²Tv. -tate F.
 feritate D¹. -tatem r. | de d v. a. G. 20 ibi DdTS D. om. rv.

22. 23 quidem folia sed D² v. a. G. D. 25 a semine est
 H. seminis est v.

aliqua admodum exiguum ferunt. haec vitia non cadunt
 81 nisi in crispa folia. <3> Nostri alia fecere genera: Algi-
 dense a loco, longum atque tralucidum, alterum rapi
 figura, quod vocant Syriacum, suavissimum fere ac tener-
 rimum hiemisque patiens praecipue. *verum* tamen e Syria 5
 non pridem advectum apparet, quoniam apud auctores
 82 non reperitur; id autem tota hieme durat. etiamnum unum
 silvestre Graeci cerain vocant, Pontici armon, alii leucen,
 nostri armoraciam, fronde copiosius quam corpore. in
 omnibus autem probandis maxime spectantur caules, in- 10
 mitium enim rotundiores crassioresque ac longis canalibus;
 folia ipsa tristiora et angulis horrida.

83 <4> Seri vult raphanus terra soluta, umida. fimum
 odit palea contentus. frigore adeo gaudet, ut in Germania
 infantium puerorum magnitudinem aequet. seritur post 15
 id. Feb., ut vernus sit, iterumque circa Vulcanalia, quae
 satio melior. multi et Martio et Aprili serunt et Septembri.
 incipiente incremento confert alterna folia circumobruere,
 ipsos vero adcumulare, nam qui extra terram emersit,
 84 durus fit atque fungosus. Aristomachus detrahi folia 20
 per hiemem iubet et, ne lacunae stagnet, accumulari;
 ita in aestatem grandescere. quidam prodidere, si palo
 adacto caverna palea insternatur sex digitorum altitudine,
 deinde in semen fimumque et terra congeratur, ad magni-
 tudinem scrobis crescere. praecipue tamen salsis aluntur; 25
 itaque etiam talibus aquis rigantur et in Aegypto nitro

§ 81: Col. XI 3, 16. 59. — § 82: cfr. XX 22. Th. H. IX
 15, 5. Diosc. II 138. Pallad. XI 11, 4. (Col. VI 17, 8. IX 4, 5.
 XII 9, 3). Th. H. VII 6, 2. — § 83: Col. XI 3, 47. 62. Pallad.
 IX 5, 1. 2. Col. XI 3, 47. 18. Th. H. VII 1, 2. — § 84: Th. C.
 V 6, 2. II 15, 6. Pallad. IX 5, 3. (Plin. XXXI 115). Th. C. II
 5, 3. 16, 8. VI 10, 8. Pallad. IX 5, 2.

5 praecipue. uerum tamen *ego*. praecipuum tamen *ll. v.* |
 e *ego*. est *ll.* est quod e *v.* ex *D.* 8 cerain *U* 398 e *Theophr.*
 ceram d*T.* cherain *r.* cherian (-am *v*) *sv.* agrion *C* e *Diosc.*

9 harmonaciam d. harman- *G.* 11 crassioresque sunt ac
D²SD. 12 an crispiora (vel hirsutiora)? cfr. *Theophr.*

22 aestate d *v. a. G.* an recte? ἐν τῷ θερεί *Theophr. C. V* 6, 2.

26 rigantur *D²QD.* frig- *D¹GFd.* irrig- *E(?)v.*

sparguntur, ubi sunt suavitate praecipui. in totum quo- 85
 que salsugine amaritudo eorum eximitur, fiuntque coctis
 similes. namque et cocti dulcescunt et in naporum vicem
 transeunt. crudos medici suadent ad colligenda acria
 5 viscerum cum sale ieiunis esse, atque ita vomitionibus
 praeparant meatum. tradunt et praecordiis necessarium 86
 hunc sucum, quando φθειρίαν cordi intus inhaerentem
 non alio potuisse depelli conpertum sit in Aegypto, regibus
 corpora mortuorum ad scrutandos morbos insecantibus.
 10 atque, ut est Graeca vanitas, fertur in templo Apollinis
 Delphis adeo ceteris cibus praelatus raphanus, ut ex auro
 dicaretur, beta ex argento, rapum e plumbo. scires non 87
 ibi genitum M'. Curium imperatorem, quem hospitem
 legatis aurum repudiaturo adferentibus rapum torrentem
 15 in foco inventum annales nostri prodidere. scripsit et
 Moschion Graecus unum de raphano volumen. utilissimi
 in cibus hiberno tempore existimantur, iidemque dentibus
 semper inimici, quoniam adterant; ebora certe poliunt.
 odium is cum vite maximum, refugitque iuxta satos.
 20 (27) Lignosiora sunt reliqua in cartilaginum genere a 88
 nobis posita, mirumque omnibus vehementiam saporis esse.
 ex his pastinacae unum genus agreste sponte provenit,

§ 85: Celsus I 3. Diosc. II 137. Geop. XII 22, 5. 8. — § 86:
 Gargil. p. 133, 8—13. — § 87: Cic. Cato M. 16, 56. de re publ.
 III 28, 40. Val. Max. IV 3, 5. Geop. XII 22, 9. Th. H. IV 16, 6.
 C. II 18, 4. (Plin. XVII 239). Pallad. IX 5, 3. — § 88: Celsus
 II 31. Col. IX 4, 5. VI 17, 8. Pallad. III 24, 9. Col. XI 3, 35.

5 dandos cum E(?) v. a. S. | ieiunis esse (= edere) ll. (v).
 iaiunos (ieiū- S) esse Q. S. dandos esse D. 7 φτειρίαν Q. S.
 pthiriasim d. hithiriasim (-sin S) D¹ G F S. ithiriasim (-sin E)
 D² E. phthisin v. 8 expelli Q. 12 dicaretur dv. dedica-
 retur S. -catus Q. duceretur r. | e ll. v. ex Q. S. 13 M'. v.
 M Qd. M r. del. D². | corium D¹ Fd. augurium D². | impera-
 toris D². | hospitem dT. -itium D¹ G F. -tio Ev. ab hostium
 D² S D. Samnitium G. 14 rapa Q. S. 19 satos G E v. ratos
 D¹ Fd. satas Q. satus D². 21 etiam omnibus uehementibus
 G. | saporis Dv. -ori r. | inesse v. a. S. 22 agreste Ddv. -tis
 r S. | prouenit ll. D. prouenit staphylinos Graece dicitur v (e
 Colum. IX 4, 5. cfr. Plin. XX 30).

alterum Graeciae seritur radice vel semine vere primo vel
autumno, ut Hygino placet, Febuario, Augusto, Septembri,
89 Octobri, solo quam altissime refosso. annicula utilis esse
incipit, bima utilior, gravior autumnio patinisque maxime,
et sic quoque virus intractabile illi est. hibiscum a pasti- 5
naca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinae
utile. est et quartum genus in eadem similitudine pasti-
nacae, quam nostri Gallicam vocant, Graeci vero daucon,
cuius genera etiam quattuor fecere, inter medicamenta
25, 110 dicendum.

90 (28) Siser et ipsum Tiberius princeps nobilitavit flagi-
tans omnibus annis e Germania. Gelduba appellatur ca-
stellum Rheno inpositum, ubi generositas praecipua, ex
quo apparet frigidis locis convenire. inest longitudine 15
nervus, qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna
parte relictâ, quae mulso in cibis temperata etiam in
gratiam vertitur. nervus idem et pastinacae maiori, dum-
taxat anniculae. siseris satus mensibus Febuario, Martio,
Aprili, Augusto, Septembri, Octobri.

91 (29) Brevior his est et torosior amariorque inula per 20
se stomacho inimicissima, eadem dulcibus mixtis saluber-
rima. pluribus modis austeritate victa gratiam invenit.
namque et in pollinem tunditur arida liquidoque dulci
temperatur, et decocta posca aut adservata vel macerata
pluribus modis et tunc mixta defruto aut subacta melle 25
92 uvisve passis aut pinguibus caryotis. alio rursus modo
cotoneis malis vel sorbis aut prunis, aliquando pipere aut
thymo variata defectus praecipue stomachi excitat, inlustrata
maxime Iuliae Augustae cotidiano cibo. supervacuum eius
semen, quoniam oculis ex radice excisis, ut harundo, 30

§ 89 extr.: Th. H. IX 15, 5. 8. 20, 2. — § 90 extr.: Col. XI
3, 35. 18. — § 92: Col. XI 3, 35. Pallad. III 24, 13.

1 graeciae dTSD. graece r. del. v. 8 daucon B. dau-
cum DGF. claucon (gl- v) Ev. claucum d. idaucum Q. 12 e fH.
ex QS. ae DF. a rv. 16 q; in mulso G. 18. 19 Martio
Aprili v. aprili martio U. 20 est om. DF. 26 caryotis C.
creo- dE. cario- v. cereo- DF. cerectis G.

seritur, et haec autem et siser et pastinaca utroque tempore, vere et autumno, magnis seminum intervallis, inula ne minus quam ternorum pedum, quoniam spatiose fruticat. siser transferre melius.

5 (30) Proxima hinc est bulborum natura, quos Cato 93
in primis serendos praecipit celebrans Megaricos. verum
nobilissima est scilla, quamquam medicamini nata exacuen-
doque aceto. nec ulli amplitudo maior, sicuti nec vis
asperior. duo genera medicae, masculae albis foliis, femi-
10 nae nigris. set tertium genus est cibus gratum, Epimenidu
vocatur, angustius folio ac minus asperum. seminis pluri- 94
mum omnibus; celerius tamen proveniunt satae bulbis
circa latera natis et, ut crescant, folia, quae sunt his
ampla, deflexa circa obruuntur; ita sucum omnem in se
15 trahunt capita. sponte nascuntur copiosissimae in Baliari-
bus Ebusoque insulis ac per Hispanias. unum de eis vo-
lumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas
vires, quas proximo reddemus libro. reliqua genera ^{20, 102} 95
bulborum differunt colore, magnitudine, suavitate, quippe ^{sqq.}
20 cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneso Taurica.
post hos in Africa nati maxime laudantur, mox Apuli.
genera Graeci haec fecere: bolbinen, setanion, opitiona, cyica,

§ 93: Cato 8, 2. Celsus IV 16. Diosc. II 202. (cfr. Plin. XX 97). Th. H. VII 12, 1. — § 94: Th. H. VII (3, 4.) 13, 4. 2, 2. 12, 2. — § 95: Th. H. VII 13, 8. Ovid. rem. am. 797. Diosc. II 200. (Athenaeus II 65 p. 64 b). Th. H. VII 13, 9. 13, 5. (VI 8, 1. Plin. XXI 64).

1 autem seritur et *v. a. H.* 2 et *om. G.* 2. 3 nullaue
v. a. H. 3 quam ternorum *GEv.* quat- *r.* 4 siser *D¹FdD.*
siser autem *Gv.* si seras *D²E.* 5 hic *Gd.* his *v. a. S.*
6 praecipit *DFv.* -cepit *rG.* 8 sicuti *D²F²GdD.* sicut *rv.* |
nec uis *D²dv.* nec ui *GF².* ne cui *D¹.* in cui *F¹.* in haec ui *E.*
9 medice *G.* -cinae *d.* -ca *C.* | masculae *ego.* -le *Q.* -lum
ll. Brot. -lus *v.* 9. 10 femine *Q.* -ina *GE v. a. D.* 10 set
ego. et *ll. v.* | est *om. QS.* | epimendu *E.* eppymoenito *Q.* epi-
menidium *v. a. S.* 11 angustiis *Q.* | asperum *Q.* -ro *ll. v.*
15 copiosissimae *ego.* -ime *ll. v. cfr. XXII 62.* 22 bolbinen
G. bolui- *FS.* bului- *D.* bulbi- *rv.* | opitiona, cyica *J* (leucoion
add. S.) opythion acocisiam *S.* pytion cocoygiā *G.* pytyon
(pythion *d.*) acocoygiam (-an *D²E.*) *r.* pythion, acrocotion *v.*

aegilopa, sisyrinchion. in hoc mirum imas eius radices
 crescere hieme, verno autem, cum apparuerit viola, minui
 96 ac contrahi, tunc deinde bulbum pinguescere. est inter
 genera et quod in Aegypto aron vocant, scillae proximum
 amplitudine, foliis lapathi, caule recto duum cubitorum,
 baculi crassitudine, radice mollioris naturae, quae estur
 97 et cruda. effodiuntur bulbi ante ver aut deteriores illico
 fiunt. signum maturitatis est folia inarescentia ab imo,
 vetustioresque improbant, item longos ac parvos; contra
 rubicundis rotundioribusque laus et grandissimis. amari- 10
 tudo plerisque in vertice est, media eorum dulcia. bulbos
 non nasci nisi e semine priores tradiderunt, sed in Prae-
 nestinis campis sponte nascuntur ac sine modo etiam in
 Remorum arvis.

98 6. (31) Hortensiis omnibus fere singulae radices, ut 15
 raphano, betae, apio, malvae, amplissima autem lapathio,
 ut quae descendat ad tria cubita — silvestri minor —,
 et umida effossa quoque diu vivit. quibusdam tamen ca-
 pillatae, ut apio, malvae, quibusdam surculosae, ut ocimo,
 aliis carnosae, ut betae, ut magis etiamnum croco; aliquis 20
 ex cortice et carne constant, ut raphano, rapis; quorun-
 99 dam geniculatae sunt, ut graminis. quae rectam non ha-
 bent radicem, statim plurimis nituntur capillamentis, ut

§ 96: Th. H. VII 12, 2. I 6, 6. (VII 13, 2). Diosc. II 195.
 197. — § 97: Th. C. VI 10, 7. — § 98: Th. H. I 6, 6. VII 2, 7. (8).
 I 6, 6. 7. — § 99: Th. H. VII 2, 7. I 6, 9. 11.

1 aegilopa C. -pas S. aegilipas (eg- d. aegyl- G) D G F d.
 -pa S. aegy////lipa E. | sisyrinchion C. (isor- v). sisorychion U.

2. 3 minui ac v. -nuthac D¹GF. -nuta d. -nus ut hac E.
 -nui et D²G. (an minui has, contra ipsum deinde?). 6 estur
 fS. esetur D¹F. edetur E. editur D²S. satur G. seritur d. eda-
 tur v. 8 fiunt D²dQG. fidunt D¹GF. findunt E. fiunt, si
 finduntur v. | est om. E(?) v. a. D. cfr. XVIII 250. an sunt?

9 vetustiores GdE v. a. D. an uiridioresque? | improbantur
 QS. | longe Q. -gi S. | ac D²QSS. et GEv. e r. | parui QS.
 -uis d. 12 sed in TQS, sed in in d. sed et in rv. sed et G.

13 nascuntur om. G. | an scillae modo? cfr. § 94 init.
 (106). 17 dist. P. | minores tumidae v. a. H. 20 ut DFdS.
 aut Ev. om. G. an vel (et)? cfr. XVII 121. 23 pluribus f.

atriplex et blitum. scilla autem et bulbi et cepae et alium non nisi in rectum radican- tur. sponte nascentium quae- dam numerosiora sunt radice quam folio, ut spalax, per- dicium, crocum. florent *confertim* serpullum, habrotonum, 100
5 napi, raphani, menta, ruta, et cetera quidem, cum coe- pere, deflorescunt, ocimum autem particulatim et ab imo incipit, qua de causa diutissime floret. hoc et in helio- tropio herba evenit. flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. folia cadunt a cacuminibus origano, inulae et
10 aliquando rutae iniuria laesae. maxime concava sunt cepae, getio.

(32) Alium cepasque inter deos in iureiurando habet 101 Aegyptus. cepae genera apud Graecos Sârda, Samothracia, Alsidenâ, setania, schista, Ascalonia, ab oppido Iudaeae
15 nominata. omnibus etiam odor lacrimosus et praecipue Cypriis, minime Cnidiis. omnibus corpus totum pingui tunicarum cartilagine. e cunctis setania minima, excepta 102 Tusculana, sed dulcis. schista autem et Ascalonia con- diuntur. schistam hieme cum coma sua relincunt, vere
20 folia detrahunt, et alia subnascuntur iisdem divisuris, unde et nomen. hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, ut in capita crescant potius quam in semen.

§ 100: Th. H. VII 3, 1. 9, 2. (Plin. XXI 100). 3, 1. I 9, 4. 10, 8. — § 101: cfr. II 16. Iuvenal. XV 9. Th. H. VII 4, 7. Col. X 123. Lucil. ap. Non. p. 200 M. 2. Th. H. VII 4, 11. V 1, 6. (I 5, 2. 6, 7. C. I 4, 1). — §§ 102—104: Th. H. VII 4, 7. 8. 9.

1 blitum D²v. bittum G. bitum r. | caepe GdE Dal. cepe v.
2 radican- tur Ev. reducantur DF. -cuntur r. 3 sunt om. G. | spalax S e Theophr. galax d. calax rv. aspalax B.
3. 4 perdicium B. -dictum D. -diotum rv. 4 confertim Bodaeus e Theophr. cum fraxino ll. v. a. H. an cuncta protinus? cfr. XVI 94. 11 getio v. (cfr. U 402). getyo DFd. gethyo EC. gethon S. grecie G. 14 alsydena DF. Cnidia coni. B. e Theophr. | schista B. scista DGFd. scirta E. 15 etiam ll. v. fortasse autem. an omnibus etiam — Cnidiis transponenda sint post cartilagine? 16. 17 pingui tunicarum U 403. pingui- tudinis earum ll. v. a. D. paene tunicarum P. 18. 19 con- duntur dE v. a. G. 22 semen SB. semet D¹GFdE. semine D². -ina C. semet ipsa v. semen. Et D.

103 Ascaloniarum propria natura. etenim velut steriles sunt
 ab radice, et ob id semine seri illas, non deponi iussere
 Graeci, praeterea serius circa ver, at cum germinent,
 transferri, ita crassescere et properare cum praeteriti tem-
 poris pensitatione. festinandum autem in iis est, quoniam 5
 maturae celeriter putrescunt. si deponantur, caulem emit-
 104 tunt et semen ipsaeque evanescent. est et colorum diffe-
 rentia; *in* Isso enim et Sardibus candidissimae proveniunt.
 sunt in honore et Creticae, de quibus dubitant, an eadem
 sint quae Ascaloniae, quoniam satis capita crassescunt, 10
 depositis caulis et semen. distant sapore tantum dulci.
 105 apud nos duo prima genera: unum condimentariae, quam
 illi getion, nostri pallacanam vocant, seritur mensibus
 Martio, Aprili, Maio, alterum capitatae, quae ab aequinoctio
 autumnii vel a favonio. genera eius austeritatis ordine: 15
 Africana, Gallica, Tusculana, Ascalonia, Amiternina, optima
 autem quae rotundissima. item rufa acrior quam candida,
 et sicca quam viridis, et cruda quam cocta *sicut* quam
 106 condita. seritur Amiternina frigidis et umidis locis, et
 sola alii modo capite, reliquae semine proximaque aestate 20
 nullum semen emittunt, sed caput tantum, quod increscit.
 sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur,
 caput ipsum corrumpitur. ergo omnibus annis separatim
 semen cepae causa seritur, separatim cepa seminis. ser-

§ 105 extr.: Diosc. II 180. — § 106: Pallad. III 24, 3. Geop.
 XII 31, 4. (cfr. infra § 115).

1 sterilescent dT. 3 at *ego*. a DF. aut SD. om. rv.
 (εἰθ' ὅταν βλαστήσῃ *Theophr.*). an ac? 4 properare cum *ego*.
 cum (tunc v. tum S) properare ll. v. 6 maturae Gv. -ra rS.
 6. 7 emittunt C. mittunt ll. H. amittunt v. 8 in isso TH.
 amisso (-sse F¹) ll. Abisso S. Samo v. 9 an D²dv. in r.
 eadem Fv. eadem r. 10 sunt E. 11 caules GEB. | se-
 mina EB. 13 getion v. getin FE. getyn r. gethyon C. |
 pallachanam DF. 16 gallicana G. | Ascalonia om. v. a. H.
 17 quam candida — 18 cruda om. F¹. 18 et sicca DFD.
 sicca rv. | sicut *ego coll. Diosc. II 180*. sicca ll. v. sicca quam
 condita del. D. 20 alii DGFS. alio E. alii v. | proxima-
 que v. -ma quae ll. Dal. 21 increscit con. Dal. inar- ll. v.
 autem om. d. 24 cepa *ego*. cepae ll. G. cepe v.

vantur autem optime in paleis. getium paene sine capite 107
 est, cervicis tantum longae et ideo totum in fronde,
 saepiusque resecatur, ut porrum. ideo et illud serunt,
 non deponunt. cetero cepas ter fosso seri iubent extir-
 5 patis radicibus herbarum, in iugera denas libras, inter-
 misceri satureiam, quoniam melius proveniat, runcari
 praeterea et sariri, si non saepius, quater. Ascaloniam
 mense Februario serunt nostri. semen ceparum nigrescere
 incipiens, antequam inarescat, metunt.
 10 (33) Et de porro in hac cognatione dici conveniat, 108
 praesertim cum sectivo auctoritatem nuper fecerit prin-
 ceptis Nero vocis gratia ex oleo statis mensum omnium
 diebus nihilque aliud ac ne pane quidem vescendo. seri-
 tur semine ab aequinoctio autumno, si sectivum facere
 15 libuit, densius. in eadem area secatur, donec deficiat,
 stercoraturque semper, si nutriatur in capita, antequam 109
 secetur. cum increvit, in aliam aream transfertur, summis
 foliis leviter recisis ante medullam et capitibus retractis
 tunicisve extremis. antiqui silice vel testa subiecta capita
 20 dilatabant — hoc item in bulbis —, nunc sarculo leviter
 convelluntur radices, ut delumbatae alant neque distrahant.
 insigne quod, cum fimo laetoque solo gaudeat, rigua odit. 110

§ 107: Th. H. VII 4, 10. Col. XI 3, 56. 57. (Pallad. III 24, 2).
 58. — §§ 108. 109: Col. XI 3, 32. 30. (Pallad. III 24, 11. 12). 31.
 (Th. C. I 4, 5). Geop. XII 29, 2. — § 110: Col. XI 3, 32. Geop.
 XII 29, 1. 2. Col. X 139. Martial. XIII 19. Th. H. VI 2, 5.

1 getium *v.* gentium DGFd. genium E. gethyum C.
 2 ceruices D¹F. 3 resecatur *dv.* -antur *r.* 4 fosso solo
v. a. S. 7 sariri D²*dv.* sacra F¹. sacri *r.* 9 incipiens *dv.*
 incipiens autem DGF. autem inc- E. | inarescat *D coll. Colum.*
 inarce- S. marcescant *ll. S.* -cat *v.* 10 hac dG. hanc DFE*v.*
 hanno G. | cognatione dG. -nem *rv.* | conueniant DF.
 11 nuber DF. | fecerit dS. fecit Q. tegerit D¹GFE. ytgarit D².
 dederit *v.* 12 estatis dE *v. a. G.* | omnibus Gd *v. a. G.*
 13 pane *om.* D¹. panem *coni. S. D.* 16 stercoraturque *v.*
 -atur. Qui *ll.* | si *del. G.* locum recte *dist. v. a. G.* | nutriatur
 (*an* nutrietur?) *ego.* -itur *ll. v.* 17 alam (*pro aream*) E.
 19 testa *Salm.* tecta *ll.* tegula *v. a. S.* 22 in signo DF.

et tamen proprietate quaedam soli constant: laudatissimum Aegypto, mox Ostiae atque Ariciae. sectivi duo genera: herbaceum folio, incisuris eius evidentibus, quo utuntur medicamentarii, alterum genus flavidioris folii rotundiorisque, levioribus incisuris. fama est Melam equestris ordinis, reum ex procuratione a Tiberio principe accersitum, in summa desperatione suco porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto confestim expirasse sine cruciatu. ampliorem modum negant noxium esse.

- 111 (34) Alium ad multa ruris praecipue medicamenta 10
prodesse creditur. tenuissimis et quae spernantur uni-
versum velatur membranis, mox pluribus coagmentatur
nucleis, et his separatim vestitis, asperi saporis; quo plures
nuclei fuere, hoc est asperius. taedium huic quoque halitu,
112 ut cepis, nullum tamen coctis. generum differentia in 15
tempore — praecox maturescit LX diebus —, tum in
magnitudine. ulpicum quoque in hoc genere Graeci appel-
lavere alium Cyprium, alii ἀντικόροδον, praecipue Africae
celebratum inter pulmentaria ruris, grandius alio. tritum
in oleo et aceto mirum quantum increscit spuma. quidam 20
ulpicum et alium in plano seri vetant, castellatimque gru-
mulis inponi distantibus inter se pedes ternos. inter
grana digiti IIII interesse debent, simul atque tria folia

§§ 112—114: Th. H. VII 4, 11. Col. XI 3, 20. (Diosc. II 181).
21. (Pallad. XII 6, 1. 2). 22. (Geop. XII 30, 9). 23.

1 quaedam D^{FS}. quadam *rv.* | constat *v. a. G.* | laudatis-
simum *ego.* -mus in *ll. v.* semper *Plinius* porrum *neutro genere*
dixit: cfr. § 107. 118. 183. XX 44. (49). XIII 132. 3 hic
eruaceum *E.* 4 flavidioris *coni. Dal.* faui- DGFd. suavi- *Ev.*
fauioris *S.* suavioris *C.* pallidioris *Salm. H.* αὐχμῶδες σφόδρα
Theophr. an aridioris? 5 levioribus *Tfv.* leni- *r.* 9 am-
pliorem *ll. v.* an at minorem? *cfr. XX 8. 131. 184.* 11 sper-
nantur *D²SS. om. F¹.* sperantur *r.* separantur *v.* 11. 12 in
universum *v.* 15 ut *Ev. om. r.* | an cocti? *de variatione*
structurae cfr. Müller de stilo Plin. p. 59, 6. 16 tum *v.*
tamen *ll. S.* an tum et? 17 graeco *DF.* 18 antiscorodon *C.*
-rdon *ll. v.* antiCKOΔPON *Q.* 19 celebratur *Q.* | tritu *DF.*
trito d *v. a. C.* 20 increscit *QS. cfr. XXVIII 64. -cat GdEv.*
cas *r.* 23 IIII *S. om. ll. G.* quattuor digiti *v et Vincent. Bellov.*

eruperunt, sariri. grandescunt, quo saepius sariuntur. maturescentium caules depressi in terram obruuntur; ita 113
cavetur, ne in frondem luxurient. in frigidis utilius vere
seri quam autumnō. cetero ut odore careant, omnia haec
5 iubentur seri, cum luna sub terra sit, colligi, cum in
coitu. sine his Menander e Graecis auctor est alium
edentibus, si radicem betae in pruna tostam superederint,
odorem extinguī. sunt qui et alium et ulpicum inter 114
Compitalia ac Saturnalia seri aptissime putent. alium et
10 semine provenit, sed tarde. primo enim anno porri cras-
situdinem capite efficit, sequenti dividitur, tertio con-
summatur, pulchriusque tale existimant quidam. in semen
exire non debet, sed intorqueri caulis satus gratia, ut
caput validius fiat. quod si diutius alium cepamque in- 115
15 veterare libeat, aqua salsa tepida capita unguenda sunt;
ita diuturniora fient melioraque usui et in satu sterilia.
alii contenti sunt primo super prunas suspendisse abunde-
que ita profici arbitrantur, ne germinent, quod facere
alium cepamque extra terram quoque certum est et cauli-
20 culo acto evanescere. aliqui et alium palea servari optime
putant. alium est et in arvis sponte nascens — alium 116
vocant —, quod adversus improbitatem alitum depascen-
tium semina coctum, ne renasci possit, abicitur, statimque
quae devoravere aves stupentes manu capiuntur et, si
25 paulum commorere, sopitae. est et silvestre, quod ursinum
vocant, odore simili, capite praetenui, foliis grandibus.

§ 115: Pallad. XII 6, 2. cfr. Plin. XX 43. XIX 106.

1 eruperunt EH. -rint rv. 3 utilius D²dv. om. r.
7 radictum G. | tostum G. 13 non om. G. 17 primos DF. |
an prunam? singulari enim numero Plinius ceteris huius modi
locis constanter usus est: § 113. XX 54. XXIX 45. XXX 44.
XXXII 78. XXXIII 60. XXXIV 104. XXXV 175. aliter est
dictum XIII 39. cfr. etiam Celsus IV 10. V 27, 5. 20 aucto
S. | an in palea? cfr. § 106. XXV 148. 149. XXIX 92.
XXX 115. 121. aliter § 74. 128. | servare FE. 24 stupentes
dv. -te r. 25 commorere DGF S. -ouere rTfH. -orauere v. |
quod DFdEv. et quod GfS. 26 odore simili coni. Dal. J.
odor est mili DGF E. odore mili (mili dT) dTS S. -re molli v.

- 117 7. (35) In horto satorum celerrime nascuntur oci-
 mum, blitum, napus, eruca. tertio enim die erumpunt,
 anetum quarto, lactuca quinto, raphanus sexto, cucumis,
 cucurbita septimo — prior cucumis —, nasturtium, sinapi
 quinto, beta aestate sexto, hieme decimo, atriplex octavo, 5
 cepae XVIII aut XX, gethyum X aut duodecimo, contuma-
 cius coriandrum, cunila quidem et origanum post XXX
 diem, omnium autem difficillime apium. XL enim die cum
 118 celerrime, L maiore ex parte emergit. aliquid et semi-
 num aetas confert, quoniam recentia maturius gignunt in 10
 porro, gethyo, cucumi, cucurbita, ex vetere autem celerius
 proveniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, cori-
 andrum. mirum in betae semine: non enim totum eodem
 anno gignit, sed aliquid sequenti, aliquid et tertio; ita-
 que ex copia seminis modice nascitur. quaedam anno tan- 15
 tum suo pariunt, quaedam saepius, sicut apium, porrum,
 gethyum; haec enim semel sata pluribus annis restibili
 fertilitate proveniunt.
- 119 (36) Semina plurimis rotunda, aliquis oblonga, paucis
 foliacea et lata, ut atriplici, quibusdam angusta et canali- 20
 culata, ut cumino. differunt et colore nigro, candidiore,
 item duritia surculacea. in folliculo sunt raphanis, sinapi,

§ 117: Th. H. VII 1, 3. (C. IV 3, 1). — § 118: Th. H.
 VII 1, 6. (3, 4. Pallad. V 3, 2). 7. — § 119: Th. H. VII 3, 2.
 (I 11, 3).

3 lactuca v. lact- Q. lactucaque (quae D) DF² S. latuca-
 que F¹. lactacaque r. | cucumis d Q S. -mis his r. -mis et v.

4 cucurbita D S. -tas Q. -tae G d E v. -te F. fortasse e Theophr.
 scribendum est: raphanus X, sexto cucumis, cucurbita et sep-
 timo — prior cucumis —. 4 sinapis d. quam sinapi Q. ac

sinapi v. a. S. 6 caepae Q. caepe G d E Dal. cepe v. | ge-
 thyum C. getym D G d. getim r. getium v. 9 L B e Theophr.
 om. II. Q D. an potius L emergit? 10 recentia Q S. -tiora E v.
 -tius r. 11 ueteri d. 13 totū C e Theophr. tota II. Q v.

14 gignitur d T v. a. G. -nunt G. | sequenti d. -te r Q v. cfr.
 § 114. | et Q S. in d. in F ras. om. r v. 17 getium Q v. a C.

19 aliquibus d v. a. S. 20. 21 caniculata Q. 21 cumino.
 Differunt d v. cum odii (comodii E) ferunt r. | colori D F. | can-
 didiore D F d S. cfr. Pliniana p. 40 not. -orae r. candidoque v.

22 raphano d v. a. D.

rapo. nudum semen est coriandri, aneti, feniculi, cumini,
 cortice obductum bliti, betae, atriplicis, ocimi, at lactucis
 in lanugine. nihil ocimo fecundius. cum maledictis ac 120
 probris serendum praecipiant, ut laetius proveniat; sato
 5 pavitur terra. et cuminum qui serunt, precantur ne exeat.
 quae in cortice sunt, difficillime inarescunt maximeque
 ocimum, et ideo siccantur omnia ac sunt fecunda. utique
 meliora nascuntur acervatim sato semine quam sparso.
 ita certe porrum et apium serunt in laciniis colligatum,
 10 apium etiam paxillo caverna facta ac fimo ingesto. nascun- 121
 tur autem omnia aut semine aut avolsione, quaedam se-
 mine et surculo, ut ruta, origanum, ocimum — praeci-
 dunt enim et hoc, cum pervenit ad palmum altitudinis —,
 quaedam et semine et radice, ut cepa, alium, bulbi et si
 15 quorum radices *anniferorum* relinquuntur. eorum vero,
 quae a radice nascuntur, radix diuturna et fruticosa est,
 ut bulbi, gethyi, scillae. fruticant alia et non capitata, ut
 apium et beta. caule reciso fere quidem omnia regermi- 122
 nant exceptis quae non scabrum caulem habent, et in
 20 usum vero ocimum, raphanus, lactuca; hanc etiam sua-
 viorem putant a regeneratione. raphanus utique iucun-

§ 120: Th. H. VII 3, 3. (IX 8, 8. Col. XI 3, 34. 33. X 319).
 4. 5. (Geop. XII 29, 5. Pallad. III 24, 12. V 3, 2). — §§ 121. 122:
 Th. H. VII 2, 1. 2. 4. 5. (cfr. Plin. XVIII 127).

1 est *U 404 e Theophr.* et fi *DGF.* et fit *E. om. d. apii*
v. a. D. 2 at *dv. ac r.* 3. 4 et probris *dQS.* 4 serere
 praecipiant (-pium *Q*) *QS.* | ut *om. GdE v. a. G.* | proueniet *v. a.*
G. 5 et cuminum *G.* ad cacuminum (caum- *G*) *ll.* ut cum-
J. adacta cuminum et v. om. QS. festuca. cuminum *Müller*
emend. III 33. | qui serunt *om. QS.* | precantibus *QS.* 6 quae
Gdv. quō E. qm r. 6 marescunt *D. marcesc. E. mature-*
scunt v. a. B. 7 ideo *D³S.* id forsiciam (forcic- *F¹*) *D¹FE.*
 id fossitiam *d.* ad forsitiam *G.* gith (*vel gyt*) *v.* | sunt *ll. v.*
an fiunt? *γίverαι Theophr.* 9 apium *Bodaeus e Theophr.*
 alium *DF.* allium *r v. a. S.* 10 ingesta *DF.* 11 quaedam
 et semine *dTJ.* 15 radices *P.* -cem *ll. v. a. S.* | anniferorum
B. minimi (-me E¹) ferorum (florum v) ll. v. seminiferorum J.
an uelut anniferorum? | relinquuntur *P.* -quant (-qunt *DF*)
Vt ll. -quant v. a. S. 17 fruticant *dv.* fructicant *F.* fructi-
 ficant *r.* | capitata *P.* capita *ll. -ite v. a. S.*

dior detractis foliis, antequam decaulescat. hoc et in rapis. nam et eadem dereptis foliis cooperta terra crescunt duranteque in aestatem.

- 123 (37) Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucae, atriplici, coriandro, aneto. haec enim ubique 5 eadem sunt, neque aliud alio melius usquam. rutam furtivam tantum provenire fertilius putant, sicut apes furtivas pessime. nascuntur autem etiam non sata mentastrum, nepete, intubum, puleium. contra plura genera sunt eorum, 124 quae diximus dicemusque, et in primis apio. 8. id enim, 10 quod sponte in umidis nascitur, helioselinum vocatur, uno folio nec hirsutum, rursus in siccis hipposelinum, pluribus foliis, simile helioselino. tertium est oreoselinum, cicutae foliis, radice tenui, semine aneti, minutiore tantum. et sativi autem differentiae in folio denso, crispo aut raro 15 riore et leviori, item caule tenuiore aut crassiore, et caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius.

- 125 (38) Lactucae Graeci tria fecere genera: unum lati caulis, adeo ut ostiola olitoria ex iis factitari prodiderint 20 — folium his paulo maius herbaceo et angustissimum, ut alibi consumpto incremento —, alterum rotundi caulis, tertium sessile, quod Laconicum vocant. alii colore et tempore satus genera discrevere; esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur, albas, quarum Martio, 25 rubentes, quarum Aprili, et omnium earum plantas post

§ 123: Th. H. VII 4, 1. Pallad. IV 9, 14. cfr. Plin. XI 44. — § 124: Th. H. VII 6, 3. (Pallad. V 3, 2). 4. VII 4, 6. — § 125: Th. H. VII 4, 5. (Martial. X 48, 9. III 47, 8). Col. XI 3, 26. X 190—193.

2 dereptis d v. a. Brot. 3 aestatem d S. -ate r v. 5 an post aneto (vel post erucae) intercidit rutae? cfr. Theophr.

6 aliud G d E v. alunt r. | usquam d v. usque D¹ G F E. quam D².

8 ante mentastrum e Q (mente autem et mentastrum) J inseruit menta. 9 nepeta v. a. S. 15 satiui d G. -iua r. (est autem) sativus v. | differentia E v. a. G. 16 latiore (pro leviori) coni. Brot. e Theophr. 20 urtiola E. urceola v. a. B.

21 ut d v. et r. 23 laconium d. -ion v. a. C. | colore G.

v. 24 tempore G. -ris d v. -ri r.

binos menses differri. diligentiores plura genera faciunt: 126
 purpureas, crispas, Cappadocias, Graecas, longioris has
 folii caulisque lati, praeterea longi et angusti, intubis si-
 milis. pessimum autem genus cum exprobratione amari-
 tudinis appellavere πικρίδα. est etiamnum alia distinctio
 5 albae, quae μηκωνὶς vocatur a copia lactis soporiferi, quam-
 quam omnes somnum parere creduntur. apud antiquos
 Italiae hoc solum genus earum fuit, et ideo lactucis nomen
 a lacte. purpuream maximae radiceis Caecilianam vocant, 127
 10 rotundam vero ac minima radice, latis foliis ἀστυτίδα
 quidamque εὐνουχεῖον, quoniam haec maxime refragetur
 veneri. est quidem natura omnibus refrigeratrix et ideo
 aestate gratia. stomacho fastidium auferunt cibique ad-
 petentiam faciunt. divus certe Augustus lactuca conser- 128
 15 vatus in aegritudine fertur prudentia Musae medici, cum
 prioris C. Aemili religio nimia eam negaret, in tantum
 recepta commendatione, ut servari etiam in alienos men-

§ 126: Col. XI 3, 26. X 182—188. Th. H. VII 11, 4. Geop.
 XII 1. Diosc. II 165. 164. Celsus II 32. Geop. XII 13, 2. Pal-
 lad. II 14, 4. Varro de l. l. V 104. — § 127: Geop. XII 13, 2.
 Hippocrat. de diaeta II p. 686. Celsus II 27. Col. X 180. Gar-
 gil. p. 144, 11.

2 cappadocias dTS. -otias E. -ocicas rD. -ocas v. | an le-
 uioris (pro longioris)? cfr. Colum. 3. 4 similes GE v. a. G.
 5 picrida Fv. -idia rS. -icia Q. 6 albae Salm. alba Q.
 atrae ll. v. | miconis E. MEΩNIC Q. | soporifere d. -era Q. sa-
 porifere DF. 7 somnium GdE v. a. Verc. | credantur Q v. a. G.
 S. 8 lactucae v. a. J. -cae iis lactis S. 9 a lacte D²QSJ.
 aiecte (-tae d)D¹Gfd. adiectae ET. adeptae v. (nomine) dic-
 tae S. | radiceis dEv. -cibus r. -ces Q. 10 astytida Bodaeus. H.
 astilida (art- E) ll. AAKTYAIE Q. astylida B. 11 eunuchion
 (cumu- E) GdE. ΕΦΥΝΟΥΧΕΙΟΝ Q. eunuchion B. | refragere-
 tur G. refrigerande (-dae S)QS. 12 ueneri est QS. 13
 grata d. -tae v. a. S. grecia E. 14 diucius D². | certe Augu-
 stus v. certe hac Q. certe D². certus r. 15 Musae om. Q. |
 cum DGFEv. indicium dT. 16 priores DFd v. a. H. | C. Ae-
 mili C. Fr. Hermann. cameli DFdTQ. -lii rH. cauerent G.
 eam ob v. | religione GD. -onem v. a. G. | nimia eam negaret
 H. nimiae (minime GdTE) omne caret ll. nimia ei abnegaret.
 Or Q. nimia eum necaret J. nunc omni caret G. minime com-
 manducarent v. nimia ei abnegaretur D.

ses eas oxymeli tum repertum sit. sanguinem quoque
augere creduntur. est etiamnum quae vocatur caprina lac-
20, 58 tuca, de qua dicemus inter medicas, et ecce cum
maxime coepit inrepere sativis admodum probata quae Cili-
cia vocatur, folio Cappadociae, ni crispum latiusque esset. 5
129 (39) Neque ex eodem genere possint dici neque ex
alio intubi, hiemisi patientiores virusque praeferentes,
sed caule non minus grati. seruntur ab aequinoctio verno,
plantae eorum ultimo vere transferuntur. est et errati-
cum intubum, quod in Aegypto cichorium vocant, de quo 10
20, 73 21, 88 plura alias.

Inventum omnes thyrsos vel folia lactucarum pro-
130 rogare urceis conditos et recentes in patinis coquere. se-
runtur lactucae anno toto laetis et irriguis stercoratisque,
binis mensibus inter semen plantamque et maturitatem. 15
legitimum tamen a bruma semen iacere, plantam favonio
transferre aut semen favonio, plantam aequinoctio verno.
131 albae maxime hiemem tolerant. umore omnia hortensia
gaudent et stercore, praecipue lactucae et magis intubi.
seri etiam radices inlitas fimo interest et repleri abla- 20
queatas humo. quidam et aliter amplitudinem augent, re-
cisis, cum ad semipedem excreverint, fimoque suillo recenti
inlitis. candorem vero putant contingere his dumtaxat,

§ 128: *sanguinem*: Gargil. ibid. (cfr. Plin. XX 64). Diosc. II 165. — § 129: Col. XI 3, 27. cfr. XII 9. — § 130: Col. XI 3, 27. Pallad. II 14, 1. — § 131: Th. H. VII 5, 1. 1, 8. (Verg. Geo. IV 120). Col. XI 3, 25. Pallad. II 14, 1. 2.

1 oxymelite (*om. tum*) *v. a. S.* 3 dicimus *GE.* | et ecce *GFdTv.* ecce *Lugd.* et eae *D¹.* et haec *D².* et haec *D.*
5 cappadociae *GfEv.* -cice *dT.* -cicae *DFD.* -cae *G.* 6 pos-
sint *DFdE.* -sit *G.* possunt *Qv.* 7 hi (*ii S*) patientiores *ego.*
pat- *GH (cum P).* inpat- *rv.* -ior *Q.* cfr. § 126 *init.* *CFWMüller*
p. 15. 16. 8 ab aequinoctio *D²SD.* *om. rv.* | *dist. U 406.*
10 aegyptio *G.* 14 irriguis *dv.* cfr. *Pallad. II 14, 1.* riguis
r G. 16 semen iacere *D²dEv.* semen tacere *D¹F.* sementare *G.*
19 *dist. v. a. Dal.* cfr. *Theophr. VII 5, 1.* 20. 21 abla-
queatas *v. -ta ll. G.* cfr. *Wölfflini Arch. f. lat. Lexicogr. IV 309.*
21 *an fimo (pro humo)?* cfr. *XVII 259. 263. Pallad. II*
1. 22 excreuerunt *ES.* 23 candorem — dumtaxat *om. G.*

quae sint seminis albi, si harena de litore a primo incremento congeratur in medias atque increscentia folia contra ipsa religentur.

(40) Beta hortensiorum levissima est. eius quoque a 132
 5 colore duo genera Graeci faciunt, nigrum et candidius,
 quod praeferunt — parcissimi seminis — appellantque Si-
 culum, candoris sane discrimine praeferentes et lactucam.
 nostri betae genera vernum et autumnale faciunt a tem-
 poribus satus. quamquam et Iunio seritur; transfertur
 10 autumnno planta. hae quoque et oblini fimo radices suas 133
 locumque similiter madidum amant. usus his et cum lenti
 ac faba idemque qui oleris, et praecipuus, ut lenitas ex-
 citetur acrimonia sinapis. medici nocentiozem quam olus
 esse iudicavere, quamobrem adpositas non nemini degu-
 15 stare etiam religio est, ut validis potius in cibo sint.
 gemina iis natura, et oleris et capite ipso exilientis bulbi, 134
 species summa in latitudine. ea contingit, ut in lactucis,
 cum coeperint colorem trahere inposito levi pondere. ne-
 que alii hortensiorum latitudo maior; in binos pedes ali-
 20 quando se pandunt, multum et soli natura conferente, si-
 quidem in Circeiensi agro amplissimae proveniunt. sunt 135
 qui betas punico malo florente optime seri existiment,

§ 132: Th. H. VII 4, 4. 5. (Diosc. II 149. Celsus II 22. III 24).
 Pallad. VII 4. — § 133: Pallad. III 24, 10. Diosc. II 149. Cel-
 sus II 18. 30. IV 9. cfr. Diphil. ap. Athenaeum IX 11 p. 371^b. —
 § 134: Col. XI 3, 27. Pallad. II 14, 2. Geop. XII 15, 1. — § 135:
 Col. XI 3, 17. 42. Diosc. II 149. (Martial. III 47, 9. Athenaeus
 l. l. et III 91 p. 120c).

2 congregatur G. 3 ipsa ego. -sum d. -so r. -sas v.
 4 a om. DF. 5 candidium Q. 7 et ll. G. ut v. | lactucam
 GdTEv. H. -cas D². -cae G. lactuca lactuca D¹F. 9 satus
 H. satuns DF D. satiuis v. satuque dT. | dist. ego. | seratur d
 v. a. G. | transferuntur v. 10 autumnno ego. autem in ll. v.
 11 lenti ego. lentis ll. -tibus S. -te v. 13 nocentiozem
 EG. innoc- rv. | quamquam olus DF. 14 nemini DFdB.
 memini rv. a. B. Dal. | dist. C. 20 expandunt dT. | con-
 ferente D²Fdv. -erent D¹. -errent r. 20. 21 siquidem D²Fd
 TD. est (est hae GE) quidem r. hae quidem G. eis et v.
 22 punica ES.

transferri autem, cum v foliorum esse coeperint. mira differentia, si vera est, candidis alvum elici, nigris inhiberi, et cum brassica corrumpatur in dolio vini sapor, eodem betae foliis demersis restitui.

- 136 (41) <1> Olus caulesque, quibus nunc principatus 5
hortorum, apud Graecos in honore fuisse non reperio, sed
20, 78 Cato brassicae miras canit laudes, quas in medendi
^{sq.} loco reddemus. genera eius facit: extentis foliis, caule
magno, alteram crispo folio, quam apiacam vocant, tertiam
137 minutis caulibus, lenem, teneram minimeque probat. bras- 10
sica toto anno seritur, quoniam et toto secatur, utilissime
tamen ab aequinoctio autumnii, transferturque, cum v folio-
rum est. cymam a prima satione praestat proximo vere.
hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriorque cau-
liculus, Apici luxuriae et per eum Druso Caesari fastidi- 15
138 tus, non sine castigatione Tiberi patris. post cymam ex
eadem brassica contingunt aestivi autumnalesque cauliculi,
mox hiberni, iterumque cymae, nullo aeque genere multi-
fero, donec fertilitate sua consumatur. altera satio ab
aequinoctio verno est, cuius planta extremo vere planta- 20
tur, ne prius cyma quam caule pariat. tertia circa sol-
stitium, ex qua, si umidior locus sit, aestate, si siccior,

§ 136: Cato 157, 1. 2. (Athenaeus IX 9 p. 369f). cfr. Th. H. VII 4, 4 et Plin. XIX 80. — §§ 137. 138: Pallad. III 24, 5. Col. XI 3, 14. 23. (42). 24. (Pallad. X 13, 1). Col. X 129. Pallad. VII 4.

1 quinque ll. v. 2 aluum (-uom S) elici TS. aluo (saluo E) melici r. aiunt aluo medici Q. solui aluos modice v. 3 brassicarum Q. | uini DGFdQv. cum E. | sapore F²E. 4 eodem DGF¹dQS D. cfr. U 408. odorem F²ES. -re v. *malim eundem, hac praesertim verborum collocatione.* | foliis EQv. folio rS. | demerso S. 6 fuisset et non DF. 7. 8 an in medicinae loco? cfr. § 169. 8 facit tria: unam extentis v. a. J.

9 apiacam S. app- DGFd. apianam Ev. apiacon Cato. 12 quinque ll. v. vi Colum. 13 cymam DF D. -ma rQ Brot. -mas v. | satione vet. Dal. stat- E. secatur- T. sectatur- r. sectione Q v. a. D. 19 consummatur GFQ. | altera — 21 pariat ²SS. om. rv. 21 prius D²S. plus S. 22 sit ego. est ll. v. | siccior DG. siccior rv.

autumno plantatur. umor fimumque si defuere, maior saporis gratia est; si abundavere, laetior fertilitas. fimum asininum maxime convenit.

5 <2> Est haec quoque res inter opera ganeae, qua- 139
propter non pigebit verbosius persequi. praecipuus fit
caulis sapore ac magnitudine, primum omnium si in re-
pastinato seras, dein si terram fugientes cauliculos sequare
terra adtollentesque se proceritate luxuriosa exaggerando
aliam accumules ita, ne plus quam cacumen emineat. Tri-
10 tanum hoc genus vocatur bis computabili inpendio taedio-
que. <3> Cetera genera complura sunt: Cumanum ses- 140
sile folio, capite patulum; Aricinum altitudine non excel-
sius, folio numerosius quam tenerius; hoc utilissimum
existimatur, quia sub omnibus paene foliis fruticat cauli-
15 culis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice
tenui, intra folia crassescit; rariora haec angustioraque,
sed teneritas in dote est. frigora non tolerat, quibus etiam
aluntur Bruttiani praegrandes foliis, caule tenues, sapore
acuti. Sabellico usque in admirationem crispa sunt folia, 141
20 quorum crassitudo caulem ipsum extenuet, sed dulcissimi
perhibentur ex omnibus. nuper subiere Lacuturnenses ex
convalle Aricina, capite praegrandes, folio innumeri, alii
in orbem conlecti, alii in latitudinem torosi; nec plus

§ 139: cfr. Pallad. III 24, 7. — §§ 140. 141: Col. X 130. 139. 135. 139. 137. 138. Gargil. p. 169, 13—21.

1 plantator G. 7 sequaris dT. quare G. seces v. a. S.
8 e terra d. a terraque v. a. S. | adtollentesque CFW Müller p. 19. toll- DGFdS. dolentesque E. attollentes v. 9 ac-
cumules D²(GE?)v. attu- r. 9. 10 trizianum DFS. 11. 12
sessili EC. at cfr. § 125. XV 56. XXXVII 22. Martial. III
47, 8. 12 non om. G. 12. 13 excelsus G. 13 quam v. qm̄ dS.
quō GF. quoniam T. quo DES. | tenerius ego. tenuius ll. v.
cfr. § 173. | inutilissimum dT. 16 infra dT. 17 sed (sede
F) teneritas D²Fdv. sedeteritas r. | est D. si ll. G. fit v. ei
J. | frigora d²v. figura d¹. -ram r. 18 britiani G. britanni
dT. 21 Lacuturnenses U 410. -urreses DGF. -urres r v. a. D.
22 arina d. | post Aricina in ll. v. a. D. legitur glossema:
ubi quondam (quodam DF) fuit lacus turrisque quae (quae
om. d) remanet. del. U 410. 23 conlecti ego. corre- ll. S. porre- v.

ullis capitis post Tritianum, cui pedale aliquando conspi-
 142 citur, et cyma nullis serior. cuicumque autem generi
 pruinae plurimum suavitatis conferunt, *at* nisi obliquo vul-
 nere defendatur medulla, plurimum nocent. semini desti-
 nati non secantur. est etiam sua gratia numquam plantae 5
 habitum excedentibus; ἀλμυρίδια vocant, quoniam nisi in
 maritumis non proveniunt. aiunt navigatione quoque lon-
 ginq̄a virides adservari, si statim desecti ita, ne humum
 attingant, in cados olei quam proxime siccatos opturatos-
 143 que condantur omni spiritu excluso. sunt qui plantam 10
 in transferendo alga subdita pediculo nitrive triti quod
 tribus digitis capiatur celeriore ad maturitatem fieri
 putent. sunt qui semen trifolii nitrumque simul tritum
 adspergant foliis. nitrum in coquendo etiam viriditatem
 custodit, ut *et* Apiciana coctura, oleo ac sale, priusquam 15
 144 coquantur, maceratis. est inter herbas genus inserendi
 praecisis germinibus caulis et in medullam semine ex aliis
 addito. hoc et in cucumere silvestri. nec non olus quo-
 que silvestre est, triumpho divi Iuli carminibus praecipue
 iocisque militaribus celebratum; alternis quippe versibus 20
 exprobravere lapsana se vixisse aput Dyrrachium, prae-

§ 142: Athenaeus IX 9 p. 369c. — § 143: Col. XI 8, 23.
 Pallad. III 24, 6. Geop. XII 17, 1. (cfr. Th. H. II 4, 2). Martial.
 XIII 17. Apicius III 61. — § 144: cfr. Pallad. II 14, 4. III 24,
 12. — Diosc. II 142. (Col. XII 7, 1).

1 Tritianum C. trizi- DGFdS. triozi- E. trici- v. 2 et om.
 d. | autem om. G. 3 an suavitati? cfr. § 182. | at ego. et
 Ev. nec rS. sed coni. J. sectio D. an sectili vel sectis?
 4 nocent C. nocet ll. v. D. ad rem cfr. XVII 192. 5 etiam Ev.
 iam rS. 6 habitu v. a. G. | excedentibus coni. S. excellent-
 ll. v. a. J. | almiridia DGF. adm- E. 7 an proueniant? | aiunt
 D²QSD. om. rv. 8 adseruari si D¹dTSS. -ari is G. -arin
 F¹. -arint F². -ari D²E. -asse Q. -antur v. (uiridibus) -atis
 C. | defecti G. directi E. 10 conduntur GEBas. 11 ni-
 triue D²dTS. nitruue r. nitroue (trito) v. 13 semestri folii
 d. 15 ut et ego. aut ll. v. ut in coni. Dal. 16 inserendi
 Gv. -dis r. 17 caulis v. et caulis ll. S. | et in dEv. in DS.
 r. 18 solus DF². solius F¹. 19 triumpho QS. trium-
 liorum ll. v.

miorum parsimoniam cavillantes. est autem id cyma silvestris.

(42) Omnium in hortis rerum lautissima cura asparagis. 145
de origine eorum *e* silvestribus *corrudis* abunde dic- 16, 173
5 tum et quomodo eas iuberet Cato in harundinetis seri.
est et aliud genus incultius asparago, mitius corruda, pas-
sim etiam in montibus nascens, refertis superioris Ger-
maniae campis, non inficeto Ti. Caesaris dicto, herbam ibi
quandam nasci simillimam asparago. nam quod in Neside 146
10 Campaniae insula sponte nascitur, longe optimum existi-
matur. hortensium seritur spongeis. est enim plurimae
radicis altissimeque germinat. viret thyrsos primum emi-
cante, qui caulem educens tempore ipso fastigatur in toros
striatos. potest et semine seri.

15 Nihil diligentius comprehendit Cato, novissimumque 147
libri est, ut appareat *rem* repentem ac noviciam fuisse.
locum subigi iubet umidum aut crassum, semipedali undi-
que intervallo seri, ne calcetur, praeterea ad lineam grana-
bina aut terna paxillo demitti — videlicet semine tum tan-
20 tum serebantur —, id fieri secundum aequinoctium ver- 148
num, stercore satiari, crebro purgari, caveri ne cum her-
bis evellatur asparagus; primo anno stramento ab hieme
protegi, vere aperiri, sariri, runcari, tertio incendi verno.
quo maturius incensus est, hoc melius provenit. itaque
25 harundinetis maxime convenit, quae festinant incendi. sa-
riri iubet idem non antequam asparagus natus fuerit, ne

§ 145: Cato 6, 3. — § 146: Col. XI 3, 43. — §§ 147—149:
Cato 161, 1. 2. (6, 4). 2. 3. 4.

3 in D²TSS. *om. rv.* | hortis rerum *ll. SS.* hortensiorum *v.*
4 *e ego. om. ll. in v.* | *corrudis ego. curis ll. v.* 5 *eos v.* |
harundinetis *v. -neis DF.* arundineis *r.* 9 *eside DFd.*
11 hortensiorum *G.* 13 caulem *v. caudem ll.* | ipso quo
v. a. G. | fastigatur *ego. -tus est ll. v. -tus G.* 14 striatos
ego. -tus DF D. -tur *r G.* stringitur *v.* 16 *rem ego. om. ll. v.* |
repentinam *v. a. S.* recentem *D.* | ac *DFdTv.* ag *GE.* hanc *D.* |
notitiam *D.* -iciam *D².* noviciam viro curam *v. a. D.* 19 au-
tem rega paxillo *G.* | demitti *dTEP.* dim- *rv. a. H.* 21. 22
herba *d Cato.* 24 provenire *G.* 26 iubet id est *d.*

149 in sariendo radices vexentur. ex eo velli asparagum ab radice, nam si defringatur, stirpescere et intermori; velli, donec in semen eat — id autem maturescere ad ver —, incendique ac rursus, cum apparuerit asparagus, sariri ac stercorari. ac post annos VIII, cum iam vetus sit, digeri 5 subacto stercoratoque, tum spongeis seri singulorum pedum intervallo. quin et ovillo fimo nominatim uti, quoniam 150 aliud herbas creet. nec quicquam postea temptatum utilius apparuit, nisi quod circa id. Feb. defosso semine acervatim parvulis scrobibus serunt, plurimum maceratum fimo. 10 biennio dein nexis inter se radicibus spongeas factas post aequinoctium autumnii disponunt pedalibus intervallis, fertilitate in denos annos durante. nullum gratius his solum 151 quam Ravennatium hortorum indicavimus. corrudam 19, 54 — hunc enim intellego silvestrem asparagum, quem Graeci 15 ὄρμινον aut μυάκανθον vocant aliisque nominibus — invenio nasci et arietis cornibus tunsis atque defossis.

152 (43) Poterant videri dicta omnia, quae in pretio sunt, ni restaret res maximi quaestus non sine pudore dicenda. certum est quippe carduos apud Carthaginem Magnam Cor- 20 dubamque praecipue sestertium sena milia e parvis reddere areis, quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus serimusque etiam ea, quae refugiunt cunctae qua-

§ 150: Col. XI 3, 43. Pallad. IV 9, 11. Martial. XIII 21. —
§ 151: Diosc. II 151. Geop. XII 18, 2. cfr. Plin. XX 110.

3 *dist. ego.* | ad uer *H. v.* ad autumnum *Cato.* an conici possit id autumnno maturescere ac decerpi —, incendique?
6 subacto solo *v. a. S.* 8 herbas ereet *DF.* -baseret *v. a. H.* -besceret *S.* 9. 10 acervatim *H cum Dal.* -atis *ll. v.* 10 macerato in *Müller emend. III 35.* 11 biennio *Müller l. l. om. ll. v. magis congruat cum Palladio* serunt, per biennium macerant fimo, dein. 12 pedalibus *v.* et (de *DF*) pedalibus *ll.*
14. 15 *dist. ego.* 14 et corrudam *G.* 16 ὄρμινον *S.* orminum *ll. v.* MINON *Q.* hormenum *H.* ὄρμινον *D cum U 410.* | myacanthos *v.* -antum *ll.* ΔΥΑΚΝΘΟΝ *Q.* | aliisque *D d S D.* aliisque *F.* aliisque *rv.* 19 dicenda *G d v.* decidenda *r.*
sestertium *G d E H.* -tia *rv.* | et parvis *E.* ut parcius *G.* ex arvis *C.* 22 areis *Salm.* eis *ll. del. v. a. H.* 23 seri-

dripedes. carduos ergo duobus modis, autumnno planta et 153
 semine ante nonas Martias, plantaeque ex eo disponuntur
 ante id. Novemb. aut in locis frigidis circa favonium. ster-
 corantur etiam, si dis placet, laetiusque proveniunt. con-
 5 diuntur quoque aceto melle diluto addita laseris radice et
 cumino, ne quis dies sine carduo sit.

(44) Cetera in transcurso dici possunt. ocimum Pari- 154
 libus optime seri ferunt, quidam et autumnno iubentque,
 cum in hiemem seratur, aceto semen perfundi. eruca
 10 quoque et nasturtium vel aestate vel hieme facillime na-
 scuntur. eruca praecipue frigorum contemptrix diversae
 est quam lactuca naturae concitatrixque veneris. idcirco 155
 iungitur illi fere in cibis, ut nimio frigori par fervor in-
 mixtus temperamentum aequet. nasturtium nomen accepit
 15 a narium tormento, et inde vigoris significatio proverbio
 usurpavit id vocabulum veluti torporem excitantis. in Ara-
 bia mirae amplitudinis dicitur gigni.

(45) Ruta quoque seritur favonio et ab aequinoctio 156
 autumnni. odit hiemem et umorem ac fimum, apricis gaudet
 20 ac siccis terraque quam maxime lateraria, cinere vult nu-
 triri. hic et semini miscetur, ut careat urucis. auctoritas

---

§ 153: Col. XI 3, 28. Pallad. IV 9, 1. Gargil. p. 150, 4—6.
 — §§ 154. 155: Col. XI 3, 14. 34. 29. Pallad. V 3, 4. II 14, 5.
 Col. X 373. 108. Diosc. II 169. Celsus IV 28. Gargil. p. 147,
 7—10. Varro ap. Non. p. 12 M. 19. Geop. XII 27, 2. — § 156:
 Col. XI 3, 16. 38. Th. H. VII 5, 1. C. III 17, 1. V 6, 10. Pallad.
 IV 9, 13. Geop. XII 25, 1. (Non. p. 341 M. 26). Th. C. V 6, 10.
 Diosc. III 45. Pallad. IV 9, 14.

---

musque D²S D. que G F E. quae D¹. om. dv. | cunctae D²D.
 conctae (-te d) d S. contiae D¹F. consciae G v. om. E. 1 mo-
 dis serunt v. a. D. 2 deponuntur G. 3 in E v. ut r. 4 dis-
 plicet D²D. 4. 5 condiuntur D Q C. -duntur r v. 5 quoque ll.
 S. que v. om. Q. 6 cumino ego e Gargilio. cumina Q. -ni
 ll. v. 7. 8 Parilibus v. paribus ll. 9 in om. v. a. D. | hie-
 mem D D. -men F. -me r v. | semen dv. semenque (quae F) r. |
 perfunditur E. 10 et D²v. om. r. | masturtium G d. 12 con-
 textrix G. 13 ut om. G. 15 nasium E. nardo d. 16
 excitantis dv. -atis D G F. excratis E. 20 ac siccis F d D. a
 siccis G. et siccis E Q v. 21 erucis G E v. a. S.

- ei peculiaris apud antiquos fuit. inuenio mulsum rutatum populo datum a Cornelio Cethego, in consulatu collega Quinti Flaminini, comitiis peractis. amicitia ei cum fico tanta, *ut* nusquam laetior proveniat quam sub hac arbore.
- 157 seritur et surculo, melius in perforatam fabam indito, ⁵ quae suco nutrit comprehendendo surculum. *serit* et se ipsa, namque incurvato cacumine alicuius rami cum attigit terram, statim radicator. eadem et ocimo natura, nisi quod difficilius arescit *semen*. ruta runcatur non sine difficultate, pruritivis ulceribus, ni munitis manibus id fiat ¹⁰ oleove defensis. condiuntur autem et eius folia servanturque fasciculis.
- 158 (46) Ab aequinoctio verno seritur apium semine paulum in pila pulsato. crispus sic putant fieri aut si satum calcetur cylindro pedibusve. proprium ei, quod ¹⁵ colorem mutat. honos in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeae.
- 159 (47) Eodem tempore seritur menta planta vel, si nondum germinet, spongia. *non* minus haec umido gaudet.

§ 157: Th. C. I 4, 2. H. VII 2, 1. (cfr. Plin. XIX 120). Col. XI 3, 38. — § 158: Col. XI 3, 33. 34. Pallad. V 3, 2. Geop. XII 23, 2. Th. C. V 6, 7. H. II 4, 3. (cfr. Plin. XIX 124). — § 159: Col. XI 3, 37. Pallad. III 24, 9. (Varro de l. l. V 103).

1 ei QD. et DFdE. et et G. ei et S. etiam v. | ei fuit v. a. S. | mulsum QS. multum Fd. multum rv. 3 flaminini D. flāmmi d. flaminii EQ v. a. G. verba collega Quinti Flaminini spuria putavit U 411. fortasse collega delendum sit. | ei dS. et r. e Q. est ei et v. 4 tanta ut ego. cfr. Plinian. p. 33 not. (praeterea CFWMüller p. 19). tantum ll. S. in tantum ut v. | proueniat v. -nit ll. S. 5 et om. dS. 6 serit S. seri GFE. seritur dv. | a se v. 7 ipsam E. 9 arescit ll. TS. cfr. § 120. crescit v. at cfr. § 117. probavit U 412, verbis Theophr. VII 2, 1 parum accurate inspectis. | semen. ruta ego. sed durata ll. v. sed ruta D cum U 412. sed delata (rectius dilata) P e Colum., aliena tamen verba eadem — arescit ab hoc loco esse ratus. 10 pruritivis H. -tus d. proritus (prorat- F¹) r. prouenientibus v. pruritu nascentibus U 412. an pruritu futuris (cfr. § 189 extr.) vel pruritus secuturis? 11 condiuntur SD. cfr. XX 136. conduntur ll. G. con- ciduntur v. 14 pila v. pilato ll. 15 quod GFEv. quidem d. 16 onus G. 19 germinet G. -nat rv. | spongia om. GF. |

aestate viret, hieme flavescit. genus eius silvestre mentastrum; ex hoc propagatur ut vitis vel si inversi rami serantur. mentae nomen suavitas odoris apud Graecos mutavit, cum alioqui mintha vocaretur, unde veteres nostri
 5 nomen declinaverunt; nunc autem coepit dici ῥόδον. grata tomento mensas odore percurrit in rusticis dapibus. 160
 semel sata diutina aetate durat. congruit puleio, cuius natura in carnariis reflorescens saepius dicta est. 2, 108
 haec quoque servantur simili genere, mentam dico 18, 227
 10 puleiumque et nepetam. condimentorum tamen omnium, quae fastidiis . . . , cuminum amicissimum. nascitur in 161
 summa tellure vix haerens et in sublime tendens in putribus et calidis maxime locis, medio serendum vere. alterum eius genus silvestre, quod rusticum vocant, alii The-
 15 baicum, si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. in Carpetania nostri orbis maxime laudatur, alioqui Aethiopico Africoque palma est; quidam in hoc Aegyptium praeferunt.

(48) Sed praecipue olusatrum mirae naturae est. hip- 162
 20 poselinum Graeci vocant, alii zmyrnum. e lacrima caulis

§ 161: Th. C. II 12, 2. Pallad. III 24, 14. IV 9, 17. Diosc. III 62. (61). cfr. Plin. XX 159. 163. — § 162: Col. XI 3, 36. Diosc. III 71. Th. H. VII 6, 3. IX 1, 3. 4. II 2, 1. C. I 4, 6.

non minus coni. H. minus ll. v. a. S. nimis P. an mire (falso scriptum min)? 1 genus v. hoc genus ll. 2 ex hoc ll. S. est, et hoc v. | propagantur E. | ut om. d. 3 odoris om. Q.

3. 4 putavit Q. 4 alioquin d v. a. G. alio G. ante Q. | qui mintha — 5 nomen de om. G. 5 declinaverunt Q v. -erant F d E H. clinaverant G. | nunc — ῥόδον Q S. om. ll. v.

6 grata tomento ego. grato mento (-toi F) F E. grato r Brot. grato menta v. cfr. Blümneri technol. I p. 205. 10 neptam

d. nepitam v. a. H. | tam F. iam d D. tantum Müller emend. III 37. 10. 11 omniū quae U 413. omnia quae ll. omniumque v.

omnium C. omniaque Müller l. l. omnia D. 11 lacunam indicavit U 413, supplens medentur. malim amica sunt. | nascitur om. F. 12 et in sublime om. F. 14 quod om. G.

16 prodest v. om. ll. J. | nostri orbis d E v. nigorbis F². -bi G. gorbis F¹. 17 in hoc (sc. genere) ego. hoc ll. S. huic v.

17. 18 aegyptio T S. sed cfr. XX 163. 19 holus astrum E. 20 zmyrnum F T S. zmir-d. zmur-Q. zmirnum G. smyrnum E B. -neum C. | caulis Q G. caulis ll. caudicis v.

sui nascitur. seritur et radice. sucum eius qui colligunt, murrae saporem habere dicunt, auctorque est Theophrastus murra sata natum. hipposelinum veteres praeceperunt in locis incultis, lapidosis iuxta maceriam seri — nunc et repastinato seritur et a favonio post aequinoctium autumnum —, quippe cum capparidis quoque seratur sic, siccis maxime, area ideo fossa inclusa ripisque undique circumstructis lapide; alias evagatur per agros et cogit solum sterile scire. floret aestate, viret usque ad vergiliarum occasum, sabulosis familiarissimum. vitia eius, quod trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices.

(49) Peregrinum et careum gentis suae nomine appellatum, culinis principale. in quacumque terra seri vult ratione eadem, qua olusatrum, laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygia.

(50) Ligusticum silvestre est in Liguria suae montibus; seritur etiam ubique. suavius sativum, sed sine viribus. panacem aliqui vocant. Crateuas apud Graecos cunilam bubulam eo nomine appellat, ceteri vero conyzam, id est cunilaginem, thymbram vero quae sit cunila. haec aput nos habet vocabulum et aliud, satureia dicta in condimentario genere. seritur mense Februario. origano aemulo nusquam utrumque additur, quippe similis effectus. sed cunilae Aegyptium origanum tantum praefertur.

§ 163: Col. XI 3, 36. 54. 55. (Th. H. I 3, 6. Geop. II 39, 9. Diosc. II 204). Pallad. X 13, 2. Th. H. VI 5, 2. — § 164: cfr. Col. XII 51, 2. Diosc. III 59. — § 165: Diosc. III 51. (29). Col. IX 4, 2. 6. XI 3, 39. 40. X 233. Scribon. Larg. comp. 124. Col. XI 3, 57. Pallad. III 24, 2.

3. 4 praeceperunt ego. -rant ll. v. 4 seri om. F. 5 et post Strack. 6 sic ego. om. ll. v. 7 ideo fossa inclusa ego e Colum. in defossum (-ssu v. a. Brot.) cauta (cauata v.) ll. v. | rupisse E. 8 alias euagatur dv. alia seuatur GF. alia seruatur E. 11 frutices om. G. 12 peregrinum om. G. | nomen GE. 13 in culinis Q. | principalem dE. 16 ligusticum Qv. -tri cum ll. 17 etiam GdTJ. om. rv. nec minus iam Q. iam S. 19 ceteris d. | uero QD. fere ll. v. 19. 20 conyza mides QF. 20 cunila v. cunicula ll. colnila Q. 21 satureia dQv. saturea F¹. satu regia F²G. -ragia E. 22 aemulo -lu F¹. -la F²Qv. cfr. Fels p. 107. | dist. ego. 24 origano d.

(51) Peregrinum fuit et lepidium. seritur a favonio, 166
 dein, cum fruticavit, iuxta terram praeciditur, tunc run-
 catur stercoraturque. per biennium hoc postea, iisdem
 fruticibus, utuntur, si non saevitia hiemis ingruat, quando
 5 inpatientissimum est frigorum. exit et in cubitalem alti-
 tudinem, foliis lauri, sed mollius. usus eius non sine lacte.

(52) Git pistrinis, anesum et anetum culinis et medicis 167
 nascuntur; sacopenium, quo laser adulteratur, et ipsum in
 hortis quidem, sed medicinae tantum.

10 (53) Sunt quaedam comitantia aliorum satus; papaver
 namque cum brassica seritur ac porcillaca, et eruca cum
 lactuca. papaveris sativi tria genera: candidum, cuius se- 168
 men tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos
 dabatur; hoc et panis rustici crustae inspergitur, adfuso
 15 ovo inhaerens, ubi inferiorem crustam apium gitque cere-
 ali sapore condiunt. alterum genus est papaveris nigrum,
 cuius scapo inciso lacteus sucus excipitur. tertium genus 169
 rhoean vocant Graeci, id nostri erraticum; sponte quidem,
 sed in arvis cum hordeo maxime nascitur, erucae simile,
 20 cubitali altitudine, flore rufo et protinus deciduo, unde

---

§ 166: Col. XI 3, 16. 41. XII 8, 3. (X 124). Diosc. II 166.
 205. — § 167: Col. VI 34, 1. Pallad. X 13, 3. Diosc. III 83. 84.
 85. Pallad. X 13, 1. II 14, 5. (Geop. XII 10). — § 168: Diosc.
 IV 65. Col. X 314. Verg. Geo. I 212. — § 169: Th. H. IX 12, 4.
 Diosc. IV 64. Liv. I 54, 6. Val. Max. VII 4, 2.

---

1 lepidium B. -dum dE. lapidum r. 2 cum om. G. |
 fruticavit FG. -uerit v. fructificavit GE. -uerit d. | tunc — 3
 biennium om. G. 3 dist. ego coll. Colum. 4 ingruat SD.
 ingrauat ll. v. 6 lauri TS. lauribus ll. -inis v. | mollibus v.
 a. S. 7 git S coll. § 168 et ind. l. XX. gyt Q. gip GdE.
 gyp F. gith (vel gyt) v. | pistrinis Qv. -inus ll. | anesum QS.
 anesum GFE. -sium d. anisum v. | anetum Q(F)v. anethum
 rC. cfr. XIII 123. 8 sacopenium FQ. | quo laser adultera-
 tur QS. om. ll. v. cfr. § 40. 9 medicina FE. 10 satus ego.
 satus (satuus F) ut ll. v. | dist. ego. 11 porcillaca S coll. XIII
 120. portilaca ll. portulaca v. 12 satina G. 15. 16 ceri-
 ali Fv. a. C. 17 an capite inciso? cfr. not. ad XX 198.
 18 rhoean S cum Salm. -am B. rhyan GFEv. thyran d. | id
 ll. v. aut delendum aut idem (vel et) scribendum videtur.

et nomen a Graecis accepit. de reliquis generibus papa-
 20, 198 veris sponte nascentis dicemus in medicinae loco.
 fuisse autem in honore apud Romanos semper indicio est
 Tarquinius Superbus, qui legatis a filio missis decutiendo
 papavera in horto altissima sanguinarium illud responsum
 hac facti ambage reddidit.

170 (54) Rursus alio comitatu aequinoctio autumnii serun-
 tur coriandrum, anetum, atriplex, malva, lapathum, caere-
 folium, quod paederota Graeci vocant, et acerrimum sapore
 igneique effectus ac saluberrimum corpori sinapi, nulla 19
 cultura, melius tamen planta tralata. quin e diverso vix
 est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadens
 171 protinus viret. usus eius etiam pro pulmentario in patel-
 lis decocto, citra intellectum acrimoniae. cocuntur et folia,
 sicut reliquorum olerum. sunt autem trium generum: 15
 unum gracile, alterum simile rapi foliis, tertium erucae.
 semen optimum Aegyptium. Athenienses napy appellave-
 runt, alii th/aspi, alii saurion.

172 (55) Serpyllo et sisymbrio montes plerique scatent,
 sicut Threciae. itaque deferunt ex his avulsos ramos se- 20
 runtque, item Sicyone ex suis montibus et Athenis ex
 Hymetto. simili modo et sisymbrium serunt. laetissi-
 mum nascitur in puteorum parietibus et circa piscinas
 ac stagna.

§ 170: Th. H. VII 1, 2. Pallad. III 24, 9. X 13, 3. Col. XI
 3, 42. Celsus II 33. Col. XI 3, 29. Pallad. XI 11, 2. — § 171:
 Col. XI 3, 29. Diosc. II 183. 185. Athenaeus IX 2 p. 367a. —
 § 172: Th. H. VI 7, 2. II 1, 3. C. I 4, 2. (Diosc. III 40. II 155.
 Geop. XII 35, 3). Th. H. VI 7, 5.

6 an tacita ambage? cfr. Liv. 7 autumnali S. (-alis Q).
 7. 8 seritur d. 8 malua lapathum C. malua (maluae dv.
 mallie F) lapati FdEv. millie lapathi G. balafathyum Q.
 8. 9 caerefolium G. cerefol- Q v. a. B. caerepollum ll. 10
 igneique v. a. B. igneque dE. ignique rQ. ignei Ven. 11
 translata T. relata Ev. a. G. om. Q. 12 cadens dEv. can-
 dens GF. candidum Q. 14 contra d. 18 thlaspi coni. H
 coll. XXVII 140 et Hesych. s. v. θλαπρί. thapsi ll. v. a. D.
 20 threciae sD. -cia Fd. thracia rv. in Thracia C. | itaque
 ego. utaque T. -que Fd. utiqua G. utique EH. ubi aquae C.
 22 et dEv. om. r.

9. (56) Reliqua sunt ferulacei generis, ceu feniculum 173
anguibus, ut diximus, gratissimum, ad condienda plu- 8, 99
rima, cum inaruit, eique perquam similis thapsia, de qua
diximus inter externos frutices; deinde utilissima funi- 13, 124
5 bus cannabis. seritur a favonio; quo densior est, eo tene-
rior. semen eius, cum est maturum, ab aequinoctio au-
tumni destringitur et sole aut vento aut fumo siccatur.
ipsa cannabis vellitur post vindemiam ac lucubrationibus
decorticata purgatur. optima Alabandica, plagarum prae- 174
10 cipue usibus. tria eius ibi genera: inprobatur cortici pro-
ximum aut medullae; laudatissima est e medio quae mesa
vocatur. secunda Mylasea. quod ad proceritatem quidem
attinet, Rosea agri Sabini arborum altitudinem aequat. 175
ferulae duo genera in peregrinis fruticibus diximus. 13, 123
15 semen eius in Italia cibus est; conditur quippe duratque
in urceis vel anni spatio. duo *ex* ea genera, caules et
racemi. corymbian hanc vocant corymbosque quos condiunt.

10. (57) Morbos hortensia quoque sentiunt sicut re- 176
liqua terra sata. namque et ocimum senectute degenerat
20 in serpyllum, et sisymbrium in zmintham, et ex semine
brassicae veterae rapa fiunt, atque invicem. et necatur
cuminum αἰμοδώρω, nisi repurgetur; est autem unicaule,

---

§ 173: Th. H. VI 2, 7. Col. II 10, 21. Pallad. III 5. — § 174:
Grat. cyneg. 46. — § 175: Col. XII 7, 4. — § 176: Th. C. V 7,
2. 1. H. II 4, 1. Pallad. V 3, 4. III 24, 7. Varro I 40, 2. Th. H.
VIII 8, 5. C. V 15, 5. H. VIII 10, 1. VII 5, 4. Col. XI 3, 50.

---

3 cum inaruerit eique d v. a. G. cuminoque Q. an post in-
aruit *intercidit* utile? 5. 6 tenerior FEv. tenior G. tenuior
dTH. cfr. § 140. 7 destringitur FTS. distr- r Bas. defr- v.
11 laudatissimum v. a. S. | mesa om. G. 12 dist. v. a.
Dal. | secundam lasea GF. 16 ex ea ego. ea ll. v. eius G.
(genera sc. cibi. an olera?). verba duo — racemi spuria putavit
U 416. 19 terrae v. a. S. an delendum est? | senectute de-
generat J. senec degenerat (degerat F¹) iuti (lute E) ll. se-
necta degenerat G. se necat degeneratque rite v. 20 et v.
est et GFd. et — zmintham om. E. | zonnintam G. mentam
Brot. calamintham v. 21 uetere U 417 e Varr. ueteris ll.
v. a. D. 22 αἰμοδώρω D. ab haemodoro S e Theophr. ab
imo dorso ll. B. ab uno dorso Tv. a limodoro H.

radice bulbo simili, non nisi in gracili solo nascens. alius
 privatim cumini morbus scabies. et ocimum sub canis
 ortu pallescit. omnia vero accessu mulieris menstrualis
 177 flavescent. bestiolarum quoque genera innascuntur, napis
 pulices, raphano urucæ et vermiculi, item lactucis et oleri, 5
 utrisque hoc amplius limaces et cocleæ, porro vero privata
 animalia, quæ facillime stercore iniecto capiuntur conden-
 tia in id se. ferro quoque non expedire tangi rutam, cuni-
 lam, mentam, ocimum auctor est Sabinus Tiro in libro
 κηπουρικῶν, quem Maecenati dicavit. 10

178 (58) Idem contra formicas, non minimum hortorum
 exitium, si non sint rigui, remedium monstravit limum
 marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus. sed
 efficacissime heliotropio herba necantur. quidam et aquam
 179 diluto latere crudo inimicam his putant. naporum medi- 15
 cina ervi aliquid una seri, sicut olerum cicer; arcet enim
 urucas. quo si omisso enatae sint, remedio est absinthi
 180 sucus decocti inspersus vel sedi; genus hoc herbae, quam
 18, 159 alii αείζωον vocant, diximus. semen olerum si suco

§ 177: Th. H. VII 5, 4. Col. X 321. XI 3, 60. Geop. XII 7.
 Col. X 324. Pallad. I 35, 13. — § 178: Col. X 322. Pallad. I
 35, 8. Geop. XIII 10, 4. — §§ 179. 180: Th. H. VII 5, 4. Pallad.
 I 35, 8. 3. Geop. XII 7, 1. Col. XI 3, 61. 64. X 356. Geop. XII
 7, 3. II 18, 1. Pallad. I 35, 16. (7. 3). Col. X 344. Pallad. I 35,
 8 (ubi *incenso* pro *infuso* scribendum erit).

1 nisi in d²v. susi in d¹. sun F¹. sunt r. 5 uricae E.
 erucæ d¹v. a. S. 6 utriusque E. utrique QD. | priuatim v.
 a. S. 7 stercore v. est stercore ll. | iniectio F. (iniecto ster-
 core QS.) 8 ferro quoque GFdQv. ferroque E Dal. 8. 9
 cuniculam dQ. 9 sabinus FQ. 11 item Ev. a. G. 13 ob-
 turandis dEG. obdu- r. opturantis Q. -ratis v. 15. 16 me-
 dicina erui aliquid S. -cina erutaliquid Q. -cinae riui aliquis
 d. -cinae sui aliquis GF. -cina est si aliquis E. -cinae sunt
 (-cina est G) siliquas v. 16 ima E. 17 uricas E. erucas
 d¹v. a. S. | misso Q. emisso T. | enatae sint dTJ. enata est in
 QS (del. in). anatae sint r. iam natae sint v. | remedio QD.
 -ium ll. v. 18 uel QS. om. ll. et v. 19 alii QD. om. ll. v. |
 αείζωον S. ΑΙΖΩΝ. anzoum d. angoum r. angonen S. aizoum
 B. verba quam — uocant huc transposui; in ll. Q leguntur post
 di. spuria putavit U 418.

eius madefactum seratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt; in totum vero necari urucas, si palo inponantur in hortis ossa capitis ex equino genere, feminae dumtaxat. adversus urucas et cancrum fluviatilem in medio
 5 horto suspensum auxiliari narrant. sunt qui sanguineis virgis tangant ea, quae nolint iis obnoxia esse. infestant et culices riguos hortos, praecipue si sint arbusculae aliquae. hi galbano accenso fugantur.

11. Nam quod ad permutationem seminum attinet, qui- 181
 10 busdam ex his firmitas maior est, ut coriandro, betae, porro, nasturtio, sinapi, erucae, cunilae et fere acribus; infirmiora autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitae, cucumi, et aestiva omnia hibernis magis; minime autem durat gethyum. sed ex his, quae sunt fortissima, nullum ultra
 15 quadrimum utile est, dumtaxat serendo, culinis et ultra tempestiva sunt.

(59) Peculiaris medicina raphano, betae, rutae, cuni- 182
 lae in salsis aquis, quae et alioqui plurimum suavitati et fertilitati conferunt. ceteris dulcium aquarum rigua pro-
 20 sunt. utilissimae ex his quae frigidissimae et quae potu suavissimae. minus utiles e stagno et quas elices inducunt, quoniam herbarum semina invehunt. praecipue tamen imbres alunt, nam et bestiolae innascentes necantur.

12. (60) His horae rigandi matutino atque vespera, 183

---

§ 181: Th. H. VII 5, 5. 6. — § 182: Th. C. II 5, 3. H. VII 5, 1. 2. (C. II 6, 3). — § 183: Th. H. VII 5, 2. 3. Pallad. V 3, 4.

---

2 necari Q^S. necat d^TS. nec rv. | erucas d¹Q v. a. S.
 3 femina d¹. -inina d². 4 urycas E. erucas Q v. a. S. | fluviaticum Q^S. 6 nolunt Q v. | us F. his Q v. | esse om. Q^S.
 7 riguos ortos (hortos D) Q^D. hortos riguos E(?) v. riguos G^d. riguus F². riguis F¹. | sunt Q. 8 accesso Q. 12 infirmiora autem om. d. 13 dist. ego. coll. Theophr. | minime autem durat ego. durant minime autem ll. v. 14 getym G F. getium v. a. C. 15 culinis G F E P. cuniculis d. cunilis v. a. H. 17. 18 cuniculae d. 18 et aliquibus d. | suauitatis d.
 21 utiles e stagno d v. utile est et agno (gano E) r. | elices B. ilices ll. silices v. 23. 24 bestiolae .. necantur. his ll. v. scribendum fortasse bestiolas .. necant. hortis (cfr. index libri) vel cunctis vel ceteris (cfr. Theophr.). 24 matutina

ne infervescat aqua sole, ocimo tantum et meridie; nam etiam satum celerrime erumpere putant inter initia ferventi aqua aspersum. omnia autem tralata meliora grandioraque fiunt, maxime porri napique. in tralatione et medicina est, desinuntque sentire iniurias, ut gethyum,⁵
 184 porrum, raphani, apium, lactucae, rapa, cucumis. omnia autem fere silvestria sunt et foliis minora et caulibus, suco acriora, sicut cunila, origanum, ruta. solum vero ex omnibus lapathum silvestre melius. hoc in sativis rumix vocatur, omnium, quae seruntur nascunturque, fortissimum;¹⁰
 185 terra, maxime iuxta aquas. usus eius cum tisana tantum in cibis; leniorem gratioremque saporem praestat. silvestre ad multa medicamina utile est. — (Adeoquē nihil omisit cura, ut carmine quoque *comprehensum* reperiam,¹⁵ fabis caprini fimi singulis cavatis, si porri, erucae, lactucae, apii, intubi, nasturtii semina inclusa serantur, mire provenire. — Quae sunt et silvestria, eadem sativis sicciora intelleguntur et acriora.) —

§ 184: Th. H. VII 6, 1.—VII 2, 7. (Col. X 373. Diosc. II 140. 141). — § 185: Diosc. ibid. (cfr. Plin. XX 231—233). Pallad. II 14, 3. — Th. H. VII 6, 1.

v. a. S. 1 ocimo Ev. -mum rS. | meridie. Nam sD. -dianam F. -diana rv. 6 cucuminis E Ven. 7 autem om. d. | fere silvestria sunt et ego. fere sunt et silvestria (et om. d) ll. silvestria fere sunt et v. 9 lapathum Q. raphanum d. | fortasse sapore melius (εὐτροφώτερον Theophr.). an utilius? | sativis G. sata uis Q. satium ll. v. | rumix FQS. rumex rv.

10 omnium QS. om. ll. v. | quae seruntur coll. Theophr. inserui e Q: fortissimum quae seruantur (seruntur S.). om. ll. v. | nascunturque (quae F) GFE. nasciturque d(?)v. del. S. 11 tradunt dQS. traduntur GF. traditur Ev. | certe om. v. a. G.

11. 12 a terra ll. v. an aeternum maxime? 12 aquas usus ego. aqua sucus Q. aquam usus ll. v. aquas sucus S. aquam sucus J. | cum tisana F(?)S. cuncti sana Q. cum tisana G. cuncti sata E. cum typsana d. cum ptisana v. | dist. ego.

13 leniorem ego. leuiorem ll. v. 14—19 uncos ego posui; pertinere videntur haec verba ad § 183 extr. post rapa, cucumis.

15 comprehensum v. prehensum (prae h- F) ll. | reperi in E. repererim v. a. G. 18 sunt et GFE G. sunt dTv. | sativis in sativis ll. v.

(61) Namque et sucorum saporumque dicenda diffe- 186
rentia est, vel maior in his quam in pomis. sunt autem
acres cunilae, origani, nasturti, sinapis, amari absinthi,
centaurei; aquatiles cucumeris, cucurbitae, lactucae; acuti
5 thymi, cunilae; acuti et odorati apii, aneti, feniculi. sal-
sus tantum e saporibus non nascitur; aliquando extra in-
sidit pulveris modo, et cicerculis tantum.

(62) Atque ut intellegatur vana ceu plerumque vitae 187
persuasio, panax piperis saporem reddit et magis etiam
10 siliquastrum, ob id piperitidis nomine accepto, libanotis
odorem turis, zmyrniū murrae. de panace abunde dictum 12, 127
est. libanotis locis putribus et macris ac roscidis seritur
semine. radicem habet olusatri, nihil ture differentem.
usus eius post annum stomacho saluberrimus. quidam eam
15 nomine alio rosmarinum appellant. zmyrniū olus seri-
tur iisdem locis murramque radice resipit. eadem et sili- 188
quastro satio. reliqua a ceteris et odore et sapore diffe-
runt, ut anetum, tantaque est diversitas atque vis, ut non
solum aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur.
20 apio eximunt coqui obsoniis acetum, eodem cellarii in
saccis odorem vino gravem.

Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia dum- 189
taxat. maximum quidem opus in iisdem naturae restat,
quoniam proventus tantum adhuc summasque quasdam

§ 186: cfr. Plin. XV 106. (Th. C. VI 4, 1 sqq.). Th. H. I 12,
1. 2. C. VI 10, 1. — § 187: Diosc. III 51. 72. (Plin. XX 168. 174.
172). Diosc. III 79. Th. IX 11, 10. — § 188: Diosc. III 72. (79).
Th. H. I 12, 1.

2 uel maior in his quam *ll. v.* in his sicut *Q U 420.* uel
maior in his sicut *D.* 3 culnilae *F¹.* cuniculae *F²d Dal.*
cunt *Q.* 5 thymi *Salm.* tumi *Gd TQ.* tami *F²E.* mi *F¹.* tan-
tum (*vel* tamen) *v. a. H.* | cunilae *GEv.* -le *Q.* cuniculae *FdS.*
cunilaginis *D cum U 421.* 6 e *om. Q.* 7 cicerculis *Q Salm.*
circularis *ll. v. a. H.* (nascitur nisi in cicerculis, sed extrinsecus
quasi pulvis insidet [-itet *Q*] *QS*). 11 zmyrniū *P. smyrna Q.*
-niū *H.* myrra *ll.* murra *v.* | panace *dv.* panice *r.* 13 se-
mine *om. Q v. a. B.* 15 zmyrniū *S.* -neum *ll. Verc.* smyr-
niū *v.* 16 myrrhaque *S.* | radicem *FS v. a. B.* | resipet *F.*
recipit *sv. a. B.* 18 est *om. G.* 20 coqui *ll. G.* coci de *QS.*
coctis *v.* 21 in uino *QS.*

tractavimus, vera autem cuiusque natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultumque divinitatis et quo nullum reperiri possit maius. ne singulis id rebus contexeremus, iusta fecit ratio, cum ad alios medendi desideria pertinerent, longis utriusque dilationibus futuris, si miscuissemus. nunc suis quaeque partibus constabunt poteruntque a volentibus iungi.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XX

10

- 1 (1) Maximum hinc opus naturae ordiemur et cibos suos homini narrabimus faterique cogemus ignota esse per quae vivat. nemo id parvum ac modicum existimaverit, nominum vilitate deceptus. pax secum in his aut bellum naturae dicetur, odia amicitiaeque rerum surdarum 15 ac sensu carentium et, quo magis miremur, omnia ea hominum causa. quod Graeci sympathiam et antipathiam appellavere, quibus cuncta constant, ignes aquis restringentibus, aquas sole devorante, luna pariente, altero alterius iniuria deficiente sidere atque, ut a sublimioribus 20 recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide et alio rursus abigente a sese, adamantina, rarum opum gaudium,

---

§ 2: cfr. Plin. XXXVI 130. Geop. XV 1, 28.

---

1. 2 medico d^v. modico r. 5 longis EG. longius rsv.
13 nemo Ev. ne rT. an recte? | ac GFEv. et d. 14 utilitate Ev. utilitate r. | secum ll. v. simul C. 15 dicetur G d^v. diceretur r. | amicitiaeque v. -tiaque ll. Brot. 17 et antipathiam P coll. XXXVII 59. om. ll. v. a. S. 18. 19 restringentibus E. 19 aquas TSH. aqua r. aquam v. 22 ambiente d. | adamantina rarum U 422 D. adamantarum T. -matarum ll. -manta S. -mantem v. (an adamantina, regiarum opum gaudium? cfr. XXXVII 55).

infragilem omni cetera vi et invictum, sanguine hircino rumpente, quaeque alia in suis locis dicemus paria vel maiora miracula. tantum venia sit a minimis, sed a salutaribus ordienti primumque ab hortensiis.

- 5 1. (2) Cucumin silvestrem esse diximus, multo infra ³ 19, 74 magnitudinem sativi. ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium, suco expresso semini, cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit oculorum etiam periculo. servatur autem decerptus una nocte, postero die inciditur
10 harundine, semenque cinere conditur ad coercendam suci abundantiam, qui expressus suscipitur aqua caelesti atque subsidit, deinde sole cogitur in pastillos ad magnos mortalium usus, obscuritates et vitia oculorum, genarum ulcera. tradunt hoc suco tactis radicibus vitium non attingi uvas 4
15 ab avibus. radix autem ex aceto cocta podagris inlinitur sucoque dentium dolori medetur, arida cum resina inpetiginem et scabiem quaeque psoram et lichenas vocant, parotidas, panos sanat et cicatricibus colorem reddit, et foliorum sucus auribus surdis cum aceto instillatur.
- 20 (3) Elaterio tempestivus est autumnus, nec ullum ex 5 medicamentis longiore aevo durat. incipit a trimatu. si quis recentiore uti velit, pastillos in novo fictili igni lento in aceto domet. melius quo vetustius, fuitque iam CC annis servatum, ut auctor est Theophrastus, et usque ad

---

§ 3: Diosc. IV 152. 155. Th. H. IX 9, 4. — § 4: Diosc. IV 152. Celsus IV 24. Th. H. IX 9, 4. Pl. iun. p. 71, 10. — §§ 5. 6: Th. H. IX 9, 4. 14, 1. Diosc. IV 155.

---

1 infragilem v. -ili ll. 3 miracula coni. Dal. miratu d cum ras. TS. -ratus r. mira v. an potius introitus tantum uenia sit? 4 hortensibus dv. a. H. 5 non multo Q. 6 satiui scimus Q. 7 flaterium d¹. elacterium d². | exseso Q. | semine d. e sem- v. a. S. | quib; Q. 7. 8 maturius dE Qv. -rus r. 8 indatur Q. 10 semenque ego. semen quoque ll. v. | conditur J. conciditur ll. conspergitur v. | coerendam GF. 13 oculorum sanat genarumque v. a. S. 15 podagricis SD. 17 quaeque ll. J. quae G. quam v. 20 elaterium tempestivum v. a. H. 21 longiore dv. -ori S. -or ex r. | euo GF. 23 fuit quod iam dT. 24 ut dEG. est rT. esse v. | et usque Ev. eiusque r. sed usque Q.

quingagesimum lucernarum lumina extinguit. hoc enim
 veri experimentum est, si admotum, priusquam extinguat,
 6 scintillare sursum ac deorsum cogat. pallidum ac leve
 herbaceo ac scabro melius ac leniter amarum.

Putant conceptus adiuvari adalligato semine, si terram
 non adtigerit, partus vero, si in arietis lana alligatum in-
 scientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab enixu rapiatur
 7 extra domum. ipsum cucumin qui magnificant, nasci prae-
 cipuum in Arabia, mox in Arcadia; Cyrenis alii tradunt
 similem heliotropio cucumin inter folia et ramos prove- 10
 nire magnitudine nucis iuglandis, semen autem esse ad
 8 speciem scorpionum caudae reflexum, sed candidum. ali-
 qui etiam ab scorpione cucumim vocant, efficacissimo contra
 scorpionum ictus et semine et elaterio. est ad purgandam
 utrimque alvum modus pro portione virium ab dimidio 15
 obolo ad solidum; copiosius necat. sic et contra phthiria-
 sim bibitur et hydropicis. inlitum anginas et arterias cum
 melle aut oleo vetere sanat.

9 2. (4) Multi hunc esse aput nos, qui anguinus voce-
 tur, ab aliis erraticus, arbitrantur, quo decocto sparsa 20
 mures non adtingunt. iidem podagris eum et articulariis

§ 8: Diosc. IV 155.

1 quinquagesimum annum QD. | lumine GF. 7 enixu
 dTS H. exinu GF. ex mura (muu E²) E. exitu G. 8 hunc
 cucumi Q. 8. 9 praecipue Q. 9 dein cyrenis (om. alii)
 QS. (mox Cyrenis, alii in Arcadia v. a. H.). 10 cucumin
 ego. cui dT. cuius rv. 11 semen, esse autem v. a. H. se-
 mina J. 12 scorpionis v. a. H. | caudae reflexum S. gaudere
 flexus Q. cauda repleta ll. H. cauda reflexa v. caudae reflexa
 J. | candidum S. -ditum Q. -dida rv. 13 ab GFE. ob d. ab
 eo v. del. S. | scorpione ego. -onem GF dD. -onum Ev. -onium
 Dal. | efficacissimum dv. a. S. -imum est Q. 14 scorpionum
 Ev. -nem r. -nis QS. | ictum QS. | dist. S. | est ego. et ll. v.
 om. QS. | purgandam QS. -dum dTEv. -de r. 15 utrimque
 Q U 423. utrumque GF. utroque dTJ. utrique S. uterum Ev. |
 aluum dTQ¹. aluom Q²S. aluos GF. aluosque Ev. | pro por-
 tione U 423. proporcionem Q. portione ll. v. a. D. 18 aut
 QS. et ll. v. 21 mures (murus E) de eius medicina non E
 v. a. H. | eum et QS. cum et dT. cum rv. | articulariis ego.
 cularibus QS. -culis GF²d. -culus F¹. -culi ETfH. -culorum v.

morbis decoctum in aceto inlinunt praesentaneo remedio, lumborum vero dolores semine sole siccato, dein trito, **X xx** pondere in hemina aquae dato sanant, tumores subitos inlito cum lacte mulierum. purgat eas elaterium, 5 sed gravidis abortum facit. suspiriosis prodest, morbo vero regio in nares coniectum. lentigines ac maculas e facie tollit in sole inlitum.

(5) Multi eadem omnia sativis adtribuunt, magni etiam 10 sine is momenti. namque et eorum semen quantum tres 10 digiti adprehenderint cum cumino tritum potumque in vino tussientibus auxiliatur, et phreneticis in lacte mulieris, et dysintericis acetabuli mensura, purulenta autem expuentibus cum cumino pari pondere, et iocineris vitiis in aqua mulsa. urinam movet ex vino dulci, et in re- 15 nium dolore clysteribus simul *cum* cumino infunditur.

(6) Ei, qui pepones vocantur, refrigerant maxime in 11 cibo et emolliunt alvum. caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus inponitur. radix sanat ulcera concreta in modum favi, quae ceria vocant. eadem concitat vomitio- 20 nes; siccatur, in farinam tunsa datur quattuor obolis in

§ 9 extr.: Diosc. IV 155 extr. — § 10: Gargil. p. 149, 6. 8. 5. — § 11. 12: Diosc. II 163. 162. Athenaeus II 77 p. 68c. Pl. iun. p. 21, 6. 75, 19. Gargil. p. 148, 6—8. 10—13. 14. 26. 149, 4. 3. 148, 9.

1 aceto Qv. -tum ll. J. | inlinunt FQS(v). linunt G. illi-
niunt r Brot. 2 dolores QS. -ore GFE. -ori dv. 3 **Xxx**
D. Dxx Q. x.xx F. xxx r. xx.x Brot. triginta denariorum v. |
aquae dato D. aqua dato Q. dato aquae (aque G) ll. v. | sa-
nant GFED. sanat dQS. sanat et v. | dist. S. | tumores G.
umores (hu- dv) ll. v. 5 post suspiriosis videtur deesse potum
vel faucibus inlitum (cfr. Diosc.) vel tale quid. 8 satius cu-
cumeribus QS. | magnum GF v. a. S. 9 in eis momentum v.
a. S. | nam Q. 10 adprehenderunt Q. | cum Qv. cum in ll.
12 autem ll. v. aliqua Q. 14. 15 renum dv. a. S. 15
cum cumino v. cumino GFE. cum uini d. 16 ei qui dT. ei
r. qui J. (Pepones qui v). 17 molliunt Q. 18 an trita
radix? cfr. Gargil. et Plin. iun. 19 an quae Graeci? cfr.
Gargil. | ceria QG. cerea ll. cerion B. | concitat D. -itae S.
contra Fdv. contrahit E(?) H cum B. 20 farinam Dal. -ina
ll. v. an uomitiones siccata et in farinam tunsa. datur? cfr.
Diosc. | thus addatur E.

aqua mulsa, ita ut qui biberit quingentos passus postea
 12 ambulet. haec farina et in smegmata adicitur. cortex
 quoque vomitionem movet, faciem purgat. hoc et folia
 cuiuscumque sativi inlita. eadem cum melle et epinycti-
 das sanant, cum vino canis morsus, item multipedae; sepa
 Graeci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori praecipue
 nocivam; morsum tumor insequitur et putrescit locus.
 ipse cucumis odore defectum animi refovet. — (Coctos
 deraso cortice ex oleo et aceto ac melle iucundiores esse
 certum est.) —

13 3. (7) Cucurbita quoque silvestris invenitur, κομφὸς
 a Graecis appellata, intus inanis, unde et nomen, digitali
 crassitudine, non nisi in saxosis nascens. huius conman-
 ducatae sucus stomacho admodum prodest.

14 (8) Colocynthis vocatur alia, ipsa plena semine, sed 15
 minor quam sativa. utilior pallida quam herbacea. are-
 facta per se inanit alvum. infusa quoque clysteribus in-
 testinorum omnibus vitiis medetur et renium et lumborum
 et paralyti. eiecto semine aqua mulsa in ea decoquitur
 ad dimidias; sic tutissimo infunduntur oboli quattuor. 20
 15 prodest stomacho et farinae aridae pilulis cum decocto
 melle sumptis. in morbo regio semina eius VII sumuntur
 et protinus aqua mulsa. carnes eius cum absinthio ac
 sale dentium dolorem tollunt, sucus vero cum aceto cale-

§ 13: cfr. Diosc. II 158. — §§ 14. 15: Diosc. IV 175.

1 MD dT. quingentos rv. 3 et folia dv. et in folia r.
 5 millepedae G. -dem v. | sepa dTB. sepe f. saepe r.
 spea Dal. 8 refouet QS. om. ll. v. 8—10 uncos ego posui;
 verba ad § 11 (post emolliunt alvum) videntur pertinere; cfr.
 Gargil. 9 oleo et aceto ac melle QS. oleo aceto et melle
 ll. v. 11 COMΦOC Qv. cfr. index l. spongos ll. SH. 12 in-
 tus QS. om. ll. v. 15 colicintis E. | semine QS. om. ll. v.
 16 quam herbacea FdTS. quam de eius (quando eius sunt v)
 medicinae herbacea Ev. 18 renium dv. a. S. 19 in eo S.
 (desideraveris in ea luto inlita, ut § 26. an in aqua mulsa ea?)
 20 sic del. H. | tutissimo FTH. -mi dE. -me S. tussienti v.
 21 stomacho et ego. et stomacho ex dTS. et stomacho
 rv. | farina arida S. 22 vii S. uti E. uitii r. an viii? cfr.
 XXII 135. utiliter v. 23. 24 et sale dv. a. S.

factus mobiles sistit. item spinae et lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. praeterea, mirum dictu, semina eius, si fuerint pari numero, in linteo adalligata febribus liberare dicuntur, quas Graeci periodicas 16 vocant. sativae quoque derasae sucus tepefactus auribus 16 medetur; caro eius interior sine semine clavis pedum et suppurationibus, quae Graeci vocant ἀποστήματα. decoctae autem universae sucus dentium motus stabilit et dolores inhibet; vinum cum ea fervefactum oculorum etiam 10 impetus. folia eius cum recentibus cupressi contusa et inposita, ipsa quoque tosta in argilla ac trita cum adipe anseris vulneribus medetur. nec non ramentis corticis 17 recentis podagras refrigerat et ardores capitis, infantium maxime, et ignes sacros vel iisdem strigmentis inpositis 15 vel seminibus. sucus ex strigmentis inlitus cum rosaceo et aceto febrium ardores refrigerat. aridae cinis inpositus mire combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis, sed omnium consensu stomacho utilissimae iudicantur et interaneorum vesicarumque exulcerationibus.

20 (9) Est et rapo vis medica. perniones fervens inpositum sanat, item frigus pellit e pedibus. aqua decocti eius fervens podagris etiam frigidis medetur, et crudum tusum cum sale cuicumque vitio pedum. semen inlitum et potum in vino contra serpentes et toxica salutare esse proditur,

§§ 16. 17: Diosc. II 161. Gargil. p. 141, 1. Pl. iun. p. 26, 12. Gargil. p. 141, 20. 21. 10. 3. 5. 18. — §§ 18. 19: Diosc. II 134. Gargil. p. 173, 8. 5. 1—7.

3 in linteo *S ex Q* (cuius semen pari numero in linteo adalligatum febribus perihodice liberat). *om. ll. v. lacunam indic. J.* 4 liberare *S ex Q*. mederi *d²TS. om. r. sanare v.*

5 derasae *S. -se Q. rasae ll. v.* 7 quas *dT. | ait. octii Mata Q.* 8 motus *v. modus Q. motū d. montis F. mentis E.* 11 ipsa *v. ipsae ll.* 13 recentis *ego. cfr. Gargil. recens ll. J. om. Q. recentes v(S).* 14 uel iisdem strigmentis *S. uel isdem stricmentis Q. uelis (uel his T) destrigmentis dT. uelis destrigentis (destring- E) r. de strigmentis uel his (is) v.* 15 strigmentus *Q. trigmentes F.* 20 perniones *Fdv. preniones Q. ptern- S. pulmones E. | feruens Qv. feruiens F. feruiens r.* 23 *an inlitum uel potum?*

- 19 a multis vero antidoti vim habere in vino et oleo. Democritus in totum ea abdicavit in cibis propter inflationes, Diocles magnis laudibus tulit, etiam venerem stimulari ab iis professus, item Dionysius, magisque si eruca condirentur; testa quoque articulorum dolori cum adipe prodesse.
- 20 (10) Silvestre rapum in arvis maxime nascitur, fruticosum, semine candido, duplo maiore quam papaver. hoc ad levigandam cutem in facie totoque corpore utuntur mixta farina pari mensura ervi, hordei et tritici et lupini. radix ad omnia inutilis.
- 21 4. (11) Naporum duas differentias et in medicina Graeci servant. angulosis foliorum caulibus, flore aneti, quod bunion vocant, purgationibus feminarum et vesicae et urinae utile decoctum, potum ex aqua mulsa vel suci¹⁵ drachma; semen dysintericis tostum tritumque in aquae calidae cyathis quattuor. sed urinam inhibet, si non lini semen una bibatur. alterum genus buniada appellant, et raphano et rapo simile, seminis praeclari contra venena. ob id et in antidotis utuntur illo.
- 22 19, 80 (12) Raphanum et silvestrem esse diximus. laudatissimus in Arcadia, quamquam et alibi nascitur, utilior urinae dumtaxat ciendae, cetero aestuosus. in Italia et armoraciam vocant.

§ 20: Diosc. II 135. — § 21: Diosc. IV 122. II 136. Gargil. p. 172, 4—14.— § 22: Diosc. II 138. Gargil. p. 172, 12. 13.

1 antidoti vim v. anti (ante F) dantium ll. 2 ea FEG. om. dT. eum v. | in Ev. a F. ea a T. ab ea d. 5 dolori dv. -ore r. 6 prodesse G. prodest ll. v. prosunt S. 8 an semine intus candido? cfr. Diosc. | papaveris v. a. J. 10 farina H. urina ll. v. | mensura d G. mam (nam E) supra r. mensura. Nam ut supra diximus v. | dist. H. | erui v. herui F. herbi d. heui E. an erui uel? 13 flore aneti S coll. Diosc. et Gargil. floreat et ll. florentis B. 16.17 aquae calidae S e Gargil. aqua calida e FEv. aqua calida d. 18 buniada v. butinada Fd. put-E. 21. 22 laudatissimus H. -mum ll. v. 22 in arcadia quamquam dv. om. r. 23—p. 309, 4 in E v. a. H. verba ita perturbata sunt, ut post cetero legantur 309, 3 bilem — 4 in uino, deinde 1 praeter ea quae — 3 concitant, postremo 23 aestuosus — 1 et satiui uero. 23 aestuosus S. estu- T. aesti-

(13) Et sativi vero praeter ea, quae circa eos 23
dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, ^{19, 80.}
urinam concitant, bilem detrahunt. praeterea cortices ^{85. 86.}
in vino decocti mane poti ad ternos cyathos conminuunt
5 et eiciunt calculos. iidem in posca decocti contra ser-
pentium morsus inlinuntur. ad tussim etiam mane ieiun- 24
is raphanos prodest esse cum melle, semen eorum tostum
ipsumque conmanducatum, adligato raphano aquam foliis
eius decoctis bibere vel sucum ipsius cyathis binis contra
10 phthirias, phlegmoni ipsos inlinere tusos, livori vero
recenti corticem cum melle, veteriosis autem quam acer-
rimos mandere, semenque tostum, dein contritum cum
melle suspiriosis. iidem et contra venena prosunt, cerastis 25
et scorpionibus adversantur — vel ipso vel semine infec-
15 tis manibus inpune tractaveris, inpositoque raphano scor-
piones moriuntur —, salutare et contra fungorum aut
hyoscyami venena atque, ut Nicander tradit, et contra
sanguinem tauri. *contra* viscum quoque dari Apollo-
dori duo iubent, sed Citieus semen ex aqua tritum,
20 Tarentinus sucum. lienem item extenuant, iocineri pro-

§§ 23—26: Diosc. II 137. Geop. XII 22, 8. 2. 3. 5. (XIII 9, 1. 8, 7). 6. 7. 9. Gargil. p. 134, 21. 1. Pl. iun. p. 110, 9. 101, 17. Gargil. p. 133, 8. 134, 22. 2. Nicander alex. 330. 430. 527. Gargil. p. 134, 3. (23). Pl. iun. p. 54, 19. (Marc. Emp. 28, 27).

uosus F d v. a. B. D. esti- E. est et satiui usus B. 24 armoraciam
v (cfr. XIX 82). marmo- dT. marmorician r. 2. 3 extenuant
urinam dTv. -antur. Nam r. 4 uino dQv. humo F. humo E.
om. T. 7 raphanos ego. -nus ll. v. | esse ego. et dT. om. rv.
(rafani tussientibus prosunt cybo ieiunis Q). 8 adligato ra-
phano J. ad (om. E) illagarapona FE. alligaraphano d. ad
lagonoponon B. *de loco videtur desperandum esse.* 10 phleg-
moni v. flegmini F². flemini F¹d. flagmini E. 13 cerastis
v (add. caeterum). ceratis Q. ceteraseis ll. caetero G. 14
aduersantur QS. -satur ll. v. | dist. S. | an uel suco uel se-
mine? cfr. Geop. XIII 8, 7. 15 tractaueris QS. -tauis F.
-tabis rG. -tabilibus v. 16 salutare est Q. an sunt?
17 adque Q. aequae Ev. a. S. | menander dT. 18 sanguinem
tauri QS. om. ll. v. | contra D. et contra S. om. ll. v. 19 Ci-
tieus Bas. cilleus ll. Scyllaeus v. 20 Tarentinus v. -num d.
terrentinum r. | an iidem?

sunt et lumborum doloribus, hydropicis quoque ex aceto
aut sinapi sumpti et lethargicis et comitialibus et melan-
26 cholicis. Praxagoras et iliosis dandos censet, Plisto-
nicus et coeliacis. intestinorum etiam ulcera sanant ac
purulenta praecordiorum, si cum melle edantur. quidam
ad haec coquere eos luto inlitos malunt; sic et feminas
purgari. ex aceto et melle sumpti intestinorum animalia
detrahunt, iidem ad tertias decocto eorum potio cum vino
enterocelicis prosunt; sanguinem quoque inutilem sic ex-
27 trahunt. Medius ad haec et sanguinem excreantibus coc- 10
tos dari iubet, et puerperis ad lactis copiam augendam,
Hippocrates capitis mulierum defluvia perfricari rapha-
nis, et super umbilicum inponi contra tormenta volvae.
reducunt et cicatrices ad colorem. semen quoque ex aqua
28 inpositum sistit ulcera, quae phagedaenas vocant. Demo- 15
critus venerem hoc cibo stimulari putat, ob id fortassis
voci nocere aliqui tradiderunt. folia, quae in oblongis dum-
taxat nascuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. ubi
vero acrior raphani medicina admota sit, hysopum dari
protinus imperant; haec antipathia est. et aurium gravi- 20
tati sucum raphani instillant. nam vomituris summo cibo
esse eos utilissimum est.

29 (14) Pastinacae simile hibiscum, quod molochen agrian

§§ 27. 28: Diosc. II 137. Hippocr. de m. mul. II 67. 78. Geop.
XII 22, 4. 12. 4. 8. Gargil. p. 134, 4. 133, 5. 19. 7. Pl. iun. p. 75,
21. Hippocr. de diaeta II 25. 26. Celsus I 3. — § 29: Th. H.
IX 15, 5. (Athenaeus II 52 p. 58 d. e). Diosc. III 153. Gargil.
p. 140, 1. Celsus IV 24. (31). Pl. iun. p. 68, 18.

2 sumpti Qv. exsumpti ll. | et comitialibus et melanco-
licis QS. om. ll. v. 3 prexagoras E. 6 luto ego. in luto
ll. v. | inlitos (ill- dEv) ll. v. del. S. cfr. § 99. 7 et ll. v.
autem Q. autem et U 423. aut e D. aut S. 8 iidem S.
idem QD. item rv. | decoctum Q. | potio FEv. potu d. puto
Q. 9 enterocelicis (-coel- Q) QS. -celis ll. v. 10 excruciantibus
FE. 12 perfricari QS. fricari (-asi F) ll. v. 14 cicatrices
(cec- Q) QS. -icem ll. v. 15 phagadaenas E. phanad- d. pa-
gadenas Q. 16 et ideo fortasse Q. 17 tradunt Q. | oblon-
gius F. 19. 20 dari potius E¹. 20 iubent T. 20. 21 ad
aurium quoque gravitatem QS. 21 instillari Q.

vocant et aliqui πλειτολοχείαν, ulceribus, cartilagini et ossibus fractis medetur. folia eius ex aqua pota alvum solvunt; serpentes abigunt, apium, vesparum, crabronum ictibus inlita medentur. radicem eius ante solis ortum
 5 erutam involvunt lana coloris, quem nativum vocant, praeterea ovis, quae feminam peperit, strumisque vel suppuratis alligant. quidam ad hunc usum auro effodiendam censent cavendumque, ne terram adtingat. Celsus et podagris, quae sine tumore sint, radicem eius in vino de-
 10 coctam inponi iubet.

5. (15) Alterum genus est staphylinus, quod pastina- 30
 cam erraticam vocant. eius semen contritum et in vino potum tumentem alvum et suffocationes mulierum doloresque lenit in tantum, ut vulvas corrigat. inlitum quoque
 15 e passo ventri earum prosit; et viris vero prosit cum panis portione aequa tritum ex vino potum contra ventris dolores. pellit et urinam, et phagedaenas ulcerum sistit recens cum melle inpositum vel arida farina inspersa. radicem eius Dieuches contra iocineris aut lienis ac 31
 20 lumborum et renium vitia ex aqua mulsa dari iubet, Cleophrantus et dysintericis veteribus. Philistio in lacte coquit et ad stranguriam dat radicis uncias quattuor, ex aqua hydropicis, similiter et opisthotonicis et pleuriticis

§§ 30—32: Gargil. p. 171, 20. Diosc. III 52. Pl. iun. p. 57, 10. Gargil. p. 171, 9. 10—13. Diphilus ap. Athen. IX 12 p. 371 b. Gargil. p. 171, 16. 18. 17. (172, 16—20).

1 ΠΛΕΙΤΟΛΟΧΕΙΑΜ Q.S. plistolochiam v. a. Dal. plistioltiam FE. pistolaciam d. | uberibus E. | cartilagini et ego. -gint F. -gini d² (cum ras.) TEv. -ginibus Q. -ginis et G. 2 ossibus om. Q. 3 an serpentes abigunt ex oleo et aceto inuncta? cfr. Diosc. | apium S. appium Q. apum ll. v. 7 aurora dT. 10 iubent FE. 11 appilinus Q. 12 erraticam Fdv. erbat- Q. om. EH. | cuius Q. | in om. Q. 15 prodest v. a. C. | prodest v. a. S. 18 arida ego. -dae ll. Tv. -dum G. an arida eius? cfr. § 15 init. | farina dEG. -ne F. -nae Tv. | inspersa ego. -sam dTv. -sum EfG. insupersam F. 19 Dieuches Bas. dieuces FEv. diduces d. | aut ll. S. ac v. 19. 20 ac lumborum dSD. aelum (elum E) lumborum r. ilium lumborum v. 21 theophrastus dT.

- et comitialibus. habentes eam feriri a serpentibus negatur aut, qui ante gustaverint, non laedi; percussis imponitur cum axungia. folia contra cruditates manduntur.
- 32 Orpheus amatorium inesse staphylino dixit, fortasse quoniam venerem stimulari hoc cibo certum est. idem conceptus adiuvari aliqui prodiderunt. ad reliqua et sativum pollet, efficacior tamen silvestris magisque in petroselinata. semen sativae quoque contra scorpionum ictus et vino aut posca salutare est. radice eius circumscalpi dentes dolore liberantur.
- 33 (16) Syria, in hortis operosissima — utique in proverbio Graecis multa Syrorum olera —, simillimam staphylino herbam serit, quam alii gingidion vocant, tenuius tantum et amarius eiusdemque effectus. estur coctum crudumque stomachi magna utilitate; siccatur enim ex alto omnes eius umores.
- 34 (17) Siser erraticum sativo simile est et effectus: stomachum excitat, fastidium absterget ex aceto laserpicato sumptum aut ex pipere et mulso vel ex garo. urinam ciet, ut Ophion credit, et venerem. in eadem sententia est et Diocles; praeterea cordi convenire convalescentium
- 35 aut post multas vomitiones perquam utile. Heraclides contra argentum vivum dedit et venerem subinde offensantem aegrisque se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho inutile videri dixit, quoniam nemo tres siseres edendo continuaret, esse tamen utile convalescentibus ad vinum transeuntibus. sativi privatim sucus cum lacte caprino potus sistit alvum.

§ 33: Diosc. II 166. Galen. alim. fac. II 55. — § 34: Diosc. II 139. Galen. l. l. — § 35 extr.: Pl. iun. p. 47, 14.

4 fortasse Q. 6 contemptus FE. 8 ictibus E. 9 circumscalpiet Q. 11 utique ego. undique ll. unde quoque SD. unde venit S. venitque J. indeque G. inde quoque v. | in ll. S. est v. | proverbio ego. -biū ll. v. 13 gigidion FE. | an excidit alii lepidion? cfr. Diosc. 14 est ut d. est v. a. G. 17 simile dv. -lis r. | effectus dv. -tus r. 20 Ophion SD. cfr. Brunn. p. 36. opion dC. opinion rv. 22 perquam dv. praeterquam r. 23 venerē ego. veneri ll. v. 23. 24 offensanti Q. 25 inutile anon. ap. H. utile ll. v. a. J. an nō utile?

(18) Et quoniam plerosque similitudo nominum Grae- 36
corum confundit, conteximus et de sili [sed hoc est vul-
gatae notitiae]. optimum Massiliense, lato enim grano et
fulvo est, secundum Aethiopicum nigrius, Creticum odo-
5 ratissimum omnium. radix iucundi odoris est. semen esse
et vultures dicuntur. prodest homini ad tussim veterem,
rupta, convulsa in vino albo potum, item opisthotonicis
et iocinerum vitiis et torminibus et stranguriae duarum
aut trium lingularum mensura. sunt et folia utilia, ut 37
10 quae partus adiuvent etiam quadripedum; hoc maxime
pasci dicuntur cervae pariturae. inlinuntur et igni sacro.
multumque in summo cibo concoctionibus confert vel folio
vel semine. quadripedum quoque alvum sistit sive tritum
potui infusum sive mandendo commendatum sale. boum
15 morbis sic tritum infunditur.

(19) Inula quoque a ieiunis commanducata dentes 38
confirmat. si, ut eruta est, terram non adtingat, condita
tussim emendat; radicis vero decoctae sucus taenias pellit,
siccatae autem in umbra farina tussi et convulsis et in-
20 flationibus et arteriis medetur. venenatorum morsus abigit.
folia ex vino lumborum dolori inlinuntur.

(20) Cepae silvestres non sunt. sativae olfactu ipso 39
et delacrimatione caligini medentur, magis vero suci
inunctione. somnum etiam facere traduntur et ulcera oris

---

§§ 36. 37: Diosc. III 53. 54. cfr. Plin. VIII 112. — § 38:
Pl. iun. p. 26, 14. 54, 20. 57, 8. — §§ 39—43: Diosc. II 180.
Geop. XII 31, 9. Gargil. p. 161, 12. 14. 15. 162, 6. Geop. l. l. 5.
Gargil. p. 161, 21. 22. 162, 1. 11. 161, 3. 11. 7. 9. 12. Geop. l. l.
§ 9. Celsus III 20. (Varro? — cfr. Col. XII 10, 1. 3).

---

2 contundit FE. | *uncos ego posui.* | sed *om.* dT. 2. 3 vul-
garis v. a. H. 3 Massiliense v. cfr. Diosc. asiliense ll.
5 iucundi odoris Ev. iucundioris r. 9 lingularum dJ. ligu-
larum Ev. linguarum FTSS. 10 an ob hoc? 11 inlinuntur
v. a. H. | igni TEv. igne r. 14 commendatum ego. comman-
ducatum ll. v. (cfr. § 260). | saleque S. e sale v. 15 sic dT.
sit r. sil J. del. G. medetur uel si Sv(D). 17 dist. J. | ut
del. D. | est v. est et ll. est ut D. | attingit d. 18 suco F. |
taenias S. tenias Fd. tineas Ev. 19 autem Ev. aut r.
24 somnum v. cfr. Gargil. somnium ll. D.

- sanare commanducatae cum pane, et canis morsus virides
ex aceto inlita^{ae} aut siccae cum melle . . . . . et vino, ita
ut post diem tertium solvantur. sic et *attrita* sanant. coc-
tam in cinere et epiphoris multi *inposuere* cum farina
40 hordeacia et genitalium ulceribus. suco et cicatrices ocu- 5
lorum et albugines et argema inunxere et serpentium
morsus et omnia vulnera cum melle; item auricularum . . .
cum lacte mulierum et in iisdem sonitum aut gravitatem
emendantes cum adipe anserino aut cum melle stillavere.
et ex aqua bibendum dederunt repente obmutescentibus. 10
41 in dolore quoque ad dentes conluendos instillavere et
plagis bestiarum omnium, privatim scorpionum. alopecias
fricuere et psoras tuis cepis. coctas dysintericis vascen-
das dedere et contra lumborum dolores, purgamenta quo-
que earum cremata in cinerem inlinentes ex aceto ser- 15
42 pentium morsibus, ipsasque multipedae ex aceto. reliqua
inter medicos mira diversitas. proximi inutiles esse prae-
cordiis et concoctioni inflationemque et sitim facere dixe-
runt. Asclepiadis schola ad colorem quoque validum
profici hoc cibo et, si ieiuni cotidie edant, firmitatem 20
43 valetudinis custodiri, stomacho utiles esse, spiritus agita-
tione ventrem mollire, haemorrhoidas aperire subditas pro

2 *lacunam* ego indicavi cum Val. Rose; excidit tusae aut decoctae ex melle. cfr. Gargil. probabilius est et serpentium morsus et omnia vulnera cum melle ex v. 6. 7 huc inseri cum Gargilio. 3 attrita H cum vet. Dal. trita ll. D. tritae v.

3. 4 coctam EG. cocta r. tostam v. 4 cinere et EG. -rem r v. a. C. | inposuere v. posuere ll. 7 vulnera ll. H. cfr. Geop. XII 31, 5. ulcera Qv(S). | *lacunam* ego indicavi coll. Gargil.; excidit dolori sucum. de structura cfr. § 28. 201.

8 aut ll. S. ac v. 9 instillauere coni. Dal. 10 dedere dG. 11 coluendos D (semper). 12 bestiarum Ev. uesticarunt F. uesicarum d. 13 cepas d. 15 cremata Ev. cremata F. cremantes dT. | cinerem TEv. -ere r. 16 ipsasque G. in ipsas quae F. in ipsaque dT. in ipsas (ipsa S) quoque ESv. an item (vel ut) ipsas quoque? | an de ui reliqua? cfr. Gargil. 17 inutiles d vet. Dal. D. utiles F(?)EH. inutilia v.

20 si ieiuni dG. siciunt r. si sucum ieiuni v. 21 utiles H. utile dE. ut ille F. utilem SD. -lia v. 21. 22 agitatione dG. -oni v. ac cogitatione E. a cogitationem F. 22 aperire ego coll. Diosc. appellere ll. pellere v.

balanis; sucum cum suco feniculi contra incipientes hydro-
pises mire proficere, item contra anginas *cum* rutae et
melle; excitari eodem lethargicos. — (Varro quae sale
et aceto pista est arefactaque, vermiculis non infestari
5 auctor est). —

6. (21) Porrum sectivum profluvia sanguinis sistit 44
naribus contrito eo obturatis vel gallae mixto aut mentae,
item ex abortu profluvia poto suco. cum lacte mulieris
tussi etiam veteri et pectoris ac pulmonis vitiis medetur.
10 inlitis foliis sanantur vari et ambusta et epinyctides —
ita vocatur ulcus, quae *et* syce, in angulo oculi perpetuo
umore manans; quidam eodem nomine appellant pusulas
liventes ac noctibus inquietantes — et alia ulcera cum 45
melle tritis, vel bestiarum morsus ex aceto, item serpen-
15 tium aliorumque venenatorum, aurium vero vitia cum felle
caprino vel pari mensura mulsi, stridores cum lacte mulieris,
capitis dolores, si in nares fundatur dormituris vel in
aures duobus suci coclearibus, uno mellis. sucus et ad 46
serpentium scorpionumque ictus bibitur cum mero et ad
20 lumborum dolores cum vini hemina potus. sanguinem
vero excreantibus et phthisicis et destillationibus longis

§§ 44—47: Diosc. II 178. Pl. iun. p. 23, 6. Gargil. p. 154,
8. 12. 17. Pl. iun. p. 100, 21. Geop. XII 29, 9. 6. 9. 10. 8. 7. Pl. iun.
p. 10, 1. 57, 12. Gargil. p. 154, 19. 20. 13. 155, 2. 3. 5—8. 156, 1.
155, 9. Aristot. probl. 39.

1. 2 hydropises *v.* hypocrisis (hypo- d) *ll.* 2 cum *G.* *om.*
ll. v. | rutae *F* (sc. suco). -te d¹ *E.* -ta d² *v.* 3 eodem *ego.* ead-
ll. S. eisd- *v.* 3—5 *uncos ego posui.* 4 pista *G.* pisa *ll. v.*
sparsa *J.* perfusa *D.* *malim* condita. | *an* sit? | arte fallian-
tur *F.* 6 sisti *F v. a. G.* 7 naribus *Q G.* in naribus (aur- *F*¹)
ll. v. 8 mulieris *Q S.* -rum *ll. v.* | *dist. Val. Rose Hermae*
VIII 26. 9 vitiis *Q v.* vitia d. vitiam *r.* 10 vari *S.* Varia *Q.*
fani *ll. del. v.* 11 quae et syce *G.* quia sic ē (em *E.* est d)
ll. om. Q. 14 tritis *ego.* trito *ll. v.* 15 aliorumque uenena-
torum aurium *Q S.* aliorum *ll. v.* aurium *Verc.* | uero *om. E.*
17 nare d. | dormituris uel *Val. Rose l. l.* -turisue *ll. v.*
18 aures *Q D.* aure *F d.* aurem *E v.* 19 ictus *v.* ictu *Q.* potus *f.*
potum *ll.* ictum *S.* 20 dolorem *Q S.* 21 et *Q F*² *v.* e *r.* |
phthisicis d*E* *Gargil. v.* physicis *F.* phiciis *Q.* | et *Q S. om.*
ll. v. | distillationibus d *v. a. S.*

vel sucus vel ex ipso cibus prodest, item morbo regio
vel hydropicis et ad renum dolores, cum tisanæ suco
acetabuli mensura. idem modus cum melle vulvas purgat.

47 estur vero et contra fungorum venena, inponitur et vul-
neribus, venerem stimulat, sitim sedat, ebrietates discutit, 5
sed oculorum aciem hebetare traditur, inflationes quoque
facere, quae tamen stomacho non noceant ventremque
molliant. voci splendorem adfert.

48 (22) Capitato maiores ad eadem effectus. sanguinem
reicientibus sucus eius cum galla aut turis farina vel 10
acacia datur. Hippocrates et sine alia mixtura dari
iubet vulvasque contractas aperire se putat, fecunditatem
etiam feminarum hoc cibo augeri. contritum ex melle
49 ulcera purgat. tussim et destillationes thoracis, pulmonis
et arteriae vitia sanat, datum in sorbitione tisanæ vel 15
crudum praeter capita sine pane, ita ut alternis diebus
sumatur, vel si pura excreentur. sic et voci et veneri
somnoque multum confert. capita bis aqua mutata cocta
alvum emolliunt . . . . sistit fluctiones veteres; cortex de-
coctus inlitusque inficit canos. 20

50 (23) Alio magna vis, magnae utilitates contra aquarum

§§ 48. 49: Diosc. II 178. Pl. iun. p. 38, 14. Gargil. p. 153,
13. 15. 154, 1—4. Pl. iun. p. 76, 1. 24, 7. Gargil. p. 154, 4—6. —
§§ 50—57: Diosc. II 181. — § 50: Gargil. p. 150, 7. 19. 9—12.
Geop. XII 30, 4. 1. Celsus V 27, 6. Pl. iun. p. 86, 5.

4 editur dT v. a. G. 5 uenerem autem Q. | ebrietates ll.
Gargil. v. -atem QS. 6 inflationem C. 7 noceant dTSS.
noceat rv. 8 uocis FdQ. | afferant dT. 9 capitato porro
QS. cap- uero S. | maiores ad ll. maior est ad v. a. D. maiora
de Q. maior ad U 424. | effectus d v. a. D. -ctu r. uis est QU. |
nam sanguinem Q. 10 galla Val. Rose e Gargil. gallae ll. G.
caule v. 12 se del. d² v. a. S. (aperiri v. a. G). 13 augeri
dQv. -gere r. 14 purgat dG. -ga F. -gare Ev. curat Q. |
destillationis FD. -onibus E. 15 arteriae Qv. -ria ll. -ria-
rum T. | tisanæ om. dT. 17 excriantur E. | et ueneri QS.
uel ueneri (-ris F) ll. v. 19 alui S. | emolliunt Q. molliunt
Gargil. om. ll. v. | lacunam ego indicavi; inserenda sunt e Gar-
gilio eadem aqua pota cum uino. | sistit T. si sit FE.
sistunt dSv. | fluctiones ego. e fluct- FE. effluct- dT. efflux- S.
et fluct- G. et inflationes v. 21 utilitatis FD.

et locorum mutationes. serpentes abigit et scorpiones
 odore atque, ut aliqui tradidere, bestias omnes. ictibus
 medetur potu vel cibo vel inlitu, privatim contra haemor-
 rhoidas cum vino redditum vomitu. ac, ne contra araneos
 5 mures venenati morsus valere miremur, aconitum, quod
 alio nomine pardalianches vocatur, debellat, item hyoscy-
 amum, canum morsus, in quae vulnera cum melle inponi-
 tur. ad serpentium quidem ictus tostum cum restibus 51
 suis efficacissime ex oleo inlinitur, adtritisque corporum
 10 partibus, vel si in vesicas intumuerint. quin et suffito eo
 evocari secundas partus existimat Hippocrates, cinere
 eius cum oleo capitis ulcera manantia sanitati restituens.
 suspiriosis coctum, aliqui crudum id dedere; Diocles 52
 hydropicis cum centaurio aut in fico duplici ad evacuan-
 15 dam alvum, quod efficacius praestat viride cum coriandro
 in mero potum; suspiriosis aliqui et tritum in lacte de-
 derunt. Praxagoras et contra morbum regium vino
 miscuit et contra ileum in oleo et pulte, sic inlinens
 strumis quoque. antiqui et insanientibus dabant crudum,
 20 Diocles phreneticis elixum. contra anginas tritum in
 posca gargarizari prodest. dentium dolorem tribus capiti- 53

§§ 51. 52: Gargil. p. 150, 14—18. Pl. iun. p. 13, 17. 110, 10.
 Gargil. p. 151, 1. 150, 17. 151, 2. 3. 6. 3. 5. 4. Pl. iun. p. 95, 9.
 97, 2. 91, 23. 31, 7. 30, 4. — §§ 53. 54: Pl. iun. p. 26, 15. Geop.

2 ut *om.* E. | bestias omnis *ll.* contra omnis Q. bestias,
 contra omnis J. contra bestiarum omnis S. et bestiarum om-
 nium v. | *dist. ego.* | ictibus v. *cfr. Gargil.* ictus *ll.* S. J.
 3 medicatur Q. | potum Q.S. in potione *Gargil.* | illitu d.v.
 inlitus Q. -tum S. inliri FE. uulneri inlitum *Gargil.* 4 cum
ll. S. prodest cum v. | uomitu EB. -itum rv. -it Q. | araneos
 mures *ego.* araneos et (ant F) mures (muros F¹) *ll.* araneorum
 murium B. 5 uenenati *ego.* ueneratim FE. uenenatum d.v. |
 morsus *ego.* morsum (= morsus) *ll.* v. 6 pardalianches v.
 -chis *ll.* paralianche Q. 8 tostum *Val. Rose.* potum *ll.* v.
cfr. § 54. 9 suir F¹. sui E. 10 suffito Q *Gargil.* suffitu
 FEv. suffictu d. | eo *om.* Q. 11 uocari E. | existimavit E
 v. a. S. 16 aliqui Ev. alique r. 18 ileum v. aleum Fd.
 alueum E. 20 anginas autem Q. 20. 21 in posca dQ.S.
 inponat r. imponi et v. 21 gargarizari QD. *cfr. Plin. iur*
-zare dTv. carcarissare r. | dolori d.

bus in aceto tritis inminuit, vel si decocti aqua conluantur
 addaturque ipsum in cava dentium. auribus etiam instilla-
 tur sucus cum adipe anserino. phthiriasis et porrigines
 potum, item infusum cum aceto et nitro conpescit, destil-
 lationes cum lacte coctum vel tritum permixtumve caseo 5
 molli, quo genere et raucitatem extenuat vel in pisi aut
 54 fabae sorbitione. in totum autem coctum utilius est crudo
 elixumque tosto; sic et voci plus confert. taenias et reli-
 qua animalia interaneorum pellit in aceto mulso coctum;
 tenesmo in pulte medetur; temporum doloribus inlinitur 10
 elixum et pusulis coctum, dein cum melle tritum; tussi
 cum adipe vetusto decoctum vel cum lacte aut, si sanguis
 etiam excreetur vel pura, sub pruna tostum et cum mellis
 pari modo sumptum; convulsis, ruptis cum sale et oleo.
 55 item cum adipe tumores suspectos sanat. extrahit fistulis 15
 vitia cum sulphure et resina, etiam harundines cum pice;
 lepras, lichenas, lentigines exulcerat sanatque cum origano,
 vel cinis eius ex oleo et garo inlitus; sic et sacros ignes;
 suggillata aut liventia ad colorem reducit combustum ex
 56 melle. credunt et comitiale morbum sanari, si quis eo 20

XII 30, 3. Gargil. p. 151, 9. 10. Pl. iun. p. 12, 14. Gargil. p. 151,
 11—13. Pl. iun. p. 55, 3. Geop. l. l. § 1. Gargil. p. 151, 13. 14.
 8. 9. 14. Pl. iun. p. 11, 5. (Celsus IV 4). 37, 1. — § 55: Pl. iun.
 p. 76, 2. 87, 19. 98, 2. 101, 18. — § 56: Pl. iun. p. 93, 15.
 (Geop. XII 30, 2). 89, 3. 36, 18. Gargil. p. 151, 7. (cfr. Plin.

2 ipsam E. 2. 3 instillatus Fd. 3 porrigines T. por-
 rigens d. pruriges v. a. H. 4 infusum dTS. in usum r.
 tusum v. an inlitum? (infricatur *Plin. iun.*) | conspicit FE.
 6 uel om. QS. | pisi aut QS. cfr. *Gargil.* pthisi aut (aui F) Fd.
 thysia in E. pthisin in v. 8 toto Q. | plus dTQB. om. E
 v. a. B. G. | taenias S. tineas ll. v. 10 inlinitur QS. inline-
 tum FE. illitum dv. 11 dein TJ. dehinc Q. deinde FEv.
 om. d. 12 aut Ev. ut r. 13 excreetur dv. excretur F².
 excretum r. | uel purulenta G. uel purulenta sint et pituitae
 v. | an super prunam (cfr. XIX 115) vel subdita pruna (cfr.
 XXXV 175)? possit etiam conici uel pura subsint, pruna
 (cfr. XXXV 38). | tostum ego. potum ll. coctum G. coctum
 potum et v. (cfr. § 51). 15 item ego. nam ll. v. 17 lienas Q.
 — 19 (sugillat) autem aut QS. | aut colorem Q. | combustum
 — — — — — bustus F. -stos d.

in cibis utatur ac potione; quartanas quoque excutere
 potum caput unum cum laserpici obolo in vino austero,
 — (tussim et alio modo ac pectorum suppurationes quan-
 taslibet sanat fractae incoctum fabae atque ita in cibo
 5 sumptum, donec sanitatem restituat. facit et somnos, atque
 in totum rubicundiora corpora) — venerem quoque stimu- 57
 lare cum coriandro viridi tritum potumque e mero. vitia
 eius sunt quod oculos hebetat, inflationes facit, stomachum
 laedit copiosius sumptum, sitim gignit. cetero contra
 10 pituitam et gallinaceis prodest mixtum farre in cibo.
 iumenta urinam reddere atque non torqueri tradunt, si
 trito natura tangatur.

7. (24) Lactucae sponte nascentis primum genus est 58
 eius, quam caprinam vocant, qua pisces in mare delecta
 15 protinus necantur, qui sunt in proximo. huius lac spissa-
 tum mox in aceto pondere obolorum duum adiecto aquae
 uno cyatho hydropicis datur. caule et foliis contusis,
 asperso sale, nervi incisi sanantur. eadem trita ex aceto
 conluta matutinis bis mense dentium dolorem prohibent.
 20 (25) alterum est genus quod Graeci caesapon vocant. 59

XXII 140). — § 57: cfr. Gargil. p. 156, 1. 2. (151, 19. 22). —
 § 58: cfr. Celsus II 12, 1. III 21. — § 59: Diosc. II 215. 216.
 Geop. XII 13, 5.

1 cibis FTS. cuius Q. cibo rv. 2 cum om. Q. 3—6
*parenthesin statuit D, uncas ego posui; verba sua sede amota
 pertinent ad finem § 54 post sale et oleo, ut coniuncta legantur*
 atque in totum rubicundiora corpora, item cum adipe tumores
 suspectos sanat. 3 ac pectorum EG. cfr. Gargil. accepto-
 runt F¹. -torum F²d². om. d¹. acceptum v. 4 cibo dv. cibos r.
 6. 7 stimulare FEQD. -ulat dv. 7 viride Q. 10 et
 gallina (-nae v. -nis G) et gallinaceis E v. a. D. | prodest om. d.
 11 iumentis d v. a. G. 13 est genus F v. a. S. 14 eius
 om. QD. 15 lac dEv. lactis sucus F. lact — is sucus — D.
 (an i. e. sucus?) 15. 16 expissatum v. a. G. fortasse spissa-
 tur, mox, ., ut simul scribi possit lacteus sucus. 17 caule
 uero et T. 18 asparso QS. 19 colluta dEv. conlota T.
 conlutas F. collatas Q. an conlutum? cfr. XXIV 41. sed
 maxime mihi probatur conlutos ... dentes dolere. cfr. § 53.
 137. | mane Q. | dentis Q. dentes F. | prohibent dE Hack. -bet
 FQv. 20 cesapum Q. sepason dT. esopon v. a. H.

huius folia trita et cum polenta inlita ulceribus medentur. haec in arvis nascuntur; tertium genus in silvis nascens ἱέρων vocant. huius folia trita cum polenta vulneribus prosunt. quarto infectores lanarum utuntur. simile id erat lapatho silvestri foliis, nisi plura haberet et nigriora. 5 sanguinem sistit, phagedaenas et putrescentia ulcera aut quae serpunt sanat, item tumores ante suppurationem, ignem sacrum radice vel foliis. prodest vel ad lienes potu. haec propria singulis.

- 60 (26) Communia autem sponte nascentibus candor, 10
caulis interdum cubitali longitudine, in thyrsos et foliis
scabritia. ex iis rotunda folia et brevia habentem sunt
qui hieracium vocent, quoniam accipitres scalpendo eam
sucoque oculos tinguendo obscuritatem, cum sensere, discu-
61 tiant. sucus omnibus candidus, viribus quoque papaveri 15
similis; carpitur per messes inciso caule, conditur fictili
novo, ad multa praeclarus. sanat omnia oculorum vitia
cum lacte mulierum, argema, nubiculas, cicatrices ad-
ustionesque omnes, praecipue caligines. inponitur etiam
62 oculis in lana contra epiphoras. idem sucus alvum pur- 20
gat in posca potus ad duos obolos. serpentium ictibus
medetur in vino potus. et folia thyrsideque triti ex aceto
bibuntur, vulnere inlinuntur, maxime contra scorpionum

§§ 60—62: Diosc. II 215. (III 65. 66). — Th. H. IX 8, 2.
cfr. Geop. XII 13, 11. Diosc. II 165.

2 nascitur Fd v. a. S. | nascens om. F (an recte?). in silvis
nascens om. T. 3 ICCATIN Q. ysatim d. statim r. isatin v.
4 utuntur quod glastum uocant v. a. H cum B. 4. 5 si-
mile id erat ego. id . . . simile est Q. similiter erat F. -lis
erat d. -liter E. -le erat v. 5 plura dTfv. plures r.
6. 7 aut quae d. atque F. quae Ev. et quae D cum vet. Dal.
8 contra ignem v. a. D. | dist. ego. | potu vet. Dal. pota
ll. v. 10 candor v. -dore ll. 11 in thyrsos ego. thyrsos v.
et ipso (ipse d) ll. G. et ipsi Brot. an thyrside et folii?
13 hieracium S (-ios Q). heraciam Fd. eracleam E. hieraciam v.
13. 14 eamque suco Q. 14. 15 discutunt QS. 15 pa-
pauer F. 18 arcet manubiculas dT. arcet nubeculas v. a. H.
22 thyrsideque C. tursique T. thorsique (to- d) dE. thorsi-
quae F. thyrsideque v. | tritici E. 23 dist. ego. an uel vulnere?
cfr. Diosc. II 165 et III 65.

ictus, contra vero phalangia commixto vino et aceto. aliis 63
quoque venenis resistunt, exceptis quae strangulando ne-
cant aut his quae vesicae nocent, item psimithio excepto.
inponuntur et ventri ex melle atque aceto ad detrahenda
5 vitia alvi. urinae difficultates sucus emendat. Crateuas
eum et hydropicis obolis duobus in aceto *et* cyatho vini
dari iubet. quidam et e sativis colligunt sucum minus effi- 64
cacem. peculiares earum effectus — praeter iam dictos^{19, 126}
somnum faciendi veneremque inhibendi, aestum refrige-
10 randi, stomachum purgandi, sanguinem augendi — non
pauci restant, quoniam et inflationes discutiunt ructusque
lenes faciunt, concoctiones adiuvant, cruditates ipsae num-
quam faciunt. nec ulla res in cibis magis aviditatem in-
citatur inhibetque eadem. in causa alterutraque modus est:
15 sic et alvum copiosiores solvunt, modicae sistunt. lentitiam 65
pituitae digerunt atque, ut aliqui tradiderunt, sensus pur-
gant, stomachis dissolutis utilissimae. adiuvantur in eos
usus et oxypori obolis, asperitatem addito dulci ad in-
tinctum aceti temperantes, si crassior pituita sit, scillite
20 aut vino absinthite, si et tussis sentiatur, hysopite ad-
mixto. dantur coeliacis cum intubo erratico et ad duritiam
praecordiorum. dantur et melancholicis candidae copio- 66
siores et ad vesicae vitia. Praxagoras et dysintericis
dedit. ambustis quoque prosunt recentibus, priusquam

§ 64 extr.: Geop. XII 13, 4. 11. Gargil. p. 144, 13. — § 66:
Gargil. p. 145, 3. 4.

1 uero (uerum *v*) contra *E v. a. D.* | phalangia *d Verc.* -iam
E. longiam *Fv.* | commisto *E.* cum mixto *d.* 4 ex *dv.* et *r.*
5 alii *d.* 6 aceto et *Verc.* aceto *ll. v.* an aceto adiecto?
cfr. § 58. | cyatho *v.* -thi *dE.* Quiatho in *F¹.* Quiato *F².* | uni *d.*
7 colligunt *dv.* -untur *r.* 8 effectus *dTD.* om. *r.* uires
v. | praeter iam dictos *D.* praterimi (pater. mi *E*) dictus *ll. T.*
partim iam dictae sunt *v.* | *dist. ego.* 11 paucae *E(?)*
v. a. D. 12 concoctiones — 13 faciunt om. *EH.* 12 con-
coctiones *dTv.* -nem *F(Q)S.* | cruditates *T.* -atem *Fdv.*
13 magis *dTS.* om. *rG.* maiorem *v.* 17 utilissimae *U 426.*
-me *ll. v.* | *dist. ego.* | eos *dT.* eo *rC.* 18 usus *FdT.* usu *EG.*
esu *C.* | oxypor *F v. a. B.* | asperitate *Fd.* | addita *d.* 19 scil-
lite *dv.* -ites *r.* 20 absinthite *v.* absentite *d.* -ites *r.*

pusulae fiant, cum sale inlitaе. ulcera etiam, quae serpunt,
 coercent, initio cum *aphronitro*, mox in vino. tritae igni
 sacro inlinuntur. convulsa et luxata caulibus tritis cum
 polenta ex aqua frigida leniunt, eruptiones papularum ex
 67 vino et polenta. in cholera quoque coctas patinis dede- 5
 runt, ad quod utilissimae quam maximi caulis et amarae.
 quidam et lacte infundunt. defervefacti hi caules et sto-
 macho utilissimi traduntur, sicut somno aestiva maxime
 19, 126 lactuca et amara lactensque, quam *meconidem* vocavimus.
 hoc lacte et oculorum claritati cum muliebri lacte uti- 10
 lissimum esse praecipitur, dum tempestivo capite inunguan-
 tur oculi, et ad vitia, quae frigore in his facta sint.
 68 miras et alias invenio laudes: thoracis vitiis prodesse non
 secus quam habrotonum cum melle Attico; purgari et
 feminas hoc cibo; semen sativarum contra scorpiones dari; 15
 semine trito ex vino poto et libidinum imaginationes in
 somno conpesci; temptantes aquas non nocere lactucam
 edentibus. quidam tamen frequentiores in cibo officere
 claritati oculorum tradiderunt.

69 8. (27) Nec beta sine remediis est utraque: sive 20
 candidae sive nigrae radix recens et madefacta suspensa
 funiculo contra serpentium morsus efficax esse dicitur;
 candida beta cocta et cum alio crudo sumpta contra

§ 67: Pl. iun. p. 49, 7. Geop. XII 13, 4. Gargil. p. 145, 4. 6.
 Diosc. II 165. — § 68: Geop. XII 13, 6. Diosc. II 164. 165.
 Pl. iun. p. 92, 8. Geop. XII 13, 14. 11. — § 69: (cfr. Geop. XII
 15, 2—4). Pl. iun. p. 55, 4. 10, 4. 5. (Diosc. II 149).

2 coercent initio *v.* coercenti (-ndi E) uitio *ll.* | *aphronitro*
Bas. *afonitro ll.* 7 lacti *Tf Brot.* laeti *Q.* 8 sativa *G.*
 et sativa *v.* 9 lactiensque *d.* | uocamus *d.* 10 lac *v. a. S.* |
 et *FEv.* ad *d* (*cum ras.*) *T.* | claritate *F.* -tatem *dT.* 11 tem-
 pestiuo *FT.* -tue *rv.* | capiti *v.* cum capite *J.* 11. 12 in-
 ungantur *dT.* -guntur *E v. a. S.* 12 ad *om. E v. a. S.* 13 vi-
 tiis *dv.* ut his *r.* 14 cum *Ev. om. r.* | purgari *v.* conpurgari
FdS. cum purgari *E.* 16 semini *F.* | poto *Qv.* potum *ll.* |
 imitationes *Q.* 17 compesci *T Bas.* compescit (comp- *F*) *ll. v.*
 -scuntur *Q.* | tentantis *dE.* | aquas *dv.* aquis *r.* 19 claritate *E.*
 20 remediis *om. E.* -dio *v. a. Brot.* 21 candida *dT.* | nigra
dT. 21 *v.* -pto *r.*

taenias; nigrae radices in aqua coctae porriginem tollunt,
 atque in totum efficacior esse traditur nigra. succus eius
 capitis dolores veteres et vertigines, item sonitum aurium
 sedat infusus iis. ciet urinam, medetur dysintericis iniecta 70
 5 et morbo regio, dolores quoque dentium sedat. inlitus
 succus et contra serpentium ictus valet, sed hoc radici
 dumtaxat expressus. ipsa vero decocta pernionibus occurrit.
 alba epiphoras sedat fronti inlita, aluminis parvo admixto
 ignem sacrum sine oleo trita. sic et adustis medetur. et 71
 10 contra eruptiones papularum, coctaque eadem contra ulcera,
 quae serpunt, inlinitur, et alopeciiis cruda et ulceribus,
 quae in capite manant. succus eius cum melle naribus
 inditus caput purgat. coquitur et cum lenticula addito
 aceto, ut ventrem molliat. validius cocta fluctiones stomachi
 15 et ventris sistit.

(28) Est et beta silvestris quam limonium vocant, 72
 alii neuroidem, multum minoribus foliis tenuioribusque ac
 densioribus; undecim saepe cauli uni. huius folia ambustis
 utilia gustantium os adstringunt. semen acetabuli mensura
 20 dysintericis prodest. aqua betae radice decocta maculas
 vestium elui dicunt, item membranarum.

§§ 70. 71: Diosc. II 149. Celsus III 24. Gargil. p. 144, 6.
 2. 4. Pl. iun. p. 21, 7. Scribon. Larg. 7. Celsus II 30. — § 72:
 Diosc. IV 16.

1 taenias S. tineas ll. v. | in aqua dFD. ita in aqua Ev.
 3 dolorem Q. | ueteres om. QD. 4 is d. his rD.
 5 dist. ego. | inlitus FEv. illius d. 6 hoc Müller emend. IV 4.
 huic ll. v. huius C. hic con. S. 8 alba dS. albae E. albe F.
 albae succus v. | fronti (F?) D. et fronti QS. fronte rv.
 9 dist. Val. Rose Hermae VIII p. 26 n. | sic et QS. licet ll. v.
 10 uiscera d. 13 inlitus QD. sed cfr. Diosc. | post co-
 quitur et ex Q modice inseruit D; malim post aceto. 17 neu-
 roidem Verc. in euro. Idem Q. ineuloidem (meu- d) ll. neu-
 roides B. | foliis del. v. a. S. 18 densioribus dQS. densioribus
 foliis rv. | fere undecim (om. saepe) Q. om. E. ferunt decem
 Müller emend. IV 5. | cauli uni Müller l. l. caulium ll. Qv.
 caule lilii H cum Cornario. 19 os adstringunt TEH. osati
 (usati F²) stringant r. astringunt v. 20 aquae F v. a. G.
 aque T. aqua autem QS. | betae QS. et e F¹Ev. et a F²d.
 eius et e J. | decocta J. -tae dTS. -te Q. coctae rv. 21 eluere
 dicuntur v. a. G. | item FQS. itemque rv.

- 73 (29) Intubi quoque non extra remedia sunt. succus eorum cum rosaceo et aceto capitis dolores lenit idemque cum vino potus iocineris et vesicae; et epiphoris inponitur. erraticum apud nos quidam ambubaiam appellavere. in Aegypto cichorium vocant quod silvestre est, sativum 5 autem serim, quod est minus et venosius.
- 74 (30) Cichorium refrigerat in cibo sumptum vel inlitum collectiones; succus decocti ventrem solvit, iocineri et renibus et stomacho prodest. item, si in aceto decoquatur, urinae tormina discutit, item morbum regium e mulso, si 10 sine febris sit. vesicam adiuvat. mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeo prodest, ut emortuos partus trahat. adiciunt Magi succo totius cum oleo perunctos favorabiliores fieri et quae velint facilius impetrare. quamquam idem propter singularem salubritatem aliqui chreston 15 appellant, alii pancration.
- 75 (31) Est et silvestre genus alterum — hedypnoida vocant —, latioris folii. stomachum dissolutum adstringit cocta, crudaque sistit alvum. et dysintericis prodest, magis cum lente. rupta et convulsa utroque genere iuvantur, 20 item genitura quibus valetudinis morbo effluat.

---

§ 73: Gargil. p. 145, 15. 16. 11. Pl. iun. p. 10, 6. 7. Celsus II 30. Diosc. II 159. Col. VIII 14, 2. (Varro III 10, 5). — § 74: (Celsus II 27). — § 75: Gargil. p. 145, 10.

---

4 ambubaiam *D* cum *Rigaltio*. -beiam *B*. ambubulam *F&T*. ambulam *E&H*. ambugiam *v. a. B. G.* 5 est *ego*. sit *ll. v.* 6 uenenosius *d.* 7 *dist. ego. an pro* uentrem soluit scribendum est uentrem emollit, ut hoc verbum ad collectiones quoque pertineat (*cfr. XXIII 127. XXII 138*) et refrigerat absolute positum recte intellegatur? | in cibo *C.* inde cibum *ll. v.* ideo cibo *Müller l. l. 7.* | uel *ego*. et *ll. v. cfr. § 76.* 10 e *Ev.* et *r.* ex *D.* 11 febre *d v. a. S.* | adiuuant *F&d.* 12 demortuos *F.* 13 magis *d.* 14 fauorabiliores *v.* faborauiliores *d.* fabora utiliores (ut liores *F¹*) *r.* | impetrare *v.* -ari *ll.* 14. 15 quamquam idem *ego*. qñ quidem *F.* qm (quam *T*) quidem *dT.* quō quidam *E.* quandoquidem *D* cum *P.* quod quidem *v.* 15 chreston *Ev.* chresion *d.* chreston *F.* 17 Est et *dT.* et *rv.* | alterum *dT.* aliorum *F.* alii *Ev.* 20 rupta *dEv.* riis *F.* 21 morbo *ll. v.* an iniuria (vel malo vel tale quid)?

(32) Seris et ipsa, lactucae simillima, duorum gene- 76
rum est silvestris: melior nigra et aestiva, deterior hiberna
et candidior. utraque amara, stomacho utilissima; praeci-
pue quemumor vexet cum aceto in cibo refrigerant vel
5 inlita, discutiuntque et alios quam stomachi. cum polenta 77
silvestrium radices stomachi causa sorbentur, et cardiacis
inlinuntur super sinistram mammam et ex aceto. omnes
hae et podagricis utiles et sanguinem reicientibus, item
quibus genitura effluat, alterno dierum potu. Petronius
10 Diodotus, qui ἀνθολογούμενα scripsit, in totum damna-
vit serim multis modis arguens, sed aliorum omnium
opinio resistit.

9. (33) Brassicae laudes longum est exsequi, cum et 78
Chrysippus medicus privatim volumen ei dicaverit per
15 singula membra hominis digestum et Dieuches, ante
omnes autem Pythagoras, et Cato non parcius celebra-
verit, cuius sententiam vel eo diligentius persequi par est,
ut noscatur, qua medicina usus sit annis DC *populus*
Romanus. in tres species divisere eam Graeci antiquissimi: 79
20 crispam, quam selinada vocaverunt a similitudine apii
foliorum, stomacho utilem, alvum modice mollientem; alte-
ram heliam, latis foliis e caule exeuntibus, unde caulodem

---

§§ 76. 77: Diosc. II 159. Gargil. p. 145, 9. 12. 13. 12. 146, 1.
Geop. XII 28, 2. 1. — § 78: Gargil. p. 167, 16. Cato 156. 157.
Gargil. p. 166, 4. — § 79: Athenaeus IX 9 p. 369 f. Cato 157, 2.

---

1. 2 *dist. ego.* | silvestris *aut post et ipsa transponere aut*
in silvestrium mutare malim. *cfr. index libri:* seris genera III.

2 et aestiva *ego.* itaest aestiva II. ista et aestiva v.

3 utilissime Tf. 4 uror F². oror F¹. *an feruor vel ardor?*
cfr. Diosc. et XXVII 114. XXIII 12. (vel tumor?) | uexat

v. a. S. | *dist. ego.* 7 ex (om. et) v. a. S. 8 hae et v. haec
et FE. haec d. 9 genitura effluat D. -rae fluat (fluant d)

Fd. -ra fluat ES. -ra fluit v. 10 anthologoumena fH. -go-

mena d. -longomena r. antilegomena v. 11 serim S. serin B.
serian FE. seriam dv. 15 sin (om. gula membra) E. | diocles

dT. 16. 17 celebrarint v. a. S. 18 cognoscatur dT.

18. 19 *populus Romanus Gargil. om. II. v. Romanus populus G.*

20 selinada v. -dam II. -noidea H e coni. Dal. (*an -dem?*
cfr. § 72). -nusiam Athenaeus. 22 leam B. eleam v. *an λείαν?*

quidam vocavere, nullius in medicina momenti. tertia est
 proprie appellata crambe, tenuioribus foliis et simplicibus
 80 densissimisque, amarior, sed efficacissima. Cato crispam
 maxime probat, dein levem grandibus foliis, caule magno.
 prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scin- 5
 tillationique, stomacho, praecordiis crudam ex aceto ac
 melle, coriandro, ruta, menta, laseris radícula sumptam
 acetabulis duobus matutino, tantamque esse vim, ut qui
 81 terat haec, validiorem fieri se sentiat. ergo vel cum his
 tritam sorbendam vel ex hoc intinctu sumendam, podagrae 10
 autem morbisque articulariis inlini cum ruta et coriandro
 et salis mica et hordei farina; aqua quoque eius decocta
 nervos articulosque mire iuvare, si foveantur. vulnera et
 recentia et vetera, etiam carcinomata, quae nullis aliis
 medicamentis sanari possint, foveri prius calida aqua iubet 15
 82 ac bis die tritam inponi. sic etiam fistulas et luxata et
 tumores, quos evocari quosque discuti opus sit. insomnia
 etiam vigiliasque tollere decoctam, si ieiuni edint quam
 plurimam ex oleo et sale; tormina, si decocta iterum de-
 coquatur addito oleo, sale, cumino, polenta. si ita sumatur 20
 sine pane, magis profuturam. inter reliqua bilem detrabi

§ 80: Cato 157, 2. 1. 6. 10. 7. Gargil. p. 166, 14—18. —
 § 81: Cato 156, 1. 157, 7. 3. 4. Geop. XII 17, 5. 4. Gargil.
 p. 167, 4—6. 10. 1—3. Pl. iun. p. 76, 3. — § 82: Gargil. p. 167,
 6—9. Pl. iun. p. 76, 7. Geop. XII 17, 4. 15. Cato 157, 8. 156, 5.
 157, 9. 7. Pl. iun. p. 49, 21.

2 crambe v. carambe ll. 5. 6 scintillationique ego. -onique
 uel F²dT. -oneque uel F¹. -onibusque uel Ev. -onique lienī H
 e conī. Dal. (in marg.). sed cfr. Gargil. 8. 9 qui terat EG.
 (-ant v). qui terat F². querat F¹. quantum ad d. 9 se om. E.
 cum his dG. cuminis E. cum F. cum uino v. 11 articu-
 laribus dT. | inlini cum dEv. in linteum F. | ruta et ego. cfr.
 Gargil. rutae FEv. ruta d. | coriandro Fd. -dri Ev. 12 mica
 et ego. micae Fd. mica Ev. | an decoctae? sic H. cfr. § 87. 90
 et Gargil. 13 dist. Val. Rose Hermae VIII p. 26 n. 16 die
 dEv. de F. | etiam in d. | et luxata anonymi ap. B. eluxatas
 v. a. H. 17 umores H. | quos ego e Plin. iun. om. ll. v. |
 quosque FdT. quōque E. quosue Plin. iun. quaeque v.
 18 edint conī. S. edent ll. S. edant v. 21 detrabi EG.
 v. -ait F.

per vinum nigrum pota. quin et urinam eius, qui brassi- 83
cam esitaverit, adservari iubet, calefactamque nervis re-
medio esse. verba ipsius subiciam ad exprimendam sen-
tentiam: pueros pusillos, si laves ea urina, num-
5 quam debiles fieri. auribus quoque ex vino sucum
brassicae tepidum instillari suadet idque etiam tarditati
audientium prodesse adseverat, et inpetigines eadem sanari
sine ulcere.

(34) Graecorum quoque opiniones iam et Catonis 84
10 causa poni convenit, in his dumtaxat, quae ille praeter-
miserit. biles trahere non percoctam putant, item alvum
solvere eandemque bis coctam sistere. vino adversari ut
inimicam vitibus, antecedente in cibis caveri ebrietatem,
postea sumpta crapulam discuti. hunc cibum et oculorum 85
15 claritati conferre multum, sucum vero crudae vel angulis
tantum tactis cum Attico melle plurimum. facillime con-
coqui, ciboque eo sensus purgari. Erasistrati schola
clamat nihil esse utilius stomacho nervisque, ideo para-
lyticis et tremulis dari iubet et sanguinem excreantibus.
20 Hippocrates coeliacis et dysintericis bis coctam cum 86
sale, item ad tenesimum et renium causa, lactis quoque
ubertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans et purgatio-
nem feminis. crudus quidem caulis si mandatur, partus
quoque emortuos pelli. Apollodorus adversus fungorum
25 venena semen aut sucum bibendum censet, Philistion

§ 83: Gargil. p. 167, 11—14. 3. Cato 157, 16. Geop. XII
17, 12. 10. — §§ 84—86: Diosc. II 146. Gargil. p. 167, 21.
Geop. XII 17, 2. 18. 19. (Th. IV 16, 6. Plin. XVII 240. XIX 87).
21. V 11, 3. Cato 156, 1. — Gargil. p. 167, 19. 20. Geop. XII
17, 6. Pl. iun. p. 104, 19. — ib. p. 51, 14. 6. Gargil. p. 167, 20.
21. 168, 1. Geop. XII 17, 8. Diosc. II 137. Nicander alex. 527.

2 esitauerit (*erat essi-*) F²B. *om.* F¹. *hesit-* d. aestimauerit
(*exti-v*) Ev. | asseruari dTv. adiuvari F²E. *om.* F¹. | iubet *del.* G.
10 conuenit *om.* E. 11 detrahere v. a. S. 15 suco d
v. a. G. 16 attico F²d v. attico F¹. addito E. 17 sensus
EG. sensu F. sensum dv. | purgare F. 19 excruciantibus
FE. 21 causa E *Dal.* -sas rv. 23 crudi quidem dT. qui-
dem crudus E. | caules dT. | mandantur dT. 24 pelli v.
pellit ll. G. 25 an semen ex aceto vel e melle vel tale quid?

- opisthotonicis sucum ex lacte caprino cum sale et melle.
 87 invenio et podagra liberatos edendo eam decoctaeque ius
 bibendo, hoc et cardiacis datum et comitialibus morbis
 addito sale, item splenicis in vino albo per dies XL et
 ictericis nec non et phreneticis. raucis crudae sucum ⁵
 gargarizandum bibendumque demonstrat, contra vero sin-
 gultus cum coriandro et aneto et melle ac pipere ex aceto.
 88 inlitam quoque prodesse inflationibus stomachi, item ser-
 pentium ictibus et sordidis ulceribus ac vetustis, vel aqua
 ipsa cum hordeacia farina, sucum ex aceto vel cum feno ¹⁰
 Graeco. sic aliqui et articulis podagrisque inponunt. epiny-
 ctidas et, quidquid aliud serpit in corpore, inposita levat,
 item repentinas caligines, has et si mandatur ex aceto;
 suggillata vero et alios livores pura inlita, lepras et pso-
 89 ras cum alumine rotundo ex aceto. sic et fluentes capil- ¹⁵
 los retinet. Epicharmus testium et genitalium malis hanc
 utilissime inponi, efficacius eandem cum faba trita, item
 convolsis, cum ruta contra ardores febrium et stomachi
 vitia, cum rutae semine ad secundas et muris aranei mor-
 sus. foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit. ²⁰
 90 (35) Ex omnibus brassicae generibus suavissima est
 cyma, at inutilis habetur, difficilis in coquendo et reni-

§§ 87—89: Diosc. II 146. Pl. iun. p. 92, 13. 55, 17. Geop. XII 17, 9. 10. Gargil. p. 167, 22. Diosc. de fac. par. I 91. — Pl. iun. p. 76, 8. Gargil. p. 168, 9. Pl. iun. p. 101, 19. Gargil. p. 168, 3. 5—7. 1—3. Pl. iun. p. 63, 13. Geop. XII 17, 11. 14. — §§ 90. 91: Diosc. II 146. Geop. XII 17, 11. Gargil. p. 168, 22. 169, 1—3.

4. 5 et ictericis *ego. cfr. Geop. ict- ll. v. | dist. ego.*
 5 raucis *ll. radices v. del. Verc.* 6 demonstrant *coni. S. sed videtur nomen medici Graeci excidisse, fortasse Diagoras; cfr. index l. et Brunn p. 34.* 7 melle (*om. et*) *EH.* 10 ipsam aquam *C. | cum aceto dT.* 11 articulis *F²v. -losis d. art- lis F¹. conticulis E.* 13 mandatur *ego. manditur ll. v.* 15 et fluentes *v. (etiam fl- Gargil.). effluentes ll.* 17 imponi asserit *v. a. J. | trita ait, item J e coni. S.* 18 ardores *d. -rem rv. | et stomachi Ev. cum stomacho r.* 19 vitia cum rutae *E(?)v. uiraeuenor F. iure uenora d. an cum rutae uero? | semina F.* 19. 20 *dist. Ven.* 22 cyma at *ego. cyma etsi B. quima et Fd. quimet E. quin et v. | quoquendo F². quando F¹.*

bus contraria. illud quoque non est omittendum, aquam decoctae ad tot usus laudatam faetere humi effusam. stirpium brassicae aridorum cinis inter caustica intellegitur ad coxendicum dolores cum adipe vetusto, ac cum lasere
 5 et aceto inter psilotra: evulsis inlitus pilis nasci alios prohibet. bibitur et cum oleo subfervefactus vel per se elixus 91
 ad convolsa et rupta intus lapsoque ex alto. nulla ergo sunt crimina brassicae? immo vero apud eosdem animae gravitatem facere, dentibus et gingivis nocere. et in Aegypto
 10 propter amaritudinem non estur.

(36) Silvestris sive erraticae immenso plus effectus 92
 laudat Cato, adeo ut aridae quoque farinae in olfactorio collectae vel odore tantum naribus raptō vitia earum graveolentiamque sanari adfirmet. hanc alii petraeam vocant,
 15 inimicissimam vino, quam praecipue vitis fugiat aut, si non possit fugere, moriatur. folia habet tenuia, rotunda, 93
 parva, levia, plantis oleris similior, candidior sativa et hirsutior. hanc inflationibus mederi, melancholicis quoque ac vulneribus recentibus cum melle, ita ne solvatur ante
 20 diem septimum, strumis, fistulis in aqua contritam Chrysippus auctor est. alii vero conpescere mala corporis, quae serpant — nomas vocant —, item excrescentia absumere, cicatrices ad planum redigere, oris ulcera et ton- 94

§ 92: Cato 157, 15. Geop. V 11, 8. XII 17, 20. — § 93: Diosc. II 147. — § 94: Geop. XII 17, 14. Diosc. II 146. Diosc. de venen. 25.

concoquendo *D cum U* 430. sed cfr. Diosc. εὐστομαχώτερον μὲν — ταριχευθὲν δὲ κακοστόμαχον. 2 faetere humi *v.* humi foetere *d.* facere (faecere *F*¹) humi *r.* 4 ac *Fd.* at *Ev.*
 5 inter *ll.* in uicem *v.* instar *D cum U* 431. | psilotra euulsis *ego.* psilotre (psiltre *F*¹) nulsis *ll.* -otri euulsis *v.* 7 ruta *d.* | lapsumque *v. a. S.* 10 non estur *v.* non est *dE.* ·π· ē *F.* non edi *vet. Dal.* 12 farinae *F.* -nam *rv.* | olfactoriae *Fd.*
 13 collectae *d.* -tam *rv.* | raptō *EB.* rato *F.* nato *d.* adhibito *v.* 14 sanare *v.* | adfirmet *v.* -ment *Fd.* -mant *E.* an adfirmarit? | peteream *d.* -rean *F.* 15 quam *Fdv.* quia *E.*
 16 habent *T.* | tenuia *ego.* uina *F.* una *EH.* bina *dTv.* ima *J. del. B.* 19 solvatur *d.* -antur *rv.* 20 aqua *v.* aquam *ll.*
 20. 21 chrysippo *Ev. a. Bas.* 21 auctor est *ego.* auctor est et *FdBas.* auctore et *Ev.* | uero *om. Tv. a. G.*

sillas manducatam et coctam suco gargarizato cum melle tollere, item psoras et lepras veteres, ipsius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri inlitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum inponi; melius, si cum lasere et aceto acri; necari quoque canes 5 ea, si detur ex carne. semen eius tostum auxiliatur contra 95 serpentes, fungos, tauri sanguinem. folia cocta splenicis in cibo data et cruda inlita cum sulphure et nitro prosunt, item mammarum duritiae. radicum cinis uvae in faucibus tumentis tactu medetur et parotidas cum melle inlitis re- 10 primit, serpentium morsus sanat. virium brassicae unum et magnum argumentum addemus ac mirabile: crustae occupent intus vasa omnia, in quis aquae fervent, ita ut non sit avellere eas; si brassica in his decoquatur, abscedunt. 15

96 (37) Inter silvestres brassicas et lapsana est, pedalis altitudine, hirsutis foliis, sinapi similis, nisi candidior esset flore. coquitur in cibo, alvum leniter mollit.

(38) Marina brassica vehementissime ex omnibus alvum ciet. coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima. 20

97 (39) Scillarum in medicina albae et feminae nigrae; quae candidissima fuerit, utilissima erit. huic aridis tunicis direptis quod relicum e vivo est, consecutum suspen-

§ 95: Gargil. p. 169, 6. 7. Geop. XII 17, 12. Pl. iun. p. 29, 3. 20, 2. — § 96: Diosc. II 142. 148. — § 97: Diosc. II 202. Col. XII 33. Pallad. VIII 6. 8. Diosc. V 25.

1 an uel coctam? 2 item om. d 3 cum dEv. cumi F¹. cuminis F². 6 ex Ev. et F. in dT. 7 sanguine d (add. in v. a. G.). 12 ac mirabile S. admir- FEJ. ammir- dT. et mir- v. del. U 433. 13 si occupent v. a. D. | feruent ita ego. feruentim Fd. -entum E. -ent D. -ent in tantum v. 14 eas v. ea ll. 17 napi B. 18 leniter mollit ego. cfr. § 108. lenit et mollit ll. H. leniter emollit v. 22 albae et ego. alba est ll. D. alba est quae masculus v. alba est et nigra. masculae dicuntur albae coni. J. mihi magis probetur praefenda alba est vel alba praestat. 24 an dereptis? cfr. XIX 122. | e uiuo ll. v. e medio P coll. Diosc. an et uiuum (uiuō)? | consecutum T. consequutum F.

ditur lino modicis intervallis. postea arida frusta in cadum
 aceti quam asperrimi pendentia inmerguntur, ita ne ulla
 parte vas contingant. * gypso deinde oblitus cadus ponitur 98
 sub tegulis totius diei solem accipientibus. *hoc fit ante
 5 solstitium, diebus XLVIII*. post eum numerum dierum tol-
 litur vas, scilla eximitur, acetum transfunditur. hoc cla-
 riorem oculorum aciem facit, salutare est stomachi, late-
 rum doloribus ieiunis sumptum. sed tanta vis est, ut
 avidius haustum extinctae animae momento aliquo spe-
 10 ciem praebeat. prodest et gingivis et dentibus vel per se 99
 commanducata. taenias et reliqua ventris animalia pellit
 ex aceto et melle sumpta. linguae quoque recens sub-
 iecta praestat, ne hydropici sitiant. coquitur pluribus mo-
 dis: in olla, quae coiciatur in clibanum aut furnum, vel
 15 adipe aut luto inlita, *vel* frustatim in patinis. et cruda 100
 siccatur, deinde conciditur coquiturque in aceto, cum ser-
 pentium ictibus inponitur. tosta quoque purgatur et me-
 dium eius iterum in aqua coquitur. usus sic coctae ad
 hydropicos, ad urinam ciendam tribus obolis cum melle
 20 et aceto potae, item splenicos et stomachicos, si non sen-
 tiant ulcus, quibus innatet cibus, ad tormina, regiones mor-
 bos, tussim veterem cum suspirio. discutit et foliis stru- 101
 mas quadrinis diebus soluta, furfures capitis et ulcera
 manantia inlita ex oleo cocta. coquitur et in melle cibi
 25 gratia, maxime uti *concoctionem* faciat. sic et interiora

§§ 98. 99: Diosc. II 202. V 25. Pallad. VIII 6. 8. Pl. iun.
 p. 55, 7. 95, 10. Celsus III 21. — §§ 100. 101: Diosc. II 202.
 Pl. iun. p. 95, 11. Celsus IV 16. Diosc. V 26. Celsus IV 10.
 Diosc. II 200. Th. H. VII 13, 4.

3 continguat F. -gat d. 4 hoc fit — 5 XLVIII f. in FdEv
leguntur post contingant (v. 3). *transposui cum U 434.* 5 an
 XL. tum? *cfr. Colum. et Pallad.* 7. 8 laterum Fd. laterumque
 Ev. 8 ieiunis ego coll. Diosc. binis Fd. pinis E. diebus binis
 S ex v (parum sumptum binis diebus). an cyathis singulis uel
 binis? 9 extinctae Ev. -cto rT. tinctae Dal. | alique F. -uae d.
 15 inlita uel ego. inlita aut ll. v. 16 cum F. tum rv.
 (pro tum ponendum erat sic). 18 iterum ll. v. an item? |
 sic Ev. si F²d. in F¹. 19 urinam (om. ad) d v. a. C. 25
 concoctionem D. coct- ll. v. | faciat coni. S. facias ll. v. a. P

purgat. rimas pedum sanat in oleo cocta et mixta resinae. semen eius lumborum dolori ex melle inponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuae suspensam contra malorum medicamentorum introitum pollere tradit.

- 102 (40) Ceteri bulbi ex aceto et sulphure ulceribus in facie medentur, per se vero triti nervorum contractioni et ex vino porrigini, cum melle canum morsibus; Erasttrato placet cum pice. idem sanguinem sistere eos tradit inlitos cum melle. alii, si e naribus fluat, coriandrum
103 et farinam adiciunt. Theodorus et lichenas ex aceto
bulbis curat, erumpentia in capite cum vino austero aut ovo. et bulbos epiphoris idem inlinit et siccae lippitudini media eorum. vitia, quae sunt in facie, rubentes maxime in sole inliti cum melle et nitro emendant, lentiginem cum vino aut cum aceto. vulneribus quoque mire
104 solvantur. iisdem et auriculas fractas curat et testium pituitas; in articulorum doloribus miscet et farinam. in vino cocti inliti ventri duritiam praecordiorum emolliunt. dysintericis in vino ex aqua caelesti temperato dantur,
ad convulsa intus cum silphio pilulis fabae magnitudine. ad sudorem tusi inlinuntur. nervis utiles, ideo et paralyticis dantur. luxata in pedibus, qui sunt rufi ex iis, ci-

§ 102: Pl. iun. p. 34, 15. 12, 12. Diosc. II 200. — §§ 103. 104: Pl. iun. p. 21, 8. 74, 1. (Diosc. II 200). 17, 22. 63, 14. 43, 23. 51, 15. — § 105: Diosc. II 200.

1 purgas primas Fd. 3 quoque in limine d T. | contra om. E v. a. D. 4 pollere P. pellere ll. v. a. D. 5 ceteri d T. -re F. -rum Ev. | ulceribus d T Plin. iun. uulneribus rv. 6 contractioni G. -ione d. -ionem Fv. -ionum E 7 porrigini d G. -ginis F. -gis E. -gines v. | cum FEv. mixtum d T. 8 sanguinem idem Ev. a. D. | eo E. 11 bulbis Fd. 12 siccae J coll. XXVIII 169. sice F. sic rv. 13 media eorum ll. J. medetur aequae v. 15 cum aceto U 435 coll. Diosc. cucumi (cum cucumi F. cumino d. cum cumino T) cocto ll. G. cum cumino coctis v. 16 ut om. E. | ex musco Val. Rose Hermae VIII p. 26 ex Plin. iun. p. 74, 1. at cfr. p. 63, 14. 18 miscet et ego. miscent ll. v. 19 cocti Ev. cocta F. coctam d. | illitu d. 20 ex v. et FE. om. d. 23 luxata G. iuxta ll. v.

tissime sanant cum melle et sale. venerem maxime Megarici stimulant, hortensii partum cum sapa aut passo sumpti, silvestres interaneorum plagas et vitia cum silphio pilulis devoratis sedant. illorum semen contra phalangia bibitur in vino. ipsi ex aceto inlinuntur contra serpentium ictus. 106 semen antiqui bibendum insanientibus dabant. flos bulborum tritus crurum maculas varietatesque igni factas emendat. Diocles hebetari oculos ab his putat. elixos assis minus utiles esse adicit et difficile concoqui ex vi uniuscuiusque naturae. 10

(41) Bolbinen Graeci vocant herbam porraceis foliis, 107 rubicundo bulbo. haec traditur vulneribus mire utilis, dumtaxat recentibus. bulbus, quem vomitorium vocant ab effectu, folia habet nigra, ceteris longiora.

15 10. (42) Inter utilissimos stomacho cibos asparagi 108 traduntur. cumino quidem addito inflationes stomachi colique discutiunt, iidem oculis claritatem adferunt, ventrem leniter molliunt, pectoris et spinae doloribus intestinorumque vitiiis prosunt, vino, cum coquuntur, addito. ad lumborum et renium dolores semen obolorum trium pondere, 20 pari cumini bibitur. venerem stimulant, urinam cient utilissime, praeterquam vesica exulcerata, radice quoque plurimorum praedicatione. trita et in vino albo pota calculos quoque exturbat, lumborum et renium dolores sedat. qui-

§ 107: Diosc. II 201. — §§ 108. 109: Diosc. II 151. Diocles ap. Athen. III 91 p. 120d. Gargil. p. 170, 1. 3. 10. 4—8. Pl. iun. p. 57, 14. 58, 8. 24. 34, 12.

1 uentrem Fd. 4 sedant. illorum ego. sed animorum Fd. sedant. horum J. sedant sed animorum E. sedant et satiuorum v. 7 igne Ev. a. D. 9 ex ui Ev. et r. 11 bolbinen ego. coll. XIX 95. bulbinem ll. v. 15 inter om. Ev. a. D. | utilissimos dTfD. -mo F. -mus Ev. | stomachi F¹dTf. | cibos dTfD. cibo F. cibus Ev. 19 coquuntur dVerc. coquantur rS. -atur v. | adiecto f. 21 pari EG. parte rv. | an cumini cum uino? 22 praeterquam quod v. a. H. | vesica J. -icam ll. v. | exulcerata J. -atam F. exulceratam r. -rant v. cfr. XXVI 86. | radice J. -icem ll. radix v. 23 dist. ego coll. Gargil.; aliter Val. Rose Hermae VIII p. 26 n. 24 quoque deleri voluit Val. Rose l. l.

dam et ad vulvae dolorem radicem cum vino dulci propinant. eadem in aceto decocta contra elephantiasim proficit. asparago trito ex oleo perunctum pungi ab apibus negant.

- 110 (43) Silvestrem asparagum aliqui Libycum vocant, Attici 5
orminum. huius ad supra dicta omnia efficacior vis, et
candidiori maior. morbum regium extenuant. veneris causa
aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam. idem et
semen valet cum aneto ternis utriusque obolis. datur et
ad serpentium ictus sucus decoctus; radix miscetur radici 10
111 marathri inter efficacissima auxilia. si sanguis per uri-
nam reddatur, semen et asparagi et apii et cumini ternis
obolis in vini *cyathis* duobus Chrysippus dari iubet.
set *id* hydropicis contrarium esse, quamvis urinam moveat,
docet, item veneri, vesicae quoque nisi decoctum; quae 15
aqua si canibus detur, occidi eos. in vino decoctae radi-
cis sucum, si ore contineatur, dentibus mederi.
- 112 11. (44) Apio gratia in volgo est. namque rami lac-
tis potionibus per rura innatant et in condimentis pecu-
liarem gratiam habent. praeterea oculis inlitum cum melle, 20
ita ut subinde foveantur ferventi suco decocti, aliisque
membrorum epiphoris per se tritum aut cum pane vel
polenta inpositum mire auxiliatur. pisces quoque, si aegro-
113 tent in piscinis, apio viridi recreantur. verum apud eru-
ditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum 25
varietate est. distinguitur sexu. Chrysippus feminam

§ 110: (cfr. XIX 151). Diosc. II 151. — § 111: Diosc. II 151.
Pl. iun. p. 26, 17. — § 112: Pl. iun. p. 21, 9. Diosc. III 67.

2 *an* decocta et inposita? *cfr. Gargil.* 5 asparagum
ll. *H.* asparagum aliqui corrudam *v.* *sed cfr. XIX 151. non*
aliqui, *sed* nostri *vel* rustici *dicendum erat.* 6 orminum *Salm.*
ormini *FE.* ormim d. -minium *C.* horminium *v.* -menum *H.*
7 extenuat *Verc. an* cauliculi morbum regium extenuant?
10 *an* sucus decoctus radicis; miscetur? 13 *cyathis v.*
quinis (*pro* quiatibus) ll. | duobus *FdD.* diebus *E.* duobus qui-
nis diebus *v.* 14 set *id ego.* sic et ll. *v.* 18. 19 actis *T.*
largis *v. a. S.* 19 potionibus *FTS.* port- *rv.* | per iura *v. a.*
S. 26 uarietate est *G.* -etas est *F.* -etas d. auctoritas est *E.*

esse dicit crispioribus foliis et duris, crasso caule, sapore
acri et fervido; Dionysius . . . nigriorem, brevem, radi-
cis . . . , vermiculos gignentem; ambo neutrum ad cibos
admittendum, immo omnino nefas, namque id defunctorum
5 epulis feralibus dicatum esse — visus quoque claritati inimi-
cum — [caule feminae vermiculos gigni] ideoque eos, qui 114
ederint, sterilescere, mares feminasve; in puerperiis vero
ab eo cibo comitiales fieri qui ubera hauriant; innocen-
tiores tamen esse marem. eaque causa est, ne inter ne-
10 fastos frutex damnetur. mammaram duritiam inpositis fo-
liis emollit. suaviores aquas potui incoctum praestat. 115
sucum maxime radicis cum vino lumborum dolores mitigat,
eodem iure instillato gravitatem aurium. semine urinam
ciet, menstrua ac secundas partus et si foveantur semine
15 decocto. suggillata reddit colorum cum ovi albo inlitum.
at ex aqua coctum potumque renibus medetur, in frigida
tritum oris ulceribus. semen cum vino vel radix cum
veteri vino vesicae calculos frangunt. semen datur et ar-
quatis ex vino albo.

20 (45) *Apiastrum* Hyginus quidem *melissophyllum* appel- 116
lat, sed in confessa damnatione est venenatum in Sardinia.
contexenda enim sunt omnia ex eodem nomine apud Grae-
cos pendentia.

§ 113: (cfr. XIX 124). — § 114: Diosc. III 67. — § 115:
Pl. iun. p. 57, 16. Diosc. III 67. Geop. XII 23, 5. Pl. iun.
p. 101, 19. — § 116: cfr. Varro III 16, 10. Col. IX 8, 13.

-itate est v. *an* maiore . . . uarietate distinguitur? 2. 3 *lacunas*
ego indicavi; fortasse semine nigriorem, breuem, radicis odore
suauiter graui. (Dionysius marem nigriorem v. a. G.). 2 bre-
uioris v. 3 uermiculo gignentem uermiculos Fd. *ne iungas*
radicis uermiculo, *prohibere videntur verba* caule — gigni (v. 6).
an (his deletis) cauliculo gignentem uermiculos? 4 namque
FdTD. nam Ev. 5 esse d G. ipse r. ipsius v. 6 *dist. ego*;
uncos posui cum U 437. 7 steriles E. | mares — 8 cibo om. E. |
puerperis FD. 8 hauriant ego. -iunt ll. v. 13 grauitatem
Ev. -tate F. -tati d. | aurium F²d v. auria F¹. auri E.
14. 15 *dist. ego cum Val. Rose Hermae VIII p. 26 n.* 14 par-
tus eicit si coni. Val. Rose l. l. 16 at d. ad F. aut Ev. *del. Val.*
Rose. 18 uetere ego. -ri ll. v. 20 *melissophyllum J.*
-phyllon v. -pylum FE. -pilum d.

- 117 (46) *Olusatrum*, quod *hipposelinum* vocant, adversatur scorpionibus. poto semine torminibus et interaneis medetur; item difficultatibus urinae semen eius decoctum ex mulso potum. radix in vino decocta calculos pellit et lumborum ac lateris dolores. canis rabiosi morsibus potum et inlitum medetur. sucus eius argentes calefacit potus. quartum genus ex eodem aliqui faciunt *oreoselinum*, *palmum* alto frutice recto, semine cumino simili, urinae et menstruis efficax. *heleoselino* vis privata contra araneos; eo et *oreoselino* feminae purgantur e vino. 10
- 118 12. (47) Alio genere *petroselinum* quidam appellant in saxis natum, praecipuum ad vomicas, coclearibus binis suci additis in cyathum *marrubii* suci atque ita calidae aquae tribus cyathis. adiecere quidam *buselinum*, differens brevitae caulis a sativo et radicis colore rufo, eiusdem 15 effectus, praevalere contra serpentes potu et inlitu.
- 119 (48) *Ocimum* quoque *Chrysippus* graviter increpuit inutile stomacho, urinae, oculorum quoque claritati, praeterea insaniam facere et lethargos et iocineris vitia, ideoque capras id aspernari, hominibus quoque fugiendum censens. addunt quidam tritum, si operiatur lapide, scorpionem 20 gignere, commanducatum et in sole positum vermes; Afri vero, si eo die feriatur quispiam a scorpione, quo ederit

§ 117: Diosc. III 71. (72). Gargil. p. 160, 9. 11. Th. H. VII 6, 3. Gargil. p. 160, 13. 14. (Pl. iun. p. 57, 18). 9. 15. Diosc. III 69. 68. Th. H. VII 6, 4. — § 118: Diosc. III 70. — §§ 119. 120: Geop. XI 28, 1. 2. 3. Diosc. II 170. Gargil. p. 156, 6sq. 10sq.

1 *olusatrum* v. *holisatrum* ll. 3 item S. idem ll. D. itemque v. 4 radix dT Gargil. radis F¹. radicis F². radix eius Ev. 6 eius om. dT Gargil. 7 *oreoselinon* v. horto selinum Fd. hortos helinum E. 7. 8 *palmum* alto B e Diosc. alio ll. v. alto D. 8 *dist.* D. ac recto B. 10 eo et ego. sed et dEG. de F. sed de v. 13 suci v. succum F. succum r. 14 adiecere dT. adicere F. addidere Ev. | *buselinon* v. *boselinum* F. -inon E. fus- d. 15 a dv. om. r. 16 inlitu ego. linitu ll. G. litum v. cfr. § 50. XXVI 151. 153. XXVII 35. 20. 21 censens FD. censet r(?)v. *malim* hominibusque ... censuit. 22 gigni d Gargil. | afri ll. Brot. affirmant T. afferre. Afri G. afferre. alii v. 23 a Ev. om. r.

ocimum, non posse servari. quin immo tradunt aliqui,
manipulo ocimi cum cancris X marinis vel fluviatilibus
trito convenire ad id scorpiones ex proximo omnes. Dio-
dorus in empiricis etiam pediculos facere ocimi cibum.
5 secuta aetas acriter defendit, nam id esse capras, nec 121
cuiquam mentem motam, et scorpionum terrestrium icti-
bus marinorumque venenis mederi ex vino addito aceti
exiguo. usu quoque conpertum deficientibus ex aceto odo-
ratu salutare esse, item lethargicis et inflammatis refrige-
10 ratione, inlitum capitis doloribus cum rosaceo aut myrteo
et aceto, item oculorum epiphoris inpositum ex vino. sto- 122
macho quoque utile, inflationes ructu dissolvere ex aceto
sumptum, alvum sistere inpositum, urinam ciere; sic et
morbo regio et hydropicis prodesse, etiam in choleris de-
15 stillationes stomachi inhiberi. ergo etiam coeliacis Phi-
listio dedit et coctum dysintericis, et contra . . . . Pli-
stonicus, aliqui et in tenesmo et sanguinem excreantibus
in vino, duritia quoque praecordiorum. inlinitur mammis
exinanitque lactis proventum. auribus utilissimum infan- 123

§ 121: Diosc. II 170. (Gargil.) p. 157, 19. 21. Pl. iun. p. 10,
8. 21, 10. — § 122: Gargil. p. 156, 17. (157, 17). Diosc. II 170.
Gargil. p. 157, 1. (157, 17. 18). Pl. iun. p. 47, 15. 51, 16. 44, 1.
— § 123: Diosc. II 170. Gargil. p. 157, 2. (19). 3. Pl. iun.
p. 101, 11.

1 tradunt d v. -untur r. 3 et proximo E. a prox- v. a.
H. 3. 4 diodorus ll. v. a. C. D. Diodotus B ex indice.
4 empiricis B. emptiricis F. empiriticis d. emitericis E v. a. C.
5 grauiter d T. alacriter v. a. G. 6 mutam F. emotam T.
7 malinorumque F. malign- d. | aceti F T S. -eto r v.
9. 10 refrigeratione ego. -oni ll. v. 11 et ego. aut ll. v. cfr.
§ 142, praeterea § 17. 73. 135. 246. XXIII 4. 144. 166.
12 dissolvere ex aceto d T Gargil. ex aceto dissolvere r v.
14 etiam in ego. etiam ll. v. cfr. § 217. XXIII 12. | choleri-
cis Ven. cholas eo et B. | dist. U 438. 14. 15 distillatio-
nes d T f v. a. S. 16 contra ll. v. colicis C. | lacunam ego in-
dicavi. 16. 17 Plistonius C. -icum ll. v. 19 exinanitque
ego coll. Diosc. (γάλακτος προκλητικόν). de dictione cfr. VIII
134. XVIII 189. extinguitque ll. v. aliter se habet XXV 154:
(cicuta) lac . . . mammis inposita extinguit (= Diosc. IV 79
γάλα cβέννυσι).

- tium, praecipue cum adipe anserino. semen tritum et haustum naribus sternumenta compescit et destillationes quoque capitis inlitum, vulvas purgat in cibo ex aceto. verrucas mixto atramento sutorio tollit. venerem stimulat, ideo etiam equis asinisque admissurae tempore ingeritur. 5
- 124 13. Silvestri ocimo vis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad vitia, quae vomitionibus crebris contrahuntur, vomicasque volvae, contra bestiarum morsus e vino radice efficacissima.
- 125 (49) Erucae semen scorpionum venenis et muris aranei medetur, bestiolas omnes innascentes corpori arcet, vitia cutis in facie cum melle inlitum, lentigines ex aceto, cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. aiunt verbera subituris potum ex vino duritiam quandam 10
- 126 contra ea sensus induere. in condiendis opsoniis tanta est suavitas, ut Graeci euzomon appellaverint. putant, subtrita eruca si foveantur oculi, claritatem restitui, ... tus- 15
- 19, 154 sim infantium sedari. radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit . . . . — nam de venere stimulanda diximus — 20
- tria folia silvestris erucae sinistra manu decerpta et trita in aqua mulsa si bibantur.

§ 124: cfr. Diosc. II 170. — §§ 125. 126: Gargil. p. 147, 15. 16. 13. 14. 17. 11. Geop. XII 26, 1. 2. Pl. iun. p. 87, 1. Diosc. II 169. Gargil. p. 147, 18. 13. 14. 15. 7. Pl. iun. p. (110, 5). 97, 3. Geop. XII 26, 3.

2 haustum v. cfr. Gargil. auctum F²dE. actum F¹. | sternutamenta d Gargil. v. a. S. | compescit ego e Gargil. (Diosc. παύει, et simul pertinet ad destillationes capitis). om. Fdv. movet E(?) C. de dictione cfr. § 53. conici potuerit etiam emendat (cfr. XXVIII 57). 3 capiti d C. 4 atramento C. cfr. Gargil. et Plin. iun. caeram- F. ceram- Ev. eram- d. 7. 8 contra utuntur d. 8 uomicasque FdD. -cisque TEv. | contra FTS. om. dE. contraque v. 11 corpore f. 15 contra ea ego. contra ll. v. | sensus ego. sensum ll. v. (corruptum ex sensuul). cfr. Gargil. duritiam sensus contra verbera. | inducere G.

16 appellauerunt d. 17 claritate F. -ati dT. 17 lacunam ego indicavi. excidisse videntur perunctos non feriri a serpentibus, item data esui (cfr. § 178) vel in cibo sumpta. cfr. Plin. iun. et Gargil. 19 lacunam indicavit H (sed post diximus). excidisse videntur denique et morbum regium exte-

(50) E contrario nasturtium venerem inhibet, ani- 127
 mum exacuit, ut diximus. duo eius genera. alvum pur- 19, 155
 gat, detrahit bilem potum X pondere in aquae VII, stru-
 mis cum lomento inlitum opertumque brassica praeclare
 5 medetur. alterum est nigrius, quod capitis vitia purgat
 [visum compurgat], commotas mentes sedat ex aceto sump-
 tum, lienem ex vino potum vel cum fico sumptum, tus-
 sim, ex melle si cotidie ieiuni sumant. semen ex vino 128
 omnia intestinorum animalia pellit, efficacius addito men-
 10 tastro. prodest et contra suspiria et tussim cum origano
 et vino dulci, pectoris doloribus decoctum in lacte caprino.
 panos discutit cum pice extrahitque corpori aculeos et
 maculas inlitum ex aceto; contra carcinomata adicitur ovo-
 rum album. et lienibus inlinitur ex aceto, infantibus vero 129
 15 e melle utilissime. Sextius adicit ustum serpentes fugare,
 scorpionibus resistere, capitis dolores contrito, alopecias
 emendari addito sinapi, gravitatem aurium trito inposito
 auribus cum fico, dentium dolores infuso in aures suco,

§ 127: Gargil. p. 146, 6. 19. 15. 147, 4. Geop. XII 27, 3. 2.
 1. 3. Celsus II 29. Pl. iun. p. 80, 12. Diosc. II 184. (Celsus IV
 16). — § 128: Diosc. II 184. Geop. XII 27, 2. Gargil. p. 146, 12.
 13. 147, 3. Pl. iun. p. 79, 1. 88, 1. — § 129: Col. X 231. Geop.
 XII 27, 2. 4. 5. Pl. iun. p. 15, 1. Diosc. II 184. Gargil. p. 146,
 14. 10. (Marc. Emp. 9, 117). 11. 18. 19.

nuat *vel* medetur et arquatis: *cfr. Plin. iun. et Geopon.* | uenere
 dEv. ferenda F. 2 aluum *ll. v. a. C. Gargil.* album B. alte-
 rum aluum S. album aluum U 439. *sed nihil deesse in priore*
membro videtur: cfr. XIX 136 et Müller de stilo p. 91. 3 X
 D. x FT Brot. de dE parum constat. in aqua x G. in aqua x
 denariorum v. | pondo v. a. G. | in aquae VII F(dE?) S. in aqua
 VII T. in aqua Brot. om. v. ex aquae cyathis quattuor Gargil.

3. 4 strumis cum lomento strumis E. cum lomento stru-
 mis v. a. S. 6 uncos ego posui. uisum clarificat v. a. G. ui-
 sum purgat U 439. *fortasse capitis uitia uisusque purgat. an*
capitis uitia purgat tusum? 7 sumptum om. v. a. S. 8 se-
 mine T. 14 an lienosis? *cfr. Scribon. 131. 132.* 15 adicit
 ustum EG. -citur ut F. -cit ut d. -cit hoc v. 16 dolores v.
 -re FE. -ri dTS. | contrito (-to et G) U 439. contrite FE.
 contra ire dTS. contritum v. 17 emendare dT v. a. G. | ad-
 dito om. E v. a. B.

porriginem et ulcera capitis cum adipe anserino. furun-
 130 culos concoquit cum fermento. carbunculos ad suppura-
 tionem perducit et rumpit, phagedaenas ulcerum expurgat
 cum melle. coxendicibus et lumbis cum polenta ex aceto
 inlinitur, item licheni, unguibus scabris, quippe natura eius 5
 caustica est. optimum autem Babylonium; silvestri ad
 omnia ea effectus maior.

131 (51) In praecipuis autem medicaminibus ruta est.
 latiora sativae folia, rami fruticosiores; silvestris horrida
 ad effectum est et ad omnia acrior. sucus exprimitur tun- 10
 sae aspersa modice aqua et in pyxide Cypria adservatur.
 hic copiosior datus veneni noxiam obtinet, in Macedonia
 maxime iuxta flumen *Aliacmonem*; mirumque, cicutae suco
 132 extinguatur: adeo etiam venenorum venena sunt. cicutae
 sucus prodest et manibus colligentium rutam. cetero inter 15
 prima miscetur antidotis, praecipueque Galatica; quaecum-
 que autem ruta et per se pro antidoto valet foliis tritis
 ex vino sumptis, contra aconitum maxime et viscum, item
 fungos, sive in potu detur sive in cibo; simili modo contra
 serpentium ictus, utpote cum mustelae dimicaturae cum 20
 133 his rutam prius edendo muniant se. valent et contra
 scorpionum et contra araneorum, apium, crabronum, vespa-
 rum aculeos et cantharidas ac salamandras canisve rabiosi

§ 130: Pl. iun. p. 82, 11. Diosc. II 184. Gargil. p. 146, 8. 9.
 16—18. 5. Pl. iun. p. 58, 11. — §§ 131. 132: Diosc. III 45. Col.
 XI 3, 38. (Plin. XIX 157). Diosc. III 46. 45. Scribon. 188. 198.
 Gargil. p. 137, 3. (Plin. VIII 98). — § 133: Geop. XII 25, 7. Pl.
 iun. p. 84, 22. 23. — § 134 extr.: cfr. § 119. 121. XXVIII 255.

6 siluestri v. -stre Fd. silure E. 9 latiora Fd v. ratio
 E. 10 ad effectus dT. an ad edendum? cfr. Diosc. 10. 11
 tunsae D. tonsae F. tunsae et dDal. tonsa et E. tusa ea et v.
 12 noxam T. | in om. Ev. a. C. | Macedonia v. -niam dE.
 machedoniam F. 13 Aliacmonem Dal. cfr. Diosc. anacimum
 d fEv. a. C. anacimum F. Haliacmum B. 14 cicutae Fd T. quando
 cicutae E(?) v. 15 et manibus ego coll. XIX 157. manibus
 et ll. manibus v. manibus et faciei coni. S e Diosc. 16 ga-
 latia E. -tiae v. a. Bas. 17 et Bas. aut ll. v. | aut pro v. a.
 Bas. 18 ex FD. et d. et pro E. et ex v. 19 similis Fd.
 21 muniant se D. -iant sed Fd. se muniant sed Ev.

morsus. acetabuli mensura sucus e vino bibitur, et folia trita vel commanducata inponuntur cum melle ac sale vel cum aceto et pice decocta. suco perunctos, etiam habentes negant feriri ab his maleficis, serpentesque, si uratur ruta, 5 nidorem fugere. efficacissima tamen est silvestris radix cum 134 vino sumpta; eandem adiciunt efficaciorum esse sub diu potam.

Pythagoras et in hac marem minoribus herbaceisque coloris foliis a femina discrevit, et eam laetioribus foliis 10 et colore. idem oculis noxiam putavit; falsum, quoniam scalptores et pictores hoc cibo utuntur oculorum causa cum pane vel nasturtio, caprae quoque silvestres propter visum, ut aiunt. multi suco eius cum melle Attico in- 135 uncti discusserunt caligines vel cum lacte mulieris puerum enixae vel puro suco angulis oculorum tactis. epiphoras 15 cum polenta inposita lenit; item capitis dolores pota cum vino aut cum aceto et rosaceo inlita, si vero sit cephalaea, cum farina hordeacea et aceto. eadem cruditates discutit, mox et inflationes, dolores stomachi veteres. vul- 136 20 vas aperit corrigitque conversas inlita in melle toto ventre et pectore; hydropicis cum fico et decocta ad dimidias partes potaque ex vino. sic bibitur et ad pectoris dolores laterumque et lumborum, tusses, suspiria, pulmonum, iocinerum, renium vitia, horrores frigidos, crapulae grave-

§ 135: Geop. XII 25, 5. 4. Pl. iun. p. 21, 11. 10, 9. Gargil. p. 137, 9. Diosc. III 45. (Celsus IV 2). — §§ 136. 137: Diosc. III 45. Geop. XII 25, 8. (Plin. XIX 157). Pl. iun. p. 50, 1. 38, 18. 23, 8. Gargil. p. 137, 16. 17.

2 a sale E. et sale v. a. S. 3 decoctae F. | etiam ll. cfr. XXII 60. aut etiam Tv. aut eam G. et eum D. malim et eam; cfr. § 31. 4 fieri E. 5 nido refugere d. 6 adicitur E. | diuo d v. dio T Bas. 7 potatam d T. 9 et eam ego. etiam Fv. eam r G. ea D. | laetioribus FG. lat- rv. | foliis et Ev. et foliis d. et folii F. 10 colores Fd. 11 utantur E. 12 caprae quoque H. atque quoque ll. satinae atque v. | silvestris v. a. H. 17. 18 sit cephalaea d v. sa ceph- F². so eph- F¹. sacephalici E. 18. 19 cruditas discutitur d. 19 et Fd TJ. om. Ev. 20 illitas d. 21 et decocta FEv. decocta d T. 23 laterum d T. 24 ad crapulae v. dist. ego.

dines. decocuntur folia poturis; et in cibo vel cruda vel decocta *aut* condita prodest; item torminibus in hysopo
 137 decocta et cum vino *pota*. sic et sanguinem sistit interiorem et narium indita iis; sic et conlutis dentibus prodest. auribus quoque in dolore sucus infunditur, custodito, 5
 131 ut diximus, modo in silvestri, contra tarditatem vero sonitusque cum rosaceo vel cum laureo oleo aut cum vino
 138 et melle. sucus et phreneticis ex aceto tritae instillatur in tempora et cerebrum. adiecerunt aliqui et serpyllum et laurum, inlinentes capita et colla. dederunt et lethargicis ex aceto olfaciendum et comitialibus bibendum decoctae sucum in cyathis IIII; ante accessiones, quarum
 139 frigus intolerabile est, alsiosisque et crudam in cibo. urinam quoque vel cruentam pellit, feminarum etiam purgationes secundasque et iam emortuos partus, ut Hippocrati videtur, ex vino dulci nigro *pota*. itaque inlitam et vulvarum causa et suffire iubet. Diocles et cardiacis inponit ex aceto et melle cum farina hordeacia et contra ileum decocta farina in oleo velleribus collecta. multi vero et contra purulentas excreationes siccae drachmas 20

§ 138: Pl. iun. p. 92, 1. 91, 9. Geop. XII 25, 8. Gargil. p. 137, 15. — § 139: Hippocr. de morb. mul. I 128. Pl. iun. p. 92, 14. (cfr. Scribon. 118 = Marc. Emp. 29, 3).

1 ante decocuntur fortasse excidit contra alui fluctiones; cfr. Diosc. | potaturis dE. 2 decocti E. | aut condita ego. decondita d. ///dec- F. decondit E. conditave v. 3 *pota Müller emend. IV 7. cocta ll. v.* 4 indita iis (his Müller l. l.) ego. -tatis FE. -ta tus d. -ta v. 5 dolore Ev. -ris F. -ribus dT. 6 modo in EH. modo e dTv. modi e F. 7 cum uino ego. cumino ll. v. cfr. Geopon. 9 tempora et Fv. tempora ad rT. | aliqui et Ev. -qui F²d. -quid F¹. 11 et D. de ll. dederunt et v. 12. 13 dist. ego. cfr. Gargil. 12 accessiones F²d Gargil. v. success- E. cess- F¹. deest fortasse februm. 13 algiosisque d. 14 autem (pro etiam) T. 15 et iam ego. etiam ll. v. 16 inlitam dEv. -ta FJ (cum praecedentibus iungens). 17 causa etiam v. a. S. | suffire d v. -icere r. locus adhuc vitiatus videtur; an itemque (vel atque rutae) incitamenti uulvarum causa et suffire iubet? 18 ilium d. an ileum cum? | et uelleribus v. a. S.

duas, sulphuris unam et dimidiam sumi censeant, et contra
 cruentas ramos III decoctos in vino. datur et dysinteri- 140
 cis cum caseo in vino contrita. dederunt et cum bitumine
 infriatam potioni propter anhelitum, ex alto lapsis seminis
 5 III uncias olei libra vinique sextario. inlinitur cum oleo
 coctis foliis partibus, quas frigus adusserit. si urinam
 movet, ut Hippocrati videtur, mirum est, quosdam dare
 velut inhibentem potui contra incontinentiam urinae. pso- 141
 ras et lepras cum melle et alumine inlita emendat, item
 10 vitiliginis, verrucas, strumas et similia cum trychno et
 adipe suillo ac taurino sebo, ignem sacrum ex aceto et
 oleo vel psimithio, carbunculum ex aceto; nonnulli laser-
 picium una inlini iubent, sine quo epinyctidas pusulas
 curant. inponunt et mammis turgentibus decoctam et
 15 pituitae eruptionibus cum cera, testium vero epiphoris
 cum ramis lauri teneris, adeo peculiari in visceribus his 142
 effectum, ut silvestri ruta cum axungia vetere inlitos rami-
 ces sanari prodant, fracta quoque membra semine trito
 cum cera inposito. radix rutae sanguinem oculis suffusum
 20 et toto corpore cicatrices aut maculas inlita emendat. ex
 reliquis, quae traduntur, mirum est, cum ferventem rutae
 naturam esse conveniat, fasciculum eius in rosaceo decoc-
 tum addita aloes uncia perunctis sudorem reprimere, item-
 que generationem impediri hoc cibo. ideo in profluvio 143
 25 genitali datur et venerem crebro per somnia imaginanti-
 bus. praecavendum est gravidis abstineant hoc cibo, necari

---

§ 140: Pl. iun. p. 51, 17. 87, 10. Diosc. III 45. — § 141:
 Diosc. III 45. Gargil. p. 137, 13. Pl. iun. 98, 2. 82, 22. — §§ 142.
 143: Diosc. III 45. Pl. iun. p. 63, 15. 22, 17. 92, 16. Gargil.
 p. 137, 18. 19. Geop. XII 25, 6.

---

5. 6 *dist. ego. cfr. Plin. iun.* 6 quas Ev. quae d. que
 F. 7 ut Ev. et r. 8 velut v. uel ll. 10 trychno S.
 trychno FE. tricno d. strychno G. hircino v. 11. 12 et oleo
 — 12 aceto om. E. 15 uero om. dT. 16 ramis lauri dJ.
 lauri ramis T Plin. iun. laureae rv. cfr. XV 138. 17 uetere
 d. -ri rv. 22 an rosaceo et aceto? cfr. Plin. iun. et not. ad
 § 121. 22. 23 decocto F². decoto F¹. 23 uncia aloes E
 v. a. D. 24 impedire Fd. 26 ut abstineant T.

enim partus invenio. eadem ex omnibus satis quadripedum quoque morbis in maximo usu est, sive difficile spirantibus sive contra maleficorum animalium ictus, infusa per nares ex vino aut, si sanguisugam hauserint, ex aceto et quocumque in simili morborum genere, ut in homine, temperata.

- 144 14. (52) Mentastrum silvestris menta est, differens specie foliorum, quae sunt figura ocimi, pulei odore, propter quod quidam silvestre puleium vocant. his commenducatis et inpositis sanari elephantiasin Magni Pompei aetate fortuito cuiusdam experimento, propter pudorem 10 facie inlita, conpertum est. eadem inlinuntur bibunturque adversus serpentium ictus drachmis duabus in vini cyathis duobus, adversus scorpionum cum sale, oleo, aceto, item adversus scolopendras ius decocti. adversus omnia venena 15 servantur folia arida ad farinae modum. substratum vel 146 accensum fugat etiam scorpiones. potum feminas purgat, sed partus necat. ruptis, convulsis, orthopnoicis, torminibus, choleris efficacissimum, item lumbis, podagris inpositum. succus auribus verminosis instillatur. in regio morbo 20 bibitur, strumis inlinitur, somnia veneris inhibet, taenias pellit ex aceto potum, contra porriginem ex aceto infunditur capiti in sole.

§ 144: Diosc. III 37. Pl. iun. p. 34, 13. Marc. Emp. 19, 21.
— §§ 145. 146: Diosc. III 37.

4 hauserint *De marg. Dal.* exhauserint *ll. H.* (sanguisuga) exhauserit *v.* 6 temperata *vet. Dal.* -rato *ll. v. a. H.*
8 quae sunt *TH.* quae sunt *Fd.* quasi *Ev.* | odore *Cornarius e Diosc.* colore *ll. v.* 10 an uel inpositis? *cfr. Marc. Emp.*
11 putorem *Se marg. Dal.* 13 aduersus serpentium *D.* aduersus scorpionum (-nem *d²S*) cum sale oleo (oleo et *ES*) aceto item aduersus scolopendras (scolopen *F.* -pendras et *ES*) serpentium *ll. S.* aduersus scolopendras et serpentium *v.* | dragmis *F.* | in *om. d.* | quiatas *F.* 14 scorpionum — 15 aduersus *Fv.D. om. dES.* totum igitur versum, alieno loco antea positum, suo loco iteravit *F.* omiserunt *dE.* 15 scolopendras ius *om. d.* 18 sed partus *FdT.D.* a partu sed partus *Ev.* | ruptis conuulsis *TD.* ruptis conuulsis sed partus (parcius *a²F.H*) *ll. H. om. v.* 20 uermiosis *Fd v. a. C.* 21 omnia *Fd Verc.* | taenias *S.* tineas *ll. v.*

(53) Mentae ipsius odor animum excitat et sapor avi- 147
 ditatem in cibis, ideo embammatum mixturae familiaris.
 ipsa acescere aut coire densarique lac non patitur; quare
 lactis potionibus additur, et his, *qui* coagulati potu stran-
 5 gulentur, data in aqua aut mulso. eadem vi resistere et
 generationi creditur cohibendo genitalia densari. aequae 148
 maribus ac feminis sistit sanguinem et purgationes femi-
 narum inhibet, cum amylo ex aqua pota coeliacorum im-
 petus. *exulcerationem* et vomicas vulvae curant illita, ioci-
 10 nerum vitia ternis obolis ex mulso datis, item sanguinem
 excreantibus in sorbitione. ulcera in capite infantium mire
 sanat, arterias umidas siccatur, siccas adstringit, pituitas 149
 corruptas purgat in mulso et aqua. voci suco utilis, sub
 certamine dumtaxat, qui et gargarizatur uva tumente ad-
 15 iecta ruta et coriandro ex lacte; utilis et contra tonsillas
 cum alumine, linguae asperae cum melle et convulsis in-
 tus per se vitiisque pulmonis. singultus et vomitiones
 sistit cum suco granati, ut Democritus monstrat. re- 150
 centis sucus narium vitia spiritu subductus emendat; ipsa

§ 147: Gargil. p. 158, 6. Diosc. III 36. Geop. XII 24, 2.
 Scribon. 197. Hippocr. de diaeta II 26. — § 148: Diosc. III 36.
 Gargil. p. 158, 8. Pl. iun. p. 13, 18. — §§ 149. 150: Diosc. III
 36. Gargil. p. 158, 9. Scribon. 2.

2 embammatum *G.* inbamma- *E.* inbamba- *d.* inbaba- *F.*
 3 ipsae *F.* ipse *d.* | acescere *G.* aciesc- *dE.* accessere *Fv.* |
 densarique *coni.* *Dal.* denserique *E Ven.* -reque *B.* deserique
F²dTv. deseriqua *F¹.* 4 et his qui *ego.* *cfr. XXII 105.* et his
ll. ne huius *v.* | *dist. ego.* 5 datur *G.* data et *S.* | mulsa *d.* |
 uires sistere *Fd.* 6 densari *Fdv.* denseri *EH.* 8. 9 im-
 petum *dT.* 9 exulcerationem *ego cum J.* *cfr. XXIII 75.* e ra-
 tionem *F¹.* irationem *F²E.* si rationem *d.* siriationem *T.* Syria-
 tion *v.* Serapion *coni.* *H.* Dalion *coni.* *S.* Erasistratus *U 439.* |
 curant illita *ego.* curavit illa (illae *E.* ille *Fv*) *ll. H.* 10
 multo *Fd.* 11 sorbitione *ego.* -onem *ll. v.* *cfr. XXII 89. 105.*
116. (128. 136. XXVI 36. XXVII 111). 13 sucus *v. a. S.* |
 utilis *FdTJ. om. Ev.* an suco utili (*ad praecedentia pertinens*)?
 14 certamine utilis *E v. a. J.* 16 et conuulsis *D cum U 439.*
 et conuulsa eius *ll.* et (ad *C*) conuulsa *v.* et conuulsae ius *J.*
conici potuerit etiam et conuulsionibus; *cfr. § 168. XXIX 55.*
 17 et *Ev.* ut *F²d.* in *F¹.* 19 spiritus *Fdv. a. G.*

trita choleras, in aceto quidem pota, sanguinis fluctiones
 intus, ileum etiam inposita cum polenta et si mammae
 tendantur. inlinitur et temporibus in capitis dolore, sumi-
 tur et contra scolopendras et scorpiones marinos et ad
 serpentes. epiphoris inlinitur et omnibus in capite erup- 5
 151 tionibus, item sedis vitiis. intertrigines quoque, vel si
 teneatur tantum, prohibet. auribus instillatur cum mulso.
 aiunt et lieni mederi eam *in* horto gustatam ita, ne vella-
 tur, si is, qui mordeat, dicat se lieni mederi, per dies
 VIII; aridae quoque farinam tribus digitis adprehensam 10
 et stomachi dolorem sedare in aqua et similiter aspersa
 potione ventris animalia expellere.

152 (54) Magna societas cum hac ad recreandos defectos
 animo puleio, cum surculis suis in ampullas vitreas aceti
 utrisque deiectis. qua de causa dignior e puleio corona 15
 Varroni quam e rosa cubiculis nostris pronuntiata est;
 nam et capitis dolores inposita dicitur levare, quin et
 olfactu capita tueri contra frigorum aestusque iniuriam et
 ab siti traditur, neque aestuare eos, qui duos e puleio
 153 surculos inpositos auribus in sole habeant. inlinitur etiam 20
 in doloribus cum polenta et aceto, femina efficacius. est
 autem haec flore purpureo, mas candidum habet: *item* nau-
 sias cum sale et polenta in frigida aqua pota inhibet; sic
 et pectoris dolorem, stomachi autem ex aqua. *item* rosiones

---

§ 151: Diosc. III 36. Gargil. p. 158, 10. 12. 13. — § 152:
 Diosc. III 33. Pl. iun. p. 10, 11. (Scribon. 3). — § 153: Diosc. III
 33. Marc. Emp. 20, 20.

---

2 ileum quoque d. 3 *post* dolore *exciderunt fortasse* trita
 cum melle ad canis morsum: *cfr. Plin. iun. p. 86, 6.* 8 lien
 d. | in v. *om. ll.* 8. 9 euellatur d. 10 farinam d *Bas. -ina*
F. -inae Ev. 11 sedari d. | in qua *Fd.* | aspersa *Tv. J. -sam*
Dal. aspera ll. 12 potioni *S.* in potionem v. 13 defec-
 tus animo (-imi d) *Fd.* 15 corona uarroni *FdT.H.* contra
 uartini *E.* corona uertigini v. 18 acytusque *Fd.* 19 tra-
 dantur *E.* 20 etiam in *ll. v.* *an* et earum *vel* et aurium?
 21 femina *Ev. -nae d. -ne F.* | efficacius d. -atius *F². -aus*
F¹. -acior Ev. dist. ego. 22 haec *om. T.* | item *ego. in ll. S.*
del. v. 24 pectoris d²*T.* pectomaris *Fd¹.* pecto acris *E.* pec-
 ac uentris v. | *dist. D.* | item rosiones *Fd Bas.* item torsio-

sistit et vomitiones cum aceto et polenta, alvum solvit ex sale et aceto et polenta. intestinorum vitia melle decocta et nitro sanat, urinam pellit ex vino et, si Amineum sit, et calculos et interiores omnes dolores. ex 154
 5 melle et aceto sedat menstrua et secundas, vulvas conversas corrigit, defunctos partus eicit. semen obmutescen-
 tibus olfactu admovetur. comitialibus in aceto cyathi men-
 sura datur. si aquae insalubres bibendae sint, tritum aspergitur. lassitudines corporis, si omnino tractetur, mi-
 10 nuit, nervorum causa et in contractione cum sale et aceto,
 e melle infricatur in opisthotono. bibitur ad serpentium 155
 ictus decoctum, ad scorpionum in vino tritum, maxime
 quod in siccis nascitur. ad oris exulcerationes, ad tussim
 efficax habetur. flos recentis incensus pulices necat odore.
 15 Xenocrates pulei ramum lana involutum in tertianis ante
 accessionem olfactandum dari aut stragulis subici et ita
 collocari aegrum inter remedia tradit.

(55) Silvestri ad eadem vis efficacior. simile est ori- 156
 gano, minoribus foliis quam sativum, et a quibusdam dic-
 20 tamnos vocatur. gustatum a pecore caprisque balatum
 concitat, unde quidam Graeci littera mutata blechonem
 vocaverunt. natura tam fervens est, ut inlitas partes ex-

---

§ 154: Diosc. III 33. — § 155: Diosc. III 33. Pl. iun. p. 90,
 2. — §§ 156. 157: Diosc. III 33.

---

nes T. intercisiones Ev. 1. 2 alvum soluit ex (et F) sale et
 aceto et polenta (pul- F) FTS. om. d(?)Ev. 3 decocta dTv.
 -cto rS. -ctum Brot. 3. 4 amineum F(?) v. a. H. sed cfr.
 cod. M XIV 47. 5. 6 uulvam conuersat (-sat ac d)Fd. 6 de-
 functis F²S. -ti F. 6. 7 obmutescens E. 7 olfactum FE.

9 lassitudines coni. H. lassit- ll. v. | omnino FdT. cum
 uino Ev. de dictione cfr. CFWMüller p. 14. | tractetur F²dT.
 troctetur F¹. tradetur ES. -datur v. 11 e melle ego. et
 melle ll. v. 11 infricatur dTS. -igatur F². infiguratur F¹.
 confringatur E. confricatur v. | in del. v. a. H. item in coni. S.

12 ictus uetus T. | scorpionem d. 13 exulcerationem d.

14 habetur Ev. habentis rT. habenti P. an in ore haben-
 tibus? 15 involutum dv. lutum r. 19. 20 dictannus d.
 -amnis v. a. S. 21 blechonem TS. -onen f. bleconem Fd.
 albeconem E. blechona H. -on v.

ulceret. tuso in perfrictione fricari ante balinea convenit
 157 et ante accessionum horrorem. convulsis et torminibus,
 podagris mire prodest, spasticis cum melle et sale biben-
 dum datur, pulmonum vitia excreabilia facit. ad lienem
 cum sale utile est et vesicae et suspiriis et inflationibus; 5
 decoctum suco aequaliter et vulvas corrigit et contra sco-
 lopendram terrestrem vel marinam, item scorpiones valet
 privatimque contra hominis morsum. radix contra incre-
 scentia ulcera recens potentissima, arida vero cicatricibus
 decorem adfert. 10

158 (56) Item puleio est nepetaeque societas. decocta in
 aqua ad tertias discutiunt frigora [mulierumque menstruis
 prodest] et aestate sedant calores. nepeta quoque vires
 contra serpentes habet; fumum ex ea nidoremque fugiunt,
 quin et substernere in metu eo dormituris utile est. tusa 15
 aegilopis inponitur et capitis doloribus recens cum tertia
 parte panis temperata aceto inlinitur. succus eius instilla-
 tus naribus supinis profluvium sanguinis sistit; item ra-
 dix, quae cum myrti semine in passo tepido gargarizata
 anginis medetur. 20

159 (57) Cuminum est et silvestre, praetenue, quaternis
 aut quinis foliis veluti serratis, sed ut sativo magnus usus,
 in stomachi praecipue remediis. discutit pituitas, inflatio-
 nes tritum et cum pane sumptum vel potum ex aqua

§ 158: Gargil. p. 158, 2. (Diosc. III 37). — §§ 159. 160:
 Diosc. III 62. 61.

1 tuso dT. tusci F. tussi Ev. in tussi B. | in perfrictio-
 nes dT. inter (infer F) frictiones Ff v. a. B. 2 accessio-
 nem FE. | horrorem dv. horrore r. | dist. ego. 3 spasticis P.
 past- FdT. hepaticis Ev. a. S. | aloe (pro sale) P e Diosc.
 5 utile est Ev. utilē F. -le d. 7. 8 ualet priuatimque coni.
 Dal. priuatimue (-que Verc.) ualet ll. v. 8. 9 incrementis
 Fd. 9 recens om. FdT. 11 iterum T. 13 prosunt v.
 uncos ego posui; verba ad nepetam solam pertinentia (cfr. Gar-
 gil.) alieno loco inserta sunt. 15 quin ego. qualia ll. D.
 quam v. quare folia coni. S. | et om. d. | subtenere E. | et dor-
 mituris T. obdorm- Ev. a. S. 16 aegilopiis EH. 21 est
 siluestris E. siluestre est v. a. D. 22 sed ut FES. sedat d. sed
 ? et in v. | an ut satiuom magni usus?

vinoque, tormina quoque et intestinorum dolores. verum-
 tamen omne pallorem gignit bibentibus. ita certe ferunt 160
 Porci Latronis, clari inter magistros dicendi, adsectatores
 similitudinem coloris studiis contracti imitatos, et paulo
 5 ante Iulium Vindicem, adsertorem illum a Nerone liber-
 tatis, captationi testamenti sic lenocinatum. narium san-
 guinem pastillis inditum vel ex aceto recens sistit, et ocu-
 lorum epiphoris per se inpositum, tumentibus cum melle
 prodest. infantibus inponi in ventre satis est. morbo re- 161
 10 gio in vino albo a balineis datur; 15. . . is Aethiopicum
 maxime in posca et in ecligmate cum melle. Africano pri-
 vatim urinae incontinentiam cohiberi putant. sativum da-
 tur ad iocineris vitia tostum tritum in aceto, item ad
 vertiginem, iis vero, quos acrior urina mordeat, in dulci
 15 tritum, ad vulvarum vitia in vino praeterque inpositis
 vellere foliis, testium tumoribus tostum tritumque cum
 melle aut cum rosaceo et cera. silvestre ad omnia eadem 162
 efficacius, praeterea ad serpentes cum oleo, ad scorpiones,
 scolopendras. sistit et vomitionem nausiasque ex vino quan-
 20 tum adprehenderint tres digiti. propter colum quoque
 bibitur inliniturque in penicillo fervens, adprimitur fasciis.
 strangulationes vulvae potum in vino aperit tribus drach-
 mis in tribus cyathis vini. auribus instillatur ad sonitus
 atque tinnitus cum sebo vitulino vel melle. suggillatis inlinitur
 25 cum melle et uva passa et aceto, lentigini nigrae ex aceto.

---

§ 161: Pl. iun. p. 97, 20. 63, 16. Diosc. III 61. — § 162:
 Diosc. III 62. Scribon. 119. (233.) Marc. Emp. 9, 80. (12).

---

4 contra aucti F d. 6 captationi *coni.* S. -one ll. v. a. J. |
 testamentis F d v. a. C. 7 ex *om.* d. | sis E. tit et oculorum
 — 8 tumentibus *om.* E. 10 *lacunam ego indicavi.* his T.
om. ll. v. *an orthopnoicis?* *cfr.* Diosc. 11 ecligmate S *cum*
P vet. Dal. ligmate ll. G. 12 cohiberi d v. -bere r. 13
 et ad d T v. a. C. 14 acriorum f. acriore ui v. a. H. 15 tri-
 tum uino v. a. S. 17 cera d v. cetera r. 20 colum d v. ce-
 lum E. caelum GF. | quoque v. quemque ll. 21 in *ego.* uel
 ll. v. *cfr.* XXXI 125. (in spongea XXII 104. XXIII 44. 54.
 XXVIII 67). | penicillo *ego.* -llos GF. -llus d. -llis Ev. | fas-
 ciis v. faciis d E. faceis F. fateii G. 23 ad Ev. ut r.

163 (58) Est cumino simillimum quod Graeci vocant ami.
 quidam vero Aethiopicum cuminum id esse existimant.
 Hippocrates regium appellavit, videlicet quia efficacius
 Aegyptio iudicavit. plerique alterius naturae in totum
 putant, quoniam sit exilius et candidius. similis autem et 5
 huic usus. namque et panibus Alexandrinis subditur et
 164 condimentis interponitur. inflationes et tormina discutit,
 urinas et menstrua ciet, suggillata oculorum, epiphoras
 mitigat, cum lini semine scorpionum ictus in vino potum
 drachmis duabus privatimque cerastarum cum pari por- 10
 tione myrrae. colorem quoque bibentium similiter mutat
 in pallorem. suffitum cum uva passa aut resina vulvam
 purgat. tradunt facilius concipere eas, quae odorentur id
 165 per coitum.

13, 127 (59) De cappari satis diximus inter peregrinos fru- 15
 tices. non utendum transmarino, innocentius est Italicum.
 ferunt eos, qui cotidie id edint, paralysi non periclitari
 nec lienis doloribus. radix eius vitiligines albas tollit, si
 166 trita in sole fricentur. splenicis prodest in vino potus
 radice cortex duabus drachmis, dempto balinearum usu, 20
 feruntque XXXV diebus per urinam et alvum totum lie-
 nem emitti. bibitur in lumborum doloribus ac paralysi.
 dentium dolores sedat tritum ex aceto vel semen decoctum

§ 163: Diosc. III 63. 61. — § 164: Diosc. III 63. — § 165:
 cfr. XIX 163. Diosc. II 204. — §§ 166. 167: Diosc. II 204. (Marc.
 Emp. 23, 71).

1 ammi B. 2 quidam — 3 Hippo om. E. | esse F²d v.
 est GF¹. 3 appellavit GD. -llant F. -llat dEv. | qua GF.
 4 aegyptio dT. in Aeg- v. a. H. | iudicavit Ev. -abit F.
 -abat rT (an recte?). 6 subditur G. cfr. § 185. 256. sub-
 dicitur GF. subiicitur dTEH. subigitur v. 8 ciet dEv. ce-
 set r. | dist. ego coll. Diosc. et oculorum v. a. S. 9 in uino
 GF²d v. mino F¹. uino E. 13 odorantur ES. 17 edint
 CFWMüller p. 19. edunt ll. v. 19 trita EG. tritae dTfv.
 tritritae G²F. tritricae G¹. | sale dT. | prodest v. prodesse ll. |
 potus dHack. potis F. poticis G¹. poitis G². potu EG. pota v.
 20 usus d. 21 ferunt quod d. | an xxxx? cfr. Diosc.
 22 emitti v. emittit GF. mitti rS. 23 uel semen ego.
 uel GF²dTD. semen F¹Ev.

vel manducata radix. infunditur et aurium dolori decoc- 167
tum oleo. ulcera, quae phagedaenas vocant, folia et radix
recens cum melle sanant. sic et strumas discutit radix,
parotidas vermiculosque cocta in aqua. iocineris doloribus
5 tusa cum farina hordeacia inponitur. vesicae quoque malis
medetur. dant et ad taenias in aceto et melle. oris ex-
ulcerationes in aceto decocta tollit. stomacho inutile esse
inter auctores convenit.

(60) Ligusticum — aliqui panaces vocant — stomacho 168
10 utile est, item convulsionibus, inflationibus. sunt qui et
cunilam bubulam appellaverint, uti diximus, falso. 19, 165

16. (61) Cunilae praeter sativam plura sunt in medi- 169
cina genera. quae bubula appellatur, semen pulei habet,
utile ad vulnera commanducatum inpositum, ut quinto
15 post die solvatur. et contra serpentes in vino bibitur ac
tritum plagae inponitur. vulnera ab his facta perfricant,
item testudines cum serpentibus pugnaturae; quidamque
in hoc usu panaceam vocant. sedat et tumores et viri-
lium mala sicca vel foliis tritis, in omni usu mire con-
20 gruens vino.

(62) Est alia cunila, gallinacea appellata nostris, Grae- 170
cis origanum Heracleoticum. prodest oculis trita addito
sale; tussim quoque emendat et iocinerum vitia, laterum

---

§ 168: Diosc. III 51. (cfr. Plin. XIX 165). — § 169: Diosc.
III 31. cfr. Th. H. IX 11, 1. Plin. VIII 98. — § 170: Diosc. III
29. (49). 31. cfr. schol. Nicand. ther. 628. Scribon. 124. Plin.
XXV 32.

---

4 doloribus — 5 vesicae *om.* E v. a. S. | doloribus TS. -ris
GF. -res d. 6 tineas v. a. H. 7 inutile ll. Brot. -lem vet.
Dal. S. -les v. 9 panacem v. a. S. cfr. Diosc. 10 inutile
G. | sunt qui et GFTD. sunt et qui r G. 14 inpositumque
E v. a. D. 16 perfricant TS. -icent d. -igent r. -icantur v.
17 item GFdv. tem E. cutem Salm. ante item lacunam
indicavit S. scribendum fortasse testudines uescuntur cum
(cfr. VIII 98) aut testudines, quotiens cum serpentibus pu-
gnauere (cfr. VIII 97) et simul vulnera — perfricant cum P
transponendum ante quidamque. | pugnaturae hac se muniunt
v. a. S. | quidam d. 18 panacem v. a. H. an panaces eam
cfr. Theophr. 20 ex uino v. a. J.

dolores cum farina, oleo et aceto sorbitione temperata, praecipue vero serpentium morsus.

171 (63) Tertium genus est eius, quae a Graecis mascula, a nostris cunilago vocatur, odoris foedi, radicis lignosae, folio aspero. vires eius vehementissimas in omnibus ge- 5 neribus earum tradunt; manipulo quoque eius abiecto omnes e tota domo blattas convenire ad eam, privatim adversus scorpiones ex posca pollere, foliis tribus ex oleo peruncto homine fugari serpentes.

172 (64) E contrario quae mollis vocatur, pilosioribus ra- 10 mis et aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tactu 19, 187 eius cohaerescantibus, altera turis, quam libanotida appellavimus. medetur utraque contra serpentes ex vino vel aceto, pulices etiam contritae cum aqua sparsae necant.

173 (65) Sativa quoque suos usus habet. sucus eius cum 15 rosaceo auriculas iuvat, ipsa ad ictus bibitur. fit ex ea montana, serpyllo similis, efficax contra serpentes. urinam movet, purgat a partu mulieres. concoctionem mire ad- iuvat et aviditatem ad cibos utraque vel in cruditate ieiunis in potione aspersa; luxatis quoque utilis, contra vespa- 20 rum et similes ictus ex farina hordeacea et posca utilissima. libanotidis alia genera suis locis dicentur.

174 17. (66) Piperitis, quam et siliquastrum appellavimus, 19, 189

§ 171: Diosc. III 126. cfr. Th. C. VI 5, 4. — § 172: Diosc. III 126. — § 173: cfr. XIX 165. (Gargil. p. 153, 5. 7—10 (?). Celsus II 31).

1 farina Ev. farre rD. | sorbitione dTD. -onem r. in sorbitionem v. 3 est om. dT. 4 cuniculago dT. | linosae dT. -ose e F¹. -ose GF². 5 folia aspera GF. 5. 6 generibus EC. his (iis v) generibus rTv Salm. 6 ad earum GFd. ad eam rem Salm. an his generibus remediorum? | obiecto dT. 7 e (ex d) tota dG. e tuta GF². et ut F¹. et a E. etiam a tota v. 8 tollere GFv. a. B. 10. 11 ramis ll. D. foliis ac ramis B. 11 habet a GF. an trita — habet *transponendum est ante altera turis?* 12 cohaerentibus dEv. a. G. | libanotida S. -dem dv. -dam r. 12. 13 appellavimus v. -amus d(?)B. -auerimus r. 14 et sparsae dT. 15 habent GF. 19 utramque GF. 20 utiles GF. 22 libanotides GF. 23 piperitis v. piperiatis GF²E. -ratis d. peperiatitis F¹.

contra morbos comitiales bibitur. Castor et aliter demonstrabat: caule rubro et longo, densis geniculis, foliis lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, utilem gingivis, dentibus, oris suavitati et ructibus.

5 (67) Origanum, quod vi saporem cunilae aemulatur, 175
ut diximus, plura genera in medicina habet. onitin 19, 165
alii prasion appellant, non dissimile hysopo. privatim eius
usus contra rosiones stomachi in tepida aqua et contra
cruditates, araneos scorpionesque in vino albo, luxata et
10 incussa in aceto et oleo et lana.

(68) Tragoriganum similis est serpyllo silvestri. uri- 176
nam ciet, tumores discutit, contra viscum potum viperae-
que ictum efficacissimum, stomacho acida ructanti et prae-
cordiis. tussientibus quoque cum melle datur et pleuriticis
15 et peripneumonicis.

(69) Heracium quoque tria genera habet: nigrius la- 177
tioribus foliis, glutinosum, alterum exilioribus, mollius,
sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion vocare ma-
lunt. tertium est inter haec medium, set minus quam
20 cetera efficax. optimum autem Creticum, nam et iucunde
olet, proximum Zmyrnaeum durius, Heracleoticum ad potum
utilius, quod onitin vocant. communis autem usus ser- 178

---

§ 175: Diosc. III 30. 29. Gargil. p. 174, 13. 175, 2. 174,
17 sqq. 175, 4. (Marc. Emp. 20, 24). — § 176: Diosc. III 32.
Gargil. p. 174, 11. — § 177: Gargil. ibid.

---

1 castor et aliter *ll. G.* Castore taliter *v.* Castor taliter *S.*
1. 2 demonstrabant *GF.* -trante *v. a. G.* 5 ui saporem
ego. in sapore *ll. v.* | cunilae *dTG.* cunelae *F.* cunaele *G.* cu-
nilam *Ev.* 6 onitin ali *J.* conitin (-tim *d*) phalis *Gd.* coni-
palis *F¹.* -phalis *r.* et onitin uel *B.* (et *del. G.*) 7 phrasion
d. pharasion *E.* | priuatim *Ev.* -atis *GF¹.* -atus *r* (*an recte?*).
8. 9 cruditates, contra *v. a. S.* sed *cfr. Gargil.* | araneos *v.*
-neas *dTG.* -nea *r.* | laxata *E.* 13 *an* item stomacho? | ruc-
tanti *v.* ruptanti (-ati *F¹*) *ll.* 14 datur et *dEv.* datur *r.*
15 peripneumonicis *v e Diosc.* peripleu- *TJ.* peripleumeticis *r.*
18 sambuco *d.* | praesion *GF.* presion *d.* 19 tertium est
FdEv. tertium *GD.* | inter *dv.* in *r.* | set *ego* (*Plinian. p. 35*).
est *GF D.* *om. rv.* 20 autem *om. ES.* 21 durius *ego*
(*l. l. 34*). dorius *GF.* odorius *rTH.* deinde *v.* inodorus *U 440.*
22 eo quod *vel* quam quod *coni. H.* | onitin *B.* otinin *ll.*

pentes fugare, percussis esui dari et decoctum potui, urina-
 nam ciere, ruptis, convolsis mederi cum panacis radice,
 hydropicis cum fico aut cum hysopo acetabuli mensuris
 decoctum ad sextam; item *ad* scabiem, pruriginem, psor-
 ras in descensione balnearum. sucus auribus infunditur 5
 cum lacte mulieris. tonsillis quoque *et* uvis medetur, capi-
 tis ulceribus. venena opii et gypsi extinguit decoctum,
 179 si cum cinere e vino bibatur. alvum mollit acetabuli
 mensura, suggillatis inlinitur, item dentium dolori, quibus
 et candorem facit, cum melle et nitro. sanguinem narium 10
 sistit. ad parotidas decoquitur cum hordeacia farina, ad
 arterias asperas cum galla et melle teritur, ad lienem folia
 180 cum melle et sale. crassiores pituitas et nigras extenuat
 coctum cum aceto et sale sumptum paulatim. regio morbo
 tritum cum oleo in nares infunditur. lassi perunguntur 15
 ex eo ita, *ne* venter attingatur. epinyctidas cum pice sa-
 nat, furunculos aperit cum fico tosta, strumas cum oleo
 et aceto et farina hordeacia, lateris dolores cum fico in-
 litum, fluctiones sanguinis in genitalibus tusum ex aceto
 inlitum, reliquias purgationum a partu. 20
 181 (70) Lepidium inter urentia intellegitur. sic et in fa-
 cie cutem emendat exulcerando, ut tamen cera et rosaceo
 facile sanetur. sic et lepras et psoras tollit semper facile
 et cicatricum ulcera. tradunt in dolore dentium adalliga-
 tum brachio, qua doleat, convertere dolorem. 25

§§ 178—180: Diosc. III 29. cfr. Col. VI 13, 1. Scribon. 182.
 Marc. Emp. 19, 54. — § 181: Diosc. II 205.

1 estu d. aesuis GF. | dari ego. dare ll. v. | et ego. cfr.
 Diosc. eo GF. om. rv. | potui GF. eo potu rS. potu v. dist.
 ego. 2 ciere dv. uere GF. uel e E. | medere GF. 4 ad
 G. om. ll. v. an lenit (*pro* item)? 5 descensione *anonymi*
 ap. B. disc- GF². -nes F¹. discessi- (desc- v) Ev. discenti- d.
 diste- T. 6 mulieris F²dTv. -eres GF¹. om. EG. | tonsillis
 Tv. toxillis r. | et uvis B. fluvis GFd. fluviis Ev. 8 si cum
 dEv. sucum r. | e ego. et GFdv. in EG. 9. 10 quibus etiam
 et Ev. a. S. 10 sanguinis E. 14 paulatium GF. 15 fun-
 ditur Ev. a. Verc. 16 ita om. E. | ne ego. ut GFd. et E. ut
 ne v. | venter v. neuter ll. 17 tosta dTS. totas r. trita v.
 19 tusus GF. 21 lepidum dEv. a. B. 24 ad cicatri-
 GF. 25 compescere v. a. H.

(71) Git ex Graecis alii melanthium, alii melaspermon 182
 vocant. optimum quam excitatissimi odoris et quam niger-
 rimum. medetur serpentium plagis et scorpionum; inlini
 ex aceto ac melle reperio incensoque serpentes fugari.
 5 bibitur drachma una et contra araneos. destillationem 183
 narium discutit tusum in linteolo olefactum, capitis dolo-
 res inlitum ex aceto, et infusum naribus cum irino ocu-
 lorum epiphoras et tumores, dentium dolores coctum cum
 aceto, ulcera oris tritum aut commanducatum; item lepras
 10 et lentigines ex aceto, difficultates spirandi addito nitro
 potum, duritias tumoresque veteres et suppurationes in-
 litum. lacte mulierum auget *aliquot* continuis diebus sump-
 tum. colligitur sucus eius ut hyoscyami similiterque lar- 184
 gior venenum est, quod miremur, cum semen gratissime
 15 panes etiam condiat. oculos quoque purgat, urinam et
 menses ciet. quin immo linteolo deligatis tantum granis
 XXX secundas trahi reperio. aiunt et clavis in pedi-
 bus mederi tritum in urina, culices suffitu necare, item
 muscas.

20 (72) Et anesum adversus scorpiones ex vino habetur, 185
 Pythagorae inter pauca laudatum sive crudum sive de-
 coctum; item viride aridumve omnibus, quae condiuntur
 quaeque intinguntur, desideratum, panis etiam crustis in-
 ferioribus subditum. saccis quoque additum cum amaris
 25 nucibus vina commendat. quin ipsum oris halitum iucun- 186
 diorem facit faectoremque tollit manducatum matutinis cum
 zmyrnio et melle exiguo, mox vino collutum. vultum

§§ 182—184: Diosc. III 83. — §§ 185. 186: Diosc. III 58.
 (cfr. 60).

1 gyth d. gith v. a. S. 2 olumum E. 6 olfactum
 GF. 7 *dist. ego coll. Diosc.* | infusus GFd. | cum mirino d.
 11 duritia GF. 12 lacte dTfEH. lactum F¹. lactem r.
 lac v. | *aliquot ego (Plinian. p. 36). om. ll. v.* 15 condit d.
 16 deligatis TEH. dilig- r. illig- v. allig- C. 20 ad-
 versum ES. | habetur ll. S. bibitur v. *fortasse* inter remedia
 habetur, *ut XXII 56. (an potius eximium, ut XXVII 127,*
vel efficacissimum, ut XXI 116?). 22. 23 coctum dT.
 23 tinguntur dT. | panes d. | crustis GF. rustici d. 24 sagi
 GFd v. a. B. | additum TS. -tur rv. | maris GF.

iuniorem praestat. insomnia levat suspensum in pulvino, ut dormientes olefaciant. adpetentiam ciborum praestat, quando id quoque inter artificia deliciae fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. ob has causas quidam anice-
tum id vocavere.

5

- 187 (73) Laudatissimum est Creticum, proximum Aegyptium. hoc ligustici vicem praestat in condimentis. dolores capi-
tis levat suffitum naribus. epiphoris oculorum Euenor
radicem eius tusam inponit, lollas ipsum cum croco pari
modo et vino, et per se cum polenta ad magnas fluctio- 10
nes extrahendis si qua in oculos inciderint. narium
188 quoque carcinodes consumit inlitum ex aqua. sedat an-
ginas cum hysopo ac melle ex aceto gargarizatum, auri-
bus infunditur cum rosaceo, thoracis pituitas purgat tostum
cum melle sumptum. melius cum acetabulo anesi nuces 15
amaras L purgatas terere in melle ad tussim; facillime
vero anesi drachmae tres, papaveris duae miscentur melle
189 ad fabae magnitudinem et ternae diebus sumuntur. prae-
cipuum autem est ad ructus; ideo stomachi inflationibus
et intestinorum torminibus et coeliacis medetur. singultus 20
et olfactum potumque decoctum inhibet. foliis decoctis
digerit cruditates. sucus decocti cum apio olfactus ster-
numenta inhibet. potum somnos conciliat, calculos pellit,
vomitiones cohibet et praecordiorum tumores, et pectorum

§§ 187—189: Diosc. III 58.

1 iuueniorem dT.S. | leua eius pensum F. laeuatur pensum
V. | ut pulvino dE. 2 olefaciant Ev. a. S. 4 desit VF. 7. 8.
capitis om. VF. 8 Euenor H cum P. euenenor V¹Tf. eue-
neror FdE. et uenena V². e uino G. om. v. 9 lollas d.
10 et per v. et cum per ll. | se tritum cum v. a. D. 12 car-
dines VF v. a. C. carnes T. 12 illitum dEv. in litem F. in-
lia V¹. illia V². 13 melle et hyssopo Ev. a. S. 15 dist.
ego. | anesi Brot. annisi ll. anisi v. 16 tere Ev. 17 anisi
dEv. a. Brot. | drachmas E. 18 ternis Ev. a. S. | an die vel
diebus singulis? 19 inflationibus stomachi V v. a. D. 22 de-
cocti ipsum cum V v. a. Verc. 23 somnos dT.S. -nus r. -num
v. | conciliat vet. Dal. concitat ll. v. cfr. XIV 117. XXI 142.
XXIII 38. XXXII 28. (alias leguntur adlicere, ut IX 42.
XXVI 14. 48, vel facere, rarius gignere, parere, nusquam con-
are). 24 et (post cohibet) om. E.

vitiis, nervis quoque, quibus succinctum est corpus, utilis-
 simum. prodest et capitis doloribus instillari sucum cum 190
 oleo decocti. non aliud utilius ventri et intestinis putant;
 ideo dysintericis et in tenesmo datur tostum. aliqui ad-
 5 dunt et opium, pilulis in die ternis lupini magnitudine in
 vini cyatho dilutis. Dieuches et ad lumborum dolores 191
 suco usus est, semen hydropicis et coeliacis dedit tritum
 cum menta, Euenor radicem et ad renes. Dalion her-
 barius parturientibus ex eo cataplasma inposuit cum apio,
 10 item vulvarum dolori deditque bibendum cum aneto par-
 turientibus. phreneticis quoque inlinunt vel recens cum
 polenta; sic et infantibus comitiale vitium aut contractio-
 nes sentientibus. Pythagoras quidem negat corripī vitio 192
 comitali in manu habentes, ideo quam plurimum domi
 15 serendum; parere quoque facilius olfactantes, et statim a
 partu dandum potui polenta aspersa. Sosimenes contra
 omnes duritias ex aceto usus est eo et contra lassitudines
 in oleo decoquens addito nitro. semine eius poto lassitu-
 dinis auxilium viatoribus spopondit. Heraclides ad in- 193
 20 flationes stomachi semen tribus digitis cum castorei obolis
 duobus ex mulso dedit, similiter ad ventris aut intestino-
 rum inflationes et orthopnoicis quod ternis digitis pren-
 deret seminis, tantundem hyoscyami cum lacte asinino.
 multi vomituris acetabula eius et folia lauri decem trita
 25 in aqua bibenda inter cenam suadent. strangulatus vul- 194
 vae, si manducetur et linatur calidum vel si bibatur cum
 castoreo in aceto et melle, sedat; vertigines a partu cum
 semine cucumeris et lini pari mensura ternum digitorum,
 vini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quarta-
 30 nas ternis digitis seminis anesi et feniculi usus est in

§ 190: Pl. iun. p. 10, 15. — § 191: Diosc. III 58. — § 192:
 Pl. iun. p. 93, 16. — § 194: Pl. iun. p. 89, 9.

4 tenesmo TG (ut § 122). -mos VFdS. -mus E. -mis v.
 8 euenor VFEH. et uenor dT. e uino G. uerum et v. |
 et om. E v. a. S. | dallon dE. 10 an deditque et? 11 in-
 liniuit TH. 12. 13 confractiones VF. 13 negat VG. om. r.
 non v. | corrigi V. 22. 23 prenderet U 440. prenderit FdS.
 praenderit V. prehenderit Ev. 27. 28 semine cum dE.
 30 funiculi E.

- 195 aceto et mellis cyatho uno. lenit articulares morbos cum amaris nucibus inlitum. sunt qui et aspidum venenis adversari naturam eius putent. urinam ciet, sitim cohibet, venerem stimulat, cum vino sudorem leniter praestat, vestes quoque a tineis defendit. efficacius semper recens et quo nigrius, stomacho tamen inutile est praeterquam inflato. 5
- 196 18. (74) Anetum quoque ructus movet et tormina sedat, alvum sistit. epiphoris radices inlinuntur ex aqua vel vino. singultus cohibet semen fervens olfactu; sump- 10 tum ex aqua sedat cruditates. cinis eius uvam in faucibus levat, oculos et genituram hebetat.
- 197 (75) Sacopenium, quod apud nos gignitur, in totum transmarino alienatur. illud enim hammoniacci lacrimae simile sagapenon vocatur. prodest laterum et pectoris do- 15 loribus, convulsis, tussibus vetustis excreationibusque, praecordiorum tumoribus. sanat et vertigines, tremulos, opisthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. datur olfactandum ex aceto in strangulatu vulvae; ceteris et potui datur et cum oleo infricatur. prodest et contra mala medicamenta. 20
- 198 (76) Papaveris sativi tria diximus genera, et sponte 19, 168 nascentis alia promisimus. e sativis albi calix ipse teritur et e vino bibitur somni causa. semen elephantiasi medetur. e nigro papavere sopor gignitur scapo inciso, ut Diagoras suadet, cum turgescit, ut Iollas, cum deflorescit, hora sereni diei tertia, hoc est cum ros in eo ex- 25

---

§ 195: Diosc. III 58. — § 196: Diosc. III 60. Pl. iun. p. 21, 12. 29, 4. Gargil. p. 163, 9 — 11. 14. 15. 19. Geop. XII 34. — § 197: Diosc. III 85. — § 198: Diosc. IV 65. Th. H. IX 8, 2.

---

1 articulares *ego*. -aris *ll. S.* -ares *v.* 6 inutile est *Ev.* -ilem *VF.* -ile *dTS.* 8 uomit *V.* 10 cohibet *Ev.* -bet et *r.* | olfactus *V.* -tum *Ev. a. S.* 13 toto *VF.* 14 aliud *E.* 15 sagapenon *C.* -emon *ll. D.* -enion *v. cfr. index.* 18 lienis *VF D.* 21 tria *VT H.* ita *Fd. om. Ev.* 22 proximus *E.* | calix *VF (ut plerumque) v. calyx r(?) C.* 24 sapor *v. a. H.* | capite *coni. Dal.* 25 ut iollas *Ev.* uti olla *d. utiollas urtiollas V.* 25. 26 defloruerit *T.* 26 serena *T.* | ter- *V² S. om. rv.*

aruerit. incidi iubent sub capite et calice, nec in alio
 genere ipsum inciditur caput. sucus et hic et herbae 199
 cuiuscumque lana excipitur aut, si exiguus sit, ungue pol-
 licis, ut lactucis, et postero die magis, quod inaruit, [papa-
 5 veris vero largus] densatus et in pastillos tritus in umbra
 siccatur, non vi soporifera modo, verum, si copiosior hau-
 riatur, etiam mortifera per somnos. opium vocant. sic
 scimus interemptum P. Licini Caecinae praetorii viri pa-
 trem in Hispania Bavili, cum valetudo inpetibilis odium
 10 vitae fecisset; item plerosque alios. qua de causa magna 200
 concertatio extitit. Diagoras, Erasistratus in totum
 damnavere ut mortiferum, infundi vetantes praeterea,
 quoniam visui noceret. addidit Andreas, ideo non pro-
 tinus excaecari eo, quoniam adulteraretur Alexandriae.
 15 sed postea usus eius non improbatus est medicamento no-
 bili, quod διὰ κωδυσῶν vocant. semine quoque eius trito 201
 in pastillos e lacte utuntur ad somnum, item ad capitis
 dolores cum rosaceo; cum hoc et aurium dolori instillatur.
 podagris inlinitur cum lacte mulierum — sic et foliis
 20 ipsis utuntur —, item ad ignes sacros et vulnera ex aceto.
 ego tamen damnaverim collyriis addi, multoque magis quas
 vocant ληξιπυρέτους quasque pepticas et coeliacas. nigrum 202
 tamen coeliacis in vino datur. sativum omne maius. ro-

§§ 199. 200: Diosc. IV 65. — § 201: Diosc. IV 65. Pl. iun.
 p. 92, 8. Gargil. p. 152, 3. (Marc. Emp. 9, 52). — § 202:
 Diosc. IV 65. Gargil. p. 152, 6. 1.

3 sit ego. est *ll. v.* 4. 5 *uncos ego posui; glossema per-*
tinet ad verba ut lactucis. 5 densatus *dT. -tur rv.* 6 sic-
 catur *om. VF.* | ui *Vv. om. r.* 7 somnum *E v. a. H.* | sopium *E.*
 8 P. *FH.* post *rT. del. v.* postumii *ed. princ.* 9 bauili
ll. G. baiuli v. Bilbili coni. Dal. nomina adhuc corrupta viden-
tur. | inputibilis *V².* impat- *v. a. S.* 11 concertatio *Ev. con*
(cum d) centauro r. | diagoras *d. -orae VES. -ore F. -oras et*
v. | rasistratus F. -tos VE. et Erasistrato S. 13 andidit *F.*
ra//didit V. 15 ut probatus *VF.* 16 diacodion *B. dacy-*
dion F. ac- rv. 17 pastillos *v. -llo ll.* | e lacte *dEv. electe V.*
electo F. | utantur VF. | somnium f. 18 hoc et *G. haec ll.*
his v. | instillatur EG. -tum rv. 22 uocant *E(?)v. om. r. |*
pepticas v. peticas ll. cfr. index. | caeliacas V. 23 caeliacis
V. | an detur?

tunda ei capita, at silvestri longa ac pusilla, sed ad omnes effectus valentiora. decoquitur et bibitur contra vigilias, eademque aqua foment ora. optimum in siccis et ubi raro pluatur. cum capita ipsa et folia decocuntur, sucus meconium vocatur, multum opio ignavior. experimentum opii 5 est primum in odore — sincerum enim perpeti non est —, mox in lucernis, ut pura luceat flamma et ut extinctum demum oleat, quae in fucato non eveniunt. accenditur quoque difficilior et crebro extinguitur. est sinceri experimentum et in aqua, quoniam ut nubecula innatat, 10 fictum in pusulas coit. sed maxime mirum est aestivo sole deprehendi; sincerum enim sudat et se diluit, donec suco recenti simile fiat. Mnesides optime servari putat hyoscyami semine adiecto, alii in faba.

204 19. (77) Inter sativa et silvestria medium genus, 15 quoniam in arvis, sed sponte nasceretur, rhoeam vocamus et erraticum. quidam id decerptum protinus cum toto calice mandunt. alvum exinanit. capita quinque decocta in vini tribus heminis pota et somnum faciunt.

205 (78) Silvestrium unum genus ceratitum vocant, nigrum, 20 cubitali altitudine, radice crassa et corticosa, calyculo inflexo ut corniculo. folia minora et tenuiora quam ceteris silvestribus. semen exile tempestivum est messibus; alvum 206 purgat dimidio acetabulo in mulso. folia trita cum oleo

§ 203: Diosc. IV 65. — § 204: Diosc. IV 64. Th. H. IX 12, 4. — §§ 205. 206: Diosc. IV 66. Th. H. IX 12, 3.

1 ei Gronov. et ll. (magis rotundat v. a. H). | at Ev. ac VF. et dT. | ac VFdT. at E. | sed dTS. set VF. et Ev.

4. 5 meconium v. menotium E. De meconio V. De mochonio (moco- F²) F. in d ras. 5 opinio VF. opinione dT. | grauior dT. 7 mox est E. | extinctū v. -cto ll. S. extincta coni. J.

9 sincere VF. -rum d. 10 ut nubecula (nubic- F) VFS. cfr. XXVIII 68. in nubila rH. nebula v. 11 pulsas E.

13 recentis VF. 15 et EG. est r. est et v. 16 in arvis VFEB. rarius d. | spondia E. | rhoeam C. rhiam ll. v.

17 erraticum B. emrat- d. emprat- r. empract- v. | id dEv. ad r. 19 et om. d v. a. G. 20 ceratitin VB. ceraticum Ev.

22 corniculo S. -la ll. v. | an et densiora? cfr. Diosc. 24 in dEv. bi F. bi. V.

argema iumentorum sanant. radix acetabuli mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias datur ad lumborum vitia et iocineris. carbunculis medentur ex melle folia. quidam hoc genus glaucion vocant, alii paralium. nascitur enim
5 in adflatu maris aut nitroso loco.

(79) Alterum e silvestribus genus heraclium vocatur, 207
ab aliis aphrodes, foliis, si procul intuearis, speciem passerum praebentibus, radice in summa terrae cute, semine spumeo. ex hoc lina splendorem trahunt. aestate tunditur
10 in pila. comitialibus morbis acetabulo seminis in vino albo — vomitionem enim facit —, *item* medicamento, quod διὰ κωδύων et arteriace vocatur, utilissimum. fit autem 208
huius papaveris aut cuiuscumque silvestris capitibus CXX in aquae caelestis sextariis tribus biduo maceratis in
15 eademque discotis, deinde *suco* siccato iterumque cum melle decocto ad dimidias partes vapore tenui. addidere postea drachmas senas croci, hypocisthidis, turis, acaciae et passi Cretici sextarium. haec ostentatione, simplex quidem et antiqua illa salubritas papavere et melle constat.

---

§ 207: Diosc. IV 67. Th. H. IX 12, 4. (cfr. Plin. XXVII 119. XIX 21). Gargil. p. 152, 15. — § 208: cfr. Marc. Emp. 14, 5.

---

4 paralium *S* (-lion *v*). pharalium *Vd*. -alii *F*. far alium *E*.
5 aut nitroso solo *dT*. an ac petroso loco? cfr. *Theophr.*
et Diosc. 6 e *G*. est *ll*. est in *v*. | siluestrium *d*. | uocantur
F. uocant *V*. 7 aphrodes *coni*. *H coll.* XXVII 119. *U* 441
e *Diosc.* aphro *VFd*. aphron *Ev*. | intueare *v.a.B*. 8 prae-
bentibus *EH*. praesentibus *F*. prae senibus *V* (*erasis septem fere litteris*). praesentantibus *dv*. 9 *dist.* *U* 441, *seqq. ego*. |
fortasse aestate conditur et siccatum tunditur. cfr. *Diosc.*
10 acetabulo seminis *ego*. -buli semine *ll*. -buli mensura
G. -buli mensura seminis (semen *C*) *v*. 11 *item ego. om.*
ll. v. an et vel medicamento? | medicamentum *d*. 12 dia-
codion *B*. dacodyon *V*. dagodion *F*. dam godion *E*. decadion
dT. | asteriace *FE v.a. Verc*. 14 aqua *Fd*. | caelesti *Vd*.
15 decotis *T*. -octis *v.a. G*. | suco siccato *ego*. cfr. § 199. sic-
cato *ll. S*. -tis *v*. saccatis *G*. | iterumque *Ev*. iterum *rT*.
16 decocto *ll. TJ*. -ctis *v*. decoquito *S*. 17 postea drach-
mas *v*. postea dracmis *V*. dragmis postea *F¹dE*. dragmi
postea dragmis *F²*. 18 sextarium *Ev*. -ario *Vd*. -erio *F*
hac *d v.a. G*. 19 quiddam *d*.

- 209 (80) Tertium genus est tithymalon — mecona vocant,
alii paralion — folio lini, flore albo, capite magnitudinis
fabae. colligitur uva florente, siccatur in umbra. semen
potum purgat alvum dimidio acetabulo in mulso. cuius-
cumque autem papaveris caput viride vel siccum inlitum 5
epiphoras oculorum lenit. opium ex vino meraculo si
protinus detur, scorpionum ictibus resistit. aliqui hoc
tantum nigro tribuunt, si capita eius vel folia terantur.
- 210 20. (81) Est et porcillaca, quam peplin vocant, non
multum sativa efficacior, cuius memorabiles usus tradun- 10
tur: sagittarum venena et serpentium haemorrhoidum et
presterum restingui pro cibo sumpta et plagis inposita
extrahi, item hyoscyami pota e passo expresso suco. cum
ipsa non est, semen eius simili effectu prodest. resistit
et aquarum vitiis, capitis dolori ulceribusque in vino tusa 15
et inposita, reliqua ulcera commanducata cum melle sanat.
- 211 sic et infantium cerebro inponitur umbilicoque prociduo,
in epiphoris vero omnium fronti temporibusque cum po-
lenta, sed ipsis oculis e lacte et melle; eadem, si proci-
dant oculi, foliis tritis cum corticibus fabae, pusulis cum 20
polenta et sale et aceto. ulcera oris tumoremque gingi-
varum commanducata cruda sedat, item dentium dolores,

§ 209: Diosc. IV 162 (sect. 3). Th. H. IX 11, 7. (cfr. Plin. XXVI 68). Pl. iun. p. 21, 13. — § 210: Diosc. IV 166. (cfr. Plin. XXVII 119). Diosc. II 150. — § 211: Diosc. II 150. cfr. [Gargil.] p. 177, 8. Celsus VI 6, 8 extr. IV 11.

1 est Vv. om. r. | tithymalon C. tiethym- V. tiethim- Fd. et him- E. | meconia d. 2 paralion C. arthalion FdE. arch- Tv. asth- V. | leni dT. leui v. a. H. | flore U 442. folio VFdT. om. E v. a. D. an fuco? cfr. Diosc. (XXVI 28 semine albo e Theophr.). 6 oculum VFd. 7 restit V. 9 procillaca V. portulaca B. | peplin TH. peplilin VF. pephlin r. peplion v. sed cfr. index. 12 presterum B. presigrum VdTv. praesi- F. presigarum E. | restringi T v. a. C. 13 pota e dEG. potae e T. pote e V. pote F. poto e v. 14 semen v. semine ll. 17 prociduo VFdv. procul dubio cibo duo E. 19. 20 pro- cidant H e Celso. -cedant VFdT. -cedens E. -cident v. 20 oculi TH. -lis r. prodest oculis v. prodest Verc. | pusulis S. usullis V. pusillis r. pustulis v. 21 ulcera dG. ut cera VF. ulcera E.

tonsillarum ulcera sucus decoctae; quidam adiecere paulum 212
 murrae. nam mobiles dentes stabilit conmanducata [cruda
 sedat] vocemque firmat et sitim arcet. cervicis dolores
 cum galla et lini semine et melle pari mensura sedat,
 5 mammarum vitia cum melle aut Cimolia creta, salutaris
 et suspiriosis semine cum melle hausto. stomachum in 213
 acetariis sumpta corroborat. ardenti febribus inponitur
 cum polenta, et alias manducata refrigerat etiam intestina.
 vomitiones sistit. dysinteriae et vomitis estur ex aceto
 10 vel bibitur cum cumino, tenesmis autem cocta. comitiali-
 bus cibo vel potu prodest, purgationibus mulierum ace-
 tabuli mensura in sapa, podagris calidis cum sale inlita
 et sacro igni. sucus eius potus renes iuvat ac vesicas, 214
 ventris animalia pellit. ad vulnerum dolores ex oleo cum
 15 polenta inponitur. nervorum duritias emollit. Metro-
 dorus, qui ἐπιτομὴν ῥιζοτομουμένων scripsit, purgationi-
 bus a partu dandam censuit. venerem inhibet venerisque
 somnia. praetorii viri pater est, Hispaniae princeps, quem 215
 scio propter inpetibiles uvae morbos radicem eius filo
 20 suspensam e collo gerere praeterquam in balineis, ita
 liberatum incommodo omni. quin etiam inveni apud aucto-
 res caput inlitum ea destillationem anno toto non sentire.
 oculos tamen hebetare putatur.

(82) Coriandrum inter silvestria non invenitur. prae- 216
 25 cipuum esse constat Aegyptium. valet contra serpentium
 genus unum, quod *amphisbaenas* vocant, potum inpositum-

§ 212: Marc. Emp. 12, 44. Geop. XII 40. Marc. Emp.
 20, 39. — §§ 213. 214: Diosc. II 150. Celsus IV 22. [Gargil.]
 p. 177, 9. Geop. XII 40. — § 216: Diosc. III 64. Gargil. p. 138, 12.

2 nam *ll. v.* an etiam? | manducata dTf. 2. 3 *uncos*
posuit Müller emend. IV 8. cruditates sedat *v. a. S.* 6 et
 VFdv. est EH. 9 estur VFdG. detur E. datur v.
 15 mollit d. 16 *rhegotomumenon V.* 18 praestori VF. |
 Hispaniae princeps *om. T. (cfr. XXII 120).* 19 impatibiles
 VE *v. a. S.* | filo F(?)Ev. filio Vd¹. folio d². 20 ita — 21 omni
om. T. 21 omni Ev. omnia VF. *om. d.* | an inuenio?
 22 sentiri VF. 23 putant V. 24. 25 praecipuum tamen
v. a. S. 25 constat G. constat statim *ll. v.* an constat iam?
 26 *amphisbaenas v. amfis (amfis E) uenas ll.*

que. sanat et alia vulnera, epinyctidas pusulas tritum;
 sic et omnes tumores collectionesque cum melle aut uva
 passa, panos vero ex aceto tritum. seminis grana tria in
 tertianis devorari iubent aliqui ante accessionem vel plura
 217 inlini fronti. sunt qui et ante solis ortum cervicalibus 5
 subici efficaciter putent. vis magna *ad* refrigerandos ar-
 dores viridi. ulcera quoque, quae serpunt, sanat cum
 melle vel uva passa, item testes, ambusta, carbunculos,
 aures, cum lacte mulieris epiphoras oculorum, ventris et
 intestinorum fluctiones semen ex aqua potum. bibitur et 10
 218 in choleris cum ruta. pellit animalia interaneorum cum
 mali punici suco et oleo semen potum. Xenocrates
 tradit rem miram, si vera est, menstrua contineri uno
 die, si unum granum biberint feminae, biduo, si duo, et
 totidem diebus quot grana sumpserint, M. Varro coriandro 15
 subtrito et cumino acetoque carnem omnem incorruptam
 aestate servari putat.

219 (83) Atriplex et silvestre est, accusatum Pythagorae,
 tamquam faceret hydropicos morbosque regios et pallorem,
 concoqueretur difficillime; ac ne in hortis quidem iuxta 20
 id nasci quicquam nisi languidum culpavit. addidere
 Dionysius et Diocles plurimos gigni ex eo morbos, nec
 nisi mutata saepe aqua coquendum, stomacho contrarium

§ 217: Gargil. p. 138, 14. 1. 8. Diosc. III 64. — § 218:
 Gargil. p. 138, 9. Diosc. III 64. Gargil. p. 138, 16—18. —
 § 219—221: Diosc. II 145. Gargil. p. 142, 5. 8. 7. 8.

1 trita d. 4 antea VF. 6 ad v. om. ll. | refrige-
 rando/// d. 9 et Ev. om. r. 10 bibitur potum d. | et EG.
 at Fd. at et V. del. v. 14 si duo EQv. om. r. 15 todi-
 tam Q. an totidem iam, ut ap. Gargil.? | quod VQD. | sumpse-
 runt Q. | Marcus autem QS. | uuarro VQ. 16 et cumino
 (com- Q) acetoque dTQS. et cum (cum in V) aceto quae r.
 cum aceto v. | omnem TQS. om. rv. 18 est G. et VFEE. et
 satium dT. est et satium v e codd. dett. et satium est H. |
 acusatom F¹. | Pythagorae U 442. -ora S (add. a v). -oras H.
 phytagora d. ypit- E. ipytagina F. pytagma V. 19 regio
 sed V. regios sed d. 20 concoqueretur H. conqueretur VFTE.
 -ritur d. coqueretur G. coquitur v. | iuxta v. iuste ll. 22 nec
 nunc r. 23 mutata VF.

esse, lentigines et papulas gignere. miror quare difficulter 220
in Italia nasci tradiderit id Solo Smyrnæus. Hippo-
crates vulvarum vitiis infundit id cum beta. Lycus
Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit, panos,
5 furunculos incipientes, duritias omnes vel cocto vel crudo
utiliter inlini putavit, item ignem sacrum cum melle, aceto,
nitro, similiter podagras. ungues scabros detrahare dici-
tur sine ulcere. sunt qui et morbo regio dent semen 221
eius cum melle, arterias et tonsillas nitro addito perfri-
10 cent, alvum moveant cocto vel per se vel cum malva aut
lenticula. concitant et vomitiones. silvestri capillos tingunt
et ad supra scripta utuntur.

21. (84) E contrario in magnis laudibus malva est 222
utraque et sativa et silvestris. duo genera earum ampli-
15 tudine folii discernuntur. maiorem Graeci *malopen* vocant
in sativis, alteram ab emolliendo ventre dictam putant
malachen. at e silvestribus, cui grande folium et radices
albae, *althaea* vocatur, ab excellentia effectus a quibusdam
plistolochia. omne solum, in quo seruntur, pinguius 223
20 faciunt. contra omnes aculeatos ictus efficaces, praecipue
scorpionum, vesparum similiumque et muris aranei. quin
et trita cum oleo qualibet earum peruncti ante vel ha-

---

§ 222: Gargil. p. 139, 3. Diosc. II 144. III 153. (cfr. Athe-
naeus II 52 p. 58^d). — § 223: Diosc. II 144. Geop. XII 12, 4.
Scribon. 184. 186. Pl. iun. p. 108, 15.

---

2 solo VS. solon FEv. solu d. cfr. § 235. | Smyrnaeus C.
smyrneus dEv. myr- r. 3 id infundit EG. -di v. 7 nitro
QS. -roque v. nigro ll. | podagris VF v. a. G. 10 aut cum T.
11 dist. ego. | concitant et ego. -tantes ll. v. 12 ad dEv.
om. r. | dicta Q v. a. H. 15 discernuntur VF. | malopen v.
OTIEN Q. lopen Vd. lopem r. molochen coni. Dal. ex Athen.
II 52. 16 emolliendo F. . . . liendum Q. | ventre dEv. -trem
r. -trē Q. an recte? cfr. Cic. Tusc. III 9, 20. 17 malachen v.
malacen Vd. -lece r. (alace dicta Q). | at e S. a te Q. ae VF.
e rv. | cui dEv. qui VF. quo Q. 18 a Qv. om. ll. S. 19 pli-
stolochia S cum P. -locia dT Brot. plisthol- Q. plitolicia r.
plistolycia H. aristalthaea v. | omnis olum V. | seruntur dTQv.
serantur rH. | pinguius Ev. -guis VQ. -quis F. -guissimum dT.
20 contra dTQS. in contra r. huic contra v. an item
contra? | efficacior uis Ev. -cax uis fH.

bentes eas non feriuntur. folium inpositum scorpionibus
 torporem adfert. valent et contra psimithi venena. acu-
 leos omnes extrahunt inlitaе crudae cum aphronitro, potae
 vero decoctae cum radice sua leporis marini venenum
 224 restingunt, ut quidam dicunt, si vomatur. de iisdem mira 5
 et alia traduntur, sed maxime, si quis cotidie suci ex
 qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus mor-
 bis cariturum. ulcera manantia in capite sanant in urina
 putrefactae, lichenas et ulcera oris cum melle; radix de-
 cocta furfures capitis et dentium mobilitates. eius, quae 10
 unum caulem habet, radice circa dentem, qui doleat,
 225 pungunt, donec desinat dolor; eadem strumas et parotidas,
 panos addita hominis saliva purgat citra vulnus. semen
 in vino nigro potum pituita et nauseis liberat. radix
 mammaram vitiis occurrit adalligata in lana nigra, tussim 15
 in lacte cocta et sorbitionis modo sumpta quinque diebus
 226 emendat. stomacho inutiles Sextius Niger dicit, Olym-
 pias Thebana abortivas esse cum adipe anseris, aliqui
 purgari feminas foliis earum manus plenae mensura in
 oleo et vino sumptis. utique constat parturientes foliis 20
 substratis celerius solvi; protinus a partu revocanda, ne
 227 vulva sequatur. dant et sucum bibendum parturientibus
 ieiunis in vino decoctae hemina. quin et semen adalligant

§ 224: Pl. iun. p. 14, 2. Diosc. II 144. Gargil. p. 139, 9. —
 §§ 225. 226: Gargil. p. 139, 11. 12. Diosc. II 144. — § 227:
 Geop. XII 12, 7. Gargil. p. 139, 10.

2 psimithi P. -miti Q. psitim dT. phsitim V. phystim r.
 del. v. a. S. 3 aphronitro S. a fronitro Q. a nitro V F d.
 nitro E G. aut cum aneto v. 4 sua dEv. suco rT. | uenena
 V v. a. S. 5 restingunt ut S. (-guunt et ut H cum vet. Dal.).
 -guntur E. -guitur dTf. restringuntur V. -guitur F. -gunt et
 ut v. 6 quis cottidie Q. cotidie quis T v. a. S. 10 in
 capite Q. | mobilitatē QD. | eius qui d. eiusque uero Q.
 12 pungunt QH. -git ll. pungito coni. Dal. punge C. perunge
 v. | dolor Ev. dolore VFQ. a dolore dT. dolere S. 18 pur-
 gat dEv. pungit V. pungunt FT. 14 et Vv. ex r. 16 sor-
 bitiones V. 20 utique d. | parturientem Q. 21 solui sed
 †. Dal. | ad Q. | reuocanda Verc. -dam VTQS. -dum rG.
 decocta v. a. H. an recte? cfr. XXI 26. XXVI 88.

- bracchio genitale non continentium, adeoque veneri nascuntur, ut semen unicalis adpersum curationi feminarum aviditates augere *ad* infinitum Xenocrates tradat itemque tres radices iuxta adalligatas. tenesmo, dysintericis
 5 utilissime infundi, item sedis vitiis, vel si foveantur. melancholicis quoque sucus datur cyathis ternis tepidus et insanientibus quaternis, decoctae comitialibus heminae suci. hic et calculosis et inflatione et torminibus aut 228 opisthotonico laborantibus tepidus inlinitur. et sacris ignibus et ambustis decocta in oleo folia inponuntur, et ad
 10 vulnerum impetus cruda cum pane. sucus decoctae nervis prodest et vesicae et intestinorum rosionibus, vulvas et cibo et infusione emollit. alvo sucus decoctae permeatus suaves facit.
- 15 Althaeae in omnibus supra dictis efficacior radix, prae- 229 cipue convulsis ruptisque. cocta in aqua alvum sistit, ex vino albo strumas et parotidas et mammarum inflammationes; et panos in vino folia decocta et inlita tollunt; eadem arida in lacte decocta quamlibet perniciosae tussi
 20 citissime medentur. Hippocrates vulneratis sitientibus- 230 que defectu sanguinis radices decoctae sucum bibendum

§ 228: Geop. XII 12, 6. Diosc. II 144. Gargil. p. 139, 3. 4. —

§ 229: (cfr. XX 29). Gargil. p. 139, 19. Th. H. IX 18, 1. Diosc. III 153. — § 230: Th. H. IX 18, 1. Geop. XII 12, 2. Diosc. III 153. (cfr. Marc. Emp. 27, 109).

1 adeo quae V. | ueneri v. uenere ll. 2 ut dv. et rS. | curationi J. curationis (car- F¹) ll. cubili ed. princ. cubitali v. a. C. genitali anonymi ap. B. cubationi vel subationi coni. S. locus nondum restitutus videtur. 3 augere ad v. augeri et ll. | tradit VFS. 4 ut tres d. | iuxta aligata Q. (femori alligata Gargil.). | tenesmo D. -mo et v. -mos VFd. -mos sint E. an tenesmo sucum et? 6 cyathis VFdv. quartis E. 7 quaternis om. E. | an hemina? 8 his EG. 9 opisthotonico V. opisthotono S cum vet. Dal. 10 ambustis v. -sta ll. | oleo vet. Dal. oleum ll. v. 11 vulneram V. -era d. 13 infusum dT. | aluo ego (an ilium?) oleum ll. J. in oleum S. in oleo v. cfr. Gargil. et Diosc. | dist. ego. | permixtus dT. pori meatus v. a. Brot. 14 suaves Ev. suavius (suuius F¹) r. 17. 18 dist. ego. | inflationes Tf v. a. B. 18 an set panos? 19. 20 tussi citissime v. tusa cit- d. tutissime r. 20 dentur VF.

dedit et ipsam vulneribus cum melle et resina, item contusis, luxatis, tumentibus; et musculis, nervis, articulis inposuit ut supra; spasticis, dysintericis in vino bibendam dedit. mirum aquam radice ea addita addensari sub diu atque glaciescere. efficacior autem quo recentior. 5

- 231 (85) Nec lapathum dissimiles effectus habet. est autem et silvestre. quod alii oxalida appellant, *nostri vero rumicem, alii lapathum canterinum*, sapore sativo proximum, foliis acutis, colore betae candidae, radice minima, * ad strumas cum axungia efficacissimum est; et alterum genus 10 fere oxylapathum vocant, sativo [item] similis et acutiore folio ac rubriore, non nisi in palustribus nascens. sunt qui et hydrolapathum tradant, in aqua natum, et aliud hippolapathum, maius sativo candidiusque ac spissius.
- 232 silvestria scorpionum ictibus medentur et feriri prohibent 15 habentes. radix aceto decocta, si colluatur sucus, dentibus auxiliatur, si vero bibatur, morbo regio. semen

§ 231: Diosc. II 140. 141. — §§ 232. 233: Diosc. II 140. Gargil. p. 142, 17. 13. 143, 4. 2. Geop. XII 38, 2. 1.

3 ut supra spasticis ll. J. et asmaticis (asthm- Dal.) v. | bibendam Q.S. -dum ll. v. 4 an densari? | diu QJ. diuo ll. v. dio Bas. 5 atque ll. v. it Q. | glaciescere TQ.S. clacte- F. lacte- rG. elacte- v. 7 et om. v. a. G. | dist. ego. | an aliqui? | oxalida S. -dem v. oxallida Q. oxalli id d. osea alli id E. cxvii. id r. 7 nostri — 8 canterinum cum Q huc transposui;

in ll. v leguntur post radice minima. transposita quoque deleri voluit U 443. sed cfr. index. 8 sapore sativo D. saporem autem satiuū Q. sapore ll. H. sativo v. (J conferri iussit XXII 148. 154. adde XX 259). 10 est om. Q. | dist. ego. | aliud Q.

11 oxilapatum Vd. . . . lapatū Q. | sitium Q. | uncos ego posui. item VFdTG. om. Q. idem Ev. id quidem S e marg. Dal. id est J cum vet. Dal. id D. | dissimilius U 443 e Diosc. | sed S cum vet. Dal. | acutiore D e coni. S. -ora ll. v. acutio Q.

12 folio D e coni. S. folia ll. S. habet folia v. deest in Q. | rubriore VFD. -ora rv. rudiore Q. malim duriore (κληρά Diosc.).

12. 13 sunt qui dTv. qui sunt r. om. Q. 13 et QS. om. ll. v. | thyrdolapadum Q. | tradunt E v. a. S. om. Q. | et ll. J. ex Q. Est et v. | aliud E(?)v. alium r. om. G. an delendum?

14 ac spissius om. Q. 15 sed omnia si . . . a Q. fortasse recte. | feriri QS. -ire ll. v. 16 colluatur Brot. coluatur dTD. colatur FE. coletur VC. colletur v. | sucus om. T.

stomachi inextricabilia vitia sanat. hippolapathi radix et
privatim ungues scabros detrahit; dysintericos semen dua- 233
bus drachmis in vino potum liberat. oxylapathi semen
lotum in aqua caelesti sanguinem reicientibus adiecta
5 acacia lentis magnitudine prodest. praestantissimos pastil-
los faciunt ex foliis et radice addito nitro et ture exiguo.
in usu aceto diluunt.

(86) Sed sativum in epiphoris oculorum inlinunt 234
frontibus. radice lichenas et lepras curant, in vino vero
10 decocta strumas et parotidas, set calculos pota e vino et
lienes inlita, coeliacos aequae et dysintericos et tenesmos;
ex eademque ad omnia efficacius ius lapathi et ructus
facit et urinam ciet et caliginem oculorum discutit, item
pruritus corporis in solia balinearum additum aut prius
15 ipsum inlitum sine oleo. firmat et commanducata radix 235
dentes; eadem decocta cum vino sistit alvum, folia sol-
vunt. adiecit Solo, ne quid omittamus, bulapathum, ra-
dicis tantum altitudine differens et egregio ad dysintericos
effectu potae ex vino.

20 22. (87) Sinapi, cuius in sativis tria genera diximus, 236
Pythagoras principatum habere ex his, quorum in sub- 19, 171
lime vis feratur, iudicavit, quoniam non aliud magis in nares

§ 234: Diosc. II 140. Geop. XII 38, 2. Gargil. p. 143, 3.
142, 14. — § 236: Gargil. p. 164, 1. 15. 16. 10. Diosc. II 183. —
§ 237: Gargil. p. 164, 12. (p. 165, 3). 13. 8. 10. 9. 165, 7. Diosc.
II 183. Pl. iun. p. 95, 15.

1 radix et ego. radix D. -ices U. v. 2 scabrose VF. |
detrahunt v. a. D. 3 potum EQv. optimum rT. 4 adiecta
dv. aiecta VF. iecta E. 5 acacia dEv. acia r. | prodest
dEv. om. r. 6 ture H cum Cornario. iure dEB. iurc F.
iur V. | exiguo dB. enguo r. 9 radici VF. radice eius Q. |
lichenas TH. licenas Q. licherias r. melicerias B. an sic liche-
nas? | lepnas V. libras Q. 10 set ego. et U. v. | pota e ego et
dist. e Diosc. et Garg. pota EH. poto rv. 11 inlita U. H.
om. v. an inlita ex aceto, coeliacos semine et? 12 ex
VdEv. et F. ad C. | ad omnia ego. omnia U. v. cfr. § 258.
13 ciet et dEv. om. r. 17 ne quid Bas. e codd. dett. neque
ut U. v. 18 egregio ad ego. cfr. XXIV 138. erga U. v.
19 effectum U. J. efficaci (-cis v) effectum (-tus v) G. | potae Gronov.
pota U. potu G. -tum v. 21 in CFWMüller p. 21. om. U. v.

et cerebrum penetret. ad serpentium ictus et scorpionum
 tritum cum aceto inlinitur; fungorum venena discutit.
 contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gar-
 237 garizatur cum aqua mulsa. ad dentium dolores mandi-
 tur, ad uvam gargarizatur cum aceto et melle, stomacho 5
 utilissimum contra omnia vitia, pulmonibus excreationes
 faciles facit in cibo sumptum; et suspiriosis datur, item
 comitialibus ter die cum succo cucumerum. sensus atque
 sternutamentis caput purgat, alvum molliat, menstrua et
 urinam ciet. et hydropicis inponitur cum fico et cumino 10
 238 tusum ternis partibus. comitali morbo aut vulvarum con-
 versione suffocatas excitat odore aceto mixto; item lethar-
 gicos: adicitur tordylon — est autem hoc semen ex seseli
 — et, si vehementior lethargus premat, cruribus aut etiam
 capiti inlinitur cum fico ex aceto. veteres dolores thoracis, 15
 lumborum, coxendicum, umerorum et in quacumque parte
 ex alto corporis vitia extrahenda sunt inlitum caustica vi
 emendat pusulas faciendo, at in magna duritia sine fico
 inpositum aut, si vehementior ustio timeatur, per duplices
 239 pannos. utuntur eo ad alopecias cum rubrica, psoras, 20
 lepras, phthiriasis, tetanicos, opisthotonicos. inungunt

§ 238: Diosc. II 183. (III 56). Gargil. p. 165, 8. 4. 164, 17.
 19. — §. 239: Diosc. II 183. Gargil. p. 165, 2. 13. 14.

7 datur et suspiriosis E v. a. S. 8 ter die ego. tedis ll.
 taediis Gronov. tepidum v. a. H. | acuit Val. Rose *Hermæ VIII*
27 n. e Gargil. 9 molliat Ev. purgat molliat r. 10 hydro-
 picis (ytro- Q) dTQv. -pici r. -pisi S. 12 suffocatas G. -tos ll.
 exanimes Q. | odore v. o dolore Q. odores (-ris F¹) ll.
 13 tordilon F. topaion Q. tordylon B. | hoc om. E. id v. a. S. |
 ex seseli C e Diosc. III 56. esseli Q. ex esse F¹. ex sese rv.
 ex sili B. 14 et si Ev. et siue r. si Q. | lethargus S. i et
 largus Q. lethargicos ll. (add. somnus) v. 15 ficu Q. | et
 aceto dTQ v. a. G. 16 ume... m Q. humerum v. a. B. *dele-ri*
voluit B et substitui lienum e Diosc. an iocinerum e Gargil.?
 17 sint ego. sunt ll. v. cfr. Froben p. 40 18 at in dEv.
 ad in Q. ad r. 19 aut QS. ut VF. uel rv. | timetur Q.
 20 eo TQS. om. rv. | lubrica d. luprica V. | psoriis V. 21 te-
 ticos G (cum Cornar. ad Diosc. II 140). litanicos VdEv.
 oos F. lichenas H.

quoque scabras genas aut caligantes oculos *succo* cum melle, succusque tribus modis exprimitur in fictili calescitque in eo sole modice. exit et e cauliculo succus lacteus; eius *gutta*, cum induruit, dentium dolori medetur. semen 240
5 ac radix, cum inmaduere musto, conteruntur manusque plenae mensura sorbentur ad confirmandas fauces, stomachum, oculos, caput sensusque omnes, mulierum etiam lassitudines, saluberrimo genere medicinae. calculos quoque discutit potum in aceto. inlinitur et livoribus singillatisque cum melle et adipe anserino aut cera Cypria.
10 fit et oleum ex eo semine madefacto in oleo expressoque, quo utuntur ad nervorum rigores lumborumque et coxendicum et perfrictiones.

(88) Sinapis naturae esse effectusque eosdem habere 241
15 traditur adarca inter silvestria dicta, in cortice calamo- 16, 167
rum sub ipsa coma nascens.

(89) Marrubium plerique inter primas herbas commendavere, quod Graeci prasion vocant, alii linostrophon, nonnulli philopaeda aut philochares, notius quam ut indi-

§ 240: Gargil. p. 165, 16. 17. 18. 164, 9. Pl. iun. p. 102, 1. Diosc. II 183. I 47. Gargil. p. 166, 1. 2. — § 241: Diosc. III 109. Pl. iun. p. 38, 19. 80, 13. Marc. Emp. 15, 78.

1 caligantes *B e Diosc.* cum gallicam ter *VF.* -ca inter *r.* | succo *Müller emend. IV 9. om. ll. v.* 2 succusque *Ev.* succoque *rT.* 3 exit et e *Ev.* exit et *VF.* excitet *d.* | lactens *VFdS.*

4 eius gutta *ego e Gargil.* eiuce ui ita *VF.* ei uetui ita *d.* qui ita *E(?)v.* lactucae uice. ita *Müller l. l. 10.* | duruit *F.* inaruerit *Gargil.* 5 inmaduere *Ev.* -eri *F.* -erit *r.* -erint *S.* | cum teruntur munusque *V.* 6 firmandas *E v. a. S.* 8 saluberrimo *d v.* -mae *rH.* 9 inlinitur *C.* -nitum *VFE.* illitum *d.* | liboribus *V.* laboribus *d.* 9. 10 singillatisque *Vd.*

11 eo *om. v. a. H.* ipso *T.* | oleo *dEv.* ulco *rT.* 11. 12 expressoque quo *FEv.* -esso quoque *V.* -essoque *d.* 14 naturae *VdE.* -re *F.* -ra *J.* -am *v.* | esse *coni. J. om. ll. v.* 15 traditur *v ex d* (traditur habere). auditur *r.* | adarca *v.* at- *Q.* adarcam *ll.* | silvestria dicta *QS.* siluas tacta (intacta *v*) *VFEB.* siluas tecta (-tam *d*) *dT.* | in *om. dT v. a. B.* 18 prasion *v.* parsion *FdE.* pa.sion *V.* iippaconium *Q.* prasion, alii eupatorium *coni. S e Diosc.* 19 philopheda *VF.* .... padam *Q.* | philophares *B e Diosc.*

candum sit. huius folia semenque contrita prosunt contra serpentes, pectorum et lateris dolores, tussim veterem. et iis, qui sanguinem reiecerint, eximie utile, scopis eius cum panico aqua decoctis, ut asperitas suci mitigetur. 242 inponitur strumis cum adipe. sunt qui viride semen, 5 quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum addito exiguo olei et salis sorberi ieiunis ad tussim iubeant. alii nihil comparant in eadem causa marrubii et feniculi sucis ad sextarios ternos expressis decoctisque ad sextarios duos, tum addito mellis sextario, 10 rursus decocto ad sextarios duos, si coclearii mensura in 243 die sorbeatur in aquae cyatho. virilium vitiis tusum cum melle mire prodest. lichenas purgat ex aceto, ruptis, convulsis, spasticis, nervis salutare. potum alvum solvit cum sale et aceto, item menstrua et secundas mulierum. arida 15 farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est, item ad gangraenas et pterygia. sucus vero auriculis, ex naribus et morbo regio minuendaeque bili cum melle prodest, 244 item contra venena inter pauca potens. ipsa herba stomachum et excreationes pectoris purgat cum iride et 20 melle, urinam ciet, cavenda tamen exulceratae vesicae et renium vitiis. dicitur sucus et claritatem oculorum adiuvere. Castor marrubii duo genera tradit, nigrum et, quod magis probat, candidum. in ovum inane sucum addit is ipsumque ovum infundit cum melle aequis portionibus, 25 tepefactum vomicas rumpere, purgare, persanare promittens. inlinit etiam vulneribus a cane factis tusum cum axungia vetere.

§ 242: Marc. Emp. 16, 20. 21. — §§ 243. 244: Diosc. III 109. Marc. Emp. 17, 33. Pl. iun. 86, 6.

5 uiride U 445. -dem Q. -dis ll. v. a. D. 6 capiat VF.
 7 sorbere v. a. Brot. | ia iunus Q. ieiunos v. a. Brot.
 11 codiarii V. 12 in aqua d. | quieto V. | et uirilium dE v. a. S.
 14 sparsicis V. 15 menstruas d. 17 gangraenas C.
 cancrianas (camc- F) ll. cancrenas v. | pterugia d. -gias V.
 ex ego coll. Diosc. et ll. v. et e (deleto altero et) B. 18 bile V.
 21 cauendo VF. 24 inanem VF. 25 cum ego. om. ll. v.
 melle Ev. mell F. mel rJ. 27 inlinit vet. Dal. inlitis ll. v.
 sum f. tusam VFd. tuso EG. tusa v. 28 ueteri dE(?) v. a. D.

(90) Serpyllum a serpendo putant dictum, quod in 245
silvestri evenit, in petris maxime; nam sativum non serpit,
sed ad palmum altitudine increscit. pinguius voluntarium
et candidioribus foliis ramisque. adversus serpentes effi-
5 cax, maxime cenchrim et scolopendras terrestres ac ma-
rinas et scorpiones, decoctis ex vino ramis foliisque. fugat
et odore omnes, si uratur, et contra marinorum venena
praecipue valet. capitis doloribus decoctum in aceto in- 246
linitur temporibus ac fronti cum rosaceo, item phreneticis,
10 lethargicis. contra tormina et urinae difficultates, anginas,
vomitiones drachmis quattuor ex aqua bibitur; ad iocine-
rum desideria folia obolis quattuor dantur, ad lienem ex
aceto. ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus
aceti et mellis.

15 (91) Sisymbrium silvestre, quibusdam thymbraeum 247
appellatum, pedali non amplius altitudine. quod in riguis
nascitur, simile nasturtio est, tritumque efficax adversus
aculeata animalia, ut crabrones et similia; quod in sicco,
odoratum est et inseritur coronis, angustiore folio. sedant
20 utraque capitis dolorem, item epiphoras, ut Philinus tra-
dit. alii panem addunt, alii per se decocunt in vino. sanat 248
et epinyctidas cutisque vitia in facie mulierum intra quar-
tum diem noctibus inpositum diebusque detractum. vom-
itiones, singultus, tormina, stomachi dissolutiones cohibet,

§§ 245. 246: Diosc. III 40. Th. H. VI 7, 5. (cfr. Plin. XIX
172). Gargil. p. 176, 1. 175, 14. Pl. iun. p. 11, 2. Gargil. p. 176,
6. 7. 8. — § 247: Diosc. II 155. 154. [Gargil.] p. 177, 5. 4. —
§ 248: Diosc. II 155. 154. [Gargil.] p. 177, 6. 2. Pl. iun. p. 91, 10.

1 serpillum VQ v. a. C. 2 nam QD. om. ll. v. 3 pal-
mae EH. palmi v. | altitudinine Q. -dinem VE v. a. S. 5 cen-
chrim v. cencharim ll. 7 odorem VFQ. | omnis ll. G. oc ....
Q. cominus v. an recte? | uratur Qv. uretur ll. 11. 12 dist.
ego. coll. Gargil. 12 desideria dG. -rium rTS. dolores v.
cfr. XXII 108. XXIII 61. XXVII 136. 16 plus VF.
17 nasturtio Q (νατρούρκιου Diosc. II 184). | tritumque ego
coll. Diosc. utrumque ll. v. 19. 20 sedantur aquae V
20 Philinus H cum vet. Dal. cfr. index. plinius ll. v'
dit del. Verc. pilinus v. 23 dractum VF.

sive in cibo sumptum sive suco poto. non edendum gravidis nisi mortuo conceptu, quippe etiam inpositum eicit. movet urinas cum vino potum, silvestre vero et calculos. quos vigilare opus sit, excitat infusum capiti cum aceto.

249 (92) Lini semen cum aliis quidem in usu est, sed et 5
per se mulierum cutis vitia emendat in facie, oculorum
aciem suco adiuvat. epiphoras cum ture et aqua aut cum
murra ac vino sedat, parotidas cum melle aut adipe aut
cera, stomachi solutiones inspersum polentae modo, angi-
250 nas in aqua et oleo decoctum et cum aneso inlitum. tor- 10
retur, ut alvum sistat. coeliacis et dysintericis inponitur
ex aceto. ad iocineris dolores estur cum uva passa; ad
phthisim utilissime e semine fiunt ecligmata. musculorum,
nervorum, articulorum, cervicium duritias, cerebri membra-
nas mitigat farina seminis nitro aut sale aut cinere addi- 15
tis. eadem cum fico . . . etidem concoquit ac maturat;
cum radice vero cucumeris silvestris extrahit quaecumque
251 corpori inhaereant; sic et fracta ossa. serpere ulcus in
vino decocta prohibet, eruptiones pituitae cum melle.

§ 249: Diosc. II 125. Pl. iun. p. 21, 15. 20, 9. 31, 7—9. Marc. Emp. 15, 31. (Pl. iun. p. 30, 14. 15). — § 250: Marc. Emp. 18, 12. Pl. iun. p. 34, 20. 88, 2. — § 251: Diosc. II 125. Pl. iun. p. 76, 9—11. 63, 18. 44, 2.

1 in suco v. a. G. | poto ego. potum ll. v. 1. 2 ignau-
dis V. 3 urinas Q. cfr. § 253 extr. urinam ll. v. | uero S.
..ro Q. om. ll. v. | calculos Qv. calchos ll. 5 sed QS. om.
ll. v. 6 muliebris Q. 8 murra S. myrrha Vv. myrta Fd.
mu..ta Q. misto E. | parotidas dv. paroidas r. 8. 9 et cera
dT. 9 dissolutiones coni. Dal. sed cfr. XXIII 112. XXVII
88. | polenta VFd. 9. 10 anginas v. anginae ll. 10 aneto
coni. Brot. e Marc. Emp. et Plin. iun. | inlinitum E. | post inli-
tum excidisse videntur sic et tonsillas ex aceto gargarizatum:
cfr. Plin. iun. p. 30, 14. 10. 11 torpetur E. torreretur. aut
cum murt... Q. an torretur ac cum murra, ut alvum sistat,
coeliacis — aceto? 13 utilissime e G. -mae V. -me r v.
seminae V. | et ligmata V. 14 ceruitium E. ceruicum dv.
a. D. -icis V. 16 lacunam ego indicavi. et idem ll. idem
G. item v. parotidem J. ephelidem S (dubitanter) e Diosc.
18 et fracta Ev. effracta rT. 19 eruptiones dv. eruiti-
ones VE. ueruitiones F.

emendat ungues scabros cum pari modo nasturtii, testium vitia et ramices cum resina et murra et gangraenas ex aqua, stomachi dolores cum feno Graeco sextariis utriusque decoctis in aqua mulsa, intestinorum, thoracis pernicio-
5 ciosa vitia clystere in oleo aut melle.

(93) Blitum iners videtur ac sine sapore aut acrimo- 252
nia ulla, unde convicium feminis apud Menandrum faciunt mariti. stomacho inutile est. ventrem adeo turbat, ut cholera faciat aliquis. dicitur tamen adversus scor-
10 piones potum e vino prodesse, clavis pedum inlini, item lienibus et temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

23. (94) Meum in Italia non nisi a medicis seritur 253
et his admodum paucis. duo genera eius: nobilius Atha-
15 manticum vel Athamanicum vocant, illi tamquam ab Athamante inventum, hi quoniam laudatissimum in Athamania reperiatur, foliis aneto simile et caule, aliquando bipedale, radicibus multis obliquis nigris, quibusdam et altis, minus
rufum quam illud alterum. urinam ciet in aqua pota
20 radice trita vel decocta, inflationes stomachi mire discutit, item tormina et vesicae vitia vulvarumque. articulis cum melle . . . . infantibus cum apio inlitum imo ventri urinas movet.

§ 252: (Diosc. II 143). Gargil. p. 143, 8. 9. 13. 11. 10. —
§ 253: Diosc. I 3.

1 emendat Ev. -dant r. | paro modi V. | nasturci V.
2 cancrænas V (v. a. C). 3 faeno V. 3. 4 utrisque Ev. a. G.
6 ac Vv. hac Q. aut r. 8 inutile est v. -ilem ll.
9 cholera V. ulcera Q. | dicitur Ev. -cetur r. 11 temporibus doloribus d. 13 meu v. a. H. milium Q. 14 iis Ev. a. S.
14. 15 Athamanticum v. adam- ll. adamant. hic cum Q.
15 uel Athamanicum U 444. uelata manichum Q. om. ll. v. a. D.
16 Athamania U l. l. -manta FQ. -mante r v. a. D.
17 aneto S cum B e Diosc. aneso ll. Q. aniso v. | dist. ego. | bipedale ego coll. Diosc. uipedale Q. bipedali ll. v. bicubitali B.
18 obliquis VT Brot. oliuis Q. oblis Fd. obolis E. obnigris v. | nigris om. v. a. Brot. | et QS. om. ll. v. | altis VFdTJ. albis QS. altissimis E(?) v. an rectis? cfr. Diosc. 19 illud Qv. illum ll. | urinam ciet J. murinam et ll. ciet urinam v. | qua VF. | potum dE(?)v. om. F¹. 21 dist. U 444. 22 la-

- 254 (95) Feniculum nobilitavere serpentes gustatu, ut
8, 98 diximus, senectam exuendo oculorumque aciem suco eius
reficiendo, unde intellectum, hominum quoque caliginem
praecipue eo levare. colligitur hic caule turgescente et in
sole siccatur inungiturque ex melle. [ubique hoc est] 5
laudatissimus in Hiberia lacrimis fit. et e semine recenti
fit et e radicibus prima germinatione incisis.
- 255 (96) Est in hoc genere et silvestre, quod hippomara-
thum, alii myrsineum vocant, foliis maioribus, gustu acriore,
procerius, baculi crassitudine, radice candida. nascitur in 10
calidis et saxosis. Diocles et aliud hippomarathi genus
tradidit, longo et angusto folio, semine coriandri.
- 256 Medicinae in sativo ad scorpionum ictus et serpentium
semine in vino potu. sucus et auribus instillatur vermi-
culosque in his necat. ipsum condimentis prope omnibus 15
inseritur, oxyporis etiam aptissime. quin et panis crustis
subditur. semen stomachum dissolutum adstringit vel in
febris sumptum, nausiam ex aqua tritum sedat, pulmo-
nibus et iocineribus laudatissimum. ventrem sistit, cum
modice sumitur, urinam ciet et ad tormina potu. decoc- 20

§ 254: Diosc. III 74. Gargil. p. 159, 5. 6. 10. — § 255: Diosc.
III 75. — §§ 256. 257: Diosc. III 74. Gargil. p. 160, 1. 159, 11.
12. 160, 5. 3. 4. Pl. iun. p. 58, 18. Gargil. p. 159, 13. 14. 16.
160, 2. 159, 14. 16. 160, 7.

cunam ego indicavi. exciderunt fortasse itemque thoracis fluc-
tionibus utile cfr. Diosc. 2 exuendo v. -dum Q. -dam V E.
execuendam r. | oculorumque Qv. oc.lo.umque V². c.lo.umque
V¹. colonumque F. colonorumque r. | sucu eius acuend... Q.
3 intellectum est v. a. S. | hominem V¹fv. a. Verc. 5 un-
cos posuit D cum U 445. 6 e lacrimis F E v. 6. 7 dist.
ego coll. Diosc. 6 et e d T E Q Brot. et ex V v. et F. | re-
cente E. om. d T. 7 fit ll. Tv. om. Q D. 8. 9 hippomara-
thum (ippo- Q) S. -thron v. hippomatium E. hyppo- d. ippho- r.
9 myrsineum d Q C. -seneum r v. smyrneum coni. H.
10 baculi S. uacculi Q. bracili F¹. bracioli V¹F². brachioli V².
bracchioli r. -iali v. 11 et V d T D. set F. sed E v. 13 in
sativo d E v. insitio r. 15 necat d Q v. -atis r. 18 febris
V F. | ex d E v. ea V F². in ea F¹. 20 ciet et d T Brot. et
ciet r. ciet J. exciet et G. excitat et v. | ad om. v. a. S. | potu
T 445. totū Q. totum ll. potum S. mitigat v. | dist. ego.

tum in lactis defectu potum mammas replet. radix cum 257
 tisana sumpta renes purgat sive decoctae suco ex vino
 sumpto. prodest et hydropicis radix ex vino pota, item
 convulsis. inlinuntur folia tumoribus ardentibus ex aceto,
 5 calculos vesicae pellunt, venerem stimulant. geniturae ab-
 undantiam quoquo modo haustum facit, verendis ami-
 cissimum sive ad fovendum radice cum vino decocta
 sive contrita in oleo inlita. multi et suggillatis cum cera
 inlinunt [et] radicem. seminis suco vel radice cum
 10 melle contra canis morsum utuntur et contra multipedam
 ex vino.

Hippomarathum ad omnia vehementius calculos prae- 258
 cipue pellit, prodest vesicae cum vino leni et feminarum
 menstruis haerentibus. efficacius in eo semen quam radix.
 15 modus in utroque quod duobus digitis tritum addatur in
 potionem. Petrichus, qui ophiaca scripsit, et Micion,
 qui rhizotomumena, adversus serpentes nihil efficacius

§ 258: Diosc. III 75. Nicand. ther. 596.

1 in *S.* et in *QD.* om. *ll. v.* | lactisque *v. a. S.* | inplet *Q.*

1. 2 cuncti sanat sumpta eadem (om. renes — suco) *Q.*

2 decoctae (= -cte) ego coll. *Plin. iun.* -cti *VFdTJ.* -cto *Ev.*

2. 3 ex uino sumto *Q.* siue semine sumpto *ll. v.* de siue semel posito
cfr. XVI 1. XVII 159. XXVI 95. XXXII 53. XXXVII 149.

3 e uino d. cum uino *T.* | pota *QD.* cocta *ll. v.* 4 ar-
 dentibus *Verc.* -tes *ll. v.* (ad calculos relatum). -te *J.* sed *cfr.*
Gargil. fortasse exciderunt aliqua: tumoribus et quae ictu uel
repentinis suggillationibus (vel caloribus) ardent. 5 uene-

rem stimulant *QS.* om. *ll. v.* *cfr. Gargil.* 6 quo *EQ.* 7 ra-
 dice *v.* -cem *ll.* | cum *F¹Ev.* cum in *r.* | decocta *S.* cocta *v.*
 decoctam *Vd.* -tum *r.* 8 contrita *v.* *cfr. Gargil.* -itum *ll. S.* |
 inlita ego. -itum *ll. v.* | multum *E.* | tumoribus et sugillatis *v. a. J.*

9 uncus ego posui. | radicem *VFd.* -ice *Ev.* | dist. ego. | semi-
 nis suco ego coll. *Diosc. et Gargil.* in suco *ll. v.* | radice ego.
 -icem *VFd.* om. *Ev.* 10 multipedem *VFd v. a. G.* 12 hip-

pomarathum *V²S* (-thron *v.*) -tum *r.* ippo- *Q.* 13 tollit *dT.*

14 haerentibus (her- *Q*) *EQG.* haerentes (her- *F*) *r.* om. *v.* |
 sed efficacius *Q.* 15 modus *Qv.* modis *VFE.* om. *d.* | in om.
E. | utraque *EQ.* | tritum *C.* trito *ll. v.* om. *Q.* | addatur *QS.* ad-
 datur *ll. v.* 16 potione *Q.* an recte? | Micion *Brunn p. 36.*
miccon ll. Miccion G. Miction Dal. Miction H. micon v.

hippomaratho putavere; sane et Nicander non in novissimis posuit.

259 (97) Cannabis in silvis primum nata est, nigrior foliis et asperior. semen eius extinguere genituram virorum dicitur. sucus ex eo vermiculos aurium et quodcumque 5 animal intraverit eicit, sed cum dolore capitis, tantaque vis ei est, ut aquae infusus coagulare eam dicatur; et ideo iumentorum alvo succurrit potus in aqua. radix articulos contractos emollit in aqua cocta, item podagras et similes impetus. ambustis cruda inlinitur, sed saepius mu- 10 tatur, priusquam arescat.

260 (98) Ferula semen aneto simile habet. quae ab uno caule dividitur in cacumine, femina putatur. caules eduntur decocti commendanturque muria ac melle, stomacho utiles. sin plures sumpti, capitis dolorem faciunt. radix 15 denarii pondere in vini cyathis duobus bibitur adversus serpentes, et ipsa radix inponitur. sic et torminibus medetur, ex oleo autem et aceto contra sudores inmodicos 261 vel in febribus proficit. sucus ferulae alvum solvit fabae magnitudine devoratus. e viridi medulla vulvis utilis et 20 ad omnia ea vitia. ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur in vino trita vel medulla. sunt qui comi-

§ 259: Diosc. III 155. 156. — § 260: Diosc. III 81. Pl. iun. p. 110, 11. 92, 18. — § 261: Diosc. III 81.

1 hippomaratho S. -thon ll. -thro v. (yppomaradrum Q).
3 cannausiluestris Q. | nigriore VF v. a. H (folio et aspe-
riore). 7 infusus QS. -sum FdE. -sa Vv. 8 lamentorum
V. | poti' d. pota v. a. S. 10 sed dE(?)v. et r. an recte?
13 an cacumina? cfr. XVI 158. XII 42. 14 muria Verc.
cfr. Diosc. murta F¹dT. musta VF². musto v. a. S. amurca E.
15 utilis ll. | sin Ev. in VF. hi dT. facile conicias utilis-
simi. plures; sed vide ne scribendum sit utiles, ni plures... fa-
cerent; cfr. XXIV 17. XXVII 29, alii loci multi. 19 al-
vum sistit v. a. G. 20 et f Dal. | uiride dTf. | medulla VFE
(Verc.) H. merulla f. ferula dTv. | uulvis H cum Gronovio. uul-
tuis VFf. uultui rT. ramusculus v. musculus B. del. Verc. for-
tasse recte; an uel illitu... est? | utilis Vv. utile r. | et H. est
ll. v. est et f Verc. 22 cum medulla V²S. 22. p. 378, 1 comi-
tialibus ego. -alibus bis VF. -alibus morbis dE(?)v. cfr. XXI
56. XXVII 29, al. (an bis die dandum? cfr. § 237).

tialibus dandum putent luna IIII usque VII lingulae mensura. natura ferularum murenis infestissima est, tactae siquidem ea moriuntur. Castor radiceis sucum et oculorum claritati conferre multum putavit.

5 (99) Et de carduorum satu inter hortensia diximus, ²⁶²
 quapropter et medicinam ex his non differamus. silvestrium ^{19, 152}
 genera sunt duo, unum fruticosius a terra statim, alterum
 unicaule crassius. utrique folia pauca, spinosa, muricatis
 cacuminibus, sed alter florem purpureum emittit inter me-
 10 dios aculeos celeriter canescentem et abeuntem cum aura;
 κόλυμον Graeci vocant. hic, antequam floreat, contusus ²⁶³
 atque expressus inlito suco alopecias replet. radix cuius-
 cumque ex aqua decocta potioribus sitim facere narratur.
 stomachum corroborat et vulvis . . . si credimus, etiam
 15 conferre aliquid traditur, ut mares gignantur. ita certe
 Glaucias scripsit, qui circa carduos diligentissimus vide-
 tur. mastiche e carduis odorem commendat oris.

24. (100) Et discessuri ab hortensiis unam compositi- ²⁶⁴
 tionem ex his clarissimam subteximus adversus venenata
 20 animalia incisam in lapide versibus Coi in aede Aesculapi:
 serpylli duum denariorum pondus, opopanacis et mei tan-

§ 262: Th. H. VI 4, 3. cfr. Plin. XXII 86. XXI 94. — § 263:
 Gargil. p. 149, 11. 13. 11. 12. 14. 150, 1. 2. Th. H. VI 4, 9. —
 § 264: Gargil. p. 176, 10 sqq. Pl. iun. p. 111, 13—24. 112, 1—4.

1 IIII us VII F¹. quarta sexta septima dE(?) v. a. S. 9 emit-
 tit d. mittit rQv. 13 potioribus Vf. potioribus T Gargil.
 v. a. G. 14 corroborat ad uenerem confert Q. | lacunam ego
 indicavi. excidisse videntur in cibo utilis est. cfr. Gargil.

15 certe D cum U 446. et cereae FdT. et cerea E. enim ce-
 reae V(?). enim S. cherias (Chaereas G) atheniensis scripsit
 et v. an ita et serio? cfr. XVII 267. XXX 137. XXXVII 41.

16 glatias E. | scripsit S. adscripsit ll. J. scribit Gargil.
 del. v. | qui dTv. quid r. 17 mastiche e S. -tice Q Gargil.
 -teche V. -tethe FE. -tet haec dT. mastiche H. manducatus
 v. | carduorum Gargil. cardui H. -duus Verc. -duus hic v. |
 commendoris VE. (oris odorem commendat Q). 18 sed v. a.
 D. | discessuri G. -ssum ll. ante discessum v. om. f. 20 in-
 cisa dQ. | in dQS. om. rv. | Coi in aede S cum Q (coine de).
 (cfr. coii Plin. iun.) et linede ll. in limine aedis v. 21
 pullidium V. | opopanaces VE. -panicis d. | mei coni. Caç

tundem singulorum, trifolii seminis pondus denarii, anesi et feniculi seminis et ammi et apii denarium senum e singulis generibus, ervi farinae denarium XII. haec tusa cribrataque vino quam possit excellenti digeruntur in pastillos victoriati ponderum. ex his singuli dantur ex vini 5 mixti cyathis ternis. hac theriace Magnus Antiochus rex adversus omnia venenata usus traditur aspide excepta.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXI

10

- 1 1. (1) In hortis seri et coronamenta iussit Cato, inenarrabili florum maxime subtilitate, quando nulli potest facilius esse loqui quam rerum naturae pingere, lascivienti praesertim et in magno gaudio fertilitatis tam varie ludenti. 2 quippe reliqua usus alimentique gratia genuit, ideoque saecula annosque tribuit iis, flores vero odoresque in diem 15 gignit, magna, ut palam est, admonitione hominum, quae spectatissime floreat, celerrime marcescere. sed ne pic-

§ 1: Cato 8, 2.

et Dal. e Galeni antidot. II 14. mii Q. mili ll. milii v. a. H. 1 seminis dTQ. om. E v. a. S. seminis — 2 feniculi om. VF. | denari unius S ex Plin. iun. | anesi dEH. a.s. Q. aneti v. a. H ex Plin. iun. 2 fenum V. | e QS. et ll. del. C. ex v. 3 denarium Q Plin. iun. S. om. ll. v. | hae tusa Q. extusa dT. 4 possunt dQS. potest Gargil. 5 pondere E v. a. S. | singuli Q Plin. iun. Gargil. v. -lis ll. | uino Plin. iun. Gargil. cfr. § 204 extr. 260. 6 hac Q Gargil. Verc. haec ll. v. | theriace Q. -reace V. -riaca Gargil. v. a. S. | magus d. 7 aspide excepta QS. om. ll. v. praeter aspidem Plin. iun. 11 in hortis — Cato om. B. 14 uarie v. variae ll. G. cfr. IX 102. XI 123. | ludenti v. -tis d. iubenti V. uiuenti B. inuenti E. 16 his VGETD. 17 magna ut Gdv. -na aut EE. -nam | et monitione V. 18 celerius VdTfS.

tura quidem sufficiet imagini colorum reddendae mixtura-
rumque varietati, sive alterni atque multiplices inter se
nectantur, sive privatis generum funiculis in orbem, in
oblicum, in ambitum quaedam coronae per coronas currant.

5 2. (2) Tenuioribus utebantur antiqui, stroppos appel- 3
lantes, unde nata strophiola. quin et vocabulum ipsum
tarde communicatum est, inter sacra tantum et bellicos
honores coronis suum nomen vindicantibus. cum vero e
floribus fierent,serta a serendo serieve appellabantur, quod
10 apud Graecos quoque non adeo antiquitus placuit.

(3) Arborum enim ramis coronari in sacris certami- 4
nibus erat primum. postea variari coeptum mixtura versi-
colori florum, quae invicem odores coloresque accenderet,
Sicyone ingenio Pausiae pictoris atque Glycerae corona-
15 riae dilectae admodum illi, cum opera eius pictura imi-
taretur, illa provocans variaret, essetque certamen artis
ac naturae, quales etiam nunc extant artificis illius tabel-
lae atque in primis appellata stephaneplocos, qua pinxit
ipsam. idque factum est post Olympiada C. sic coronis 5
20 e floribus receptis paulo mox subiere, quae vocantur
Aegyptiae, ac deinde hibernae, cum terra flores negat,
ramento e cornibus tincto. paulatimque et Romae subrepsit
appellatio corollis inter initia propter gracilitatem nomi-

§ 3: Festus s. v. stroppos. Varro de l. l. VI 64.

1 sufficiet *ego*. sufficienti VGdC. -nte *rv*. -ns *Gronov*. suf-
ficit *vet*. *Dal*. | reddenda et Vd. -dae est *Gronov*. 1. 2 mix-
turarum quaque dT. -rarum C. 3 nectuntur D e con. J. |
priuati VG. | generis G. 4 ambitum. Quaedam v. a. J. | cur-
rant *ego*. currunt *ll. v*. 5 stropos B. struppos dT *Brot*. stro-
phia v. a. H. 7 tarde dG. tarde de E. tarde inde v. tande
de B. tandem *rs*. 8 uero e dC. uero se E¹. uero BE².
uere r. 9 serieue *Salm*. serieue BE. seruiua G. seruiuae *rv. a*.
Brot. seruiuae f. sertiuue *Lipsius*. 11 enim om. VGd. 12
postea Bv. om. r. | uariari dv. -iare *rs*. 12. 13 uersicolori
GdfBas. -ris V. -res *rv*. 14 sicyon ex Bv. a. B. -onii ex B. |
ingeniis T. | Pausiae B. pausiae in BE. Pausiani v. paustae
dT. paste G. parte V. | glycerae BEv. lycerae d. licerae r.
15 an eius hic? | picturae BE. 16 et illa v. a. S. 19 olym-
piadem Bdv. a. S. 20 subire VG. 21. 22 nec atramento
VG. 22 e om. VGd. | cincto BE. | surrexit dT.

natis, mox et corollariis, postquam e lamina tenui aerea inaurata aut inargentata dabantur.

6   3. (4) Crassus Dives primus argento auroque folia imitatus ludis suis coronas dedit, accesseruntque et lem-
nisci, quos adici ipsarum coronarum honor erat, propter 5
Etruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. puri diu
fuere hi; caelare eos primus instituit P. Claudius Pulcher
bratteasque etiam philyrae dedit.

7   (5) Semper tamen auctoritas vel ludicro quaesitarum
fuit. namque ad certamina in circum per ludos et ipsi 10
descendebant et servos suos equosque mittebant. inde illa
XII tabularum lex: qui coronam parit ipse pecu-
niave eius, virtutis suae ergo duitor ei. quam servi
equive meruissent, pecunia partam lege dici nemo dubita-
vit. quis ergo honos? ut ipsi mortuo parentibusque eius, 15
dum intus positus esset forisve ferretur, sine fraude esset
inposita. alias in usu promiscuo ne ludicrae quidem erant,

8   (6) ingensque et hinc severitas. L. Fulvius argentarius
bello Punico secundo cum corona rosacea interdum e per-
gula sua in forum prospexisse dictus ex auctoritate se- 20
natus in carcerem abductus non ante finem belli emissus
est. P. Munatius cum demptam Marsuae coronam e flori-
bus capiti suo inposuisset, atque ob id duci eum in vin-
9 cula triumviri iussissent, appellavit tribunos plebei, nec

§ 7: Cic. de leg. II 24, 60. — § 10: cfr. Plin. VII 50. Val.

1 lamina V f S. | tenui aerea tenui R. aerea tenui v. a. S.
4 honos V v. a. D. 6 etruscos VG. 7 hic d. ii R v. a.
D. 8 bratteasque v et S. bracteasque VC. brattiasque GE
D. brati- r. 11 equosque S cum Salm. quosque ll. v. quis-
que G. quique Hack. 13 uirtutis suae Turnebus et P. -uti
suae T. -utisue ll. J. -utis v. a. S. honoris uirtutisue RSchöll. |
ergo om. E. | duitor H cum Gronovio. duitur V¹Gd²J. du-
uitur T. diuiditur d¹f. arguitur rv. arduuitur RSchöll.
14 pecuniam RE v. a. G. | partem Gd. | lege v. legem ll.
16 intus REv. in r Tf. 17 inpositas (-tus G) alia VGd. | er-
rant RE. 18 huic T. his (iis) v. a. G. hic H. 19 e v.
om. ll. 20 adductus v. a. H. missus dT. 22 marsiae V²
" a Dal. 23 eum in dREv. cum r. 24 tribunos VdRv.
| plebei ego. cfr. VII 101. XVIII 15. XXVIII 148.
17. 18. plebi VdS. -bis Rv. pl. rD.

intercessere illi, aliter quam Athenis, ubi comissabundi iuvenes ante meridiem conventus sapientium quoque doctrinae frequentabant. apud nos exemplum licentiae huius non est aliud quam filia divi Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsuam litterae illius dei gemunt.

(7) Florum quidem populus Romanus honorem Scipioni tantum habuit. Serapio cognominabatur propter similitudinem suarii cuiusdam negotiatoris. obierat in tribunatu plebei admodum gratus dignusque Africanorum familia, nec erat in bonis funeris inpena. asses ergo contulit populus ac funus elocavit, quaque praeferebatur, flores e prospectu omni sparsit.

(8) Et iam tunc coronae deorum honos erant et larum publicorum privatorumque ac sepulchrorum et manium, summaque auctoritas patili coronae, ut in Saliorum sacris invenimus sollemnes cenae. transiere deinde ad rosaria, eoque luxuria processit, ut non esset gratia nisi mero folio subtilibus, mox petitis ab India aut ultra Indos. lautissimum quippe habetur e nardi folio eas dari aut veste

Max. IX 14, 3. — § 11: Ovid. Fast. V 360. Apicius I 4. Lucan. Phars. X 162. Martial. XIII 51. IX 94. (91). V 65.

1 comissabundi RfS. commiss- rD. comess- v. 2 an conuentus post doctrinae ponendum? 3 frequentabantur Rd. 4 luxoria V¹R. 5 marsua R. | diei gemunt U chrest. 211. degemunt D. describunt v. a. G. cfr. VII 150. 7 quod serapio d. quando serapio T. Suario v. a. G. an qui quidem Serapio? 8 suarii dv. suari GED. suam V. sua R. | obierat Freinshem. ad Flor. II 7, 14. ob id erat ll. v. a. S. 8. 9 tribunatu ll. v. consulatu D cum U chrest. 212. 9 plebes Rd. plebi VH. 10 inpenas V. inmensas Gd. 11 praeterferebatur J. parte ferebatur v. a. G. 15 factili VG. fict- f. | ut in Saliorum comi. Turnebus. utilis aliorum RE. ut his al- V² d¹T. ut is al- V¹. uti sal- rJ. uti iis Sal- S. sutiles Sal- (al- G)v. 16 cenae ego. cenas ll. v. coenis B. eas J. fortasse distinguendum est ita: cenae transiere deinde. 16. 17 rosaria v. rosalia VGdE. nos alia R. 17 eoque Rdv. eo r. | luxoria V. | grata D cum U l. l. 18 foliis V. filiu G. filius d¹. | subtilibus v. -ilis Gd²RED. utilis r. sutili S. de mendi genere haud infrequenti cfr. p. 376, 18. 377, 14. 154, 21. | peritis VGd¹. | indio VGd¹.

Serica versicolori, unguentis madida. hunc habet novissime exitum luxuria feminarum.

- 12 (9) Et apud Graecos quidem de coronis privatim scripserunt Mnesitheus atque Callimachus medici, quae nocerent capiti, quoniam et in hoc est aliqua validitudinis portio, in potu atque hilaritate praecipue odorum vi subrepente fallaciter. scelerata Cleopatrae sollertia. namque in apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginae Antonio timente nec nisi praegustatos cibos sumente fertur pavore eius lusisse extremis coronae floribus veneno inlitis ipsaque capiti inposita; mox procedente hilaritate invitavit Antonium, ut coronas biberent. quis ita timeret insidias? ergo concerptam in scyphum incipienti haurire opposita manu: en ego sum, inquit illa, Marce Antoni, quam tu nova praegustantium diligentia caves; adeo mihi, si possim sine te vivere, occasio aut ratio deest! inductam custodiam bibere iussit ilico expirantem.

- 13 De floribus . . . . supra dictis scripsit Theophrastus apud Graecos; ex nostris autem inscribere aliqui libros anthologicon, flores vero persecutus est nemo, quod equi-

§ 13: Th. H. VI 6, 7.

1 uersicoloris **BEJ**. -ores *v. a. S.* | unguenti **VGd.** | madidas *d. v. a. S.* 2 luxuriaque **BE.** *an exciderunt* uoluptas diuitum? 4 scripserunt *ego luc. 110 not. 64 (U 447).* scripserem et **B.** -sere et *rS.* -sere *v. an potius* apud Graecos quidam . . scripsere et? 5 et **Bv. om. r.** 6 in hilaritate **d.** 7 scelerata **BEG.** -ratae **VdTf.** -rate **G.** -rata *e S. (an -erata erat?).* | *dist. ego.* | cleopathra **B.** cleosathra **B.** | sollertiae (sol-**E**) **BE.** 10 pauorem **S.** *sed cfr. IX 139. XI 123.* ab ore **BE** *v. a. G.* | coronae **Rdv.** -na et **G.** -nis **E.** -nis et **V.** 11 inlitis **B.** | praecedente **V.** 12 quis **BEv. om. r.** 13 concerptam *ego.* -ta **U. v.** 15 diligentias **B.** 17 adest *v. a. G.* (*saltem nō deest*). | inductum **V²v** (*praemisso inde*). eductam **d** (**S**). | custodia **G.** e cust- *v.* | uiuere **B.** 17. 18 expirante **BEG.** 19 de coronis *v. a. G.* | lacunam *ego indicavi; exciderunt fortasse* generatim et diligentius (*vel uberius*): *cfr. § 61. 64.* | supra dictis **VGTFRE.** supra dictos **d(?)H** cum Gronovio. extra supra dictos *v. conieceram* super praedictos *coll. XXIII 59. XXI 44. XIV 44. XVII 165. VII 98. VI 66,* CFW Müller p. 19.

dem inveniam. nec nos nunc scilicet coronas nectemus — id enim frivolum est —, sed de floribus quae videbuntur digna memorabimus.

4. (10) Paucissima nostri genera coronamentorum in- 14
5 ter hortensia novere, ac paene violas rosasque tantum.
rosa nascitur spina verius quam frutice, in rubo quoque
proveniens, illic etiam iucundi odoris, quamvis angusti.
germinat omnis primo inclusa granoso cortice, quo mox
intumesciente et in virides alabastros fastigato paulatim
10 rubescens dehiscit ac sese pandit, in calice medio stami-
nis complexa luteos apices. usus eius in coronis prope
 minimus est. oleo maceratur, idque iam a Troianis tem- 15
poribus Homero teste. praeterea in unguenta transit, ut
diximus. medicas per se artes praebet. emplastris atque 13, 9
15 collyriis inseritur mordaci subtilitate, mensarum etiam de-
liciiis perunguendis, minime noxia carie.

Genera eius nostri fecere celeberrima Praenestinam et 16
Campanam; addidere alii Miliesiam, cuius ardentissimus
colos, non excedentis duodena folia, proximam ei Trachi-
20 niam minus rubentem, mox Alabandicam viliores, albican-
tibus foliis, vilissimam vero plurimis, sed minutissimis,
spiniolam. differunt enim multitudine foliorum, asperitate,
levore, colore, odore. paucissima quina folia, ac deinde 17

---

§ 15: Homerus Ψ 186. — §§ 16 extr. 17: Th. H. VI 6, 4.

---

2 nec floribus R. 3 memoranimus R. 9 fastigiato
V C. cfr. ad XIX 70. 10 calice ego. calices V G R E (S). -icis
d(?) v. -icem D. 10. 11 staminis ego. sui stanti ll. sui stan-
tis v. 11 complexum D. | uisus R. 12 nimius B coll. § 11. |
maceratur dv. -ceretur V R E. -cetur G. | id d. | iam v. tam ll.
14 modicas per se d. per se ut diximus medicas per se R.
15 inseritur V d Bas. insertitur G. inpellitur R E. an inter-
ponitur? cfr. XX 163. imponitur v. | etiam om. d T. 16 ca-
rie ego coll. Pausan. IX 41, 7. Blümneri technol. II 331. contra
V d R E v. om. G G. 17 celeberrimam V G T. | praenesticam d.
18 cuius ego. cui sit (ortum ex cuisu) ll. H. cuius sit v. |
excedenti H. 19 folia proxima G. proxima folia R E.
20 Alabandicam v. alb- ll. 21 filiis R. | sed V G d H. uel rv.
22 spiniolam S. -neolam G. -nioiam G R E v. a. B. spinis
iam V. spinosam d Ven. 23 leuiore V G E.

numerosiora, cum sit genus eius, quam centifoliam vocant, quae est in Campania Italiae, Graeciae vero circa Philippos, sed ibi non suae terrae proventu: Pangaeus mons in vicino fert numerosis foliis ac parvis; accolae transferentes conserunt, ipsaque plantatione proficiunt. non autem talis 5 odoratissima nec cui latissimum maximumve folium, breviterque indicium est odoris scabritia corticis. Caepio 18 Tiberii Caesaris principatu negavit centifoliam in coronas addi, praeterquam extremas velut ad cardines, nec odore nec specie probabilem. est et quae Graeca appellatur a nostris, a Graecis lychnis, non nisi in umidis locis proveniens nec umquam excedens quinae folia violaeque magnitudine, odore nullo. est et alia Graecula appellata, convolutis foliorum paniculis nec dehiscens nisi manu coacta 19 semperque nascenti similis, latissimis foliis; alia funditur 15 e caule malvaceo folia oleae habente — mucetum vocant —, atque inter has media magnitudine autumnalis, quam coroniolam appellant, omnes sine odore praeter coroniolam et in rubo natam. tot modis adulteratur.

Et alias vera quoque plurimum solo praevallet. Cyrenis odoratissima est, ideoque ibi unguentum pulcherrimum, Carthagine Hispaniae hieme tota praecox. refert et caeli temperies, quibusdam enim annis minus odorata provenit, 20 praeterea omnis siccis quam umidis odoratio. seri neque pinguibus vult neque argillosis locis nec riguis, contenta 25

§ 18: Diosc. III 104. — § 19: Th. H. VI 6, 5. C. VI 18, 3. Geop. XI 18, 3.

3 sine terrae d. 4 fert dG. fere r. fere est v. | an at parvis? cfr. Theophr. | unde accolae d(?) v. a. S. 5 conserunt R. 6 odoratissima est R(?) v. 7 scabritiae RE. 11 lycinis VG. 12 quina ego. cfr. § 16. quinque ll. v. 15 alii RE. 16 e om. VG. | malvaceo dREv. -atio r. -acio S. | oleae VdTv. olea RE. oleo G. | habens v. a. G. | mucetum GdD (non apte coll. Theophr. H. IV 14, 3, qui locus a Plinio exscriptus est XVII 223). ucetum V. macetum RES. acetum codd. B. mosceuton vel moscheuton B. musceton v. nomen restitui vix poterit. 17. 18 coroneolam V v. a. S. (item v. 18). 21 id aequae d. 24 seri naeq: V. seri nec R v. a. S. 25 vult nec R v. a. S.

roribus, proprieque ruderatam agrum amat. praecox Campana est, sera Milesia, novissima tamen desinit Praenestina. fodiuntur altius quam fruges, levius quam vites. tardissime
 5 proveniunt semine, quod in ipso cortice est, sub ipso flore, opertum lanugine. ob id potius caule conciso inseruntur. et ocellis radicis, ut harundo, unum genus inseritur pallidae, spinosae, longissimis virgis, quinquefoliae, quae Graecis altera est. omnis autem recisione atque
 21 ustione proficit; tralatione quoque, ut vites, optime ocissimeque
 10 provenit surculis quaternum digitorum longitudine aut ampliore post vergiliarum occasum sata, dein per favonium translata pedalibus intervallis crebroque circumfossa. qui praecocem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt germinare incipiente calice.

15 5. (11) Lilium rosae nobilitate proximum est et quadam cognatione unguenti oleique, quod lilinum appellatur. interpositum etiam maxime rosas decet, medio proventu earum incipiens. nec ulli florum excelsitas maior, interdum
 23 cubitorum trium, languido semper collo et non sufficiente capitis oneri. candor eius eximius foris striati et
 20 ab angustis in latitudinem paulatim sese laxantis effigie calathi, resupinis per ambitum labris tenuique pilo et

§§ 20. 21: Tb. C. VI 18, 3. 5 extr. 6. Col. arb. 30, 2. (Varro I 35, 1). Pallad. III 21, 1. 3. (XII 11). Geop. XI 18, 5. — § 22: Diosc. III 106. (Th. de od. 27). — § 23: Col. X 99. (Th. H. I 13, 2).

1 roribus *ego*. *cfr. Pliniana p. 33.* ruribus VB. locis ruribus G. raribus RE. ribus dT. raris v. ruderibus D cum P. | ruderaceum VGdT. 2 serra B. | novissima VGdT. *cfr. XI 92. XVI 83. 102. XVIII 135.* -sime rv. | tamen om. VGd. 4 cortice — ipso om. VG. 5 obit B. | inciso d. 5. 6 inferuntur dv. ut feruntur (ferunt B)r. 6 radicis om. RE. 9 optime dv. optima (-tuma E)r. 10 singulis B. 12 crebro GREDD. 12. 13 circumfossa v. circafossa d. circa fossam r. 13 qui om. dT. 16 lilinum J. lilium ll. lirion C. lilion v. 17 interpositum comi. H. et inpositum (et om. d) ll. v. 19 longido B. longitudo V². | non om. B. 20 foliis foris v. a. H. | stricti dT. striatis V²RE v. a. H. 21 latitudine B. | laxantibus v. a. H. | effigie dv. efficiae VG. efficaciae r. 22 filo d(?) v. a. f

staminis stantibus in medio crocis. ita odor colorque duplex, et alius calicis, alius staminis, differentia angusta. in unguenti vero oleique usu et folia non spernuntur. est flos non dissimilis illi in herba, quam convolvolum vocant, nascens per frutecta, nullo odore nec crocis intus, candorem tantum referens ac veluti naturae rudimentum lilia facere condiscantis. alba lilia iisdem omnibus modis seruntur, quibus rosa, et hoc amplius lacrima sua, ut hipposelinum, nihilque est fecundius una radice quinquagenos saepe emittente bulbos. est et rubens lilium, quod Graeci crinon vocant, alii florem eius cynorrhodon. laudatissimum in Antiochia ac Laudicea Syriae, mox in Phaselide. quartum locum optinet in Italia nascens.

(12) Sunt et purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice maiorisque bulbi, sed unius; narcissum vocant. huius alterum genus flore candido, calice purpureo. differentia a liliis et haec, quod narcissis in radice folia sunt, probatissimis in Lyciae montibus. tertio generi cetera eadem, calix herbaceus. omnes serotini, post arcturum enim florent ac per aequinoctium autumnum.

(13) Inventa est in his et ratio inserendi monstrificis hominum ingeniis. colligantur namque mense Iulio scapi arescentis lilii atque suspenduntur in fumo; dein nudan-

§ 24: Th. H. II 2, 1. VI 6, 8. — § 25: Diosc. III 106. Th. H. VI 6, 3. 8. 9. Diosc. IV 158. — § 26: Geop. XI 20, 1 sqq.

1 *staminis vet. Dal. semine ll. v. staminum S e marg. Dal. stamine J cum P.* 2 et dREG. ut rv. | calicis alius om. RE. | stamines RE. | differentias E. | angusta ll. v. etiam gustu D (saltem et in gustu). an manifesta? 4 conuolnulum dv. conuoluorum r. 8 sua et (pro ut) V. 11 crimon E. crim R. | appellant dT. | cinorodon V². quin- V¹. 14 quando VG d. | gemine Gd. gemne V. 17 a om. RE v. a. B. | est et RE v. 22 in his et v. et in his ll. G. | inferendi ll. v. inficendi S cum P. malim serendi monstrifica; cfr. § 24. XXXIII 129. XV 97. 23 colligantur Schneider (ad Theophr. H. VI 6, 7) e Geop. colliguntur ll. v. a. S. 24 arescentis T. -tes VGdEv. anascentes R. | lili atque D. liliaque (quae V) VGRE. | libique (qui J) dTJ.

tibus se nodulis in faece nigri vini vel Graeci mense Martio macerantur, ut colorem percipiant, atque ita in scrobiculis seruntur heminis faecis circumfusus. sic fiunt purpurea lilia, mirumque tingui aliquid, ut nascatur infectum.

6. (14) Violis honos proximus, earumque plura genera, 27 purpureae, luteae, albae, plantis omnes, ut olus, satae. ex his vero, quae sponte apricis et macris locis proveniunt, purpureae latiore folio, statim ab radice exeunti, carnosolaeque Graeco nomine a ceteris discernuntur, appellatae ia et ab his ianthina vestis. e sativis maxima auctoritas luteis; genera autem Tusculana et quae marina appellatur, folio aliquanto latiore, sed minus odorata; in totum vero sine odore minutoque folio Calatina, munus autumnii, ceterae veris.

(15) Proxima ei caltha est et concolori . . . . amplitudine. vincit numero foliorum marinam quina non excedentem; eadem odore superatur. est enim gravi caltha, non leviori quam scopam regiam appellant, quamquam folia eius olent, non flores.

(16) Bacchar quoque radice tantum odoratae est, a 29

§ 27: Col. arb. 80, 1. X 101. Th. H. VI 6, 7. Col. IX 4, 4. — § 28: Col. X 97. 307. Diosc. IV 58. — § 29: Athenaeus XV 41 p. 690 d. Diosc. III 44.

3 circumseruntur fusis R. 7 satis d. 8 opacis B e Diosc. | marinis locis G. 9 statis R. | exeunti, carnosolae ego coll. Theophr. carnosolae (-ora R) exeunti RE. carnosolae exeunt V B. carnosolae exeunt rv. 10 graeco om. d f S. 11 ia B. ita ll. v. | ianthina d B. ianthina RE. iacinthina (hyac- v) r f v. | e V G d T H. se r. sed v. 12 autem V d T f R S. om. G Salm. is E D. iis v. 13 odorata ego. cfr. § 28 extr. -rato ll. v. (flore pro folio comi. Dal.) 14 calatina V G d T. -tiana r Brot. -thiana v. | munus V G v. minus d E Ven. mus R. 16 caltha d C. calth V. caltha G. calta E v. calta calta R. | et om. R v. | concolori RE v. conculari d. conculcari V G. conculari J. colore (et add. D) U 448. concolor Salm. | lac. ego indicavi. exciderunt fortasse flore nec maiore. 16. 17 amplitudini RE. 17 et numero Salm. | quina ego. quinque ll. v. 18 graui ego. grauis ll. v. | caltha C. calta V d R E v. culta G. calthae H e marg. Dal. 19 leviori V G. levior ei d (?) R E v. | scopum regium d. an florem regium? cfr. index. | quamque V G. 21 bacchar d (?) Dal.

- quibusdam nardum rusticum appellatum. unguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos Aristophanes, priscae comoediae poeta, testis est; unde quidam errore falso barbaricam eam appellabant. odor est cinnamomo proximus.
- 30 gracili solo nec umido provenit. simillimum ei combretum 5
appellatur, foliorum exilitate usque in fila adtenuata et procerius quam baccar. haec sutilia tantum. eorum quoque error corrigendus est, qui baccar rusticum nardum appellavere. est enim alia herba sic cognominata, quam
- 12, 47 Graeci asaron vocant, cuius speciem figuramque diximus 10
in nardi generibus. quin immo asaron invenio vocitari, quoniam in coronas non addatur.
- 31 (17) Crocum silvestre optimum. serere in Italia minime expedit, ad scripula usque singula areis decoquentibus. seritur radiceis bulbo. sativum latius maiusque et 15
nitidius, sed multo lenius, degenerans ubique nec fecundum etiam Cyrenis, ubi semper flores laudatissimi. prima nobilitas Cilicio et ibi in Coryco monte, dein Lycio e monte Olympo, mox Centuripino Siciliae. aliqui *Theraeo*
- 32 secundum locum dedere. adulteratur nihil aequae. proba- 20
tio sinceri, si inposita manu crepitet veluti fragile; umi-

§ 30: Diosc. I 9. — § 31: (cfr. § 19). Th. H. VI 6, 5. C. VI 18, 3. Diosc. I 25. Col. IX 4, 4. Solin. 5, 13. 38, 6. — §§ 32. 33: Diosc. I 25. Th. H. VI 6, 10. Seneca ep. 90, 15. Lucret. II 416.

1 nandum R. 3 quidam dRv. quidem r. 3. 4 barbaricam ll. v. baccarida Salm. D. baccharicam U 449. 4 ea Salm. illam T. 5 ei v. et ll. | cobretum R. brentum U 450 coll. Athenaeo; sed cfr. § 133 et index. 7 baccara E. bacchar VGd Dal. | haec sutilia ego. haec sunt ll. S. nec haec sunt v. lacunam ante haec indic. J, tantum ad seqq. referens. nexui Salm. haec sunt unguenta D cum U 451; sed cfr. infra v. 12. | sed eorum RE v. a. S. 8 regendus VGdTf codd. Salm. | baccara R. 11 nardis R. | assaron V. 13 crocum — 14 ad om. RE. 15 laetius coni. H. 16 sed ubique nec RE. sed nec ubique v. a. H. 17 quirenis R. 18 Lycio e S. cfr. Diosc. lyciae VdTRE Brot. lyciae G. Lycio v. 19 monte REv. om. rJ. (an Lyciae Olympio?). | centumpinos R. centauripinos d. | Theraeo Salm. dhereo RE. hereo rTf. Phlegraeo B. Aegaeo Turreb. et P e Diosc. Heraeo Kûlb coll. IV 20. an et Aegaeo? 21 sinceri si d Bas. -ceris r. -ceri v. | inpositu R. -tum S.

dum enim, quod evenit adulteratione, sentit. altera probatio, si manu relata ad ora leniter faciem oculosque mordeat. est per se genus sativi blandissimum volgo, cum sit mediocre, dialeucon vocant. contra Cyrenaico vitium, quod omni croco nigrius est et celerrime marcescit. optimum ubicumque quod pinguius et brevis capilli, pessimum vero quod situm redolet. Mucianus auctor est, in Lycia anno septimo aut octavo transferri in locum subactum atque ita degenerans renovari. usus eius in coronis nusquam; herba enim est folio angusto paene in capillamenti modum. sed vino mire congruit, praecipue dulci, tritum ad theatra replenda. floret vergiliarum occasu paucis diebus folioque florem expellit. viret bruma et colligitur; siccatur umbra, melius etiam hiberna. carnosae illi radix vivaciorque quam ceteris. gaudet calcari et atteri pereundoque melius provenit; ideo iuxta semitas ac fontes laetissimum. 7. Troianis temporibus iam erat honos ei; hos certe flores Homerus tris laudat loton, crocum, hyacinthum.

(18) Omnium autem odoramentorum atque adeo her-

§ 34: Th. H. VI 6, 10. (Varro I 35, 1. Pallad. III 21, 3). Geop. XI 26, 3. Homerus ≡ 348. — § 35: Th. de od. 5. C. VI 16, 6. 7. 9, 4. 14, 5. 16, 5. 1. (18, 9). 17, 1. de od. 12.

crepitet *Salm.* crepiti **VG.** crepit *rf.* crepat *v. a. S.* an crepet? | ceu umidum (... cedit) *Müller emend. IV 11.* 1 sentit *ego.* *cfr. § 42. 134. XII 28. 129. XXII 63. XXXIV 143. XXXVII 176.* sedit *ll.* cedit *C.* sedet *v.* silet *S cum Turnebo.* sidit *Salm.* sed est et *coni. J.* 2 post si in **V** errore iterata sunt imposita manueripui eluti fragile — sedit | manu *om. VGdT.* | praelata **RE.** prolata *v. a. S.* | odore *Scaliger.* 3 quod uulgo **dT.** 4 medio candidum *B.* | dileacon **RE².** (deli- *v. a. B.*) dilea **E¹.** 10. 11 capillamentis **RE.** 11 dulce *B.* dulcae **E.** 12 an odore replenda? | foret *B.* | uergiliarum — 13 florem *om. B.* 13 folio qui **V.** | floret **Vd.** | et **dRv.** *om. r.* 14. 15 est illi *S e marg. Dal. sed respicitur fortasse ad § 25. conici possit et numerosa illi; cfr. Theophr. (πολλή) et § 43.* 15 adteri **GD.** alterri **RE.** 16 pædoque **E¹.** pæudoque **E².** pede quo *Brot. e marg. Dal.* pede pereundoque *v. a. G.* 16. 17 fontesque (*om. ac*) **dT.** 17 troiani **VGd.** 18 ei *v.* et *ll.* | laudatur **VG.** | crocon **dRE v. a. D.**

barum differentia est in colore et odore et suco. odorato
 sapor raro ulli non amarus, e contrario dulcia raro odo-
 rata; itaque et vina mustis odoratiora et silvestria magis
 omnia sativis. quorundam odor suavior e longinquo, pro-
 36 pius admotus hebetatur, ut violae. rosa recens a longin-
 quo olet, sicca propius. omnis autem verno tempore acrior
 et matutinis; quidquid ad meridianas horas dies vergit,
 hebetatur. novella quoque vetustis minus odorata; acerri-
 mus tamen odor omnium aetate media. rosa et crocum
 odoratiora, cum serenis diebus leguntur, et omnia in cali-
 10 dis quam in frigidis; in Aegypto tamen minime odorati
 flores, quia nebulosus et roscidus aer est a multo flumine.
 37 quorundam suavitati gravitas inest. quaedam, dum virent,
 non olent propter umorem nimium, ut buceras, quod est
 fenum Graecum. aquatis odor non omnino sine suco est,
 15 ut violae, rosae, croco; quae vero ex aquatis carent suco,
 eorum omnium odor gravis, ut in lilio utriusque generis.
 habrotonum et amaracum acres habent odores. quorun-
 dam flos tantum iucundus, reliquae partes ignavae, ut
 38 violae ac rosae. hortensium odoratissima quae sicca, ut
 ruta, menta, apium, et quae in siccis nascantur. quaedam

§ 36: C. VI 14, 11. 17, 2. 3. 4. 5. 14, 8. 18, 1. 3. (H. VI 8, 5).
 — § 37: Th. C. VI 14, 2. 10. (18, 7). 14, 1. 2. 9. 11, 4. — § 38:
 Th. C. VI 14, 7. (17, 6). 14, 9. 10. de od. 12. 13. C. VI 9, 1.
 17, 8.

1 odoratus VGd. -atis T. 2 ulli — raro om. VGd.
 3 itaque — odoratiora om. VGd. 4. 5 proprius VG Ven.
 5 rosae d. 6 proprius VG Ven. | tepore f. 7 meridianas d. |
 dies ll. G. S. diei v. 8 hebeatur VG. | minus dv. nimis r.
 9 aetate U 452 e Theophr. aestate dv. a. D. aete VG. et
 e r. 11 quam frigidis d. 12 mamulto B. Nilo v. a. S. |
 flamine V³RE. (est tam multo flamine coni. S. sed fortasse a
 multo flumine delendum est; cfr. Theophr. et Plin. V 58).
 18 cum RE v. a. H. | uenirent RE. 14 buceras U 453 coll.
 XXIV 184 et Theophr. buceros ll. v. a. D. 15 foenum V v. a.
 H. | aquatis coni. J. -tus ll. J. acutus v. | omnino ego. omnium
 ll. v. omni modo coni. J. (omnium non U l. l.). 16 ut om.
 17 | aquatis VGdEJ. -ticis T. acutis Rv. | suco carent V v. a.
 20 hortensiorum H. 21 nascuntur dv. a. G.

vetustate odoratiora, ut cotonea, eademque decerpta quam
in suis radicibus. quaedam non nisi defracta aut ex ad-
tritu olent, alia non nisi detracto cortice, quaedam vero
non nisi usta, sicut tura murraeque. flores triti omnes
5 amariores quam intacti. aliqua arida diutius odorem con- 39
tinent, ut melilotos. quaedam locum ipsum odoratiorem
faciunt, ut iris, quin et arborem totam, cuiuscumque ra-
dices adtingat. hesperis noctu magis olet, inde nomine
invento. animalium nullum odoratum, nisi si de pantheris
10 quod dictum est credimus. 8, 62

(19) Illa quoque non omittenda differentia est, et odo- 40
ratorum multa nihil adtinere ad coronamenta, ut irim atque
saliuncam, quamquam nobilissimi odoris utramque. sed
iris radice tantum commendatur, unguentis nascens et medi-
15 cinae. laudatissima in Illyrico, et ibi quoque non in mari-
timis, sed in silvestribus Drinonis et Naronae, proxima in
Macedonia, longissima haec et candicans et exilis. tertium 41
locum habet Africana, amplissima inter omnes gustuque
amarissima. Illyrica quoque duorum generum est: rapha-
20 nitis a similitudine, quae et melior, rhizotomos. subrufa
optima, quae sternumenta tractatu movet. caulem habet
cubitalem, erectum; floret versicolori specie, sicut arcus

§ 39: Th. C. VI 14, 11. 17, 7. 3. 9. (cfr. Plin. XII 110). —
§ 40: Geop. XI 21. Th. H. IV 5, 2. C. VI 18, 12. H. IX 7, 4.
Diosc. I 1. Nicand. ther. 43. — § 41: Diosc. I 1.

4 ut tura d. | omnes triti d T. 5 intacti V²d E v. in-
tanti r. 6 melilotus V d. 8 attingat d. -get r S. -git G.
-gunt v. 9 si om. R v. a. G. 10 quod G. quam quod ll.
quicquam v. | est d Bas. est si V G R v. est sic E. 11. 12 odo-
ratorum d R E¹ v. a. D. cfr. U 453. | nihil R E² v. nihi E¹. in
his r T. | pertinere V d v. a. S. 13 salluricam R. | nobilissimis
R. -simi sit v. a. G. | utraque d v. a. G. 14 tantum radice
tantum R. | et V G d Bas. ut r. aut v. 16 sed V G d v. et r. |
arinonis V. Drilonis B e Nicandri ther. 43. cfr. III 144.
17 exilis d G. ex illis r v. 19 quoque ll. v. an Illyricaue?
20 et quae H. | mollior V G. | rhizotomos R v. rhyzothomos
E. rhizotomo r S. | dist. ego coll. Diosc. 21 sternumenta.
d R v. a. H. | tractatu d T S. -tum V G. tractu r. tactu v.
22 erectum T G. -tis r. et rectum v. | uersicolori Gronov.
V d T. -culoris G. diuersi coloris r v. a. S.

- caelestis, unde et nomen. non inprobatur et Pisidica.
 42 effossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circumfusa hoc
 veluti placamento terrae blandiuntur, circumscriptam mu-
 crone gladii orbe triplici cum legerunt, protinus in caelum
 adtollunt. natura est fervens, tractataque pusulas ambusti
 modo facit. praecipitur ante omnia, ut casti legant. tere-
 dines non sicca modo, verum et in terra celerrime sentit.
 — Optimum antea irinum Leucade et Elide ferebatur —
 iam pridem enim et seritur —, nunc e Pamphylia, sed
 Cilicium maxime laudatur atque e septentrionalibus. — 10
 43 (20) Saliunca folio quidem subbreui et quod necti
 non possit, radici numerosae cohaeret, herba verius quam
 flos, densa veluti manu pressa breviterque caespes sui
 generis. Pannonia hanc gignit et Norici Alpiumque aprica,
 urbium Eporedia, tantae suavitatis, ut metallum esse coepe- 15
 44 rit. vestibus interponi eam gratissimum, (21) sicut apud
 Graecos polium herbam, inclutam Musaei et Hesiodi
 laudibus ad omnia utilem praedicantium superque cetera
 ad famam etiam ac dignitates, prorsusque miram, si modo,
 ut tradunt, folia eius mane candida, meridie purpurea, 20
 sole occidente caerulea aspiciuntur. duo genera eius: cam-

§ 42: Th. H. IX 8, 7. de od. 32. Diosc. I 1. 66. Th. H. IX
 7, 4. — § 43: Diosc. I 7. — § 44: Th. H. I 10, 2. IX 19, 2.
 Diosc. IV 123. III 114.

2 effossuri G d T S. cfr. XXV 145. et fossuri (fosuri E) r v.
 2. 3 hac uelut in R E. 3 circumscripta Bas. 4 gladi
 orbe G Bas. -dio orbe V. -dio re d. -diorue R. -dione E v. |
 cum S. et cum ll. v. desunt fortasse aliqua. | legerunt R S. -rint
 r v. addunt cum R E. eam v. a. S. an tum? 5 natura est
 E v. -rae V G R. -ra d. | tracta quae V G. 6 modi V G.
 7 uerum etiam in d T. | sensit R E. 8 rinum V G. | ferebatur
 v. a. C. afferebatur vet. Dal. 9 e R E v. et r. 10 Cilicium
 G. cilicum V d R E Verc. filicum G. elicum v. | e T v. om. r Verc.
 11 folio T H. folia r. foliosa v. | subbreui V G d T H. sed
 breui r. sed breuis v. | quae v. a. H. excidit fortasse post folio
 adiectivum aliquod, ut lato (quidem, sed breui). 15 Eporedia
 H. (eporre- v). eporidia ll. | an feracitatis? | mel Atticum Cor-
 narius. 16 sic d. sic et v. a. S. 17 herba V. | incluta d.
 21 aspiciuntur V v. -icitur G E. adspicitur r. 21. p. 395, 1
 tre maius om. V G d.

pestre maius; silvestre, quod minus est, quidam teuthrion vocant. folia canis hominis similia, a radice protinus, numquam palmo altiora.

8. (22) Et de odoratis floribus satis dictum. in qui- 45
bus unguento vicisse naturam gaudens luxuria vestibus
quoque provocavit eos flores, qui colore commendantur.
hos animadverto tris esse principales: rubentem in cocco,
qui a rosae nigrantis gratia nitido trahitur suspectu et
in purpuras Tyrias dibaphasque ac Laconicas; amethysti-
num, qui a viola et ipse in purpureum, quemque ianthi-
num appellavimus. genera enim tractamus in species mul- 27
tas sese spargentia. tertius est, qui proprie conchylii 46
intellegitur, multis modis: unus in heliotropio et in ali-
quo exilis, plerumque saturatior; alius in malva ad pur-
puram inclinans; alius in viola serotina conchyliorum vege-
tissimus. paria nunc componuntur, et natura atque luxuria
depugnant. lutei video honorem antiquissimum, in nuptia-
libus flammeis totum feminis concessum, et fortassis ideo
non numerari inter principales, hoc est communes mari-
bus ac feminis, quoniam societas principatum dedit. 20

(23) Amaranto non dubie vincimur. est autem spica 47
purpurea verius quam flos aliquis, et ipse sine odore.

§ 45: cfr. Plin. IX 126. 134. 135. (XXXVII 123). Seneca
nat. quaest. I 5, 12.

1 silvestre d v. -tri r. | dist. ego coll. Diosc. | teuthrion V
d B. theutrion R. teutrion r Ven. D. 2 hominum R S.

7 rubentem H. ut rubentem V G d T J. rub- ut S. om. r.
unum codd. dett. v. an unum rubentem? 8 rosae nigrantis

ego Plinian. p. 38. rosis migrante ll. H. in rosis micat v. |
gratius v. a. H. | nitido ego ibid. nihil ll. v. idem H. del. S.
nonnihil J. | traditur R v. a. H. 9 in om. R. | dibaphasque d. |

ad R E. | laconias d. 9. 10 amethystinum S. -thystum V d B.
-thistum r. alium amethyston (in amethysto C) v. 10 qui a

d T R H. quae V G. que E. qui v. qui in C. 10. 11 ianthi-
num d B. ianti- E. lanti- R. yacanthinum (iac- f. hyac- v) r v.

11 tractamus in om. R. 13 intellegitis E. -gis R. | he-
liotropio d v. -po r. 14 exilis ego. ex his ll. v. (et aliquando

exilior vet. Dal.). 15. 16 uegetissimus f H. -ma ll. v.
18 an tantum feminis? 21 amaranthon V G d. -tho v.

22 flos V G d v. plus r. | sine mirum odorem in R E.

mirum in eo gaudere decerpi et laetius renasci. provenit Augusto mense, durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus adservatur; mireque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua revivescit et hibernas coronas facit. summa natura eius in nomine est, appellati, 5 quoniam non marcescat. (24) in nomine et cyani colos, item holochrysi.

- 48 Omnes autem hi flores non fuere in usu Alexandri Magni aetate, quoniam proximi a morte eius auctores siluere de illis; quo manifestum est postea placuisse. a Grae- 10 cis tamen repertos quis dubitet, non aliter Italia usurpante nomina illorum? (25) at, Hercules, petellio ipsa nomen inposuit, autumnali circaque vepres nascenti. ei tantum color est commendatus, qui est rosae silvestris, folia parva, quina; mirumque in eo flore inflecti cacumen et e nodis 15 intorta folia nasci parvulo calice ac versicolori luteum semen includentia. luteo et bellio, pastillicantibus quinquagenis quinis barbulis. coronant pratenses hi flore; at sine usu plerique et ideo sine nominibus, quin et his ipsis 50 alia alii vocabula inponunt. (26) chrysocome sive chry- 20 sitis non habet Latinam appellationem. palmi altitudine

§ 50: Diosc. IV 55.

1 decerpti VG. 2 palma dEv. -mam r. 3 adsignatur (assi- R)RE. | mirumque v. a. H. 4 et om. VGd. 5 naturae D cum Salm. | nomine dEv. -ina r. | appellati coni. S. de structura cfr. § 23 init. appellatio ll. S. -ato v. 6 est et d v. a. G. 7 holochrysi dv. -crisi VG. olochrosi r. 8 fuere Vdv. ficere G. fluere r. 9 maximi R. 12 petillio f. petillio v. a. D. cfr. index. 13 posuit VGf. | dist. ego. | ei VG. et rv. 14 color est ego. -ores VG. -orem REv. -ore dTB. | commendatus VGd. -atur TB. -at REv. -ato G. | est VGdv. et r. 15 cacumen et e ego. -mine et REv. -men rB. | nodis VdTfJ. modis G. nonnisi rv. 16 intorta ego. intorto VGdTfB. J. retorto rv. an in dorso? | uersicolore Vd. 17 includente v. a. J. | luteus v. a. J. alii B. 18 dist. ego. | coronant ego. -antur VGBB. -atur rv. | pratenses dv. -sis rD. | hi dv. hic rD. | flore at ego. flore et V. flos ac RED. flore G. flores d. flores ac v. 19 et his REv. et in et his VG. et metis dT. 20 chrysocone siue chrystus VG. 21 altitudine est Vv. -inem GRE. -ine dT.

est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisque nascens.

9. (27) Et fere peractis colorum quoque celeberrimis, 51
transit ratio ad eas coronas, quae varietate sola placent.
5 duo earum genera, quando aliae flore constant, aliae folio.
florem esse dixerim genistas, namque et his decerpitur
luteus; item rhododendron, item zizipha, quae Cappado-
cia vocantur; his odoratus similisque olearum floribus.
in vepribus nascitur cyclaminum, de quo plura alias. 25, 114 sqq.
10 flos eius Colossinus in coronas admittitur.

(28) Folio coronantium milaces et hederæ corymbique 52
earum optinent principatum, de quibus in fruticum loco
abunde diximus. sunt et alia genera nominibus Grae- 16, 144
cis indicanda, quia nostris maiore ex parte huius nomen-^{sqq.}
15 claturae defuit cura; et pleraque eorum in exteris terris
nascuntur, nobis tamen consecranda, quoniam de natura
sermo, non de Italia est.

(29) Ergo in coronamenta folio venere melotrum, spi- 53
raea, origanum, cneorum, quod casiam Hyginus vocat,
20 et, quod cunilaginem, conyza, melissophyllum, quod apia-
strum, melilotum, quod sertulam Campanam vocamus. est
enim in Campania Italiae laudatissima, Graecis in Sunio,

---

§ 53: Th. H. VI 1, 4. Diosc. III 41.

---

4 rasis RE. transeat v. a. S. | oratio D cum U 455. sed
cfr. Müller de stilo p. 154 n. 96. 5 flores constante alio
VG. 6 an florum? | enim esse dT. | genitas V. 7 rhodo-
dendron item om. RE. | quae D. quia ll. quae et v. 8 vo-
catur RE. | similis qui VD. -ilis Dal. 11 folio VGdJ. folia
rv. | coronantium J coll. § 54. 59. coronamentum (-tum d) ll.
in coronamentis G. in coronamentum (vel -ta) se dedere v. |
milaces J. -cis RD. miliacis G. -aci d. ///iliacis V. malacis E.
smilacis v. | coronbusque R. coronaque v. a. G. 14 quia d
Ev. qui R. que G. quae V. 18 coronamento Vd. 18. 19
spirea VT. spira f. spireon v. a. H. 19 origanum coni. Dal.
e Theophr. thriganum E. -granum R. trigamum dT. thryga-
num rf. trygnon B coll. § 177. triganon vel trigonon v. a. H. |
casiam — 20 et quod om. R. 22 enim om. d. | italiae cam-
pania GdED. sed cfr. § 17. | laudatissima Rv. -ma a E. -mum
a VG. -mum d.

mox Chalcidica et Cretica, ubicumque vero asperis et silvestribus nata. coronas ex ea antiquitus factitatas indicio est nomen sertulae, quod occupavit. odor est croco vicinus et flos, ipsa cana; placet maxime foliis brevissimis atque pinguissimis.

- 54 (30) Folio coronat et trifolium. tria eius genera: minyanthes vocant Graeci, alii asphaltion, maiore folio, quo utuntur coronarii; alterum acuto oxytriphylon; tertium ex omnibus minutissimum. inter haec nervosi cauliculi quibusdam, ut maratho, hippomaratho, myophono; utuntur et 55 ferulis, corymbis hederæ et flore purpureo et in alio genere earum silvestribus rosis simili. sed in his quoque colos tantum delectat, odor autem abest. et cneori duo genera, nigri atque candidi; hoc et odoratum, ramosa ambo. florent post æquinocmium autumnum. 10. totidem et origani in coronamentis species, alterius enim nullum semen; id, cui odor est, Creticum vocatur.
- 56 (31) Totidem et thymi, candidum ac nigricans. floret autem circa solstitia; tum et apes decerpunt, ut augurium mellis sit; proventum enim sperant apiarii large florescente eo. laeditur imbribus amittitque florem. semen thymi non potest deprehendi, cum origani, perquam minutum, non tamen fallat. sed quid interest occultasse id naturam?

§ 54: Diosc. III 113. Th. H. VI 1, 4. — § 55: Th. H. VI 2, 2. — §§ 56. 57: Th. H. VI 2, 3. 4.

1 chaldaica d. Chalcedonica coni. H e Diosc. 2 ea R H. om. r. hac v. 3 odor est RES. odores VG. odor eius d(?)v. 3. 4 vicinus est et V v. a. S. fortasse odore suavi et colore croco vicinus est flos. 4 ipse. Campana D. 6 folia RE. | coronat et dv. -na et RE. -ne et G. -na te V. 6. 7 minyanthes B. miniantes VG. nimiantes d. insantes r. 7 asphaltion v. sphaltion (-lcion d) ll. 10 miophono E. myophonio d. myphio VG. | dist. D. | ei VG. e B. 11 ferculis R. | et corymbis dv. | hederæ et ego. et hederæ ll. hederæ J. | in om. RES. 12 similis d v. a. S. | his d TS. is r D. iis v. 13 ineori VG. neori d. 17 ereticum VG. 19 tum ego coll. Th. 20 vhr. cum ll. v. | ut VGRES. aut d T. et v. 20 sit J. 21 amittitque VGR. | thymi d BEv. tiui V. tui G. minuat VG. minimum d. 23 id VGdv. in r.

in flore ipso intellegitur satoque eo nascitur. quid non 57
temptavere homines? mellis Attici in toto orbe summa
laus existimatur; ergo translatum est ex Attica thymum
et vix flore, uti docemur, satum. sed alia ratio naturae
5 obstitit, non durante Attico thymo nisi in adflatu maris.
erat quidem haec opinio antiqua in omni thymo, ideoque
non nasci in Arcadia, cum oleam non putarent gigni nisi
intra CCC stadia a mari. thymo quidem nunc etiam lapi-
deos campos in provincia Narbonensi refertos scimus, hoc
10 paene solo reditu, e longinquis regionibus pecudum mili-
bus convenientibus, ut thymo vescantur.

(32) Et conyzae duo genera in coronamentis, mas ac 58
femina. differentia in folio: tenuius feminae et constrictius
angustiusque, imbricatum. mas et ramosior. flos quo-
15 que magis splendet eius, serotinus utrique post arcturum.
mas odore gravior, femina acutior et ideo contra bestiarum
morsus aptior. folia feminae mellis odorem habent, masculae
radix a quibusdam libanotis appellatur, de qua diximus. 20, 172

(33) Etiamnum folio coronant Iovis flos, amaracum, 59
hemerocalles, habrotonum, Helenium, sisymbrium, serpullum,
omnia surculosa rosae modo. colore tantum placet Iovis
flos, odor abest, sicut et illi, qui Graece phlox vocatur.
et ramis autem et folio odorata sunt excepto ser-
25 pullo. Helenium e lacrimis Helenae dicitur natum, et ideo

§ 58: Th. H. VI 2, 6. cfr. Diosc. III 126 (2). — § 59: Th. H. VI 1, 1. 6, 2. C. VI 11, 3. Diosc. III 127. I 28.

1 sed quid VGdT. 4 vix ll. v. an in? | docemur GdTJ. -mus rv. 5 obsistit VGdT. 7 cum D cum U 455. tunc ll. v. tum cum S. | putabant v. a. S. 8 thymos RE. thimos G. thymis v. a. S. 9 repertos RE. 10 reditu e v. redit-que ll. | necdum R. 13 feminas RE. 14 imbricatus S (puncto sublato). | mas dRES. maris Vv. maris mes (mas J) GJ. | ramosius v. a. S. 16 acucior G. auctor RE. acrior v. a. H. 20 etiamnum ego. et tantum ll. v. cfr. XVI 146. 149. 21 hemerocalles dv. hom- VGR. om- E. 22 omnia om. R. 23 habet R. | flox E. flos VGd. 24 excepto serpullo ll. v. fortasse excepto flore serpullum, helenium, sisymbrium. cfr. Theophr. 25 helene dRH. -nae r. -na v.

in Helene insula laudatissimum; est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, serpullo simili folio.

60 (34) Habrotonum odore iucunde gravi floret aestate; flos est aurei coloris. vacuum sponte provenit, cacumine suo se propagat. seritur autem semine melius quam radice aut surculo, semine quoque non sine negotio; plantaria transferuntur — sic et Adonium —, utrumque aestate. alsiosa enim admodum sunt, ut sole tamen nimio laedantur. sed ubi convaluere, rutae vice fruticant. habrotono simile odore leucanthemum est, flore albo, foliosum.¹

61 11. (35) Amaracum Diocles medicus et Sricula gens appellavere, quod Aegyptus et Syria sampsucum. seritur utroque genere, et semine et ramo, vivacius supra dictis et odore mollius. copiosum amaraco aequè quam habrotono semen, sed habrotono radix una et alte descendens,¹⁵ ceteris in summa terra leviter haerens. reliquorum satio autumno fere incipiente, nec non et vere quibusdam locis, umbraque gaudent et aqua ac fimo.

62 (36) Nyctegreton inter pauca miratus est Democritus, coloris hyssini, folio spinae, nec a terra se adtollen-²⁰

§ 60: Diosc. III 26. Th. C. I 4, 2. H. VI 7, 3. C. IV 3, 2. —
§ 61: Th. H. VI 7, 4. (Diosc. III 41). Athenaeus XV 27 p. 681^b.
Th. H, VI 7, 6.

1 insulae R E. 3. 4 floret aestate flos est ego. floret V G. floret aestate R E S. aestate flos est d. floret aestate flos v. floret est autem flos H. fortasse odore . . graui, flore aurei coloris; an vero floret aestate aurei coloris corymbis? cfr. Diosc. 4 vacuum ll. v. an uagum? cfr. XVII 185.

5 se om. V G T. | propagatur T. 6. 7 plantari V G d. 8 ut D. et ll. v. 9 laeduntur d v. a. D. | rutae uitae R E. ritu uitis v. a. H. | frutificant T. fructif- d R. 12 sampsucum E. -cum dici R. 14 mellius E. melius R v. a. S. | amaro cho V G. | eae quae V. eae G. 15 una est alte D. 16 tellure d T. | haerens V d R v. herens r. malim haerent (sc. radices, nam plures ceteris sunt; cfr. Theophr.). haerentibus D; contradixit C F W Müller p. 10, sed non toto Theophr. loco respecto. 17 locis R E v. in locis r T S. 18 umbraque ego. coll. Theophr. quae umbra ll. v. omnia umbra coni. Dal.

20 hyssini V P. hisgini G. hyssini R E. hyssigni T. hisgigni d. ignei v. a. H. | folio hispinæ V. folio his spinæ G. foliis spinæ v. a. H. | ad V G d. | terras d.

tem, praecipuam in Gedrosia. narrat erui post aequinoc-
tium vernum radicitus siccarique ad lunam XXX diebus,
ita lucere noctibus; Magos Parthorumque reges hac herba
uti ad vota suscipienda. eandem vocari chenamychen, quo-
5 niam anseres a primo conspectu eius expavescant, ab aliis
nyctalopa, quoniam e longinquo noctibus fulgeat.

(37) Melilotos ubique nascitur, laudatissima tamen in 63
Attica; ubicumque vero recens, nec candicans et croco
quam simillima, quamquam in Italia odoratior candida.

10 (38) Florum prima ver nuntiat viola alba, tepidiori- 64
bus vero locis etiam hieme emicat; post ea, quae ion
appellatur et purpurea, proxime flammeum, quod phlox
vocatur, silvestre dumtaxat. cyclaminum bis anno, vere et
autumno; aestates hiemesque fugit. seriores supra dictis
15 aliquanto narcissus et liliū trans maria, in Italia quidem,
ut diximus, post rosam. verum in Graecia tardius etiam- 22
num anemone; est autem haec silvestrium bulborum flos,
alia quam quae dicetur in medicis. sequitur oenanthe 164 65
ac melanium et ex silvestribus heliochrysos, deinde alterum
20 genus anemones, quae limonia vocatur, post hanc gladiolus
comitatus hyacintho. novissima rosa, eademque prima de-
ficit excepta sativa; e ceteris hyacinthus maxime durat et

§§ 64. 65: Th. H. VI 8, 1. 2.

1 *dist. ego.* | herbi (*pro erui*) V G d. 4 *uti om.* R E. | eadem
V G. | chenamychen D. -chon v. chenamichen R E. cheramhycen
G. -mbycen V f. -mycen d. chenomychon C. -chen S. 9 si-
millimam R E. | quamquam d v. quam r. 10 prima om. d T. |
nuntiat ego. -anti (-nci- G) V G R E. -anthi d T. -antium v. 11 ion
R Salm. lilia V G d T. om. E v. a. H. 12 et del. v. a. H. | flam-
meum Salm. -eam ll. -ea v. a. S. | phlox v. phloxos R. floxos E.
phlogion B e Theophr. 13 cyclaminum d H. chycl- V. clycl-
T. clicl- f. coclyaminum R. codiaminon v. (*de G E non constat*). |
in anno V. 15 marina d T. 16 post V C. per r v (S). | uerum
D. uero ll. (in Graecia uero d T). nam v. *fortasse ante uero*
exciderunt aliqua. 18 medicinis d v. a. S. 19 melanion B.
meliancum R E. melianthum r H. melanthium v (*ex indice*). |
et om. R E v. a. S. | heliochrysos B. helichrysos d v (S). hely-
chrisos V G. -issos r. *an eliochrysos? cfr. Theophr. et § 168 (R).*
20 limonia d B. tim-r v. 21 hyacinthi R E. -this v. a. S. |
nouissime V G T f.

viola alba et oenanthē, sed haec ita, si devolsa crebro prohibeatur in semen ire. nascitur locis tepidis; odor idem
 66 ei, qui germinantibus uvis, atque inde nomen. hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum praeferentis eius, quem Apollo dilexerat, aut ex Aiakis cruore editi, ita discurren-
 rentibus venis, ut Graecarum litterarum figura Al legatur inscriptum. heliocrhysus florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. hoc coronare se Magi, si et unguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitae gloriamque per-
 tinere arbitrantur.

67 Et verni quidem flores hi sunt; (39) succedunt illis aestivi, lychnis et lovis flos et alterum genus lilii, item tiphon et amaracus, quem Phrygium cognominant. sed maxime spectabilis pothos. duo genera huius: unum, cui
 flos hyacinthi est, alter candidus, qui fere nascitur tumulis, quoniam fortius durat. et iris aestate floret. abeunt et hi marcescuntque. alii rursus subeunt autumnō: tertium genus lilii et crocum et orsini utraque genera, unum hebes, alterum odoratum, primis omnia imbribus emicantia.
 68 coronarii quidem et spinae flore utuntur, quippe cum spinae albae cauliculi inter oblectamenta quoque gulae condiantur. hic est trans maria ordo florum. in Italia

§ 66: Th. H. IX 19, 3. — § 67: Th. H. VI 8, 3.

2 semen ire nascitur *ego coll. Theophr. et XIX 149.* semine renascitur VGdS. seminibus renascitur (nascitur v) rv. semen abire nascitur G. seminibus renasci in D cum U 458.
 4 praeferentis *Müller emend. IV 11.* -rens ll. v. | quam GBE.
 6 Al Bas. ac GdR. ea Ev. in V ras. 7 heliocrhysos B. heliocrhysus V. -crisus dE. helyocrhysus B. -crisus G. helichry-
 sos v(S). 8. 9 coronari B D cum U 458. 9 magis Vd.
 12 quidem et flores BE. 13 aestivi GBEv. aestivi. Et verni quidem flores hii sint V. estivi. Sunt etiam verni flores d.
 14 tiphon VdB. tiphon Rv. thiphon E. ipson G. iphyon (B)S. apud Theophr. variat scriptura. | sed VGdv. semel r. 15 post hos V.
 16 hyacinthus B. iacintha V. | tumulis J coll. Theophr. 40. in tum- ll. v. ad tumulos B. 19 illi B. | orsini ni. J. (ὀρεινός Theophr.). orsim B. orsin in VGE. orsini orsinum d. orisin in v. in C. | utroque genere T v. a. S.

violis succedit rosa, huic intervenit lilium, rosam cyanus excipit, cyanum amarantus. nam vicapervica semper viret, in modum liniae foliis geniculatim circumdata, topiaria herba, inopiam tamen florum aliquando supplet. haec a
5 Graecis chamaedaphne vocatur.

(40) Vita longissima violae albae trimatu. ab eo tem- 69
pore degenerat. rosa et quinquennium perfert non recisa nec adusta. illo enim modo iuvenescit. diximus et terram 19
referre plurimum. nam in Aegypto sine odore haec omnia,
10 tantumque myrtis odor praecipuus; alioqui etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. rosaria a favonio fossa oportet esse iterumque solstitio, et id agendum, ut intra id tempus purgata ac pura sint.

12. (41) Verum hortis coronamentisque maxime al- 70
15 varia et apes conveniunt, res praecipui quaestus conpendii-
que, cum favet. harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilium, cytisum, fabam, erviliam, cunilam, papaver, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. ea est autem folio candido,
20 incurvo, cubitalis, capite concavo mellis sucum habente. horum floris avidissimae sunt atque etiam sinapis, quod 71
miremur, cum olivae florem ab his non attingi constet; ideo hanc arborem procul esse melius sit, cum aliquas
quam proxime seri conveniat, quae et evolantium examina
25 invitent nec longius abire patiantur.

§ 69: Th. H. VI 8, 5. — § 70: cfr. Varro III 16, 13. Col. IX 4, 2. 5. 6. 8, 13. Pallad. I 37, 2. — § 71: cfr. Plin. XI 18.

1 rosam Vv. rosa r. 2 uincapervinca v. a. J. | uiret VGdv. et r. 3 liniae Ev. liliae VGR. lilii dT. laureae U 460. an milii? cfr. XVIII 52. 6 uita dv. ita r. | alba et RE. albae est v. a. Brot. 7 rosam RE. 8 adusta v. adulta ll. 9 nam et in RG. 10 alioqui ego (cfr. XXII 76). aliqui RE. aliquis r. atqui D. alicubi v. 11 a om. Vd. 12 opoeriet B. opponi et E. 15. 16 compendio VdTf. 16 fauet VdTf. fauit rv. 18 erviliam dH. -lium Rv. -illam VTf. -illium E. | cuniculam V. 19 cerinthen ea S. -then v. -thea RE. -tha d. cyrintha V. | autem cerinthe v. a. S. | candido om. d. 20 habente dv. -tem r. 21 florum dT v. a. G. 22 constat RE. 23 ideoque d v. a. S. 24 et om. Vd.

- 72 (42) Cornum quoque arborem caveri oporteat. flore
eius degustato alvo cita moriuntur. remedium sorba con-
tusa e melle praeberere his vel urinam hominis vel boum
aut grana punici mali Ammineo vino conspersa. at genistas
circumseri alvariis gratissimum.
- 73 (43) Mirum est dignumque memoratu de alimentis
quod conperi. Hostilia vicus adluitur Pado. huius inqui-
lini pabulo circa deficiente inponunt navibus alvos nocti-
busque ad quina milia passuum contrario amne subvehunt.
egressae luce apes pastaeque ad naves cotidie remeant
mutantes locum, donec pondere ipso pressis navibus plenae
74 alvi intellegantur revectisque eximantur mella. 13. et in
Hispania mulis provehant simili de causa. (44) tantum-
que pabulum refert, ut mella quoque venenata fiant. Hera-
cliae in Ponto quibusdam annis perniciosissima existunt
ab iisdem apibus facta, nec dixere auctores, e quibus
floribus ea fierent! nos trademus quae conperimus. herba
est ab exitio et iumentorum quidem, sed praecipue caprarum
appellata aegoethron. huius flore concipiunt noxium virus
aquoso vere marcescentis. ita fit, ut non omnibus annis
75 sentiatur malum. venenati signa sunt, quod omnino non
densatur, quod color magis rutilus est, odor alienus, sternu-
menta protinus movens, quod ponderosius innoxio. qui
edere, abiciunt se humi refrigerationem quaerentes, nam
76 et sudore diffluunt. remedia sunt multa, quae suis locis
29, 97 dicemus; sed quoniam statim repraesentari aliqua in
32, 48 tantis insidiis oportet, mulsum vetus e melle optimo et

§ 74: Diosc. II 103. de fac. par. II 138. — §§ 75. 76:
Diosc. II 103.

1 oportet d(?)v. 3 praeberere om. Vd. | urina d. | hominum
d v. a. S. 4 amineo V v. a. H. sed cfr. XX 153. 5 conseri
VdTf. 6 memorato V¹R. 8. 9 noctibusque ad v. -bus
quia RE. -busque rG. 9 amne S e cod. Divion. mane II.
amne naues v. 10 remanent VR. 12 existimantur RE.
in om. VR. 13 multis V. 13. 14 cantumque R. canum-
que E. 14 melle R. 14. 15 heracleae dC. 15 perni-
ciosissimam R. 19 aegoethron dv. egolaethron V. -lephron r
21 sentiantur VRE. 22 densantur RE. 24 se dv
quae se VR. que se E. 26 se statim V.

ruta, salsamenta etiam, si reiciantur, sumpta crebro. certumque est id malum per excrementa ad canes etiam pervenire similiterque torqueri eos. mulsum tamen ex eo inveteratum innocuum esse constat, et feminarum cutem
 5 nullo melius emendari cum costo, suggillata cum aloe.

(45) Aliud genus in eodem Ponti situ, gente Sanno- 77
 rum, mellis, quod ab insania, quam gignit, maenomenon vocant. id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent silvae. gensque ea, cum ceram in tributa Romanis
 10 praestet, mel, quoniam exitiale est, non vendit. et in Perside et in Mauretaniae Caesariensis Gaetulia, contermina Massaesyliis, venenati favi gignuntur, quidamque a parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quod livore deprehenduntur. quid sibi voluisse naturam his arbitremur 78
 15 insidiis, ut ab iisdem apibus nec omnibus annis fierent aut non totis favis? parum enim erat genuisse rem, in qua venenum facillime daretur? etiamne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? quid sibi voluit, nisi ut cautiorem minusque avidum faceret hominem? non enim et ipsis
 20 apibus iam cuspides dederat et quidem venenatas, remedio adversus has utique non differendo? ergo malvae suco aut foliorum hederæ perungui salutare est vel percussos eas bibere. mirum tamen est venena portantes ore fingentesque ipsas non mori, nisi quod illa domina rerum

§ 78: *malvae*: Geop. XV 6, 1. 5, 6. Plin. XX 223.

2 excrementa Tf. 4 ueteratum RE. 4. 5 cute nullo V. cutem ullo R. 5 casto R. | cum sale B e Diosc. (άλός). sed cfr. XX 157, ubi item άλός et άλόνος inter se confusa sunt.

6 ponti VdTfv. potu r. Ponto (del. situ) G. 6. 7 sannonum RE. (uiget ex) annona v. a. G. Suanorum Gronov. (cfr. XXXIII 52). 7 quam Vdv. que E. quod R. 8 qua RE. 9 ceram dv. cera r. 10 praestet v. -ent ll. | pendit S cum Gronovio.

12 Massaesyliis G. massasyllis RE. masyllis rTv. | a VREv. ad (partem) dTJ. ex coni. S. an aliqua? 13 leuiore V.

13. 14 deprehenduntur R. 15 nec — 20 apibus om. d.

16 parum erat enim V. parum erat H. an parumne ei erat?

20. 21 remedium ... differendum v. a. G. 21 malbae R.

22 hederis d. 23 ea TED. 24 moris R.

omnium hanc dedit repugnantiam apibus, sicut contra serpentes Psyllis Marsisque inter homines.

- 79 14. (46) Aliud in Creta miraculum mellis: mons est Carina ^{VIII} passuum ambitu, intra quod spatium muscae non reperiuntur, natumque ibi mel nusquam attingunt. hoc experimento singulare medicamentis eligitur.
- 80 (47) Alvaria orientem aequinoctialem spectare convenit. aquilonem evitent, nec favonium minus. alvus optima e cortice, secunda ferula, tertia vimine; multi et e speculari lapide fecere, ut operantes intus spectarent. circumlini alvos fimo bubulo utilissimum, operculum a tergo esse ambulatorium, ut proferatur intus, si magna sit alvus aut sterilis operatio, ne desperatione curam abiciant; id paulatim reduci fallente operis incremento. alvos hieme stramento operiri, crebro suffiri, maxime fimo
- 81 bubulo. cognatum hoc iis innascentes bestiolas necant. araneos, papiliones, teredines, apesque ipsas excitat. et araneorum quidem exitium facilius est; papilio, pestis maior, lucernis tollitur vere, cum maturescat malva, nocturno interlunio caelo sereno accensis ante alvos. in eam flammam sese ingerunt.
- 82 (48) Si cibus sentiatur deesse apibus, uvas passas siccasse ficos tutas ad fores earum posuisse conveniat, item lanas tractas madentes passo aut defruto aut aqua

§ 80: Col. IX 7, 5. Geop. XV 2, 1. (Plin. XVIII 338). Varro III 16, 15. 16. Col. IX 6, 1. Pallad. I 38, 1. — § 81: Col. IX 14, 1. 2. 8. 9. Pallad. V 8, 7. — § 82: Varro III 16, 28. Col. IX 14, 15. Geop. XV 4, 4.

2 psyllis d v. phyllis V. hypsillis r. 3 mollis R.
 4 carma RE Brot. Carnia coni. H. Camara U 461. 6 exigitur V d T f S. sed cfr. XXIII 79. 7 albaria R. aluearia v. a. J
 8 aluus T. aluos r S. aluearia v. 9 optima e v. -ima V d T. -ume r. -imas e S cum Gronovio (secundas . . . tertias)
 9. 10 et e V d T S. estis et i R. estis et E. eas et H. et v. 10 facere RE. | operantes v. sperantis ll. 12 proferatur G. properatur V R E. prospiciatur d T. 16 necant V
 17 papilione redines R. 19 uere R H. uero r T v. | dis
 S. | maturescit d v. a. S. 22 sentiatur V G E v (S). -iantur E
 seatur d C. 23 ficus V² d T. 24 item conveniat R.
 as D. an lanae? | defruto V² d v. defrito r.

mulsa, gallinarum etiam *crudas* carnes. quibusdam et aestatibus iidem cibi praestandi, cum siccitas continua florum alimentum abstulit. alvorum, cum mel eximatur, inlini oportet exitus melissophyllo aut genista tritis, aut
 5 medias alba vite praecingi, ne apes diffugiant. vasa mel-laria et favos lavari aqua praecipiunt, hac decocta fieri saluberrimum acetum.

(49) Cera fit expressis favis, sed ante purificatis aqua 83 ac triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in
 10 novo fictili, aqua favos tegente, tunc sporta colatis. rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua excipitur-que alia frigida, vasis melle circumlitis. optima quae Punica vocatur, proxima quam maxime fulva odorisque mellei, pura, natione autem Pontica, quod constare equi-
 15 dem miror inter venenata mella, dein Cretica, plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apium. 11, 16 post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam vim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: ventilatur 84 sub diu saepius cera fulva, dein fervet in aqua marina ex alto petita addito nitro. inde lingulis hauriunt florem, id est candidissima quaeque, transfunduntque in vas, quod exiguum frigidae habeat, et rursus marina decocunt sepa-
 20 ratim, dein vas ipsum aut aquam refrigerant. et cum hoc ter fecere, iunceae crate sub diu siccant sole lunaque. 85 haec enim candorem facit, sol siccatur, et, ne liquefaciat,

§ 83: Col. IX 6, 1. Diosc. II 105. — §§ 84. 85: Diosc. II 105. Th. H. VII 9, 3.

1 *crudas* d. v. *nudas* r. S. 1. 2 etiam aestatibus V v. a. S.
 3 *alimentum* om. d. | *arborum* VG. | *melle* d. 5 *cingi*
ne om. R. 6 et TfS. aut r. v. an ac? | *haec* VG. 8 *fit et*
 R. *fit ex v. a. C.* | *aqua* — 9 *siccatis* om. RE. 9 *tenebris* v.
terebris VGd. | a quarto RE. 14 *quod* ll. S. *quam* v. | *con-*
staret RE. 14. 15 et quidem VG. 15 *uenena* mel G.
 16 *tropoli* V. 17 *corsicam* VGd. | *quandam* G. *quantam* ll.
aliquantam v. 19 *diuo* V v. a. J. *dual* R. *dio* Dal. | *deinde*
 R v. a. D. | *fruet* R. *feruent* VG. -enti d. 23 *uase* d. | *ipsum*
 REv. *ipsu* V². *ipso* r. | *aut aquam* ego. *antequam* ll. S. *aqua* J.
del. v. cfr. Diosc. an lente aqua? 24 *grate* G. *gratae* E.
gnatae R. 25 *sol siccatur et* VGdTH. *sic siccatur et* r. *siccant-*
es G. *si sic siccatur* v. | *liquefaciat* TH. -iant ll. v.

protegent tenui linteo. candidissima vero fit post insolationem etiamnum recocta. Punica medicinis utilissima.
 85 nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admixta rubet; variosque in colores pigmentis trahitur ad reddendas similitudines et innumeros mortalium usus parietumque etiam et armorum tutelam. cetera de melle
 11, 11¹¹ apibusque in natura earum dicta sunt.
 89.

Et hortorum quidem omnis fere peracta ratio est;
 86 15. (50) secuntur herbae sponte nascentes, quibus pleraeque gentium utuntur in cibis maximeque Aegyptus, frugum quidem fertilissima, sed ut prope sola iis carere possit tanta est ciborum ex herbis abundantia. in Italia paucissimas novimus, fraga, tannum, ruscum, batim marinam, batim hortensiam, quas aliqui asparagum Gallicum vocant, praeter has pastinacam pratensem, lupum salictarium, eaque verius oblectamenta quam cibos.

87 (51) In Aegypto nobilissima est colocasia, quam cyamon aliqui vocant. hanc e Nilo metunt, caule, cum coctus est, araneoso in mandendo, thyrsos autem, qui inter folia emicat, spectabili, foliis latissimis, etiam si arboreis comparentur, ad similitudinem eorum, quae personata in nostris annibus vocamus, adeoque Nili sui dotibus gaudent, ut inplexis colocasiae foliis in variam speciem vasorum potare gratissimum habeant. seritur iam haec in Italia.

88 (52) In Aegypto proxima auctoritas cichorio est, quod

---

§ 87: cfr. Diosc. II 128. — § 88: Th. H. VII 11, 3. IV 8, 12. (I 1, 7. 6. 11).

---

1. 2 insalationem Vd. 2 etiam V. 3 geinere E. genere R. | ancusa R. 4 rumba et RE. | traditur d Dal.
 5 reddendas V²v(S). -da RE. edendas rH. 8 ratio peracta d v. a. S. 9. 10 pleraeque dv. -raque rD. 10 frugus R.
 11 fertilissimas et V. -ma et dT. 13 fragant RE¹. flagrant E². | tannum d. tannus R. | battim d. batim marinam om. VT. 14 battim Vd. uatim R. | hortensianam RE v. a. H. quam Vv. 15 has om. VG. | eamque RE. 16 obiectamenta VGRE. 19 madendo VG. 20 spectabilis RE v. a. G.
 22 annibus B. manibus ll. v. | adeoque v. adeoque VG. adaeque RE. at aequae d. 25 cicori R. cichorio v. a. C. | quod TRES. quam rv.

diximus intubum erraticum. nascitur post vergilias, floret 19, 129
 particulatim. radix ei lenta, quare etiam ad vincula utun-
 tur illa. anthalium longius a flumine nascitur, mespili
 magnitudine et rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio
 5 cyperi. mandunt igni comparatum. mandunt et oetum, cui
 pauca folia minimaque, verum radix magna. arachidne 89
 quidem et aracos, cum habeant radices ramosas ac multi-
 plices, nec folium nec herbam ullam aut quicquam aliud
 supra terram habent. reliqua volgarium in cibis apud eos
 10 herbarum nomina: *chondrylla*, *hypochoeris*, *caucañs*, *enthry-*
scum, *scandix*, *come*, quae ab aliis *tragopogon* vocatur,
 foliis croco simillimis, *parthenium*, *trychnum*, *corchorus*
 et ab aequinoctio nascentes *aphace*, *achynops*. *epipetron*
 vocant quae numquam floret. at e contrario *aphace* sub-
 15 inde marcescente flore emittit alium tota hieme totoque
 vere usque in aestatem.

(53) Multas praeterea ignobiles habent, sed maxime 90
 celebrant *cnecon* Italiae ignotam, ipsis autem oleo, non
 cibo gratam. hoc faciunt e semine eius. differentia prima:

§ 89: Th. H. I 6, 12. VII 7, 1. 3. 4. — § 90: Th. H. VI 4, 5. 3.
 Diosc. III 197. (IV 187).

2 particula eius RES. | quare Vd v. quar G. qua r.
 3 an non (vel paulo) longius? (οὐ πόρρω Theophr.). | a dT Ven.
 et r. om. v. | lumine RE. 5 igne VdT. | comparatum (comp- V)
 ll. cfr. XI 22. paratum v. (mandunt in bryto paratum coni. S
 e Theophr.). | cetum GR. 6 arachidna B. -chnide VRE². -ncde
 E¹. anachnide G. -cnide d. 7 aracos dv. -chos r. aracoides B.
 9 habeant VR. 10 chondrylla B. candryala (-rialia E)
 ll. Brot. (cfr. index). condrialia v. | hypochoeris B. hypocaris ll.
 hippocratis v. | caucalis B. caucaris ll. v. 10. 11 enthriscum
 D cum J coll. XXII 81 et Theophr. entriscum G. anthriscum
 dREB. antr- V. 11 scandix dv. -drix V. -dryx R. scam-
 dryx E. sandix G. | come S cum B e Theophr. et coll. XXVII
 142. om. ll. v. (G. D). | tragopogon VGRE. 13 ab om. RE
 v. a. S. | aphace B. apace VGdT (an recte?). -cae v. apache r. |
 achynops Salm. prol. ad hylen p. 2 e Theophr. VII 11, 2 et coll.
 § 101. achynopos V. acynopos GdT index. acyno r. acinos v.
 cynops J cum B e Theophr. VII 7, 3. an ac cynops? 14 at
 e REv. adeo r. | apace ll. 17 multa RE. 18 necun VGd.
 cnicon v. a. S. 19 gratum VG.

silvestris et mitior. silvestrium duae species. una mitiori similis, caule tamen rigido; itaque et colu antiquae utebantur exili, quare quidam atractylida vocant. semen eius candidum et grande, amarum. altera hirsutior, torosiore caule et qui paene humi serpat, minuto semine. aculeatarum generis haec est, quoniam distinguenda sunt et genera.

- 91 (54) Ergo quaedam herbarum spinosae sunt, quaedam sine spinis. spinosarum multae species. in totum spina est asparagus, scorpio, nullum enim folium habent. quaedam spinosa foliata sunt, ut carduus, erynge, glycyrrhiza, urtica; his enim omnibus foliis inest aculeata mordacitas. aliqua et secundum spinam habent folium, ut tribulus et anonis. quaedam in folio non habent et in caule habent, ut pheos, quod aliqui stoeben appellavere. hippophaes¹⁵ spinis geniculatum. tribulo proprietas, quod et fructum spinosum habet.
- 92 (55) Ex omnibus his generibus urtica maxime noscitur acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, saepe altior binis cubitis. plures eius differentiae: sil-²⁰

§ 91: Th. H. VI 1, 2. 3. 4, 1. 1, 3. (I 10, 6). 4, 1. 5, 1. 1, 3. 5, 2. Diosc. IV 160. — § 92: Diosc. IV 92.

1 sativae (*pro* mitior) v. a. S. | mitiori *codd.* Salm. U 463. mitior est Vv. -ore rS. 2 similis U 463. -li ll. v. a. D. antiquae mulieres B. 3 exili ego. ex illis ll. G. exilis v. | quidem RE v. a. B. | atractylida B. (-ctillida v). atraylide VGd. atrailide r. 4 torsiore Vd. 6 et om. VG. 9. 10 spinae sunt coni. S. 10 folium dREv. florum r. -rem T. | habet RE v. a. S. (asparagus scorpio *pro una herba accipi voluit* B). 11 hispinosa V. | candus R. | erynge S cum B. -gion v. erunge ll. D. glycyrrhiza fH. -zon v. glyciriza R. glic- E. gelyzicyrici G¹. gelycy- G². lycyricia V. licy- d. 12 inest dREv. id est r. 13 spinam v. -na RE Ven. -nia d. hispaniam G. -nia V. 14 non om. dRE v. a. S. | caule habent ll. S. caule v. 15 phleos v. a. H. | sthoen VG. stheon d. | hippophaes GdRE G. *cfr. index et Diosc.* hippohae V. hippophyes B. hippophes v. *an* hippopheos e Theophr.? *cfr.* XXII 29. 16 tribulo Cagnat. -uto RE. -utu VG. -uti dT. -uta v. a. H. 18. 19 nascitur V Ven. ¹⁰ purpureum VGd. | lanugine RE. 20 plures dv. flores V. flores G. om. r.

vestris, quam et feminam vocant, mitiorque; et silvestri
 quae dicitur canina acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis
 foliis; quae vero etiam odorem fundit Herculanea vocatur.
 semen omnibus copiosum, nigrum. mirum sine ullis spi- 93
 5 narum aculeis lanuginem ipsam esse noxiam et tactu
 tantum levi pruritum pusulasque confestim adusto similes
 existere. notum est [et] remedium olei. sed mordacitas
 non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus
 roborata. incipiens quidem ipsa nasci vere non ingrato,
 10 multis etiam religioso in cibo est ad pellendos totius anni
 morbos. silvestrium quoque radix omnem carnem tene-
 riorem facit simul cocta. quae innoxia est, morsu carens,
 lamium vocatur. de scorpione dicemus inter medicas. 22, 39

16. (56) Carduus et folia et caules spinosae lanuginis 94
 15 habet, item acorna, leucacanthos, chalceos, cnecos, poly-
 acanthos, onopyxos, helxine, scolymos. chamaeleon in foliis
 non habet aculeos. est et illa differentia, quod quaedam
 in his multicaulia ramosaque sunt, ut carduus, uno autem
 caule nec ramosum cnecos. quaedam cacumine tantum
 20 spinosa sunt, ut erynge. quaedam aestate florent, ut
 tetralix et helxine. scolymos quoque sero floret et diu. 95

§ 94: Th. H. VI 1, 3. 4, 3. 4. — § 95: Th. H. VI 4, 6.

1 et om. RE v. a. H. | in siluestri VGdv. an in siluestri
 genere? 2 cania RE v. a. Brot. 3 funditur VG. 6 leni
 RG. sed cfr. XI 279. XXIII 110. 7 uncus ego posui. ei
 dTS. | oleo VG. an ei remedio oleum (sc. esse)? 8 herba
 om. dT. 9 ignato G. ignoto d. grato E. fortasse ingrata ...
 religiosa in cibo; cfr. § 90. XI 106. XXX 45. XIX 73. X 168.
 an in delendum est? 12 que R. | noxia VG. 13 lamium
 VGdB. aonymium r. aononium v. a. Bas. 14 caules dTfRH.
 caulae E. (-le v). cautelae V. cauteile G. 15 acorna v.
 acora V. accora d. macora G. machora RE². -chyora E¹. | chal-
 ceos B. chald VGd. om. rv. | cnecos S cum P. enecos VG.
 onecos d. om. rv. a. B. cnidos B. cnicos Turneb. G. 15. 16
 polyacanthos om. RE v. a. B. 16 onopyxos B. -pygos REv.
 conopygos r. | helxine v. helsine VGd. elsine r. ixine Theophr.
 17 haberet VG. 18 multiscaulia VGd. 19 nec v. a. B.
 ne VGRE. om. dTB. 20 erynge B. -gel d. -geli V. cyngeli
 G. eryncae r. | ut om. RE. 21 tetralix RB. -lem E. -lism G.
 -lismi V. -lisim d. | helxine B. helsine Gd. -syne V. elixine r.

- acorna *a cneco* colore tantum rufo distinguitur et pinguiore
 suco. idem erat atractylis quoque, nisi candidior esset et
 nisi sanguineum sucum funderet, qua de causa phonos
 vocatur a quibusdam, odore etiam gravis, sero mature-
 scente semine nec ante autumnum, quamquam id de omni-
 bus spinosis dici potest. verum omnia haec et semine et
 96 radice nasci possunt. scolymus carduorum generis ab his
 distat, quod radix eius vescendo est decocta. mirum,
 quod sine intervallo tota aestate aliud floret in eo genere,
 aliud concipit, aliud parturit. aculei arescente folio de-
 sinunt pungere. helxine rara visu est neque in omnibus
 terris, a radice foliosa, ex qua media veluti malum ex-
 tuberat contectum sua fronde. huius vertex summus
 lacrimam continet iucundi saporis, acanthicen mastichen
 appellatam.
- 97 (57) Et cactos quoque in Sicilia tantum nascitur, suae
 proprietatis et ipse. in terra serpunt caules a radice
 emissi, lato folio et spinoso. caules vocant cactos, nec
 fastidiunt in cibis inveteratos quoque. unum autem caulem
 rectum habet, quem vocant *pternica*, eiusdem suavitatis,
 sed vetustatis inpatientem. semen ei lanuginis, quam pay-

§ 96: Th. H. VI 4, 7. 8. 9. (Plin. XII 72). — § 97: Th. H. VI 4, 10. 11.

(ixine *coni. B e Theophr.*). 1 acorna d B. acrona r v. | a cneco
ego e Theophr. om. ll. v. 2 atractylis V R E. -tillis G. | nisi
om. R E. | esse R E. 5 nec — 6 semine om. V G. 5 quam-
 quam d v. quam R E. 6 an ceterum (*pro uerum*)? 7 radici
 V G. 8 an decocta et cruda? *cfr. Theophr.* 10 aliud par-
 turit om. R E. 11 helxine v. helsine (-lisi- E) ll. ixine B
e Theophr. 12 a V G d T J. e E S. est e R. est a H. est v.
 qua E v. aqua R. sativa r T. 13 contactum R E. -ta v. a. B.
 sua fronde V G d B. sua floret r. suaue olet v. 14 mastichen C.
cfr. XII 72. -icen V G R E v (D). -iten d. 16 et cactos B.
 ectatos (-tus d) ll. v. 18 missi V G d T. | cactos v. cactus R E.
 cattus V G. cattis d. 19 inueteratos quoque v. -ratosque ll.
*excidis*se condiunt muria *coni. P e Theophr.* an recentes in-
 ueteratosque? | unum autem V G S. autem unum d T. unum
 caulem r. unum v. 20 habet *Schneider.* habent ll. v. a. S. |
 ternica B. tunica R E. tinica r. tenica v. 21 an spinosae
 msae) lanuginis (*cfr. § 94. 101.*) vel in lanugine (*cfr. XIX 119*)?

pum vocant, quo detracto et cortice teneritas similis cerebro palmae est. vocant ascalian.

(58) Tribulus non nisi in palustribus nascitur. dura 98
res alibi, iuxta Nilum et Strymonem amnes recipitur in
5 cibos, inclinatus in vadum, folio *lato* atque effigie ulmi,
pediculo longo. at in reliquo orbe genera II, uni cicer-
culae folia, alteri aculeata. hic et serius floret magisque
saepa obsidet villarum. semen ei rotundius, nigrum, in
siliqua, alteri harenaceum. spinosorum etiamnum aliud
10 genus anonis. in ramis enim spinas habet adposito folio
rutae simili, toto caule foliato in modum coronae. sequi-
tur arata, frugibus inimica vivaxque praecipue.

(59) Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, 99
ut eius, quam coronopum vocant. e diverso stat anchusa
15 inficiendo ligno cerisque radicis aptae, stant e mitioribus
anthemis et phyllanthos et anemone et aphace. caule fo-
liato est crepis et lotos.

(60) Differentia foliorum et hic quae in arboribus, 100

§ 98: Diosc. IV 15. Th. H. IV 9, 1. VI 5, 3. 4. — § 99:
Th. H. VII 8, 3. — § 100: Th. H. VII 9, 1. 2. 10, 3. (Plin. XIX
100). Th. H. VII 3, 1. 10, 3. 5.

2 ascaliari VGdRE. (καλίαν Theophr.). 3 tribulus V¹R. |
dura V². dira rv. (κληρόν Theophr. et Diosc.). an durior est
alibi? 4 recipitur vet. Dal. excip- ll. v. cfr. XXII 20. 86
et XXI 128. 5 cibos vet. Dal. D. cibus VG. cibis rv. | in-
clinatos VG. | lato ego e Theophr. om. ll. v. | atque effigie
(-giem G) VGdT. ad effigiem (effug- R) rv. cfr. § 23. 117 extr.
XIX 67. XXII 60. 6 η uni ego. vicini V. uni r. duo uni
B. tria v. 7 folia dv. folio r. 9 harenaceum v. (-cium D).
-aculum R. -atulum VGd. heracnaculum E. 10 anoninus R.
ononis v. a. Brot. | rarinis R. rariis E. | spinis RE. 11 foliato
ll. TD. -ata fH. -atum v. an delendum est? 12 arata (ra-
rata Gd. arra V²) frugibus VGdS. a frugibus aratro rv. | uix
quae VGd. 14 coronopum VR. | e G. et ll. et ex v. | stat
S cum Gronovio. stant ll. G. stans v. 15 radice v. a. S. | aptae
stant e S cum Gron. apta est ante VGdRE. apta et e dG. apta
est autem v. | mitior iis v. a. G. 16 phyllanthos B. -thos
ll. D. -thus v. | aphace v. apace (-cae E) ll. 16. 17 foliato
est et dT v. a. S. -atae est E. -atae R. an foliatae sunt?
17 apate (pro lotos) B. 18 an his? | quae et in RES.

brevitate pediculi ac longitudine, angustis ipsius folii, amplitudine, iam vero angulis, incisuris, odore, flore. diuturnior hic quibusdam per partes florentibus, ut ocimo, heliotropio, aphacae, onochili. 17. multis inter haec aeterna folia, sicut quibusdam arborum, inprimisque heliotropio, adianto, polio.

101 (61) Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est achynops, alopecuros, stelephuros, — quam quidam or-
25,80 tygem vocant, alii plantaginem, de qua plura dicemus inter medicas —, thryallis. ex his alopecuros spicam: habet mollem et lanuginem densam, non dissimilem vulpium caudis, unde et nomen. proxima ei est et stelephuros, nisi quod illa particulatim floret. cichorion et similia circa terram folia habent; germinant ab radice post vergilias.

102 (62) Perdicium et aliae gentes quam Aegyptii edunt. nomen dedit avis id maxime eruens. crassas plurimasque habet radices. item ornithogale caule tenero, candido, semipedali, molli, tribus aut quattuor agnatis, radice bulbosa; coquitur in pulte.

§ 101: Th. H. VII 11, 2. 3. (Plin. XXI 88). — § 102: (cfr. Plin. XIX 99). Th. H. I 6, 11. Diosc. II 173.

1 angustis dv. -stis rD. | folii G. foliis ll. (ipsis) foliorum v. 2 an aut amplitudine? | iam uero om. RE v. a. D.
4 aphacae dv. apacae V. -ce G. -che r. | onochili H. -chite VRE. -chitae G. -cichle B. onechite dT. 6 polio Gronov. pholia VdE. folia r. del. v. a. H. 8 achynops Salm. D. cfr. § 89. stanypsa d. -nipsa VG. -nypi r. cynops B. stannios v. | stelephuros B. -phyros VG. -phiros d. -pyros r. 10 thryallis B. phryallis VG. phria- d. pria- r. 12 ei et R v. a. D. | proxime V. | ei est et S. et est et RE. est et rf. est ei J. est ei et v. 12. 13 stelephyrus (-elle- G) VG. -pyrus RE.
14 germinant C. -antibus ll. G. -antia J. -antes v. 16 aliae gentes RG. aeliae (aeoliae v) gentes Ev. aeliaegenes VG. eligenes d. helig- T. 18 ornithogalae E. -gala J e Diosc. sed cfr. index. | tenero dv. temero VG. tenedo r. 19 semipedali v. -datu VdE. -data R. sempadatu G. sesquipedali U 464 e Diosc.
19. 20 radice bulbosa in ll. v. legitur post semipedali; transposui cum U 464 coll. Diosc. an vero post ornithogale ponendum (μετ' ἄρθου κυνοπτύμενον)?

(63) Mirum loton herbam et aegilopa non nisi post 103 annum e semine suo nasci. mira et anthemidis natura, quod a summo florere incipit, cum ceterae omnes, quae particulatim florent, ab ima sui parte incipiant.

5 (64) Notabile et in lappa, quae adhaerescit, quod in 104 ipsa flos nascitur non evidens, sed intus occultus, et intra se *germinat* velut animalia, quae in se pariunt. circa Opuntem *est* herba etiam homini dulcis, mirumque e folio eius radicem fieri ac sic eam nasci.

10 (65) *Iasine* unum folium habet, sed ita implicatum, 105 ut plura videantur. *chondrylla* amara est et acris in radice suci. amara et aphace et quae picris nominatur, et ipsa toto anno florens; nomen ei amaritudo inposuit.

(66) Notabilis et scillae crocique natura, quod, cum 106 omnes 15 herbae folium primum emittant, mox in caulem rotundentur, in his caulis prior intellegitur quam folium. et in croco quidem flos inpellitur caule, in scilla vero caulis exit, deinde ex eo flos emergit, eademque ter floret, ut diximus, tria tempora arationum ostendens. 18, 244

20 (67) Bulborum generi quidam adnumerant et cypiri, 107 hoc est gladioli, radicem. dulcis ea est et quae decocta panem etiam gratiorem faciat ponderosiolemque simul

§ 103: Th. H. VII 13, 5. 14, 2. — § 104: Th. H. VII 14, 3. I 7, 3. — § 105: Th. H. I 13, 2. VII 11, 4. (cfr. XXII 91). — § 106: Th. H. VII 13, 5. 6. — § 107: Th. H. VII 12, 3.

1 mirum — 2 nasci *om.* Gd. 1 lothon VR. | aegilopa v. -lonpan VR. aegylonpan E. 3 flore VGE v. a. G. et H. sed cfr. *index*. 5 quod VGES. quoniam *rv.* 6 nonne uidens V. 7 se germinat v. cfr. XVI 94. seminat VGE EH. -ina dT. se semen dat Salm. | circa *om.* dT. 8 opontem Vd. *om.* T. | est S. si ll. Opuntia est v (cfr. *index*). | mirum VGE. 9 sic eam VGd Verc. sim eam r. semina Ven. 10 iasine Salm. Lasine VGdv. L.asine r. iasione B (T in indice) e Theophr. 11 chondrylla B. achendrylla RE. -dylla Vd. achemd- G. cindrilla v. 12 apace GRE. apate *coni.* B. | pigris d. 15 emittunt R. 16 proprior VGE. 18 inde d. 20 cypri V. cypri RE. 22 an spongiosiolemque? (γλυκὺν καὶ ἀσινῆ Theophr., et cfr. XXII 56. XVIII 76. 105).

subacta. non dissimilis est et quae thesium vocatur, gustu aspera.

- 108 (68) Ceterae eiusdem generis folio differunt: asphodelus oblongum et angustum habet, scilla latum et tractabile, gladiolus simile nomini. asphodelus manditur et semine tosto et bulbo, set hoc in cinere tosto, dein sale et oleo addito, praeterea tuso cum ficis, praecipua voluptate, ut videtur Hesiodo. tradunt et ante portas villarum satum remedio esse contra veneficiorum noxiam.
- 109 asphodeli mentionem et Homerus fecit. radix eius napis modicis similis est, neque alia numerosior LXXX simul acervatis saepe bulbis. Theophrastus et fere Graeci princepsque Pythagoras caulem eius cubitalem et saepe duum cubitorum, foliis porri silvestris, anthericum vocare, radicem vero, id est bulbos, asphodelum. nostri illud albucum vocant et asphodelum *hastulam* regiam, caulibus acinosi, ac duo genera faciunt. albucum scapus cubitalis, amplius, purus levisque, de quo Mago praecipit exitu mensis Marti et initio Aprilis, cum floruerit, nondum semine eius intumescente, demetendum findendosque scapos: et quarto die in solem proferendos, ita siccati manipulos
- 111 faciendos. idem oiston adicit a Graecis vocari, quam inter ulvas sagittam appellamus. hanc ab idibus Maii usque in finem Octobris mensis decorticari atque leni sole

§ 108: Th. H. VII 13, 1. 3. 4. Hesiod. ἔργα κ. ῥήμ. 41. —
§ 109: Homerus λ 538. ω 13. Th. H. VII 13, 2. Diosc. II 199.

1 est et dv. et est r. ei est D. 3 cetera Vd.
3. 4 aspodelus R. 5 nomine VGE. | aspodelus R. 5. 6 et
semine GEEv. eo sem- r. 6 toto Dal. | toto V. 7 tosto
(pro tuso) d. 8 tradunt ut et RE. -ditur et v. a. S.
9 ueneficorum noxam dT v. a. G. 10 natis RE. 15 nostri
— 16 asphodelum om. R. 16 uocant om. d. | hastulam v. cfr.
index et Scribon. Larg. 254. assulam VdD. -lum G. asylam E¹.
assy- r. 17. 18 cubitalis Tv. -ali r. 18 amplius d v. a. C.
levisque VGdT. levis rv. 19 cum Vv. om. r. 21 et om.
VG. 22 oiston Osc. Weise in *Fleckeis. ann. 1881 p. 512.*
vistana V²RED. -nam v. tustana r. | adicit ego. dicit U. v.
3 maii dS. maii Vv. maius G. magis r. 24 usque VGdv.
1e R. quae E.

siccari iubet; idem et gladiolum alterum, quem cypiron vocant, et ipsum palustrem, Iulio mense toto secari iubet ad radicem tertioque die in sole siccari, donec candidus fiat, cotidie autem ante solem occidentem in tectum re-ferri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

18. (69) Similia praecipit et de iunco, quem maris- 112 cum appellant, ad texendas tegetes et ipsum Iunio mense eximi ad Iulium medium praecipiens, cetera de siccando eadem, quae de ulva suo loco diximus. alterum genus 111 iuncorum facit, quod marinum et a Graecis oxyschoenon vocari invenio. tria genera eius: acuti, sterilis, quem marem et oxyn Graeci vocant; reliqua feminini, ferentis semen nigrum: quem melancranim appellant, crassior hic 113 et fruticosior, magisque etiamnum tertius, qui vocatur holoschoenus. ex his melancranis sine aliis generibus nascitur, oxys autem et holoschoenus eodem caespite. utilis- simus ad vitilia holoschoenus, quia mollis et carnosus est; fert fructum ovorum cohaerentium modo. nascitur autem et is, quem marem appellavimus, ex semetipso, cacumine in terram defixo, melancranis autem suo semine. alioqui 114 omnium radices omnibus annis intermoriuntur. usus ad nassas marinas, vitilium elegantiam, lucernarum lumina, praecipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, ut inciso ventre inpleant paene unciarum latitudinem, in 25 Aegypto vero cubitorum longitudinem non aliis utiliore.

§§ 112. 113: Th. H. IV 12, 1. 2. 3. Diosc. IV 52.

1 quam d. | cypiran V¹d. 2 tosto d. om. v. a. G.
3 die in REv. dein r. | secari V. 4 fit dT. 7 appellat
dH. 11 acuti dv. acute VRE. -tae G. 12 oxyn dv. oxī
G. oxim V. onxyn RE². onxym E¹. oxym S. 13 dist. ego. |
melancranim v e Theophr. melacrantam VG. -cratam d. -cran-
tan E. -cranran R. | appellant GdfES. uocant rv. 14 ma-
gis RS. 14. 15 holoschoenus R. holosceus d. oloschoenus
V². olyscoenus V¹. 15 melanchranis G. melacranis RE. |
sine VGE. 16. 17 utilissimum d. 18. 19 et autem et VG.
autem v. a. S. 19 hiis R. 22 vitilium nexus v. a. G. | ele-
gantiam dG. -ium rv. 25 cubitorum ego. cimbrorum Vd.
umbro- G. cribrorum rv. cymbiorum J. | longitudine J. | alias
v. a. Brot. | uiliorem E. utiliore J.

115 quidam etiamnum unum genus faciunt iunci trianguli
— cyperon vocant —, multi vero non discernunt a cypir
vicinitate nominis. nos distinguemus utrumque.

107 Cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa, lau-
datissimus in insulis Creta, dein Naxo et postea in Phoe-
nice. Cretico candor odorque vicinus nardo, Naxio acrior.
Phoenicio exiguum spirans, nullus Aegyptio, nam et ibi
116 nascitur. discutit duritias corporum; iam remedia enim
dicemus, quoniam et florum odorumque generi est magnus
usus in medicina. quod ad cypiron attinet, Apollode-
rum quidem sequar, qui negat bibendum, quamquam pro-
fessus efficacissimum esse adversus calculos. os eo fovet
feminis quidem abortus facere non dubitat; mirumque
trahit barbaros suffitum huius herbae excipientes ore lie-
nes consumere et non egredi domibus nisi ab hoc suffitu
vegetiores enim firmioresque sic etiam in die fieri; inter-
triginum et alarum vitiiis perfrictionibusque cum oleo in-
litum non dubie mederi.

117 (70) Cyperos iuncus est, qualiter diximus, angulosus,
115 iuxta terram candidus, cacumine niger pinguisque. folia
ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quae
semen est. radix olivae nigrae similis, quam, cum oblonga
est, cyperida vocant, magni in medicina usus. laus cypere
prima Hammoniaco, secunda Rhodio, tertia Theraeo, novis

§§ 115. 116: Diosc. IV 20. Scribon. 82. — §§ 117. 118
Diosc. I 4.

3 vicinitatem VGR. *an* ob uicinitatem? 4 cyperus V
5 cretae d. | in RG. *om. r.v.* 6 nardio d. 8 enim r
media d v. a. S. 9 dicimus VG. | quoniam et Vv. et qu
niam r. | magnus *om. dT.* 10 cyperon RC. 11 *an* equ
dem? | sequimur v. a. G. | negat ego. negabat (*ortum ex nega*
tat) ll. v. 12 calculos (cauc- R) os ll. H. -ulosos v. -ulos
-ulos hos D. | eos fouet RE. eo mouet D. *an* calculos et potu
possunt etiam alia conici, ut uulvas eo fovet; *sed dubia omni*
15 domibus ll. v. die omni H. | ab dRv. ad r. | suffito V
16 in die VGr. in dies dTH. *om. r.v.* in diem S. 21 qu
raceis d. 21. 22 inter est quae RE. 24 rhodia R. | ter
tio R. | theraeo VT Salm. thereon Gd. thechreon E. thaechrec
R. Thracio v. a. H.

sima Aegyptio. qui et confudit intellectum, quoniam et cypiros ibi nascitur. sed cypiros *radice* durissima vixque spirans, *cyperis* odor et ipsis nardum imitans. est et per se Indica herba, quae cypira vocatur, zingiberis effigie; 5 commanducata croci vim reddit. cypero vis in medicina 118 psilotri. inlinitur pterygiis ulceribusque genitalium et quae in umore sunt omnibus, sicut oris ulceribus. radix adversus serpentium ictus et scorpionum praesentis remedii est. vulvas aperit pota; largiori tanta vis, ut et expellat eas. urinam ciet et calculos, ob id utilissima hydropicis. inlinitur et ulceribus, quae serpunt, sed his praecipua, quae in stomacho sunt, e vino vel aceto inlita.

(71) Iunci radix in tribus heminis aquae decocta ad 119 tertias tussi medetur. semen tostum et in aqua potum sistit alvum et feminarum menses. capitis dolores facit. qui vocatur holoschoenus . . . . quae proxima sunt radici, commanducantur adversus araneorum morsus. invenio etiamnum unum iunci genus quod *Euripicen* vocant; huius semine somnum allici, set modum servandum, ne sopor fiat.

(72) Obiter et odorati iunci medicinae dicentur, quo- 120

§ 119: Diosc. IV 52.

1 qui *ego*. que V G R E. quod d(?) G. quae v. | confundit R E v. 2 cyperos R. | cyperos V d R B. | radice *ego*. om. ll. v. 3 cyperis *ego*. ceteris ll. v. 4 ginziberis V. ingiberis R. ging- v. a. Dal. 5 cypirae d T. 6 illinitur V d v. a. S. inuenitur R E. | sterygis R. 7 in numero V G. 8 serpentes d T. | ictus V G f v. cuius R E. om. d T. | scorpionum ictus d T. | praesentis G d T S. -enti r H. -ertim v. | remedii T E. -di G R S. -dio r v. 9 tota d. | ut et d T. ut V G G. om. r v. | expellit v. a. G. 10 cauculos R. 11 praecipue G. 15 sistit d v. sistit V G. sistit et in r. sistit et S. | an menses, sed? cfr. Diosc. 16 qui d T H. om. r S. at qui v. at eius qui *coni*. Dal. sed qui uocatur holoschoenus videtur ad initium § 119 post iunci pertinere; cfr. index et Diosc. an vero glossema est ex § 113? | lac. *ego indicavi coll. Diosc.*; exciderunt folia eius (eius quae v. a. S). 16. 17 radici d T. -icis r v. 18 Euripicen B e Diosc. tripicen d. trepicen V G E. -cem R. tropicen v. 19 allici et d. alios et R. dlio set E. | in odum R. | serunt dum R E. 21 obiter P. obit G. ob id r v. a. S.

- 12, 104 niam et in . . . . Syria Coele, ut suo loco rettulimus, nascitur. laudatissimus ex Nabataea cognomine teuchitis, proximus Babylonius, pessimus ex Africa ac sine odore. est autem rotundus, vinosae mordacitatis ad linguam; sincerus in confricando odorem rosae emittit rubentibus fragmentis. discutit inflationes, ob id stomacho utilis bilemque reicientibus. singultus sedat, ructus movet, urinam ciet, vesicae medetur. ad muliebres usus decoquitur. opis-thotonicis cum resina arida inponitur excalfactoria vi.
- 121 (73) Rosa adstringit, refrigerat. usus eius dividitur in 1 folia et flores, capita. foliorum partes, quae sunt candidae, ungues vocantur. in flore aliud est semen, aliud capillus, in capite aliud cortex, aliud calix. folium siccat aut tribus modis exprimitur: per se, cum ungues non detrahuntur — ibi enim umoris plurimum —, aut cum detractis unguibus reliqua pars aut oleo aut vino mace-
- 122 ratur in sole vasis vitreis. quidam et salem admiscent, nonnulli et anchusam aut aspalathum aut iuncum odoratum, quia talis maxime prodest vulvae ac dysintericis. exprimuntur eadem folia detractis unguibus trita per lin-
- 123 tissima quaeque folia. 19. vinum quomodo fieret e rosa, 14, 106 diximus inter genera vini. usus suci ad aures, oris

---

§ 120: Diosc. I 16. — §§ 121—124: Diosc. I 130.

---

1 lac. ego indicavi; exciderunt remediis locum obtinet. in (Syria); cfr. XII 104. dicentur, qui in India et in Syria coni. S. unguentis nascitur coni. J. plura transponi voluit U 465.

2 teuchitis C. -tes G. theucitis V G d v. tencitis E. teuticis R.

4 uirosae D cum U 465. sed cfr. nov. luc. p. 19 n. 6. XIII 113. XXIII 106. XXVII 28. 6. 7 ibidemque RE. 7 sedat d v. sed et r. 8 mulieres GRE. -rum d. 9. 10 uirosa S. ut rosa V G f. ute rosa E. utros R. rosa d T Brot. uteros v. et rosa uteros B. et rosa H. 10 abstringit R.

11 capitata G. et capita H. sed cfr. Müller de stilo p. 69. dist. H. | partesque v. a. H. | sunt om. RE v. a. H. 17 sale

17 sale Tv. sale GRE. sal d. 18 et anchusam nonnulli R v. 22 mullis RE. 24 suci om. d T.

ulcera, gingivas, tonsillas gargarizati, stomachum, vulvas,
 sedis vitia, capitis dolores — in febris per se vel cum
 aceto —, somnos, nausias. folia uruntur in calliblepharum,
 et siccis femina adsparguntur. epiphoras quoque arida
 5 leniunt. flos somnum facit, inhibet fluctiones mulierum,
 maxime albas, in posca potus et sanguinis excreationes,
 stomachi quoque dolores, quantum . . . in vini cyathis
 tribus. seminis optimum crocinum nec anniculo vetustius 124
 et in umbra siccatum; nigrum inutile. dentium dolori in-
 10 linitur, urinam ciet, stomacho inponitur, item igni sacro
 non veteri. naribus subductum caput purgat. capita pota
 ventrem et sanguinem sistunt. ungues rosae epiphoris sa-
 lubres sunt; ulcera enim oculorum rosa sordescunt, prae-
 terquam initiis epiphorae ita, ut arida cum pane inponatur.
 15 folia quidem intus stomachi rosionibus et [intus] ventris 125
 aut intestinorum utilissima et praecordiis, vel inlita. cibo
 quoque lapathi modo condiuntur. cavendus in his situs
 celeriter insidens. et aridis aut expressis aliquis usus.
 diapasmata inde fiunt ad sudores coercendos ita, ut a bali-
 20 neis inarescant corpori, dein frigida abluantur. silvestris
 pilulae cum adipe ursino alopecias emendant.

(74) Lili radices multis modis florem suum nobilitant, 126

§ 125: Diosc. I 131. — §§ 126. 127: Diosc. III 106. (Celsus VI 18, 6).

1 gargarizati *P.* -tis *ll.* -tus *v. a. S.* 2 et 3 *dist. J.*
 2 febre *V v. a. S.* | per se *om. S.* 3 somnus *V.* | utuntur *RE*
v. a. B. 4 femina *v.* -ne *d.* phemina (*phaem- R*)*r.* 5 le-
 niunt *Vd v.* liniunt *GT.* ueniunt *RE.* 6 mulierum — 6 ex-
 creationes *om. R.* 7 quantum *dRE v.* tantum *rf.* cyathus
D (saltem cyatho). | *lac. indicavit S supplens* duobus digitis
 capiant (*cfr. XX 242*). *possit etiam cogitari* quattuor drach-
 mis (§ 175) *vel* quattuor obolorum pondere (§ 157. 160. 169). *an*
 leuantur *vel* haustus (*cfr. XXII 51*)? 8 semen his *d (?) v. a.*
D. 9 siccatur *RE v. a. S.* 10 ciet *v.* cient *V²RE.* ciunt *r.*
 11 subditum *B.* 13 sunt *om. Vd H.* | rosa se rosa *R.*
 14 auida *R.* 15 intus *ll. S.* uitiis *v.* *an* infusa *vel* in-
 fusione? | *uncos ego posui.* uitiis *v.* | uentri *VG.* 21 pilulae
om. d v. a. H. | alopetas *R.* | emendant *Vf H.* -dat *rv.* 22 no-
 bilitate *R.* -auere *v. a. S.*

- contra serpentium ictus ex vino potae et contra fungorum venena. propter clavos pedum in vino decoquuntur triduoque non solvuntur. cum adipe aut oleo decoctae pilos quoque adustis reddunt. e mulso potae inutilem sanguinem cum alvo trahunt, lienique et ruptis, vulsis prosunt et mensibus feminarum, in vino vero decoctae
 127 inpositaeque cum melle nervis praecisis. medentur contra lichenas et lepras, et furfures in facie emendant, erugant corpora, cutem. folia in aceto cocta vulneribus inponuntur, si testium, melius cum hyoscyamo et farina tritici. semen inlinitur igni sacro, flos et folia ulcerum vetustati, succus qui flore expressus est — ab aliis mel vocatur, ab aliis syrium — ad emolliendas vulvas sudoresque faciendos et suppuraciones concoquendas.
- 128 (75) Narcissi duo genera in usum medici recipiunt, purpureo flore et alterum herbaceum, hunc stomacho inutilem et ideo vomitorium alvosque solventem, nervis inimicum, caput gravantem et a narce narcissum dictum, non a fabuloso puero. utriusque radix mulsei saporis est.
 129 ambustis prodest exiguo e melle, sic et vulneribus et luxatis; panis vero cum melle et aerina farina, sic et in-

---

§§ 128. 129: Diosc. IV 158. (cfr. Th. H. VI 6, 9). Diosc. I 63 extr.

---

2 decoquuntur VRv. decoc- GE. coqu- T. coquitur d.
 3 triduo quoque d. | adipe anserino d¹T. 4 adustus V¹. -stos dT. 5 ruptis uulsis Rv. rupsis uulsis E. uulsis (ulsis V¹G. nuluis V²) ruptis r. 8 dist. J. | furfures (om. et) dT.
 9 cutem ego. cum ll. S. del. v. an in corpore cutem? | folio G. polio (coctae) Gronov. polio folia S. at cfr. Diosc. | an condita? cfr. Diosc. 10 si testium ll. fv(S). epiphoris testium B. (sed φλεγμονάκ Diosc.). caestuum Gronov. | melius VGdTh. mellis r. in melle v. fortasse (set testium) tumoribus. 12 qui dv. que r. | dist. J. 13 molliendas d.
 14 coquendas Rv. a. H. 15 usum GfS. usu VdTev. uisu B.
 16 herbaceo vet. Dal. croceo Schneider e Diosc. fortasse plura exciderunt, ut herbaceum de odore dictum sit. 17. 18 inamicum VGE. 19 utriusque VGdEv. uerius R. | radice diximus ei B. radix ut diximus mulsei v. a. B. 20 exiguo S. -gue R. -guo r. cum exiguo v. 21 aerina ego cum B nea) e Diosc. cfr. XXII 125. auenae ll. v.

fixa corpori extrahit. in polenta tritus oleoque contusis
medetur et lapide percussis. purgat vulnera permixtus
farinae, nigras vitilignes emaculat. ex hoc flore fit nar-
cissinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quae
5 alserint, auribus utilissimum, sed et capitis dolores facit.

(76) *Violae silvestres et sativae. purpureae refrigerant.* 130
contra inflammationes inlinuntur stomacho, ardenti inpo-
nuntur et capiti in fronte, oculorum privatim epiphoris et
sede procidente volvave et contra suppurationes. crapulam
10 et gravedines capitis inpositis coronis olfactuque discutunt,
anginas ex aqua potae. id, quod purpureum est ex his,
comitialibus medetur, maxime pueris, in aqua potum.
semen violae scorpionibus adversatur. contra flos albae 131
suppurata aperit, ipsa discutit. et alba autem et lutea
15 extenuat menses, urinam ciet. minor vis est recentibus,
ideoque aridis post annum utendum. lutea dimidio cyatho
in aquae tribus menses trahit. radices eius cum aceto
inlitae sedant lienem, item podagram, oculorum autem in-
flammationes cum murra et croco. folia cum melle pur-
20 gant capitis ulcera, cum cerato rimas sedis et quae in
umidis sunt, ex aceto vero collectiones sanant.

(77) *Baccar* in medicinae usu aliqui ex nostris per- 132
pressam vocant. auxiliatur contra serpentes, capitis dolo-
res fervoresque, item epiphoras. inponitur mammis tumen-
25 tibus a partu et aegilopiis incipientibus ignibusque sacris.
odor somnum gignit. radicem decoctam bibere spasticis,

---

§ 130: Diosc. IV 120. — § 131: Diosc. III 128. Pl. iun.
p. 57, 2. — §§ 132. 133: (cfr. § 30 et Diosc. I 9). Diosc. III 44.

---

4 ad R E v. eadam V. eadem G. ad easdem d T. | mollien-
das G d. | et calefacienda d T. 5 utilissima R E. | et om. R
v. a. H. 7 stomacho ardenti inponuntur om. V¹ d. | dist. ego.
cfr. § 132. XX 17. 8 priuatim om. V¹ d T. 11 est om. V d
H. 15 extenuat G d S. -ant r v. | urinam om. R E. | ciet R E S.
et r. cient v. | uisa R E. | est om. d T. 17 aquae v. aqua ll.
18 sedeant R. 21 mero V G d. 22 bacchar d Dal.
22. 23 perpensam R E v. a. H. 24 mammis T v. in mammis
r D. 25 incipientibusque v. a. B. | ignibus d v. a. B. et igni-
bus B.

- 133 eversis, convulsis, suspiriosis salutare est *et* in tussi veterere
rami eius tres quattuorve decocuntur ad tertias partes;
haec potio mulieres ex abortu purgat. laterum punctiones
tollit et vesicae calculos. tunditur *et utiliter* in diapasmata.
vestibus odoris gratia inseritur. combretum, quod simile
30 ei diximus, tritum cum axungia vulnera mire sanat.
- 134 (78) Asarum iocinerum vitiis salutare esse traditur
uncia sumpta in hemina mulsi mixti. alvum purgat elle-
bori modo, hydropicis prodest et praecordiis vulvisque ac
morbo regio. in mustum si addatur, facit vinum urinis
ciendis. effoditur cum folia mittit, siccatur et conditur.
in umbra situm celerrime sentit.
- 135 20. (79) Et quoniam quidam, ut diximus, nardum
29 rusticum nominavere radicem baccaris, contexemus et Gal-
lici nardi remedia, in hunc locum dilata in peregrinis arbo-
12, 45 ribus. ergo adversus serpentes duabus drachmis in vino
succurrit, inflationibus coli vel ex aqua vel ex vino, item
iocineris et renium suffusisque felle et hydropicis, per se
vel cum absinthio. sistit purgationum mulierum impetus.
- 136 (80) Eius vero, quod phun eodem loco appellavimus,
radix datur potui trita vel decocta ad strangulatus vel
pectoris dolores vel laterum quoque. menses ciet. bibitur
cum vino.

---

§ 134: Diosc. I 9. — § 135: Diosc. I 7 extr. — § 136: Diosc.
I 10.

---

1 est *et ego e Diosc.* est *ll. v. dist. ego.* 2 rami V G d T f J.
radicem R. -ices E v. 4 et *om.* R E. | calculos d v. calculos
tollit r. | tunditur V G R E. tond- d v. cond- C. | et utiliter in
diapasmata ego. (χρησιμεύει Diosc.; utiliter ad Salm.) cum dili-
gentia paemata (pem- d) V G d. cum diapasmata r. cum dia-
pasmate v. et in diapasmata H. cum lilio in diap- J. 7 an-
serum V G d. 8 uncia d v. ungia V¹. ungias G. axungia r.
11 emittit R v. *an* amittit? | et conditur E J. et foditur
R V². effod- V¹ G d². effund- d¹. *del. v.* 12 umbris R. | *dist. ego*
coll. XII 47. 15 dilata d v. delata R E. deluta r. 17 in-
flammationibus R C. | colli d. 18 renum V R v. a. S. | felle
om. R E. | *dist. ego coll. Diosc.* 19 muliebrum V¹. -brium f.
20 phym d. phu C. 21 strangulatus d(?) Gronov. strangu-
is (string- G. strag- E) r. -lationes v. a. H. *an* strangurias?
nenses quoque v. a. S. | *an* contra uenena bibitur? *cfr. Diosc.*

(81) Crocum melle non solvitur nulloque dulci, facil- 137
lime autem vino aut aqua. utilissimum in medicina, ad-
servatur cornea pyxide. discutit inflammationes omnes
quidem, sed oculorum maxime ex ovo; *item* vulvarum quo-
5 que strangulatus, stomachi exulcerationes, pectoris et re-
nium, iocinerum, pulmonum vesicarumque, peculiariter
inflammationi earum vehementer utile, item tussi et pleu-
riticis. tollit et pruritus, urinas ciet. qui crocum prius 138
biberint, crapulam non sentient, ebrietati resistent. coro-
10 nae quoque ex eo mulcent ebrietatem. somnum facit,
caput leniter movet, venerem stimulat. flos eius igni sacro
inlinitur cum creta Cimolia. ipsum plurimis medicamini-
bus miscetur, collyrio uni etiam nomen dedit. (82) faex 139
quoque expressi unguento crocino, quod crocomagma appel-
15 lant, habet suas utilitates contra suffusiones oculorum, uri-
nas. magis excalfacit quam crocum ipsum. optimum quod
gustatu salivam dentesque maxime inficit.

(83) Iris rufa melior quam candida. infantibus eam 140
circumligari salutare est, dentientibus praecipue et tussien-
20 tibus taeniarumve vitio laborantibus instillari. ceteri effec-
tus eius non multum a melle differunt. ulcera purgat
capitis, praecipue suppurations veteres. alvum solvit dua-
bus drachmis cum melle, tussim, tormina, inflationes pota,
lienes ex aceto. contra serpentium et araneorum morsus 141
25 ex posca valet; contra scorpiones duarum drachmarum
pondere in pane vel aqua sumitur; contra canum morsus
ex oleo inponitur et contra perfrictiones. sic et nervorum

---

§§ 137. 138: Diosc. I 25. — § 139: Celsus VI 6, 36. Diosc.
I 26. — §§ 140. 141: (cfr. § 41). Diosc. I 1.

---

1 nos d. 4 item *ego*. in *ll. S.* illitum *C.* -tus *v.* intus
J. (*an* ex ovo, potu?) 7. 8 pleureticis *Vd v. a. G.* 9 bibe-
runt *R.S.* | sentiunt *R.S.* 13 uini *R.E.* | faex *Vd T.H.* fex *Gf.*
ex *r.* ex eo *v.* 14 expressit d. -sso *v. a. H.* | crocomagma
V²B. -gna *V¹d.* -gno *r.* -migma *v.* 15. 16 *an* urinae tor-
mina *vel* angustias? *cfr. § 160.* 17 maxime *R.E.D.* magis
rTJ. del. v. 19 dentibus *VTf.* | praecipua *R.E v. a. G.* (*est*
pro et v.) 20 taeniarumue uitio laborantibus *om. Vd T.*
26 canis d. *cfr. § 150.*

- doloribus, lumbis vero et coxendicibus cum resina inlini-
tur. vis ei concalfactoria. naribus subducta sternumenta
142 movet caputque purgat. dolori capitis cum cotoneis ma-
lis aut strutheis inlinitur. crapulas quoque et orthopnoeas
discutit. vomitiones ciet duobus obolis sumpta. ossa fracta
extrahit inposita cum melle. ad paronychia farina eius
utuntur, in vino ad clavos et verrucas, triduoque non
solvitur. halitus oris commanducata abolet alarumque vi-
tia. suco duritias omnes emollit, somnum conciliat, sed
genituram consumit. sedis rimas et condylomata omnia-
que in corpore excrescentia sanat. sunt qui silvestrem
143 xyrim vocent. strumas haec vel panos vel inguina dis-
cutit. praecipitur, ut sinistra manu ad hos usus eruatur
colligentesque dicant, cuius hominis vitiique causa eximant.
144 scelus herbariorum aperietur et in hac mentione: partem
eius servant et quarundam aliarum herbarum, sicuti plan-
taginis, et si parum mercedis tulisse se arbitrantur rur-
susque opus quaerunt, partem eam, quam servavere, eodem
loco infodiunt, credo, ut vitia, quae sanaverint, faciant re-
bellare. saluinae radix in vino decocta sistit vomitiones,
conroborat stomachum.
- 145 (84) Polio Musaeus et Hesiodus perungui iubent
dignationis gloriaeque avidos, polium tractari....coli, polium
contra venena haberi, contra serpentes substerni, uri, in

§§ 142. 143: Diosc. I 1. IV 22. Th. H. IX 8, 7. — § 145:
Th. H. IX 19, 2. (cfr. § 44). Diosc. III 114.

2 sternutamenta Vd v. a. S. 5 facta VG. 7 utuntur
REv. utuntur teruntur rTf. an utuntur, terunt? | et GdTBES.
uel Vv. 8 soluitur v. soluit ll. an soluunt? (cfr. XXII 61).
8. 9 an uitia inlita? 12 syrin RE. sirim v. a. B. irin
C. | uel panos dREv. panos r. 13 manu om. T. | usus ut G.
eruatur TG. servatur (servetur V²v)r. 14 uitiique Se Mur-
bac. utique ll. v. 15 aperietur GdTfH. -itur r. | et om. dRE
Ev. a. D. | partes VGdf. 17 arbitrabantur R. an arbitrentur
et quaerant? 18 eidem VGd. 22 polio v. pollio ll.
23 polium dTfv. pollum r. | lac. ego indicavi; exciderunt for-
tasse contra uitia (vel tormenta). tractare colere v. a. H.
24 contra uenena haberi om. R v. a. S. | substerni uri dTH.
-nituri RE. -ni et uri V. -nit turi G. -nitur v. | post uri ha-
potari dT. portari VG S. portari (portam R) medici RED.

vino decoqui recens vel aridum inlinique vel potari. medici splenicis propinant ex aceto, morbo regio in vino, et hydropicis incipientibus in vino decoctum; vulneribus quoque sic inlinunt. secundas mulierum partusque emortuos 146 repellit, item dolores corporis. vesicas inanit, epiphoris inlinitur. nec magis alia herba convenit medicamento, quod alexipharmacon vocant. stomacho tamen inutile esse caputque eo inpleri et abortum fieri puto. aliqui negant et 147 religionem addunt, ubi inventum sit, protinus adalligandum contra oculorum suffusiones cavendumque, ne terram attingat. hi et folia eius thymo similia tradunt, nisi quod molliora sunt et lanatiore canitie. cum ruta silvestri et si teratur ex aqua caelesti, aspidas mitigare dicitur, et non secus atque cytinus adstringit et cohibet vulnera prohibetque serpere.

(85) Holochrysos medetur stranguriae in vino, et oculorum 148 epiphoris inlitu, cum faece vero vini cremata et polenta lichenas emendat. chrysocomes radix calfacit et adstringit. datur potui ad iocinerum vitia, item pulmonum, vulvae dolores in aqua mulsa decocta. ciet menstrua et, si cruda detur, hydropicorum aquam.

(86) Melissophyllo sive melittaena si perunguantur alvi, 149 non fugient apes; nullo enim magis flore gaudent. scopis

§ 146: Diosc. III 114. — § 148: Diosc. IV 55. — §§ 149. 150: Diosc. III 108.

potari medici *Brot.* uel portatur (portari *H*) medici *v.* 1 de quo qui *V.* decoquunt *v. a. H.* | inlinuntque *v. a. H.* | uel *del. H.* 1. 2 potari medici *huc transposui. om. U. v.* medici *S.* 2 splenetici *V d v. a. H.* 4 emortuos *v.* et mort- *VE.* mort- *r.* 5 repellit *E v. a. H.* sep- *R.* | inanit *dv.* inani et *RE.* inant *G.* aniant et *V¹.* an et *V².* 8 puto *VG D.* potio *rv.* | *dist. D.* | et *VG d Tf S.* ad *rv.* 9. 10 alligandum *VTf.* 11 attingat *v.* -gant *U. D.* | simili *RE.* 12 lanatiore *d.* 12. 13 et si *VG R v.* ad si *E.* si *dT.* 13. 14 et non *G.* ut non *U.* at non *v.* 14 atque *dv.* aque *R.* aquae *GE.* aqua *V.* | cytinus *B.* *cfr. XXIII 111.* cyanus *U. S.* cyamus *v.* 16 in uino pota *v. a. S.* 17 inlitu *ego.* -tū *d.* -tum *VG.* -tus *rD.* -ta *v.* 18 emendant *VG.* 20 ciet *VG dv. e r.* 22 melittaena *dfH.* -itena *VG v.* -itiae *R.* -itide *G.* malitiaena *E.* 23 effugient *d.* fugiunt *E¹.* fugiant *R.* |

eius examina facillime continentur. idem praesentissimum
est contra ictus earum vesparumque et similium, sicut
araneorum, item scorpionum, item contra volvarum stragulationes
150 addito nitro, contra tormina e vino. folia eius
strumis inlinuntur et sedis vitiis cum sale. decoctae scilicet
cus feminas purgat et inflammationes discutit et ulcera
sanat. articularios morbos sedat canisque morsus. praesentissimum
est dysintericis veteribus et coeliacis, orthopnoicis, lie-
bus, ulceribus thoracis. caligines oculorum suco cum melle
inungi eximium habetur.

151 (87) Melilotos quoque oculis medetur cum luteo
aut lini semine. maxillarum quoque dolores lenit et capitis
cum rosaceo, item aurium e passo quaeque in maxillis
bus intumescant vel erumpant, stomachi dolores in vino
decocta vel cruda tritaque. idem effectus et ad vulvas
ad testes vero et sedem prociduum quaeque et alia
sint vitia . . . . recentem ex aqua decoctam vel ex passo
adiecto rosaceo inlinuntur ad carcinomata. defervescit
vino dulci. peculiariter et contra meliceridas efficax.

152 21. (88) Trifolium scio credi praevalere contra sepi-
pentium et scorpionum ictus ex vino aut posca, semina
granis XX potis vel foliis et tota herba decocta, serpen-
tesque numquam in trifolio aspici; praeterea a celebratissimis
auctoribus contra omnia venena pro antidoto sufficere
154 grana eius, quod minyanthes ex eo appellavimus, tradi

§ 151: Diosc. III 41. — §§ 152. 153: Diosc. III 113. (Scribonius 163).

uagis BE. | topi B. cop E. copia v. a. S. 1 istius VBE
S. 4 tormina e v. -ine V¹GRE. -ina r. 6 inflatione
v. a. H. insufflationes B. 11 contra melilotos VGRES.
cfr. § 171. 176. | lacte v. a. H. | oui d²TfH. cui Gd¹. cum
del. v. 12 aut TH. autem ll. aut cum v. 14 erumpant
15 uel trita quae V. uel trita dT. | eidem VG. 16
GJ. om. rv. | et alia om. BE v. a. S. 16. 17 ibis institui
17 lac. ego indicavi; exciderunt iubent inlini. | recente
recens v. | aquam G. | decoctam VG. -ta rv. 19 dulci
VGd. 22 grana Vd. | totam herbam decoctam VGRE.
23 a om. BE v. a. S. 24 xxxv dTf. 25 quod om. BE
B. | tradi v. tradidi dRE. -idit r.

Multa alia praeterea in remediis eius adscribi. sed me 153
 Contra sententias eorum gravissimi viri auctoritas movet,
 Sophocles enim poeta venenatum id dicit, Simos quo-
 que ex medicis, decocti aut contriti sucum infusum cor-
 pori easdem uredines facere, quas si percussis a serpente
 imponatur. ergo non aliter utendum eo quam contra ve-
 nena censuerim. fortassis enim et his venenis inter se
 contraria sit natura, sicut multis aliis. item animadverto
 emen eius, cuius minima sint folia, utile esse ad custo-
 liendam mulierum cutis gratiam in facie inlitum.

(89) Thymum colligi oportet in flore et in umbra sic- 154
 ari. duo autem sunt genera eius: candidum, radice li-
 gnosa, in collibus nascens, quod et praefertur; alterum
 nigrius florisque nigri. utraque oculorum claritati mul-
 tum conferre existimantur et in cibo et in medicamentis;
 item diutinae tussi ecligmate faciles excreationes facere 155
 cum aceto et sale, sanguinem concreescere non pati e melle,
 longas faucium destillationes extra inlita cum sinapi ex-
 tenuare, item stomachi et ventris vitia. modicis tamen
 utendum est, quoniam excalfaciunt; qua vi sistunt alvum,
 quae si exulcerata sit, denarii pondus in sextarium aceti
 et mellis addi oporteat, item si lateris dolor sit, aut inter
 scapulas aut in thorace. praecordiis medentur ex aceto
 cum melle, quae potio datur et in alienatione mentis ac
 melancholicis. datur et comitialibus, quos correptos olfactu 156

§ 154: Diosc. III 38. — §§ 156. 157: Diosc. III 38.

1 eius dRE v. et his r. 2 auctoritates E. -ate R.
 3 postea R. | issimos VG. 4 e medicis VH. medicus dv. |
 decocti dEv. -cta VG. -cū R. | ut V. 4. 5 corporis RE. 5
 quas si G. quasi ll. v. 6 inponatur del. B. 7 censuenum
 R. -erunt v. a. G. 9 utilem VGRE. 10 mulierem VGd. |
 gratia RE. | in om. VG. 11 floresque VGd. 16 dist. ego. |
 ecligmate C. eligmate ll. v. 17 cum aceto — concreescere
 om. d. 18. 19 extenuari VGd. 19 modice his G. modice
 v. 20 quoniam VGd Verc. condilonam R. condylonam E. con-
 dylomata v. | quamvis sistunt V v. a. S. 21 sit v. sint (sunt
 E¹) ll. | denario V. | sestarium R. | ace R. 22 oporteat VG
 RE. -tet dv. 24 elationem VGT. 25 olfactu V²D. -ctū
 V¹J. alfacto G. olfactus rv. -ctum S.

excitat thymum. aiunt et dormire eos oportere in molli thymo. prodest et orthopnoicis et anhelatoribus mulierumque mensibus retardatis vel si emortui sint in utero partus, decoctum in aqua ad tertias, et viris vero contra inflationes cum melle et aceto et si venter turgueat testesve aut si vesicae dolor exigat. e vino tumores et impetus inpositum tollit, item cum aceto callum et verrucas. coxendicibus inponitur cum vino, articulariis morbis et luxatis tritum ac lanae inspersum ex oleo, ambustis cum adipe suillo. dant et potioni in articulariis morbis trium obolorum pondere in tribus cyathis aceti et mellis in fastidio tritum cum sale.

158 (90) Hemerocalles pallidum e viridi et molle folium habet, *grandi* radice odorataque, bulbosa. cum melle inposita ventri aquas pellit et sanguinem etiam inutilem. folia epiphoris oculorum mammarumque post partum inlinuntur.

159⁵⁹ (91) Helenium ab Helena, ut diximus, natum faveretur creditur formae, cutem mulierum in facie reliquoque corpore nutrire incorruptam. praeterea putant usu eius quandam vitae gratiam his veneremque conciliari. adtribuunt

§ 158: Diosc. III 127. — § 159: Homerus δ 221. Diosc. I 27. 28.

1 excitant J. | thymo VdJ. -mi v. a. S. | aiunt — 2 thymo om. d. 2 anhelatoribus H cum P. -toriis VT. -tionis RE. -tioni v. -tionibus J. alenatoris G. de d non constat. 4 attentias R. | uiri RE. 5 urgueat df. 5. 6 testesque VdRS. 7 item — 8 uerrucas om. v. a. B. 8 uino om. v. a. B. cum uino del. G. | morbus R. 9 et luxatis — 10 morbis om. v. a. G. 9 ambustis cum adipe suillo VGdTfS. om. RE v. 10 potioni in ego. potionem ll. G. | morbis G. bonis ll. nouis S cum Gronovio. 11 quiatis R. del. G. 12 et in fastidio REv. 13 hemerocalles Bas. (hemoro- v). Phemerocalles ll. ephemero- coni. J. 14 grandi radice ego. cfr. Diosc. nec (ne E. ex T) radice VGdTE. radice RG. radicem v. | odorataque ego. -ata quae ll. J. -ata atque G. -atam atque v. -ata S. | bulbosam v. a. G. -osa quae S. 15 aqua R. aquam v. a. H. | inugilem RE. 16 partum GdRE. cfr. Diosc. partum doloribus V(?)v. 18 hebenium R. | eleria R. 19 reliquoque Vd. 21 uitae S cum Gronovio. cfr. § 66. ita VGd

est hilaritatis effectum eidem potae in vino eumque, quem habuerit nepenthes illud praedicatum ab Homero, quod tristitia omnis aboleretur. est autem suci praedulcis. prodest et orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. est autem candida intus et dulcis. bibitur et contra serpentium ictus ex vino. mures quoque contrita dicitur necare.

(92) Habrotonum duorum traditur generum, campestre 160 ac montanum. hoc feminam, illud marem intellegi volunt. amaritudo absinthii in utroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. usus et foliis, sed maior semini ad excalfaciendum, ideo nervis utile, tussi, orthopnoeae, ruptis, convulsis, lumbis, urinae angustis. datur bibendum manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes; ex his quaternis cyathis bibitur. datur et semen tusum in aqua 161 drachmae pondere. prodest et vulvae. concoquit panos cum farina hordeacia et oculorum inflammationi inlinitur cotoneo malo cocto. serpentes fugat; contra ictus earum 162 bibitur cum vino inliniturque, efficacissimum contra ea, quorum veneno tremores et frigus accidunt, ut scorpio- num et phalangiorum; et contra venena alia pota prod- est et quoquo modo algentibus. vis ei et extrahendi ea, quae inhaereant corporibus. pellit et interaneorum mala. ramo eius, si subiciatur pulvino, venerem stimulari aiunt,

§§ 160—162: Diosc. III 26. (cfr. Scribonius 188).

Tf J. tam r. del. G. datam v. (usu eius cotidiano coni. CFW Müller p. 21). 2 nepenthes dv. nepentes r. | praedicatum VG. | quod VG dv. quo r H. 3 aboleretur d T S. -letur VG. -letus RE. -leatur v. 4 radix VG d Verc. tradicio E. -itio R. (-itio radice Ven.). 4. 5 pota est VG dv. potest r. 5 candida d C. -idus r v. 9 intellegentibus G d T. | uolumus E v. a. S. nolumus R. 11. 12 adest calfaciendum R. ad calf- v. a. G. 12. 13 ruptis conuulsis ego. cfr. § 126. XX 75. 146. 178. 243. XXII 40. 76. uulsis (uulsis R. uulvis V²) corruptis (ruptis d) U. conuulsis ruptis v. 15 bibitur R(?) v. bibuntur r. an quaterni cyathi bibuntur? 16 uulsae RE. | pani RE. (coquitur) panis v. a. Verc. 20 ut d R x v. et VG. 22 vis ei et ego. est et V x. est G. et R. et ad d(?) v. | extrahenda v. | eas d x. 23 i haerent d(?) v. a. S. | inter araneorum VG.

efficacissimamque esse herbam contra omnia veneficia, quibus coitus inhibeat.

163 22. (93) Leucanthemum suspiriosis medetur duabus partibus aceti permixtum. sampsuchum sive amaracum in Cypro laudatissimum et odoratissimum scorpionibus adversatur ex aceto ac sale inlitum. menstruis quoque multum confert inpositum. minor eidem poto vis. cohibet et oculorum epiphoras cum polenta. sucus decocti tormina discutit. et urinis et hydropicis utile. movet aridum sternumenta. fit ex eo et oleum, quod sampsuchinum vocatur aut amaracinum, ad excalfaciendos molliendosque nervos: et vulvas calfacit. folia suggillatis cum melle et luxatis cum cera prosunt.

164 23. (94) Anemonas coronarias tantum diximus, nunc
64 sq. reddemus et medicas. sunt qui *phrenion* vocent. duo eius genera: prima silvestris, altera cultis nascens, utraque sabulosis. huius plures species: aut enim phoenicium florem habet, quae et copiosissima est, aut purpureum aut lacteum. harum trium folia apio similia sunt nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi:
165 flos numquam se aperit nisi vento spirante, unde et nomen accepere. silvestri amplitudo maior, latioribus *durioribusque* foliis, flore phoenicio. hanc errore ducti argemonen putant multi, alii rursus papaver, quod rhoean

§ 163: Diosc. III 41^a (I 58). — §§ 164—166: Diosc. II 207. (208).

2 cohitus x. cohibitus B. | inhiabetur x. 3 suspirioso B.
4 samsucum Bx v. a. C. | in om. B. 6 et sale x v. a. G.
7 minor eidem GdT x S. minore item B. in ore idem V.
minor est eidem v. | cohebetet et B. 9 movet et Bv.
9. 10 sternutamenta dx v. a. S. 10 sampsuchinum C. sampsucinum (-usinum V) ll. v. 12 et folia Bv. a. Brot. 15 phrenion H. fremion (-meon G) ll. phenion C. phemion v. phae-nion vet. Dal. cfr. schol. Theocr. 5, 92. 19 tria VG. | sunt om. x v. a. G. 20 semipedem dG. -pede Bx. -pide r.
22. 23 latioribus durioribusque ego e Diosc. latioribusque ll. r. latioribus G. 24 alia VG. | rhoean C. rhyan VGv. ryan dx B.

vocavimus. sed distinctio magna, quod utraque haec postea florent, nec aut sucum illarum anemonae reddunt aut calyces habent nec nisi asparagi cacumen. prosunt anemonae capitis doloribus et inflammationibus, vulvis mulierum. lacte quoque et menstrua cient cum tisana sumptae aut vellere adpositae. radix commanducata pituitam trahit, 166 dentes sanat, decocta oculorum epiphoras et cicatrices. Magi occultum quiddam iis tribuere, quae primum aspi- ciatur eo anno tolli iubentes dicique colligi eam tertianis et quartanis remedio, postea adligari florem panno russeo et in umbra adservari, ita, cum opus sit, adalligari. quae ex his phoenicium florem habet, radice contrita cuicum- que animalium inposita ulcus facit styptica vi; et ideo expurgandis ulceribus adhibetur.

24. (95) Oenanthe herba nascitur in petris, folio pasti- 167 naciae, radice magna, numerosa. caulis eius et folia cum melle ac vino nigro pota facilitatem pariendi praestant secundasque purgant, tussim e melle tollunt, urinam cient. radix et vesicae vitiis medetur.

25. (96) Heliochrysum alii chrysanthemon vocant, ra- 168 mulos habet candidos, folia subalbida, habrotono similia, ad solis repperctum aureae lucis in orbem veluti corym- bis dependentibus, qui numquam marcescunt; qua de causa deos coronant illo, quod diligentissime servavit Ptolemaeus

§ 167: Diosc. III 125. — §§ 168. 169: Diosc. IV 57. (Th. H.

1 vocavimus GTfxRS. appellavimus rv. | haec VGRv. est dfx. 2 florens f. floret v. a. J. 5 lacte ego e Diosc. lacti ll. v. | dist. ego. | tisina V. ptisana dv. a. S. typsana x. | sumpta ut R. 8 magi v. magni (-nū R) ll. | occultum ego. multum ll. v. | quiddam VGdR. quidam xT. quidem v. | quae CFWMüller p. 20. quam ll. v. 9 eo ll. v. in D cum U 469. | eas v. a. G. 10 an ligari? 11 alligari v. a. G. 13 ulcus VG. ulcerum rv. an ulcerosum? cfr. XVII 106. | stipica dTx. septicica G. (stipticam uim v). | an ideo et? 17 potu dx. 18 e om. R. 20 heliochrysum TB. cfr. § 66. helichr- dfv (S). helychryssum (elychr- R) VR. helycrisum Gx. | chrysanthemon v e Diosc. chrysanthon VdTf. chryssaton R. crysanton Gx. 22 aulae R. 24 ptolomaeus VGd. tholomeus x. sed cfr. XII 76. XIII 70. 93.

Aegypti rex. nascitur in frutectis. ciet urinas e vino
 169 pota et menses. duritias et inflammationes discutit, am-
 bustis cum melle inponitur. contra serpentium ictus e-
 lumborum vitia bibitur. sanguinem concretum ventris ac-
 vesicae absumit cum mulso. folia eius trita trium oboli-
 rum pondere sistunt profluvia mulierum in vino albo. vesti-
 tuetur odore non ineleganti.

170 26. (97) Hyacinthus in Gallia maxime provenit. ibi
 fuco hysginum tingunt. radix est bulbacea, mangoni-
 cis venaliciis pulchre nota, quae e vino dulci inlita puber-
 tatem coercet et non patitur erumpere. torminibus et
 araneorum morsibus resistit. urinam impellit. contra ser-
 pentes et scorpiones morbumque regium semen eius cum
 habrotono datur.

171 (98) Lychnis quoque flammea illa adversus serpentes
 et scorpiones et crabrones similiaque bibitur e vino ser-
 mine trito. silvestris eadem stomacho inutilis. alvum so-
 vit, ad detrahendam bilem efficacissima duabus drachmis
 scorpionibus tam contraria, ut omnino visa ea torpescant.
 radicem eius Asiani boliten vocant, qua adalligata oculi
 albugines tolli dicuntur.

172 27. (99) Et vicapervica sive chamaedaphne arida tus-
 hydropicis datur in aqua coclearii mensura, celerrimeque

IX 19, 3). — § 170: (cfr. IX 140). Diosc. IV 63. — § 171: Diosc.
 III 104. 105. — § 172: Pl. iun. p. 96, 9.

1 e om. R. 2 meses x. messes R. 4 ac (pro aut) x
 v. a. G. 5 folio Gdfx. | trita TH. trito dx. om. rv(D).
 8 galliam exime R. Gallia eximie v. a. H. 9 fuco H cum
 Gronovio. loco ll. v. pro cocco B. an loci (cfr. VI 30) vel
 cocci loco vel colore? | tingunt VGdTxH. tinguit Rv. tingi-
 tur C. | eius (pro est) G. 9. 10 mangoni (mag-x) suis GdTx
 10 ualde nota x. 12 et urinam dx. | an pellit? 13 mor-
 borumque GfR. 15 lychnis B. (lignys v). contra lychni-
 (lychnis G. lycinis x) ll. cfr. ad § 151. 16 scabrones R.
 e uino v e Diosc. uini R. lini VGf. om. r. 18 a duabus dx
 19 uiso G. uisi R¹. | ea om. RdTx. 20 radicem — no-
 cant om. Gf. | boliten dv. -ter R. uoliten r. | alligata V²v. a.
 S. | oculo om. dTx. 23 cocleari GRv. -ari// V. cfr. XX 242
 -aris x. cochlearis dfH. cfr. XXIII 76. XXVI 104. XXV
 62. 68.

reddunt aquam. eadem decocta in cinere sparsa vino tumores siccant. auribus suco medetur. alvi vitiiis inposita plurimum prodesse dicitur.

(100) Rusci radix decocta bibitur alternis diebus in calculorum valitudine et tortuosiore urina vel cruenta. radicem pridie erui oportet, postero mane decoqui, ex eo sextario vini cyathis duobus misceri. sunt qui et crudam radicem tritam ex aqua bibant, et in totum ad virilia cauliculis eius ex aceto tritis nihil utilius putant.

(101) Batis quoque alvum mollit. influitur podagricis cruda et contusa. acinon et coronarum causa et ciborum Aegyptii serunt, eademque erat quae ocimum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset et admodum odorata. ciet et menses et urinas.

28. (102) Colocasia Glaucias acria corporis leniri putavit et stomachum iuvare.

29. (103) Anthalii, quod Aegyptii edunt, nullum alium reperi usum. sed est herba anthyllum, quam alii anthyllum vocant, duorum generum: foliis et ramis lenticulae similis, palmi altitudine, sabulosis, apricis nascens, subsalsa gustanti; altera chamaepityi similis, brevior et hirsutior, purpurei floris, odore gravis, in saxosis nascens. prior vulvis aptissima, ex rosaceo ac lacte inposita, et vulneribus. bibitur in stranguria reniumque harenis tri-

§ 173: Diosc. IV 144. — § 174: Diosc. III 43. — II 128. — § 175: Diosc. III 143. (cfr. XXVI 84).

1. 2 an umores? cfr. XXIII 3. XX 33. 2 alui vitiiis
ego. aluminis x. aluinis rv. aluis codd. B. 3 multum prod-
esse dxv.a.S. | creditur x. 4 rusticis R. 5 tortuosiore V
v.a.C. tortuoslute x. 6 posterior R. 6 ea C. 7 sexta-
rium C. 8 tritas R. | et uirilia R. 9 eius ex VdTfxH.
uino ex R. eius in uino et v. 10 bactis dxv.a.B. beatis
R. 11 cruda VdTfxH. tura R. tosta v. 12 eademue dx.
13 odorato R. 14 et om. Rv.a.S. | menses R. 17 an-
thali VS. antali x. | aliud R. 18 sed est VdafxH. et est R.
est et v. | quam dv. quem r. | anthyllum dffH. -llium R. an-
thillum V. antillum xT. anticellion C ex indice. -llum v.
20 palmi VB. palme rv. 23 et ex Rv.a.H. | uel lacte
dTx. 24 arenis Gronov. anseris ll. doloribus v.a.H.

bus drachmis. altera bibitur in duritia vulvarum et in torminibus et in comitiali morbo cum melle et aceto quatuor drachmis.

- 176 **30.** (104) Parthenium alii leucanthes, alii amaracum vocant, Celsus apud nos perdicium et muralem. nascitur in hortorum saepibus, flore albo, odore mali, sapore amaro ad insidendum decoctae in duritia vulvarum et inflammationibus . . . ., sicca cum melle et aceto inposita detrahibilem atram; ob hoc contra vertigines utilis et calculosis inlinitur et sacro igni, item strumis cum axungia inveterata. Magi contra tertianas sinistra manu evelli eam iubent dicique, cuius causa vellatur, nec respicere, deinde eius folium aegri linguae subicere, ut mox in cyatho aqua devoretur.
- 177 **31.** (105) Trychno, quam quidam strychnon scripserunt, utinam nec coronarii in Aegypto uterentur, quos invitis hederæ foliorum similitudo in duobus eius generibus, quarum alterum, cui acini coccini, granosi in folliculis, halicacabon vocant, alii callion, nostri autem vesicariam, quoniam vesicae et calculis prosit. frutex est surculosus verius

§ 176: Diosc. III 145. (Celsus II 33). — § 177: Diosc. IV 72 (Th. H. IX 11, 5). 73.

4 contra (cocta T) parthenium (carthemium x) VdTx v. a. G. cfr. § 151. | leuchantes VTx. | amaracum S cum B e Diosc. amnacum ll. H. tamn- v. 5 uocant om. dx. | pellecium B v. a. B. | muralem fH. cfr. index. -leum ll. -lium v. 6 odore om. x. | malo margo Dal. sed cfr. Diosc. IV 144. | amaro om dx. 7 insedendum VR v. a. C. | decoctae ll. G. -cta D. -cta et S. -ctum v. 8 lac. ego indicavi; excidit usus est. | an uel aceto pota? cfr. Diosc. 8. 9 detrahit bilem dTxRS. bilem detrahit Vv. 9 an ad hoc (= praeterea)? cfr. Diosc. | calculosis R. 11 magi Rv. agi Vd. agit x. 12 euellatur x. dein eius dv. dein Vx. cuius R. 13 lingua dxR. 15 trychno fB(H). -ne VR Verc. tricnum dT. Arycnū x. strychnē v. a. B. -no C. | strychnon fv(H). strycnum dTx. sthrynum V. strhyinum R. trychnon C. 16 ne J e coni. S. | coronariis Vdx 17 foliorum ll. v (Brot.). florum C e coni. B. 18 coccinei Vv. a. S. | granos R. | in dTx Brot. om. rv. | folliculi B v. a. Brot. 18. 19 halicacabon dS. -bum v. alii caccabon -a- x. -bum R)r.

quam herba, folliculis magnis latisque et turbinatis grandi
 intus acino, qui maturescit Novembri mense. tertio folia 178
 sunt ocimi, minime diligenter demonstrando remedia, non
 venena, tractantibus, quippe insaniam facit parvo quoque
 suco. quamquam et Graeci auctores in iocum vertere.
 drachmae enim pondere lusum furoris gigni dixerunt,
 species vanas imaginesque conspicuas obversari demon-
 strantes; duplicatum hunc modum legitimam insaniam fa-
 cere; quidquid vero adiciatur ponderi, repraesentari mor-
 tem. hoc est venenum, quod innocentissimi auctores 179
 simpliciter dorycnion appellavere ab eo, quod cuspides in
 proeliis tingerentur illo passim nascente. qui parcius
 insectabantur, manicon nominavere; qui nequiter occulta-
 bant, erythron aut neurada aut, ut nonnulli, perisson, ne
 cavendi quidem causa curiosius dicendum. quin et alte- 180
 rum genus, quod halicacabon vocant, soporiferum est atque
 etiam opio velocius ad mortem, ab aliis morion, ab aliis
 moly appellatum, laudatum vero a Diocle et Euenore,
 a Timaristo quidem etiam carmine. mira oblivione in-
 nocentiae — quippe praesentaneum remedium ad dentium

§ 178: Diosc. IV 71. (Th. H. VII 15, 4. IX 11, 5). 74. —
 § 179: Diosc. IV 75. 74. Th. H. IX 11, 6. — §§ 180. 181: Diosc.
 IV 73. Th. H. VII 7, 2.

1 latisque v. lacisque R. laxisque r. | turbitatis R. | grandi
 v. -dis R. drachmis (-gmis x) r. 5 an suci? 6 furoris ego.
 pudoris df¹ R v. om. r Tf². 7 varias x. an recte? | observari
 V x. 8 duplicari R. 9 repraesentare d T x. 10 inno-
 centissimum x. 12 qui B. quo ll. v. | partius x. opertius J.
 13 insectabantur Gronov. (H). inspect- V d T x. spect- R v.
 spectauerant B. | magni (magi v) cognominavere R v. a. B.
 14 neurada Vf H. nervada d x. nexuada T. neurata R. -rita v.
 -rida G. | aut ut J e coni. S. ut ll. v. | perisson ne B e Theophr.
 -sone VT x R v. -son in f. -son d H. 15 quidem V v. quid est
 R. om. d Tf x H. 16 halicacabon v. alii cacabon (cacc- V d) ll.
 17 copio R. 18 moly v. moti V x R. mothi d. | a diocle
 d Bas. adnocle x. ad loclem V. ad locre R. a loco v. | euenore
 a d x Bas. -nore V H. fruenda R. ad fruendum et v. 19 qui-
 dam R. quod ē x. | minora (-rem v) obliuionem R v. a. Bas.
 19. 20 innocentiae Bas. -tia d x R. minus nocentia V. in-
 ducentes v. 19— p. 438, 1 dist. ego.

mobiles firmandos, si colluerentur halicacabo in vino —
 exceptionem addidere, ne diutius id fieret; delirationem
 enim gigni. non demonstranda remedia, quorum medicina
 181 maioris mali periculum adferat: commendetur ergo in cibis
 tertium genus licet ac praeferatur hortensiis saporibus et
 nil sit corporis malorum, cui non salutare trychnos Xeno-
 crates praedicet; non tamen auxilia earum tanti sunt,
 ut ideo plura nos de iis commemorare fas putem, prae-
 182 sertim tanta copia innoxiorum medicaminum. halicacabi
 radicem bibunt qui vaticinari gallantesque vere ad con-
 firmandas superstitiones aspici se volunt. remedio est —
 id enim libentius rettulerim — aqua copiosa mulsa calida
 potu. nec illud praeteribo, aspidum naturae halicacabum
 in tantum adversam, ut radice eius propius admota sopo-
 retur illa sopore enecans vis earum. ergo trita ex oleo
 percussis auxiliatur.

183 32. (106) Corchorum Alexandrini cibi herba est con-
 volutis foliis ad similitudinem mori, praecordiis, ut ferunt,
 utilis alopeciisque et lentigini. boum quoque scabiem ce-

§.182: Diosc. IV 73. 74. — § 183: Th. H. VII 7, 2. Nicand.
 ther. 626. Diosc. II 209.

1 siccoluerunt R. | halicacabo in P. -bo v. a. H. hauec-
 cabon V. alii (ali- T) cacabon r. | uino ll. P. uni v. a. H.

2 id V d x v. sit R. | delirationi R. 3 dist. ego. | non ego. eo
 ll. J. en H cum Gron. eo nec v. (eodem S). | dem monstranda
 dTx. monstr- S. demonstrando D cum U 471. 4 commen-

detur dTx U 472. -datur r v. a. D. | ergo ll. H. et Bas. enim r.

5 an primum genus? cfr. Diosc. | dist. U l. l. | ac U l. l.
 a R. autem S. om. rv. | hortensiis S cum Gronovio. -sis VT
 Rv(D). -sium d x H. 6 nihil dT. 7 earum ego. eorum

ll. v. 8 ideo plura coni. Dal. id pletura V d T f x. id pitura

R. uel profutura v. a. S. laesura J cum P. | nos V d T f x J. non
 Rv. del. Bas. | nefas v. a. Bas. 10 uaticinari VS (cum Salm.).

-nare dTx. -nandi Rv. | gallantesque Salm. (U 472). -tes quo
 ll. callentes quod (que S) v. a. D. | uere ll. S. furere v.

11 aspicere (om. se) R. 13 potui R. potui data v. a. S.

14 aduersa VR. 14. 15 saporetur d. uap- x. | sapore d x.

17 herba om. dTx. 18 mori v. muri d. -ris r. | ut Rv. om. r.

19 utilem xT. | alopeciisque v. -pacisque R. -peciis x. -pi-

lerrime sanari ea invenio, apud Nicandrum quidem et serpentium morsus, antequam floreat.

(107) Nec de cneco sive atractylide verbosius dici par 184 esset, Aegyptia herba, ni magnum contra venenata animalia praeberet auxilium, item adversus fungos. constat a scorpione percussos, quamdiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.

33. (108) Et pesolutam Aegyptus in hortis serit, coronarum gratia. duo genera eius: femina ac mas; utraque subdita venerem inhiberi, virorum maxime, tradunt.

34. (109) Et quoniam in mensuris quoque ac pon- 185 deribus crebro Graecis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel hoc in loco ponemus: drachma Attica — fere enim Attica observatione medici utuntur — denarii argentei habet pondus, eademque VI obolos pondere efficit, obolus X chalcos. cyathus pendet per se drachmas X; cum acetabuli mensura dicitur, significat heminae quartam, id est drachmas XV. mna, quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas C.

§ 184: Diosc. III 97. — § 185: Pl. iun. p. 9, 13—16.

1 inuenio v. -ento ll.   2 floreat v. -ret ll. S.   3 cneco dS. cnico Vv. eneco x. gneco R.   4 aegyptiam herbam dTx. | ni om. xT. est et v. a. G.   5 praebere xT. -bet v. a. G.
6 eam herbam Rv.   8 pesolutam S (coll. ind.) -ta Vdx. persoluta R. -tam v.   14 uere R.   16 pende R. | per se om. V'dTxH.   17 acetabulis R. | emine x. minae R.
18 omnia quam R.   19 uocant pendet dv. uocant pendent Vx. pendent uocant R.

- 6 3. (4) Corona quidem nulla fuit graminea nobilior in
maiestate populi terrarum principis praemiisque gloriae
gemmatae et aureae, vallares, murales, rostratae, civicae
triumphales post hanc fuere suntque cunctae magno in
7 tervallo magnaue differentia. ceteras omnes singuli, e
duces ipsi imperatoresque, militibus aut aliquando collegi-
dedere, decrevit in triumphis senatus cura belli solutus
et populus otiosus, 4. graminea numquam nisi in despe-
ratione suprema contigit, nulli nisi ab universo exercitu
servato decreta. ceteras imperatores dedere, hanc solam
miles imperatori. eadem vocatur obsidionalis liberatis ob-
8 sidione abominandoque exitu totis castris. quod si civicae
honos uno aliquo ac vel humillimo cive servato praecla-
rus sacerque habetur, quid tandem existimari debet unius
virtute servatus universus exercitus? dabatur haec viridi
e gramine decerpto inde, ubi obsessos servasset aliquis
namque summum apud antiquos signum victoriae erat her-
bam porrigere victos, hoc est terra et altrice ipsa humi-
et humatione etiam cedere, quem morem etiam nunc du-
rare apud Germanos scio.
- 9 5. (5) Donatus est ea L. Siccus Dentatus semel, cum
civicas quattuordecim meruisset depugnassetque centiens

§§ 6—8: cfr. Plin. XVI 9. 7. Festus p. 190 (Paulus p. 191).
— § 9: cfr. Plin. VII 101. XVI 14. Festus p. 190. Livius VI
37, 1—3. Valer. Max. I 7, 3.

1 *an in delendum?* 2 terrarumque principiis V x R. | prae-
miisque Rv. praemissa (prem- x) ut r. *an* praemiis quoque
(*ut iungantur* populi praemiis quoque gloriae terrarum principis)?
cfr. XVI 10 extr. 3 geminatae x. | aureae R. | murales om.
R. 4 magno om. x T. 5 magna x. 6 ipsi duces dx.
collegis V x S. -giis rv. 8 graminea G. -neam ll. v. 10 ser-
uata (seua- x) V dx. 11 eademque x. | uocatus obsidione ma-
lis dx. | liberatus R. liberatis obsidione om. x. 12 exitu to-
tis V d T f x S. exitiitos R. exitio totis v. 13 ac om. dx.
13. 14 praecerus R. 15 uirtute V dx v. sunt ute R. | uiridi
Vv. -dis rf. 16 e d T x v. om. r. | gramina R. | decerpto R.
decerto x. | obsessus dx. 19 humanitione V dx. 22 me-
ruisse V. 22. p. 443, 1 centiens uiciens *ego coll. VII 101 et*
Festo. cxx x R. †† V. cxx proeliis d(?)v.

ciens semper victor. tanto rarius est servatorem unum
servatis donari. quidam imperatores et saepius donati
ant, veluti P. Decius Mus tribunus militum ab exercitu,
ltera ab his, qui in praesidio obsessi fuerant, quanta esset
ius honoris auctoritas, confessus religione, siquidem do-
atus bovem album Marti inmolavit et centum fulvos, qui
i virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. hic Decius
ostea se consul Imperioso conlega pro victoria devovit.
ata est et a senatu populoque Romano, qua claritate 10
ihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio
li, qui rem omnem Romanam restituit non pugnando;
ec data, cum magistrum equitum exercitumque eius ser-
asset, — tunc satius fuit nomine novo coronari appella-
um patrem ab his, quos servaverat, — sed quo dictum
est consensu honoratus est Hannibale Italia pulso, quae
corona adhuc sola ipsius imperii manibus inposita est et,
quod peculiare ei est, sola a tota Italia data.

6. (6) Praeter hos contigit eius coronae honos M. Cal- 11
burnio Flammae tribuno militum in Sicilia, centurioni vero
ani ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati Cimbrico bello.
primum pilum is capessens sub Catulo exclusam ab hoste
legionem suam hortatus tribunum suum dubitantem per
castra hostium erumpere interfecit legionemque eduxit.
invenio apud auctores eundem praeter hunc honorem ad-
stantibus Mario et Catulo cos. praetextatum immolasse ad
tibicinem foculo posito. scripsit et Sulla dictator ab ex- 12
ercitu se quoque donatum apud Nola legatum bello Mar-
sico, idque etiam in villa sua Tusculana, quae fuit postea
Ciceronis, pinxit. quod si verum est, hoc execrabilior

§ 10: Livius XXII 30, 2. — § 11: Livius XXII 60, 11.

3 P. om. Vd α . | decius unus d α . decumus V. Decius pri-
mus v. a. B. | una ab vet. Dal. | ercitu R. 4 alter R.
6 bobem albus V. 7 eis α . et R. | simul obressis R. | deci-
mus Vd α . 8 imperioso G. -rio ll. v. 11 humanam α .
12 et exercitum Rv. 13 nova R. 14 sed quod d α .
16 manibus Vv. manus R. manu dT α . | et om. Vd α . 20 pe-
treio fv. treio VR. creio r. Perreio Dal. 21 hoc (pro hoste)
R v. a. H. 22 suum om. α . 29 pinxit R. finxit α T.

eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione sua ipse detraxit, tanto paucioribus civium servatis quam postea occisis. addat etiamnum huic gloriae superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis hac corona Sertorio cessit. Aemilianum quoque Scipionem Varro auctor est donatum obsidionali in Africa Manilio consule, III cohortibus servatis totidemque ad servandas eas eductis, quod et statuae eius in foro suo divus Augustus *inscripsit*. ipsum Augustum M. Cicerone filio consule idibus Septembribus senatus obsidionali donavit: adeo civica non satis videbatur. nec praeterea quemquam invenimus donatum.

- 14 (7) Nullae ergo herbae fuere certae in hoc honore, sed quaecumque fuerant in periculi sede, quamvis ignobiles ignotaeque, honorem nobilem faciebant, quod later apud nos minus quidem miror cernens negligi ea quaeque, quae ad valitudinem conservandam cruciatusque corporis propulsandos et mortem arcendam pertinent. sed quis non mores iure castiget? addidere vivendi pretia deliciae luxusque; numquam fuit vitae cupido maior ne-
15 minor cura. aliorum hanc operae esse credimus ac ne mandato quidem nostro alios id agere, medicisque provisum esse pro morbis. ipsi fruimur voluptatibus et, quod nihil equidem probrosius duco, vivimus aliena fiducia

§ 13: cfr. Livius per. XLIX. Aurelius Victor 58.

3 gloria B. 5 hac G. haec (hec x) ll. v. | aemiliario B.
6 scipione B. | obsidioni alii dx. 7 III B. tribus G. om.
rfv. 8 suo om. dTx 9 inscripsit ego. cfr. XXXIV 17.
XXXV 154. XXXVI 64. 83. scripsit VdTfxv. om. B. adscrip-
sit G. subscr. Gronovius. | ipsum augustum om. B. | M. om. x.
cum M. v. a. H. 10 consulem v. a. H. 11 ciuitas VdTfx.
quemquam hac d(?)v. 15 letare V. 16 an equidem?
17 quae om. x. 18. 19 si quis x. 19 castigat B. | pretio BG.
20 lux quae V. 21 opere T. -ri dx. -ram v. a. G. | esse om.
BG. | ac Bv. om. rH. | ne Bv. de rJ. nec Dal. 22 man-
dato V²Txv. -ta V¹d. manducata B. 23 morbis ego. cfr.
XXI 157. bonis ll. f. (proh bonis v). nobis H cum Gronovio.
tatis B v. a. H. 24 et quidem V. | duci d. dici x.

mmo vero plerisque ultro etiam inrisui sumus ista com-
mentantes atque frivoli operis arguimur, magno quamquam
immensi laboris solatio, sperni cum rerum natura, quam
certe non defuisse nobis docebimus et invisus quoque her-
bis inseruisse remedia, quippe cum medicinas dederit etiam
aculeatis. haec enim proxime restant ex iis, quas priore 16
libro nominavimus, in quibus ipsis providentiam naturae
satis mirari amplectique non est. dederat quas diximus
molles cibisque gratas, pinxerat remedia in floribus visu-
que ipso animos invitaverat etiam deliciis auxilia permi-
scens: en, excogitavit aliquas aspectu hispidas, tactu tru- 17
ces, ut tantum non vocem ipsius fingentis illas rationemque
reddentis exaudire videamur, ne *scilicet* depascat avida
quadripes, ne procaces manus rapiant, ne neglecta vesti-
gia obterant, ne insidens ales infringat, iis muniendo acu-
leis telisque armando, remediis ut tuta ac salva sint. ita
hoc quoque, quod in iis odimus, hominum causa excogi-
tatum est.

7. (8) Clara in primis aculeatarum erynge est sive 18
eryngion contra serpentes et venena omnia nascens. ad-

§§ 18. 19: Diosc. III 21.

1 plerisque v. plerique (pleni- B) ll. *an recte?* | ultra x f. |
inrisui (in risu v) sumus C. in re suibus (sumus B²) B. in ri-
sum in usu V. in risum iu. uis f. in risum minus d x. *an in-*
risui uenimus? cfr. XXVII 106. XXXI 16. 1. 2 commen-
tantes dv. -tantis B S. -tatis r f. 2 atque d(?) v. quae r. |
arguuntur x. *an quae frivoli operis (sc. esse) arguuntur?* cfr.
XXV 22. | magna B v. a. H. 3 solatia V¹ v. a. H. 4 in-
visi B. 6 his V d x C. | priori x C. 8 mirari V d T x H. ad-
mir- B v. | dedere et B. -rat et v. a. G. 9 et media in V.
et mediam d. et in ediam x. et remedia in v. a. G. 9. 10 ui-
sique B. 11 en ego. cfr. XXXVI 118. in B. om. r H. inde
v. | aspectus V. | tractatu d T x. 11. 12 dulces x. 12 uoce
B. uocemus d x. 12. 13 illam rationesque reddentes B. 13 ex-
audire B v. audire r. | uideamus B. | scilicet ego. se ll. v. *de errore*
cfr. XXXIV 24, *de dictione IX 105. 112. XXI 13. XXIII*
112. XXXV 162. 14 neglecta (om. ne) V d x. 15 obterant
d x v. obtenerant V. obtegant B. | his G. has v. 16 tutae
ac saluae vet. Dal. 17 his x f S. 17. 18 excogitati unus
est B. 20 uenenata v. a. H. cfr. XXIX

- versus ictus morsusque radix eius bibitur drachmae po-
dere in vino aut, si plerumque tales iniurias comitet
et febris, ex aqua. inlinitur plagis, peculiariter efficitur
contra chersydros ac ranas. omnibus vero contra toxi-
et aconita efficacior Heracleides medicus in iure a-
19 seris decoctam arbitratur. Apollodorus adversus toxi-
cum rana decoquit, ceteri in aqua. ipsa dura, fruticosa
spinosus foliis, caule geniculato, cubitali et maiore aliquando
alia albicans, alia nigra, radice odorata. et sativa quidem
est et sponte nascitur in asperis, saxosis, set in litoribus
maris durior nigriorque, folio apii.
- 20 8. (9) Ex his candidam nostri centum capita vocant
omnes eiusdem effectus, caule et radice in cibos Graeco-
rum receptis utroque modo, sive coquere libeat sive crudi
vesci. portentosum est, quod de ea traditur, radicem eius
alterutrius sexus similitudinem referre, raro invento, s
si viris contigerit mas, amabiles fieri; ob hoc et Phaonem
Lesbium dilectum a Sappho, multa circa hoc non Mag-
21 rum solum vanitate, sed etiam Pythagoricorum. sed
medico usu praeter supra dicta auxiliatur inflationibus
torminibus, cordis vitiis, stomacho, iocineri, praecordiis
aqua mulsa, lien in posca, item ex mulsa renibus, strig-
uriae, opisthotonis, spasmodis, lumbis, hydropicis, comiti-

§ 21: Diosc. III 21.

- 1 bibetur R. 2 si ut *vet. Dal.* | iniurias Rv. miser-
ri. | comitatur Rv. a. J. 4 chersydros B e Nicandro. chersy-
sodos Rv. a. G. -sutidas V. -supidas d. erysupidas x. (chrysa-
pidas coni. B). | omnibus uero v. uero omnibus Il. J. ne-
om. T. 6 decocta arbitrantur R. 7 videtur aut cum rana
corruptum esse aut post rana intercidisse in aceto vel tale qui-
8 aliquando Vxv. -anto r Dal. 9 et 10 dist. ego.
10 et Vdx. sed RJ. sed et v. | saxosis R. et sax- rv. | set
ego. et in Rv. et r. 11 folia R. 14 modo Rv. in ot
(ocio x)r. 15 de ea dxv. dea V. deta R. | radiatur R. dī
16 raram v. a. J. | inuento R. -tu rv. an inueniri (*scriptu*
inuenin, dein -niu)? 17 phaonem v. phaeonem (ptheo- Vd
et Il. 18 dilectum Vv. -tos r. | multae RG. -taeque v.
19 sola x. | uanitates Rv. a. S. 20 medicinae (-ne x) dTx
inflammationibus f. 21 iocinori R. 22 in posca om. x.
3 opisthotonis TfS. -tonos RV. -tonicis d(?)v.

ibus, mulierum mensibus, sive subsidant sive abundant, vulvarumque omnibus vitiis. extrahit infixam corpori cum 22 nelle. strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes sanat cum axungia salsa et cerato, item fracturas. crapulam praesumpta arcet, alvum sistit. aliqui e nostris sub solstitio colligi eam iussere, ex aqua caelesti inponi omnibus cervicis vitiis. oculorum quoque albugines sanare adalligatam aliqui tradiderunt.

9. (10) Sunt qui et acanum eryngio adscribant, spi- 23 nosam brevemque et latam herbam spinisque latioribus. hanc inpositam sanguinem mire sistere.

(11) Alii eryngen falso eandem putavere esse et gly- 24 cyrrhizam, quare subiungi eam protinus refert. et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus tactuque cumminosis, fruticosa, binum cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. praestantissima in Cilicia, secunda Ponto, radice dulci et hac tantum in usu. capitur ea vergiliarum occasu, longa, 25 sucosa ceu lycium, coloris buxei, melior quae nigra, quaeque lenta quam quae fragilis. usus in subditis decoctae ad tertias, cetero ad mellis crassitudinem, aliquando et

§ 23: cfr. Th. H. I 10, 6. VI 1, 3. — §§ 24—26: Diosc. III 5.

1 subdidant V. 4 exsungia V. | idem Vx. 5 crapulas R.S. | praesumptam Vdx. 6 solistitio Vf. 7 dist. ego. 8 adalligatam aliqui ego. -tamque VR. -tam rv. 9 quae R. | acanum S. (-non v). arcanum R. canum r. | eryngio v. erygio (-ion R) ll. | adscribat R. 10 herbam et latam x. 12 eryngen dv. erygen r. | eadem VR. | putauerunt dv. a. S. om. x. | et om. Vdx. 12. 13 glycyrrhizam v. glyzyrrizam VdR. Elicirizam x. 14 et inter x. | est om. dx. | ecinatis V. reci-dx. | pinnatis R. 15 tactuque om. R. | cumminosis S. cfr. XII 36. XIII 114. cumin- Vx. gummosis dv. gumminosis Brot. om. R. 16 floret R. | plantani V. -taginis dTx. | magnitudine T. 17 Scylicia x. Scythia P. 18 hac RG. haec rTfv. | longe Vdx. 19 sucosa ceu lycium ego e Diosc. (cfr. XXV 117. XXVII 133). ceu uitium VRv. ceu uitui dx. ceu uiti G. ceu lycium D cum U 474 (ad longa relatum, at cfr. Diosc.). | quae ego. que ll. v. a. H. quam Gronov. | nigri dxS. 20 leta V. | quamque Vx. | decocta Rv. a. H. 21 uel ad x.

tusae, quo genere et vulneribus inponitur et faucium
 tiis omnibus, item voci utilissima suco sic, ut spissat
 11, 284 est, linguae subdito, item thoraci, iocineri. hac dixit
 26 sitim famemque sedari; ob id quidam adipson appellave-
 eam et hydropicis dedere, ne sitirent. ideo et conman-
 cata stomatice est ulceribus oris; inspersa saepe et pter-
 giis. sanat et vesicae scabiem, renium dolores, condy-
 mata, ulcera genitalium. dedere eam quidam potui-
 quartanis drachmarum duarum pondere et piper ex hena
 aquae. conmanducata sanguinem ex vulnere sistit. ~~se-~~
 qui et calculos ea pelli tradiderunt.

27 10. (12) Tribuli unum genus in hortis nascitur, ali-
 rum in fluminibus tantum. sucus ex iis colligitur ad e-
 lorum medicinas; est enim refrigerantis naturae et ideo
 utilis contra inflammationes collectionesque. ulcera per
 erumpentia et praecipue in ore cum melle sanat, iter
 tonsillas. potus calculos frangit. Thraces, qui ad Stri-
 mona habitant, foliis tribuli equos saginant, ipsi nucle-
 vivunt panem facientes praedulcem et qui contrahat ven-
 trem. radix caste pureque collecta discutit strumas, semet
 adalligatum varicum dolores sedat, tritum vero in aqua
 sparsum pulices necat.

28 11. (13) Stoebe, quam aliqui pheon vocant, decocta
 in vino praecipue auribus purulentis medetur, item oculis
 ictu cruentatis, haemorrhagiae quoque et dysinteriae infusa.

(§ 25 extr.: Th. H. IX 13, 2). — § 27: Diosc. IV 15. cfr. XXI 98.

1 tusae (tunsae dS) quo dG. tusa et (e v) quo Rv. tonsa
 equo x. tunsae aequo V. 2 utilissima ego. -simo ll. v.
 8 linguae v. in linguae R. in lingua r. 4 sedatur V. | qui-
 dam om. R. | adipson x. ipso R. 5 sistere Vd. | an item
 (pro ideo)? 6 est ego. est et ll. v. | dist. ego. 6. 7 ptery-
 cis R (v. a. B). ptericiis x. -icos V. 7 renium V v. a. S.
 9 et VxRv. ex dS. | piper ex ego. pipere ll. v. 11 qui et
 Rv. et qui VHack. qui r. 12 tribuli VR (ut semper).
 13 ex iis Rv. ex his rG. eius T. 14 medicina V. remedia
 dTx. 16 in ore VdTx. odore R. 17 toraces x. thores d.
 18 e foliis VdTfx. an et foliis? 19 bibunt R. 21 tri-
 tumque x. | uero om. x. | aqua VdTx. cfr. Diosc. aquam Rv.
 pheon dxBrot. cfr. XXI 91. phaeon V. peon Rv. phleon B.

12. (14) Hippophaes in sabulosis maritimis, spinis 29
 Ibis, hederæ modo racemosa est, candidis, ex parte ru-
 entibus acinis. radix suco madet, qui aut per se con-
 itur aut pastillis farinae ervi. bilem detrahit oboli pon-
 ere, saluberrime cum mulso. est altera hippophaes sine
 aule, sine flore, foliis tantum minutis. huius quoque
 ucus hydropicis mire prodest. debent adcommodatae esse 30
 t equorum naturae neque ex alia causa nomen accepisse.
 quippe quaedam animalium remediis nascuntur locupleti
 livinitate ad generanda praesidia, ut non sit mirari satis
 ingenium eius disponentis auxilia in genera, in causas, in
 tempora, ut aliis prosit aliud horis diesque nullus prope
 sine praesidiis reperiatur.

13. (15) Urtica quid esse invisius potest? at illa 31
 praeter oleum, quod in Aegypto ex ea fieri diximus, vel 15, 30
 plurimis scatet remediis. semen eius cicutae contrarium
 esse Nicander adfirmat, item fungis vel argento vivo,
 Apollodorus et salamandris cum iure coctae testudinis,
 item adversari hyoscyamo et serpentibus et scorpionibus.
 quin ipsa illa amaritudo mordax uvas in ore procidentes-

---

§ 29: Diosc. IV 159. 160. — §§ 31—35: Diosc. IV 92.
 Nicand. alex. 201. Diosc. de fac. par. II 142. 151. Pl. iun.
 p. 91, 11. (§ 32: Pl. iun. p. 86, 7. 23, 9. 38, 26. — § 33: Pl. iun.
 p. 46, 13. — § 34: Hippocr. de morb. mul. I 47. 88. II 67).

---

1 hippophaes *S e coni. Dal.* -ophes **R.** -opes **Vd f.** Iyp-
 popes **x.** hippophyes *B e Diosc. an hippopheos? cfr. XXI 91.* |
 maritimis **Vd x.** simaritudinis **R.** maritimisque nascitur *v.* -timis-
 que *D. an -timis nascens? ut § 43. XXI 175. sed cfr. Müller*
de stilo p. 79. | spinis *om. x.* 2 federe **R.** 4 erui bilem
S e Murbac. cfr. Diosc. eruibilem R. haec bilem rv. 4. 5 oboli
 pondere *ego. obolo ponderis ll. v.* 5 altera *om. R.* | hippo-
 phaes *S.* -phyes *H.* hippopes *d.* -ope **Vv.** hyppopes **x.** hae **R.**
 8 alias causas **R.** | accepisset **V.** -ent **x.** 11 causa **R.**
 12 prosit aliis **dT.** | aliud *Gronov. ab VdT f x. om. R.* atque
 aliis *ab v. a. G. (ab del. G.) an (prosint) alia?* 14 inuisis
Vd x. | ad **Vd x.** 16 sicutae **V.** sicut et **R.** 17 uel *ego.*
in ll. v. et Verc. 18 salamandra **R.** 19 aduersarii **V.** |
 serpentibus *v.* -tium **ll.** | et **Rv. om. r.** (serpentium scorpionum-
 que morsibus *coni. J. malim -onum ictibus.*) 20 que in **V.** |
 ipsa illa **Vd x. J.** illa ipsa **Rv.** ipsa **T.**

- que vulvas et infantium sedes tactu resilire cogit, leth-
 32 gicos expergisci tactis cruribus magisque fronte. ead-
 canis morsibus addito sale medetur, sanguinem trita narib-
 indita sistit et magis radice. carcinomata et sordida ulce-
 sale admixto, item luxata sanat et panos, parotidas carne-
 que ab ossibus recedentes. semen potum cum sapa vi-
 vam strangulatis aperit. profluvia narium sistit inposito
 vomitiones in aqua mulsa sumptum a cena faciles praest-
 duobus obolis, uno autem in vino poto lassitudines recreat
 33 vulvae vitiis tostum acetabuli mensura, potum in sa-
 resistit stomachi inflationibus. orthopnoicis prodest cum
 melle et thoracem purgat eodem ecligmate et lateri me-
 detur cum semine lini. addunt hysopum et piperis a-
 quid. inlinitur lien, difficilem ventrem tostum cibo emollit
 34 Hippocrates vulvam purgari poto eo pronuntiat, doleat
 levare tosto acetabuli mensura, dulci poto et inposito cum
 suco malvae, intestinorum animalia pelli cum hydromelite
 et sale, defluvia capitis semine inlito cohonestari. arti-
 culariis morbis et podagricis plurimi cum oleo vetere aut
 folia cum ursino adipe trita inponunt. ad eadem radix
 tusa cum aceto non minus utilis, item lien, et cocta in
 vino discutit panos cum axungia vetere salsa. eadem
 35 psilotrum est sicca. condidit laudes eius Phantias physicus
 utilissimam cibis coctam conditamve professus arteriae,
 tussi, ventris destillationi, stomacho, panis, parotidibus.

2 expergiscit tactis dT v. a. Bas. experiscit actis x. -sci
 actis R. 5 paratidas R. 6 sapa R. 6. 7 uulvas v. uulvae
 S cum Gron. 7 strangulatis dTJ. cfr. XXVIII 70. -uulatis x.
 -ulantis r. -tes v. -ulatus S cum Gron. | et profluvia V v. a. S.
 9 poto Vv. pota r. an potū? | creat dx. 12 ecligmate C.
 elig- x. et lecmate R. eclegm- v. elegm- d. -matae V. | alteri
 Vdx. 13 addunt et dTx. | hyssopum VdT C. 15 potu x.
 puto R. 16 tusto V. 17 reppellit R. repelli Verc. an mira-
 pelli? cfr. § 64. | hydromelitae V Ven. hydropice R. 18 co-
 honestari dv. cohenestari R. cohosiestari V. dehonestari x.
 coercitari Gronov. an consistere? 18. 19 articularis V.
 -aribus v. a. H. 19 ueteri dx. -era R. 20 tritum dx. | at
 dR Dal. 21 lini Vdx. | et om. dx. 22 ueteri dx.
 23 exsiccat dx v. a. G. 24 conditam coctamve dTfx. | ana-
 -iae R. 25 uentris dv. uentri VTx. uentr R.

ernionibus, cum oleo sudorem, coctam cum conchyliis
iere alvum, cum tisana pectus purgare mulierumque
mensures, cum sale ulcera, quae serpant, cohibere. suco 36
quoque in usu est. expressus inlitus fronti sanguinem
arium sistit, potus urinam ciet, calculos rumpit, uvam
gargarizatus reprimit. semen colligi messibus oportet.
Alexandrinum maxime laudatur. ad omnia haec et mitiores
quidem teneraeque efficaces, sed praecipue silvestris illa,
et hoc amplius lepras e facie tollit in vino pota. si
quadripes fetum non admittat, urtica naturam fricandam
monstrant.

14. (16) Ea quoque, quam lamium inter genera earum 37
appellavimus, mitissima et foliis non mordentibus, mede- 21, 93
tur cum mica salis contusis incussisque, ustis et strumis,
umoribus, podagris, vulneribus. album habet in medio
folio, quod ignibus sacris medetur.

Quidam e nostris tempore discrevere genera, et autum- 38
nalis urticae radicem adalligatam in tertianis ita, ut aegri
nuncupentur, cum eruatur ea radix, dicaturque cui et
quorum filio eximatur, liberare morbo tradiderunt; hoc
idem et contra quartanas pollere. iidem urticae radice

§ 35: cfr. Celsus IV 4, 4. — § 36: Pl. iun. p. 28, 10. 29,
5. Marc. Emp. 14, 22. — § 38: Pl. iun. p. 90, 4. 88, 4.

1 sudore cocta Vd x. | conquiliis V x. conchulis B.
2 cinere R. 3 meses x. messes RV. | serpunt x. | succo
VdTfxH. sucos R. succus v. 5 cauculos R. | uua d.
6 gargarizatus v. -tur d. -tu Vf. -tū x. -issatur R. | mesibus V.
mens- x. 8 siluestri R. 9 hoc om. d v. a. S. | in VRv.
e rT. 10 fraetum R. | admittit x. | frigandam R. 12 quam
VdTfxv. numquam R. numquam G. (nunc quoque quam v).
an urticarum quam? | limium R. 18 imitissima V¹. inmit-
V². 14 inclusisque R v. a. B. | ustis ego. cfr. § 76. iustis
V²R. iuctis V¹. iuxtis d. mixtis x. inustis v. fortasse delendum;
cfr. index. 15 alvum VR. 16 quo R. cum x. 17 tota
§ 38 fortasse sedem mutavit cum § 37. | describere R. 18 ra-
dice Bas. | adalligatam x Gronov. -ta VdT Bas. alligatam v.
adalligatam — 21 radice om. R. | tertianas (tēia- x) dTx.
19 non cupentur V. | dicaturque dxH. -quae V. et dicatur quae
et v. 20 folio Vx v. a. Bas. | liberari d v. a. H. -ali x.
21 radice v. -cem Vd. om. x.

addito sale infixā corpori extrahi, foliis cum axungia strumas discuti vel, si suppuraverint, erodi, compleri.

39 15. (17) Ex argumento nomen accepit scorpio herba. semen enim habet ad similitudinem caudae scorpionis, folia pauca. valet adversus animal nominis sui. est et 5 alia eiusdem nominis effectusque, sine foliis, asparagi caule, in cacumine aculeum habens et inde nomen.

40 16. (18) Leucacantham alii phyllon, alii ischada, alii polygonaton appellant, radice cypiri, quae commanducata dentium dolores sedat, item laterum et lumborum, ut 10 Hicesius tradit, semine poto drachmis octo aut succo. eadem ruptis, convulsis medetur.

41 17. (19) Helxinen aliqui perdiciū vocant, quoniam perdices ea praecipue vescantur, alii sideritem, nonnulli parthenium. folia habet mixtae similitudinis plantagini et 15 marruvio, cauliculos densos, leviter rubentes, semina in capitibus lappaceis adhaerescētia vestibis, unde et hel-
21, 96 xinen dictam volunt. sed nos qualis vera esset helxine
42 diximus priore libro. haec autem inficit lanas, sanat ignes sacros et tumores collectionesque omnes et adusta, panos. 20
sucus eius cum psimithio ignes sacros et guttura inci-

---

§ 39: (Th. H. VI 4, 2). Diosc. IV 192. 51. — § 40: Diosc. III 19. — §§ 41. 42: Diosc. IV 86.

---

2 discuti d*v.* -utit *r.* | suppurauerit *R.* 3 scorpios *R.* -ius *v. a. H.* 4 ad *v.* et ad *V d x.* et *R.* 5 valet *ego.* *cfr.* Diosc. valet et *ll. v.* | animal nominis *x(?)v.* nomen animalis *ll.*

6 effectusque *V d x B.* -tus eius *Rv.* | asperge *R.* 8 leucacantham *G.* -tam *R.* leuchantham *d.* leucantam *x.* lecacanthem *V.* | phyllon *B.* pymon *R.* phimon *x.* phinion *d v.* phimum *V f.* | ischada *v.* iscada *R.* schada *V d.* scada *x.* ischiada *B e Diosc.* 9 cypri *d x.* cypirit *R.* cyperi *v. a. S.* an recte? *cfr.* Diosc. 11 semine poto *ll. v.* an e uino pota? *cfr.* Diosc.

13 helixinen *R.* 14 sidentem *x.* -erite *R.* -tin *G.* 16 densos *ll. v.* an teneros (tenuēs)? *cfr.* Diosc. 17 adnerescētia *R.*

17. 18 elxinen *x.* helixineti *R.* 18 elxine *x.* helixinē *R.*

19 priore *v.* -ori *V R C.* proximo *r T.* | inficit lanas *ll. v.* an inlitis foliis? *cfr.* Diosc. 20 omnes — 21 sacros et *om.*

R. | *dist. ego.* 21 eius *V x v.* *om. d H.* | psimithio *v.* psinithio *V.* psinthio *d.* psintio *x.* psimmythio *C.* | ignes sacros *d x v.* *cfr.* Diosc. *om. V T(?) R H.* praeterea errore iteraverunt humores col-

entia turgescere, item veterem tussim cyatho hausto et
ania vitia umida, sicut tonsillas et aures cum rosaceo.
ponitur et podagris cum caprino sebo ceraque Cypria.

(20) Perdicium sive parthenium sive *etiam* sideritis 43
ia est; ab nostris herba urceolaris vocatur, ab aliis
tercum; folio similis ocimo, nigrior tantum, nascens in
gulis parietinisque. medetur cum mica salis trita iisdem
nnibus, quibus lamium, et eodem modo, item vomicae
lfacto suco pota, sed contra vulsa, rupta lapsusque et
aecipitia, ut vehiculorum eversiones, singularis. verna 44
rus Pericli Atheniensium principi, cum is in arce tem-
um aedificaret repsissetque super altitudinem fastigii et
de cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli
omnio a Minerva, quare parthenium vocari coepta est
designaturque ei deae. hic est vernula, cuius effigies ex
ere fusa est et nobilis ille splanchnoptes.

18. (21) Chamaeleonem aliqui ixian vocant. duo ge- 45
era eius: candidior asperiora habet folia, serpit in terra
chini modo spinas erigens, radice dulci, odore gravi.

§ 44: Plutarch. Pericl. 13. — § 45: Th. H. IX 12, 1. Diosc.
II 8. 9 extr.

ectiones dx (quod apparet fuisse etiam in archetypo cod. R).
umores collectionesque v. om. VT(?) RH. | guttura del. H.

cyatho v. cyato R. ciato V. quiata r. 2 uitia umida ego.

fr. XXIV 110. XXXII 85. ut in umido (hum- x) VdTfx. in

umido Rv. | aures ego coll. Diosc. arietes Vdx Murbac. uari-

es Rv. 3 sepo x. seuo d v. a. S. 4 siue etiam ego. siue

nam R. nam rv. | dist. ego. cfr. index. 5 a nostris R v. a. S.

6 altercum xTS. altercum VfR. aftericum dv. | ocimo Rv.

mis VfTx. -mus d. an ocimi? 7 mica v. medica Vdx. -cas

R. | aliis R. | tritam V. 10 praecipitia ut J. -ti aut VR.

tatus r. -tia aut v. | eusionis Vx. 11 periculi Vx. | his Vx.

12 repsissetque v. repsitque V. repsisque dx. reptisque R.

12. 13 et ante R. 13 haec V. | periculi V. -ulis dx.

14 omnino dx. 15 cui x. 16 fusa dv. effusa Vx. fussas

R. | et D del. cum U 477. | spanchinoptes (-octes x) dx. spacch-

Vf. 17 chamaeleon d. cameleon x. an chamaeleontem? cfr.

§ 85. XXX 30. XXIII 75; contra § 157. XXVII 64. XXVIII

162. | ixian C. ixion (yx- x) ll. v. 18 terra om. x. terr R.

19 ecinis R. | graui VdTfx. grauissimo Rv. cfr. Theophr.

et Diosc.

quibusdam in locis viscum gignit album sub alis foliorum,
maxime circa canis ortum, quo modo tura nasci dicuntur,
unde et *ixia* appellatur. hac mastiche utuntur mulieres.
quare et chamaeleon vocetur, varietate foliorum evenit;
mutat enim cum terra colores, hic niger, illic viridis, 5
46 aliubi cyaneus, aliubi croceus atque aliis coloribus. ex
his candidus hydropicos sanat suco radicis decoctae; bibi-
tur drachma in passo. pellit et interaneorum animalia
acetabuli mensura suci eiusdem in vino austero cum ori-
gani scopis. facit *ad* difficultatem urinae. hic sucus oc- 10
cidit et canes suesque in polenta addita aqua et oleo,
contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sor-
beant. radicem eius aliqui concisam servari iubent funi-
culis pendentem decoquereque in cibo contra fluxiones,
47 quas Graeci rheumatismos vocant. ex nigris aliqui marem 15
dixere, cui flos purpureus esset, et feminam, cui violaceus;
set una nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali.
radicibus eorum lichenes curantur cum sulphure et bitu-
mine una coctis, conmanducatis vero dentes mobiles aut
in aceto decoctis. suco scabiem et quadripedum sanant. 20
et ricinos canum necat, iuencos quoque anginae modo,
quare a quibusdam ulophyton vocatur, set et cynozolon

§ 46: Diosc. III 8. Th. H. IX 12, 1. — § 47: Diosc. III 9. 8.

1 in *om.* R. | suis cum Vx. 3 *ixia* v. *exia* (*hexia* x) ll. |
hac fS. cfr. XX 263. XXI 96. haec R. has V. hac et Tv.
has et d. hoc ut B e Diosc. 4 *an* et *delendum*? | uocatur
dx. 5 illic VRv. hic r. 6 alibi dx. | craneus x. | aliubi
croceus Rv. om. r. 9 mensura dxv. om. r. 10 scopiis V. |
facti R. | ad B. om. ll. v. 10. 11 occidit et panos xT.
11 suesque in polenta VRv. suesque d. in polenta et canes
suesque xT. | *dist. ego.* 12 aquam dRv. quam r. 14 de-
coquereque ego. cfr. § 121. XXI 176. -quentque VR. -quique
rTD. -quuntque v. | fluxiones d v. a. S. fluctuationes x.
16 esset et dxv. esset V. est ef R. *an* est et? | cuinam R.
17 set ego. et VdTfx. om. Rv. | uno v. a. S. 18 eorum
ego. earum ll. v. 21 negat R. necant d v. a. S. | iuencas R
v. a. H. 22 ulophyton ego coll. ind. -phiton VTxv. -philon d.
olopylon R. ulophonon B. | set ego. est ll. v. del. B. | cynozia-
lon (cin- x) dx. cynosialon Vf.

propter gravitatem odoris. ferunt et haec viscum ulceri-
is utilissimum. omnium autem generum eorum radices
scorpionibus adversantur.

19. (22) Coronopus oblonga herba est cum fissuris. 48
bitur interim, quoniam radix coeliacis praeclare facit in
nere tosta.

20. (23) Et anchusae radix in usu est, digitali crassi-
dine. finditur papyri modo manusque inficit sanguineo
lore, praeparat lanas pretiosis coloribus. sanat ulcera
cerato, praecipue senum, item adusta. liquari non
test in aqua, oleo dissolvitur; idque sinceræ experi-
entum est. datur et ad renium dolores drachma eius 49
tui in vino aut, si febris sit, in decocto balani; item
cinerum vitiis et lienis et bile subfusus. lepris et len-
gini inlinitur ex aceto. folia trita cum melle et farina
xatis inponuntur, et pota drachmis duabus in mulso
vum sistunt. pulices necare radix in aqua decocta
aditur.

(24) Est et alia similis pseudoanchusa ob id appellata, 50
quibusdam vero echis aut doris et multis aliis nomini-
is, lanuginosior et minus pinguis, tenuioribus foliis,
aguidioribus. radix in oleo non fundit rubentem sucum,
hoc ab anchusa discernitur. contra serpentes efficacis-
na potu foliorum vel seminis. folia ictibus inponuntur.
rus serpentes fugat. bibitur et propter spinam. folium
is sinistra decerpi iubent Magi et, cuius causa sumatur,
ci tertianisque febribus adalligari.

§§ 48. 49: Diosc. II 157. — ib. IV 23. — § 50: Diosc. IV 27.

5 celiacis x Ven. cocleacis V. coquiliacis R. 13 potum R.
v. a. Bas. | item in R. 14 lienis R C. lieni r Tv. cfr. § 65. |
dem dx. 14. 15 lentigini v. -ginis R. -gines r. 16 po-
tur V²R. | drachmas R. | mulso Vdxv. fulgo R. 19 Et est
| pseudo anchusa x. pseudoancus R. 20 a Vdxv. et R.
v. Ven. | ethisa ut x. et his aut R. | odoris VxR. 22 et
nguidioribus x (?) v. a. S. cfr. § 75. | in om. R v. a. H. |
eo vet. Dal. oleum ll. f v. a. H. | sed rubentem v. a. H.
potu dxv. potum r. | an et ictibus? 25 serpentium dx
a. S. (ante uirus excidit fortasse radicis; cfr. Diosc.). | spinam v.
inae ll. an spinæ dolorem? 26 magi et Vdxv. magici R.

- 51 21. (25) Est et alia herba proprio nomine onochilon, quam aliqui anchusam vocant, alii archebion, alii onochelim, aliqui rhexiam, multi enchrysam, parvo frutice, flore purpureo, asperis foliis et ramis, radice messibus sanguinea, cetero nigra, in sabulosis nascens, efficax contra serpentes maximeque viperas et radice et foliis, aequae cibo ac potu. vires habet messibus. folia trita odorem cucumeris reddunt. datur in cyathis tribus vulva procidente. 5
- 52 pellit et taenias cum hysopo, et in dolore renium aut iocineris ex aqua mulsa, si febris sit, sin aliter, e vino 10 bibitur. lentigini ac lepris radix inlinitur. habentes eam a serpentibus feriri negantur. est et alia huic similis flore rubro, minor, et ipsa ad eosdem usus, traduntque, conmanducata ea si inspuatur, mori serpentem.
- 53 (26) Anthemis magnis laudibus celebratur ab Ascle- 15 piade. aliqui leucanthemida vocant, alii leucanthemum, alii eranthemida, quoniam vere floreat; alii chamaemelon, quoniam odorem mali habeat. nonnulli melanthion vocant. genera eius tria fronde tantum distant, palmum non excedentia, parvis foliis . . . . . rutae candidis aut malinis aut 20 purpureis. in macro solo aut iuxta semitas colligitur vere et in coronamenta reponitur. eodem tempore et medici

§ 51: Diosc. IV 24. — § 52: Diosc. IV 25. — §§ 53. 54: Diosc. III 144.

1 et om. V d x v. a. G. | onochelos B. -chiles G. 2. 3 onocholin V. nochelim x. 3 rexiam V x. raxian R. | enchrysam H (-son v). cfr. index. enichrysam (-chrisam f) V f. encrisam T. enecrisam d x. enchysam R. enchusam B. 4 foliis V d x v. floris R. 7 odore V. 8 procedente R. 9 teneas V. tineas v. a. S. | penium d T x. 10 si d x R v. in V. 11 aut lepris d T x. 14 inspuatur v. inspuat V d x. instra. at R. an inspuatur ori? cfr. Diosc. 16 leuchantemum V. leucantemium x. 17 eranthemida B. erathe- d R. erate- x. arathe- V. arethe- v. | floreant R. | camemelon x. cheme- V. cume- R. 19 fronde V x f R v (D). flore d (?) B coni. e Diosc. 20 foliis V T f x R D. foliis ut v. a. B. floribus ut d (?) B coni. e Diosc. | lac. ego indicavi; exciderunt floribus non maioribus quam foliis. cfr. Diosc. et XXVII 97. 98. (foliis, floribus rutae Müller emend. IV 14. foliis rutae similibus, floribus U 478). | candidi R. | melinis v. a. S. cfr. XXXV 30. (XIII. 5. 11. XXIII 103). 21 colligi R. 22 coronamentis d x.

alia tusa in pastillos digerunt, item florem et radicem.
antur omnia mixta drachmae unius pondere contra ser- 54
entium omnium ictus. pellunt mortuos partus, item
menstrua in potu et urinam calculosque, *inlita* inflationes,
cinerum vitia, bilem subfusam, aegilopia, conmanducata
lcerum eruptiones manantes sanant. ex omnibus his
eneribus ad calculos efficacissima est quae florem pur-
pureum habet, cuius et foliorum et fruticis amplitudo
maiuscula est. hanc proprie quidam *eranthemim* vocant.

(27) Loton qui arborem putant tantum esse, vel 55
[omero auctore coargui possunt. is enim inter herbas
ubnascentes deorum voluptati loton primam nominavit.
olia eius cum melle oculorum cicatrices, argema, nube-
ulas discutiunt.

(28) Est et lotometra, quae fit ex loto sata, ex cuius 56
emine simili milio putri fiunt panes in Aegypto a pastori-
us, maxime aqua vel lacte subacti. negatur quicquam
illo pane salubrius esse aut levius, dum caleat. refrige-
ratus difficiliter concoquitur fitque ponderosus. constat
eos, qui illo vivant, nec dysinteria nec tenesmo neque
aliis morbis ventris infestari. itaque inter remedia eorum
habetur.

(29) Heliotropii miraculum saepius diximus cum ^{2,109} 57
sole sese circumagentis etiam nubilo die; tantus sideris

§ 55: Homerus = 348. δ 602. Diosc. IV 109. — § 56: Diosc.
V 112. Herodot. II 92. Th. H. IV 8, 11. — §§ 57—59: Diosc.
V 190. — Th. H. VII 8, 1. — Nicand. ther. 678.

2 omnia tusa mixta x. 3 omnium om. V x v. a. G. | pellit
1(?) v. a. S. | an emortuos? 4 inlita ego. om. ll. v. | inflamma-
tiones dx. 5 dist. U 479. | infusam x. 6 sanant U 479.
sanat ll. v. 9 et maiuscula R. | eranthemum dx. -mon B.

11 possint R. 12 dearum R. 13 cicatrices V dx v.
cicer R. 13. 14 nu//culas V. niculas R. 15 lothometra x.
-tras R. 16 simili milio B. simillimi// V. -illimo dv (Brot.).
simillo x. -illime R. simili mili S. | putri J coll. XIII 108.
porri ll. v. a. B (Brot.). del. B. cibarii S. an puri (vel parui)?

17 subacti ego. cfr. XVIII 105. 106. -tio VR. -to rv. an
subacti et? | quicquam VR. 18 cum R. 21 uentri V.
22 habetur v. habentur xR. bntur d. habent VS. 24 sese v.
saepe VR. om. r. se Verc. | tantum dxR v. a. C.

amor est. noctu velut desiderio contrahit caeruleum florem
 58 genera eius duo, tricoccum et helioscopium. hoc aliud
 quamquam utrumque semipedalem altitudinem non excedit
 ab ima radice ramosum. semen in folliculo messibus col-
 ligitur. nascitur nonnisi in pingui solo cultoque maxima
 tricoccum ubique. si decoquatur, invenio cibis placere et
 in lacte iucundius alvum molliri et, si decocti succus
 bibatur, efficacissime exinaniri. maioris succus excipitur
 59 aestate hora sexta, miscetur cum vino, sic firmior. capiti
 dolores sedat rosaceo admixto. verrucas cum sale tollit
 succus e folio, unde nostri verrucariam herbam appellaverunt
 aliis cognominari effectibus digniorem. namque et ser-
 pentibus et scorpionibus resistit ex vino aut aqua mulso
 ut Apollophanes et Apollodorus tradunt. folia infan-
 tium destillationibus, quod siriasim vocant, inlita meden-
 tur, item contractionibus, etiam si id comitialiter accida-
 decocto quoque foveri os saluberrimum est. potum in-
 pellit taenias et renium harenas. si cuminum adiciatur
 calculos frangit. decoqui cum radice oportet, quae cum
 60 foliis et hircino sebo podagris inlinitur. alterum genus
 57 quod tricoccum appellavimus et alio nomine scorpiuro
 vocatur, foliis non solum minoribus, sed etiam in terrarum
 vergentibus. semen ei est effigie scorpionis caudae, quare
 nomen. vis ad omnia venenata et phalangia, sed contra
 scorpiones praecipue inlita. non feriuntur habentes, et si
 terram surculo heliotropii circumscribat aliquis, negant
 scorpionem egredi, inposita vero herba aut uda omnino

§§ 59—61: Diosc. IV 191. 190. 191.

1 amor est VTRv. -orem r. (et add. dTx). | uelut om. x.
 contrahi G. 4 ima v e Theophr. una ll. J. | mensibus V.
 5 mulsoque R. 6 decoquantur VR Ven. 9 cumino dx.
 14 apollophanes et om. V. 15 et destillationibus R. dist-
 dx v. a. Dal. fortasse corruptum; cfr. XXX 135 (adustio). | quod
 ll. v. quam D cum U 479. an quod uitium (vel malum)? | sy-
 riasim x. sisiasim R. 16 accidant Vx. (an id uitium ...
 accadat? cfr. XXX 135). 17 eos Vx v. a. H. 20 seuo dB
 v. a. S. 21 scorpion dx. 24 uisa R. | uenena x. cfr. § 15.
 25 an praecipua inlita? 26 circumscribant R. | negat V.
 27 uda RG. om. r. inde v.

respersum protinus mori. seminis grana quattuor pota
 quartanis prodesse dicuntur, tria vero tertianis, vel si
 erba ipsa ter circumlata subiciatur capiti. semen et 61
 enerem stimulat, cum melle panos discutit. verrucas hoc
 tique heliotropium radicitus extrahit et excrescentia in
 edibus. spinae quoque ac lumborum sanguinem corrup-
 um trahit inlitum semen et potum in iure gallinacei de-
 octum aut cum beta et lente. cortex seminis liventibus
 colorem reddit. Magi heliotropium in quartanis quater,
 n tertianis ter adligari iubent ab ipso aegro precarique
 um, soluturum se nodos liberatum, et iacere non exempta
 erba.

(30) Aliud adianto miraculum: aestate viret, bruma 62
 non marcescit, aquas respuit, perfusum mersumve sicco
 simile est — tanta dissociatio deprehenditur —, unde et
 nomen a Graecis alioqui frutici topiario. quidam callitri-
 chon vocant, alii polytrichon, utrumque ab effectu. tinguit
 enim capillum et ad hoc decoquitur in vino cum semine
 pipii adiecto oleo copioso, ut crispum densumque faciat;
 et defluere autem prohibet. duo genera eius: candidius 63
 et nigrum breviusque. id, quod maius est, polytrichon,
 aliqui trichomanes vocant. utrique ramuli nigro colore
 nitent, foliis felicis, ex quibus inferiora aspera ac fusca
 sunt, omnia autem contrariis pediculis, densa ex adverso
 inter se, radix nulla. umbrosas petras parietumque asper-

§§ 62. 63: Th. H. VII 10, 5. 14, 1. Diosc. 134. 135.

1 an respersa? cfr. XXIX 75. | semini R. semen x.

1 grana — 2 tertianis om. V d x. 3 ipsa d(?) R G. om. r v. |
 capi R. | semen et om. x. 4 uerricas R. 6 hispane quoquae V.

7 et ll. v. an uel? | potum d R v. potum inlitum (ill- x) V x.

9 in CFW Müller p. 22. om. ll. v. cfr. § 38; contra § 50.

11 cum R. | se cum nodos V. | iacere ego. facere ll. S. ita
 facere v. 17 polytrichon v. -icum V d R. poliotricum x. | ab
 d R G. est ab r T f v. 19 copioso ego. cfr. XIX 94. XX 66.

-sum V x R. -se d v. 20 eius genera R(?) G. genera d. cfr. § 45.

21 ueriusque R. | politricon x. polycyon R. 23 nitent V¹
 d x. item V² R. | filicis d v. a. S. ylicis x. | ac om. R. 24. 25
 inter se ex aduerso V d x v. a. S. an densa et aduersa inter se
 contrariis pediculis? cfr. Theophr. et XXVII 138. XIII 55.

gines ac fontium maxime specus sequitur et saxa manan-
 64 tia, quod miremur, cum aquas non sentiat. calculos
 corpore mire pellit frangitque, utique nigrum, qua de
 causa potius quam quod in saxis nasceretur a nostris
 saxifragum appellatum crediderim. bibitur e vino quantu-
 terni decerpere digiti. urinam cient, serpentium et ar-
 neorum venenis resistunt, in vino decocti alvum sistunt.
 capitis dolores corona ex his sedat. contra scolopendræ
 morsus inlinuntur, crebro auferendi, ne perurant; hoc e-
 in alopeciis. strumas discutiunt furfuresque in facie
 65 capitis manantia ulcera. decoctum ex his prodest susp-
 riosis et iocineri et lieni et felle subfusus et hydropici-
 stranguriae inlinuntur et renibus cum absinthio. secunda-
 cient et menstrua. sanguinem sistunt ex aceto aut rubi-
 suco poti. infantes quoque exulcerati perunguntur ex iis
 cum rosaceo et vino. — (*Virus folii in urina pueri in-*
pubis tritum quidem cum aphronitro et inlitum ventri me-
lierum, ne rugosus fiat, praestare dicitur.) — perdices et
 gallinaceos pugnaciores fieri putant in cibum eorum ad-
 66 ditis, pecorique esse utilissimos.

22. (31) Picris ab insigni amaritudine cognominatur.
 21, 105 ut diximus, folio rotundo. tollit eximie verrucas. thesium
 quoque non dissimili amaritudine est, sed purgat alvum.
 in quem usum teritur ex aqua.

67 (32) Asphodelum de clarissimis herbarum, ut quod:

§§ 64. 65: Diosc. IV 134. — § 66: Th. H. VII 12, 3. — § 67:
 Nicand. ther. 534. — §§ 67—70: Diosc. II 199.

2 miramur dx. | sentiant R. 3 mire pellit dx R. //repellit
 V. | frangique R. 5 quantum v. quam cum ll. 6 an de-
 cerpserint? | digiti VRv. dicit d. dicitur x. | an exciderunt
 utriusque ramuli ante urinam? | ciere x. 9 perurant Gronor.
 perunt VR. pereant r v. a. H. 12 iocineris R. | et lieni dr.
 lienis r. | et ante hydropicis om. Vx. an recte? 13 absintho R
 14 rubis dx. 16 virus ego. cfr. XXV 157. XIX 88.
 prius ll. v. | dist. ego. | folium v. | in v. om. ll. (*deest fortasse post*
inpubis vitii alicuius significatio). 17 aphronitro v. -trio d.
 aphonitro R. afonitrio (affo- x) r. 18 ne Vdxv. e R. 21 ama-
 ritudinis E v. a. G. 23 sed om. VTS. 25 ut om. d v. a. S.
 anam E² v. a. S.

heroion aliqui appellaverint, Hesiodus et in silvis nasci
 dixit, Dionysius marem ac feminam esse. defectis cor-
 poribus et phthisicis constat bulbos eius cum tisana de-
 coctos aptissime dari, panemque ex his cum farina subactis
 saluberrimum esse. Nicander et contra serpentes ac
 scorpiones vel caulem, quem anthericum vocavimus, 21, 109
 vel semen vel bulbos dedit in vino tribus drachmis sub-
 stravitque somno contra hos metus. datur et contra vene- 68
 nata marina et contra scolopendras terrestres. cocleae
 mire in Campania caulem eum persequuntur et sugendo
 arefaciunt. folia quoque inlinuntur venenatorum vulneribus
 ex vino. bulbi nervis articulisque cum polenta tumsi in-
 linuntur. prodest et concisis ex aceto lichenas fricare,
 item ulceribus putrescentibus ex aqua inponere, mamma-
 rum quoque et testium inflammationibus. decocti in faece 69
 vini oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. fere
 in quocumque morbo magis decoctis utuntur, item ad
 tiliarum taetra ulcera rimasque corporum quacumque in
 parte farina arefactorum. autumno autem colliguntur, cum
 plurimum valent. sucus quoque ex tuis expressus aut
 decoctis utilis fit corporis dolori cum melle, idem odorem
 corporis iucundum affectantibus cum iri arida et salis
 exiguo. folia et supra dictis medentur et strumis, panis, 70
 ulceribus in facie decocta in vino. cinis e radice alopecias
 emendat et rimas pedum sedisque, decoctae radice in
 oleo sucus perniones et ambusta et gravitatem aurium;

1 heroion v. -oneon dRE Brot. hereneon V. heroum TS. |
 appellauerunt dT v. a. S. | filuis VE²v. fuluis E¹. fluuiis rTS.

2 dionysium V. 4 dari ll. G. mederi E²v. 10 campa-
 niam V. | caule V. calem R. 11 uenenatarum VdR. 12 arti-
 culosque V². | tussi V. 13 fricari d. 14 ponere R.

17 magis decoctis medici d Brot. magis medici nodis T.
 decoctis magis medici v. a. H. (Magi U 480). 19 arefactu-
 rum R. 20 ualenti V. | ex TEv. et r. | tuis dTv. tussis
 VRE¹. tirsis E². 21 decoctus V² v. a. Dal. | aurium dolori
 U 481. sed cfr. XXI 146. XXVI 107. | odorem dEv. dolo-
 rem r. 22 defectantibus V. 25 pedum sedisque J. pedis-
 que ll. pedis S. pedum v. an manus pedisque? | decocta RE.

26 sucu E. suco R. | ambustae V. | et om. V. et ad v. a. S. |
 dist. ego. | grauitatem Vdv. -ate r. -ati S.

- infunditur a contraria aure in dolore dentium. prodes:
et urinae pota modice radix et menstruis et lateris do-
loribus, item ruptis, convulsis, tussibus, drachmae pon-
dere in vino pota. eadem et vomitiones adiuvat comman-
71 ducata. semine sumpto turbatur venter. Chrysermus et
parotidas in vino decocta radice curavit, item struma:
admixta cachry ex vino. quidam aiunt, si inposita radice
pars eius in fumo suspendatur quartoque die solvatur,
una cum radice arescere strumam. Diocles ad podagras
utroque modo, cocta crudaque, usus est, ad perniones
decocta ex oleo; dedit et suffusis felle in vino et hydro-
piciis. venerem quoque concitari cum vino et melle per-
72 unctis aut bibentibus tradidere. Xenocrates et lichenas,
psoras, lepras radice in aceto decocta tolli dicit, item
sucum cum hyoscyamo et pice liquida alarum quoque et
femur vitia; et capillum crispiorum fieri, raso prius
capite, si radice ea fricetur, Simos lapides renium in
vino decocta potaque eximi. Hippocrates semine ad
impetum lienis dari censet. iumentorum quoque ulcera ac
scabiem radix inlita aut decoctae succus ad pilum reducit.
mures eadem fugantur, caverna praeclusa moriuntur.
- 73 (33) Asphodelum ab Hesiodo quidam halimon appel-
lari existimavere, quod falsum arbitror; est enim suo
nomine halimon, non parvi et ipsum erroris inter auctores.
alii enim fruticem esse dicunt densum, candidum, sine
spina, foliis oleae, sed mollioribus; coqui haec ciborum
gratia, radice tormina discuti drachmae pondere in aqua

§ 73: Diosc. I 120.

5 chrysermus V¹v. -rinus RE. -rimus V². cysermus d.
8 eius si in fumo RE. 9 Diocles Gronov. socles V¹f. socres
RE. sophocles d(?) v. a. S. 10 pernitiones VGE. 11 de-
coctam d(?) Rv. | dist. ego. 12 concitare RE. 13 tradide-
runt d v. a. H. 14 et lepras dT. om. v. a. H. 15 succo cum
ego. si coccum ll. sicca cum D. si cocta sit cum v. 16 //capil-
lus (del. et) V. 17 Simos D. -mus v. timon ll. f. 18 pota-
que decoctaque R. | eximit d v. a. S. 20 decoctae v. -ta ll.
22 halimon fv. -mum VG. alimon rDal. 25 alii enim
Rv. alieni E¹. elienem VG. alii E². 26 in mollioribus R.
radix dE² v. a. S. | discutit V²RE v. a. S. | drachmae E²v. -mas r.

aulsa pota, item rupta, convulsa. alii olus maritimum esse 74
 ixere salsum et inde nomen, foliis in rotunditatem longis,
 audatum in cibis. duorum praeterea generum, silvestre
 t mitius, utrumque prodesse dysintericis etiam exulceratis
 um pane, stomacho vero ex aceto. ulceribus vetustis
 alini crudum et vulnerum recentium impetus lenire et
 laxatorum pedum ac vesicae dolores. silvestri tenuiora
 olia, sed in iisdem remediis effectus maiores et in sananda
 ominum ac pecorum scabie. praeterea nitorem corpori 75
 ieri dentibusque candorem, si fricentur radice ea, semine
 linguae subdito sitim non sentiri. hoc quoque mandi et
 utraque etiam condiri. Crateuas tertium quoque genus
 radidit longioribus foliis et hirsutioribus, odore cupressi,
 nasci sub hedera maxime, prodesse opisthotonis, con-
 tractionibus nervorum tribus obolis in sextarium aquae.

(34) Acanthi, topiariae et urbanae herbae lato longo- 76
 que folio crepidines marginum adsurgentiumque pulvino-
 rum toros vestientis, duo genera sunt: aculeatum et
 crispum, quod brevius, alterum leve, quod aliqui paed-
 erota vocant, alii melamphyllum. huius radices ustis luxa-
 isque mire prosunt, item ruptis, convulsis, et phthisin
 netuentibus, id coctae cibo, maxime tisana. podagris quo-
 que inlinuntur tritae et calefactae, *e sale* calidis.

(35) Bupleuron in sponte nascentium olerum numero 77
 Graeci habent, caule cubitali, foliis multis longisque, capite

§ 74 init.: Th. C. VI 10, 8. — § 76: Diosc. III 17. — § 77:
 Nicand. ther. 586.

1 rupta convulsa VGdES. corrupta R. convulsa (et C)
 upta v. cfr. XXI 160. 2 falsum V. 4 an etiam aluo
 exulceratis? cfr. XXI 155. 6 crudum V¹Gdv. crurum r.
 laxatorum V¹df. 8 maiores et REv. maior sed r. 9 cor-
 pore RE. 12 genus om. VGd. 13 foliis et hirsutioribus
 om. RE. 14 opisthotonis fH. (-onicis v). epistotonis (epi-
 stonis d) ll. 15 sextario margo Dal. 16 topariae Vd. | ur-
 bana herba R v. a. Brot. 16. 17 longinquo d. 18 uestientes
 RE. -ens v. a. Brot. 19 alioqui VG. 19. 20 paederota dG.
 paederotae (ped- GE) r. -ton v. 22 id cocte G. ideo coctae
 -te E) ED. incoctae v. | an e tisana? 23 e sale calidis
 Müller emend. IV 15. calidis ll. v. del. D cum U 482.
 15 cubitale Vf.

aneti, laudatum in cibis ab Hippocrate, in medicis Glaucone et Nicandro. semen contra serpentes valde, folia ad secundas feminarum vel sucum ex vino inlinunt et strumis folia cum sale et vino. radix contra serpentium datur in vino et urinae ciendae.

78 (36) Buprestim magna inconstantia Graeci in laudibus ciborum etiam habuere, iidemque remedia tamquam contra venenum prodiderunt. et ipsum nomen indicio est bonum certe venenum esse, quos dissilire degustata fatentur quapropter nec de hac plura dicemus. est vero causa quare venena monstremus inter gramineas coronas! non libidinis causa expetenda alicui videtur, quam non alii magis accendi putant quam pota ea.

79 (37) Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum digito crassitudine, semine corymbis dependentibus silis effusum set non amaris, foliis olusatri. et hoc laudatum in cibis — quippe etiam conditum prorogatur —, ad urinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta, convulsa sananda, inflationes discutiendas colique tormenta, contra serpentium omniumque aculeatorum ictus, quippe fama est, in pabulo cervos resistere serpentibus. fistulas quoque radice nitro addito inlita sanat, siccanda autem in eo usu praestest, ne suco suo madeat, qui contra serpentium ictus non facit deteriore eam.

§ 78: cfr. Diosc. II 66. — § 79: Diosc. III 73. (cfr. XXV)

1 incipitis d. | ab Hippocrate C (om. ab v). ab ipocrate apo- G. apa- d. xipo- B. xipho- E. 2 a Glaucone G. Glau- cia coni. H. cfr. § 98. an Glaucia? 5 urina eiciendae 6 magnam V. 8 prodierunt B. 9 quod G. | dissilire B.E. | gustata GdTf. 10 dicimus B.E. 11 dist. CFWAler p. 15. | ne si E². 13 pota ea B.H. potae a E. postea potu Verc. postea potu v. 14 an radice (vel dulci radice) digiti? cfr. Diosc. et § 48. 15 semine aneti S e Diosc. | foliis VGREfv. filio d. simili C. 16 amari V. 17 quare etiam — 20 ictus iteravit deinceps V. 17 dist. ego. 19 aculeatorum B. | contra — 20 aculeatorum om. B. 20. 21 in hoc pabulo dT. 21 fistulas B. 22 eos REv. a. S. v. a. S. 23 mandeat V²B. | non del. H cum P et Gronov. 24 eam deteriore v. a. S.

(38) Scandix quoque in olerē silvestri a Graecis poni- 80
 ur, ut Ophion et Erasistratus tradunt. item decocta
 lvum sistit, semine singultus confestim ex aceto sedat.
 alinitur ambustis, urinas ciet. decoctae succus prodest
 omacho, iocineri, renibus, vesicae. haec est quam Aristo-
 hanes Euripidi poetae obicit ioculariter: matrem eius
 e olus quidem legitimum venditasse, sed scandicem. ea- 81
 em erat enthriscum, si teneriora folia et odoratiora
 haberet. peculiaris laus eius, quod fatigato venere corpori
 accurrit marcentesque iam senio coitus excitat. sistit
 rofluvia alba feminarum.

(39) Et iasine olus silvestre habetur, in terra repens, 82
 im lacte multo, florem fert candidum; conchylum vocant.
 huius eadem commendatio ad stimulandos coitus. cruda
 aceto in cibis et mulieribus lactis ubertatem praestat.
 lutaris est phthisin sentientibus. infantium capiti inlita
 trit capillum tenacioremque eius cutem efficit.

(40) Estur et caucalis feniculo similis, brevi caule, 83
 ore candido, cordi utilis. succus quoque eius bibitur, sto-
 achō perquam commendatus et urinae calculisque et
 renis pellendis et vesicae pruritibus. extenuat et lienis,
 cineris reniumque pituitas. semen menses feminarum

§ 80: Diosc. II 167. Aristoph. Acharn. 455. (Valer. Max.
 [4 ext. 2). — § 81: cfr. XXI 89. Th. H. VII 7, 1. — § 83:
 Diosc. II 168.

1 a om. RS. 2 Ophion Brunn. p. 36. cfr. index et XX
 . opion d v. a. D. opinion r. 7 holus E. bolus VG.
 enthriscum coni. J coll. Theophr. enthriscum (-tri- d) VGd.
 ntris ne cum (cu R) r. anthriscum S. -cus B. | teniora E.
 quiora R v. a. S. 9 peculiari R. | eius REv. ei r Tf. | cor-
 re Vf. 10 senio iam R v. a. J. 11 alui E. om. d. 12 ia-
 e D cum Salm. lasine (-nae G) ll. v. iasione B. cfr. XXI
 5. 13 multa VG. | conchylum U 484. concy- VGR. con-
 ium r v. a. D. 14 cruda v. crudae (-de E) ll. 15 exacto
 r. 16 salutaris est v. -tare ll. an lac salutare? | capiti
 , R. 17 tenerioremque VT. 18 estur Bas. eostur (co-
 VGd. -ture r. est v. | caucalidis RE. | breui d v. breue r.
 commendatus d T man. Dal. H. commodatus r v. an accom-
 modatus? 21 vesicae (om. et) Vd. | cruritibus R. 22 re-
 numque Brot. -numque v. lieniumque (-num- RE) ll.

adiuvat bilemque a partu siccatur. datur et contra pro-
via geniturae viris. Chrysippus et conceptionibus
putat conferre multum. bibitur in vino ieiunis. inlitum
et contra venena marinorum, sicut Petrichus in carne
suo significat.

- 84 (41) His adnumerant et sium latius apio, in
nascens, pinguius nigriusque, copiosum semine, sap-
nasturtii. prodest urinis, renibus, lienibus mulierum
mensibus, sive ipsum in cibo sumptum sive ius dec-
sive semine in vino drachmis duabus. calculos rum-
aquisque, quae gignunt eos, resistit. dysintericis pro-
infusum, item inlitum lentigini et mulierum vitiis in
noctu inlitum, lomentoque cutem emendat et ramices le-
equorum etiam scabiem.
- 85 (42) Sillybum chamaeleonti albo similem, aequae
nosam, ne in Cilicia quidem aut Syria aut Phoenice,
nascitur, coquere tanti est. ita operosa eius culina tra-
tur. in medicina nullum usum habet.
- 86 (43) Scolymum quoque in cibos recipit oriens et
nomine limoniam appellat. frutex est numquam cubiti-
altior tristisque foliorum aculeis, radice nigra, sed dul-

§ 84: Diosc. II 153. — § 85: Diosc. IV 156. — §§ 86.
Th. H. VI 4, 8. Diosc. III 14. Hesiod. ἔργα κ. ἡμ. 582—587.

1 iuuat f. | bilemque v. hiis f. bilem (uilem **BE**) adiu-
que **U**. 4 marinorum uenena **VdT(G?)**. | sicut **VGdv.**
r. | petrichus **dTH.** -icus **rv.** 6 et sium **Brot.** esium **U**
et sion **H.** sion **v.** 9 ipso **VGdTf.** | ius **VGdv.** eius r.
iure eius? 10 semen e uino **v. a. S.** 11 aquisque quae
aquis quaeque **VG.** aliquis quaeque (quae **B**) r. 12 lenti-
nis **Vd.** 13 illitum **dR v. a. S. om. VG.** | lomentoque **D**
U 485. momentoque **d(?)REG.** que r. momento **v. sed**
species cum lomentoque **vel** lomentoque adiecto (mixto),
XVIII 117. **XX** 127. **XXIV** 15. **XXX** 127. **XXXIII**
162. **XXXVI** 133. **an** fouendoque? **cfr. § 153.** 15 sil-
bum **BB.** **cfr. Diosc.** syllybum **rv(D).** | chamaeleoni **RS.**
17 cocere **VGED.** | **an** tam pro ita? 19 recepit **Je con-**
sed cfr. XXI 128. 20 appellat **dv.** -ant **VG.** -auit **r.**
nunc quam **B.** 21 tristisque **V.** -is quam **E.** tristis **G.**
-isque **dv.** -is quam **B.** cristis **D.** | aculeis **ego coll. XXI**
1 **dR.** ac **rv.** **an** acie?

ratostheni quoque laudata in pauperis cena. urinam
ere praecipue traditur, sanare lichenas et lepras ex aceto,
enerem stimulare in vino Hesiodo et Alcaeo testibus,
ui florente ea cicadas acerrimi cantus esse et mulieres
bidinis avidissimas virosque in coitum pigerrimos scrip-
ere, velut providentia naturae hoc adiumento tunc valen-
ssimo. item graveolentiam alarum emendat radicis eme- 87
ullatae uncia, in vini Falerni heminis tribus decocta ad
artias et a balineo ieiuno itemque post cibum cyathis
ngulis pota. mirum est, quod Xenocrates promittit
perimento, vitium id ex alis per urinam effluere.

(44) Estur et soncos — ut quem Theseo apud Cal- 88
machum adponat Hecale — uterque, albus et niger.
ctucaae similes ambo, nisi spinosi essent, caule cubitali,
nguloso, intus cavo, sed qui fractus copioso lacte manet.
ibus, cui e lacte nitor, utilis orthopnoicis lactucarum
modo ex embammate. Erasistratus calculos per urinam
elli eo monstrat et oris graveolentiam commanducato cor-
igi. sucus trium cyathorum mensura in vino albo et oleo 89
alefactus adiuvat partus ita, ut a potu ambulent gravidae.
atur et in sorbitione. ipse caulis decoctus facit lactis
bundantiam nutricibus coloremque meliorem infantium,
tilissimus his, quae lac sibi coire sentiant. instillatur
uribus sucus, calidusque in stranguria bibitur cyathi men-

§§ 88—90: Diosc. II 158.

1 pauperis Vv. -eri rTS. 4 florentes d. | ea Vv. ex ea r.
7 item TRv. idem E. id est r. | grauiolentiam VGRE.
uinis V. 9 a om. VGd. | post VGdv. poscit r. | quiatis R.
10 postea d. 11 alis Vv. aliis r. 12 sonchos d v. a.
2. yoncos R. 13 opponat Vd. | Hecale B. -atae v. hecalet
d. hae.calet V. hecaule R. haecaule E. 14 similis R.
5 cano d. 16 cui J e coni. S. qui ll. v. | nitro RE.
7 ex embammate d f H. embambate r. om. v. | erasistratus d f
om. r. | calculos VGRE. 18 pelli Murbac. v. pellit ll. |
ommanducato Tv. -ta VGd. -tam r. 18. 19 corrigit dT.
19 triumque torum V. 20 a potu coni. Dal. a portu G.
partu Vdv. a. S. aput r. 21 detur R. | caulis om. VGd. | coc-
us VGdT. an recte? nam decoctus fere poni solet addito in
ex) aqua vel liquore alio. 23 isque V. his qui d.

90 sura et in stomachi rosionibus cum semine cucu-
nucleisque pineis. inlinitur et sedis collectionibus.
tur contra serpentes scorpionesque, radix vero inli-
eadem decocta in oleo et punici mali calyce, aurium
bis praesidium est. haec omnia ex albo. Cleemp-
nigro prohibet vesci ut morbos faciente, de albo et
tiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri d-
strat sucum eius, refrigeratorium tamen vim esse co-
nigro et hac causa inponendum cum polenta. Zeno-
dicem albi in stranguria suadet.

91 (45) Condriion sive condrilla folia habet intubi-
cumrosis similia, caulem minus pedalem, suco ma-
amaro, radice fabae simili, aliquando numerosa.
proximam terrae mastichen tuberculo fabae, quae a-
feminarum menses trahere dicitur. tusa cum ra-
tota dividitur in pastillos contra serpentes, argumen-
habili, siquidem mures agrestes laesi ab his han-
dicuntur. succus ex vino coctae alvum sistit. eade-
pebrarum pilos inordinatissimos pro cummi effica-
regit. Dorotheus stomacho et concoctionibus utile
minibus suis pronuntiavit. alioqui feminis et oculis
rationique virorum contrariam putavere.

92 (46) Inter ea, quae temere manduntur, et bolet-
rito posuerim, opimi quidem hos cibi, sed inmenso e-

§ 91: Diosc. II 160.

4 et ego. om. ll. v. cfr. XXIII 85. an cum? cfr. §
143. | calyce VGRv. et dT. 4. 5 praesidium morbis
8 sucum RG. sucu E. suco r. suco eius uti v. 9
9. 10 radice Vd v. a. S. 10 in S. om. ll. v. (an s-
riae?) | stranguriam docet sanari v. a. S. (an -urias iuu-
det? cfr. XXX 123). 11 condrilla C. cfr. index et
-ile v. -ryle RE. chondrile r. chondrile D. -rylla S col-
105. 12 pedale VG. -li v. a. G. 13 numerosam V
14 mastichen dv. -cen rD. 15 meses GRE. messes
16. 17 probabilis Vd. 17 iis R v. a. C. | hanc esse VGR
cari dT. 19 gummi dR v. a. S. 21 alioqui VGfRED.
dv. cfr. § 76. XXI 69. 21. 22 generatioque RE.
om. RE v. a. H. 24 opimi RES. -mis VGT. optin-
-mus v. | hos RG. os E. his r. est is v. | cibi sed REG.

crimen adductos, veneno Tiberio Claudio principi per
 occasionem ab coniuge Agrippina dato, quo facto
 terris venenum alterum sibique ante omnes Neronem
 dedit. quorundam ex iis facile noscuntur venena
 rubore, rancido aspectu, livido intus colore, rimosa
 a, pallido per ambitum labro. non sunt haec in qui- 93
 dam, siccique et veris similes, veluti guttas in vertice
 as ex tunica sua gerunt. vulvam enim terra ob hoc
 us gignit, ipsum postea in vulva, ceu in ovo est luteum.
 tunicae minor gratia in cibo infantis boleti. rumpi-
 haec primo nascente, mox increscente in pediculi cor-
 absumitur, rarumque ut geminus ex uno pede. origo 94
 ma causaque e limo et acescente suco madentis terrae
 radicis fere glandiferae, initioque spuma lentior, dein
 pus membranae simile, mox partus, ut diximus. illa 95
 nicialia quot probandi alia aliis *signa*! si caligaris cla-
 ferrive aliqua robigo aut panni marcor adfuerit na-
 nti, omnem ilico sucum alienum saporemque in vene-
 n concoqui deprehendisse qui nisi agrestes possunt

§ 94: Th. H. III 6, 7. Diosc. IV 83.

(sed *v*) *rv*. 1 adductos *G*. -tus *ll. v.* | per *G*(?) *REv*. po-
 rim per *r*. 2 a *dR v. a. D.* | coniugi *R*. 3. 4 neroni suo
 4 iis *Rv*. his *rC*. | facile *d*(?) *v*. facere *r*. 5 libido *V*.
 7 siccique *ll. v.* an suntque? | ueris *Salm.* cfr. *nov. luc.* 26.
 i *ll. D.* nitri *v. a. S.* | simile *VGd*. 9 prius *om. RE*. | ce
 10 miror *VG*. | infantes *RE*. 11 increscente *om. REG*.
 escente *v.* | peduculi *R*. -lo *E*. 12 rarumque ut *ego.* cfr.
 XXVII 120. rarum umquam (numq- *E¹T*) *ll. D.* raroque
 pro *S*) umquam *v.* rarumque *Gronov.* (an rarum utique ut?). |
 minus *ego.* -nis *ll. v.* 13 e *om. GEv. a. C.* 14 radices
 | glandiferae *v.* cfr. XVI 31. 33. grandiferae (-re *E*) *RE*.
 andis *rD*. 16 pernicialia *Rv*. -ali *J.* permitti (-ittit *dT*)
 a *r*. | quot *ego.* quod *VGdT E. om. R.* quae *D cum Grono-*
 o. iamque *J.* prorsus *v.* | prouandi *G.* improbanda *v. a. J.* |
 a aliis *signa ego.* alia (ali *G*) alias *GdT.* alia *r.* alea *J cum*
E. Gronovio. del. v. | si caligaris *S.* (si enim cal- *v*). -gari *RE*.
 aliguri *V.* sic alligari *rT*. 17 ferriue *G.* ferri uel *ll.*
 ferri uel chalybis *v.* | adfuit *GED.* affuit *T.* 19 concoqui
 o. -quit *ll. G.* decoquit *v.* an concoqui id? | dist. *ego.* | qui
EH cum Gron. q; *dv.* quae *r.* | nisi — p. 470, 1 qui *om. RE.*

- 95 atque qui colligunt ipsi? alia vitia ne *hi* quidem, si
 pentis caverna iuxta fuerit, si patescentem primo ad
 verit, capaci venenorum cognatione ad virus accipien
 itaque caveri conveniat prius, quam se condant serpi
 signa erunt tot herbae, tot arbores fruticesque ab eis
 earum ad latebram usque vernantes et vel fraxini
 folia nec postea nascentia nec ante decidentia. et
 quidem ortus occasusque omnis intra dies septem
 96 23. (47) Fungorum lentior natura et numero
 nera, sed origo non nisi ex pituita arborum. tutissi
 rubent callo, minus diluto rubore quam boleti; mo
 didi, velut apice flaminis insignibus pediculis; tertiu
 nus suilli, venenis accommodatissimi. familias nu
 teremere et tota convivia, Annaeum Serenum, praet
 97 Neronis vigilum, et tribunos centurionesque. quae
 tam ancipitis cibi? quidam discrevere arborum ge
 fico ferulave et cummim ferentibus, non item taxo aut
 16, 81 cupresso, ut diximus. sed ista quis spondet in
 bus? omnium colos lividus; hic habebit veneni ar
 tum, quo similior fuerit arborum cortici. advers

§ 95: Nicand. alex. 523 sqq. Diosc. IV 83.

1 quae *J.* | colligunt *VGdJ.* nigunt *R.* ni dicunt
 ligunt. Ducunt *v.* | *dist. Müller emend. IV 16.* | ne hi
Müller l. l. ne quidem *ll. f.* equidem *D.* ne quidam *J.*
 dem *H.* nunc quidem *v.* an ne ipsi quidem? (*antea*
leto). 2 patescentes *RE v. a. J.* 4 conueniet *V v. a.*
 5 signauerunt *VGd.* | emerso *VG.* 8 infra *VGt.*
VGdv. et *r.* | ex *Rv.* et *E.* e *Vd. om. G.* | tutissime
 13 suillis *GRE v. a. C.* | ueneni *VGt.* | accommodatissi
 mis *E¹RE.* -simum *v. a. H.* 13. 14 intemere *VGR*
 conuiuia *v.* -io *ll.* | annanum *RE.* 15 neronis *VGdv.*
 (-num *E¹*) *r.* | centurionesque quae *GE(?)H.* (et) -
G. -nes quaeque *V.* -nes quoque d *Ven.* (et) -nes
v. a. G. -nesque quaeque *R.* | uoluntas *VG.* 16
 tanta *ll. v.* tanta tam *J.* | cibo *RE.* | arbori *VGd.*
 laue *ego.* -lae *ll.* -la *v.* | cummi d *R.* gummim *H.* -m
 item *v. a. S.* an noxios autem? | taxo aut *RE.* fago *r.*
 fago *v.* 18 aut cupresso *v. a. S.* 19 haberit *RE.* (his)
a. H. 20 arborum cortici *ego.* -orum umor fici *M*
 -orum fici (ficus *RE*) *ll. v.* -orum ut fici *J.* -orum. Pi

imus remedia dicemusque; interim sunt aliqua et 23, 98
 iis. Glaucias stomacho utiles putat boletos. siccan- 115
 pendentes suilli, iunco transfixi, quales e Bithynia ve-
 iunt. hi fluctationibus alvi, quas rheumatismos vocant, me-
 ntur excrescentibusque in sede carnibus; minuunt enim
 et tempore absumunt, item lentiginem et mulierum
 facie vitia. lavantur etiam, ut plumbum, in oculorum
 dicamenta. sordidis ulceribus et capitis eruptionibus,
 um morsibus ex aqua inlinuntur. libet et coquendi 99
 e aliquas communes in omni eo genere observationes,
 ando ipsae suis manibus deliciae praeparant hunc cibum
 um et cogitatione ante pascuntur sucinis novaculis aut
 enteo apparatu comitante. noxii erunt fungi, qui in
 quendo duriores fient; innocentiores, qui nitro addito
 quentur, utique si percoquantur. tutiores fiunt cum
 ne cocti aut cum pediculo piri; prosunt et pira con-
 tim sumpta. debellat eos et aceti natura contraria iis.
 (48) Imbribus proveniunt omnia haec, imbre et sil- 100
 um venit primo, ut dictum est. ex Syria nunc hoc 19, 41
 xime inportatur, deterius Parthico, sed Medico melius,
 incto omni Cyrenaico, ut diximus. usus silphii in 19, 39
 dicina foliorum ad purgandas vulvas pellendosque emor-
 tus partus; decocuntur in vino albo et odorato, ut biba-
 mensura acetabuli a balineis. radix prodest arteriis

§ 99: Athenaeus II 59 p. 61de. Celsus V 27, 17. — § 100:
 osc. III 84.

2 iis Rv. his rC. | Glaucias G. -citas VGd. -ciatas r.
 udius v. 3 e VGd Bas. a rv. 4 alui Rv. albi GE.
 is r. | rheumatismos dv. cfr. § 46. 138. -tisthon VR. reu-
 tisthon (-ston G) r. 7 uitia in facie Vv. a. S. | in om. VG
 8 medicamento H. | sordis V. 10 ego R. eorum v.
 G. 11. 12 solum cibum Vd. 13 argento VGd. | apparatus
 lp- R)RE. | noxi V. noxia R. noxae E. 15 utique si dT.
 que rD. si utique v. 16 periculo R. | pira dREv. piri r.
 17 ageti R. agente E. | contra his VG. 18. 19 silphion
 v. a. S. 19 dist. U 489. | primo e Cyrenis v. a. D. | hoc
 RE. quo d. quoque T. 20 deterior RE. | medicos R.
 quireumatico Vd(G?). 22 ad VGdv. de r. 22. 23 mor-
 os d. cfr. ad § 54.

exasperatis, collectionibus sanguinis inlinitur. sed in cibis concoquitur aegre, inflationes facit et ructus. urinae quoque noxia est, suggillatis cum vino et oleo amicissima et cum cera strumis. verrucae sedis crebriore eius suffitu cadunt.

¹⁰¹_{19, 43} (49) Laser e silphio profluens quo diximus modo inter eximia naturae dona numeratum plurimis compositionibus inseritur, per se autem algores excalfacit, potum nervorum vitia extenuat. feminis datur in vino et lanis mollibus admovetur vulvae ad menses ciendos. pedum ¹⁰ clavos circumscariphatos ferro mixtum cerae extrahit. ¹⁰² nam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas spondet copiosius sumptum nec inflationes facere et concoctioni plurimum conferre senibus et feminis, item hieme quam aestate utilius, et tum aquam bibentibus. cavendum, ne ¹⁵ qua sit exulceratio intus. ab aegritudine recreationi efficax in cibo; tempestive enim datum cauterii vim optinet, ¹⁰³ adsuētis etiam utilius quam expertibus. extera corporum indubitatas confessiones habent: venena telorum .et serpentium extinguit potum; ex aqua vulneribus his circum- ²⁰ linitur, scorpionum tantum plagis ex oleo, ulceribus vero non maturescentibus cum farina hordeacia vel fico sicca, carbunculis cum ruta vel cum melle vel per se visco superlitum, ut haereat; sic et ad canis morsus; excrescentibus circa sedem cum tegmine punici mali ex aceto de- ²⁵ coctum, clavis, qui volgo morticini appellantur, nitro mixto.

§ 101: Diosc. III 84. — §§ 103—106 init.: Diosc. III 84.

1 et collectionibus V v. a. S. 2 inflationibus R E. | facit et V G d v. faciet r. | ructus v. ruptus V G d. truncos r.
3 noxia est ego. noxiae R E. -ia r v. 5 cadent E. candent R.
6 modia V. 8 inferitur R. infertur E. 11 extrahit urinam V G d v. -hitar r. 11 inam — 12 dilutum om. R E.
12 Andreas C. andrias (-ia E) ll. v. 15 et tum B E G.
et cum r. uerumtamen v. 17 cauterii uim G. -erium (cauthe- G) ll. v. 18 ad externa C. 19 habet v. a. S. 20 ex d R E v. et r. | iis R v. a. C. 22 hordeacea d v. a. S. 24 sic et v. sicut ll. an sicut et? cfr. § 117. 25 sedem v. semen ll. | tegmine B e Diosc. cfr. § 143. germine ll. v(D).

pecias nitro ante subactas replet cum vino et croco 104
 pipere ac murium fimo et aceto. perniones ex vino
 et et ex oleo coctum; inponitur sic et callo, clavis pe-
 na superrasis; praecipuae utilitatis contra aquas malas,
 tilentes tractus vel dies; in tussi, uva; fellis veteri suf-
 fusi, hydropicis, raucitatibus; confestim enim purgat
 ces vocemque reddit. podagras in spongea dilutum 105
 ca lenit. pleuriticis in sorbitione vinum poturis datur,
 tractionibus, opisthotonicis ciceris magnitudine cera
 cumlitum. in angina gargarizatur. anhelatoribus et in
 si vetusta cum porro ex aceto datur; at ex aceto his,
 i coagulum lactis sorbuerint, praecordiorum vitiis syn-
 teticis, comitialibus cum vino, in aqua mulsa linguae
 ralyti. coxendicibus et lumborum doloribus cum de-
 cto melle inlinitur. non censuerim, quod auctores sua- 106
 nt, cavernis dentium in dolore inditum cera includi,
 agno experimento hominis, qui se ea de causa praecipi-
 vit ex alto. quippe tauros inflammat naribus inlitis, ser-
 pentes avidissimas vini admixtum rumpit; ideo nec inungi
 iaserim, cum Attico licet melle praecipiant. quas habeat
 ilitates admixtum aliis, inmensum est referre, et nos
 mplicia tractamus, quoniam in his naturam esse apparet,
 illis coniecturam saepius fallacem, nulli satis custodita
 i mixturis concordia naturae ac repugnantia. qua de re
 iox plura.

117

(§ 104: Pl. iun. p. 29, 12. — § 105: Celsus V 27, 16).

1 alopecias nitro *om.* RE *v. a. H.* | subactum *B.* | carnes re-
 plet *v. a. H.* 2 aut murium RE *v. a. J.* 3 *dist. ego. an-*
tero et delendum (ex uino fouet, ex oleo coctum inponitur;
sic)? 4 *dist. D.* | contra — 6 raucitatibus *om.* RE. 5 et in
G D. | ueteris *G d v. a. Bas.* 5. 6 suffusioni *ego. -one ll. v.*
 16 hydropisi *G.* (*vocabulum omnino inusitatum*). 7 podagris *d.* |
 in *om.* RE. 8 postea RE *v. a. Bas.* | pleureticis *d v. a. Bas.*
 -ritis *VG.* 11 ex *VR v.* et *r.* | at *ego. ad RE. om. r.* aequae
G. atque *v.* | *dist. ego.* 12. 13 syntheticis *R.* sinte//ticis *V.*
 13 uino RE *v.* cibo *r.* 14 coxendicum *D.* | et *om.* RE
v. a. Bas. 17 ea de *G.* eadem *ll. v.* 18 naribus *d v.* ma-
 ribus (*ina- RE*) *r.* | illitos *R.* 20 *dist. D.* | melle licet *v. a. D.*
 22 iis *R.* 24 quae *R.*

- 107 24. (50) Non esset mellis auctoritas in pretio minor
quam laseris, ni ubique nasceretur. illud ipsa fabricata
11, 11 est natura, sed huic gignendo animal, ut diximus, in
numeros ad usus, si quotiens misceatur aestimemus. prima
11, 16 propolis alvorum, de qua diximus, aculeos et omnia in-
fixa corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, do-
lores nervorum mulcet ulceraque iam desperantia cicatri-
108 cem cludit. mellis quidem ipsius natura talis est, ut pe-
trescere corpora non sinat. iucundo sapore atque nec
aspero, alia quam salis natura, faucibus, tonsillis, anginae
omnibusque oris desideriis utilissimum arescentique in-
febris linguae, iam vero peripneumonici, pleuritici de-
coctum, item vulneribus, a serpente percussis et contra
venena, fungos, paralyticis in mulso, quamquam suae muls-
dotes constant. mel auribus instillatur cum rosaceo, lea-
109 des et foeda capitis animalia necat. usus despumati sem-
per aptior, stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium
creat. et oculis per se inutile aliqui arbitrantur; rursus
quidam angulos exulceratos melle tangi suadent. melle
causas atque differentias nationesque et indicationem in-
11, 32. 21, 74 apium ac deinde florum natura diximus, cum ra-
tio operis dividi cogeret miscenda rursus naturam rerum
pernoscere volentibus.
- 110 (51) In mellis operibus et aqua mulsa debet tractari
duo genera eius, subitae ac recentis, alterum inveteratae.
repentina despumato melle praeclaram utilitatem habet in

§ 107: Diosc. II 106. — §§ 108. 109: Diosc. II 101. (§ 108
extr.: Pl. iun. p. 17, 18). — § 110: cfr. Col. XII 11. 12. Diosc.
V 17.

2 nisi dT. 3 est *coni.* S. sit *ll. v.* 5 alvorum GdH
(-eorum v). arborum r. 7 nervorum dolores Vd. 7. 8 in
cicatricem dTR Brot cicatrice v. 8 claudit dT. includit v. a
Brot. 9 iucunda G. -ioc- V. 11 omnibus G. | oris Vd
horis G. om. r. | desiderii RE. 12 pleureticis d v. a. Bas.
12. 13 decoctum dEv. decoctūtū R. -ctura r. 13 *dist.* v. a. C.
14 paralyticis v. -icos ll. | quamquam suae mulso om. R.
17 inflat dv. infla VGE. inflant R. 18 russus V. 20
indicationem B. iud- ll. v (S). 23 nolentibus R. 24 et aqua
aqua E²D. et qua r. 26 despumatum V G d.

cibo aegrotantium levi, hoc est alica eluta, viribus recre-
andis, ore stomachoque mulcendo, ardores refrigerando.
frigidam enim dari utilius ventri molliendo. invenio apud
auctores, decoctum bibendum alsiosis, item animi humilis
et praeparci, quos illi dixere micropsychos. ut est ratio 111
subtilitatis immensae a Platone descendens, corpusculis
rerum levibus scabris, angulosis rotundis, magis aut minus
ad aliorum naturam accedentibus, ideo non eadem omni-
bus amara aut dulcia esse; sic et in lassitudine pronio-
res esse ad iracundiam et in siti. ergo et haec animi
asperitas, seu potius animae, dulciore suco mitigatur lenito
transitu spiritus et molliore facto meatu, ne scindat eun-
tem redeuntemque. experimenta in se cuique: nullius non
ira luctusque, tristitia et omnis animi impetus cibo mol-
litur, ideoque observanda sunt quae non solum corporum
medicinam, sed et morum habent.

(52) Aqua mulsa et tussientibus utilis traditur, cale- 112
facta invitat vomitiones, contra venenum psimithii saluta-
ris addito oleo, item contra hyoscyami cum lacte maxime
asinino, et contra halicacabi, ut diximus. infunditur 21, 182
et auribus et genitalium fistulae. vulvis inponitur cum
pane molli, subitis tumoribus, luxatis leniendisque omni-

§ 111: Seneca de ira III 9, 4. — § 112: Diosc. V 17.

1 alica eluta U 490. alicae elutae ll. v. 2 ori S e coni.
Dal. | ardore RE v. a. J. -ori S e coni. Dal. 3 uentri dv.
-trē rD. | dist. v. a. G. 4 decoctum ego coll. Diosc. hoc po-
tum d. hoc potu rD. hunc potum v. 5 praeparet RE. | mi-
cropsychos v. -psycos VGE Ven. -psicos R. eropsycos d. | ut
est ego. ut st VGd. et est rH. est et v. 7 aut minus om. d.
8 ad REv. aut Vd. om. Gf. | naturas GTf. | accipientibus
VG Tf. 10 et institit RE. | animis VRE. 11 lenito TS. lenit
Vdv. leni G. uenit r. | dist. S. 12 transitum v. a. S.
13 redeuntemque om. RE. | sperimenta VR. spiram- d.
14 luctusque REv. luctus rJ. an luctusque et? cfr. Müller de
stilo p. 68. | tristitae omnis R v. a. Bas. 16 habet R.
17. 18 calefaciat RE. 18 inuita R. | psimithi d(?) S. -this
VE. -thiis R. primithis G. psimythii (psimm- C) v. 19 hyo-
scyami S. -mum ll. v. 20 halicacabi S (-bum v). ballic- d.
hallicaccabi VG. alic- R. aliac- E. 21 fistulae VGdf. -lis rv.
22 luxa VG. | liniendisque E. lendisque VG. que d.

bus. inveteratae usum damnavere posteris, minus innocentem aqua minusque vino firmum; longa tamen vetustas transit in vinum, ut constat inter omnes, stomacho inutilissimum nervisque contrarium.

- 113 (53) Semper mulsum ex vetere vino utilissimum, facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam evenit. ex austero factum non inflat stomachum neque ex decocto melle, minusque implet, quod fere evenit; adpetendi quoque revocat aviditatem cibi. alvum molle
114 frigido potu, pluribus calido sistit, corpora auget. mulsi senectam longam mulsi tantum intrita toleravere, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis Romili exemplo. centesimum annum excedentem eum divus Augustus hospitibus interrogavit, quam maxime ratione vigorem illum animi corporisque custodisset. at ille respondit: intus mulsi foris oleo. Varro regium cognominatum arquatorum morbum tradit, quoniam mulso curetur.
- 115 (54) Melitites quo fieret modo ex musto et melle, cuius
14, 85 cuimus in ratione vini. saeculis iam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. solebat tamen inveteratum alvi causa dari in febre, item articulario morbo et nervorum infirmitate laborantibus et mulieribus vitæ abstemiis.

§ 113: Diosc. V 16. — § 114: Geop. XV 7, 4. 5. 6. Athenaeus II 26 p. 46^f. Celsus III 24 init. — § 115: Diosc. V 15.

1 inveteratae d v. inuenerate G. inuenta// V. inuenta et r. | ad usum V d. ut usum G. autem usum v. a. G. 1. 2 innocentem d B. -te r v. 2 aquam (aqua d) in usuque V G d. 5 semper ll. v. an temperare? cfr. XXVII 52. | an uetere et austero? cfr. Diosc. 6 concorporatur d v. -porat V G E S. corporat E. 7 inflat ll. T f D. implet v. 8 implet V G T. R E D. inflet Murbac. inflat d(?) v. cfr. Diosc. 9 appetendi B. cfr. XII 29. -dum d. adpetentum r. -tium v. an adpetentiam (deleto aviditatem)? cfr. XX 186. XXIII 38. XXIV 106. 11 mulsis V G d. 12 cerebri V. | romuli V² d v. a. H. 14 quam v. unam ll. an qua? | uigoremque d. 15 ad V. del. v. a. G. an et? 16 arquatorum T f E S. marq. R. ad quartorum (quort- d) r. arquatam B. 18 melle et musto V d. 21 febris T. 22 et om. V G d. | infirmitati V G R E. 23 abste-
miais R.

(55) Mellis naturae adnexa cera est, de cuius origine, 116
 nitate, nationibus suis locis diximus. omnis autem 11, 18
 ollit, calefacit, explet corpora. recens melior. datur 21, 83
 sorbitione dysintericis, favique ipsi in pulte alicae prius
 stae. adversatur lactis naturae, ac milii magnitudine
 cem grana cerae hausta non patiuntur coagulari lact in
 omacho. si inguen tumeat, albam ceram in pube fixisse
 medio est.

(56) Nec huius usus, quos mixta aliis praestat, enu- 117
 merare possit medicina, sicuti nec ceterorum, quae cum
 liis prosunt. ista, ut diximus, ingeniis constant. non fe- 106
 cit ceratum, malagmata, emplastra, collyria, antidota parens
 illa ac divina rerum artifex; officinarum haec, immo verius
 varitiae commenta sunt. naturae quidem opera absoluta
 etque perfecta gignuntur, paucis ex causa, non ex con-
 ectura rebus adsumptis, ut suco aliquo sicca temperen-
 ur ad meatus aut corpore alio umentia ad nexus. scri- 118
 bulatim quidem colligere ac miscere vires non coniecturae
 humanae opus, sed inpudentiae est. nos nec Indicarum
 Arabicarumque mercium aut externi orbis adtingimus me-
 dicinas. non placent remediis tam longe nascentia, non
 nobis gignuntur, immo ne illis quidem; alioqui non ven-
 derent. odorum causa unguentorumque et deliciarum, si
 placet, etiam superstitionis gratia emanant, quoniam ture
 supplicamus et costo. salutem quidem sine istis posse
 constare, vel ob id probabimus, ut tanto magis sui deli-
 cias pudeat.

§ 116: Diosc. II 105. Pl. iun. p. 51, 18. Celsus IV 19.

1 melli R. | originis Vd. 3 calefacit dC. calf- rv(D).

5 lactis dE²v. lacti RE¹. latis r. | an ac delendum?

6 nusta R. inusta E. | lac Vd v. a. D. 7 isstomacho R. sto-

machum d. -am V. | inguen dv. ingen V¹G. unguen E. ungen r. |

tumeat Gdv. tume//t V. tumet rS. 9 quod RE. 11 ita

VG. | constat VG. 12 ceratum ll. TfS. -ta v. cerotum H.

16 ut om. R. 16. 17 temperatur R. 17 alio menti V. ali-

mento d. | nixus R v. a. B(S). nixsus E. 20 externis R.

22 nascuntur dTf. | alioquin dR v. a. H. 24 erimantur VG.

rimantur d. 26 contrare V. -arem G. | ut VGdv. et r. | sui

dv. suis r.

- 119 (57) Sed medicinas e floribus coronamentisque et hor-
tensiis quaeque mandantur herbae persecuti quonam modo
frugum omittimus? nimirum et has indicare conveniat.
25. in primis sapientissima animalium esse constat, quae
fruge vescantur. siliginis grana combusta et trita in vino
Ammineo, oculis inlita epiphoras sedant, tritici vero ferro
combusta iis, quae frigus usserit, praesentaneo sunt re-
120 medio. farina tritici ex aceto cocta nervorum contractio-
nibus, cum rosaceo vero et fico sicca myxisque decoctis
furfures tonsillis faucibusque gargarizatione prosunt. Sex.
Pomponius, praetorii viri pater, Hispaniae citerioris prin-
ceps, cum horreis suis ventilandis praesideret, correptus
dolore podagrae mersit in triticum super genua sese, leva-
tusque siccatis pedibus mirabilem in modum hoc postea
121 remedio usus est. vis tanta est, ut cados plenos siccel.
paleam quoque tritici vel hordei calidam inponi ramicum
incommodis experti iubent, quaque decoctae sint aqua
fovere. est in farre vermiculus teredini similis, quo cavi-
dentium cera incluso cadere vitii dicuntur, etiam si fri-
18, 92 centur. olyram arincam diximus vocari. hac decocta
fit medicamentum, quod Aegyptii atheram vocant, infanti-
bus utilissimum, sed et adultos inlinunt eo.
- 122 (58) Farina ex hordeo et cruda et decocta collectio-
nes impetusque discutit, lenit concoquitque. decoquitur
alias in mulsa aqua aut fico sicca; at iocineris doloribus,

§ 119 extr.: Pl. iun. p. 21, 16. 87, 8. — § 121 extr.: Diosc. II 114. — § 122: Diosc. II 108.

2 mandantur f S. -dantur V G. -duntur rv. | persecuti V v.
a. S. 3 omittimus v. a. G. | conueniet v. a. G. 5 fruges
RE. cfr. X 199. 6 camineo RE¹. amineo rv. a. Dal. cfr.
XX 153. 7 isque V. | iusserit R. 9 mysisque d. missis-
que G. misisque V. mixtisque E¹. mixti E². | decoctique E¹.
12 correptum RE. 13 in om. V G. 17 sunt d v. a. S.
18 fouere V G f D. foueret R. -rit E. -ri dv. cfr. § 46. XXI
176. | est et V d T H. | teredinis R. | cauis dv. causis r.
20 refricentur d T. -igerentur V G f. 20 caricam E. cor-
haec V G. 21 ateram RE v. a. B. atharam B. 22 eo
s ll. 24 impetusque V G dv. que RE¹. del. E². | conco-
que V G d H. -quit r S. et concoquit v. 25 sicca at D.

um pus concoqui opus est, in vino; cum inter coquen-
um discutiendumque cura est, tunc in aceto melius aut
a faece aceti aut cotoneis pirisve decoctis; ad multipedae
orsus cum melle, ad serpentium in aceto et contra sup-
urancia, ad extrahendas suppurationes ex posca addita
esina Gallica; ad concoctiones vero et ulcera vetera cum 123
esina, ad duritias cum fimo columbarum aut fico sicca
ut cinere, ad nervorum inflammationes aut intestinorum
el laterum dolores cum papavere aut meliloto, et quo-
iens ab ossibus caro recedit, ad strumas cum pice et in-
ubis pueri urina, cum oleo. cum Graeco feno contra
raecordiorum tumores vel in febribus cum melle vel adipe
etusto. suppuratis triticea farina multo lenior. nervis 124
cum hyoscyami succo inlinitur, ex aceto et melle lentigini.
aeae, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam hor- 18, 112
leacea videtur, trimenstris mollior, ex vino rubro ad scor-
pionum ictus tepida et sanguinem excreantibus, item arte-
riae, tussi cum caprino sebo aut butyro. ex feno Graeco, 125
mollissima omnium, ulcera manantia sanat et furfures cor-
poris, stomachi dolores, pedes et mammas cum vino et
nitro cocta. aerina magis ceteris purgat ulcera vetera et
gangraenas cum raphano et sale, ex aceto lichenas, lepras
cum sulphure vivo, et capitis dolores cum adipe anserino
inposita fronti. strumas et panos concoquit cum fimo
columbino et lini semine decocta in vino.

§ 123: Pl. iun. p. 35, 2. Diosc. II 108. — Marc. Emp. 15,
50. — § 124: Diosc. II 107. — § 125: Diosc. II 122.

siccatur VG. sicca ut E. sicca rH. sicca ad (dolores)v. 1 cum
pus RJ. compus VG. cum pos f. cum bis d. cum pusca E.
cum posca H. eam cum posca G. eam in posca positam
v. | coqui S. | in GdS. eum E. cum rJ. aut cum v. | cum
ter d. 1. 2 concoquendum v(S). coqu- ll. C. 2 tunc et
in VG. 3 cotoneis ll. v. in cot- G. | multitudine RE. 4 ac
Vd. 6 resine V. | galla R. gala E. et galla v. a. S. 9 la-
terum B e Diosc. aurium ll. v. 11 an ac cum oleo vel cera,
oleo? cfr. Diosc. et Marc. Emp. 15 ex aqua VG. 18 bu-
turo R. 21 haerina E. herina VG v. a. C. 22 ex ego. et
ll. v. | dist. ego coll. Diosc. 23 uino GR. | dolore V. 24 pal-
nos R. 25 decocta cum uino R.

- 126 (59) De polentae generibus in frugum loco sati
 18, 72 diximus. medicorum ratione a farina hordei distat et
 quod torretur, ob id stomacho utilis. alvum sistit impe
 tusque rubicundi tumoris; et oculis inlinitur et capiti
 dolori cum menta aut alia refrigerante herba, item per
 nionibus et serpentium plagis, item ambustis ex vino, in
 hibetque pusulas.
- 127 (60) Farina in pollinem subacta vim extrahendi um
 ris habet adeo, ut cruore suffusis in fascias usque sa
 guinem perducatur, efficacius in sapa. inponitur et pedum
 callo clavisque. nam cum oleo vetere ac pice decoct
 polline condylomata et alia omnia sedis vitia quam maxime
 calido mirabilem in modum curantur. pulte corpus augetur
 farina, qua chartae glutinantur, sanguinem excreantibus
 datur tepida sorbenda efficaciter.
- 128 (61) Alica res Romana est et non pridem excogitata
 alioqui non tisanæ potius laudes scripsissent Graeci. nec
 dum arbitror Pompei Magni aetate in usu fuisse, et ideo
 vix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadis schol
 esse quidem eximie utilem nemo dubitat, sive eluta detur
 ex aqua mulsa sive in sorbitione decocta sive in pul
 129 eadem in alvo sistenda torretur, dein favorum cera co
 116 quitur, ut supra diximus. peculiariter tamen longo morbo
 ad tabitudinem redactis subvenit ternis eius cyathis
 sextarium aquae sensim decoctis, donec omnis aqua con
 sumatur, postea sextario lactis ovilli aut caprini addi

§ 126: Diosc. II 108 extr. — § 127: Diosc. II 107. Pl. in
 p. 104, 15. 68, 2. 59, 4. 38, 15. — § 129: Diosc. II 118. Pl. in
 p. 42, 14.

2 *dist. J.* | medicorum VGdTfJ. locorum REv. 3
 om. R. 3. 4 impetus R. 6. 7 inhibet quoque R v. a.
 8 *totam* § 127 farina — efficaciter om. VGd. 9 ad
 D. ideo ll. v. | ut ED. et Rv. 9. 10 sanguinem Ev. sane
 R. saniem S. 10 perducit v. a. D. 17 alioquin d v. a. |
 18 in usu — 19 uix om. R. 19 eo E. eos R. 21
 sorbitione — siue om. R. | sorbitione ego. cfr. § 89. 105. 11
 148. -nem Vd. -nes rv. | pulte V²d v. polte V¹Gf. pul
 ube R. pultem C. 22 torretur — cera om. R. 24
 v. aut r. 25 sextario margo Dal. cfr. § 75.

er continuos dies . . . , mox adiecto melle. tali genere
orbitionis emendantur syntexis.

(62) Milio sistitur alvus, discutiuntur tormina, in quem 130
sum torretur ante. nervorum doloribus et aliis fervens
n sacco inponitur, neque aliud utilius, quoniam levissi-
num mollissimumque est et caloris capacissimum. itaque
alis usus eius est ad omnia, quibus calor profuturus
est. farina eius cum pice liquida serpentium et multipe-
lae plagis inponitur.

(63) Panicum Diocles medicus mel frugum appella- 131
rit. effectus habet quos milium. in vino potum prodest
lysintericis. similiter his, quae vaporanda sunt, excalfac-
tum inponitur. sistit alvum in lacte caprino decoctum et
bis die haustum. sic prodest et ad tormina.

(64) Sesima trita in vino sumpta inhibet vomitiones. 132
aurium inflammationi inlinitur et ambustis. eadem efficit
et dum in herba est. hoc amplius oculis inponitur de-
cocta in vino. stomacho inutilis in cibis et animae gra-
vitatem facit. stellionum morsibus resistit, item ulceribus,
quae cacoëthe vocant, et auribus oleum, quod ex ea fit, 133
prodesse diximus. sesamoides a similitudine nomen ac- 28, 95
cepit, grano amaro, folio minore. nascitur in glareosis.
detrahit bilem in aqua potum semen, inlinitur igni sacro,
discutit panos. est etiamnum aliud sesamoides, Anticyrae
nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant, cetera simile
erigeronti herbae, de qua dicemus suo loco, grano 25, 167

§ 130: Diosc. II 119. Pl. iun. p. 110, 12. — § 131: Diosc.
II 120. Pl. iun. p. 47, 15. — § 132: Diosc. II 121. Celsus V
28, 2. — § 133: Diosc. IV 151. 150. (Th. H. IX 9, 2).

1 lac. indicavit S. excidit fortasse III. cfr. Pliniana p. 36
et Plin. iun. 6 mollissimumque REv. que VG. om. dT. | ca-
loris Gdv. -ores V. doloris r. 10 melian frugem coni. Dal.
e Theophr. melinen Diosc. 15 sessama R. sesama v. a. S. |
in uino dv. in ouo VG. om. r. | sumpta om. RE. 18 in cibis
RS. cibis VGE. cibus dv. 21 sesamoides R. -odides Vd.
22 folia minora (-nara E¹) RE. | glareosis v. glariosis RE.
glor- r. 23 dist. ego coll. Diosc. 24 sesamoydes d. -oid-
est R. | antiquire Vd. 25 antiquiricon Vd. | similia d.

sesamae. datur in vino dulci ad detractones quantum tribus digitis capitur. miscent ibi et ellebori albi unum et dimidium obolum, purgationem eam adhibentes maxime insaniae melancholicae, comitialibus, podagris. et per drachmae pondere exinanit.

- 134 (65) Hordeum optimum quod candidissimum. succo decocti in aqua caelesti digeritur in pastillos, ut infundantur exulceratis interanteis et vulvis. cinis eius ambustis inlinitur et carnibus, quae recedunt ab ossibus, et eruptionibus pituitae, muris aranei morsibus. idem adpersale ac melle candorem dentibus, suavitatem oris facit.
- 135 eos, qui pane hordeacio utuntur, morbo pedum temptant negant. novem granis furunculum si quis circumducit singulis ter manu sinistra, et omnia in ignem abiciat, cito festim sanari aiunt. est et herba phoenice appellata Graecis, nostris vero hordeum murinum; haec trita et repota praeclare ciet menses.
- 136 (66) Tisanae, quae ex hordeo fit, laudes uno volumine condidit Hippocrates, quae nunc omnes in medicinam transeunt. quanto innocentior alica! Hippocrates tamen sorbitionis gratia laudavit, quoniam lubrica et facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in alvum non intumesceret, quoniam facile redderetur et adsuetis

§ 134: Diosc. II 108. Pl. iun. p. 83, 18. — § 135: Pl. iun. p. 82, 12. Diosc. IV 43. — § 136: Hippocr. de victu in morbo ac. II p. 30. Diosc. II 108.

2 an capiatur? | et om. V. ibi et om. v. a. S. 4 insanae
RE v. a. G. | melancholiae v. a. G. 5 exinanit RE Dal. -ni-
uit r Ven. G. -niunt Verc. 8 uulvis RE v. biblis VG. bilis d.
11 dentibus et d v. a. S. om. RE. 13 furunculis B.
15 phoenice S e Diosc. phynice (phin- B) V d T f R. -cea B
phoenicea v. | appellatur V d f. | a d f E v. ad V. om. B G.
16 nostris V d f R G. a nostris E v. 18 tipsanae d. 18. 19
uolumine — quae om. V. 20 quanto V d T f S. contra quanto
rv. | innocentior V B E H. -tior d T (an recte?). -tior est v.
21 tamen ll. H. tantum v. | laudabit V. -abat d T. 22 arcere:
v. arcet ll. 23 intumescere V.

hic cibus solus in febris die posset dari, tantum re-
otus ab istis, qui medicinam fame exercent. sorbitionem
men dari totam vetuit aliudve quam sucum tisanæ; item
etuit, quamdiu pedes frigidi essent, tunc quidem nec po-
onem dandam. fit et ex tritico glutinosior arteriaque
ulceratae utilior.

(67) Amylon hebetat oculos, et gulæ inutile, contra 137
iam creditur. item alvum sistit, epiphoras oculorum in-
bet et ulcera sanat, item pusulas et fluctiones sanguinis.
enas duras emollit. datur cum ovo iis, qui sanguinem
iecerint, in vesicæ vero dolore semuncia amyli cum ovo
passi tribus ovis subfervefacta a balineo. quin et ave-
acea farina decocta in aceto naevos tollit.

(68) Panis hic ipse, quo vivitur, innumeras paene con- 138
net medicinas. ex aqua et oleo aut rosaceo mollit col-
ctiones; ex aqua mulsa *ad* duritias valde mitigandas, ex
no ad discutienda aut quæ praestringi opus sit et, si
agis etiamnum, ex aceto, adversus acutas pituitæ fluc-
ones, quas Graeci rheumatismos vocant, item ad percussa,
xata, ad omnia autem fermentatus, qui vocatur autopy-
is, utilior. inlinitur et paronychiis et callo pedum in
eto. vetus aut nauticus panis tusus atque iterum coc-
s sistit alvum. vocis studiosis et contra destillationes 139
cum esse primo cibo utilissimum est. sitanius, hoc est

§ 137: Diosc. II 123. Pl. iun. p. 60, 10. 101, 4. — § 138:
Diosc. II 107. Pl. iun. p. 47, 17. Celsus II 30. — § 139: Pl. iun.
102, 6. (Celsus VI 6, 31). 72, 18.

1 solus cibus Vd v. a. S. | febris bis d G. -ribus rv. | possit
l G. 7 amydon v. amoelon (amae- E) RE. hamoelon (-me-
d) r. 10 ovo his d C (iis v). opto his V. opidiis R. opi-
E. 12. 13 anenacea G. auenaeta E. auenetiaeta R. aue-
e fv. auinae V. anenae d. 14 qui RE. 16 ad ego. om.
v. | dist. ego. | mitigat. datur v. -gans. dant S. 17 dis-
tienda f G. (-enda ualens v). -endam ll. 18 ex dv. om. r. |
ntas Rv. occultas r. 20 luxataque d T. 21 inlinuntur
li- R RE. | pedum in Vd v. dentum in E. dentium R.
uetus aut REG. uetus V. ueteri d Tv. | uticus RE. | atque
lv. accedit r. 24 utilissimus RE.

e trimestri, incussa in facie aut desquamata cum melle aptissime curat. candidus aegris aqua calida frigidave madefactus levissimum cibum praebet. oculorum tumori ex vino inponitur; sic et pusulis capitis aut adiecta arida myrto. tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim a balineis demonstrant. quin et gravitatem odorum in cubiculis ustus emendat et vini in saccos additus.

140 (69) Et faba auxiliatur. namque solida fricta fervensque in acre acetum coniecta torminibus medetur. in cibo fresa et cum alio cocta contra deploratas tusses suppurationesque pectorum cotidiano cibo sumitur, et commendata ieiuno ore et ad furunculos maturandos discutien-
141 ad genitalia. lomento quoque ex aceto decocto tumores maturat atque aperit, item livoribus, combustis medetur. 15
voci eam prodesse auctor est M. Varro. fabalium etiam siliquarumque cinis ad coxendices, ad nervorum veteres dolores cum adipis suilli vetustate prodest. et per se cortices decocti ad tertias sistunt alvum.

142 (70) Lens optima quae facillime coquitur et ea, quae 20
maxime aquam absorbet. aciem quidem oculorum obtundit et stomachum inflat, sed alvum sistit in cibo magisque caelesti aqua discocta; eadem solvit minus percocta. pusulas ulcerum rumpit; ea, quae intra os sunt, purgat et adstringit. collectiones omnes inposita sedat maximeque 25
exulceratas et rimosas, oculorum autem epiphoras cum

---

§§ 140. 141: Pl. iun. p. 36, 18. 63, 19. Diosc. II 127. Pl. iun. p. 47, 18. — §§ 142. 143: Diosc. II 129. Pl. iun. p. 47, 19. 46, 14. 76, 12—17. 21, 17. 80, 14. 79, 2.

---

1 e d G. et r. ex D. om. v. | trimestris v. a. G. 4 aut om. Vf. 5. 6 ab alienis V. 6 in cubiculis — 7 et om. R. 7 saccas additos RE. (saccis vet. Dal. cfr. XX 185). 8 et om. RE. 9 acre G. hacre V. acro r. acri (aceto) v. 10 fressa d v. a. S. | &lio R. | tussi R. 12. 13 et discutiendosue RE. 13 decocta et testium RE. 14 decocta V. 17 coxendicis RED. 18. 19 corticis RED. 21 sorbet d. obsolbet R. 24 et ea f. eaque dE v. a. S. | hos V. ossa d. 25 abstergit f S.

meliloto aut cotoneo. contra suppurantia cum polenta in-
 onitur. decoctae succus ad oris exulcerationes et geni- 143
 alium adhibetur, ad sedem cum rosaceo aut cotoneo, in
 s, quae acrius remedium exigant, cum putamine punici
 nelle modico adiecto. ad id demum, ne celeriter inare-
 cat, adiciunt et betae folia. inponitur et strumis, panis
 el maturis vel maturescentibus ex aceto discocta, rimis
 x aqua mulsa et gangraenis cum punici tegmine; item
 odagris cum polenta et vulvis et renibus, pernionibus,
 lceribus difficile cicatricem trahentibus. propter dissolu- 144
 ionem stomachi xxx grana lentis devorantur. in choleris
 quoque et dysinteria efficacior est in tribus aquis cocta,
 n quo usu melius semper eam torrere ante et tundere,
 ut quam tenuissima detur vel per se vel cum cotoneo
 malo aut piris aut myrto aut intubo erratico aut beta
 nigra aut plantagine. pulmoni est inutilis et capitis dolori
 nervosisque omnibus et felli, nec somno facilis, at pusulis
 utilis ignique sacro et mammis in aqua marina decocta,
 n aceto autem duritias et strumas discutit. stomachi qui- 145
 lem causa polentae modo potionibus inspergitur. quae
 sint ambusta, aqua semicocta curant, postea trita et per
 cribrum effuso furfure, mox procedente curatione addito
 nelle. ex posca coquitur ad guttura. est et palustris lens,

§§ 144. 145: Diosc. II 129. Pl. iun. p. 98, 3. 85, 3. 83, 18.
 8, 14.

1 meliloto *v e* Diosc. melito RE. milito *r*. 2 odoris V.
 4 petamine VdR. 5 modico Vv. -icae E. -ce dR. *cfr.*
 XX 131. XXVIII 195. 258. XXIX 42. XXXII 39, *contra*
 XXI 155. XXIII 92. XXV 164. XXVII 22. XXVIII 223. |
 lemmum ll. v. *an* remedium? 5. 6 inarescant VdE. 7 uel
 — rimis om. RE. 8 punici — 9 cum om. d. 8 germine
 tE v. a. C. 11 choleris *v*. cholcris R. choloris E. choris *r*.
 12 aquis ll. v. aquae cyathis D. *at cfr.* Diosc. 13 usum
 om. quo) Vf. | eam om. V. | ante et dTH. et ante V. ante *r*.
 ut v. | tendere RE. 14 quam om. RE. 15 pyris Vv. a.
 H. pyris R. 16 pulmoni est *v*. -onis VE. -oni d. | doloris
 7E. 17 conno E. | at D. ad. ll. v. | pusulis ED. -las VdV.
 21 sint V. sunt dEv. | curant ego. curat ll. v. 22 cri-
 bum V. | aditum V.

per se nascens in aqua non profluenti, refrigeratori naturae, propter quod collectionibus inlinitur et maxime podagris et per se et cum polenta. glutinat et interae procidentia.

- 146 (71) Est silvestris elelisphacos dicta a Graecis, *elelisphacos* dicta, sativa lente levior et folio minore atque sicciore et odoratiore. est et alterum genus eius silvestris odore gravi; haec mitior folia habet cotonei mali effigies et minora et candida, quae cum ramis decocuntur. menses ciet et urinas, et pastinacae marinae ictus sanat, vitium autem obducit percusso loco. bibitur cum absinthio et dysinteriae. cum vino eadem commorantes mentes trahit, abundantes sistit decocto eius poto. per se inspersa herba vulnerum sanguinem cohibet. purgat et serpentium morsus et, si in vino decoquatur, pruritus testium sedat. nostri, qui nunc sunt, herbarii elelisphacum Graeci salviam Latine vocant, mentae similem, canam, odorati partus emortuos ea adposita extrahunt, item vermes aurumque.
- 148 (72) Cicer et silvestre est, foliis simile, odore si largius sumatur, alvus solvitur et inflatio contrahitur et tormina. tostum salubrius habetur. cicercula etinum magis in alvo proficit. farina utriusque ulcera sanant, nantia capitis sanat, efficacius silvestris, item comitibus

§ 146: Th. H. VI 2, 5. Diosc. III 35. — § 147: Diosc. III 126. — §§ 148. 149: Diosc. II 126.

1 fluenti E. fluente v. profl- H. 5 est et T Verc. elelisphacos Verc. (et eleli- v). etelisphacos V. elisphacos d. T. elisph- E. | a del. S cum Salm. 6 sphacos H. cfr. index Theophr. facos d. faces V. faenacos E. phacos v. | dicta II del. S. est ea G. ea est v. aliis — dicta uncis inclusit II satim ualente E. | levior ll. -ior v. cfr. Theophr. 7 levior d. v. -or r. | odoratiore v. -ior Vd. -ionē E. | silvestris ll. H. -ris v (an recte?). 8 dist. Salm. | haec minor co Dal. 9. 10 menses d. v. menses r. 10 marinae om. E. 12 meses VE. 14 purgat Vd. S. pugna E. sanat v. 16 elelisphacum S (-con v). elelisphacum (-spacum E) ll. 18. 19 ulcera V. 20 satiuo simile v. a. J. cfr. § 154. 231. 24 sanant E.

iocinerum tumores et serpentium ictus. ciet menses 149
 urinas, grano maxime. emendat et lichenas et testium
 inflammationes, regium morbum, hydropicos. laedunt omnia
 nec genera exulceratam vesicam et renes. gangraenis
 aliora cum melle et his, quae cacoëthe vocantur. ver-
 acarum in omni genere prima luna singulis granis sin-
 gulas tangunt, eaque grana in linteolo deligata post se
 obiciunt, ita fugari vitium arbitrantes. nostri praecipiunt 150
 ietinum in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere
 cathos binos in difficultatibus urinae; sic et calculos
 pelli morbumque regium. eiusdem foliis sarmentisque de-
 coctis aqua quam maxime calida morbos pedum lenit, et
 sum calidum tritumque inlitum. columbini decocti aqua
 errorem tertianae et quartanae minuere creditur. nigrum
 item cum gallae dimidio tritum oculorum ulceribus ex
 asso medetur.

(73) De ervo quaedam in mentione eius diximus, 151
 nec potentiam ei minorem veteres quam brassicae tribuere
 contra serpentium ictus ex aceto, ad crocodilorum homi-
 numque morsum. si quis ervum cotidie ieiunus edit, lie-
 rem eius absumi certissimi auctores adfirmant. farina eius
 viros, sed et maculas cutis toto corpore emendat. serpere
 cera non patitur, in mammis efficacissimum. carbun- 152
 culos rumpit ex vino. urinae difficultates, inflationem,

§ 150: Pl. iun. p. 60, 13. 97, 5. — §§ 151—153: Diosc. II
 1. Pl. iun. p. 110, 13. 55, 18. 100, 22. 76, 17. 82, 22. 79, 3.
 , 5. 16, 11.

2 emendant E. | lichenas E. silicenas V. 7 easque V.
 s quae E. | delicata posse obiciunt E. 9 aqua dEv. a V. |
 m sale om. E. | discoquere om. Vd. | ex Vdv. ex aqua ex E.
 11 pelli v. cfr. Plin. iun. pellit ll. G. | an eiusdem e fo-
 s? 12 aquam V. | calidam V. | lenit VdTfS. mollit EG.
 lli v. 15 dimidio v. -dium ll. 16 miscetur Vf. 18 ei
 om. ll. | minores VE. | brassicae VE. 19 ex aceto om. d. |
 l VEv. ac d. 20 morsus d. | edit VfEJ. edat (?) dv.
 l farinam VE. 22 uarro E. ut ait Varro v. a. H. | sed et
 EH. sede V. sedem d. om. v. | maculas cutis VdTfS. -la eius
 -las v. 23 ulcera Verc. cfr. Plin. iun. uulnera ll. v (J).
 24 inflationis d.

vitia iocineris, tenesmon et quae cibum non sentiant
atropha appellata, tostum et in nucis abellanae magnitudinem
melle collectum devoratumque corrigit; item imptigin-
tines ex aceto coctum et quarto die solutum. pan-
153 in melle inpositum suppurare prohibet. aqua decocti pe-
niones et pruritus sanat fovendo. quin et universo cor-
pori, si quis cotidie ieiunus biberit, meliorem fieri col-
rem existumant. cibus idem hominis alienum. vomitionem
mouet, alvum turbat, capiti et stomacho onerosum; gen-
tium quoque degravat. sed madefactum pluribus diebus mit-
scit, bubus iumentisque utilissimum. siliquae eius viridius-
prius, quam indurescant, cum suo caule foliisque contra-
tae capillos nigro colore inficiunt.

154 (74) Lupini quoque silvestres sunt, omni modo minus
res praeterquam amaritudine. ex omnibus, quae eduntur
siccis nulli minus ponderis est nec plus utilitatis. mitescent
cinere aut aqua calidis. colorem hominis frequentiores
cibo exhilarant, amari contra aspidas valent. ulcera ar-
aridi decorticatique triti supposito linteolo ad vivum cor-
pus redigunt. strumas, parotidas in aceto cocti discuti-
155 sucus decoctorum cum ruta et pipere vel in febris
ad ventris animalia pellenda minoribus XXX annorum, pueri
vero etiam inpositi in ventrem ieiunis prosunt, et alio genere
tosti vel in defruto poti vel ex melle sumpti. iidem avidi-
tem cibi faciunt, fastidium detrahunt. farina eorum acci-
subacta papulas pruritusque in balneis inlita cohibet
per se siccatur ulcera. livores emendat, inflammationes et

§ 154: Diosc. II 133. 132. — § 155: Pl. iun. p. 80, 14.
3. 55, 5. Diosc. II 132. Pl. iun. p. 100, 8. 76, 19.

1 tenesmos d. | sentiunt EG. 2. 3 magnitudine V. -inat
3 melle om. E. an e melle? | colligit Vd. 4 an coctum
et inlitum? cfr. XXVIII 222. | quarta E. 7 si qui VS.
8 existimat V. -tumat E. | alienus d. 12 succo caule
12. 13 contritae v. -itum II. 14. 15 minores sativum
a. J. cfr. § 148. 17 calida v. a. Bas. | frequentatior d.
18 armari Vd. 21 ex pipere dT. | uel Ev. ue Vd. | feb-
an febribus? cfr. XXVII 97. 24 uel in VTS. e
idem d.

polenta sedat. silvestrium efficacior vis contra coxendi- 156
cum et lumborum debilitatem. ex iisdem decocta lentigi-
nes et cutem foventium corrigunt, si vero ad mellis cras-
situdinem decoquantur, vel [sativi] vitilignes nigras et
lepras emendant. sativi quoque rumpunt carbunculos in-
positi, panos, strumas minuunt aut maturant cocti ex
aceto, cicatricibus candidum colorem reddunt; si vero
caelesti aqua discoquantur, sucus ille zmegma fit, quo fo-
vere gangraenas, eruptiones pituitae, ulcerum manantia
expediat, ad lienem bibere et cum melle haerentibus men-
struis. lienis crudi cum fico sicca triti ex aceto inponun- 157
tur. radix quoque in aqua decocta urinas pellit. medentur
pecori cum chamaeleone herba decocti, aqua in potum
colata. sanant et scabiem quadripedum omnium in amurca
decocti vel utroque liquore postea mixto. fumus crema-
torum culices necat.

(75) Irionem inter fruges sesamae similem esse dixi- 158
mus et a Graecis erysimon vocari, Galli velam appellant. 18, 96
est autem fruticosum, foliis erucae, angustioribus paulo,
semine nasturtii, utilissimum tussientibus cum melle et
in thoracis purulentis excreationibus. datur et regio morbo
et lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, coeliacis. in-
linitur vero parotidum et carcinomatum malis, testium
ardoribus ex aqua, alias cum melle, infantibus quoque
utilissimum, item sedis vitiis et articulariis morbis cum

§ 156: Diosc. II 132. Pl. iun. p. 83, 2. 79, 5. 87, 2. —
§ 157: Diosc. II 132. — § 158: Diosc. II 187.

1. 2. coxendicum dv. -cium rD. 2 an decocto?
4 uncos ego posui. 5 emendant v. -dat V om. r. 7 dist. H.
cfr. Plin. iun. 8 zmegma S. (smegma v). zmegam Vd. -gan
E. 9 ulcerum VfS. -era rv. cfr. XXIII 18. 9. 10 dist. J.
10 expellat E. utilissimum. Expedit v. a. J. an expedit et?
11 ficu VdTf. | sicca triti dv. sicca trici E. cicatrici Vf.
13 chamaeleonte v. a. H. cfr. ad § 45. | decocta VdT.
14 colata Scum man. Dal. collecta ll. f. collata v. 15 utro-
que EB. nitro quo d. nitro V. nitro eo v. an nitroque (del.
uel)? cfr. XXXI 109. | potestea E. 21 coracis Vd. 22 pleu-
reticis Vd v. a. Bas.

melle et fico, contra venena etiam efficax potu. medetur
et suspiriosis, item fistulis cum axungia vetere ita, de
intus addatur.

- 159
18, 96 (76) Horminum semine, ut diximus, cumino simile
est, cetero porro, dodrantali altitudine, duorum generum
alteri semen nigrius et oblongum — hoc ad venerem sti-
mulandam et ad oculorum argema, albugines —, alteri
candidius semen et rotundius. utroque tuso extrahuntur
aculei ex corpore per se inlito *vel* ex aqua, folia ex aceto
inposita panos per se vel cum melle discutunt, item fr-
runculos, priusquam capita faciant, omnesque acrimoniae
160 (77) Quin et ipsae frugum pestes in aliquo sunt usu.
infelix dictum est a Vergilio lolium, hoc tamen molitur
ex aceto coctum inpositumque sanat inpetigines celerius
quo saepius mutatum est. medetur et podagrae aliisque
doloribus cum oxymelite. ratio haec: aceti sextario
diluuntur mellis unciae duae. iustum est ita temperatis
sextariis tribus decoctae farinae lolii sextarios . . . usque
ad crassitudinem, calidumque inponi dolentibus membris
eadem farina extrahit ossa fracta.

- 161 (78) Miliaria appellatur herba, quae necat milia.
haec trita et cornu cum vino infusa podagras iumentorum
dicitur sanare.

(79) Bromos semen est spicam ferentis herbae. nasci-

§ 159: Diosc. III 135. — § 160: Verg. Geo. I 153. [Diosc. II 122 = XXII 125]. — § 161: Diosc. II 116.

- 1 ficu d. | contra Vd v. con E. | etiam — 3 addatur om. E.
2 ueteri ita dG. ueteri v. 4 orminum VE v. a. C.
5 an cetera? 7 altera E. 8 candidus V. -idum dT.
9 ex dv. et r. | inlito uel ego. cfr. Diosc. inlitum (illi- Vd
ll. v. -ito H. 11 faciunt E. 12. 13 sumptus uim felix V
13 est om. dT. | lolium E. 15 mutata V. 16 oxyme-
E. | curatio v. a. S. | aceti VdTfS. a ceteris E. a ceteris di-
fert. Aceti v. 17 dilui v. a. J. | uncias duas v. a. J. | dist. J.
temperatis Vd v. -ati ED. 18 decoctae ll. -ta v. decoqui
cum P. | farina v. a. J. | lolliis E. | sextariis v. a. J. | lacunas
indicavit J. duobus v. II D. an temperari (cfr. § 117) . . de-
coctae farinae lolii sextarium . . calidumque? 21 qua-
. E. 22 cum in uino E². | podagris E.

tur inter vitia segetis avenae genere, folio et stipula triticum imitatur; in cacuminibus dependentes parvolas veluti locustas habet. semen utile ad cataplasmata, ad quae hordeum et similia. prodest tussientibus succus.

(80) Orobanchen appellavimus necantem ervum et ¹⁶²_{18, 155} legumina; alii cynomorion eam appellant a similitudine canini genitalis. cauliculus est sine foliis, pinguis, rubens. estur et per se et in patinis, cum tenera est, decocta.

(81) Et leguminibus innascuntur bestiolae venenatae, ¹⁶³ quae manus pungunt et periculum vitae adferunt, solipugarum generis. adversus has omnia eadem medentur, quae contra araneos et phalangia demonstrantur. et frugum quidem haec sunt in usu medico.

(82) Ex iisdem fiunt et potus, zythum in Aegypto, ¹⁶⁴ caelia et cerea in Hispania, cervesia et plura genera in Gallia aliisque provinciis, quorum omnium spuma cutem feminarum in facie nutrit. nam quod ad potum ipsum attinet, praestat ad vini transire mentionem atque a vite ordiri medicinas arborum.

---

§ 162: Diosc. II 171. — § 164: Diosc. II 109. Col. X 116. Herodot. II 77. Diodor. I 34, 4. 2. Florus I 34, 12. Isidor. XX 3.

---

1 genere *om.* V. graecae genere *v. a.* G. | folia VTfS.
 2 imitantur VTfS. 3 semen *om.* Vd. | ad quae *vet.* Dal. 1 (J). atque ll. v. aequae ut *vet.* Dal. 2 (S). aequae atque *coni.* H (D). *an* ceu? (aequae ut *semel*, *sed coniectura non certa*, legitur XXXIV 165, aequae ac XXX 9, *plerumque* aequae quam, ut II 180. 196. VIII 102. XXI 61. XXVII 144).
 5 orobachen VE. 6 cynomorion V. 7 sine Vdv. sine sanguine EH. | pinguis *om.* EH. 8 estur et dTv. est urens V. aestu et E. | et Tv(H). *om.* r G. | pastinis d. | tener VTS. | decoctus TS. 9 innascuntur *v.* nascuntur ll. 10 punguntur E.
 10. 11 solifugarum V² v. a. H. 14 zythum *v.* zytum E. gytum r. 15 celia dEC. | cerea dTES. ceria C. cereae V. -ea *v.* | ceruisia *v. a.* S. 18 praestet VfS. | a uite *v.* auide V. uite r.

APPENDIX

Vacuarum aliquot pagellarum opportunitate ita placuit, ut ad locos paucos observationes quasdam proferam, quibus in commentario locus non erat.

LIBRI XVI § 51 ad *repertum*, quod ante *D* vulgo edebatur, cfr. XVII 53. XV 81. 132. XII 8, ad *reperio*, quod ego conieci, cfr. XXI 183, ubi similiter peccatum est (*inuento* pro *inuenio*). — § 119 *tota praecocia fiunt* CFWMüller p. 17 per glossemate habet. — § 181 auctore *S* edi solet (*umor*) pro *lactens*. sed *lactentes* dicuntur *catuli* XXIX 58. XXX 42. *Sues* XXXVII 46, *capri* VIII 200 aut *fructus* vel *herbae* *lactis* plenae, ut *palmae* suco pingui *lactentes* XIII 44 et *lactis meconis* XX 67; *sucus* vero umorve natura vel colore *lactis* similis semper dicitur *lacteus*: II 91. V 16. XV 80. 109. XX 23. XXI 164. XXIII 117. XXV 108. XXVI 40. XXVII 141. XXI 88. XXXV 184. 194. XXXVII 91. — § 216 pro *non ae* (D⁶⁷) scripsi *non et*, spreto quod in *d* esse putatur *nonne*. mihi consultius visum est non interpolando vindicare hanc formam stilo Pliniano, a quo omnino aliena est. nam indubitanter legitur nudum *non* VII 137. 138. XXVI 19; *quid? non* XII 169; *quid ergo? non* XVII 217. XXXVII 41; *non enim* II 15. XXI 78. XXXVI 102; *quid? non et* X 207. XIV 97. XVIII 1. XXVIII 17. XXXII 7; sed *nonne* nusquam. — § 226 *ac* in ceteris prioribus edidit *D*, etsi *D*² correxit *aut in*, idem II 174 contra *R* recepit *ac ardua* et XXIX 50 vel coniectura incerta scripsi *ac una*. nullum igitur habemus locum, de quo non sit controversia, ut mihi quidem in tanta contrariorum exemplorum multitudine incredibile videatur, a Plinio usquam *ac* positum esse ante vocalem, nam alieni generis sunt *ac iam* V 33. 6. XXXIII 26. 154. XXXVI 203, *ac iucundum* XIV 142, *ac iocundus* XXVIII 42, *ac iuuanda* XXV 2, *ac Iudaeis* XXX 11, *ac iugorum* XXXIV 162, ubi *i* consonantis vice fungitur (cfr. *ieiuno* XXXIII 149). — § 246 *folia amittant* cum edit. Colo scripsi pro *mittant*, quia consentaneum est in vocabulis a rem proprie accommodatis sive technicis Plinium constantem quendam usum secutum esse et evitasse ambiguitatem simplicis verbi *mittendi*, quod librariorum culpa (post *a* vel *e* et *en* haud raro ita scriptum est, ut nesciamus sitne *amittere* a *mittere* intellegendum. ut *plumae* et *pinnae* X 72, *dentes* X 7. 168. 169, *flos* XVI 109 (bis). 110. XVII 247. XXI 56, *corpus* XVI 248, *fetus* XVII 11, *fructus* XIII 121, sic *folia* quae

ue *amitti* dilucide dicuntur XVII 233. 241. XIX 43. XXVI 46, interdum etiam *dimitti*, ut XII 11. XIII 64 (ubi *demittere* D contra M). XVI 64. (cfr. XVII 165), praeterea *decidere* XVIII 24 (ut *dentes* XI 169). *semen demittere* legitur XXVI 76. itaque veri simile est etiam XII 47 et XXI 134 (ubi solus R *mittit* praebere fertur) *folia amittit* scribendum esse et XVII 34 *corticem amittunt*. contrarium significatur *emittendi* verbo, quod multa et varia nomina asciscit, velut *germen* XIII 58, *ramen* XVII 46, *segetem* XVIII 199 (ubi *omittunt* ll.), *bulbos* XXI 24, *caulem* XVIII 57. XXI 97. XXIV 151, *florem* XXI 89, *folia* XII 72. XVI 152. XVII 12. XVIII 182. XXI 106. 134, *colliculos* XIII 54, *pampinos* XVI 153, *palmitem* XVII 161. 182, *virgam* XVII 129, *materias* XVII 183 (bis), *semen* XVII 73. XIX 106, *uvam* XVI 101, *arbores* XVI 242 (cfr. XVI 70. 174), praeterea *sucum* XII 56. XVII 253, *lac* XIII 58, *sudorem* XVI 23, *sanguinem* XXV 56, *odorem* XXI 120, *halitum* XVII 39, *lienem* XX 166. XXVI 76, *scintillam* XVIII 358, *pulverem* XXV 53. itaque mihi probatur scribendum esse XVIII 58 *folium ab radice emittunt*, XII 24 *fructum cortice emittit*, XXIV 59 *florem emittit*, XXV 108 *sucum lacteum emittit*, XIX 103 *caulem emittunt et semen*. dubitari possit de XXV 81 *thyrsos seminis mittat inmittat* E), quamquam hic quoque *emittat* probabilius duco.

LIBRI XVII § 53 quod scripsi *recenti* pro *rettuli*, primo aspectu offensioni esse puto; sed cum litteris medii aevi scriptorum non ita magna est dissimilitudo, tum mihi certum est, in *rettuli*, non in *non invenio* (quod ut glossema U 313 reici voluit) latere illud vitium, quo locum hunc varie temptatum apparet inquinatum esse. *non invenio* enim vel maxime Plinianum esse, *rettuli* vero alienissimum, elucet ex prudenti singularis et pluralis numerorum distinctione, quam de se ipso loquens Plinius per totum opus constanter observavit. ubicumque enim legentes reicit ad ea, quae iam antea dixit aut postea dicturus est, plurali numero ita utitur, ut illos quasi secum coniungat et una complectatur; ubi vero se suasque sive opinioniones sive observationes cum gravitate quadam effert alienisque opponit, singularem praefert numerum, ita tamen ut ne hic quidem a plurali omnino abstineat, velut non solum *vidi* et *invenio*, sed etiam *vidimus* et *invenimus*, non solum *cum haec proderem* (X 120) vel *haec prodente me* (X 124), sed etiam *cum haec commentaremur haec* (XVIII 209) et *condentibus haec nobis* (XXVI 5) promiscue dicit nec dubitat dicere *nos liquido adfringere possumus* (XXXVII 27) et similia. hoc non iniucundum est cognitu, sed ab hoc loco alienum ingentem omnium exemplorum copiam numeris exhaustire, quippe cum in 14 libris (II—XV) singularis 194, pluralis 294 exempla inveniantur. sufficiat praeter locos aliquot, qui aperta distinctione utrumque numerum coniungunt (VI 141. VIII 44. 193. XII 57. XXI

181. XXXV 163) hoc unum commemorasse: semper dicta esse *diximus* et *dicemus*, *docuimus* et *docebimus* exceptis II 216 XXIV 149 *dixi*, XVIII 332 *doceo*, causa non occulta, et, quae admiratione non carent, XXXIII 117 *dicam*, XVII 73 *docui* (cfr. XXX 12 *exposui*, ubi *exposuit* E), semper etiam *rettulimus* quod non plus tredecies inveni, excepto II 19 *retuli*, quod offendimur, nam *rettulerim* (XXI 182) alius est generis. itaque etiam XVII 53 *rettuli* vitiatum arbitratus corrigere non dubitavi; cetera quae correxi ipsius rei probabilitate interim defendantur. — § 81 recepi *oporteat*, quamquam CFW Müller p. 26 prorsus incredibile esse affirmavit; est enim pluribus locis, et XXI 72. 155. XXIX 103. XXX 58 et, ut suspicor (cfr. XXX 48), etiam aliis ita traditum, ut causa mendi ullius non sit perspicua, et amat Plinius huius modi coniunctivos potentiales.

LIBRI XVIII § 78 *nigriusque* ex II. fortasse servari potuit: *opimo* autem, quod scripsi, planissime convenit cum Theophrasteo πολυάλφιτοι. — § 194 scripsi *si stercoretur* pro *si stercoreatur* similemque correctionem aliis locis adhibui observatione nixus, quam nondum feceram, cum conieci XI 20 *si continent tectis*, nam in Pliniana elocutione falsum est *si* cum indicativo praesentis temporis coniunctum velle in enuntiatione condicionali notionis iterativae. indicativum enim praesentis Plinius non aliter ponit ac Graeci et sequente indicativo, velut in enuntiatis huiusmodi: *si credimus* XVII 102. *res mira, si vera est* XIX 135. XX 218, *quod si admonemus* XVII 39, *si urinam movet, ut Hippocrati placet* XX 140. *nisi si quis credit* XIV 115, *si modo minime mirum est* III 1 (131. sed ubi Graece εἰν ponendum est, apud Plinium coniunctivo praesentis aut indicativo futuri (qui multo rarius invenitur) legitimus ac suus locus est. alia est ratio perfecti, cuius indicativus saepissime positus et interdum leni correcturam restituendus est, ut X 47 *si contigit* et XXIX 65 *si attigit* (pro *contingit* et *attingit*). qua in ratione evidenti et certissima Plinius adeo sibi constat, ut contrarios locos necesse sit confidenter corrigamus vel contra codicum memoriam et rationem illa indicio veri falsive utamur locis alioquin dubiis aut coniectura attrectatis. quod ut me ipsum aliquamdiu, sic semper fugit editores omnes, qui qua patientia etiam intolerabili toleraverint, insigni documento est XVII 261 *vitium radicibus aquam salsam iubent adfundi, si sint lacrimosae, si vero fructu decidant, cinerem aceto conspergi . . si putrescat uva; si vero fertiles non sunt, aceto . . rigari*, ubi vel in oratione obliqua comitantibus insuper tot coniunctivis, nemo ridiculum illud ut mutare ausus est, donec monente Urlichsio D coniunctivum reposuit. plura de hac re dici ut non opus sit, facturum pergrata Frobeenii opera, qui eundem usum observavimus et astravitque p. 40 sqq. larga exemplorum copia; nec attine

hic indicare, quot loci quaque ratione emendandi sint. — § 231 pro cardinali numero aperte vitioso distributivi vocabulum (*bis septeni*), quoniam unius litterulae mutatione fieri poterat, correxi, aliis locis restitui notas numerorum, sed non omnibus, ne commentarium onerarem; ingens enim est multitudo locorum, quibus librarii has notas falso interpretati sunt, haud raro ita, ut in uno enuntiato eademque condicione cardinales et distributivi numeri promiscue varientur. quisquis posthac Plinii opus denuo editurus est, accurata numerorum acquisitione tollere debebit hanc perturbationem.

LIBRI XIX § 38 pro *medicamentisque* CFWMüller p. 23 coniecit *medicamentis quoque*; sed medicum laserpicii usum principalem, non secundum locum obtinuisse apparet. fortasse nihil mutandum: cfr. XXI 2 *usus alimentique gratia*. — § 108 offensioni est *aequinotio autumno*, quod apud nullum scriptorem inveniri videtur, apud Plinium praeter hunc non plus tribus locis traditum est: § 163. XXI 25. 55. differt constans 14 locorum usus: *autumnale* II 108. 151. 215. X 88. XVIII 224 itemque apud Colum. XI 2, 66); *autumni* II 151. XI 41. XV 59. XVIII 175. 202. XIX 105. 137. 156 (ubi ante *H* vulgo edebatur *autumno*). 170 (ubi in *Q* est *autumnali*), ut iure dubites an in his quattuor locis a librariis peccatum sit. — § 110 servari fortasse potuit in praepositio (*laudatissimum in Aegypto*); deativo cfr. XIX 65. — § 112 *antiscordon* (ANTICKOΔPON *Q*) aud scio an recte se habeat, cum haec forma apud Theophr. quoque legatur H. I 10, 7. C. VI 4, 7. 10, 7. 11, 14. 12, 2. 19, 1. — § 115 conieci in *palea servari*; cfr. etiam X 167. XXIV 148. XV 149. — § 118 structura non est Pliniana; debet esse ut *mirum in betae semine evenit: non enim . . gignit* aut, quod magis probatur, *mirum . . semine non statim totum . . gigni* (οὐ πᾶν εὐθὺς Theophr.). — § 147 ad *repentem* cfr. XV 25 in *Hispania repente* (= non pridem) *provenit*. — § 153 ad *dis placet* cfr. XIV 140. — § 154 e librorum scriptura *semenae* (*quae*) elici fortasse possit *semen aquave*. — § 159 *hoc genus* habent libri omnes. an *vocamus genus*? — § 161 an *machi usus magni*, ut XI 16. XXI 117. 116. XIV 125? — § 183 inter *omnia autem* et *tralata* excidit fortasse *genera*.

LIBRI XX § 21 pro *urinae utile* *H* e Diosc. coniecit *reni utile*; sed dicendum erat *renibus*. fortasse *lieni* (πληνί). — § 118 rectius erat non retinere vulgatae lectionis commentum *dropises*, quod nomen nusquam invenitur, sed ut hic a primis auctoribus, ita XXII 104 a *G*, XX 237 a *S* in textum temere insertum est. hoc loco *hydropes* praebet *man. Dal.*; fortasse postea aliqua exciderunt et erat scriptum olim *incipientibus tropicis*: cfr. XXIV 131. — ibid. de ellipsi *cum rutae* (suco) *. Müller* de stilo Pl. p. 84 et XXXIV 29 (*cum*), XXVIII 60 *. . .*. — § 125 an *bestiolas . . necat* (pro *arce*)? — § 129 nor

